LETOPIS

MATICE SLOVENSKE

ZA LETO 1891.

UREDIL
ANTON BARTEL

ZALOŽILA IN IZDALA
MATICA SLOVENSKA

V LJUBLJANI
NATISNILA „NARODNA TISKARNA“
1891

LETOPIS
MATICE SLOVENSKE
ZA LETO 1891.

UREDIL

ANTON BARTEL

ZALOŽILA IN IZDALA

MATICA SLOVENSKA

V LJUBLJANI

NATISNILA „NARODNA TISKARNA“

1891

Vsebina.

Stvarni popravki.

V spisu „Prazgod. in rimske izkopine po Slov. l. 1890.“ str. 193 naj se popravi, da Rimska cesta iz Bučne Vasi proti Trebnjemu ni vodila po dolini Bezgovec na „Kačjo red“, nego skozi Dolenje Kamenice mimo Kamenja v Šent-Jurje, Poljane in dalje pod cerkvijo sv. Petra na Jezeru.

Popravki k spisu „Enklitike v slovenščini“:

Na	str.	16.	vrsta	12.	zg.	namesto:	tožilni	beri:	tožilniki;
„	„	21.	„	3.	zd.	„	še zamo	„	že samo;
„	„	24.	„	11.	zg.	„	kъ-jemu	„	kъn jemu;
„	„	30.	„	11.	zd.	„	prerodilnik	„	pre (baje) rodilnik;
„	„	31.	„	19.	zg.	„	zrao	„	zvao;
„	„	42.	„	7.	„	„	navijo	„	navjo;
„	„	44.	„	20.	„	„	knjižnosti	„	književnosti;
„	„	47.	„	1.	„	„	lô	„	lê.

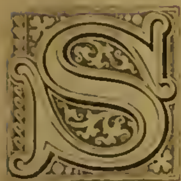

Enklitike v slovenščini.

Oblikoslovje in skladnja.

Napisal dr. Matija Murko.

Opomba.

ledeča razprava se peča le z enklitikami v (novi) slovenščini. Na druge slovanske in sorodne jezike se le mimogredé jemlje ozir. Dalo bi se iz njih mnogo podobnega navesti, posebno iz romanskih. Tako čuden pojav, kakor je n. pr. stavljenje enklitik na začetek stavka, dokazal je Mussafia tudi za laščino v „Miscellanea di filologia e linguistica“. Firenze. 1886. (Una particolarità sintatica, str. 255—261.) Jednako bi se lahko naveli primeri, da nikalnica *ne* podreja svojemu naglasu skoro iste glagole v romanskih in germanskih jezikih kakor v slovenščini. Vendar enklitike sploh niso predmet tej razpravi. Za to pa se oziram natančno na vse pojave, ki so z enklitikami v zvezi, v našem jeziku z zgodovinskega in dialektologiškega stališča. Prepričamo se lahko večkrat, koliko oblikovnih in sintaktičnih razlik nahajamo celo na tako malem jezikovnem prostranstvu, kakor ga zajemlje slovenščina. Nekatera poglavja so se jako razširila, ali treba je bilo govoriti tudi o naglašenih oblikah in nekatere drugače razlagati, nego je navada, ali pa pobijati krive nauke, n. pr. da so *bom* in *čem* enklitiške oblike.

Viri in kratice.

Arch. Archiv für slavische Philologie. Izd. V. Jagić. Berlin.

Bartoš. Dialektologie moravská. V Brně. 1886.

Baud. Baudouin de Courtenay. J. Bochinsko-posavskij govorъ. Otčety. Vypuskъ II.

— Rez. kat. Rezьjanskij katechizis. Varšava. 1875.

— *Opyt* fonetiki rezьjanskich govorov. Varšava. 1875.

— O takъ nazyvaemoj „evfoničeskoj vstavkê" soglasnago *n* vъ slavjanskih jazykachъ. Glottologičeskija zamêtki. Vypuskъ I. Voronežъ. 1877.

— Der Dialekt von Cirkno (cirkljansko narečje). Arch. VII., VIII.

Beneš. Slovenščina na Beneškem.

Boh. A. Bohorizh. Arcticae horulae succisivae de latino-carniolana literatura. Witebergae. 1584.

Brandt. R. Načertanie slavjanskoj akcentologii. Sanktpeterburg. 1880.

Brugm. Brugmann K. Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. I. II.

Brücke. E. Die physiologischen Grundlagen der nhd. Verskunst. Wien. 1881.

Buq. Buqvize, Bratovske, s. roshenkranza skusi Matthia Castelza. v' Lublani. 1682.

Conf. gen. Confessio generalis, po Miklošiči iz XV. stojetja. Slavische Bibliothek. II. 170.

Cvetje z vrtov sv. Frančiška. V Gorici. Na platnicah Škrabčeve razprave.

Dainko (Danjko) P. Lehrbuch der windischen Sprache. Grätz. 1824.

— pp. Posvetne pesmi na Štajerskem. V Radgoni. 1827.

Dalm. Jurij Dalmatin. Biblia. Wittenberg. 1584

Daničić. Gj. Nešto o srpskijem akcentima. Slav. Bibl. I. 1851.

Dol. Slovenščina na Dolenjskem.

Drst. Narečje na Drsteli, v mojem rojstnem kraji, jedno uro severozahodno od Ptuja na Štaj.

Cirkno. Gl. Baud.

ev. chrön Evangelia inu lystuvi. Izd. Tomaž Chrön. V Ljubljani. 1612.

ev. mayr — Izd. Joan. Georg Mayr. V Ljubljani. 1715.

ev. tern. Sveti evangeliumi. V Česke Ternave. 1694.

Glasn. Glasnik za literaturo in umetnost. Vredil in izdal A. Janežič. V Celovcu. 1858—1868.

Gor. Narečja na Goriškem.

Gor. srkr. nar. Morphologie des Görzer Mittelkarstdialektes. Von Dr. Karl Štrekelj. Wien. 1887 Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften. CXIII.

Gorenj. Slovenščina na Gorenjskem.

Gr. Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. Von Franz Miklosich. Wien. I. zv. v 2. izd. l. 1879. II. zv. 1875. II. zv. v 2. izd. l. 1876. IV. zv. 2. odtisk l. 1883.

Greg. S. Gregorčič. Poezije. V Ljubljani. 1882.

Gutsmann. O. Windische Sprachlehre. Klagenfurt. 1829.
Hrv. Kajkavsko narečje na Hrvaškem. Gl. ev. tern., Nar. prip., Kres.
Istr. Slovenščina v Istri.
Janež. A. Janežič. Slovenska slovnica. Peti natis V Celovcu. 1876. Šesta predelana izdaja. Priredil in predelal dr. Jakob Sket. 1889.
— Cvetnik slovenske slovesnosti.
Jenko. S. Pesmi. V Ljubljani. 1865.
Jurč. Jurčič J., gl. Glasn., Zvon.
— Des. br. Deseti brat. Izvirni roman. V Celovcu. 1866.
— Zbrani spisi. Uredil Fr. Levec.
Kast. Kastelec. gl. Buq.
Klodič. A. O narěčii venecijanskichъ Slověncevъ. Sanktpeterburg. 1878.
Kop. Kopitar B. Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark. Laibach. 1808.
Kor. Slovenščina na Koroškem.
Kr. Slovenščina na Kranjskem.
Krell. S. Postilla slovenska. Ratisbonae. 1567.
Krist. Kriztianovich J. Grammatik der kroatischen Mundart. Agram. 1837.
Kres. (Leposloven in) znastven list. V Celovcu. I—VI.
Küzm. St. Küzmič. Nôvi zákon. V Beči. 1883. Izd. Biblijska družba. Natančni ponatis izdaje: V Köszegi. 1848
Letop. Letopis „Matice Slovenske" v Ljubljani. 1874, 1877. 1882/3.
Levec. Fr. Die Sprache in Truber's „Matthäus". Laibach. 1878. (Program)
— Pravda o slovenskem šestomeru. V Ljubljani. 1878.
Levst. Levstik Fr., gl. Glasn., Nov., Zvon., Vodn. sp.
— p. Pesmi. 1854.
— slov. spr. Die slovenische Sprache nach ihren Redetheilen. Laibach. 1866.
— žup. Nauk slovenskim županom. V Ljubljani. 1880.
Liebsch. Syntax der wendischen Sprache in der Oberlausitz. Bautzen. 1884.
Lj. Zv. Ljubljanski Zvon. Leposloven in znanstven list.
Meg. Hieronymus Megiser. Dictionarium. Graecii. 1592.
Metelko. Fr. Lehrgebäude der slovenischen Sprache. Laibach. 1825.
Mikl. Miklosich Franz, gl. Gr.
— Ewb. Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen. Wien. 1886.
— Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum.
— Ueber den Ursprung einiger Formen der pronominalen Declination. Sitzungsberichte der kais. Akademie. LXXVIII.
Murko. Ant. J. Slovenische Sprachlehre. Grätz. 1832.
Muršec. Jože. Kratka slovenska slovnica. 1847.
N. p. Slovenske pesmi Kranjskega naroda. Izd. Korytko. V Ljubljani. 1839—41.
Nar. prip. Narodne pripovjedke skupio u i oko Varaždina Matija Kračmanov Valjavec. Varaždin. 1858. Druge izdaje še nisem rabil.
Nov. Novice gospodarske, obrtniške in narodne. V Ljubljani. Porabil sem letnike 1852—1868.

N. T. Novi testament. Poleg grškega izvirnika. Na Dunaji (Biblijske družbe). 1884.

Oblak. V. Doneski k historični slovenski dialektologiji. Ponatis iz letopisa „Matice Slovenske“ za l. 1890.

Ogr. Slovenščina na Ogrskem.

Paj črt. Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev. Sestavil dr. Jože Pajek. V Ljubljani. 1884.

Preš. Fr. Prešern. Poezije. V Ljubljani. 1847. Pesmi Franceta Preširna. Izdala Jož. Jurčič in Jož. Stritar. V Ljubljani. 1866. „Popravljeni“ tekst je Levstikov.

Ravn M. Ravnikar. Zgodbe svetiga pisma. V Ljubljani. 1815. 1816.

Rez. Rezijanščina v Italiji.

— kat., gl. Baud.

Rokp. Kr. m. Rokopís Kranjskega mesta. Izdal J. Pajk. Program Mariborske gimnazije za l. 1870.

Rozprawy Wydziału filologicznego Akad. umiejętności w Krakowie.

Rož. J. Scheinigg. Obraz rožanskega razrečja na Koroškem. Kres. I., II.

Slav. Bibl. Slavische Bibliothek. Herausgegeben von Fr. Miklosich. I., II.

Slomš. Hrana evangeljskih naukov. Spisali dušni pastirji na spodnim Štajerskem. Na svetlo dal Anton Slomšek. V Gradci. 1835.

Sievers. E. Grundzüge der Phonetik. 2. Aufl. Leipzig. 1881. Izšla je že 3. izdaja.

Štaj. Slovenščina na Štajerskem. Navadno se misli pod tem narečje med Muro in Dravo.

Strit. Stritar J., gl. Glasn., Zvon.

— p. Pesmi. Złožil Boris Miran. Na Dunaji. 1869.

— zbr. sp. Zbrani spisi. Ljubljana. 1888.

Škrabec. St., gl. Cvetje.

— O glasu in naglasu našega knjižnega jezika. Ljubljana. 1870. Program novomeški.

Šmigoc. J. Leop. Theoretisch-praktische Windische Sprachlehre. Grätz. 1812.

Šuman., slov. pr. Slovenska slovnica po Miklošičevi primerjalni. V Ljubljani. 1882.

— slovn. srš. Slovenska slovnica za srednje šole.

Štrekelj, gl. Gor. srkr. nar.

Trub. P. Truber. Catechismus in der Windischen Sprach sambt einer kürtzeren Ausslegung in gesang weiss. 1550.

— Abecedarium und der kleine Catechismus in der Windischen Sprach. 1550.

— Abecedarium. 1555.

— Catechismus v Slovenskim jeziku z ano kratko zastopano izlago. Tubingae. 1555.

— matth. Evangelij sv. Matevža. Brezimeno v Tibingi. 1555.

— N. T. Ta pervi deil tiga noviga testamenta. 1557.

— Duh. p. Duhovne pesmi.

Valjavec. M. Prinos k naglasu u novoj slovenštini. „Rad“ jugoslovanske akademije.

— gl. Nar. prip., Kres. Letopis.

Westphal. Theorie der neuhochdeutschen Metrik. 2. Aufl. 1877.

Vodn. V. Vodnik. Pesni. V Ljubljani. 1840. Primerjane z Levstikovo „popravljeno“ izdajo.

Vodn. spom. Vodnikov spomenik. Uredil E Costa. V Ljubljani. 1858.

Volkm. Volkmer Leop., veseli pevec Slovenskih goric. Objavil in založil dr. J. Pajek. V Mariboru. 1885. Primerjal sem tudi A. J. Murkovo graško izdajo. 1836.

Vraz. St. Narodne pêsni ilirske. U Zagrebu. 1839.

Zelenko. J. Njegova slovenska grammatika (Celje. 1891.) ni vredna, da se na njo oziramo.

Zikmund. V. Mluvnice jazyka českého. V Praze. 1874.

Zima. L. Njekoje većinom sintaktične razlike izmedju čakavštine, kajkavštine i štokavštine. Izd. jugosl. akad. Zagreb. 1887.

Zvon. Uredil J. Stritar. Na Dunaji. Porabil sem letnike 1870, 1876, 1877.

Uvod.

Nauk o enklitikah je v naj ožji zvezi z naukom o naglasu. Krivo pa je, če se misli samo o besednem naglasu. Sicer nam dela tudi ta že mnogo težav, če ga preiskujemo z zgodovinskega in dijalektologiškega stališča; pri nas še niti ni dognano, je li slovenski naglas ekspiratoren ali muzikalen. Še menj pa vemo o naglasu v stavkih, ki je duša izraževanju mislij; der „gesprochene satz in der naiven sprache ist unläugbar eine geschlossene phonetische einheit“, uči Sievers (Phonetik 2. izd. 178.). Šele v najnovejšem času začeli so angleški glasoslovničarji in za njimi tudi drugi paziti na ta važni pojav, ali poročil še o tem nimamo skoro nobenih, tudi v najnovejših dijalektologiških tekstih ne. Zaradi tega je vsaka preiskava o tem predmetu težavna in ne more biti dokončana.

Če poslušamo stavke, opazujemo, da se tudi v govoru in ne samo v pesništvu nahaja neki ritem. Razločujemo lahko „skupine zlogov, katerih začetek markira vselej ‚naglašen‘, t. j. močnejše izgovorjen zlog“ (Sievers 179.). Take skupine imenujemo govorne takte (sprachtakte). Imeli bi tedaj po pravem v govoru samo padni ritem, ali nahaja se tudi kipeči, ako ne smatramo slabih zlogov kot nastop. V pesništvu se govorni in stihovni takti vjemajo in sicer tako, da je govorni „najmočnejši zlog“ tudi iktovec (ictussilbe des verses). Že iz tega, da so nam govorni takti jednaki stihovnim, sledi, da se besede in govorni takti ne vjemajo vselej, temveč več besed lahko sestavlja jeden govorni takt, ali tudi zlogi jedne besede lahko spadajo k različnim taktom: *zlodi pa je / té ša* (*šel) na / záj* Kres 4, 348.[1]) Vendar je treba pomniti, da se razdelitev

[1]) Za take opazke rabijo mi navadno primeri iz vzhodno-štajerskih narečij, ker so mi ta kot domačinu znana.

taktov lahko v vsakem trenotku z namenom in svojevoljno izpreminja, kakor pomen zahteva (pr. Sievers 181); Sieversov primer „*er hat das Buch*“ glasi se lahko v mojem narečji tako: *on] má te | knjíge, ón ma | té knjíge, on] má té | knjíge.* O izpremembah, ki so potrebne pri primernem izraževanji mislij, mora nas sicer retorika poučevati, ali tudi slovnica in glasoslovje (fonetika) posebej ne smeta zanemarjati teh pojavov, ker rabita isto gradivo; v gorenjem primeru ni samo važno, kateri zlog je naglašen, ampak tudi dolžina ali kratkost in kakovost zlogov sta od tega odvisni (posebno se to vidi pri *te*: *te* ima kratek, odprt, *té* dolg, zaprt *e*).

Govorni takti — sodimo že po navedenih primerih — so lahko jedno-, dvo- in trizložni, ali tudi četirizložni niso redki: *te se joj je | smilila* Kres 4, 141.

Posamični zlogi niso jednaki, nahajamo naglašene in nenaglašene, ali tudi naglašeni niso jednake vrednosti. Kar se novoslovenskega naglasa tiče, strinjam se z Miklošičem, Štrekljem (gl. njegovo razpravo v Ljublj. Zvonu V. 236 244) in drugimi, katerim je naš naglas ekspiratoren ali emfatičen. Neutrudni preiskovalec o tem predmetu, Valjavec, ki s Škrabcem pripisuje novoslovenščini muzikalni ali tonični naglas, pritrjuje sam, da se prvi nahaja v nekaterih krajih.[1]) Sicer pa pri enklitikah ni posebno važno, kakšnega naglasa nimajo. Razločujemo torej slabe, srednjemočne, močne in v stavku tudi prav močne zloge (Štrekelj l. c. 241 sl.). V knjižnem jeziku se slabim, navadno tudi srednjemočnim zlogom ne daje naglasek, nad močnimi pa se stavi ostrivec (ˊ), če so dolgi, krativec (ˋ), če so kratki. Jaz ostajem pri tradicijnih naglaskih, kakor tudi Štrekelj v svoji „Morphologie des Görzer-Mittelkarstdialektes“, da si je predlagal v Lj. Zvonu (V. 241) ˊ in ˗ˊ. ˋse navadno rabi, posebno v nemščini, za srednjemočni ali podredni (postranski) naglas; v slovenščini potrebujemo torej zanj drug znak; dvopičje (:) angleških glasoslovničarjev po sonantu srednjemočnih zlogov zdi se mi preveč neokorno, zato rabim po Štrekljevem primeru piko (˙) nad sonantom. Za pravmočne zloge se lahko rabijo ˵ (če se taki kratki zlogi sploh nahajajo) in ˶.[2])

Kako prihajajo za naglašenimi zlogi nenaglašeni, je v slovenščini, ki ima svoboden naglas, še teže določiti nego n. pr. v nemščini; vendar povsod nahajamo stremljenje k trohejsko-daktilskemu ali jambijsko-anapestičnemu ritmu.[3]) Tro-

[1]) Gl. Rad LXXVII. in poročilo o seji jugosl. akademije 21. jan. 1887.

[2]) Kjer stoji naglasek v mojih tekstih, sem ga pridržal neizpremenjenega, če se nasprotnost ne poudarja izrecno.

[3]) To se je že tudi opazovalo ali zaradi teorij o našem naglasu krivo tolmačilo: „ritem ali ravnomera, spreminjava dolgih in kratkih zlogov je nekak doglas, ki daje besedam v govoru po pesemskem načinu neko stanovitno glasovno razmerje.“ Janežič, slov. slovnica, 5. izd. § 43.

hejci so Slovenci, kakor vemo v južnih in vzhodnih krajih, kjer je premikanje naglasa od konca k začetku že zelo napredovalo, jambovci v severozahodnih. Če berem tekste iz vzhodne Štajerske, nahajam povsod troheje mešane z jambi: *zaj on | né zna | dale ž joj | gučati* Kres 4, 246. *mí že smó ga* (moji naglaski) | *dugo | décet | kádi na | ríbali* itd. (mogoče je tudi: *mí že smo gá*). *Ino | gda si je | lego, | se je pre | bóv- | ino | gda je to | dečko | spazio . . .* Kres 5, 31. Ako stojita dva naglašena zloga zaporedoma, čutim jaz med njima natančno odmor; glej razven prejšnjega primera še ta-le: *ki so ble | vse- | belo oblečene.* Kres 4, 350. Jako poučljivi so za vprašanje o ritmu z ozirom na naglas predlogi. Trdi se navadno, da so predlogi s svojimi imeni besedna celota, pomikajo namreč naglas nase ali se pa rabijo proklitiško.[1]) Prav za prav pa spadajo, vsaj na vzhodu, če niso naglašeni, v sredini stavkov k prejšnjim govornim taktom kakor predponke *na-* in *pre-* v gorenjih primerih. *Pero | vrže na | svojo | ramo* Kres 4, 348. *Pa zno | siti se je | htela nad | samim | kralom Ma | tjažom* 141. Zdi se mi pa, da se to le takrat godi, kadar je sledeča beseda na prvem zlogu naglašena; primerjaj: *Slana je | pala na | lepe | rožice* in *Slana je | pala | na ze | léne | travnike.*

Po takem ni čudo, da takti, oziroma število zlogov, često vplivajo tudi na rabo krajših in daljših oblik, če so take poleg drugih navadne. Ne sme se n. pr. misliti, da je v sledeči štajerski narodni pesni *'de* enklitiški, *bode* naglašen, temveč obe obliki sta nenaglašeni, da si imata jednako funkcijo:

Jaz mam dve | kraljestvi, Eno 'de | mojo, eno 'de | vašo, Kaj bode | vašo, to bode | mojo Kaj bode[2]) *na | zemlji od | vezano, To 'de na | nebi od | vezano*; (*Kaj 'de na | zemlji za | vezano, Bode na | nebi za | vezano*). Kres 4, 27.

Primerjaj še jednak vzgled iz cirkljanskega narečja, kjer se vse mogoče oblike glagola *bodem* nahajajo zaporedoma: *Čej bódeš ti nuna, Jest bom pa meníh ; Va skupaj ležala, Saj tu nau* (*ne bo*) *neč grīh.* Arch. VIII. 260.

V pesništvu se opira ritem na stalno menjavanje močneje in slabeje naglašenih zlogov, pri čemer sta pojma o krepkosti in slabosti le relativna (Westphal, theorie der neuhochdeutschen metrik, 2. izd., str. 8): jednako lahko izgubljajo v govornih taktih polne in samostalne besede (gl. gorenje primere) naglas, ali pa začenjajo srednjemočni zlogi ali takozvani podredni (postranski) naglasi, na katere se v prozi navadno ne pazi, tudi govorne takte, tako da so z naglašenimi zlogi v nekem oziru na jednaki stopinji.

---

[1]) „Proklitike so vsi predlogi, tudi tisti, ki so prvotno samostalniki". Škrabec, o naglasu 13.

[2]) Moral bi stati pač *'de.*

Z ritmom je po mojem mnenji v zvezi tudi *apokopiranje mnogih enklitiških oblik:* zaimkovih *mi, ti, si,* in glagolskih *si, je, bi.* Pretresajoč vsa pravila o tem pojavu nisem mogel nobenemu pritrditi: jezik se ne boji niti zevov (hijatov) niti se ozira na samoglasniški konec besed, na katere se te enklitike naslanjajo. Primerjaj: *Patle sae jae teu umīt; — γa j pa ràk uščípnu.* Cirkno, Archiv VIII. 113. *Pátle je bí pa sam tam por tist híš. Pátle j pa wón* 114.

Vse to se je moralo omeniti, ker po takem bo tudi naš pojem o enklitikah v marsičem drugačen, ali dosta širji ali dosta ožji. Navadno imenujejo enklitike in proklitike „atona" („ohne eigene betonung", Miklošič Beiträge zur Lautlehre der rumunischen dialekte, Sitzungsberichte der kais. Akademie CII., 42) in slovenski slovničarji rabijo zaradi tega za nje izraz „breznaglasnice". Ne misli se pa, da imamo po takem dosta več enklitik; mi smo navajeni od mladih nog ločevati besede in pripisujemo vsaki besedi naglas, kakoršnega ima res v slovarji, ali nikakor ne zmirom v govorjenem stavku. Enklitike so nam samo one besede, za katere ima jezik posebne „krajše" ali „slabše" oblike. Nemščina po takem ne bi imela enklitiških besed, ker nima takih oblik v knjižnem jeziku, če puščamo v nemar zvezo člena s predlogom (*am = an dem, ans = an das*). Podobno se ne misli o slovenščini, da sta n. pr. *nam, nas* tudi enklitiški besedi. Vendar dunajsko narečje razločuje prav jasno *gib mr* in *gib mír* kakor mi *dáj mi* in *daj meni,* v množini pa nima posebnih oblik kakor mi ne: *gíb uns* poleg *gíb úns, dáj nam* poleg *dáj nám.*

Krivo bi pa bilo, ako bi hoteli trditi, da so krajše ali slabše oblike poleg daljših zmirom enklitiške: pri glagolih *bodem* in *hočem* se to pokaže. Ne sme se to trditi niti o krajših zaimkovih oblikah, o katerih se pravi, da so le za enklitiško rabo. Že v slučaji, če se več enklitik snide, morajo nekatere dobiti podredni naglas: *zdélo bi se mí* Štrekelj, Ljublj. Zvon V. 239; seveda so te besedice po takem tudi sposobne, da dobivajo v stihih naglas: *Po moji misli se mi zdi* N. p. 2, 23. *Nobena me še ni deklet ljubila.* Preš. 131. *Mi mu srcé odprímo* 75. *Ti bi ne smilil se mi, ki si po rodu mi brat?* Stritar, Zvon 1876, 57 (*mi* v zarezi!) *Srca podložna so ti, v strahu pokorne vestí.* Strit. zbr. sp. I. 261. *Ti kazati se znaš, lepega delati se!* 255. *Doklič koli mi Sliva kde visi.* Dainko pp. 87.

Pri večini jednakih primerov se enklitike s svojimi srednjemočnimi naglasi vendar naslanjajo na besede z močnejšimi naglasi. Enklitike pa lahko stojé tudi na začetku stavka, nosijo tudi glavni naglas in daljšajo celo svoje samoglasnike. *Mi je pisal moj gospod.* N. p. 1, 19. *Te pri kralju bódem zgovorila* 2, 22. *Se mi milo zdi* Kres 5, 151 Kor. *Me*

prevzetnost zapelja. Preš. Kres 3, 328. *Mu srce se vnelo je* itd. Jednake stavke čitamo pri najbolj narodnem pisatelji 16. stol.: *Mi se zdi* Krell 34. *Se je vstrašil in ž nim vred vse mésto Jeruzalem* 54 *b*. *Se mu je zdelo* 157 *b*. Celo pogojni *si* je došel tako daleč: *Si bodi fortuna gori oli doli, si vaiori morie kako samu óče.* 78. Jednako pri najbolj narodnem pisatelji v začetku našega stoletja: *Mu rekó.* Ravnikar zg. 1, 28. *Ga vzame in zažge Bogú namest sina v dar.* 36. Tudi Kopitar je porabil jeden tak stavek: *Se ni treba bati* (str. 285, op. 2.). Dolenjci so mi potrdili, da se pri njih govori: *se mi zdi.* Istrijanci so mi govorili: *mi se vidi.* V cirkljanskem narečji je jednakih primerov mnogo: *Se m* (*-bom*) *pa ma bél čié pamáknu.* Arch. VIII. 118. *Mu je dā, je nésae* 112. *Vá j' pa moγu won zbrísat.* 117. *Pa lue píma γá An γláš* (*k*) *al dwā* 279. Znaki *dolžine* meni po takem niso povsod sumljivi: *Ker mi je očéta, bràta vbil.* N. p. 1, 91. *so gà k' smèrti rodili.* Buq. 393. *Eni so gá zakrivali* ibd. *Béli list so napisáli, Ga na Krumperk mú posluli.* N. p. 2, 56. *da gá bo zakwauk.* Gorenj. Baud. Otč., II. 114.

Tudi drugi slovanski jeziki hodijo jednako pot kakor slovenščina. V *gorenji srbščini* dajalnika *mje, mi* nista enklitiška in celo za predlogi se nahaja *mi*: *ke mje* poleg *k mi*, Liebsch, Wendische syntax 225. V moravskih narečjih nahajajo se: *se, si, sem, bych* zelo često na prvem mestu v stavku, posebno v narečji „valašskem“ in „lašskem“ (Bartoš, Dialektologie moravská I. 197.). Dajalnik se glasi navadno *mi* (tudi emfatičen), le po predlogih se je še ohranil *mne* (gl. Bartoš, str 23, 73, 89, 93, 118). Rodilnik *jeho* se je ohranil v zlinskem narečji le po predlogih, sicer nahajamo povsod *ho,* tudi v začetku: *ho sa já nic nebójím* 24. Tudi na Češkem, med čakavskimi Hrvati in med macedonskimi Bolgari jednaki pojavi niso neznani, ali to vem le od domačinov, v tekstih, ki so bili meni pri roki, nisem ničesar našel. Sploh se je na take reči dosedaj malo pazilo.

Po dosedanjih opazkah bi se lahko reklo, da so enklitike besede, ki v govornih taktih nimajo naglasa. Govorni takti so pa jako izpremenljivi, kakor po vsebini tako po hipnem in večkrat svojevoljnem razumevanji in razpoloženosti govornikovi. Vendar pa smemo trditi s Sieversom, „dass jede begrifflich fixierte wortreihe, d. h. jeder satz als ausdruck eines bestimmten gedankens auch einen unveränderlichen phonetischen ausdruck hat, namentlich auch in bezug auf takteintheilung“ (181). Po tem takem bi se lahko reklo, da so enklitike besede, ki se podrejajo naglasu drugih, ali enklitike so v naglasni celoti po glavnem naglasku sledeče, z ozirom na poudarek nesamostalne besede. Podredni naglaski veljajo toliko kolikor pri prostih besedah. Enklitike sestavljajo torej s svojimi naglašenimi besedami jedno *besedno celoto* ali, kakor se semtertje govori, podobne so pritikli-

nam (sufiksom). Kakor imajo tri- in večzložne besede podredni naglas (dóbregà, kámniškegà), tako tudi v besednih celotah enklitike v tretjem, četrtem in petem zlogu: *senjálo se mu je* (Kres IV., 142) izgovarja se navadno *senjálosemujè; nič se mu je ne senjalo* (143) glasi se: *nìčsemùje | né sen jálo* Za četrti zlog navajam iz svojega spomina: *sénjasemù*. Vendar pa lahko opazimo, da se prva besedna celota more prav dobro rabiti tudi v jambijskem ali trohejskem ritmu in bi se glasila: *senjálosèmujè*; drugi podredni naglas pa je dosta močnejši od prvega, skoro jednako močen kakor glavni, *nìčsemùje* pa se tudi v prozi lahko deli v dva takta, dasi ne jednaka; v pesništvu sestavljata oba kolon.

Če se držimo strogo teh pojmov, moramo reči, da enklitike ne bi mogle dobivati (glavnega) ikta. Vendar se mi to ne zdi resnično.[1]) Prepričali smo se že dosedaj, da so enklitike lahko bolj ali menj močno naglašene. Zaradi tega so se v teku časa tudi izneverile svojemu mestu in značaju: sedaj jih lahko nahajamo tudi na začetku stavka, ne samo kakor proklitike, kar bi se lahko teoretično trdilo, ampak tudi samostalno naglašene (gl. gorenje primere, več v skladnji.) Posebe omeniti je treba enklitik na začetku stavka, na katere se naslanjajo druge, posebno obrušene: *Te 'm (-bom) hotla imet' Znam poslat' po te.* N. p. 1, 25. *Se j' téu pa u wabriswáunku wabrísat.* Cirkno, Arch. VIII. 113. Celo troheji se lahko začenjajo s takimi enklitikami: *Se j prekúcnu trikrat čèz gràp* 282. Tako stavljenje enklitik se je seveda le v teku časa vteplo, ker enklitike, bodisi same bodisi v drúžbi drugih, so s prva bile mogoče le v sredi stavka. Čudno je, da celo mlajše oblike, ki so se razvile po enklitiški rabi, vsled ritma lahko dobivajo naglas; pr. ta-le stavek v prozi iz vzhodne Štajerske, ki je gotovo pravilno zapisan; *Dere | 'dé naj | vekša | sila na | svéti, té de | stana.* Kres 4, 141 in ravno tam: *Dere de | veka | sila . . .* Da se nahajajo take oblike naglašene v poeziji, nas seveda ne sme iznenaditi: *Če pa tè (-bodete) nam rèč dalí.* Dainko pp. 232.

Postranski naglas je za enklitike še drugega važnega pomena: brez njega ne bi bilo mogoče razložiti tako zvanih „krajših", „skrajšanih", „slabših", „breznaglasnih" oblik poleg „daljših", „polnejših", (Kopitar) „močnejših", „emfatičnih" (Metelko), „ortotoniranih" [2]) (Miklošič). *On ga hváli* je celo tako nastalo iz *ón jegà hvali* kakor *ponjga, zanjga* itd. iz *pónjegà, zánjegà; deš, de, do* za *bodeš, bode, bodo* in osebne končnice *mo, te*, ki so se razvile kot besede iz *bodemo, bomo, bodete* (gl. sp. *bodem*) bile so gotovo prej na končnem zlogu naglašene, ker drugače bi se celo deblo ne bilo moglo večjidel ali popolnoma izgubiti.

[1]) P. Škrabec bi v svoji razpravi „jambi in troheji v naši poeziji" (Cvetje II. 1.—3. zv.) moral tudi to opazovati.

[2]) Zikmund, mluvnice jaz. česk. razločuje *užší* in *širší* tvary.

Ne sme se pa trditi, da so vse krajše oblike nastale vsled enklitiške rabe; *si, smo, ste* in *sem*, ki se je na nje naslonil, razvili so se lahko kakor stsl. sатъ prej nego se je pomožnik začel enklitiško rabiti; poljščina in maloruščina, v katerih so se polne oblike sčasom začele rabiti enklitiško, potrjujeta to mnenje, hrvaščina-srbščina in vzhodna slovenščina mu nasprotujeta (gl. sp.). Skrajšane oblike glagola *hotěti* dokazujejo, da so se razvile neodvisno od enklitiške rabe; šele potem so se začele posebno jednozložne rabiti in se še lahko rabijo enklitiško. Dvomljiva pa je reč pri členkih *še* in *že* Od polnih oblik moramo pa v vsakem slučaji izhajati.

Podredni naglas je tudi važen za združenke (zusammenrückungen), ki so najlepši primer razvitka enklitik; besede se pridružujejo k prejšnjim močneje naglašenim, obdržujejo pa svoj naglas kot podreden, in po takem se stvarja ne samo naglasna, ampak tudi besedna celota; postranski naglas ostaje ali pa se s časom tudi izgublja.

Vsled svojih nazorov, da so enklitike v najožji zvezi s stavkovim naglasom, pritrjujem seveda tudi onim, ki pravijo, da smo enklitiško rabo besed in besednih kategorij podedovali že iz prajezične dobe (Brugmann, Grundriss 536 sl.). Miklošičevo mnenje, da je bil arijski prajezik brez enklitiških oblik (gr IV., 73), je tudi takrat težko zagovarjati, če se misli le na zaimkove oblike (pr. Brugmann § 187., Wackernagel v Kuhnovi Zeitschrift 24, 592.). Da so enklitike praslovanske, je še bolj gotovo (pr. R. Brandt 223 op.). Vendar kakor pri vseh vprašanjih o naglasu, moremo tudi pri tem večinoma le slutiti, katere besede ali besedne kategorije so se v praslovanščini rabile enklitiško. Kakor večkrat imamo tudi tukaj delo s pojavi različne starosti. Sestavljena pridevnikova sklanja (strsl. dobraago iz dobra + jego itd.) se je rano razvila po pridruženji zaimka *јь* k imenskim oblikam; *mi, ti, si* so stara dedščina, ravno tako nekateri prislonjeni členki in nedoločni zaimki, ki so so razvili iz vprašalnih po izgubi naglasa. Lahko pa se tudi pokaže, da se v staroslovenščini in v nekaterih novih slovanskih jezikih nekatere zaimkove, nekaterih glagolov in mnogih členkov oblike lahko rabijo poudarjeno in enklitiško. Mnogokrat se natikamo pri tem na dialektiške razlike. Resnično še je tudi to, da se razvijanje posebnih enklitiških oblik s časom množí. Vendar morajo biti vse posebne enklitiške oblike, ki so v slovenščini navadne, že precèj stare, ker že v 16. stoletji nahajamo, da so se že iznebile prvotnega značaja in svojega pravega mesta.

Ker enklitike sestavljajo celoto z besedami, katerim so po naglasu prislonjene, pričakovali bi, da se tudi skupaj pišejo. To se sedaj le redko nahaja, pač pa češče v stari dobi,

posebno na Hrvaškem. Naj jasneje nam dokazujejo kajkavske knjige, katere besede so se enklitiško rabile, ker tamkaj se vse v pismu in tisku pritikajo: *pomozime* ev. tern. 36. *prosimote* 174. *smilujmise* 274. *zátotise žalostno tužimo náte* 232. *nedájnamse zgizdati* 190. *Jasemte v jasle položil* 177. *odpretimuse hoče* 73. *dabiga opítali* 4. *prez prilik néim govoril* 28. *nazvestiim z veseljem* 73. *nésilise pogodil* 30. *Kakie zapisano 6 totisuvam bratja mâ* 219. Kristianovič se temu protivi, „weil durch dieses zusammenschreiben die sprache unnötigerweise erschwert wird“ (str. 69); na drugem mestu (str. 245) pravi o pomožnem glagolu *sem, si* . . in primerjalnem členku *naj*, da se morajo posebej pisati, „weil ein solches zusammenschreiben diese wörter selbst den eingeborenen Kroaten und wie viel mehr den fremden liebhabern dieser sprache viele schwierigkeiten im unterscheiden der endungen und des sinns wie auch in der aussprache einiger silben verursachen“.

Pri pisateljih 16. stoletja se enklitike semtertje pritikajo. *ne buisse*. Matth. 1. Trub. (*nebuj se* Dalm.). *varitesse* 7 (*varite se* Dalm.). *smilisse* 9, 15, 17, 20 (*vsmili se* Dalm.). V duhovnih pesnih katehizma z l. 1550 berem zmirom *varisse, strašise, svetise, razglasise, zesvetise, taku io odsekai inu verzio od sebe*. Matth. 5. (*inu jo vèrzi* Dalm.) jednako Matth. 27: *verzijo. pustio od sebe* 15 (*pusti jo* Dalm.). *izderie vun* 17 (*taku je izderi* Dalm.). *verzie* 18 (dvakrat) poleg *verzije*, ki takoj dvakrat sledi. *pustiga* Matth. 27 poleg dvakratnega *pusti ga*. Treba je opomniti, da se predlog in enklitike pri Truberji nikoli skupaj ne pišejo, bere se le: *na se, za se* itd. Truber deli tudi *nêsem* itd. večkrat in pritika *li* le redko (*veišli* Matth. 15); oboje je pri Dalmatinu ravno nasprotno. Najčešče se enklitike pritikajo pri Krelli; pri povratno-osebnem *se* je pritikanje skoro pravilo (tudi pri nedoločniku in deležniku: *čudeočse* 76), potem se prislanja najčešče *ga*, semtertje tudi druge zaimkove oblike: *pomozimi* 113 *b*, *silliomu* 108. *nésomu kosti polomili* 167. *pustio od sebe* 115. *da bi mu pustilie [telu] dolsnesti* 162. *praviÿm* 155. *oča odpustÿm* 164. *vzameÿh* 126. Semtertje nahajamo tudi *nase; li* se pritika pravilno; enkrat nahajam celo *je* pripisan: *zato kàr seie ta ûk nái stariši zdél* 306. Ta primer tudi kaže dve enklitiki združeni: gl. še: *kàr staga dolžila* 62. Dalmatin se izogiblje združenju, tudi *li* se redko prislanja. Pri Kastelci so povratni zaimki še češče pripisani, druge zaimkove oblike pa le rédko: *pèrkrime* 141, *brani-me* 127, *objemitega* 141; *zame, čézme* nahajamo poleg *za me, čéz me*. V ev. chrön. in ev. mayr. nahajamo še semtertje take ostanke pri povratnem zaimku in *ga*. Taka pisava je v novejšem času le redka: *glej-ga*, stari. Jurčič Des. br. 76. *Ti, glej-ga* 247. Vkup pišemo le na predloge naslonjene zaimke, bodi si na predlogu naglasek ali ne; semtertje se stavi med

predlog in zaimek vezaj, ali tudi takrat lahko ima predlog naglasek ali ne. Često se predlogi in zaimki pišejo posebej. *li* se z vezajem ali brez njega ponajveč pritika, združenke se vedno vkup pišejo, če se nam že zdi, da imamo jedno besedo pred seboj: *bogme*, *bome*, *dasi*, *najsi*, semtertje tudi *dabi*, posebno z apokopo *deb'* (Bohorič piše vedno *debi*), *vbogajme*, *seveda*, *enkrat* itd. Merodajni so bili za sedanjo pisavo pač jednaki nazori kakor že omenjeni Kristianovičevi; tudi Kopitar meni, da je metoda, po kateri se vsaka beseda piše posebej, „die raesonierteste und haltbarste".

Še jednega splošnega vprašanja se moram doteknití. Kako vplivajo enklitike, ker se tako tesno vežejo s predstoječimi besedami, na kakovost njihovih končnih samoglasnikov, kako na njihov naglas?

Ker enklitike lahko primerjamo pritiklinam (sufiksom), pričakovali bi tudi njih učinek na predhodne samoglasnike. O tem imamo dve si nasprotni poročili iz jugovzhoda in jugozahoda. Po Škrabčevem (Valjavec v Arch. f. slav. Phil. V. 157 sl.) drži se v Ribnici naglašena končnica *i* v velevniku, ki se drugače spreminja v polglasnik, pred enklitikami popolnoma in daljša se kakor pred osebili: *nesî me, tepî ga. ženî se* stojé na jednaki stopinji kakor *nesîta, tepîmo. ženîte* Štrekelj pa poroča o srednjekraškem narečji na Goriškem, da *i* v velevniku baš takrat odpada, kadar sledi enklitiška oblika osebnega zaimka (str. 94); dozdeva se mi sicer, da se tukaj govori le o nenaglašenem *i* ali toliko je jasno, da se vplivanje na končnico v principu razlikuje.

Kar se tiče naglasa predhodne besede, pričakovali bi najprej, da enklitike ovirajo njegovo pomikanje k začetku; tako se res godi v ribniškem narečji (Škrabec je to že prej omenil v razpravi „o naglasu" str. 11); kako daleč je pa to staro naglašanje še danes razširjeno. Škrabcu ni znano ali v jeziku omikancev zasluži po njegovem *nesî me* prednost pred *nèsi me* kakor *nesîmo* pred *nèsimo* (str. 159). Vendar se mu zdi, da večina naroda govori le *nèsi me.* Dotični velevniki so se rabili prečesto brez enklitik, in pri njih se je naglas pravilno pomikal; sploh pa je prvotno naglašanje že mnogokrat narušeno tudi pred pravimi pritiklinami. Na prvotne razmere spominjajo, kakor se meni zdi, dvojni naglaski, kakoršni se nahajajo semtertje v ev. tern.: *oslobódinas* 25. *ne vúfájse* 236, *spoménise* 278 poleg *spoménise* 275, 278, *spomenise* 277, 279. Sèm bi spadal tudi primer jednako naglašenega samostalnika: *moziblti vu onom istom gréhúte smert zadávi* 277. Tudi v ev. mayr. nahajam *križáj ga* 119 poleg *krížaj ga* 120, ali prvi naglasek je bržkone le po pomoti na konci.

Da se pa vsled pomikanja naglasa izpreminjata kakovost in teža samoglasnikov, kažejo predlogi *brez*, *črez*, *med*, *pred*, ki imajo nenaglašeni vsi odprt *e*, naglašeni pa dolg visok *ê*.

Po Škrabčevi teoriji o našem naglasu vplivale bi enklitike na njegovo kakovost. On stavi po takem poleg drugega: *delì*, *delî mi*, *sadì*, *sadî ga* (Arch. V. 158); *bíj*, *bîj me; pój*, *zapộj mī; sezúj*, *sezûj me; jèj*, *najệj se*, *štèj štêj ga; dàj*, *dậj mi* (*dáj*, *dáj mu* pa se rabi v pomenu: *magst geben*) itd. 160. Ker Škrabec zapazuje celo razlike v pomenu, vredna je reč vendar, da se na njo pazi, če se muzikalni naglas za Dolenjsko tudi ne bo mogel dokazati.[1]) Pri nas na vzhodu ne morem nikakega razločka zapaziti med *dáj* in *dáj mi*. Pač pa je naglas po priliki bolj ali menj močen: *dȁj nam* poleg *dáj nam* ali *nȁm dáj*.

Z ozirom na vse to, kar smo dosedaj povedali, hočemo tedaj razpravljati zaimke, ki so za enklitiško rabo razvili posebne oblike: to so enklitike v navadnem pomenu; za njimi prihajajo glagoli, ki so enklitiški ali pa so razvili krajše oblike, ki se lahko enklitiško rabijo. Potem se govori o enklitiški rabi tudi drugih besed, posebno členkov, pri čemer se pazi posebno na združenke, ki nam lahko precèj razjasnujejo razvitek enklitik. Na konci se omenjajo nekatere besede, ki jemljejo nase vedno ali često naglas sledečih besedij.

V skladnji se govori o rabi in porazstavi enklitik v stavku.

A. Oblikoslovje.

I. Brezspolni osebni zaimek.

Breznaglasne in slabo naglašene oblike:			Močno naglašene oblike:		
I. oseba: gen., acc.	me	dat. mi	gen., acc.	mène (mé)	dat. mèni
II. „	te	ti		tèbe (té)	tèbi
povratni zaimek:	se	si		sèbe (sé)	sèbi

mi, *ti*, *si* niso samo praslovanske oblike, ampak nahajamo že v staroindijskem jeziku *mē*, *tē*, v prākr. *sē*, v avesti *mẹ̄*, *tẹ̄*, *hẹ̄*, *šẹ̄*, v grškem μοὶ, σοὶ, οἵ, v litovskem *mi*, *ti*, *si* — *s*, v lotiškem — *s*[2]). Slovanske oblike se glasoslovno z vsemi popolnoma vjemajo: strind. *ē*, grš. οι je v starosl. *i* (gl. Mikl. Gr. I. 133—134). Prehodnih oblik, kakoršne (* mé) se litovščini pri-

---

[1]) Kar je pri nas dvomljivo, nahajamo jasno razvito pri Srbih, gl. Daničić „Nešto o srpskijem akcentima“ Slav. Bibliothek I. 101 sl.

[2]) Gl. Brugmann, Grundriss der vergl. Gramm. II. § 445—447 in str. 834; Brückner v Archiv f. slav. Phil. IV. 47.

pisujejo [1]), za razlago slovanskih po takem ni treba. *me, te, se* so prvotni tožilniki [2]), ki so nastali iz starosl. *mę, tę, sę* (staroindijski mām, tvām, pruski mien, tien, sien, gr. III. 45, Brückner v Archiv-u IV. 7). Če se ne oziramo na nekatere izgube v ruščini in gorenji srbščini (lužiški), nahajamo primerne oblike v vseh slovanskih jezikih v enklitiški rabi; kot močno naglašene oblike pa so se povsod prenesli rodilniki *mene, tebe, sebe*. V stsl. se še to prenašanje rodilnikov ni posebno razširilo. Mi ne nahajamo n. pr. v Marijinskem evangeliji nobenega *mene*, le enkrat *tebe: da znajątъ tebe edinogo istinъnaago boga* ioan. 17, 3, le *sebe* češče (po Jagićevem indeksu sedemkrat) n pr.: *iny spase sebe li ne možetъ spasti* matth. 17, 42 ali takoj lahko navedemo: *iny estъ spaslъ da spasetъ i sę* luc. 23, 35 in mnogo jednakih primerov. Seveda so po takem „abweichungen von der regel nicht selten“ (gr. IV, 73). Po predlogih nahajamo v Marijinskem ev. le prave tožilnike. Poučljiv je v *cod. Marian.* ta le primer: *iže vy priemletъ mę priemletъ, i iže prieml'etъ mę priemletъ poslavъšaago mę,* (matth. X. 40) kjer je nad prvima glagolskima *mę* pozneje dodano s cirilskimi črkami *ne;* Savina knjiga podaje že obakrat *mene* (gl. Jagićevo opazko, cod. Mar. p. 33). Meni se po takem zdi, da so se *mę, tę, sę* že v staroslovenščini, ki je enklitike že gotovo imela (mi, ti, si) rabili *z naglasom ali breznaglasno*. Da so se predlogi že rano naglaševali, dokazuje nam poleg drugih slovanskih jezikov tudi slovenščina: *va-me, va-te, va-se* in *vanj, vanjga* (gl. *jъ*) poleg *v mé* i. t. d. se daje le tako tolmačiti, da je *a* nastal iz naglašenega ъ. Temu primerno nahajamo tudi v nsl. poleg *me* tudi *mé. mé, té, sé* sicer niso več v splošni rabi, ampak samo za predlogi, za katerimi so se prvotne razmere sploh bolje ohranile kakor v jedninskem tožilniku moškega in srednjega spola in v množinskem vseh spolov pri zaimku 3. osebe (gl. *jъ*). Na vzhodnem Štajerskem bi se po Dainku (str. 159—161) za predlogi sploh govorilo le *mé. té, sé,* ali jaz tega ne morem potrditi, ker *zá me, pó me* i. t. d. in *po mène, za tèbe* so jako v navadi (gl. tudi poročila pri Muršeci in Murku). V teh krajih pa se ti tožilniki tudi brez predlogov nahajajo. *Nikakor ne bom he njala Tebe z serca celega Lybti, kakti sama se* Dainko pp. 38 ima popolnoma tak *sé* kakor: *Glažek natoči za mé in za se* 50. *Tě sn̥ vída, jega pa nê* Drst. *On sé hvali* (se ipsum laudat). *Mé hvali.* Iz drugih krajev nisem mogel ničesar ,podobnega dobiti in ne vem, kaj velja Metelkov *mɛ* (t. j. mê) „beynahe nur nach praepositionen“.

---

[1]) Brugmann o. c. II. 820.

[2]) Po Bohoriči je seveda *me* nastalo iz *mene* „per apocopen“.

Prehod tožilnika v rodilnik se v stsl. redko opazuje, gl. gr. IV, 73, kjer se samo: *vêdêhъ tę* privaja; v Marij. ev. ni nobenega primera V nsl. kakor v srbščini, češčini, poljščini in tudi v lužiških jezikih (gsrb. *će* Liebsch Wend. synt. 224, nsrb. *se* gr. III, 513) so enklitiški genitivi *me*, *te*, *se* v obči navadi. *Ti me ne boš zapustil.* Trub. Duh. p. *Jest te ne pustim.* Krell, 77, 116. *Ti me nési kušal* luc. 7. Dalm. (*mene* Trub.) Na vzhodu so te oblike tudi po predlogih navadne: *dó me* Volkm. 45, *odse* 41, *od-se* 63, *brézme* Murš. 27.

Kot močno naglašene oblike se rabijo rodilniki *mene, tebe, sebe* tudi v tožilniku; narobe so se naglašeni pravi tožilni na vzhodu preselili tudi v rodilnik. *Či je padna hlod na te, Vari se, ne vgrizni me* Volkm. 19. *Mé se boj* Drst. Posebno često nahajamo je za predlogi. *Pobêr'ta se oba od mé* Volkm. 49; jednako *od me* 53, 59 (dvakrat), 64, *od te* 17, 18, *od se* 50, 66, 97, *krai te* 18 (vendar *kraj mene* 54), *okoli se* 23 (Murkova opazka), *z me* 65, *brezi té* Dainko pp. 33, *razvi té* 35, *s té* 41, *kre* (iz *kraj*) *sé* 129, *kre me* 134, 137, 153. *brez mè* (t. j. mé) Murš. 27. Jednaki pojavi se nahajajo tudi v drugih slovanskih jezikih: *česki do t'a*, Bartoš, Dialektologie moravská I. 23, *od t'a* 73, *ode mě* 118, tudi brez predlogov rod. *te* 93, *m'a, m'e* 118; *maloruski*: *žal mi je t'a* (gr. III, 261), *do mja, do tja, u tja* (gr. IV, 75); gsrb. *około so, do so* (gr. III, 481).

Razven teh tožilnikov *mé, té, šé*, ki so za predlogi po vsem Slovenskem navadni, drugače pa kakor tožilniki in rodilniki le semtertje, nahajamo še *mè, tè, sè*, med narodom dosta češče nego v slovstvu, kjer je moremo posebno v pesništvu v rimah in poudarjenih zlogih (arsis) zasledovati. *Upu srce se odprè, Duh otožni zjasni se* Jenko 92. *Zgube strah se me ne loti.* Levst. pes. 16. *O Vilhelm tí? od kód zdaj tè Tak pôzno konj pernésel jè?* Preš. 61. *Strah razžaliti te mi jêzik veže.* 135. *Če ne poslušajo te, storil si svojo dolžnost.* Strit. zbr. sp. I., 262. *Klicou boš, pôbъč ti, mъnè, De b' jest pъršwa towážъt te.* Gorenj. Kres IV, 490. *mè na bóš nkŭódьr weč dabíu.* Cirkno. Arch. VII. 116. *Meniš tè ne vidi Bog?* Volkm. 40. *Me napuni z radostjo.* Dainko pp. 102.

Treba je tudi *izgovor teh e, é, è* določiti. *e* je kratek in odprt. Baudouin (Arch. VIII, 108) in njegovi poročevalci o cirkljanskem narečji rabijo *e, ĕ,* v razpravi o bohinjsko-posavskem govoru *ae,* „kot široko izraženi *e* med *e* in *a*“. V Reziji bi pričakovali celo *ma, ta, sa,* vendar poleg njih nahajamo tudi *me, te, se* (Baudouin opyt § 126); pazi na: *pő ma, zâ ma,* § 161. V Rez. kateh. nahajamo le *me, te, se,* (gl. slovar). Štrekelj navaja za svoje kraško narečje *ъ,* „den unbestimmten vocal“ (str. 89, pr. 6). Na vzhodu je *e* čist, vendar ne verjem, da bi bil zaprt (Šuman, slov. za sr. š. 6).

é se izgovarja globoko in zategnjeno, kakoršno nadomeščava na vzhodu strsl. *ę* in naglašen *e* (pr. pēt, svēt, lēd gr. I, 308). Ker drugi slovenski kraji večinoma ne razločujejo podaljšanega *e* in *ê* (ѣ), nam bo razumljivo, da Metelko rabi za *é* v teh besedicah svoj ɜ, ki odgovarja prav za prav le prvotnemu *ê* (pr. Mikl. polemiko, gr. I. 310). Na Dolenjskem se govori (po ustnih poročilih) *za mie, za tié* (kakor *piet, ried, jieza,* ali tudi *miera, viera*). Iz Cirkna navaja Baudouin *za mïé,* Arch. VIII, 433, *na tïé, za tié* 454 (v razpravi bi moralo stati v §§. 44, 1) Na Gorenjskem se rimajo *za mê*: *možjê* Kres 4, 491, 492, na Koroškem *za mé*: *lepé* (n. pl. fem.) Kres V, 206, torej „dolg zategnjen *e*". Kres I, 617.

è se od *e* razlikuje le po naglasu, t. j. izgovarja se bolj močno. Na vzhodu se glasi tedaj kakor *ĕ* v naglašenih in nenaglašenih zlogih n. pr. v *zĕt, zĕta, pamĕt, več, vse.* Nekatere rime so v Dainkovih posvetnih pesn. po takem nečiste: *Glej natače se Vinčece za té* 102. *zori se*: *z te* 110. *sé* v *ki sé ne smeš veseliti* 150, *zdaj sé je vnuk ràzčêmeríl* 152 ima napačen naglasek. Tudi nekateri *sé* v Valjavčevih kotoribskih občinskih protokolih iz Ogerskega so po mojem mnenji le *sé*, ker pri Küzmiči ne nahajam za nje nobenih opor.; primeri se glasé; *Bormešter potvrgjava sé na ovo leto.* Kres V, 587. *potvrgjavaju sé.* 540. *Desetina . . ne bude sé pobirala.* 636. Jednake razmere so po mojih ustnih poročilih na Dolenjskem in Notranjskem: *na tié* je k *tè* v taki razmeri kakor *priedem*: *prēst. Saj té nisim prosila* N. p. 2. 119 tam v govoru ni mogoče, le v petji je razloček manjši. Semtertje nosi ta *è* tudi v Korytkovi zbirki pravi naglasek: *od menè*: *ljubim tè* N. p. 4, 125. Za cirkljansko narečje dokazuje Baudouin tudi *mè, tè* § 49, 1 (v slovarjih se tudi *mœ* navaja. Arch. VIII, 433), kjer se jim *jè (jae), šè (šae), žè (žae, žé)* na stran stavijo. V slovarji navedenega *sé* (VIII. 449) v tekstih nisem mogel najti in sploh se mi ne zdi verjeten. V Reziji moramo pričakovati *mè, tè, sè,* in *mà, tà, sà*, katere res nahajamo (gl. opyt §. 126, kateh. slovar). Težave mi delajo te oblike na Gorenjskem in Koroškem. V Valjavčevih narodnih pesnih se vjemajo *mъne: te* Kres IV, 490, vendar Baudouin pripisuje dosledno bohinjsko-posavskemu govoru *saé*: *saé jae wsaé sъkáwo* (otčety II, 60), *saé mъ mdi* ibid. *saé j' ogrъnóu* 110, katerim se jednako čudimo kakor od *mъné, mъnaé, za m'nae* 78, tem bolj, ker se *sae* lahko tudi poniža v *sae* (106) in celo *s* (103). Vendar ker se naglašeni samoglasniki na zahodu sploh češče daljšajo (pr. *zēt, zēta, kmēt, kmēta* s kmĕta, zĕta na vzhodu, gr. I, 336) in ker Baudouin poleg *wèč* 64 navaja tudi nepričakovane *wéč, zét* 104, se te dolžine vsaj v nekaterih krajih bržkone le nahajajo. Za Koroško dokazuje mi to rima *vejé*: *tebé* Kres 5, 31, ker na Kranjskem se govori *tebe* in tudi rožanskemu narečju se pripisujejo *m'nè, tabè, sabè* Kres II., 475.

Te-le rime so tedaj lahko čiste: *Oh ne vdajaj se, oh ne vdajaj se, Počaj en' leto, dve na me* (t. j. mé) Kres 5, 259. *Bom koj vdava se, bom pustiva te, Ti pa ne žinjaj več na me* ibid., *na me: te* 155 (dvakrat).

mi, me i. t. d. pa še niso vse enklitiško rabljene oblike teh zaimkov. Posebnih tvoritev sicer nimamo več, ker v daj. in tož. množ. se je strsl. enklitiški *ny,* srb. *ni, ne,* bolg. *ni,* staročes. *ny* izgubil: nahaja se še le v frizinških spomenikih *I.*: *bose, ti pride ze nebeze, . . . da bi ni zlodeiu otel* (v gr. III, 145 tega ni). Namesto tega pa se lahko enklitiško rabijo daj. množ *nam, vam,* rod., tož. in mestn. *nas, vas* in vsaj na vzhodu tudi dvozložne oblike: mestn. jedn. *meni, tebi, sebi,* rod. in tož. dvojn. *naju* (*i*), *vaju* (*i*), daj. dvoj. *nama, vama,* celo daljši rodilniki in tož. jedn. *mene, tebe, sebe.* Le za orodn. (instr.) vseh števil, ki ima v korenu vselej dolžino, in za *naju* ali *nama* v mestn. dvojn. tega ne morem dokazati. Jasno se prepričamo ob enklitičnosti teh oblik iz onih spomenikov, v katerih se enklitike svojim naglašenkam pritikajo: *vzeminam* ev. tern. 189. *nedajnamse zgizdati* 190. *tolisuvam bratja mâ* 219. *kajtinas nigdor né najel* 29. *potvrdinas vu prave vere* 190. Poleg celo navadnih *zanas, nanas* nahajamo tudi *odnas: de bich serditosti tvoje odnas odverneš* (v Molitvi); *od* ni morebiti proklitiški, ker proklitike se ne vežejo s sledečimi besedami. Tudi pri Küzmiči lahko dokažemo enklitiško rabo teh padežev, ker daje močno naglašenim ´: *krüha našega vsakdenéšnjega dáj nam ga denes* matth. 6, 11, poleg *i odpüsti nám dugé naše. Zaistino velim vam* matth. 6, 16; 10, 15 i. t. d.. poleg *ka vám velim vu kmici, tô vi pravte vu svetlosti* matth. 10, 27. Po predlogih se enklitičnost tudi danes označuje: *méd-nas* Levst. Glasn. 1867, *na-nas* Levst. Novice 1858, 204. *zá nas* Strit. Zvon 1870, 156. *ná-vas* Levst. ib. 360. *Té je bia prí-nas* en kral. Kres IV., 141. Štaj. *prí nas* 298. *pri-vas* Lj. Zvon 1887, 1 (pri Aškerci, katerega domači govor spada že k zahodnemu narečju). Da se *ná nas, prí vas* na Dolenjskem (to dokazujejo že Levstikovi in Stritarjevi primeri) in tudi na Notranjskem govorí, potrjevali so mi domačini. V pesništvu sicer ne more biti nikakih dvomb, če se tudi predlog in zaimek ne vežeta: *zarje preveč na vas meče.* Vodn. 44. *Bom veséli od vàs* (` pri Dainku označuje le kratki ali ostri izgovor) *šel.* Dainko pp. 65. *od nàs* 71, 120. Tudi drugače lahko sklepamo na enklitičnost v pesništvu: *Daj nam bože pšenice i kruha.* Nar. prip. 313. *vsim nàm* (gl. prej) *ostro vedoč da.* Dainko pp. 175. *Bog vàj blagoslovi le.* 42. Za daj. dvojn. sklicujem se na svoje domače narečje: *próti nama gre* = er geht uns zweien *entgegen,* v razloček od: *proti náma gre* = er geht *gegen úns zwei, auf úns zwei zu, auf úns los. prí meni, prí tebi, prí sebi, ná meni* i. t. d. govori se povsod na vzhodnem Štajerskem (gl. Šuman, slov.

52), in celo *dó mene, dó tebe, ód sebe* (pri poslednjem se je razvil poseben pomen „na levo“: *ód sebe pojdi, vozi*). *ná tebe, čéz tebe* se sliši v ljutomerskih goricah. Tudi na Hrvaškem: *ar iz-tebe* (Betlehem) *hoče vun iziti poglavnik*. ev. tern. 18.

Pri *mi, ti, si* se *i* na zahodu često spreminja v polglasnik — pišejo ga z ъ in ь — ali pa celo odpada, tako da dobivata *mi* in *mu* jednako obliko. Baudouin navaja za cirkljansko narečje *m'*, *m* (*m'* in *m* sta pač jednake vrednosti, pr. *z na rokcu m' jae wadpirala*. Arch. VIII. 281) in *t* (Arch. VIII. 433, 454); na *s* je bržkone pozabil, ker zamenjavanja z glagolsko obliko *s* = *si* se narečje pač ne straši. Vendar v tekstih nahajamo tudi prvotni *i*: *Jést ti dam*. Arch. VII. 110, 111 (poleg *ki t m dáu* 111). *Žiher mi verjameš*. VIII. 281. Na Gorenjskem nahajamo v istem kraji, v Predvoru *mi*, *mъ*, *m* zaporedoma: *Na vsáko krej grôba mi rože cvъdé* Kres 4, 236. *Pošljъ mъ Kranjícu zdravje* 179. *Grenko smrt tъ pa prvóšъm* tam (pazi, da je prvi ъ naglašen, drugi ne). *A m' boš kej dawa púšьljca?* 180. Proti svoji navadi piše Valjavec vkup: *At ti dost cêrku cirana, At ni dost branьh svetьh maš*. Kres 4, 491. *Am twa ponašat Ježьša?* 491, kjer je *am* = *a bi mi*. Rožanskemu narečju pripisuje Scheinigg le *m' t' s'* t. j *mь, tь, sь* (Kres 2, 475), kar se vjema s poročilom v Kresu I, 666, da se vsak nenaglašeni *i* v sklanji izpreminja v ь. V koroških od Scheinigga izdanih narodnih pesnih piše se pa vedno *i*: *Le kaj si mi prinesel?* Kres V, 181. Apokopo nahajamo neizmerno često v kranjskih narodnih pesmih: *Dajte m' černo kapico*. N. p. 4, 26. *Kaj t' je, Lambergar ti mlad!* 4, 15. *Le s' jo, le s' jo zberi* 1, 1. Obe obliki zaporedoma: *Če ti tista dosti ne bó, Dala t' bom vervico zlato*. 1, 100. V umetnem pesništvu nahajamo še mnogo primerov pri Vodniku: *k' napijajo s' ga sebi*. 100. *Pahla m' Lubézen lice*. 98. *Kaj t' je kôs, ne poješ več?* 16. Sicer se pesniki tem apokopam po pravem izogibljejo, tudi Prešeren, pri katerem nahajam primere le pred samoglasniki: *Zakaj se tak jézno obrača t' oko?* 84. *De s' od ljubezni usta so molčale?* 135. Pri *de s'*, ki velja v izgovoru za jedno besedo in se navadno tudi *dasi* piše, se je početek te besede že popolnoma pozabil. V vzhodnih polnoglasnih narečjih so *mь* in *m* i. t. d. celo neznani.

Izmed *me, te, se* se le *se* semtertje apokopira ali pa dobiva polglasnik. Za cirkljansko narečje navaja Baudouin *se* in *sь* Arch. VII. 449. V tekstih: *Ti se boš juokala, Jest sь m smejáu*. VIII. 280. Za Gorenjsko navaja Baudouin: *tó sь j ьrzľegwo*. otčety II. 103. *sae ńi zmjénu z ńim*. 106.

Ravno nasprotne razmere bile bi v srednjekraškem narečji na Goriškem, ker Štrekelj navaja *mì, tì, sì* poleg rod. in tož. mь̀, tь̀, sь̀ in trdi, da lahko izgubljajo samoglasnik, če so proklitiški: *m ní dáw* (str. 89). Zdelo bi se po takem, da se

to ne godi tudi v enklizi, kar bi bilo vendar krivo; za *me, te, se* zdi se mi pa to sploh neverjetno, če smem soditi po sosednem cirkljanskem narečji in po tekstih z Gorenjskega in Koroškega; gledé polglasnika zdi se mi, da Štrekelj stoji na drugem stališči nego drugi poročevalci.

II. Zaimek 3. osebe: *jъ.*

Za naše preiskave se moramo ozirati na té-le oblike:

Moški in srednji spol

Jedn.,	rod.	njèga; ga (–njga)
	daj.	njèmu; mu (jemi)
	tož.	njèga; ga, –nj, –njega, –njga. —nje (njega); je (ga)
	mestn.	njèm; njem
	orodn.	njím; njim

Ženski spol:

Jednina,	rod.	njé; je
	daj.	njéj, njì (njòj); jej, ji (joj)
	tož.	njó; jo
	mestn.	njéj, njì (njoj); njej, nji
	orodn.	njó, njòj; (njoj)
Dvojina,	rod.	njíju (njüji), njú [njih]; ju [jih]
	daj.	njìma; jima
	tož. m.	njíju (njüji), njú — ž. sr. nji; ji [nje, njih]; [je, jih]
	mestn.	(njih)
Množina,	rod.	njìh; jih
	daj.	njìm; jim
	tož.	njé [njìh]; je [jih]
	mestn.	njìh; njih

Op. Oblike na levo od napičja so močno naglašene, na pravo enklitiške (breznaglasne in slabo naglašene). V okroglih oklepih so dijalektiške oblike, v oglatih take, ki so se vteple iz drugih padežev.

Posebne enklitiške oblike so se prav za prav le v rod. in daj. jedn. m. in sr. spola razvile; vendar so rodilnikove kakor naglašene prodrle tudi v tožilnik moškega spola in večinoma tudi srednjega (gl. sp.). *ga, mu* sta bila najprej le padežna sufiksa zaimkove sklanje, ali razvila sta se v vseh slovanskih jezikih razven velikoruskega v samostalni besedi: Izguba korena dokazuje, da so se tudi v slovenščini nekdaj naglaševale končnice; še sedaj je to na zahodu v navadi: *njehá*[1]) Beneš. Klodič 13, *ńagà, ńahà* Baudouin opyt § 185.,

[1]) Miklošiču (gr. I. 339) se *jehá* ne zdi prav verjetno.

ńimù, ńimò, ńemò § 186., *njahà* Kor. Kres 2, 475. *njegà* Preš. 24, 84, 173. 175; jednako pri Jenku, Gregorčiči in dr. Pr. še *tegà, kogà, komú, čemú* in tem podobne oblike v zahodnih narečjih. Kak pot so hodile oblike brez korena, pokazujejo nam tožilniki *zanjga, ponjga* itd., ki so povsod v navadi; na vzhodu nahajamo tudi rodil. *donjga* (gl. sp.).

ga je po Miklošičevem tolmačenji (Sitzungsber. LXII. 48—52) staroind. členek *gha, ghā,* grški γε, lit. *gá* itd. V obliki *ga* nahajamo ta sufiks le v slov., hrv.-srb. in deloma tudi v staroslov., drugi slovanski jeziki pa imajo *go*; po takem stoji poleg enklitiškega rod. *ga* v nslov. in hrv.-srb., v drugih slovanskih jezikih *go*, oziroma *ho*. Jako zanimiv pa je pojav, da se ta enklitiška oblika v nsl. že često rabi kakor členek (gl. v skladnji) in da se na celem vzhodu kakor nekak sufiks veže z *nê* = *ne je*. *Ni ga ti boljega.* Vodn. 37. *Tèko ga jih nikdar ni biló.* Kres 4, 25 Štaj. *Nega ne Micike domú.* Vraz 56., *reče da jih nega.* Nar. prip. 24. Pri Küzmiči je *nega* jako v navadi in se vkup piše, kar je treba omeniti, ker on celo *nej je* deli: *nega drügoga*, marc. 13, 31. *rekše od eti drüge zapovedi nega.* marc. 12, 31. Pr. še iz Ogerskega: *nej ga lübeznosti* Letop. 1874, 117. Dainko (sprachl. 203, 280) govori po takem o „brezosebnem glagolu" *nega. Nêga* je že tako vdomačena zveza, da se kakor *neje* = *nê* v nekaterih krajih na vzhodu že tudi deli: *Nê nam ga ono siva čelica* Glasn. 1866, 308. Iz Zamladinca. *Samo mojega očeta ga notri ne*, Glasn. 1862, 83. Štaj. Nahaja se *ga* celo že dvakrat: *Otec veli sinu: Kaj ne ga ga drugi' kraljerski' puc.* Glasn. 6, 139. Pritikanje tega *ga* se je seveda razširilo iz rod. moš. in srednj. spola: *Konja ne ga.* Nar. prip. 27. *nej ga vüpanja.* Letop. 1874. 111 Ogr. Dandanes pa se jezik ne ozira niti na spol niti na število. Bolj rahla in redka je ta zveza na zahodu: *Ní ga čez ledvk stan.* Kres 4, 340. *Ha* (= *ga*) *nie venčeha bogastva kú pošteno sarcé.* Klod. 22. Beneško. Tudi dobri pisatelji se ne branijo teh zvez: *ní ga morda človeka.* Strit. Zvon 1870, 20. *Saj ga ni hudiča.* Jurč. Des. br. 58.

Treba je omeniti, da se *ga* nahaja že v I. frizinškem spomeniku: *caco mi je ga potreba vuelica;* meni se ne zdi sumljiv (pr. Gr. III² 150.) *mu* je staroind. pritiklina *smāi* (Gr. III.² 47) in se je z ozirom na *sm* v slovanščini jednako razvijala kakor v germanščini (pr. gotski *thamma,* starovisokonem. *demu, -o*) in litovščini (*tamui,* sedaj *tam*). Korenov *je* moral je seveda prej odpasti nego se je na vzhodu *u* (črez *ü*) v *i* izpremenil, ker naglašena oblika se glasi sedaj tam *njemi.* Sicer pa se enklitiški *mu* izgublja in nadomešča z *jemi.* Dainko sprachl. 160 navaja še *zamo jèmì* (t. j. *jĕmĭ*), vendar tudi v njegovem narečji še nahajamo obe obliki: *Boš je vida reče jemi Bog* poleg *Bog še mu reče.* Kres IV., 299.

u pri *mu* se na celem zahodu često slabša v polglasnik in *mu* se po takem ne razločuje od *mi*. *mъ* se nam potrjuje za narečja v Cirknu, Roži in na Kranjskem (poslednje pri Škrabci o nagl. 22.). Razven tega se nam navaja za razne kraje na Gorenjskem, Štajerskem in Hrvaškem *mo* za *mu*. Popoln odpad samogl. *u* morem le iz cirkljanskega narečja dokazati: *patle m pa rec* Arch. VII. 589, 457. Pri *ga* apokope nisem našel. Kastelčevemu stihu *K' moji části g' hočem pèrpravit.* Buq. 412 ni verjeti, ker on piše tudi *n'hočem, n'hoč*, kar se gotovo ni govorilo, ampak *nočem, noč.*

mu, ga sta po takem precèj stalna in ne smemo se čuditi, če nosita večkrat naglas; njih samoglasniki se vsled tega celo daljšajo. *mū* iz Cirkna Arch. VIII. 457, *gá* iz Gorenjskega in Goriškega gl. v uvodu (str. 9). Kako močno naglašen je lahko *ga*, dokazuje ta-le stih Koseskega: *Kinčite ga iz lastne močí, iz lastniga vira,* kjer je zareza tudi po mojem mnenji po *ga* in *moči*, ne pa po *lastne* (pr. Levec, Pravda o šestomeru 26). Tudi po Stritarji je taki *mu* mogoč. *Vse pozabilo si mu — blago madjarsko srcé!* Zbr. sp. I. 255.

Kakor pri *ga*, *mu*, bi se lahko razlagal tudi razvitek rod. dvojine *ju*, ki nam rabi še kot tož. moškega in tudi ženskega in srednjega spola. Ker po svojem načelu izhajam zmirom od polnih, emfatičnih oblik, moram najprej njih obliko in razprostranitev določiti.

Pri Trub. beremo *niu,* pri Dalm. *nyu,* in to semtertje tudi pri Trub. v N. T. in Duh p. in še v Chrönovih evangelijih, *njiu* pri Boh., str. 82, *nӯu* Krell 162; brez dvombe je treba povsod brati *njiju*.[1]) Ta oblika *njíju* se po Levčevem pričanji (Sprache in Trub. Matth. 16) rabi še danes povsod po Dolenjskem, kar dokazuje tudi soglasna pisava Stritarjeva, Jurčičeva in Levstikova. Tudi Gorenjec Prešeren ima *níju* 49, *nij 130* poleg drugače pri njem navadnega *nju*. Za rožansko narečje na Koroškem navaja Scheinigg *njijov* (Gutsmann omenja za Koroško le *nju*), poleg katerega se rabi enklitiško *jijov*. Kres II., 475. Za precèj slovenskih krajev je po takem *njiju* dokazan. Čudno je vendar, da Škrabec o Dolenjskem dostavlja Levčevemu poročilu: Dobro bi bilo, ako bi natanko vedeli, kje prav in kako se poudarja. Cvetje II., 12, 30. Omeniti pa je treba, da se svojilni zaimek, ki se izvaja od emfatičnih rodilnikov, tudi pri onih pisateljih, ki rabijo *njiju*, glasi *njun*: *njune pesmi so si podobne.* Zvon 1870, 77. Vendar je *njíjn* „namesto *njíjin*“ na Dolenjskem (Levstik slov. spr. 41) in *njiju* v rožanskem narečji znan (Kres 2, 475); da je mlad kakor vsi ti svojilni zaimki, dokazuje to, da to narečje še nima zaimkov *njegov*,

[1]) Metelko 201 hoče sicer *nju, ju* s *tju, istju* podpirati, ker čita krivo *tiu, istiu* pri Trub. in Boh. (namesto *tiju, istiju*).

njihov, čegav. Če pišemo *njiju*, po tem se po pravici terja, naj pišemo tudi *njijun;* Škrabec bi hotel to obliko sploh v pisavo uvesti. (Cvetje II., 11. in 12. Zv.).

Bolj splošen je na zahodu navadni *nju*, kateremu so slovničarji pomagali do splošne rabe v literaturi; tudi rezijanščina, ki nam je posebno pri zaimkih ohranila marsikaj starega, ima *ńû* Baud. opyt § 33,. *dva ńü* § 175.

Popolnoma drugačna oblika je na vzhodnem Štajarskem v navadi: „med Mariborom, Ormožem, Ljutomerom in Radgono“ čuje se po Šmigočevem, Murkovem in Muršečevem poročilu *njüj; njú* so v svojih paradigmih posneli iz kranjskih slovničarjev; iz jednakih vzrokov in bržkone tudi zaradi enklitiškega *jü* dovolil se je Dainko po svojem *njÿ* (t. j. *njü*) na str. 261 netočnost nasproti svojemu narečju. V nekem pismu St. Vraza iz l. 1834. čita se dvakrat *njuj* (*u* za dijalektični *ü*) Ljub. Zvon 1877, 218. *njüj* pa moramo po svojih izkušnjah jednako presojati kakor *naj, vaj* za *naju, vaju,* ker v moji domovini, kjer govorimo *naji, vaji* (kakor *jemi* za *jemu*), pravimo tudi jasno *jüji* in kakor *najni, vajni* tudi *jüjni;* Škrabec ga krivo tolmači kakor *hüjdi* iz *hudi*. V slov. pismenem jeziku bi se ta rodilnik moral glasiti *njuju*. Zaradi popolnosti še omenjam, da so se dalje na vzhodu dvojinske zaimkove oblike izgubile; tudi na zahodu vemo to o srednje-kraškem narečji na Goriškem (Štrekelj str. 89).

Na strani vseh teh močno naglašenih oblik nahaja se enklitiško *ju*, tudi na Dolenjskem (gl. Levstik slov. spr. 38) in na vzhodnem Štajerskem; le *jijov* v rožanskem narečji je izjema. Je li torej treba res ta *ju* iz * *njijú* (tako Levstik slov. spr. 38 op.), oziroma iz strsl. *jeju, iju* (gr. III.[2] 51) razlagati? Jaz se temu branim v Archiv f. slav. Phil. letn. XIV. in mislim, da je v tem slučaji le iz krajše oblike mogoče vse daljše objasniti. Iz *ju* je nastalo štajersko *juju, njuju* po reduplikaciji (gl. sp. *jeje* za *je* pri pomožniku); *njiju* se je obrazovalo po analogiji nekaterih drugih padežev, namreč kakor starosl. rodilniki *moiju, tvoiju, svoiju, vašiju, siju* ali mestniki *moimъ, svoimъ, našymъ* (gr. III. 51, 53); zahod je pa tudi tukaj nenaglašenemu *ju* naglašen *nju* na stran postavil, kakor *nje* prvotnemu *je, njo jo* itd.

Kakor *ju*, so tudi vse druge oblike, ki se z *j* začenjajo, enklitiške, torej: v jednini tož. m. sp. * *jъ* - strsl. *i*, tož. sr. *je*, žensk. sp. rod. *je*, daj. *jej, ji*, v dvojini poleg *ju, jima, ji*, v množini *jih, jim, je*. Njihove močno naglašene oblike razločujejo se od njih ne samo po naglasu in vsled tega po često izpremenjeni teži in kakovosti samoglasnikov (gl. sp.), ampak tudi po začetnici, ki se okreplja z „blagoglasnim“ (evfoničnim) *n*, vsled česar dobivamo: *nje, njé, njéj, nji, njó, njima, nji, njih, njé*. Tako močno naglašene oblike imajo poleg slovenščine šele hrvaščina-srbščina in bolgarščina; staroslovenski in drugi slovanski

jeziki kažejo te podaljšane oblike le po predlogih, navadno jednozložnih, ki jemljejo v češkem in lužiških jezikih vedno naglas nase, v poljskem in ruskem pa tudi ne redko.

Kakor vidimo, vlada tukaj dvojni princip. Posebno pa so zapletene razmere v južnih slovanskih jezikih, ker v njih se z *n* podaljšane oblike rabijo često tudi enklitiško. Vse to dela težave pri razlaganji tega „blagoglasnega“ *n* še večje. Blagoglasja novi lingvisti ne spoštujejo posebno. I. Baudouin je tedaj poskusil (Glottolog. Zamêtki, Vypuskъ I. 17.—53) novo razlago, ki se je mnogim prikupila. *n* je po njegovem spadal sprva k predlogom *kъ*, *vъ*, *sъ*: strsl. *kъ n'emu* je nastalo iz *kъ-jemu* v dobi, ko še je zveza med predlogom in njegovim padežem bila posebno tesna (str. 33). Po tem se je začelo misliti, da je *n* zaimkov, in po takem se je tudi za drugimi predlogi razširil. Temu se opira Miklošič (Gr. I., 214) z dobrimi razlogi. Jaz mu moram pritrditi in sem v Arhivu f. slav. Phil. letn. XIV. navél nove dokaze, da se v slovanskih jezikih taki blagoglasni *n* nahajajo. Pri tem ne mislimo seveda na „blagoglasje“ ali pa „zamaševanje hijata“ kakor stari slovničarji, ampak na „čisto fiziške“ ali „čisto fiziologiške faktore“, da povem po Baudouinovem. Te pa nam morajo fiziologi objasniti kakor marsikatero drugo glasovno izpremembo n. pr. tudi pri tem zaimku prehod *z* v *ž* pred *nj*: ne samo *ž njim*, *ž njo* ampak tudi *bréž nje* se govori.

Jako karakteristično je za vtikanje tega *n* narečje vzhodno-štajersko, kjer se odločno govori *jega*, *jemu* itd. (v Gr. III., 149 se preveč dvomi); vendar to je drugoredni pojav, ker tam govorimo tudi *jiva* za *njiva* ali *ožejeni* = *oženjeni*. (Kres V., 31) in *ž jim*, *ž jimi* se da le iz *z njim*, *z njimi* tolmačiti. *n* se je ohranil le za predlogi, ki so naglašeni: *pó njega, ponjga, ná njega, nanjga, zá njega, zanjga, prí njih, ná njih* poleg *po jèga, na jèga, za jèga, pri jìh, po jìh*; tudi po soglasnikih: *nád njega*, *pód njega* poleg *nad jèga*, *pod jèga.*[1])

Tesna zveza med predlogom in zaimkom je torej vzrok, da se je med njima *n* razvil in da se tudi ohranja. Vpraša pa se, odkod izvira *n* pri samostalnih, močno naglašenih oblikah v jugoslovanskih jezikih. Jaz sklepam tako-le: ker so za predlogi pri zaimku prve in druge osebe polne oblike navadne, ki se posebej rabijo kot močno naglašene (emfatične), smatrale so se s časom tudi pri zaimku tretje osebe podaljšane oblike za predlogi kot emfatične in začele so se tudi posebej tako rabiti. Ne sme nas motiti to, da so te oblike dandanes za

[1]) V Cirknu se govori *ná jne* = *ná njo* ali *nad nə̀m* = *nad njìm*, ali ta razlika ima svoj vzrok, kakor mi pravi prijatelj Štrekelj, v predlogovi končnici.

predlogi tudi večkrat enklitiške. Sprva so vendar bile naglašene, le s časom se je poudarek pomikal nazaj; navadno se še tudi danes naglašajo zaimkove oblike, po predlogih *k, s, v* so seveda le take mogoče. Gotovo pa se je tudi predlog že precej rano naglašal, ker le tako si lahko razjasnimo *vanj, vanjo, vanje.*

Izmed podaljšanih oblik se jednozložne lahko povsod na Slovenskem rabijo enklitiško v tožilniku in mestniku vseh števil za jednozložnimi predlogi; na vzhodu se godi to tudi pri rodilniku in celo v orodniku, pri poslednjem sicer redko. Med dvozložnimi oblikami ima le *njega* to sposobnost, vendar ne povsod, ali postaje navadno jednozložna beseda. Primeri za *tožilnik* so posebno mnogoštevilni, zdi se mi celó, da se pred njimi večinoma predlog naglaša; natančna preiskava ni mogoča, ker se v prozi enklitičnost navadno ne zaznamenuje. Za nedvomljive primere navedem le nekatere: *va-njo* N. p. 1, 26, *za-njo* 1, 35, *čéz-nje* 88, *za-nje* 97; *zá-njo* Preš. 47, *zánjo* 77, 93, *va-njo* 164, 165; *nà-njo* Vodn. 41; *za-nje* Levst. Nov. 1858, 211, *va-njo* 212, *pó-nje* Levst. žup. V, *nánje* VII, *nánjo* 13, 83, 84, *vánjo* 13, 69, 72, 153. 191, *ná-njo* 21; *zanjo* Strit. Zvon 1870, 2, *zánjo* 99, 165, *vanjo* 5, 51, *nanjo* 30, *nánjo* 35, *po-njo* 161, *zánji* (*kravi*) 132; *nád-nje* Zvon 1870, 118, *méd-nje* 248; *va-njo* Jurč. Des. br. 28, 86, 236, *za-njo* 120, 166, *préd-njo* 277; *va-njo* Ravn. Zg. I. 13, 19, II. 69, *vanje* I. 69, *nad-njo* II. 37, *med-nje* II. 46, *na-nje* II. 48; *skóz-nje* Jenko 49 itd.; pazi posebe na: *vu nju* ev. tern. 312. V mestniku: *Ternje in osat ti bo raslo na-nji.* Ravn. zg. I. 13, *po-nji* 26, 45. *De milost po-njih zadobim per tebi.* I. 51. *ná-njih* Jenko 106, *pô-njih* Levst. žup. 128, *prí-njem* Volk. 50, *na-njem* 57, *po-njem* 57, *naj dete duže pri njoj bo* 63. *pó-njoj* Kres IV., 41 Štaj., *ná-njoj* 142, *ponjem* ev. tern. 10. Pri *rodilniku* jamčim za te-le iz vzhodne Štajerske: *odnje, donje, brežnje, odnjih, donjih. No so sinka od nje vzeli.* Paj. črt. 211, *bom od njih grišno bita* Volkm. 55. Pri orodniku: *za, nad, pod, mêd, prêd njim* in *njoj. Za njoj hodi jager mlad.* Vraz 183. *Lepo je nebo kinčano, Pod jim je pole široko.* Nar. prip. 306. *Pod njim sedi rožica devojka* 313. V stavku: *naj starši je ša naj napre, za njim srednji te pa najmlajši* (Kres IV., 611 Štaj.) je *njim* po mojem spominu gotovo enklitiški.

njega, -njga nahaja se kot tožilnik, le na vzhodu tudi kot rodilnik: *céz-njega* buq. 157 (dvakrat). 158 (2), 160, *čéz nêga* 195, 396; *na-njga, za-njga*, Skalar (Gr. III. 148). *Poroka nanjga čaka.* Preš. 73, *Pogosto vanjga obrača oči* 79, *vanjga* 74, 133, 205, *zánjga* 103. *Saj t' bom dal cekine za-njga.* N. p. 1, 95. *Gre ponjega na streho.* Volk. 56, *za-njega* 81, *Nastavi zobce ná-njega* 41, *s puškoj ná-nj'ga cila* 42. *ne morem donjga.* Drst. Prim. slovaški *doňho, zaňho* (Gr. III., 366), v čeških narečjih *u ňho, bedle ňho,* staročeški *okolo ňho* (Gr. I., 504), srbski *ponjga, nanjga* (Gr. III., 220).

n ni povsod jednako omehčan, *nj* se pomika sem in tja med *n* in *j*, kar je navadno v zvezi z glasoslovjem dotičnega narečja: v Istri se govori povsod *neh, nem, v nem* (Glasn. 1866, 398), v Cirknu *něγa, nému, nad nəm, za nūō, ńé* (*ń* to narečje sploh nima Baudouin § 32, 3), *nega* po Kopitarjevem poročilu (Gr. 176 op. × × ×) na Dolenjskem, kar pa more veljati le v nekaterih krajih, ker Levstik navaja nasprotno *jêga* (slov. spr. 40.). Za take oblike nam jamči posebno tož. mošk. sp. **jь*: *prêd-i, pod-i, mêd-i, zá-i, ná-i* Metelko 200; Levstik slov. spr. 40 piše *záj, náj* in je prav tolmači kakor *jiva* iz *njiva*. Po soglasnikih je *i* gotovo na svojem mestu, čita se celo v Zvonu 1870, 25. Več primerov za *j* mi je znanih iz vzhodne Štajerske in iz Hrvaške: *samo jega so ne mogli*. Kres IV., 298 Štaj. Druge primere gl. zg. Vendar se ta pojav v jednem in istem kraji ne opazuje vselej, ker nahajamo n. pr. zaporedoma *njene, jeni, njeno* Kres IV, 272. *Jega je majka budila*. Nar. prip. 307. *k jemu* 16. *A on je jemu rekel* 14. Valjavec sam poroča, da se v jeziku njegovih Nar. prip. *ń* nadomešča z *n, j, jn* (predg. IX.).

Različna energija *ń* dela točnemu zapisavanju težave, in zmešnjave po takem niso redke: podaljšane oblike rabijo se enklitiško in narobe. V stavku: *in on njoj je dao* (Kres 4, 302 Ogr.) je *njoj* določno enklitika; pri *spoznali su se vse dosta i grof je joj rekel* (IV., 560 Hrv.) pa že stava kaže, da je *joj* naglašen (pr. *kajti joj je otec rekel* itd.). *No ona njemi je pravla, da njemi žmetno pomore i dala njemi je ednoga zlatnoga konja pa njemi je pravla* (Kres IV., 303 Ogr.) ima le nenaglašen *jemi*. Štajerski pesnik Volkmer daje nam celo kopico primerov: *Pa ta njim ne naredi strah* 15 in *Tam červeke jim iše* 47 imata jednak *jim, Na rame si njo dene* 15 in *Pa zakaj ti jo pravit čem* 47 jednak *jo*. V *De oreh se njoj slajši zdi* 41 ima *se* naglas, *njoj* pa ne. *Slepa mati le nje krmi* 48 in *To nje maš nazaj* 57 imata nenaglašen *je*. *Pred sodnika nje podstavi* 57, *je* s podrednim naglasom, kjer *n* tudi ni na mestu. Zmešnjavo povečuje še to, da krajše oblike lahko stojijo v arzi in da so po takem podredno naglašene: *Porém ti jó, ne bóde laž* (Vraz 19) ima v N. p. 2, 48 *jo*. *Perpeljaô njo je u Špansko deželo* Vraz 150 = *Pripêljal jo je v špánsko dežêlo*. N. p. I. 117. Sicer pa tudi ta naglas provzročuje semtertje podaljšano obliko: *Bog njima je porod daû, Daû hčerko njima majhino*, Vraz 166, glasi se jednako tudi v N. p. 1, 82, pričakovali bi pa obakrat *jima*: močno naglašen *njima* bi bil sploh le prvikrat na mestu. *Do njé ni njim zastaviti mogoče*, Preš. 155, je Levstik „popravil“ (str. 181): *Do nje jim ní . . .*

Pravilo seveda ostaje, da so podaljšane oblike, če stojé same zase, močno poudárjene: *In ko njo bo videl, Ko po vrtu hodi, Mi jo bo pozdravil*. Jenko 45.

Pisava *ń* delala je tudi prvim slovenskim pisateljem težave. Truber ga sploh ne piše, ima le *nega, nemu, nim, nee, ne, nei, ni, noo, no, niu, nih, nim,* vendar pazi na *ž ne, ž nega, ž no,* celo: *sleko ta plašč iz ž nega* Matth. 27 in *wresch nich* Rkp. Kranjsk. M. III. Krell je pisal *i* pred *e, o,* tórej: *niega, niemu, nie, nio,* pred *i* pa je rabil ligaturo *ij*, tedaj: *ž nijm, nijh, nijm, nij,* pr. *tretij, boij, zadnij* i. t. p. Semtertje stoji tudi pred *o*: *nijo* 90. *njiju* se piše *nyu.* Nezaznamenovan je *ń* le redko: *zato ni òtel Christus ijm nih pravde doli vdariti* 746, *skuzi nih lastno pričo* 121. Ligaturo *y* je že Trub. rabil za dolgi *i* in Bohorič uči „*y* pro *i* acuto", kar je dolgo ostalo, ker še v Mayrjevih evang. (1715) se pravi: „vocalis *y* . . . producenda erit (predg.)." Vendar piše že tudi Trub.: *po risnici tuy* (*troji*) in podobno *nyu* v N. T. in Duh p. večkrat. Tudi Dalmatin piše *y* za *ji*. *j* je uvel *Bohorič*: „Quoties. i. erit consonans . . . toties paulum propendente cauda erit pingendum (str. 33);" pisal je po takem *njim, njiu, njima, njih.*[1]) Dalmatin ga je posnemal le deloma, ker še piše *nyu, nyh, nym*. Pozneje je hotel Kastelec novo pisavo uvesti. namreč *nî,* tedaj *nîega, nîemu, nîe, nîo,* ali tudi on je obdržal *ny, nyh, nym* in poskuša svojo novo pisavo semtertje tudi pred *i,* tako da dobivamo *nîjm;* vendar posnema tudi Bohoriča in Dalmatina in piše *njega, njemu.* Posebej omeniti treba tož. jedn. m.: *zain, nain* Trub., *zajn* Dalm.; ta pisava odgovarja tudi izgovoru, pr. *wajn* v Cirknu. Krell piše tudi *zain* 122, *nain* 19, 87, 96, 125, pomaga pa si tudi drugače: *vañ* 90, 129, *zañ* 127, *nañ* 64, 128, 162; semtertje se zmehčanje niti ne zaznamenuje: *nadàn* 118, *čezan* 154. Jednako pri Skalarji: *zhesen* 278 *b*, *zheshen* 307 *b* (V. Oblak, Doneski k historični dialektologiji 38.).

Pisava enklitiških oblik je podobna naglašenim. Trub. piše *io* in *ym*, za *verzi je verzie* in *verzye,* v Catech. 1550 tudi *Inu ye vučite;* Krell *ij, ijh, ijm,* ali tudi *ijo, ije;* Bohorič navaja le *jim* in v sintaktiškem dodatku tudi *jo* „per aphaeresin" (sicer le daljše oblike), Dalmatin *jo*, ali poleg *jim* tudi *yh*, tako še tudi Kastelec *yh, ym.* Vendar se ne sme po tem misliti, da se je govorilo *īh. ih, ima, im* sicer govori na Kranjskem „mnogo" ljudij (Metelko 201) in na Hrvaškem so te oblike sploh pravilne, ali zdi se mi, da kranjske oblike niso jednake vrednosti s hrvaškimi; mlade so namreč in nastale po izgubi polglasnika, ki je postal iz *i*: *Jh čmo pobit* Vodn. 85, *Jh bomo varvali* poleg *Kdo jih če pit* itd. V Cirknu nahajamo: jedn. daj. *i* (*ji*), dvoj. rod. *jh*, množ. rod. *jïh, jëh, ih, jh, h,* tož. *ih, jh*, daj. *jim. jïm* (*jem*), *jəm*, *jm* (Gloss. Arch. VIII., 457); *j'm* v Roži je *jəm.*

Po teh splošnih opazkah še je treba ozreti se na posamezne padeže.

---

[1]) Kriva je Kopitarjeva opazka na str. 73.

Stari tož. jedn. m. *jъ*, iz katerega se je razvil v strsl. *i*, ohranil se je v slov. le za predlogi, ali tudi tukaj le na jugu in zahodu, (iz Koroškega nimam primerov), na vzhodnem Štajerskem, Ogerskem in Hrvaškem pa mu ni sledu.[1]) Vsled prevlade prvih narečij v literaturi piše se splošno *zanj, nanj, ponj, vanj* (iz *vъ* + *n* + *jъ*). Polglasnik se je navadno določno ohranil po predlogih, ki se končujejo s soglasnikom, in se je kakor sploh v raznih dobah in krajih različno pisal in izgovarjal: *nadàn, čezan* Krell, *čezen* Skal. (gl. zg.), *nad-inj* Levst. Glasn. 1858, 2. 2, *predinj* Strit. Zvon 1870, 30, *ób-enj* 363, *predenj* Levst. žup. 76, *čez-enj* Jurč. Des.' br. 45; *čéz-ъnj* Gorenj. Valjavec Kres IV., 179, *čézъn* Baud. otč. I., 105; celo naglašen se nahaja: *predánj*, *obánj* Istr. Zakrajšek, Glasn. 1866, 439. Pisavo *méd-nj préd-nj* po takem Levstik (slov. spr. 40) po pravem graja, ali ъ po *nj* ni „preskočil", temveč prvotni predlogov polglasnik se je ohranil; izgubi se tudi lahko popolnoma, in takrat je *ń* bržkone sonant: *črïézń*, *pódń*, *prïédń* Gor. srednjekraško nar., Štrekelj 89; po takem se objasnjuje tudi palatizacija *z*: *čeženj* Skal. (Gr. III, 148) in Levst. slov. spr. 39. Istrskih oblik *za vanj, pred vanj* poleg *predánj obánj*, (Glasn. 1866, 439) ne morem razjasniti; Zakrajškova razlaga, da se *vanj* rabi tudi po drugih predlogih, morebiti ni napačna.

Izvirni *tožilnik jedn. sr. sp. je*, kateri se danes kakor v moškem spolu nadomešča z rod. *ga*, nahaja se še pri pisateljih 16- stoletja, ali tudi še v 17. in 18. stol. v Chrönovih in Mayerjevih evangelijih, ki so od njih odvisni: *in aku tebe suie oku blazni, izderye vun.* Marc. 9 Trub. *taku je verzi od sebe* Dalm. *Detétce bo yskal, de bi je končal.* Matth. 2 ev. chrön. (*ga* v ev. mayr.). *Bug je véj,* chrön 316, mayr 65. Vendar že v 16. stol. se opazuje, da se ta oblika izgublja: *on ga [žrebe] zdajci semkaj pošle.* Marc. 10 Trub. *ga [dete] bodo . . . lovili.* Krell 44b V istem poglavji Matevževega evangelija, iz katerega je vzet gorenji primer za ev.-chrön., stoji tudi: *vprašajte po tém detétcu: inu kadàr ga najdete, taku meni zopet povéjte.* Tudi druge nadomestitve nahamo v 16. stol. Bohorič navaja v paradigmih (str. 82) le *onu,* kar res često rabi, posebno v nemčiznih, vendar v sintaksi na str. 58 cituje tudi: *gospud je velil, da je sturiš, inu je taistu [telu] obvil . . . taistu položil,* Matth. 27 Dalm. Trub. ima v obeh slučajih *je. Kadar tu [dejte] najdete* Matth. 2 Trub., *je* Dalm. *Zakaj oni ie ga govore, oli ga ne sture.* Matth. 22 Trub. V prvem stavku se borita celó *ie* in *ga*; v N. T. čitamo popravek: *ie ia* (gl. niže tož. mn. sr.). Pr. za ta *ga: Bog ga vedi, Bog ga znaj.* N. p. I., 101.

---

[1]) Pr. v poljščini stare *przen, przeden,* za kar se v novejši dobi piše *przez niego, przed niego,* Arch. IV., 267.

Dandanes je oblika *je* le pri ogerskih Slovencih v splošni navadi; na vzhodnem Štajerskem je pa celo neznana, na Hrvaškem se nahaja le redko: *Dete se mu je jako dopalo pa je pita.* Nar. prip. 13. Po Metelkovem spričevalu (str. 200) sliši se še na Notranjskem. Na Goriškem se še nahaja (Gr. III., 148), vendar ne povsod, ker v Cirknu in na sosednem Beneškem ji ni sledú; Štrekelj za srednjekraške narečje navaja res jə; natančno poročilo o teh krajih imamo pri Fr. Erjavci: „Takó govorí (t. j. je) Kraševec, Ipavec, Bríc ino Goričan; Tolminec pa uže ne več." Letop. 1883. 205. Semtertje se je še bržkone tudi v drugih krajih ohranila; na Pohorji (Štaj.) zahvaljuje se prosjak: *Bog jim je plati.* Nov. 1857, 99. *Najlepše krilo, Je nisem imela pred ne potle, Ko da sem nevesta bila, Nesi je v Boga ime.* Paj. čit. 210. (Iz Vrazove zbirke od J. Cafa, bržkone iz istega kraja). *Za predlogi* pa se *je* še *dandanes češče rabi. Zánje*, *nanje* itd. beremo navadno pri Levst., Jurč. in Strit. in to dokazuje, da te oblike na Dolenjskem še krepko živé; vendar drugod na Kranjskem jih bržkone ni, ker jih ne nahajam niti v N. p., niti pri Metelku, niti pri Kopitarji, ki na str. 260 izrecno proti obliki *je* polemizuje. Vendar tudi pri Jenku beremo: *Rosa, hladna rosa Kamenje močila, Luna, bleda luna Ná-nje je svetila* 53. Na vzhodnem Štajerskem temu zopet ni sledu, na Ogerskem so te oblike občne, na Hrvaškem redke: *na nje* (*dete*) Kres V, 199.

T o ž. m n o ž. v s e h s p o l o v *je*, *nje* iz strsl. *ję* ohranil se pa je dosta bolje. Slovenski reformatorji rabijo le prave tožilnike. V ev.-chrön. prodira že rodilnik, tako da tam, pri Kastelci in v ev.-mayr. nahajamo obe obliki zaporedoma. Dandanes je to prenašanje na Kranjskem večinoma že dokončano, vsled česar oblike *jih, njih* v literaturi preobladajo; za Cirkno navajata se nam le *ih, jih*, o Beneškem trdi Klodič izrecno, da ima le *jih*, vendar v Res. Katech. se še nahaja *gne* (str. 47.). O b č e n a v a d n e p a s o p r a v e o b l i k e š e d a n e s n a D o l e n j s k e m, K o r o š k e m, Š t a j e r s k e m, O g e r s k e m i n H r v a š k e m, če tudi že tukaj večkrat rodilnik prodira, n. pr. *onda ih je pop za navek vkup sklopil.* Nar. prip. 19. *Lepo ih je bilo videti* 22. Zanimivo je, da se pri Dolenjci Jurčiči obe obliki nahajata, kjer se borita narečje in knjižni jezik: *Po špičastem koščenem obradku so rastle zapuščene in zastarane ščetine*, *ktere so zmeršene in nerazčesane pričale, da je lastnik imel jih samo zato, ker je bil prezanemaren, da bi je bil obril.* Des. br. 34. Po Danjkovi slovnici (str. 165) rabil bi se rod. le v titulacijah: *tvoj gospod so dober*, *zato jih lybi*, kar je smešno in kaže jasno tuj vpliv. Z*a predlogi* pa je pri v s e h Slovencih navaden p r a v i t o ž i l n i k, enklitiški ali naglašeni, tedaj *zá nje* in *za njé* itd. Po Scheiniggovi razporeditvi oblik *nje, jih* (Kres II., 475) bi se o rožanskem narečji lahko mislilo, da je *nje* le močno naglašena oblika, vendar nič tega mnenja ne podpira. Želja, naj pravi

tožilniki obveljajo povsod v literaturi, je pač opravičena, dvomov in slaboglasja se ni bati, če se sreča ta *je* s pomožnikom, ker po takem bi to veljalo tudi za rod. jedn. žensk. sp. *Hvaležno ljudstvo je je (poete) častilo*, Strit. Glasn. 1867, 57, je jednako razumljivo in blagoglasno kakor: *Treba je je (pameti) nekoliko celó tistemu, ki tolče kamenje ob cesti*, tam 59. To izjednačenje se tolmači s splošnim prodiranjem rodilnikov v tožilnik, kar pospešuje posebno raba rodilnika v zanikalnih stavkih.

Tož. množ. sr. sp. *nja, ja*, kakoršnega Levstik (slov. spr. 38) v paradigmih (!) navaja, v novi slovenščini nikjer ne živi in ni ga tudi v nobenem živem slovanskem jeziku; nedoumna mi je torej igrača, da ga naši vsi novejši knjižniki vtihotapljajo. *Ti ja govoriš* (du sprichst *es*) ev. mayr. 104, 117 glasi se še v ev. Chrön.: *Ti je govoriš*. Novi izdajatelj evangelijev tega ni več razumel in dodal je nemčevalni členek *ja* (*du sagst es ja*). Jednaka je s tem-le stavkom: *Zakaj oni ie ga govore, oli ga ne sture*, matth. 22 Trub., kar je v N. T. popravljeno v: *Zakaj oni ie ia govore*. Dalmatin tudi rabi potrjujoči členek: *Zakaj ony rejs pravio, inu ga nesture.*

Jednaka Levstikova mistifikacija je tož. dvojine mošk. sp. *nja, ja*, ki se pa v poslednjih letih vedno bolj rabi: celo v Prešernove poezije in v Jurčičeva dela so ga vtihotapili!

Razven *ju, nju, njiju, jima, njima* imamo le še jedno pravo dvojinsko obliko, tož. žensk. sp. (morebiti tudi srednjega) *ji, nji* (strsl. *i* iz *jê*) na Kranjskem, kakor se mi zdi posebno na Dolenjskem, in na Štajerskem. *Barona Zoisa obiskaje ste mu tožile, kako sitno je za-nji* Nov. 1857, 278. *Skerb zá nji (kravi)*. Strit. Zvon 1870, 132. *Rok obe bo v klado vteknil, da mu ji odrože nož*. Volkm. 57. *Stisne ji trdno* 61. Pri Stritarjevem najbližnjem rojaku nahajam pa tudi *ženski* tož. *ju*: *Deseti brat ju (kozi) je tudi ogledoval* 159. Nasprotno bi pričakovali v teh-le primerih *ju*: *Kaj bi človek in žival ne mogla živeti, da bi ji nič ne bolelo.* Strit. Zvon 1870, 66. Ozir na žival še bi mogel ženski spol opravičiti; mogoče pa je, da izgovor pomaga k mešanju obeh oblik: vsaj Metelko ocenja *ju, ji* jednako kakor *naju, naji* (str. 201) in si izmišljuje razloček: oblika z *u* je prerodilnik, z *i* tožilnik.

Vendar tudi te dvojinske oblike hirajo; na Ogerskem, Hrvaškem in deloma tudi na zahodu kakor v srednjekraškem narečji na Goriškem ni že več nobenih ostankov. Nadomeščajo se z množinskimi oblikami. Njih prodiranje lahko večkrat zasledujemo, n. pr.: *Ta gospod nih (oslico in žerbe) potrebuie, inu zdajci nee on bode pustil*, Matth. 21 Trub., kjer so že množinske oblike na mestu pri Trub. navadnega *njiju*; v N. T. se še tudi on vrača k izvirnim: *inu on bode nyu zdajci pustil*; Dalm. pa ima zopet: *inu on vam je bo zdajci pustil.* V neki narodni

pesni iz Čepovana na Goriškem beremo: *Mat je mela sinka dva, Ona jih je šla klicat ... V drugo jih je šla klicat ... V treče ju je šla klicat.* Glasn. 1868, 252.

Dvojinski tožilnik nadomešča poleg množinskega *je* seveda tudi *jih*. Te oblike pa se večkrat označujejo z dodanim *obu* ali *dva: jih wuba* v Cirknu, *jedva, njedva, njeva* na Ogr. in Štaj., katere tolmačim iz strsl. *jędva* kakor Miklošič *njedvi* iz *jędrê* (Gr. III.[2] 149). Te oblike pa se rabijo tudi kot imenovalnik dvojine: *Na sredini šume zagledata njedva eno malo kučo ... Jedva greta v toto kočo.* Kres IV., 298 Štaj. *njeva sta nej mela decé.* Kres V., 248 Ogr. Tudi na Štaj. navadne oblike *onjedva, onjedvi*, katere so mi le v imenovalniku znane (*onjedva pa sta počivala*, Vraz 118, *onjedvi ste dorastli* 123) so kompromisne oblike med razloženimi *jedva, jedvi* in poleg njih v imen. in tož. navadnimi *onêdva, onêva* Ogr., *onêdva, onêja* Štaj, ki so sestavljene iz tož. množ. *oné* + *dva* (*on* se s tem deblom v slovenščini tudi sklanja); *oneduva, oneduva* nahaja se tudi v Rez. Katech. Poleg tega pa so v rabi ne samo kot imenovalnik (Gr. III., 48) ampak tudi kot tožilnik *njidva, jiva*: *preci njidva je zvao.* marc. 1, 20 Küzm. *dáo njiva je oštariaši.* luc. 10, 35. Tudi iz Štajerskega so mi znane te oblike: *Marija jidva (angyela) je pitala.* Kres IV., 25, *jidva* 298. Miklošič smatra po krivem te oblike kot ohranjen imen. množ. m Po mojem so to rod. *jih* + tož. oziroma imenov. *dva*. *h* na Ogerskem češče izpada: *vnogo ji je.* matth. 7, 13 Küzm. *desét je ji' vu računi bilou.* Letop. 1877, 107. *Kelko i znamo* 98. Primerjaj tudi jednake rodilnike in *dva: teda se je dotekno ôči njidva govoréči.* matth 9, 29 Küzm. *oči njidva.* luc. 24, 16. *njuhva* Letop. 1874, 116.

Izmed ostalih ženskih oblik še je treba daj. jedn., ki je jednak mestniku, posebej omeniti. Piše se navadno *nji, ji*, kar se na Kranjskem večinoma govori. Na Dolenjskem se govori *njej, jej, ji*, na Gorenjskem *nji, njь, ji, jь;* iz cirkljanskega narečja se nam navaja *jí, i, j*, iz srednjekraškega na Goriškem *ǹì, jì*, iz rožanskega *njöj, jöj;* Gutsman navaja za Koroško *njei*, ki se bržkone jednako izgovarja ko prejšnja oblika; na vzhodnem Štaj govori se *njoj, ji*, često tudi *joj;* na Ogerskem piše Küzmič *njê* (izg. *njej), ji;* v Valjavčevih pridigah (Letop 1874 in 1877) nahajam *njej*, v pripovedkah, priobčenih v Kresu, *njoj, joj;* na Hrvaškem se poleg Kristianovičevih *njoj, joj* često govori *nje, nji, ji;* zanimiv je *ê* v stavku: *kada ê bog v ték nějde.* Valjavec, Rad 63, 62. V stari literaturi nahajamo: *neei, nei, ni* pri Trub., *nÿ, ÿ* in po Miklošiči (III, 148) tudi *joj* pri Krelli, *njej, ny* pri Dalm., *nîej, ny* pri Kastelci, *nje* v ev tern. Sicer pa se *te oblike v pisavi često mešajo;* v govoru se to v istem narečji pač ne godi tolikokrat, ali nedostaje nam sredstev za točnejše omejevanje.

Vse te oblike se morejo le takrat uspešno razjasniti, ako izhajamo od strsl. oblike *jej*, ki se je glasila izvirno *jei* (dvozložno) in se izvaja od osnove *jeja* (Mikl. „Ueber den ursprung einiger casus der pronom. decl.“). *njej* in *jej* se po glasoslovnih pravilih na zahodu razvijata v * *njê*, * *jê*, *nji*, *ji*, *njъ*, *jъ*; pot je isti kakor pri *né* + *je*, ki sedaj slóve na vzhodu *nej*, *nê*, na zahodu *ni*, ali pri *nejmam* Ogr., *nêmam* na vzhodu, *nimam* na zahodu. *njê* poleg *ji* na vzhodu nam opravičuje naglas; jednako tudi v imenovalniku dvojine ž. sp. naglas ohranja *ê* (gl. *sestrê* Preš. 84 in *séstri* 130) po vsem Slovenskem, v mestniku na Ogerskem in Hrvaškem (*vodê*, *gorê* itd.); jako poučljiv je daj. jedn. *gospé*, ki se na Hrvaškem glasi *góspi* (to gradivo pri Mikl. Gr. III., 137.). Jednake razmere so tudi pri naši obliki na Ogerskem in Hrvaškem: *on pa erčé njé* poleg *prisegno ji je*. Küzm. *Zato jim je rekla, naj te (-tej) kači glavo odsečn i nje donesu Kosci so ji glavo od kače donesli*. Kres V., 200 Hrv. Vendar se *i* tudi dalje širi, ker koj sledi: *i dá ji tri lepe rože . . . a nji pak je vzeme grof*.

Na vzhodu po takem ni samo *joj* navadno; kakor trdi Miklošič; razširja pa se vedno bolj in bolj in sicer najprej v naglašeni obliki *njoj*; tolmači se to jednako kakor razširjanje glasa *o* pri zaimkovi in zloženi sklanji na vzhodu in jugu: *oga*, *omu*, *om*, *oj* (gr. III, 146, 152); tudi te oblike živé na Hrvaškem poleg sebe, n. pr. celó v okolici varaždinski: *vu velikoj* in *veliki*, Nar. prip. IX. Koroški *jöj* odgovarja glasoslovju rožanskega narečja, kjer se *ê* in *e* posebno pred *j* in *l* izgovarjata zamolklo (Kres I, 618/19).

Moja razlaga, katero podpirajo oblike vseh slovan. jezikov, nasprotuje Miklošičevi (über den ursprung einiger cas. der pron. decl. 147). Gl. moje dokaze v Archiv-u f. slav. Phil. letn. XIV.

Treba je še omeniti nekatere dijalektiške posebnosti z ozirom na kakovost in težo samoglasnikov.

ĭ se lahko v vseh oblikah, v katerih se nahaja, zniža v polglasnik, ki se bliža sedaj *i*, sedaj *e*, vsled česar jih rabijo poročevalci namesto ъ ali ь, n. pr. *jĭh*, *jĕh* i. t. d. v cirkljanskem narečji; Štrekelj navaja za svoje narečje izrecno *ì*, ɛ̇ poleg ъ (str. 89). Kakor na zahodu ne izpada *i* tudi na vzhodu nikoli, pač pa se tudi tam kalí, tako da nahajamo namesto *njega e* ali *u* = *ü*: *na njeh* Letop. 1874, 114 Ogr., *iem* v tožbi Sredi-ščanov iz l. 1648, Kres II, 283; *njuh* Letop, 1877, 110 Ogr. in temu podobno *njuho*, *njuo* (= *njihov*) 1874, 124, *njuhva* 116.

Rod. jedn. ž. sp., tož. mn. *nje*, *je*, tož. jedn. ž. sp. *njo*, *jo* svoj izvirni *ę*, *ą* menjajo po zakonih dotičnih narečij. O *njé*, *je* in *jè*, ki se često nahaja, velja vse, kar se je povedalo o *mé*, *me*, *mè* (gl. str. 16—18). V Cirknu nahajamo po takem *ńé*, *jae*; [1])

[1]) *ńî* Rez. po takem ne spada v §. 118, ampak v §. 124, 5.

jako čuden je rod. ž. sp. *ńъ* (kako se naglaša?), menj *jъ* v srednjekraškem narečji na Gor. (str. 89). Ker se na zahodu *ē* ne razločuje od *ê* (strsl. ѣ), pisal je Metelko *njɛ* (*ĉ*) in celo *jɛ*, poslednje gotovo krivo.

Med *njó* in *jo* je razloček posebno na Ogerskem velik, kjer dolgi *o*, ki se večkrat piše *ô*, slove *ou*: *Te je pa njou pitar, što jo je prikovao*. Kres IV, 304. Na Hrvaškem tega ni, tam se menjajo *njo jo* in *nju ju*. V Cirknu glasi se nenaglašen *jo jĕ* (gl. Gloss. in §. 51, 4); naglašenemu *nie* (gloss.), če je sploh točno zapisano, jaz ne morem pokazati mesta v tem narečji.

Dolžina v *njé*, *njo*, katero je Truber še redko z *nee*, *noo* zaznamenoval, je v literaturi često po naglašenih *njé*, *njó*, dokazana. V narečjih pa menda ni povsod navadna; tako navaja Štrekelj za svoje kraško narečje *ńù*, tedaj popolnoma jednako slabi, vendar naglašeni obliki *jù* (str. 89). Izjednačenje je pri teh malih, često rabljenih besedicah posebno v končnici jako lahko mogoče, in to je pospeševala morebiti tudi obliki *jè* paralelna oblika *jo*; v imenovanem narečji nahajamo sploh nenavadne kratkosti kakor v orodn jedn. *ńìn*, daj. mestn. jed. ž. sp. *ńì*; da ima *njim* res dolgi *i*, dokazuje tudi rožansko narečje s svojim *njíem*.

Pri *njega*, *njemu* nasprotujejo si poročila o *e*. Kakor vsa znamenja kažejo, je ta glas kratek in se izgovarja na zahodu in jugu „na dolgo“ med *e* in *a* (Škrabec o nagl. 27). To potrjujejo poročila Levstikova, pisava Prešernova in sploh v literaturi z *ĉ*, ki se ne sme mešati z Miklošičevim za strsl. ѣ. Vendar Murko navaja v slovnici poleg *njèga* tudi *njéga*. Jaz sicer tega ne morem potrditi in na moji strani je tudi Šmigoc; vendar pa je treba omeniti, da tudi Metelko navaja *njéga*, *njému* in da se te oblike nahajajo tudi v ev. mayr., katerih izdajatelj se v predgovoru hvali, da je pazil posebno na naglaske, n. pr.: *njéga* 8, 41, *njému* 40, 49, 53, 71, 77 (dvakrat), 78 i. t. d. *nĕga* poleg *ńému* pripisujejo cirkljanskemu narečju bržkone poročevalci po krivem. Dolžine so vsled naglasa sicer mogoče, in to je morebiti tudi provzročilo razna poročila. Tako je n. pr. v mojem narečji velika razlika, če se kliče: *Jèga mi zazovi!* in če se na to vpraša: *Jéga?*

III. Pomožni glagol *sem, biti*.

(Verbum substantivum).

Polne oblike korena *jes* nahajajo se šele na vzhodu; po takem se lahko vse sedanjikove oblike: *sem, si, je; sva* (*sve f.*), *sta* (*e*); *smo, ste, so* rabijo enklitiško in močno naglašeno. Za

naklonski členek *bi*, ostanek starega aorista bychъ (pr. Gr. III, 86) velja pravilo, da je enklitiški, ali ne sme se pozabiti, da tudi ta besedica lahko dobiva naglas in se stavi tudi na začetek stavka.

Na vzhodu rabi se *bi* pri tvorbi preteklega (perf.) in predpreteklega časa (plusquamperf.): *gda bi ga ne najšli, povrnoli so se v Jerusalem.* luc. 2, 45, Küzm. *gda bi se že joj jako poznalo, reče joj oča.* Kres V, 30. Štaj. *i gdabi zvršili bili vsa poleg právde gosponnove, povérnušese vu Galilaeu.* ev. tern. 16. *gda bi vumerl bil Herodes, ovo angjel gosponnov skázase vu snu Jožefu.* 17. *gda bi že dolgo bili ožejeni, reče mačka k oči.* Kres V, 31. Štaj. *Nenavaden ostanek spreganih oblik nahajamo* v ev. tern.: *prosimo, da bich serditosti tvoje . . . od nas odverneš* (v Molitvi).

V stari dobi na Hrvaškem rabi se še navadni imperfekt lahko tudi enklitiško: *I-be, po tretjem dnevu, najdoše njega.* ev. tern 20; vendar primerjaj: *Be pák, gdabi onde bili, spunišese dnevi.* ev. tern. 7.

Levstik navaja kot enklitiško obliko tudi drugi deležnik preteklega časa (particip. praet. act. II.) *bil* (Novice 1858, 3); v prozi je kontrola nemogoča, v pesništvu pa se ne more govoriti o enklitikah, ako sta sinkopirana *bla*, *blo* nenaglašena. Zdi se mi pa, da so v narečjih te oblike po *nê, ni* = *ne je* in *ne bi* navadno enklitiške: *ní bla,* v Cirknu VII, 111. *Níti mesca, zvezd no sunca né blo.* Kres IV, 27 Štaj. *Samo jeden nê bil niti zdrav nit vesel.* Glasn. 1867, 258. Iz Zamladinca. *ona né bla pr meši.* Drst. *o da tote neb' ba pia* Volkm. 32; *ba* = *bil* se v takih zvezah pri nas govori res brez naglasa.

Sedanjikove oblike glagola *jes* naglaševale so se sprva gotovo na končnici, ker le tako se razjasnjuje izpad samogl. *e* v češčini ali pa popolni odpad *je*[1]), katerega opazujemo že staroslov. v 3. os. mn. in pri večini slovanskih jezikov, tudi v slovenščini v vseh oblikah; le v 3. os. jedn. odpadlo je osebilo s prednodnim *s*.

Pomožni glagol je v teku časa vedno bolj izgubljal svoj pomen in poudarek in nazadnje ostal le vezalnica (copula) in še ta se je v ruščini skoro popolnoma, v drugih slovanskih jezikih pa vsaj deloma, posebno v 3. os. jedn. izgubila (pr. Gr. IV, 782, 801). Ko je še bivala naglašena, nastale so krajše oblike, ker te se dajo le tako tolmačiti, da izvirajo iz naglašenih na končnici. V vzhodni novoslov., hrvaščini in srbščini pomaknil pa se je naglas pri posebnem poudarku na korenski zlog: po takem je bila doba, v kateri se je govorilo *jesì* poleg *jèsi*, kakor n. pr. še danes *mené* in *méne* (' je samo nagla-

---

[1]) Kako so se te oblike razvijale, o tem nas lahko poučujejo gorenjske oblike glagola *jêm: jъvä, jmö, jstè.* Rad. 63, 101.

sek) na Ogerskem. V teh krajih so krajše oblike popolnoma vzprejele ulogo enklitik. V maloruščini in poljščini zlezle so pa polne oblike na enklitiške, ki so se pa še precej skrčile: mr. *jem*, *jeś* po samoglasnikih *m*, *ś* prislonjeni deležnikom preteklega časa II., pol. *m*, *ś*, *śmy*, *ście* za *jeśm*, *jeś*, *jeśmy*, *jeście* pritikani k istim deležnikom (*mowiłem* i. t. d.) ali tudi po drugih besedah (*gotowem*) po veznikih (*żem* = *że jeśm*, gl. Gr. III, 465); poljski jezik si je iz 3. os. jedn. *jest* in iz skrčenih oblik stvaril celo novi sedanjik: *jestem*, *jest-e-ś*, *jeste-smy*, *jest-e-ście*.

sem za stsl. *jesmь* se ni obrazoval po podobi glagolov na —*em*, ampak *e* je znak svarabhaktičnega samoglasnika, ki se je razvil med *s* in *m* in se različno zapisoval. Frizinški spomeniki imajo *jesem*, *gezm*, *iezem*, *gezim*; pozneje se je pisalo *sem*. *sam*, *sim* in celo *sum* pri Krelli (Gr. III, 175); v conf. gen. stojé poleg sebe: *neyssim* 171, *neyssam* 170, *neysam* 171, *neysm̄* 171. Baudouinovi poročevalci pišejo za cirkljansko narečje: *sъm*, *sěn*, *son*, *sъn*, *sn* poleg naglašenih *sèn*, *sъ̀n*; Klodič navaja za Beneško *sam*, *san*, Štrekelj za srednji Kras na Goriškem *sə̀n*. Vraz piše v nar. pesn. iz Koroškega *sèm*, *sèn* in *sim*; pri Küzm. nahajam *sem*. v ogr. pridigah *sam*. V mojem narečji, v katerem se namesto polglasnika govori natančno *e*, sliši se *sm̥*, *sn̥* poleg naglašenih *sèm*, *sèn*. Mislim, da se sonant *m̥* govori tudi v drugih krajih, posebno na zahodu; Baudouin jednako tolmači omenjene oblike cirkljanskega narečja (gl. tudi *sn* v Arch. VII, 585) in Štrekljevo poročilo, da *sn* pri tesni naslonitvi na predhodno besedo izgublja popolnoma samoglasnik, moramo pač tudi tako razumeti, vsaj po soglasnikih si jaz tega ne morem drugače misliti. Različne pisave, ki pričajo za polglasnik, so le pomoček za silo, ker misli se navadno, da vsak zlog mora imeti jednega iz petih samoglasnikov, zaradi česar so se ljudje tudi težko ločili od *er*, *el* za *r*, *l*.

Posebno skrčila se je ta oblika na Hrvaškem pri naslonitvi na nikalnico: *nẽs* = *nẽsem*, Valj. Rad. 65,103. *nes* sliši se tudi večkrat okoli Kostanjevice na Dolenjskem. Nov. 1857, 71.

1. os. mn. *sma* in 3. *sa* v Cirknu (*sma* tudi na Beneškem, Klodič 18) so pravilne oblike po glasoslovji teh narečij (§. 56), jednako tudi druge oblike za 3. os. mn.: *sъ* na Tolm. in Goriškem srednjem Krasu, *se* v Ravnici na Goriškem, *su* na Hrv.

si, *je*, *bi* imajo na zahodu polglasnik, ki pa neizmerno često odpada. Valjavec (Rad. 65, 103) poroča, da se v govoru rabi za *si*, *je* le *s*, *j*, ali to pravilo omejuje on še v istem stavku z opazko, da *s* stoji ‚posebno' tam, kjer se sledeča beseda začenja s samoglasnikom, in *j*, ako se predhodna beseda konča na samoglasnik. Da to ni pravilo, vidi se že iz tega poročila. Jaz nahajam v gorenjskih narodnih pesnih posebno navadno *je* tudi po samoglasnikih, *s* pa tudi pred soglasniki, n. pr.:

Kədr je moko sjawa, Je rekwa jən je djawa Kres IV, 340. *Zej dokler si vmath, S' kokər rož'ca pomáth* 441. *Zlwa ga j' v zeleno trawo* poleg: *Prót pršwà je huda taša* tam. Iz drugih kranjskih nar. pesnij navajam še za *s* pred soglasniki: *Zakaj s' me tak pod-se vzela?* N. p. 4, 105. *Praviš, da s' se grozno vstrašil* 106. *s* in *si* poleg sebe: *Ker vem, de s' potrében, Si vsmiljenja vredin.* N. p. 2, 142. Sicer pa moram omeniti, da se po mojih izkušnjah ravno *bi*, o katerem se zgoraj ne govori, naj bolj navadno apokopira, kar dokazuje tudi to, da se le *bi*, posebno v zvezi z *da*, apokopira v literaturi, n. pr. pri Vodniku in Prešernu, *si, je* pa ne. Tudi *bi* in *b* se lahko nahajata poleg sebe: *Srota sem se omožwa, Bolj' bə b'ó de b' se na bíwa.* Kres IV, 235, Gorenj.

Dejanskim razmeram bolj primerno poroča Štrekelj za srednjekraško narečje na Gor., da „pri posebno tesni zvezi s predhodno besedo“ *sn, si, je* izgubljajo samoglasnik (str. 122). Jednako se mi zdi, da je v cirkljanskem narečji (pr. Gloss. 433). Iz tekstov naj navedem: *O, Francel! sé-s (saj si) wós pamázan.* Arch. VIII, 114. *Γa j pa pūstu tam pər wratih* 118. *Patle nísa wīdel kakí b γa dūl sprūjəl* 275. *je* in *j*: *Z na rokca m' jae wadpírala, S ta druga me j wabjémala* 281. *j* se po soglasnikih lahko zopet preobrazuje v zlog; mene so izrecno opozorili, da se na Gorenjskem govori: *on ij biw.* Na jugu in vzhodu je apokopa redka; iz pesniških tekstov sem si le zaznamenoval: *Al se j' dete jako zaplakalo.* Glasn. 1858, 1, 119 Istr. *puna j' hiža svati'.* Nar. prip. 301 Hrv. *Či ovem dnari neb' falili.* Volkm. 52. *Ne si zato pojem, kaj b' veselu bilu.* Paj. črt. 43. (Iz Vrazove zbirke).

Naglašene oblike glasijo se na Kranjskem: *sə̀n, sì, je, svà, stà, smò, stè, sò* (Valj. Rad. 65, 103); razločujejo se torej od enklitiških le po naglasu in po ohranjeni kakovosti samoglasnikov; v rožanskem narečji nahajamo pa tudi *sə* (= *si*) in *smə* (*smo*), ali to je primerno občnim glasoslovnim pravilom, kar smo o 1. mn. *smà* in 3. os mn. *sà, sə, sè* že povedali: po takem pri njih ni razločka med naglašenimi in nenaglašenimi oblikami, če puščamo v nemar naglas. Jednako velja o rezij. *sömö* Baud. opyt §. 234): 1. os. mn. konča se povsod na *ö*, prvi *ö* pa je nastal vsled samoglasniške harmonije v tem narečji. Le pri 3. os. mn. se mi zdi, da je *o* v nekaterih krajih dolg: *só* Vraz 4, 24, 36, 37, 39, 40, 65, 80, 90, 108 i. t. d.; *só* Gorenj. Baud. otč. II, 61; *só* Ogr. Kres V, 248. Posebno bi morali pričakovati take oblike na vzhodu, ali na Štajerskem in Ogerskem rabi se navadno po analogiji podaljšana oblika *sôjo* in na Ogerskem po takem ni pričakovanega *sô* t. j. *sou*. Koroškemu *šou*, Vraz 200 (*Jbljanske gospe se sou jokale*), ni mnogo verjeti, ker poleg njega se nahaja *nisou* 177, kjer *ou* ni naglašen.

Prvotne popolne oblike so šele na skrajnem vzhodu v rabi, in tudi tukaj ne povsod. 3. os jedn. glasi se *je,* ki se nahaja večkrat že v starosl. (gr. III, 63) ali *jeste* (gl. sp.); odkod imajo slovničarji prvotni *jest,* „welche form in einigen teilen des slov. sprachgebietes noch üblich sein soll" (Levst. slov. spr. 105 pač po Podgorskem v Nov. 1862, 74, razven tega navajajo te oblike Murko 59 in Muršec 34), mi je popolnoma neznano. Pri posebnem poudarku imamo torej té-le oblike: *jȅsem, jȅsi, jȅste, jȅsmo, jȅste, jȅsu* (Valj. Rad. 65, 103); oblike *je* tukaj ni, ali nahaja se posebno v ev. tern. in še tudi danes često na Hrv.: *Jé pák prilika ova.* ev. tern 34. Skrčeni enklitiški obliki *ne + s* podobna je pri Kajkavcih v 1. os. jedn.: *jȅs* in *jês* (Valj. tam).

Vendar na Ogerskem te oblike niso tako navadne, kakor bi se po Valjavčevem poročilu pričakovalo. Pri Küzm. jih v evangeljih sploh nisem zapazil. *Ví zovete mene meštar i gospome: i dobró velíte; ar i jesem* ioan. 13, 13. V ev. tern. glasi se pri Küzm.: *Vi zovéte mené vučitel i gospôd: i dobro velíte; ár sem jas. pervlje negobi Abraham bil, já jesem,* ioan. 8, 58, v ev. tern. = *prvle, liki je Abrahám bio, jas sem,* Küzm. Pazi še pri Küzm. na take primere: *Pa ga je víšešnji pop pítao, i pravo njemi je: tí sí on Kristus sin toga blagoslovlenoga? Jezuš je pa erkao: jas sem.* ioan. 7, 29. *Kâ preklinjaš, kâ sem pravo, Sin Boži sem?* matth. 5, 13. *Jeso ništerni* sem našel v Letop. 1874, 120. Na Štajerskem teh oblik kolikor vem nikjer ne poznajo. *Voišake častili So s pesmami vsi Da jeso prelili Sovražnikov kri,* Volk. 20, nima narodnega *jeso,* ampak pesnik, ki se je na Hrvaškem učil, izposodil si ga je tam.

Slovenščina pa ima tudi n o v e t v o r b e z a e m f a t i č n e o b l i k e: 3 os jed. glasi se na Ogerskem in Hrvaškem *jèste,* 2. in 3. dv. na Ogerskem *jèsteta* (*jȅ* – po Valjavcu). *jeste* je s sedanjikovim samoglasnikom glagolov na —*em* pomnožen *jest,* kateri se je po takem posredno še ohranil, *jesteta* pa je obrazovano kakor poljski *jestem* i. t. d. iz *jeste,* kateremu se je dodalo le osebilo (pr. od medmeta *na: nata, nate*). Nenavadna je ločitev *jeste* pri Küzm., kateri si je mislil *je* in *ste* kakor posebni besedi (tako piše tudi *nê je* gl. sp.); tudi to priča, da te oblike *jest* za *je* to narečje ne pozna. Pr.: *popolni je vsaki, či je ste liki vučitel njegov.* luc. 6, 40, jednako 6, 42; v pridigah nahajam *jeste* Letop. 1874, 119 (3. kr.).

je se krepča na Hrvaškem tudi po reduplikaciji: *To vam jeje, majka, moja mila draga,* Nar. prip. 300. *Sinoč mi se senja jeje zasenjala* 300. *Črnu je kavu kuhala, Žuhku ju jeje srkala, srkala Žuhku ju jeje srkala* 307; razven tega *jeje* na str. 301, 306, 307. Tako reduplikacijo nahajam v maloruščini pri *by: ne rad by b ty mojemu brat'iku* (gr. IV, 145). Tudi v slovenščini

se *bi* nahaja po dvakrat ali iz drugih vzrokov (glej d. pod *ne*). Nastala je reduplikovana oblika *jeje* bržkone po takem, da se je *je* drugih oblik smatral za koren; tako nahajamo tudi za *nê* = *ne je* večkrat *nêje* in celo *nije*.

IV. Glagoli, ki se lahko rabijo enklitiško.

1. Glagol *bodem* (strsl. *bǫdǫ*).

Sedanjik glagola *bodem*, ki ima pomen prihodnjika, sprega se pravilno po 1. razredu (po Miklošiči) I. vrste in se tedaj glasi: *bodem*, *bodeš*, *bode*, *bodeva*, *bodeta*, *bodemo*, *bodete*, *bodejo* poleg *bodo* in redkega *bodó* (gl. Valjavec Rad LXIII., 91); naglašeni *o* je na Kranjskem dolg (po Valjavci ima padno dolžino), na vzhodu „naj češće“ kratko, ali tudi dolgo na Ogerskem in Hrvaškem (gl. pri Valj.).

Kakor oblike korena *jes-* izgubljal je tudi glagol *bodem*, ki se večinoma tudi rabi kot pomožni, vedno bolj poudarek in začel se je krajšati, ker se je često rabil. Tako so se razvile oblike: *bom*, *boš*, *bo*, *bova*, *bota*, *bomo*, *bote*, *bojo* s (padno) dolgim *o* (na Hrvaškem navadno *u*). Jaz mislim, da je sedanjikov *e* izpadel (primerjaj jednaki pojav pri glagolu *hoteti: očva*, *očta*, *očmo*, *očte*, *očjo*, gl. sp.) vmesti z *d*; saj v velevniku na vzhodu izpada celo zlog *di*:[1]) *ite* = *idite*, *pote* = *pojdite* Nar. prip. 42, *pojta*, *pojte* na Štaj., Hrv. in Dolenjskem (za poslednje gl. Levstik slov. spr. 103.). *sôdte*, *hodte* Küzm. *bod'te* Murko 89, *bod'te*, *hod'te* Volk. 48 so le etimologiške pisave. Celo v čakavski hrvaščini nahajamo: *homo*, *hote* (Strohal, Osebine današnjega riečkoga narječja 18, 52.). Jednake oblike se nahajajo tudi v poljskih narečjih na Šleskem: *beće* poleg *bedźeće* (Rozprawy Krakovske akad. XII., 66), *bejće* = *będźeće* (IX., 354), *beeš*, poleg *bedźeš*, *be*, *bee*, *beje* poleg *bedźe* (XII., 66). Pri teh oblikah je jasno, da se niso razvile pod vplivom netematičnih glagolov *dam*, *vem*, *jem*,[2]) katerim je *bom* res popolnoma podoben. Iz vsega tega se tudi vidi, da oblik *bosta*, *boste* v nekaterih kranjskih narečjih in na Goriškem ni treba s tem objasnjevati, da je *d* pred *t* prešel v *s* (Mikl. Gr. III., 160); nastale so tudi one po analogiji oblik *veste*, *daste* in nahajajo se navadno le v narečjih, ki imajo *sta*, *ste* pri vseh glagolih.[3]) Da so oblike *bota*, *bote* „krive“ in neprimerne za „veredelte schriftsprache“ (Levst. slov. spr. 109) je šǫlski nauk. Da pa *bom*, *boš* itd. ne odgovarjajo kakemu staremu * *bǫ*, * *beši*, kakor je Jagić (Cod. Marian. 447) mislil, je že Oblak dokazoval

[1]) S tem je pobit Jagićev ugovor, da v hrvaških in medjimurskih narečjih ni nagona k izpadu nenaglašenih vokalov (Cod. Marian. 447).
[2]) V. Oblak, Letopis Mat. sl. 1890, 219—221.
[3]) pr. Oblak. l. c. str. 221.

in jaz sem še nekaj dodal v Arch. f. slav. Phil. letn. XIV, kjer sploh govorim o oblikah tega glagola v vseh slovanskih jezikih.

Skrajšane oblike *bom*, *boš* itd. morejo se v vseh narečjih tudi enklitiško rabiti; seveda se z naglasom izgublja tudi dolžina. Celo krivo je pa mnenje, da so polne oblike naglašene, skrajšane enklitiške (Levst. Nov. 1858, 19, Janežič slovn. 5. izd. § 440, 4, c) in tudi nauk, naj se polnim oblikam v knjižnem jeziku daje prednost (Levst. slov. spr. 109). Levstik je s tega stališča celó Prešerna „popravil“ n. pr.: *Pomnila bóš ti do zadnjega dné* 71 = *Pomnila bodeš do* . . . Ker *bom* itd. ne sme biti enklitiški in tudi ne sme stati na začetku stavka, treba je bilo raznih izpremememb: *Bó te še od hiše spodil* 71 — *Še od hiše bo te spodil.* Vendar polne oblike se v krajih, kjer vlada novoslovenski knjižni jezik, večinoma sploh ne nahajajo. Za goriška narečja so nam priče Valjavec, Baudouin, Štrekelj, za rožansko na Koroškem[1]) Scheinigg (Kres 2, 531), za Kranjsko vestni Metelko, ki pozna polne oblike le v velevniku (str. 212). V moji domovini na Štajerskem so polne oblike popolnoma neznane; beremo sicer v Dainkovih pp. 37: *o kak srečna bodeva,* ali to je celo nenarodna oblika (namesto *boma* ali *ma*); tudi Volkm. 60: *To meni bode ležiše,* ni narodno ampak iz Hrvaškega prineseno, kar jasno dokazuje stih: *Mi zloga več ne bude* 21. Le v krajih, ki se držijo Ogerskega in Hrvaškega, nahajajo se res tudi polne oblike: *To naj bode vsakšnoj takšnoj.* Vraz 120. *Vi se bodete ženili.* Kres V., 30, *bode* 505 (večkrat). *Bode že Bog na goske pazko íma.* Kres IV, 347.

Naj jače so se ohranile te oblike še na Ogerskem in Hrvaškem, ali poleg njih tudi krajše z močnim naglasom niso redke. Kdaj se naj rabijo te ali one, ni mogoče določiti (gl. tudi v skladnji). Navadno preoblada jedna ali druga oblika, po takem so razločki deloma krajevni. Ko primer navajam iz Valjavčevih publikacij le „Pripovedke od Rojenic iliti Sudjenic“ (Nar. prip. str. 76—91), v katerih je predmet povsod jeden in isti: prerokovanje in izpolnjevanje osode. Razmera krajših oblik *bu-* *bo-* k *bud-* *bod-* je tá-le: v št. 1. 9 : 7, v 2. 3 : 10, v 3. 2 : 16, v 4. 0 : 4, v 5. in 6. 0 : 2, v 7. 5 : 2, v 8. 7 : 1, v 9. 1 : 2, v 10. 1 : 4, v 11. 3 : 1. Najbolj se čudimo razmeri v št. 3, 4, 8. Primerjaj popolnoma jednake izreke: *Prva veli*: *no, kaj bo ovo dete? naj bo soldat. Druga veli* : *ne sestrica, naj bode obešeno. Trejta veli*: *a ja, sestrice, ne bo niti tak* . . . *Onda velijo 'se na to*: *no, tak naj bode tak, sestrice.* št. 7. str. 88. *Prva od oveh Sujenic veli : Kaj bu ovo dete? naj bu soldat.*

---

[1]) V neki narodni Koroški pesni čitam vendarle dvakrat *bodeš.* Kres V., 207.

Druga veli : ne, naj bu general. Trejta veli : ne, neg on, gda bu dvajsti i dve letu star, onda naj vubije svoju mater i oca. štev. 8, str. 89. *Prva reče : bode po veliki zimi drva cepal, pak bode došlu zvir vuk pa bode ga pojel, gda bode osemnajst let star. Druga reče : ne bode tak, neg bode soldat, pak naj tam vu zimi vumre. Trejta reče : ne bode tak, neg do dvanajstoga leta naj živi in onda se naj vutopi. Onda vele 'se tri : ovo dete naj bode jako dober deček da bodo ga radi imeli roditeli i drugi ljudi i naj vu dvanajstem letu vumre.* št. 4, str. 86. *i veli jedna : ovo dete bude raslo i dorase svoj vrh, ali budeju ga zeli za soldata, otec ga ne bude mogel ohraniti i tam bude zapovednik cele trupe kraljevske, onda se budejo tabori veliki vodili, i onda od puške pogine. Druga veli : ne, ovo dete, gda bude trinajst let staro, bude porad zločestoga čina i velike kraje obešeno. Trejta veli : ne, ovo dete, gda bu sedem let sedem danov sedem nur dvanajst minut staro, bude se v ovem zdencu utopilo, zato ar otec veliku ljubav v toga dečka ima, i njemu bude ovo blago spravil* št. 3, str. 84. Jednako je razmerje v dodanih pesnih; tako nahajamo v 1. le *bu-* (12krat), v 12. le *bo-* (5krat), v 5. le *bud-* (3krat); pravilno se menjata obe obliki le v 32., kjer se na večkratno vprašanje: *Kaj bu maček v kovačiji?* odgovarja: *Bude maček iglu koval* itd.

To vštričnost polnih in krajših oblik nahajamo že pri pisateljih 16. stoletja. Truber piše najrajši daljše oblike, Dalmatin, ki je sploh bolj naroden, krajše; pri Krelli, ki daje prednost daljšim oblikam, nahajam pa *bodete, boste* in *bote* kot pomožni in samostalni glagol; Bohorič navaja v svojih primerih v sedanjiku in velevniku daljše oblike in „per syncopen" obrazovane, rabi pa za tvorbo sestavljenih časov le krajše (str. 107, 109.). *Vse kar bodeš ti na zemli zvezal, tu bode tudi v nebesih zvezanu.* matth. 15 Trub. Dalm. ima *boš* in *bo. inu ta erbščina bode naša,* marc. 15 = *taku bo erbščina naša,* Dalm. Takih primerov je jako mnogo. Tudi pri Trub. nahajata se obe obliki v jednaki sintaktični rabi: *Pred to graltio hudičevo Boš mene ô Bog branil Inu pred kugo škodlivo Bodeš mene ohranil.* Duh. p. ps. XCL. Pr. tudi v Catech. s slov. zagl.: *Ti imaš tuiga očeta inu tuio mater poštouati, de dolgo boš žiu v ti deželi, katero tebi tui gospud Bug bode dal.* Skoro pa sledi: *ta isti ne bode dolgu žiu* Jednako v rokop. Kranjskega mesta: *da wy wote pouedalli* poleg *za khatere wy wodete vpraschani, da wodete pravo resnitzo povedally* V. Tudi v stari hrvaški slovenščini nahajamo jednake primere: *nebudete onde blago ni gospoctvo pred súdcem spričavalo : sámo dobro delo, (če ga ne pogubiš) bute zagovarialo.* ev. tern. 232. *nijedne nigdar poleščice od mûk ne búš mogel imeti! ognju, žveplu, vrágu; vu vsem budeš moral vsigdar pokoren biti.* 233.

Polne oblike, ki se pa kakor druge besede pogojno tudi lahko rabijo breznaglasno (pr. uvod in pomni, da sta se skrčeni

obliki *dėš, dė* mogli le iz polnih razviti), so po takem dandanes le arhaistične, ker tam, kamor sega novoslovenski knjižni jezik, se ne govoré; pesništvu in govorništvu pa so vendar dobro došle. Sicer pa tudi Levstik v svojih pesnih poleg prisiljenega *bodem* rabi *bom*, naglašen in nenaglašen. Ali tudi enklitiška raba krajših oblik ni tako navadna, kakor bi se lahko mislilo; krajše oblike so celó v manjšini, kolikor se to da v pesništvu zasledovati; niti po nikalnici *ne* (pr. sp.) naslonitev ni navadna. Jaz sem naštel pri Gregorčiči na 15 *bóm* le 2 *bom* (poleg 3 *bodem*), na 19 *bó* 7 *bo* (poleg 8 *bode*). Valjavec je opazil (Rad 65, 94), da se krajše oblike rabijo enklitiško za tvorbo prihodnjika: *jédel bom, jédli bomo, šlà bota;* ali tudi tukaj ostaje naglas posebno takrat, če pred ali za deležnikom stoji jedna ali več besed: *bômo ga pili, pili ga bomo, prišèl ne bo* itd. Štrekelj zopet pravi: „sollen diese formen enklitisch werden, so muss das vorhergehende wort auf der letzten silbe betont sein“ (str. 122). To pravilo se bliža bolj resnici, ker je bolj splošno in se ozira le na besedno obličje, ali celó resnično se mi tudi ono ne zdi.

Za enklitiško rabo pa je jezik razven tega v vseh narečjih razvil nove oblike, ki se v pisavi le pri ogerskih Slovencih nahajajo. Njih tvorba in tudi oblike so pa drugačne na zahodu, drugačne na vzhodu.

Valjavec navaja za Kranjsko (Rad 65, 94) te-le oblike: *m, vš, v; va, vta; mo, vte, vdo* ali *vjo*. Po Baudouinu se govori v Cirknu: *m, uš, u, w; wa (wà), usta (osta); ma (mà, mā), uste* (gl. Gloss). V drugih krajih še niso tako daleč, ker v srednje-kraškem narečji na Goriškem govorijo le *nə̀bm, nəmm* in *nə̀mmo* namesto *nə̀bom, nə̀bomo* (Štrekelj 122). Po Valjavčevih besedah se nahajajo te oblike za besedami s končnico na samoglasnik, s temi pa se zvarijo popolnoma, kar lahko opazujemo pri Valjavčevih gorenjskih narodnih pesnih: *odgóvara t' nam (ne bom) dájowa.* Kres 4, 282. *Suváživnk mev (me bo) ustrêlu tam.* 490. *Kaj parš (paboš) Črnuščъ wôna daw?* 491. *Kavš (ka[j] boš) pa tъ srôtъ wôna daw?* tam. Jednako v Cirknu, tako da se iz *ali boste* po izpadu *i* in vokalizaciji *l* razvije *auste.* Vendar Valjavčevo pravilo o končnici je treba omejiti, ker Baudouin tudi navaja: *kí t m = kaj ti bom*, Arch. VIII., 433. *Jést m pъr níem* VII., 111; *m* je v obeh slučajih pač sonant. Iz onega dela Štajerske, kjer se govori zahodno narečje, dokazane so jednake oblike: *Da óš* (t. j. *dauš*) *ti dav svojim kruha* Vraz 136 (trikrat, iz celjskega okrožja); v uvodu na str. XXXI. navaja tudi *óm!*

Nastale so te *posebno skrajšane* oblike iz *krajših bom, boš* itd.; iz *o*, ki ni bil naglašen, se je razvil polglasnik in ta je s časom izpadel: *b'mo* Kres 6, 353. Beli Kranjci, *b'jo* 355. *b* se tudi ni držal, ampak je izpadel pred *m*, drugače pa se izpre-

menil v *v*. Je li iz *bm* najprej nastal *mm*, ki se nahaja v srednjekraškem narečji, ne morem določiti. *b* in *v* sta si pa v govoru v mnogih krajih najbližja soseda, tako da se zamenjavata (Gr. I., 347); izgovarja pa se ta *v* kakor angl. w in prehaja po takem v *u, ŭ*. Sicer pa je izgovor različen po krajih in odvisen tudi od svoje okolice. Dal sem si *nè bom* od Kranjcev spregati in slišal sem n. pr. natančno *nava* in *navijo*, skoro *navijo*, sicer pa *nauš*, *nauta, naute;* poslednje oblike se vjemajo s cirkljanskimi in celjskimi, v katerih se je ustnik vokalizoval in s predhodnim samoglasnikom stopil v dvoglasnik. Slišal pa sem od Gorenjcev tudi izvirnejše oblike *nabja*, *nabjo* (= *ne bojo*) in zdi se mi tudi, da so mi govorili celo *nabъš, nabš, nabъta, nabta, nabte* (iz okolice Škofje Loke); *b* se je komaj slišal, ali mogoč je pred *t*, ker na Gorenjskem *t* ni vedno trd soglasnik, ampak se izpremenja tudi v mehkega (Gr. I. 343.; da se to ne godi samo med samoglasniki, kaže tam navedena oblika *spledli*). Pomenljivo je, da sta mi obe priči za loško okolico za 3. os jedn. povedali *nabo*. V takih narečjih se po takem od izvirnih oblik še niso posebno oddaljili, kakor tudi v srednjekraškem narečji na Goriškem, ki ima le *nъ̀buš* in *nъ̀boš, nъ̀bu, nъ̀bote, nъ̀boju*.

Na vzhodu nahajamo v Vrazovih nar. pesn. iz Ljutomerskega kraja te-le enklitiške oblike: *-m, -š, de; va (ve), ta (te); mo, te, do. Lépôm* (*lepo bom*) *njih opravila* 58. *kîm, kâm* 63 = *ki bom, ka bom, šêm* 121, *pâm* 131. *derêm* (*dere bom*) Paj. črt. 123. *Nêš* (*ne boš*) *mela ne, Marinka Nêš zütra mlada sneha, Tîš* (*ti boš*) *zütra düšo dala*. Vraz 63. *pâš* = *pa boš. Kaj's ti meni da*. Kres IV., 27. *Po njih de se šetala*. Vraz 92. *Meni de zraslo perjiče* 131. *Kaj va*[1]) *zdaj tebi platila? Vidva mi nêta* (*ne bota*) *dužna nič*. 124. *Ja boj ta gvišno mela*. Volk. 61. *Te mo* (*tedaj bomo*) *tekli, te mo tekli*. Vraz 197. *Te tê* (*bote*) *tekli, te te tekli* 105. *Tam te najšli — tam te najšli* 105. *Za gvišno dó te vlovili* 126. *Mene pa nedo vlovili* tam. Navedene oblike za 1. in 2. os. jedn. se pa ne govorijo v ostalih krajih vzhodne Štajerske in na Ogerskem; v 1. os. jedn. razširila se je oblika 1. os. mn. *mo*, za 2. os. pa se na Ogerskem govori *deš* poleg navadnejšega *boš* (Valjavec Rad 65, 98) in drugod na Štajerskem le *boš*. *Todo mošnjo sem dobô, Gde mo jo načeo? V krčmo mo jo neso, Tam mo jo načeo*. Paj. črt. 42 iz Vrazove zbirke. *Ka mo se toliko spovidavao?* Letop. 1874, 108 Ogr. Na Ogerskem se te oblike nahajajo tudi v knjižnem jeziku in so celo pri Küzmiči prav navadne, ali na Hrvaškem zdé se mi redke: *Ne 'do me poznali otec niti mati*. Nar. prip. 297. *nemo* Kres VI., 228 iz Zamladinca na Hrv.

[1]) Bržkone *ma* kakor pri vseh glagolih.

Izmed teh oblik se vsaj *deš, de* ne moreta tolmačiti iz krajših kakor na zahodu; tudi o *do* je treba omeniti, da se 3. os. množ. oblike *bom* glasi navadno *bojo*. Pri *deš, de, do* moramo po takem izhajati od polnih oblik, pri katerih je *bo* odpadel, pri drugih pa so ostala le osebila, bodisi od polnih ali krajših oblik. Jednako ni noben slovanski jezik svojih oblik skrajšal, le gorenja lužiška srbščina ima tudi *'džeš, 'dže* (Liebsch, Wendische syntax 59) ali te oblike morebiti ne spadajo k glagolu *budu* ampak k *idu* (Gr. III., 520.).

Za razvitek teh posebno skrajšanih oblik na vzhodu in zahodu bilo je treba naglasa na končnicah; če tudi niso bile močno naglašene, ali podredni naglas se je vsled govornega ritma lahko razvil, ako se je ta glagol naslonil na predhodno besedo. Imamo pa tudi naravnost dokaze za tako naglašanje. Valjavec navaja več *bomò, botè* iz kranjskih pisateljev (Rad 65, 93), *bodó* iz Küzm. (92); *budé* nahajam v kotoribskih občinskih zapisnikih iz Ogerskega (Kres V., 429 dvakrat, 637.).

Sledovi tega naglašanja mogli bi se iskati tudi v tem, da te najkrajše oblike nosijo ne redkokrat podredni naglas, časih celo glavni. Pri Vrazu je *do* večkrat označen z ostrivcem in le z naglasom moremo brati take stihe: *Okoli mene dó zletavale.* Vraz 81. *Piti dó ti dali* 90. *'Se te dromne vtice 'do mi sprevodnice, Te pisane srake 'do mi regetalke, A te črne vranjke 'do mi pokopanjke.* Iz Zamladinca, Glasn. 1867, 258. *V nebesa mo poklicani.* Paj. črt 231 Štaj. Vendar verjetneje je, da imamo tudi tukaj nam že znani pojav, da enklitike lahko dobivajo naglas; po takem postajajo osebila celo samostalne besede. Jasno je to v sledečem primeru: *mó* (= *bom*) *že pisal.* Murko 59. Tako se tudi v moji domovini povsod govori; grozijo se n. pr. tako: *mó ti že pokaza.* Drst. Tudi Miklošič navaja *mō* za *bōmo* (Gr. I., 359.). Pazi na *dé* poleg *de*: *Dere 'dé najvekša sila na sveti, té 'de stanu (kral Matjaš.).* Kres IV., 141 Štaj. Tudi v tekstih iz cirkljanskega narečja nahajam jednake primere: *Péca slūšt, wà būlš žiwī.* Arch. VII., 113. *γréma slūšt pa swítu; — ma būlš žwīl!* ibd. *Se mā že skríl kam* 113 (*mā* mora biti naglašen, ker dolžina se more le v naglašenih zlogih opazovati.).

Obliko, ki je podobna *jes* za *jesem,* nahajamo na Dolenjskem, namreč *bo* za *bomo*: *le sem, le sem mlad' soldatje, Bo(mo) pisali svoje pisemce.* Nov. 1861, 20.

2. Glagol *hotêti.*

Pri glagolu *hotêti* po 2. razr. III. vrste nahajamo tudi velik nagon k skrajšanju in k enklitičnosti.

Pred vsem je potreben pregled vseh oblik in njih razširjenosti. V knjižnem jeziku prevladajoče oblike *hočem — hočejo*

poleg prvotnega *hoté* so dandanes v narodnem govoru le redke, v mnogih krajih popolnoma neznane. Najnavadnejše so polne oblike *hóču* ali še bolj *hòču* (*hȍču* Valj.) na Hrvaškem (Rad 68, 108); ali tudi *očem, očeš* . . . so tam doma, Nar. prip. 3, 5 itd. V rožanskem narečji nahaja se pre samo *oč'm*, Kres II, 531; tudi iz vzhodne Štajerske se navaja *očem*, Paj. črt. 225, 265. Na Kranjskem ali bolje rečeno na Gorenjskem nahajamo *óčъm, óčъš, óče, óčva, óčta, óčmo, óčte, óčjo* (Valj. Rad 68, 80); pri tem je odpadel začetni *h* (tak odpad se opazuje še na Ogerskem Gr. I., 349), tematični samoglasnik v jednini oslabeva in izpada v dvojini in množini. Vendar dobivajo te oblike v začetku semtertje *v. ôčmo, ôčte* piše že Krell; temu primerno glasi se 1. os. *očo,* 3. *oče*, 3. mn. *ôte*. *hočmo*, *hočte* nahajamo neredko tudi pri Trub. Pri Krelli navadna 2. os. jedn. *oč,* ki je na Kranjskem sploh neredka (*hȍč, ȍč, vọ̈č* Valj. Rad 68, 81, *hoč* Buq., *óč* Baudouin otč. II., 102) ni iz *očъš* skrajšana, kar bi bilo samo po sebi mogoče, ampak v zvezi z jednakimi pojavi moramo Miklošiču (Gr. III., 91) pritrditi, da imamo pred seboj prvotni velevnik ali bolje rečeno želevnik.

To so polne oblike iz starejše književnosti in iz sedanjih narečij, kjer se je še ohranil korenski samoglasnik, ali dvojinske in množinske oblike so se že tudi tu jako izpremenile. Omeniti še je treba deležnik pretekl. č. II.: *otel, ôteli* Krell, *hotéli* Dalm, *hôtla* Preš., *hotla, hôtli, ótli, otlà* N. p.

Sicer pa so med narodom le skrajšane oblike navadne, ki so pa na različnih stopinjah svojega razvitka: 1. korenski samoglasnik izpada; 2. tudi začetni *h* odpada; 3. pri tako skrajšanih oblikah prehaja tematični samoglasnik v polglasnik ali pa celó izpada, tako da od *hoče-* ostaje le *č*.

Oblike 1. vrste so posebno v deležniku pretekl. č. II. in v 3. os. mn. navadne: *hotèl vel htèl* navaja že Bohorič 128, *hte* nahajamo pri Trub. večkrat v Duhp: *žive nas hte požreiti Nih dušo hte vtopiti.* Ps. CXXIV. Dalmatinov. *nehté* (Levst. žup. 85, 96) bi se po takem na Dolenjskem moglo še danes govoriti, ali Levstik sam navaja *ne té* (slov. spr. 74), kar tudi narodne pesni potrjujejo: *Imam kodraste lase Se spletat ne té.* N p. I., 32. Na Hrvaškem se govori *nèhtê* poleg *nèčeju* Kristian. 92. Na vzhodnem Štajerskem *hte* obobčuje zaimke: *Naj bo kak hte kisla.* Volk. 25. *Naj bo kaka hte* 62. *Jaz mam doma več dela kak kerihte težak* 64. Deležnik je tudi pri Volkm. *htél* (izg. *htea*), *htela, h'tla* (na str. 48 oba poleg sebe), *h'tlo.* Na ogerski meji prehaja *ht* kakor *kt* v *št*: *naj de te što* (*kdo*) *kaj šte pita.* Kres IV, 611. *Kakšte* quomodocunque tedaj ni strsl. *hъštetъ* (Gr. I, 353.). *šté* se nahaja tudi na Ogerskem: *kak šté velki grešnik.* Letop. 1874, 113, *vu kak šté mesti.* 1874, 104 (3. os. jedn. se pa glasi: *šče!*) Na Ogerskem so oblike s *š* iz *h* skoro

splošne: *ščém* — *ščéjo* (s padajočo dolžino po Valj. Rad 68, 105). Za nikalnico se te oblike tudi na Hrvaškem nahajajo: *nêšču* Rad 68, 108, *nešté* ev. tern. 236.

Proti kranjskim oblikam z ohranjenim *h* moram biti skeptičen. Na Gorenjskem o njih ničesar ne vejo (gl. sp.), Metelko (str. 110) tudi ne, za Ribnico in Belokranjce omenjajo se v Cvetji III, 83 in pri Mikl. (Gr. III., 170) izrecno le niže navedene oblike. Celo deležnik pretekl. časa II. glasi se: *tel* N. p. 1, 54, 4. 41, Jenko 16, Jurč. Des. br. 186. *'tla* N. p. 4, 25, *netla* Vraz 184. Po takem ne morem verjeti Levstikovim *hčem* itd. (slov. spr. 74), katere pišejo njegovi nasledovalci; v Pesmih 28 piše še sam *čevà*, ali že Vodniku je za *če* 78 v svoji maniri naložil *hče;* tudi pri Strit. berem večkrat *češ, če.*

Oblike 2. vrste *čem* — *čejo* s kratkim *e* (pod naglasom na vzhodu tudi dolgim: *če (:sé)* Dainko pp. 54, *čé (:mé)* 114, *ne čé* 191, *čéte* 184) govorijo se povsod, in v onih krajih, za katere ni nič nasprotnega povedano, le te oblike; na Ogerskem zdé se redke, ali niso neznane, kakor bi se lahko mislilo po Radu 68, 106: *čete znati?* Letop. 1877, 111. *ne čem* Kres V., 427, *ne čém* 428, *ne če,* Kres V., 540, 636, *né če* 585. Izvirno obliko 3. os. mn. lahko še tudi tukaj spoznamo: razven že omenjenega *hté* navajam še *ne té* in *nè-te* Podgorski Nov. 1860, 67 (odkod?), *në te* Hrv. Rad 68, 108. Deležnik slóve v Cirknu: m. *téu* ž. *tí* Arch VIII., 285, v srednjekr. nar. na Gor. *tòu*, sr. *tiélo* (Štrekelj 104). Pri Belih Kranjcih imamo poleg *čejo* tudi *čedo* (Gr. III., 170.). 1. os. jedn. glasi se še pri Krelli *čo* (poleg navadnega *očo* bere se tudi *očem* 226), kar nahajamo tudi v rokp. Kr. m.; po Jarnikovem spričevalu bilo je na Koroškem (pač le v nekaterih krajih) v rabi do najnovejšega časa poleg *pravlo, nemo.* Kres III., 479. Pri Trub. nahajam te oblike le v zvezi z nikalnico: *nečo* matth 15, 21, 26, kjer rabi Dalmatin povsod *nečem.* V Trub. Duh. p. posebno v onih, ki so Dalmatinove, nahajamo te krajše oblike večkrat in sicer tudi naglašene: *Tebe se čem deržati, Gdu če mi zuperstati* Ps. 31; tudi v psalmu 90., ki je od Trub. samega, nahaja se večkrat *čem.* Posebno navadne so te oblike pri Krelli. Za njihovo starost priča tudi Bohorič, kateri navaja: *aku češ, aku čete* 155, *čem mu sarčno pruti pojti* 25 (v dodatku) in Megis. Diction. quat. lingu. kjer se v „appendix“ med glagoli navaja kot exemplum: *čem* ali *očem.*

Oblike 3. vrste so nam znane v dvojini in množini in se rabijo pač mnogo na zahodu; naravnost dokazane so nam za Gorenjsko: *čъvä, čvä, čъtä, čtä; čъmö, čmö, čъtë, čtë, čъjö, čjö* (Valj. Rad 68, 82); že Krell rabi *nečte* poleg *nečete*, n. pr. na str. 130 zaporedoma. Da so se te oblike razvile vsled naglasa na končnici, je jasno; Ravn. je pisal navadno *čemò* poleg

čmò (gl. Valj ibd.) in pri Dalm. nahajam *hočéšli* matth 13; *hoté*, ev. tern. 12, 24, je jako pomenljivo.

Vse navedene skrajšane oblike se lahko enklitiško rabijo, posebno jednozložne. Da pa se to godi pravilno, kakor se uči (Levstik Nov. 1858, 19, slov. spr. 74, Janežič slov. 5. izd. § 440, 4), to je le domišljija, kar iz vsega povedanega samo po sebi sledi; le na Hrvaškem skrajšane oblike kakor *sem, si* . . . ne morejo stati v začetku stavka (Krist. 219) t. j. rabijo se tam res enklitiško, ker poleg njih živi še krepko *hoču*.

3. Glagol *imêti*.

Glagol *imám*, *iméti* se tudi krajša, če je pravilno naglašen Na vzhodnem Štaj. in na Ogerskem glasí se le *mám; ímam* (Dainko pp. 28), kar je zapazil Valjavec (Rad. 71, 27), ni narodno, govorí se le *íma* = *imêl* na skrajnem vzhodu štajerskem: *toti hram pa je íma tri okna.* Kres IV, 349; m. sr. spol pa se glasí *mêla, mêlo,* jednako m. v Slovenskih goricah in po takem tudi pri Volkmeru; *ȉmam* je hrvaško in ogersko (Rad. 71, 28).

Na zahodu odpada *i* tudi večkrat ali pa se kaže kakor *j*, posebno po samoglasnikih. Vendar bi jaz ne trdil, da *i* prehaja neposredno v *i̯*, *j*, ampak sklepam iz *jímam, jímama, jimīēt, jimūt, jimīl* v cirkljanskem narečji (gl. Gloss.); *jīémət, jə̀mt*, *jəmu̯, jəmīélo, jímam, jíməju, jə̀mi, jə̀mte* v srednjekraškem na Gor. (Štrekelj 102), poleg katerih se nahaja tudi *jumám* i. t. d.: iz gorenj. *jíma,* Kres 4, 282, *jímajo* 441 in posebno iz *jəmám* 387, da se je *j* dodal samoglasniku (pr. *jeden* za *eden* i. t. d.), da se je ta ponižal v polglasnik in po tem celó izgubil, tako da dobivamo *jmam, jmaš*, *jma* i. t. d. in celó *jm* (= *imam*): *se jm samu šö au sóud* v Cirknu Arch. VII. 590. Ali tudi na zahodu se že nahaja *ma*: *Von ma sto belvh kozíc.* Kres IV, 236. Gorenj. *mam, jmam* so oblike, ki se lahko enklitiško rabijo. Naglašene oblike se glasijo *mám, imám* in *(j)ímam.* Valjavec Rad. 71, 15.

V. Členki. Združenke. Besede, ki so vsled ritma v govoru izgubile naglas.

Vsi jednozložni členki izgubé lahko naglas; izvzeti so le medmeti, kar se zaradi njihovega značaja samo po sebi razume. Da se predlogi ne rabijo samo proklitiško, ampak tudi enklitiško, bilo je že v uvodu povedano. Tukaj se oziram le na važnejše prislove in priredne veznike.

Bolj po krajih razločuje se enklitiška ali proklitiška raba veznikov *i, in, no* iz *ino,* in *le.* Večinoma enklitiško, redko pro-

klitiško se lahko rabijo: *še* (noch), *že* schon, *lô*, *li* (nur, nur zu), *pak, pač*, *pa* (gr. δέ), *saj* (ja, doch): samo enklitiško se rabi vprašalni členek *li* in *da*, ki na vzhodu ojačuje velevnike in se tudi drugod pritika; sèm spadajo tudi vsi členki, ki se zaimkom pritikajo.

no poznam enklitiško iz vzhoda, na zahodu se rabi *in* proklitiško, izgublja često začetnico in *n* se asimiluje v *ń* in *m* (gl. Baudouin, Cirkno, Arch. VIII, 290). *le* iz *lej*[1]) za *glej, gledi* (gr. IV, 124) ojačuje, ne stavi pa se samo pred in za zaimke, ampak tudi pred in za druge besede. Vendar enklitiška in proklitiška raba ni svojevoljna, ampak po krajih omejena. Kopitar (str. 293, op. 2) poroča, da se *le* samo na Gorenjskem zadi stavi, na Dolenjskem pa predi. Že Bohorič pozna „praeposita particula le“ (str. 83, lésim 154). Vendar pri pisateljih Dolenjcih nahajamo oboje, kar je bržkone vpliv Gorenjcev zakrivil: *le-tá* Jurč. Des. br. 3, *le-ta* (mnogokrat), *le-té* 138, v *le-tej* 176, *le-tam* 167, *le-sem* 23, *les-kaj* 53 (iz *le sem kaj*, pr. *les* N. p. 1, 16, *lès* Ravn. zg. 1, 47): *ta-le* 35, 138 (poleg *le-té*), *to-le* 73, *mi-le* 59, *tukaj-le* 153, *zdaj-le* 114, 174, 189, *takole* 58, 112, *tako-le* 346, 347, *vendar-le* 265, 269 i. t. d., *le-ta* poleg *takole*, Levst. Glasn. 1858. 2, 108. Sicer se pa tudi na Gorenjskem oboje meša (pr. navedeni Ravnikarjev *lès*) in v cirkljanskem narečji nahajamo tudi *laè-tu* (gl. str. 437) poleg *tále, téle* (453). Zanimivo je tudi, kar pripoveduje Štrekelj (str. 90) o *le* v svojem srednjekraškem narečji. Na vzhodu, kjer se *le* sicer redko rabi, stavi se, kolikor jaz vem, zadi. Da ne ojačuje samo zaimkov, dokazujejo že navedeni prislovi, ali tudi za druga besedna plemena imamo primere: *britkosti vsiga svéta-le.* Ravn. zg. I. 19, *têm kamenam le reci* II, 83, *tih malih le* II, 238, *zvêzde le tiste* I, 246, *tuku recimole* Krell 82.

še, že sta radi tega zanimiva členka, ker sta se jednako razvijala kakor druge skrajšane oblike (n. pr. *si, smo, ste*). *še*, strsl. *ješte*, se je v polni obliki ohranil deloma na vzhodu: *ješče, jošče, ešče, išče, iše* (Mikl. Ewb. 105), *že* je *u* + *že* (Ewb. 370) in posredne oblike *vže, bže* nahajajo se še v Reziji, jednako v Ribnici *vre* za *ure* (*ž* se je izpremenil v *r* kakor večkrat med samoglasniki: *moreš, more, kar, kdor* i. t. d.) V slovenščini postal je večkrat pritikani členek *že* po takem samostalna beseda, kakor *ga mu*, ki sta bila sprva padežna sufiksa. *že* je v rabi popolnoma podoben zaimkovim oblikam *me, te, se* in se tedaj lahko glasi: *že, žè* ali *žé*. Jaz se opiram pri tem na svoje domače narečje, ali nahajam tudi v cirkljanskem *že, žè* poleg *žé* in posebno odločilnega *žié*.

---

[1]) *lej* in *lejte* se še večkrat govori, posebno na Dolenjskem: *lej* N. p. 2, 49, *lejte si*, Zvon 1870, 314 Pr.: *glejte si no!* Jurč. Des. br. 275; *pole* beremo pri pisateljih 16. stol. in po Kopitarjevem spričevalu (str. 293 op. 2) živi še na Kranjskem.

Primerjaj še: *žé so se Bogu hvalili.* Ravn. zg. II, 48. *Se žé omožila je,* N. p. 1, 50. *žé* 4, 115. Poleg *še* morem pa le za *šè* jamčiti.

Po svojem izvoru nejasna beseda *le, li* (Mikl. Ewb. 162), tudi podvojena *le le* (Janežič, slovn. 5. izd. 108) je vendarle nastala iz *lê*, ker se *e* in *i* menjavata. Vendar *ê* ne prehaja v *i* samo takrat, kadar ni naglašen (pr.: *Ti si še li nam poveda.* Dainko pp. 39. *Dete sem li daj mi moje.* N. p. 4, 76): *O zdaj še li spoznam* N. p. 4, 79. *Li od žolda in poboja Sliši ino vidi se.* N. p. 5, 32. Iznenaditi pa nas *i* tudi tukaj ne sme; sicer pa se ne sme pozabiti, da to naglašanje more biti sekundarno. Ta *li* nahajam na vzhodu tudi v *páli* (wiederum): *Pa bom páli pisan vtič.* Vraz 131. V mojem narečji bi se še reklo: *Pá bom pa lé pisan tič.* Tam se glasita naglašena in nenaglášena oblika še jednako: *ón le vidi* (*ér nur sieht es*), *on lé vidi* (*er sieht es doch*); *tí le greš* (*nur dú gehst*), *ti lé greš* (*du gehst doch*). *páli ste čüli.* matth. 5, 33 Küzm. *oni so pa páli kričali.* marc. 15, 13. Ne vem, spada li sem tudi cirkljanski *pa-lae nardím* = *že nardím* (gl. Gloss.).

Členek *pak, pa* iz *pako* (gr. IV, 159) se je razvil bržkone iz *opak*, torej jednako kakor *še* in *že*, vendar se je *o* že rano izgubil. *pač* je primerjalna stopinja *pače*, kar še Habdelič navaja (Mikl. Ewb. 224). Če bi Gutsmanu verjeli, da mora *pak* vedno slediti in „nur in gemeinster art des redens werde es bisweilen vorangesetzt, und auch ohne *k* gesprochen“ (str. 123), mislili bi, da se *pak, pa* le enklitiško rabi. To ne velja niti za *pa,* ker ta slabi protivni in večkrat že vezalni veznik je lahko tudi naglašen, kar že *pali, pale* dokazujeta. Primerjaj še v rimi *pa se*: *zase* N. p. 4, 73. *Pá m' odgovora ne da!* 2, 114. *Iz ovsene slame si ga boste morale natlačiti; pa se ga ne bodo še vrabci bali.* Glasn. 1858, 2, 29. Na Ogerskem stoji *pá* večkrat poleg *pa*, vendar *pá* pomeni to kar *páli*: *Pilatus pa odgovorèči pá njim velí: ka pa ščete.* marc. 15, 12 Küzm. Tudi na vzhodnem Štajerskem se nahaja ta dualizem: *jaboko je pâ on doba in domu odjaha, vila pa vzeme obleč.* Kres. IV, 613. V proklitiški rabi: *Te pâ zaspí, Pa nič se mu je ne senjalo.* Kres, IV, 143. Pri pisateljih beremo sicer navadno *pak*, ki pa zmirom prihaja za drugimi besedami in je bržkone tudi večkrat naglašen; na Hrvaškem je to bilo in je še navadno, zaradi česar postpozicija in enkliza nista jedno in isto. *Aku tebe pag ne sliši,* matth. 18 Trub. *On pag nemu odgovori,* marc. 9, *Ty so pak svoje roké na njega vergli,* marc. 14 Dalm., glasi se pri Trub.: *oni pa polože roke na nega. Govorim pák vam,* ev. tern. 24. *Kaj pák ov?* 12. Da se *pako* le za drugimi besedami stavi, uči Kristianovič (str. 219).

li, vprašalna besedica v subjektivnih ali formalnih vprašanjih, bodisi indirektnih ali direktnih (gr. IV, 167) je skraj-

šana iz *libo*, *ljubo* (l. c., Ewb. 171); rabi se le enklitiško in stoji po prvi naglašeni besedi, le druge enklitike so še pred njo mogoče: *Je-li mi srečna, zvestó-li ljubijo vsi jo sinovi.* Strit. Zvon 1876, 57. *Nij se li učitelj ženil?* Jurč. Zvon 1870, 168. Na Hrvaškem je tudi pred drugimi enklitikami na prvem mestu: *tilisi on, ki imaš priti,* ev. tern. 2. Zanimivo je, da *li* lahko deli *nêsem: Nei li si z meno naredil.* matth. 20. Trub.; Dalm. ima *nésili*; *nei si li ti* je tudi pri Trub. navadno. Po Metelkovem poročilu stoji *li* tudi za *pa*: *je pa lъ rês?* (str. 264). *je li*, t. j. pomožni glagol 3. os v zvezi z *li* postaje tudi v slovenščini rano samostalni vprašalni členek, ki stoji tudi pred *je* kakor pred vsemi drugimi glagoli. *Jeli je prou?* matth. 19, Dalm., vendar: *je li prou*, Trub. *Je li je Joannesou kàrst bil od nebes?* marc. 11. Dalm. *Jeli si ti Christus?* 14. Trub. ponuja obakrat izvirnejše: *je li on bil iz nebes. Si li ti Cristus?* Sedaj je združenka *jeli* posebno na vzhodu navadna, kjer prehaja v *jel* in celo *el* (pomni, da je sicer apokopa na vzhodu neizmerno redka): *Jel je tebi dobro.* Vraz 53. *El bóš kaj jéla* 129. *el je to vida.* Kres V, 614, Štaj. *Jêli je ne to krivica* Volkm. 50. *Jeli je slobodno* luc. 5, 9 Küzm. *Jeli je morti to človek.* Kres IV, 614 Hrv. Če se na Hrvaškem izpušča *je*, to ni prvotno, ampak po mojem mnenji v zvezi z neredkim izpuščanjem 3. osebe pomožnega glagola na Hrvaškem: *jel ti dobro, čerka?* Glasn. 1866, 369. *Jeli duša srda, jeli spozabljenje?* Nar. prip. 294. Moje mnenje potrjuje sledeči stavek: *Niti duša srda, niti spozabljenje. Jeli* se lahko tudi deli: *Je bi li se slobodno gret šla?* Nar. prip. 33. Zdi se mi, da se zahodni pisatelji sedaj navlašč temu *jeli* izogibljejo, ker ga nahajam pri Metelku in narodnem Ravnikarji. *Jeli* se celo ojačuje kakor nekateri členki (*nuj, na*) z osebili 2. osebe dvojine in množine: *gerdo je, jélite, če nam očitajo.* Ravn. zg. 1, 5. *jèlite, ljubi otroci, lepó je.* 1, 18. Tudi na Dolenjskem: *Je-líte — da to je kaj novega.* Zvon 1870, 61. Zanimivi so primeri v katerih je *jeli* glavni stavek: *Jeli, da si jedel sad.* Ravn. zg. 1, 12. *Jeli, da se odemiš.* Volkm. 40. *Jeli* se rabi tudi samo zá-se v pomenu „nicht wahr? ja wohl? gelt!" (Levst. slov. spr. 141 **); jednako *jèli ne, nèli* (*pač néli*) „vielleicht nicht? etwa nicht?" Murko 112. Jednako se rebi na Dolenjskem često *kaj-li, ká-li*: *Kaj me je vbogajme prosila kaj-li?* Jurč. Des. br. 112. *kaj bi bil kdo vedel ka-li?* 162. *Jeli* je torej pri nas vprašalni členek, v drugih slovanskih jezikih pa pogojni: mr. *jesly*, r. *estь li že*, *esli* i. t. d. (Gr. IV, 156); po takem mu je tudi tam mesto.

Protivnemu *a* pritikal se je rano *li* in nastala je besedica *ali*, ki se pa ne rabi samo v podvojenih vprašanjih, ampak tudi kot protivni vezalnik. Na vzhodnem Štajerskem rabi pa se *ali, al* tudi v prostih vprašanjih kakor *jeli* in po takem na-

hajamo tudi *al né* v pomenu že omenjenega *jeli ne, né li* (Murko 112).

Sèm spada pač tudi dolenjski *ali* (wol), ki odgovarja navadno zanikalnim vprašanjem (Levst. slov. spr. 129, 2.). Čudimo pa se njegovemu naglasu; vendar meni se zdi, da to ni prvotno, kakor misli Podgorski, ki hoče *ali* in *jeli* objasniti s pomikanjem naglasa iz *alì, jelì* (Nov. 1863, 67.). Jaz mislim, da v *ali* tiči drugo sicer ne s polnim stavkom izraženo vprašanje; vprašanja pa ljubijo stopajoči ritem (pazi, da enklitike stojé posebno često na začetku vprašanj). Naglašeni vprašalni *li* nahajamo tudi pri Gregorčiči: *Ni lì dovòlj ta krí?* 67. Vendar ta razloček objasnjuje nagon zahodnih Slovencev k naglašanju na končnicah.

Z *li* ojačena vprašanja rabijo se lahko tudi *pogojno*: *sili ti božy syn, taku reci.* matth 4. Trub. *Je li on Cristus in kral tiga Izraela, taku on puidi doli iz kryža.* marc. 15. (*Aku je* . . Dalm.). *Pomagajsi, sili božji sin.* Krell 163.

K temu je treba dodati poudarjajoče pritikane členke, ki so že jako stari, ker že prajezik jih je imel precej (Mikl. EWB 205.). Iz slovenščine navaja Miklošič: *go, že* (Gr. 4, 117), *i* (120), *kaj, ka, ci* (120), *mъ, no* (122), *ti* (123). *Tamkje* (dorthin) N. p. 4, 126 je po mojem *tamkaj: aj* se je izpremenil v *ej* (*simkej* 2, 11) in *e, ke* pa se lahko zamenja s *kje*.

Semkaj spada v slovenščini tudi *da* (Gr. IV., 119 naveden le za ruščino in gorenjo srbščino.). Na vzhodu služi ojačevanju velevnika:[1]) *povejda* Vraz 82, *povéj da* 124, *grüntajda* 88, *hodida* 127, *nestrelajda mene jager, nestrelaj me, jager mlad* 133 *Sedmada mija v senčico.* Paj. črt. 79. *Stante - da, mati.* Vraz 145. *vigyda jedno malo,* ev. tern. 235. *povegyda* 241. *Počakajta, da me počakajta,* Paj. črt. 169, kaže, da imamo delo s prvotno potrjevalnim *da* Po Dainku 207 ima ta „nachdruckspartikel" nalogo, „um das bittweise anliegen von dem befehlsweisen zu unterscheiden". Popolnoma resnično to ni; v stavku: *Povegyda, kak moliš otec naš?* se pač ne prosi.

da ojačuje tudi vprašanja: *Jedasi prorok ti?* ev. tern. 4. *jedamu podá kamena?* 71. *šta gledat jeste zešli vu puščinu? jeda tersline vetrom premétane?* 3. *Ka ste tak bojazlívi? kakda, ku nêmate vere?* marc. 4, 40 Küzm. *i iskali so, kakda bi ga pogübili.* 11, 18. *kakda bode tô, geto možá ne poznam.* luc. 1, 34. *Jel'da, ka je eto vrejdno žálosti?* Letop. 1874, 116 Ogr. *Jelda ka z etoga morete razmeti.* Letop. 1877, 93. *jelida tak gučijo* 110. Večina teh primerov kaže jasno, da se je *da* prvotno tudi tukaj rabil kot veznik; ko je pa prvotni pomen zatemnel, bili so novi vezniki potrebni.

[1]) V malorušč. se rabi jednako *no* (Gr. 4, 123), v litovščini se *ki* dodaje dandanes skoro vsem velevnikom.

V nastopnih izrazih si je treba zraven misliti stavek, ki se začenja z *da: Bogme da! — de je ta, de velja.* Vraz 29 Kranj. Tukaj je *da* še naglašen, pač zaradi asonance, katera je obvarovala tudi *a;* sicer pa je *da* v ti združenki jednako nenaglašen kakor pri *serêda* (selbstverständlich, ja) *to je da* (ja), *pač da* (wol wahr Levst. slov. spr. 129), *bajè da, néki da* (etwa, ojačenje prostega *bajè, néki*), *lehko da* (kann sein, Levstik l. c.), *težkoda* (schwerlich, Janežič slov. 5. izd. 109) *kajpada* (jawol, ibd. 108), *morda* (vielleicht, iz *more* + *da*), *mênda* (vielleicht, *mênimda*), *vênda, vêndar* (doch, * *vêmь da, vêmь da že).* Škrabčeve pomiselke in Levstikovo borbo (žup. VIII.) proti razlagi teh besed je že Valjavec primerno zavrnil (Arch V. 163). Ne samo hrv. *vendar, vimdar* dokazujejo naše mnenje, ampak posebno na vzhodu navadni *venda; r* iz *že,* če si ga tukaj sploh moramo misliti, manjka tam večkrat, pri oziralnih zaimkih vedno; primeri kakor: *Venda bo že beli den,* Vraz 102, kažejo jasno prvotno sestavo. Pr. še: *Ven to je troja šega ne.* Vraz 69 (iz Medjimurja).

Isto velja o protivnih veznikih: *le da, samo da, ka da* (nur dass, Levst. slov. spr. 137) in morebiti tudi *toda* (allein), samo *da* pa se lahko rabi tudi kot podredni veznik, kar je bolj prvotno, kakor tudi *prémda* (Levst. 139); pazi, da *le da* ne more biti podredni veznik, ampak za „wenn nur“ nahajamo *da le* (l. c.).

Semtertje so te besede na končnici naglašene, n. pr. *mendà* Strit. Zvon 1876, 110, *mordá* 113. Sicer pa moramo vprašati, je li ta naglas na končnici res tako močen in sploh jedin. Na Dolenjskem, posebno v Ribnici, nahajajo se po Škrabčevem poročilu (Arch. V., 160 sl.) tudi besede z dvema naglašenima zlogoma. K tem besedam spadajo kot tretji „jako zanimiv“ primer „besede iz dveh ali več besed sestavljene, ki so sprva zá-se druga poleg druge stale“, torej tudi naš *mòrdà, méndà, vêndà* (str. 161.). Vendar jaz ne morem zatajiti, da se mi pri *bòmè* spomin na prvotni *bog me,* kjer je *me* vendar nenaglašen, nikakor ne zdi verjeten, in tudi *blàgъr, blógъr* poleg *blogъr* iz *blagô žè, dòklèr* iz *doklé žè, kàmъr* iz *kam že, kàkъr, kòkъr, nikàkъr* itd. mi niso prav jasni, ne samo zaradi tega, ker v drugih krajih ne nahajamo ničesar podobnega, ampak jaz tudi nisem prepričan, da se vedno govoré. Tudi tukaj imamo lahko posebne nianse stavkovega naglasa kakor pri dvojno naglašenem velevniku in zvalniku (pr. Arch. V., 161). *morda, menda, venda* in tudi *bome, blagor, nikakor* in podobne besede rabijo se večkrat pri vzkliku ali pa v vprašanjih; njih dvojni naglas imel bi torej lahko jednake vzroke kakor v obeh imenovanih slučajih in posebno naglašanje končnic pri vprašanjih, ki se navadno začenjajo s posebno naglašenimi besedami, ne bi bilo nič čudnega.

Z druge strani pa je nedvomljivo, da ima pri združenkah, (zusammenrückungen, ne „sestavljenke“), s kakoršnimi se tukaj bavimo, vsak člen naglas, ali pa, če jih je več, vsaj nekateri (gl. Gr. II., 347, 352.). Res je, da ti naglasi niso jednake vrednosti; nekateri so jednako močni, drugi so že podredni, pri drugih besedah ali pa pri istih v različnih krajih so se že izgubili. *marsikteri*, *marsikaj, kdorkoli*, *kjerkoli* i. t. d. pisalo bi se tudi lahko *marsi kteri*, *marsi kaj, kdor koli, kjer koli,* ker po mojem sluhu sta oba dela jednako močno naglašena; isto bi jaz trdil o *téhistih* luc. 6 Dalm., *tiguistiga* luc. 5, *timuistimu* marc. 14; kako pa je treba naglaševati *dosehmal* marc. 14 Dalm., mi je že menj jasno: *od sehmal* Dalm. str. 30 zagovarja *do sèhmal*, mogoče pa je tudi *dósehmal* kakor *dózdaj* (do + sьda + j) N. p. 1, 86, 87; *dosti*, *dosta* iz *do sytı, do syta* (pr. niže pomikanje naglasa na predloge), ali pri tem še more nositi *mal* podredni naglas ali pa biti brez njega. Združenje jednakih izrazov še ni posebno napredovalo v starejši hrvaščini: *pokéh dób* ev. tern. 38, *pokéh dob* 37, *do séh dob* 71, *od seh dób* 239. Jednako je lahko naglas pri drugih združenkah različen; odvisno je to od jakosti združenja, na kar vplivajo čas in kraj in tudi število zlogov združenih besed. V sestavljeni pridevnikovi sklanji imamo prastar primer združenja, katero nam je še le primerjajoče jezikoslovje razjasnilo. Združenje nekaterih števnikov se je pa godilo v zgodovinski dobi in se po takem lože spoznava, ker n. pr. *trinajst* (iz *tri na desęte*), *štirnajst, pètnajst, šestnajst* so za moje uho na obeh zlogih naglašene besede; glavni naglas je večinoma na končnici, ali lahko je tudi na prvem zlogu, ako n. pr. vprašamo: *pétnajst?* da razločujemo ta števnik od drugih z — *najst*. V ev. tern. pa še beremo: *jedennadeste*, *dvanadeste,* ali že *okolu jednónaiste vure.* Razlike po krajih so same ob sebi razumljive, *mòrebìti, morebìt* Preš. 179, *morbiti, morbit* Volk. 19 je v moji domovini že *mòrti* (jednako pri Vrazu 93, v Nar. prip. 20, 30, 83), *javalne* (schwerlich) Ravn. zg. 2, 43, *jávaline* navadno pisano *javaljne*, glasi se pa na Dolenjskem še *je ali ne* (Levst. slov. spr. 129); Metelkova razdelitev *ja ali ne* (str. 157) po takem ni verjetna. Kar se števila zlogov tiče, so n. pr. *énkrat*, *dvákrat* itd. *vèčkrat*, *tákrat* le na prvem zlogu naglašeni, *kólikokrȁt*, *kóljkokrȁt*, *dóstikrȁt* i. p. imajo na končnici podredni naglas. *krat,* ki je po pravem samostalnik *u*-sklanje (Gr. III., 32) in se prvotno rabi le v jednini (pr. strsl. *se kratъ, to kratъ* Mikl. lex. 310) in pa ko rodilnik množine (pr. strsl. *pętь kratъ, tъmoju kratъ* (l. c.), je posebno zaradi tega zanimiva beseda, ker ima popolnoma podobo obrazila, premda se še danes lahko sklanja: *drugekrati* Jurč. Des. br. 103. Jednako se razločujejo v vzhodnem štajerskem narečji *nêgda* in *málogdá.* Da *potomtoga* ev. tern. (večkrat) nima le jednega naglasa, je jasno.

Ni moja naloga da razpravljam posamezne slučaje združenja besed, pr. o tem Gr. II., 350—377. Poglavje o združenji števnikov, zaimkov in členkov (str. 375—377) je tam pač prekratko. Razven mnogih od nas že privedenih primerov moralo bi se še tam omeniti, da spada tja tudi veliko število prilogov, izmed katerih mnogi svoj izvor zatajujejo kakor *ampak* (iz *a na opak* Gr. IV., 156), *semuč* (tožilno pismo Središčanov l. 1648 Kres II, 282), *samuč* Dolenjsko (Levstik slov. spr. 137), *samoč* (Gr. IV., 156) iz strsl. *simъ vęšte, temuč* pri pisateljih 16. stol. in še danes navadno, iz strsl *těmъ vęšte*, v moji domovini še se sedaj glasi *témveč*. Potem taki prilogi, katerih izvor se lahko spozna: *tačas* (illico) Ribn., *tečas* (inzwischen) na vzhodu, na Ogerskem tudi *tačas* Letop. 1877, 112 poleg *tečas* 99, 103, tudi na Koroškem *tačas*, *tečas* (Gr. III., 146), *vesčas* (immer), *unkraj* (jenseits, Gr. IV., 159), *túkraj*, *ónkraj* (Levst. slov. spr. 131), na vzh. Štaj. *na óvkraj*, *na ónkraj*, zveze s *sem* kakor *sasem, tukajsem, tusem* Gutsm. 118., *lès* Ravn. zg. 1, 57, *les-kaj* Jurč. Des. br. 53, *tódse* Vraz 133 (prosto *sé* = *sem* Kres IV., 348, 349), potem *tarün* Vraz 58, *vsegda*, *marsikedaj* itd. (gl. Gr. IV., 164.)

Sèm spada tudi pritikanje števnika *dva*, *dvê* k zaimkom, na Ogerskem tudi k drugim besedam. Na zahodu nahajamo še sicer *mi dvá* Vraz 153 Kor., vendar *midva*, *vidva* (t. j. *mídva*, *vídva*) Kres V., 257, *midvá* Gorenj. Kres IV., 237, *obàdvá* ev. mayr. 137, ali tudi *obadwâ* Rez. Baud. opyt § 111 in *mídva* pri Gorenjci Jenku 19, pri Levstiku v pesm. *midvá* 28, ali *midvā* 89 poleg *mīdva* 79. Iz Jurčičevega *ónadva* Des. br. 153 sklepal bi, da sta tudi *onadva* marc. 1. Trub., *obadva* luc. 6 Dalm. na prvi polovici naglašena. Le prvi del se vsled naglasnega premikanja naglaša na severovzhodu, res da z malimi izjemami, ker ženski spol se na Štaj. tudi lahko glasi *medvé*, *midvé*, *vedvé*, *vidvé* (Murko). Oblike, o katerih govorimo, imajo različno podobo: *vidva* Vraz 24, Paj. črt. 221, *midva* Kres IV, 25 Štaj., *onedva* Paj. črt. 153, 169, *onjedva* Vraz 118 (razložene so te in jednake oblike pod II.: *jъ*, str. 31), *onjedvi* 123, *njedvi* 135, *obadva* 160, 162, *jidva* Kres IV., 25, 298 Štaj., *jedva* 298, *njedva* 299, 349 Štaj., *onidva* Kres V., 613 Štaj., *onedva* matth. 9, 31, 32 Küzm., marc. 11, 19, *njidva* marc. 1, 20, Letop. 1874, 109, *obodve* Nar. prip. 33, Kres V., 250 Hrv., *oniva* Dainko ev. (Gr. III., 154), *oneva* marc 10, 6 Küzm., luc. 2, 6, *njiva* luc. 10, 35, *miva* Letop. 1874, 127, *njeva* Kres V., 246, 248, 352 Ogr., *míja* Vraz 70, Paj. črt. (večkrat), Kres IV. 350 Štaj., *vija* Paj. črt., *oníja* Dainko ev., *oneja* Vraz 106, 107, Kres IV. 612 Štaj., 304 Ogr.

Izvor teh združenk že tudi ni več jasen, ker *dva* se še posebej dodaje: *zato boma mija dva boj mela*. Kres V., 505 Štaj.

Na Ogerskem se tako obrazovanje dvojine še bolj širi: *drugiva, etakšiva, mojiva* (Gr. III., 153); posebno se čudimo: *Dva starejšiva* Kres V., 352. Tudi na Hrvaškem nahajam jednak primer: *ovi starejši dva brati.* Kres VI., 144. Da se res *dva, dvê* (nenaglašen *ê* prehaja seveda v *i*) pritikata, kažejo pač primeri; da *d* izpadâ in da se *v* in *j* menjavata, ni nenavadno (pr. nemški „spirantenvicariat“): *zev* (hiat) odstranjuje se z *j* in *v*, poleg *zajec* imamo na vzhodu *zavec* (gl. Gr. III, 330), poleg *pajek, pavok.* Naš *onêva* se po takem ne sme primerjati bolgarskemu (Gr. IV., 116), kjer se v takih slučajih členek *vъ* pritika; isto tako ne spadajo sem bolg. *níja* poleg *ni* (nos), *vija* poleg *vi* (Gr. III., 183). V srednjekraškem narečji na Goriškem nahajamo jednako ojačene imenovalnike množ. m. sp.: *tìvɛ, tɛ̀vɛ* diese hier, diese zuletzt genannten, *drýgvɛ* andere, *nónvɛ* sie, *wúnvɛ* jene (m. sp.). Štreklju se zdi (str. 90), da je ta *vɛ* v zvezi z *ovъ* ille.

S temi besedami, ki vsled združenja svoj naglas izgubljajo ali pa se vsled breznaglasnosti združujejo — ločitev ni povsod mogoča — ni končana vrsta besed, posebno jednozložnih, ki svoj naglas izgubljajo. Tudi celó samostalne besede lahko zadeva osoda breznaglasnosti in po takem tudi združenja. Na vzhodu se govori: *drésto, pétsto, šésto (šest sto)* celó določno pod jednim naglasom in po takem se v ev. tern. tudi piše *tristo;* kakor *dvákrat* govori se tudi *én den, dvá dni, trí dni, pét dni, pét (šest — desét) let, éna (éno) noč* (vendàr *dvé, trí noči*); *ónidan* Jurč. zbr. sp. 4, 84. Pr. ruski *dvá, (trí) dni, dvá (trí) goda* itd., Brandt 38, jednako v bolg. (str 120). Pri drugih samostalnikih takega združenja ne poznam, ker tudi pri jednozložnih se naglašata oba dela: *pet mož, šest rib, devét krav.* Prej imenovani samostalniki so v jednakih zvezah jako navadni in tako se je razvila pri njih m e h a n i č n a c e l o t a, ki je imela za nasledek najprej slabše naglašanje in po tem breznaglasnost. Jednako objasnjuje Brandt (str. 224, 4) srbski *nì jā, nì tī, ìlì bōg ìlì vrāg, dvá brata.* Jednako nahajam v poljščini: *í on, í ty, í my (: nosimy), nié my, í tu* Brandt 174. Jednako je s premikanjem naglasa tudi Podgorski (Nov. 1863, 67) razlagal v slovenščini *tistà-rās. tà-dān, šè-bom, pà-bi, bì-bil;* dolžin seveda slovenščina v breznaglasnih zlogih ne pozna.

R i t e m v p e s n i š t v u in g o v o r n i t a k t i v p r o z i jemljejo tudi naglas. Pri nas se govori: *kàk ti mèni, ták jas / tébi. tak kak = tako kakor* izgovarja se *tákak: samo bledi je bia tak kak stena.* Kres IV., 349. Tudi ponavljanje iste jednozložne besede in celo ponavljanje velevnika ima lahko jednake nasledke: *Čüčü! lüba moja* Vraz 101 (dvakrat) za *čuj, čuj;* na str. 102 je tiskano *čü čü* ali izgovarja se ko prvo. Trohajsko-daktilski ritem provzročuje izgubo naglasa v sledečih primerih, katere navajam

iz vzhodno-štajerskih tekstov v prozi: *vsi do na | eden küp delali.* Kres V., 30. *Dobro | jutro ' Bog daj |* Kres IV., 246. *Zgrabi ga | on za vo glé pa ga vrže na | žakel | no gre dale.* IV., 348. *Zlódi pa je té ša v pekel na|záj* ibd. *Zaj ' vidi od | daleč pro ' cesjo , ki je šla mimo okna* 350. *da de šla | v varaš po jesti* 30. *Tàn pa 'dò ga , čakalī vsi krali | no ce ' sari s svojimi | vojskami* 143. Tako je tudi treba tolmačiti izgubo naglasa pri deležniku pr. č. *bil* (gl. str. 34): *noč bla je | jako temna.* Kres IV., 298. *ali b'lo je | treba . . .?* 348; pri zatrjevanji bi se tudi lahko reklo: *ali ' blo je , treba,* ali vsaj: *àli blò je. To je , tisti , hram [—], ki blo v njem go , stüranje* 350. *Bilé pa so | same | ženske , ki so ble ' vse [—] belo o blečene* 350. *mesca, zvezd no sunca né blo* 27 (N. p.). Pr. tudi *netla*: *Pá noben'ga netla vzet.* Vraz 184 Kr. Celo take besede so lahko breznaglasne, ki jemljejo naglas drugih ná se kakor *ne* (gl. niže): *pa | sé ne'š , dugo | doma* 350. *Ovi | v iži sé je | le ne ' vüpa zgla | siti* 350. *Modri Salamon | pa še se je ' le ne ' straša* 297. Tudi v gorenjskih narodnih pesnih nahajajo se taki primeri: *namà ni Ježъš žiwachta nъč.* Kres IV., 236. *Jest te nam* (*ne bom*) *klicow na pomoč* 490; cela pesen ima jambično mero in poslednjemu primeru se tem bolj čudimo, ker si *te* enklitiško podreja *nam* za *nè bom.*

Taki primeri bi se seveda še dali pomnožiti, če bi imeli dialektične tekste z naglaski. Omenjam še posebej kazalni zaimek *tъ*, ki se semtertje rabi kot člen (pod vplivom nemščine) in števnik *eden*: *zaj , reče ti starši | hlapec.* Kres IV. 246, Štaj. *či sta ga ' glih ta ' starša dva za norca držala.* 246. Celo nenarodna je najnovejša razvada, da se kazalni zaimek stavi za samostalnikom (*mož ta, žena ta,*) pri čemer nehoté mislimo na bolgarščino. *potle | pride ta , viši.* Arch. VIII., 110, v Cirknu. Ali tudi pravi kazalni zaimek je lahko brez naglasa, n. pr.: *ino | gda je to | dečko spazio.* Kres, V., 31, Štaj. *Ljüdi | so tou | čüli.* V., 249, Ogr. *eden,* skrajšano *en, ena, eno* odmeta *e*: *Je 'na ptička zapela.* Paj. črt. 270. *tu mi stoji 'na tratica.* Vraz, 193, Kor. *na n Kraj mu da γlih n ták gríč, kъ n bot* (bàt) Arch. VII., 589, Cirkno. Tudi drugim enklitikam se lahko pridružuje: *ъncôj ъncôj je 'n svét večér.* Kres, IV., 441, Gorenj. *se j n cájt branu.* Arch., VII., 589, Cirkno; rabita se tudi proklitiško: *jen svet večér, 'na svéta noč.* Kres, IV., 441, Gorenj.

Tem *ta, en,* ki se rabijo kakor člen, moremo še dodati nekatere n e d o l o č n e z a i m k e in p r i l o g e. Kakor v drugih jezikih tako tudi v slovanskih in posebej v slovenskem postaje vprašalni zaimek strsl. *kъ,* če je brez naglasa, nedoločen. *Če de kaj , küpa.* Kres, V., 561, Štaj. *Če de kaj , takšega | küpa.* 562. *jel' kaj strelat zna.* Volk. 25. Nikakor pa ni res, da so ti nedoločni zaimki zmirom breznaglasni in da se stavijo za jedno

ali za več besedami v stavku (gr. IV, 86); temu se protivijo že tam na str. 87 navedeni primeri: *koga svojih pošlji. izraelskih otrok ti bo kteri.* Breznaglasnost je pravilo le pri pritikanju k *nê*, *ni* in prilogom (n. pr. *malogda;* tu še dodajem *kolčkaj* (nur ein wenig) Volkm. 39. Kakor vedno je tudi pri tem pomikanje naglasa na vzhodu bolj razvito; iz moje domovine poznam: *tám kam* dort irgendwohin, *tô ge* hier irgendwo, *prédi ge* vorn irgendwo, *zádi ge* hinten irgendwo; *ge* je strsl. *kъde;* mi govorimo tudi v vprašanjih *ge* za *gde* (pr. *zaj* za *zdaj* iz *sъ* + *da* + *j*.)

VI. Besede, katere podrejajo druge svojemu naglasu.

Dosedaj smo govorili o besedah, ki so enklitiške ali pa se lahko enklitiško rabijo; oboje pa je večkrat odvisno od predhodnih besed, o katerih nam je po takem treba posebej spregovoriti.

1. Nikalnica *ne*.

ne jemlje naglas nekaterih za njim sledečih glagolov ná-se; na vzhodu je tudi ta pojav dalje razvit nego na zahodu.

a) Glagoli, ki so v tesni zvezi z *ne*.

K tem glagolom spadajo: α) Glagoli *sem*, *biti* (*esse*.) β) *imêti* (*habere*). γ) *iti* (*ire*). S sledečim *j*, ki se razvija iz *i* tudi pri glagolih *imêti* in *iti*, se staplja *e* v *ê*.

α) Zveza nikalnice *ne* s sledečim *jes* — je stara, navàdna v staroslov. in sploh v vseh slovanskih jezikih. Izhajati moramo od *né* + *jesmь*, iz česar se razvije *ne* + *jsmь* in končno *nêsmь* (gr. I., 7); da so se oblike z *ê* res razvilo iz *ej*, dokazuje stsl. *ne sątъ*, pri katerem se je *j* že pred stsl. dobo izgubil; v novih slovanskih jezikih se pa je ta oblika po drugih zvrgla. Zoženje *ei*, *ej* v *ê* se v jezikovni zgodovini večkrat opazuje: pr. v strsl. *ê* iz *ai* pri *i*-vrsti, *ê* za grški αι (gr. I., 136), za novo slovenščino, kar smo zgoraj povedali o daj. jedn. ž. *jej*.

β) Jednako se godi pri glagolu *imêti*: dobivamo iz *né* + *imam*, *néjmam*, *nêmam* *nimam*.

γ) Jednaki razvitek opazujemo na vzhodu pri glagolu *iti*. Kakor po predlogih s samoglasno končnico prehaja *i* tudi za nikalnico v *j*: *nejde*, *nejdete* Küzm., semtertje tudi *neide* marc. 7, 19, *neidi* 7, 26, *neidete* luc. 11, 52; *nejdi* Kres, IV., 506, V., 302. Na Ogerskem se govori *ȅj*: *nȅjdem* (Valj. Rad. LXIII, 53), ali sliši se tudi *néjdem;* ta *éj* bil bi lahko nasledek naglašanja, ali bržkone imamo tudi tukaj v *ej* raztegnjen *ê* (gr. I., 311). Za Hrvaško kvantiteta iz opazek pri Valjavci na str. 61, 62 ni razvidna. Zožene oblike *nêdem* i. t. d. govoré se na vzhodnem Štajerskem: *nedem spat* Vraz, 112, 127, *ne'de* Volkm. 38.

Če mislimo na zožen *ê*, lahko razložimo vse pri *z*), *β*) navedene oblike. Ker je *ê* star, menjal se je tudi različno po krajih in časih. Na Beneškem nahajamo po takem *niesan*, *nieš*, *nie*, *niesma*, *nieste*, *nieso*, *niesu* Klodič, 18, *niemam* i. t. d. 19. *niemam*, *niesem* na Goriškem (gr. I., 312), *nı̈́emam*, *nímam* v srednjekraškem narečji na Gor., *nísəm*, *nímam* v Cirknu in na severozahodnem Kranjskem, *nêsem nêmam* na Štaj., v velikem delu Kranjskega (Metelko 205) in na Hrvaškem, *nejsem* na Dolenjskem in Ogerskem; na Ogerskem se piše kakor tudi drugače večkrat *ê*. Vendar *nisem*, *nimam* tudi na Hrvaškem niso neznane oblike; *ni* Nar. prip., 59, 31, *nisu* 47, Kres, V., 402, 461 i. t. d., jednako *nimam* na Štaj. pri Volkmeru, pri katerem nahajam tudi *ni* v rimi z *b'li* 21. Ker imata *ê*, *i* po Valjavci (stopajočo) dolžino, čudimo se vzhodnim oblikam na *i*; v *i* se vendar izpreminja le nenaglašen in naglašen kratek *ê*, pr. za poslednje: *svit njega né poznal* ev. tern., 10. *zvir* Nar. prip. 86. Meni se kratkost ne zdi neverjetna, vendar le za nekatere kraje, n. pr. za moje domače narečje. Na Ogerskem se pre celó *nëmam* govori (Rad. 71, 27), ki se je gotovo zvrglo po *nëznam*, kar se je moglo tem lože zgoditi, ker to narečje pozna le *mam*.

Ker *ê* prehaja v *i*, *ej* le polagoma, ne smemo se čuditi različnim pisavam pri istih pisateljih. Trub. piše navadno *ne sem*, *ne ste*, *ne so* ali vedno *nei* in večkrat tudi *nei si*, *nei smo*, *nei ste*, *nei so*; pri drugače precèj doslednem Krelli nahajamo *né* (li), *nei*, *ni*, *néso*, *neiso* in *niso* i. t. d. poleg drugega in celó na isti strani. Vendar so pri pisateljih 16. stol. v večini oblike na *e*, posebno pri *nemam*, izvzemši Trub., ki navadno piše po etimologiji *ne imam*. Poznejši pisatelji so se držali semtertja predane pisave, vmešavali pa so tudi oblike svojega narečja, in po takem je pisanost še večja. V novejšem času se je v prepiru ob opravičenosti te ali one pisave potratilo mnogo črnila in papirja in jeden iz glavnih bojevnikov, Levstik namreč, ki je še v slov. spr. 106 sl. *né sem* ali *nejsem* proti *nísem* spretno branil, je nazadnje došel do *nijsem* (!), piše pa *némam* (gl. Zvon 1870, 256 in Nauk žup.), premda je v slov. spr. 108 sam izrecno naglašal, da moramo z obema jednako ravnati. In vendar je reč prosta in jasna! Ker smo v novosl. za zvok *ê* vzprejeli črko *e*, tedaj je tudi tukaj na mestu; *nisem*, ki je obveljal v najnovejšem času — v rimi pa se tudi dobri pesniki še ne branijo oblik z *e*: *nésem* : *pésem*, Greg. 43, *néma* in *nima* menjata se pri njem večkrat — bi se v pisavi moral jednako opuščati kakor n. pr. *līs*, *pīsk*, *rīč*, *līta*, *dīla*, *rī* i. t. d. v cirkljanskem narečji (Arch., VII., 401) ali *brih*, *čiva*, *rič*, *ris*, *smrika* i. t. d. na Gorenj. (Gr., I., 311), *nejsem* jednako kakor *izrejkati*, *tejkati* i. t. d. Ugovor, *nêsem* bi se lahko zamenjaval z *nêsem* (porto), je smešen.

Na vzhodu in sicer na Štajerskem, Ogerskem in Hrvaškem dogaja se nekaj nenavadnega pri stikanji nikalnice in pomožnega glagola *sem*, *biti*: *ne* se deli od glagola in lahko celo za njim stoji: *se sem ne nič včinil.* Dainko, 318. *Tvoj sad je ne za me.* Volk., 31. *Da so prišli tja, so ne medveda vidli.* Kres, V., 506, Štaj. *Si ne čüa?* Kres, IV., 347, Štaj. *Nikakše pitvine sam nej pila.* Letop., 1874, 25 Ogr. *Nika sam nej* 1877, 112. *Sveta mati cérkev je nigdár nej to zapovejdala.* Letop., 1874, 107. *jeli ste nigdar nej čteli.* marc. 2, 25 Küzm. *Da so ni krüha nej mogli jesti.* marc. 3, 20. *Vi ste pri kralju ne bili.* Nar. prip. 51. *Onda si je ne dal grof mira.* 16. *ali od njega su ni reči ne dobili.* 33.

Da razložimo ta pojav, ki je po mojem mnenji razmerno mlad, lahko bi se sklicevali na to, da *ne* stoji navadno pred deležnikom preteklega časa tvorne dobe II., če je določnik pomožni glagol (Gr. IV., 176), posebno pa za *bi.* Ali to ne more obveljati, ker po moji skušnji in po pisavi na Ogerskem moramo soditi, da tukaj nimamo navadne nikalnice, ampak oni *nê,* ki zanika celi stavek. Kar Miklošič (Gr. IV., 185) sluti o nižji srbščini, da namreč razločuje *nje, nê* od *ńe, ńa,* godi se gotovo v novoslovenščini. *Zakaj pà né?* Dainko, 302. *V gvanti se kak mešnik kažeš, V zaderžanji nej* (: *povei*) Volkm., 29. *Zakaj né?* Šmigoc, 208, 211. *i če se vsi spačijo, dönok jas nej.* marc., 14, 29, Küzm. Da se ta *nê* tudi na Hrvaškem govori, dokazujejo Jagićevi citati v Arch. VIII., 34. *ja sem né bil, jas sem ga né videl* za *ja nésem bil, ja ga nésem videl. J odgovori: né.* ev. tern., 14. Z ozirom na stsl. *nê* (nêstъ) *tu*, bolg. *ní,* maloruski *ńit,* r. *nétъ* (Gr., IV., 185) tudi za slovenščino lahko trdimo, da je *nê* nastalo iz *ne* + *je.*[1]) Ker se 3. os. jed. *nê* jako često rabi in z druge strani *je* posebno na Hrvaškem večkrat manjka, smatralo je jezikovno čuvstvo *nê* za nikalnico samo po sebi in je razvilo za 3. os. novo obliko *neje*, *nej* in celo *nije* [2]). Volkm. piše le *ne je, nej'* poleg *je ne,* o katerem govorimo. *neje sunce neje mesec.* Vraz, 97. *nej je mené vreden.* matth., 10, 37, Küzm. *nê je mené vrêden.* 10, 38. *neje* Kres, V., 402, 403, Hrv. *nê je* Kres, VI., 222, Hrv. *ońoga on neje mogel hčiniti.* Nar. prip., 80. *a jon nije gnal* 58. Da se je beseda *nê* tudi v ostalih osebah jednako presojala, posebno z one dobe, ko so se izgubljale polne oblike, je celo naravno in od ločitve v pisavi, ki je bila nasledek, n. pr. pri Volkm. in Küzm. ni več daleč do stavkov: *nej še sem danes časa imel.* Šmig, 235 [3]), *ne mi je bilo*

[1]) Samo po sebi bi bilo lahko tudi nasledek močnejšega naglašanja.

[2]) Jednako se *ni* ojačuje na Pohorji na Štaj. z *de*, ki se tudi pri drugih glagolih rabi v 3 os. *nide* sem jaz slišal sam v Ribnici.

[3]) Pr. s tem ločitev *někъto* po predlogih v stsl. (Gr., IV., 84) in v rušč. (89.) Metelko (str. 264) navaja primere tudi za slov., posebno *koli* delijo enklitike od zaimka. *kodъr sъm koli hodil. kъdar se ji kolъ ljubъ.* Pr. tudi *najmenjša* ev. tern. 18. z *zerno, kotero najtije menjše* 27.

volja iti, Nar. prip., 51, in po tem tudi k popolnemu razstavljanju *nê*, katera besedica se je potem smatrala za prosto nikalnico. Posebnega pomena pa za to besedno razstavo tudi tukaj nisem mogel iztekniti; pr. vprašanja popolnoma jednake vrednosti: *ne je to krivica?* Volkm. 49. *Jeli je ne to krivica?* 50. Jagićevemu mnenju, da je to razstavo zakrivila nemščina (Arch. VIII., 34), po takem ne morem pritrditi. Jagić, ki pozna ta na celem vzhodu navadni pojav le iz svojega rojstnega mesta Varaždina, se pri tem ni oziral na to, da ta *ne* ni navadna nikalnica, katera ohranja ravno na vzhodu svoje prvotno mesto, kar se takoj pokaže.

Pričakovali bi, da se tudi *bi* naslanja na *ne*, saj so v novih slovanskih jezikih aorist *bychъ* in njegovi ostanki često zrastli s predhodnimi vezniki in že staroslovenščina ima *ašti* za *ašte bi* (Gr. IV., 84), iz česar vendar moramo sklepati na tesno naslombo besedice *bi* na *ašte*. Ker pa že v strsl. in tudi v frizinških spomenikih *ne* stoji večinoma pred deležn. pretekl. časa tvorne dobe II. (Gr. IV., 176), ne smemo se čuditi, da se *ne* „v pogojniku lahko stavi pred in za *bi*“ (l. c.), tembolj ker je v slovenščini *bi* že popolnoma členek in se pridružuje kakor druge enklitike takoj predhodnim veznikom. Vendar tudi v tem je velikih razloček med vzhodom in zahodom. Na zahodu in vsled tega tudi v knjižnem jeziku je pravilo, da se *bi* naslanja na veznik in *ne* stavi pred deležnik; vendar ravno v onih krajih, kjer se *ne* deli od *sem*, naslanja se *bi* večinoma na nikalnico: *Či orem dnari neb' falili* Volkm. 52. *Kaj se jaz ne bi hüdo dèrža!* Vraz 6. *Misliš, kaj ga ne bi?* Kres IV., 348 Štaj. Kranjec bi v takem slučaji le rekel: *Kaj bi ga ne?* Prim. *Jelite otroci! še jedli bi ga [kruha] nè?* Ravn. zg. 1., VI. *nêbili on bio Kristus?* luc. 3, 15 Küzm. *nigdar človek nijeden nebi neba dobil.* ev. tern. 175. Po Metelkovem pričanji (str. 233) stavi se tudi na Dolenjskem „im optativ die negation vor *bъ* als das bestimmte Zeitwort“; ioan. 15. 12 glasi se tam: *ko nebъ bil prъšel inъ jim ne govoril, nebъ grêha imêlъ* Pri novejših pisateljih iz tega kraja nahajamo tako zvezo često pri Levstiku: *Strar bi res bila jako smešna, ako ne bi imela tako resnih nasledkov.* Zvon 1870, 271. Ali ravno tam nahajamo tudi: *vidim, da bi ga potlej nikdar zopet ne bilo dobiti.* 302. Pri Jurčiči je tudi oboje navadno in se celo v isti periodi meša: *pa ne bi bil videl tega, naravnost ti povem, ne bil bi tako na dolgo in na široko o tej reči govoril s teboj.* Strit. Glasn. 1867, 10. Večinoma sicer Stritar stavi *bi* po zahodni navadi.

Koliko je vplival zahodni knjižni jezik na imenovane pisatelje, ne morem presoditi, ker isto mesto kakor na zahodu ima *bi* večkrat tudi na vzhodu. Odvisnik k navedenemu primeru iz ev. tern. se glasi; *Da bi se ti na zemljé ne bil za nas*

rodil. Dabi ov nebil hudodélnik, nebitiga bili v rúke dáli ev. tern. 51. *Nebi imel nijedne oblasti proti mene, dabiti zgora dáno nébilo* 54. *Ida bi gospod nê prekráto ove dnéve ne bi se zveličalo ni edno têlo.* marc. 13, 20 Küzm. Da se to premeščevanje, kateremu vzrok je bil zgoraj naveden, šele širi na vzhodu, lahko dokazujejo sledeči primeri, kjer *bi* stoji *dvakrat: Gda bi pa nebi daleč bio od hiže, poslao je k njemi te stotnik priátele svoje.* luc. 7, 6 Küzm. *Pa kaj bi ne bi bil vesel.* Paj. črt. 197 Štaj. Tudi iz Dolenjskega morem navesti tak primer: *Ko bъ nebъ bil pъršъl* . . . Metelko 233. Pazi, da imamo v vseh primerih predpretekli čas, tedaj razven deležnika dotičnega glagola še *bil*; meni se zdi, da se je od te konstrukcije tudi začelo premeščevanje. Vsled nje stoji *bi* tudi lahko pred nedoločnikom: *Ne mogla bi imeti žival boljše oskrbnice.* Strit. Zvon 1870, 132.

b) hotêti.

Skrajšane oblike druge in tretje vrste (gl. zg.) naslanjajo se pravilno na *ne*, pri prvih se to lahko godi. Kakovost in teža tega *ne* sta različni. Po Valjavčevih poročilih govori se na Kranjskem s kipečo kračino (razven *nèč* 2. os. Rad 68, 83) na Ogerskem in Hrvaškem s padno, na Hrvaškem tudi kipečo (ib. 106, 108). Po takem bi ta *e* bil navadni slovenski, t. j. odprti, pr. *nêčem* Levst. slov. spr. 74 z opazko na str. 3, da strešica predstavlja *odprti* izgovor *e*, *o*. Vendar to se ne vjema z mnogimi poročili. Za cirkljansko narečje imamo v slovarji dokazano *néjčeš, néjče, nejcaeje*; ra Goriško *niečem*, „wofür sonst *nēčem*" (Gr. I., 312), v srednjekraškem le *níčэn* (Štrekelj 104); Metelko 233 navaja poleg *nečem* ali *nočem* izrecno tudi *nэčem* (э = ѣ); v ev. chrön. nahajamo redno *néčem*, t. j. z *ē*; tudi Podgorskega *nêčem* poleg *nôčem*, Nov. 1863, 67, dokazuje za Kranjsko dolžino. Za Hrvaško sta dolžina in visokost (hohe aussprache, gl. Krist. st. 3) izrecno dokazani od Kristianovića: *néčem — nêču* 92 poleg *naj nèhte, nèčeju*. V ev. tern. ima *néčem* jednaki naglasek kakor *nésem, némaju* ali *véke*. Na vzhodnem Štaj. govori se, kolikor jaz vem, *nēčem*. *e* v *nēče* (non vult) je *podoben é* v *nêde* (*non it*), njihova razmera je ista kakor pri *lēd*: *lêp* in obe obliki se natančno razločujeta od *nède* (*non erit*). Volkm. rima *neče*: *plčče* 22 je nečista.

Zaprti izgovor in dolžina *e* v *néčem* je tedaj za velike in različno položene kraje dokazana. O b o j e j e n a s l e d e k n a g l a š a n j a: pr. *nêmar, têva, onêdva* (Gr. I., 313) in vse, kar je niže povedano o predlogih *brez, med* itd. ali pa imenovalnike *lêd* (strsl. *ledъ*), rod. *ledú*, sicer tudi *lēda, lēv, mêh* (strsl. *mъhъ*), rod. *mehá, mehú* na zahodu, *mēha* na vzhodu, *pēč, večér, korén, pepél* itp., *srcé, morjé* (pr. Brandt Načert slavj. akcentol. 92—96).

Da *nečem* ni iz *ne očem* zlito, pač po tem, kar je bilo povedano o skrajšanih oblikah glagola *hoteti*, ni treba bliže dokazovati; za večino krajev bilo bi to sploh nemogoče; oni pa, ki poznajo *očem*, imajo *nočem*: *ne* je proklitiški in je svoj *e* prosto izgubil. Značilna je Kastelčeva pisava: *n'hočem, n'hoč, n'hoté, n'hočejo;* pomni posebno: *Inu bi my n' hotli serčnu lubiti Bogá.* buq. 255. Govorilo se tako pač ni, te oblike so kompromis med etimologijo in govorom. Še dalje gre Chrönovo evangelije z *nehočem* poleg *nečem*. Nenarodne so gotovo take-le oblike v nar. pesn. iz zahodnega Štaj.: *Jaz ne hočem druge plače.* „Pohorska", Paj. črt. 180. *Jaz ne hočem druga nič, lona nič* 288.

Jako redko je naglaševanje skrajšanih oblik za *ne,* ali potrebno je v krajih, kjer se le-té govoré, če se na hotenje polaga poseben poudarek. *za se ne čém nikaj vzéti.* Kres V., 428 Ogr. *Kajti misliti ne čé.* Dainko pp. 191. Meni je tako naglašanje znano v poudarjenih vprašanjih: *ne čéš?* willst du also nicht? Drst.

c) bodem

Ker različne enklitiške oblike, katere so se razvile v narodnih govorih, niso prišle v pisavo, pričakovali bi, da se njihovi namestniki, *bom, boš* itd., posebno jednozložni naslanjajo na *ne.* Vendar motili bi se pri tem. Imenitni, večinoma zahodni slovenski pesniki naglašajo večinoma *bom*: *nè bó* Preš. 7, 59, 84, 100 itd.; iz Jenka sem si zaznamenoval le *ne bóm, ne bó,* n. pr.: *Jaz odpustil si ne bom* 28. Jednako pri Gregorčiči: *A sreče užival sam ne bó nikoli* 10. V dobro zapisanem narodnem pesništvu ni drugače: *Sej dowgъ na bó.* Kres IV., 236 Gorenj. *na bom na bom tъ vstájowa.* 282. V prozi preiskave niso lahko mogoče, ker v novejšem času naglaske redko stavimo in prejšnji pisatelji niso bili dosledni, vendar nahajam često naglaske v buq., ev. chrön., ev. mayr.

Drugače je v severovzhodnih krajih, kjer opazujemo tudi tukaj pomikanje naglasa: *Se ne boš* (t. j. *nè boš*) *več pajdaša z njim.* Volk 28. *Suhi javor ne bo zelen listek puščal.* Nar. prip. 297. Vendar tudi tukaj se *bom* lahko naglaša: *nijedne nigdar polešćice od mûk ne bíš mogel imeti.* ev. tern. 233. Odkod ima Podgorski *nè bom* za *ne bóm* v Nov. 1863, 67, mi ni znano.

Navadno — tudi na vzhodu — prihajajo za nikalnico *ne* tudi v narodnih govorih zgoraj razpravljane skrajšane enklitiške oblike. Omeniti je torej samo treba, kako se *e* izgovarja. Navadno je kratek in odprt. Na zahodu prehaja često v *a,* tako da dobivamo v Cirknu *nam, na uš, na u, námu, nāuste* (gl. Gloss.); dolžina v poslednjih oblikah je sekundarna. Za Gorenjsko zadoščaj: *nam* Kres IV., 282, 339, 490. Za Koroško je oblika *na* = *ne* v Kresu I., 562 dokazana, oblike pa,

o katerih se tu govori, so pač tudi tam v navadi. Na Dolenjskem (*nem* Nov. 1857, 371) in v drugih krajih se izgovarja jasno kratki odprti *e*. *némo beža* Vraz 71 je krivo naglašeno. Ne bi pričakovali *na* = *ne* na Ogr.: *jas pa tüdi nam sam priša*. Kres IV., 505. *ja, na de dobro*. 506.

d) Nekateri drugi glagoli.

Razven tega naslanjajo se še nekateri drugi glagoli le na vzhodu na *ne*, pri čemer se *e* nikakor ne izpreminja. Meni so znani taki sedanjiki teh-le glagolskih korenov: 1. *mog-* (morem, moči) posse, 2. *smê-* „dürfen", 3. *zna-* scire. Primeri so iz Ogerskega in Hrvaškega navedeni pri Valjavci (Rad 71, 3); tudi v sosednih krajih na Štaj. se po mojih skušnjah tako govori: *né zna ž joj gučati*, Kres IV., 246 (dvakrat), nima pravega naglasa, in *é* ni *ê*, govori se: *nè zna*.[1]) 4. *nè dam* navaja Podgorski v Nov. 1863, 67, ali ni povedal, kje se govori. Na Ogerskem in Hrvaškem se bržkone tako govori — v Radu 65, 95 ni ničesar o tem — ali ne morem tega dokazati, ker se nikalnica, če tudi ni naglašena, z glagolom skupaj piše. *Či mi ne daš, te te doli vsičem*, Kres V., 352 Ogr., morem jaz po svojem čuvstvu le tako brati, da *ne* naglašam. Izmed *večzložnih glagolov* našel sem 5. *né delam* Kristian. 70.

Oblike prvih dveh glagolov se izpreminjajo. Če se *morem* naslanja na *ne*, izgublja *o*; oblike *nĕmrem-nèmrejo* so navadne na Ogerskem (Valj. Rad 63, 31), ali tudi na Hrvaškem in Štajerskem. *nemrem* Nar. prip. 25, 30, 34, 55, 56, 80, 83 itd. *nemre* 20, 25, 30 itd., *nemremo* 301. *nemre* ev. tern. 174, *nemremo* 219. *nem'mrem* Volk. 49, 52, *nem'reš* 47, 55, *nemreš* 27, 35, *nem're* 42, 44, 50, 51, 54, *nemre* 25, 26, 37, 40, *nemrejo* 17. Tudi prehodne oblike se lahko dokažejo: *némoreš* ev. tern. 233. Poleg tega pa so tudi naglašene in polne oblike povsod v rabi, če je na glagolu poseben poudarek, posebno v vprašanjih: *Nemore dobro drêvo tüdi sád prinašati?* Matth. 7, 18 Küzm. Pisava ne sme motiti, navadna je tudi v ev. tern. *s svojov močjov ne moremo doprnesti*. Letop. 1874, 120 Primere za *sme-*, katerega nenaglašen *e* prehaja v *i* (pr. *njej, nje, ji*), znam iz Štaj. in Ogr.: *v totem časi pa ti né smiš ga ne oddati*. Kres IV., 299 Štaj. *Pa se tüdi nésmiš zglasiti*. 350. *jaz tüdi njega nésmin rešiti* 350. *te ne smiš dale iti*. Kres V., 302. Ogr.

2. naj.

Členek *naj*, na zahodu *nar* (Mikl. Erb. 210), ki se je razvil iz predloga *na* in služi obrazovanju presežne stopnje (super-

[1]) Mikl. (Gr. I., 314) misli na *nê* iz *ne vêm*: *ne znam du* Dolenj. za *nêkъto; ne znam kaj* za *nêkaj*. V zvezi z drugimi primeri se ta razlaga pač ne more obdržati.

lativa) pri pridevnikih in prilogih, lahko tudi jemlje naglas ná-se. Na vzhodu morem to dokazati iz ev. tern.: *nájperrlje* (v vseh primerih nosi *a* ostrivec) 22, 27, *najmenjša* 18, *iz najmenjše rèči* 232, *najmenje* 245, *najposlednji* 27, *najzadnjemu* 30, *najlepše* 173. Ni li to naglašanje sploh na Hrvaškem in Ogerskem bolj navadno, ne morem soditi iz objavljenih tekstov. Iz svoje domovine se spominjam na take primere: *najbolj, najpre* (prej), *najmenj, največ.* Pazi, da tudi v tem slučaji združeni besedi lahko delé enklitike: *kotero najtije ménjše od vseh semen*, ev. tern. 27.

3. Predlogi.

Že pri zaimkih je bilo povedano, da se njihove polne, oziroma izvirne oblike po predlogih lahko tudi enklitiško rabijo, posebno na vzhodu. Vendar tamošnji govori še napredujejo v tem oziru in se bližajo srbščini in drugim slovanskim jezikom, v katerih se naglas večinoma pomika na jednozložne predloge. Tako pravilo še za slovenski vzhod sicer ne velja, ali reči se sme, da se posebno jednozložne besede in različni zaimki radi naslanjajo na jednozložne predloge. Ta pojav je v zvezi s pomikanjem naglasa, ki je na vzhodu sploh v navadi. Močen naglas izpreminja tudi kakovost samoglasnika pri predlogih *brez, črez,* na vzhodu *krez, med, pred,* ki imajo, če so nenaglašeni, odprti *e*, ki pa pri *črez* in *pred* po etimologiji ni opravičen (Mikl. Ewb. 115, 241); kadar so pa naglašeni, kažejo *e* ne samo na vzhodu ampak bržkone povsod: za Kranjsko vsaj nam je priča Metelko (str. 198),[1]) za Goriško *čiézu* iz Cirkna. Strsl. predlogi *vъ* in *sъ* kažejo se v obliki *vu*, na Ogr. in Hrv. večinoma *vu, zô* ali *su.*

Ker nas pri takih preiskavah viri zapuščajo, navajam le nedvomljive primere.

a) Predlogom prislonjeni *samostalniki*: *na-dno* Volk. 46, *navzrit* 48, *navlaž* (trohej) 43, drugače *navlašč, nalašč, nalaš* (Mikl. Ewb. 378); *v dvor ga ná tlà zalyčímo.* Dainko pp. 31. *mrtev na tla opal.* Nar. prip. 302. *raz konje na-tla poskakali.* Janežič Cvetn. 181 iz Kranj. *opla = ob tla* Volkm. 34. *za môž dati* Vraz 64, *v zamuž dati.* Kukulj. 204 (Gr. III., 129). *gda je či zrasla za zamuž iti.* Kres V., 460 Hrv. *vndne* (poleg *i v noči*) ev. tern. 16. *vuvek* Kres V., 249 Hrv. *vavek* Nar. prip. 80, *navek* 31, *vusred* 303. Posebno važni so zahodni primeri: *nə̀tlъ* auf den boden, *nə̀tləh, nə̀ tləh, nə̀ dno, nə̀ dni.* srednjekr. nar. na Gor. 43. *foršnija ná den gre.* Kres V., 99 Kor. Ti izrazi se navadno čutijo le kot prilogi, *dno* n. pr. v moji domovini samo zá-se sploh ni v rabi. Po svojem izviru spadajo prav za prav sèm tudi *radlje, valje*

[1]) Pr. tudi *préd-te* Levst. Vodn. sp. 175. Tudi pri prilogu *pred* früher opazujemo isto: *Je šėga, kdór príde préd, pred melje.* Preš. 102.

(iz *vъdlje*) illico, *vadle, vale, vadler* statim, *dovolj* satis (Gr. IV., 161), *zavlje* (zavoljo) Cvetje I., 630, *najme, najmre, neimre* (Letop. 1874, 113 Ogr.), *namreč* nämlich (Gr. IV., 161). *napak* (iz *na opakъ*), *nárazno* auseinander Dol. (Levst. slov. spr. 128), *dosta, dosti* kažejo v drugem delu pač *pridevnike*. *ober, oberh* = *ob vrh* postal je predlog: *oberh vas* ev. tern. 11. *ober tebe* 109. *vú jedinosti*, ev. tern. 1, bržkone le ni vsaj brez podrednega naglasa na samostalniku.

Podgorski, ki je posvetil pomikanju naglasa v Nov 1863, 67 sl. posebno razpravo, navaja razven *nȁlašč* iz *nalášč*, *nâ tla* iz *na tȁ* še sledeče primere: *nȁ mōst* iz *na móst*, *dȍ mraka* iz *do mráka, zà zlo* iz *za zlò*. Kje na Kranjskem tako govoré, ni povedano; na Gorenjskem, v pisateljevi domovini pač ne, ker poslednji primeri niti na vzhodnem Štaj. niso mogoči. Kakor sploh cela razprava spominja na Daničićevo „Nešto o srpskijem akcentima“, tako so tudi ti primeri po srbskih narejeni; posnemajo se tudi srbske naglasne razmere, ker *nȁ mōst* je nekaj nemogočega v slovenščini, ki razločuje dolžine in kračine le v naglašenih zlogih.

b) Zaimki. α) Kar se tiče osebnih zaimkov gl. str. 18, 25. *zôseb* seorsim: *pitali so ga zôseb Peter i Jakub.* marc. 13, 3 Küzm. Tudi pri Trub. beremo: *inu te odpela suseb na eno visoko goro* matth. 17. *pose* seorsim: *'sako na pose.* Nar. prip. 151 (gl. Gr. IV., 152).

β) Kazalni zaimki: *zato,* piše se *zá to, záto, zato,* na vzhodnem Štaj., Ogr. in Hrv. povsod v navadi; na Kranjskem bržkone nikjer, ker pri Levstiku (žup.) berem le zató, ravno tako pri Strit. *za to*, Zvon 1870 večkrat, vendar pomni: *Marjetica ni za to marala.* N. p. II., 17. *Nato* ni samo v pomenu časovnega ‚priloga‘ ‚postea‘ na vzhodu povsod v rabi, ampak nahaja se tudi v izvirnem: *On je ná to* (in das) *privolo.* Kres V., 248 Ogr. *Mati je náto privolila* 246. *vúto* ev. tern. 206. *vúto ime* 256. *vutom* 254. *opalo nam vu to ravno polje* Nar. prip. 313. *potomtoga* ev. tern. večkrat. *zatem* ev. tern. 233. Da je tudi beseda *zatem,* Kres V., 613 Štaj., jednako naglašena, dokazuje ravno tam navedeni *zatim,* pri katerem je *ê* pravilno oslabél v *i; za tin* Kres IV., 64 Štaj. *za tim* V, 249 (dvakrat) Ogr. *vu'nom* = *vu onom: Vu 'nom mi je polju jen grad zezidani, Vu 'nom su mi gradu tri lepe devojke.* Nar. prip. 297. Jednaki primeri so jako navadni v pravi hrvaščini: *va na grad, na no mesto, na nen gradu* itd. (Gr. III., 540); tudi v češčini: *pro 'nu, na 'nej* (Gr. I., 500). *dó-si dobi, ó-si dobi* pri Belokranjcih (Gr. III., 147.).

γ) Oziralni zaimki: *oružje, vúkoseje vufal.* ev. tern. 38.

δ) Vprašalni zaimki: *zakaj* ‚quare‘ na vzhodnem Štaj., Ogr. in Hrv. Naglašen pa je *kaj*, ki se na vzhodu rabi tudi kot oziralni

zaimek: *ono, za káj tij domá ne rejš.* Kres V., 302 Ogr. Kako je Krell naglašal *pokai, zakai,* ne morem določiti. *Pó čem pa so cokle še?* Paj. črt. 158 Štaj. iz zahoda. *Po čem to odate?* Drst.

ɛ) Nedoločni zaimki: *nárse veke* ev. tern. 253. *cavsi hudobi* Krell 96 b (pr. *vame, vanj*), *zóvso* 34 in večkrat.

c) Števnik: *en, ena, eno* naslanja se večkrat in odmeta *e*: *Zan čudes* Krell 118. *zano* 46. *za 'n birtoh sena* Vraz 191 Kor. *za 'n las* Volk. 58. *za 'no nočko* Nar. prip. 593. *na 'n dan* Klodič 27 Beneško. *ki jae tū zá na bóžjae rieč* Arch. VIII, 113 Cirkno, *na 'n kraj* 115. *en* odmeta svojo začetnico tudi drugače večkrat in se rabi enklitiško in proklitiško.

(Dalje prihodnje leto.)

Doneski k historični slovenski dialektologiji.[1]

Spisal **Vatroslav Oblak**.

II.

Za poznavanje gorenjskega in dolenjskega narečja imamo primeroma lepo število pisanih in tiskanih virov od XV. do XVIII. stol., dasi ne jednake vrednosti, posebno poznejše je treba rabiti le s kritiko. Za notranjščino, če se ne oziramo na Krelja, o katerem je težko določiti, v katerem narečji je pisal, tudi ne manjka virov, dasi ne sezajo v starejšo dobo, nego v drugo polovico XVII. stoletja, dovolj je če omenim samo Kastelca in J. Bapt. Celó za koroško narečje imamo dragoceni slovar Megiserjev in jedno kratko prisego objavljeno od Sketa; v kajkavskem narečji je pa celo mnogo knjig iz XVI. do XVII. stol. Najslabeje stoji s poznavanjem goriško-beneškega govora; iz oblasti teh narečij nimamo iz starejše dobe nobenega spomenika niti pisanega niti tiskanega razven jednega italijansko-slovenskega slovarja, katerega je sestavil Gregorio Alafia da Sommaripa in izdal l. 1607. v Vidnu. K temu se pridruži še jeden na pergamenu pisan rokopis iz konca XV. stol., katerega objavi Archiv für slav. Philol. Tem večje važnosti je tedaj mala knjižica Sommaripova za slovensko historično dialektolegijo, samo to kvari njeno rabo in zanesljivost, da je v njej mnogo očitnih pomot. Sploh napravi Sommaripova pisava in jezik ta vtis, da je poznaval slovenski jezik prav slabo in površno.

Knjižica obsezajoča 111 listov je shranjena v ljubljanski licealni knjižnici in ima sig. 6828. II. A. f. Oblika jej je jako

[1]) Prva polovica razprave je v Letop Mat. Slov. 1890., str. 180—236.

mala in spominja na Truberjevega Matevža, visoka je samo 90 *mm*, široka pa 68 *mm*. Prvi jo omenja Kopitar v svoji razpravi Hesychii glossographi discip. str. 47 pišoč o njej: „En nos ipsi, huic venationi minime intenti, jam nunc tertii libri olim ultra mille fortasse exempla publicati exemplar unicum, quod supersit, iudicamus. Primum . . . secundum. P. Somaripa capucini Dittionario Italiano et Schiavo, Udine 1607. 12., a nobis praeter exspectationem emtum in auctione publica Vindobonae et e nostra donatione cum reliqua bibliotheca Zoisiana nunc in Bibliotheca Lycei Labac. servatum“ in pozneje tudi Šafařík, Gesch. d. südslav. Lit. I 64. Levstik, kateri je poročal o njej Zvon I. 776 ne ve ničesar drugega povedati, nego da je na 2., 3. in 4. prazni strani zapisano s cirilico posebne vrste nekaj besedic; o jezikovni važnosti, v katerem narečji je pisana etc. o vsem tem molči tudi on. Natančneje poroča o tem slovarji J. Marn v Jezičniku XXI 25.—27. Ves naslov knjige glasi se: VOCABOLARIO Italiano, e Schiauo. Che contiene vna breue inſtruttione per apprendere facilmente detta lingua Schiaua, le lor ordinarie ſalutationi, con vn ragionamento famigliare per li viandanti. Aggiuntoui anco in fine il Pater noster, l' Aue Maria, il Credo, i Precetti di Dio, e della S. Chieſa, con alcune lodi ſpirituali ſolite a cantarſi da questi popoli nelle maggiori ſolennità dell' anno.

Raccolto da Fra Gregorio Alaſia da Sommaripa dell' Ordine de' Serui della B. V. Maria. JN VDINE MDVII.

Knjiga sama ima 111 listov, pri tem ni vštetih prvih šest in zadnjih pet praznih listov. Naslov je tedaj (če štejemo tudi te liste) na listu 7 a, str. 7 b je zopet prazna. Na listu 8–13 je italijanska dedikacija in sicer „Al' Illmo et Reumo Monsr Mattias della Torre“ in ta je datirana od „15. Marzo 1607“ in sicer v „Di Duino li.“ Str. 13 b prične se predgovor: „Al benigno Lettore“, za katerim sledi kratka slovenska slovnica in še le za to slovar. Na konci slovarja so še dodani „Nomi di alcune monete etc.“ Predgovor, slovnica in slovar z omenjenim dodatkom imen nekaterih denarjev obsezajo prvih 96 listov. Na listu 97 a prične se poglavje „Ragionamento famigliare del viandante col paeſano delle coſe più neceſſarie“, t. j. primitivni slovenski razgovori za potovalce, in seza do 102 b, kjer je nekaj molitev (pater noſter, Aue Maria in Credo), za tem sledi na str. 104 a do 108 nekaj cerkvenih pesmij in sicer najpoprej deset božjih zapovedij v verzih, potem pet cerkvenih zapovedij v prozi, potem božična in velikonočna pesen in končno kratka binkoštna. Na listu 108 a—112 je kratek pouk pridigarju. Na konci cele knjige stoji: „In Vdine. Appreſſo Gio. Battiſta Natolini. 1607. Potem je še pet praznih listov, na prvem so poskusi cirilske pisave, kateri so se obnesli prav slabo.

Knjiga A. da Som. podaje tedaj mnogo več nego samo slovar, v njej je tudi kratka slovenska slovnica, nekaj praktičnih in najbolj potrebnih razgovorov, glavne cerkvene pesni in molitve, knjiga je tedaj nekak vademecum, namenjen laškemu duhovniku, kateri še ni mnogo vešč slovenščine in mora vendar poslovati med slovenskim narodom v slovenskem jeziku. Zanimiv je predgovor. Pisatelj ve, da so slovanski jeziki in narodi jako razširjeni, da sezajo od Jadranskega morja tja do severnega Oceana, in našteva tudi posamezne slovanske narode. Da je njegovo etnografično znanje slabo, temu se ni čuditi, vedel je celó menj nego drugi slovanski pisatelji iz te dobe in zato se tudi ne čudimo, da najdemo med slovanskimi narodi tudi Ogre, „Moldavce“, Vlahe, Litvane, (njegovi Pruteni so Malorusi), saj beremo še čudnejša imena slovanskih narodov in najdemo še slabeje poznavanje slovanskega sveta v poznejših pisateljih iz XVII. in XVIII. stol.; celó v znanstveni razpravi iz zadnje četrtine XIX. stol. poznava neki „učenjak“ mimo srb. in hrv. narečja tudi še bosensko, hercegov. in dalmatinsko.

Pravopis knjige je italijanski, toda nedosleden. Vidi se na vsaki strani, da je italijansko izobraženemu pisatelju pisava onih glasòv, katerih nimata italijanščina in latinšč. delala mnogo težave in preglavice. To je najstarejša slovenska knjiga z italijanskim pravopisom in kaže, da se je sloven. pravopis v starejši dobi povsod razvijal na tuji podlagi, v področji nemškega vpliva se je naslanjal na nemškega, na kajkavskih tleh na madjarskega, na zapadni meji bil je italijanski. Bohoričeva reformacija je bila v starejši dobi zelo omejena, poprijeli so se njegove pisave samo nekateri slovenski pisatelji, katere smemo smatrati za nekake bolj oficielne pisatelje kakor Dalmatin in Hren.

Jezik v tej knjigi ni jednoten, opaziti se da, da se jezik v razgovoru in slovarji (tedaj v originalnem delu pisateljevem) razlikuje od onega v tekstih t. j. pesmih in molitvah, v zadnjih je mnogo boljši in menj pogrešen. Brez dvojbe je upotrebil A. da Somm. za ta del svoje knjige starejše tekste, katere je samo nekoliko predelal. Za pesmi se to da dokazati. Njegova velikonočna pesem se strinja z velikonočno pesmijo, katera se nahaja v stari protestantski pesmarici Catehismvs, psalmi etc. v' Bitembergi 1584, str. 124 in katera je sedaj objavljena v mojih Starej. sloven. tekst. 35. Da je ta pesem bila med Slovenci sploh dobro znana, vidi se iz tega, da se prva kitica nahaja že v conf. gener. A. da Somm. je to pesem samo malo predelal, ne ravno na korist pesmi. Jezik v slovarji in razgovorih je slabejši in v njem je več pomot. Je li naš pisatelj pri sestavljanji svojega slovarčka in kratkega obrazca slovnice imel kak slovenski pripomoček — če tudi ne tiskanega — pri

roki, to se ne da lahko določiti. Nekatere pomote, če niso tiskovne hibe, napravijo vtis, kakor bi bil pisatelj marsikaj krivo prepisal in ne izvirno sam tako zapisal.

Pri proučevanji jezika A. da Sommaripovega treba se je pred vsem vestno ozirati na one posebnosti in prikazni, po katerih se njegov jezik razlikuje od ostalih istodobnih slovenskih pisateljev, katere so torej le njemu lastne in označujejo njegovo narečje. Pred vsem je treba določiti, v katerem narečji je pisal, je li v beneškem [1]) ali pa v onem, katero se govori v okolici Divina, tedaj v goriško-kraškem. Beneško narečje (Št. Petersko) poznamo nekoliko iz razprave Klodičeve, jaz sem rabil tudi natančne podatke, katere mi je priskrbel gospod J. Trinko, za kar se mu tukaj zahvaljujem, za divinske govore se mi pa ni posrečilo vzlic najboljši volji in prizadevanju dobiti jednakih podatkov, vendar sem mogel porabiti po posebni prijaznosti g. Štreklja njegovo razpravo o glasoslovji goriško-kraškega narečja (v manuskriptu). Iz njegove razprave „Morphologije des Görzer Mittelkarstdial." str. 3. vidimo, da tudi divinsko narečje spada v oblast goriško-kraškega narečja, tam piše namreč: „Ihr Dialekt ist durchaus nicht einheitlich; es lassen sich, wenn man von Einzelheiten absieht, in demselben drei Schichten unterscheiden. Die nordwestliche Schichte schliesst sich eng an den Dialekt der Görzer Slovenen von Miren, Bilje und Renče an; sie umfasst die Dörfer: Šent Martin, wo die Karst-Bezjaki wohnen, Doberdob, Jamlje, Brestovica, Divin (Duino), Opaće selo, Kostanjevica, Temnica und Lipa, und bildet theilweise die slavische Sprachgrenze gegen Italiener und Friauler" in potem pravi, da se jezik, katerega je opisal, more smatrati za glavnega reprezentanta goriško-kraških narečij. Zato se bom pri jeziku našega slovarčka oziral na to narečje. — Važna je ta knjiga v leksikalnem obziru, kajti v njem so se ohranile še nekatere besede, katere so se sedaj že skoraj čisto poizgubile, mimo tega je pa jezik zanimiv tudi radi mnogih tujk.

Glasoslovje.

Iz razprave Klodičeve (o Št. Peterskem narečji beneških Slovencev) je razvidno, da se je za stari ь, ъ v vseh zlogih, dolgih in kratkih brez razločka razvil *a*, tedaj *daž*, *mahla*, *tašč*, *pás*, *stakló*, *stazá*, in to mi potrjuje tudi g. Trinko, kateri omenja primere *dàš - dažà*, *maglà*, *daskà*, *stazà*, *pàs*, *tamà*, *lahán*, *kupàc*, *krátak*, *búožac*, torej celó v nenaglašenih sufiksih je *a*. Kako

[1]) Na Beneškem ni samo jedno slovensko narečje. Mimo rezjanskega govora se dajo razločevati tri narečja, pa tudi ta niso popolnoma jednotna, kajti na furlanski meji imajo neke posebnosti, katerih drugod ni.

ima A. da Somm.? Takoj se opazi, da on piše v kratkih in nenaglašenih zlogih navadno *e* za stari polglasnik in da je *a* omejen večinoma na dolge zloge, tedaj *teiden* 22 a, *chietertec* 22 b, *petec* 22 b, *patec* 105 b, *brumen* 98 a, *conez* 107 a, *keteric* 109 b, *keteri* 38 b, 77 a, *odpuſtec* 109 b, *deziennifa* 23 b, *tedai* 25 b, *perſten* 26 b, *peiſec* 27 b, *zachietec* 29 a, *clepetez* 29 b, *louez* 32 a, *pes* 33 a, *slepez* 38 b, *criuez* 40 a, *meruinez* 48 a, *ſnubez* 56 b, *ſen* 56 b, *ſaketeri* 68 a, *temnit* 99 a, *ſteſa* 85 a, *neimez* 91 a. Če se je pojavil v nekaterih primerih *a* tudi v kratkih ali nenaglašenih zlogih, vplivale so pri tem sorodne oblike, v katerih se je *a* razvil čisto organično iz polglasnika n. pr. *pacou* 104 a, *pacu* 56 a, *danaſgniga* 111 a, *lazgnic* 32 a. Povsod, kjer piše naš pisatelj *e*, izgovarjal je polglasnik *ɜ*. Nekolikrat je res *a* pisano, kjer bi tega ne pričakovali: *adan* 20 b, 106 b, (v beneškem narečji se govori res *adàn*), *sadai* 101 a, *ſadi* 103 b, 111 b, *ouas* 101 b, *danas* 103 a, *vasvoglien* 107 a, *lubezàn* 25 b, *odpuſtac* 55 b, *tamnizza* 75 b, *tamma* 91 a, toda vprašanje je, se je li res tukaj govoril *a* in ne stoji ta *a* samo grafično in je tedaj o njem tako soditi kakor v kranjskih pisateljih t. j. *a* stoji za kratek in nejasen glas *ɜ* (*ь*). Ne sme se prezreti, da se govori v goriško-kraškem narečji v kratkih zlogih v mnogih slučajih reduciran t. j. nepopolnoma razvit *a*, za katerega piše Štrekelj *α* n. pr. *dὰš, rὰš, cvὰst, dὰnъs, dὰska, lὰhk*.

V dolgih zlogih ima tudi A. da Sommaripa *a* n. pr. *dan* 22 a, 104 a, 105 b, 107 b, *lacco* 102 a, *polaca* 3 b, *ta* 104 b, *magne* 105 b, *chiaſt* 108 b, *duſan* 109 a, *ſaniat* 56 b, *crotac* 62 a, *malina* 64 b, *taſt* 90 b. Mimo *a* in *e* nahajamo v jednem primeru tudi *u* in sicer *lugat* (lügen) 63 b mimo *laza* (*laža*) 32 a in *laggnic* 32 a; kako se je razvil ta *u* bilo je že zgoraj povedano.[1]) A. da Sommaripa piše tudi *ruſc* 38 a, *vun* 49 a, 96 b; tudi *mogla* 66 a je najti. Da se je res v nenaglašenih zlogih v jeziku A. da Sommarip. refleks polglasnika izgovarjal polglasno, da je torej *e* treba brati *ь*, to potrjujejo sledeči primeri: *ogyn* 100 b, 108 b, *ocn* 29 a, *osl* 28 a. — Refleks starih polglasnikov v tej knjigi prav odločno nasprotuje temu, da je A. da Sommaripa pisal v beneškem narečji. Strinja se pa v tem obziru, kolikor je razvidno iz Štrekljeve razprave, z goriško-kraškim narečjem, kjer stoji v dolgih zlogih, kakor v vseh jugozapadnih narečjih, *a*, v nenaglašenih sufiksih pa polglasnik. Razlika je ta, da v jeziku A. da Sommarip. morda še ni vokalne harmonije, če se ne smejo morda med slučaje vokalne harmonije vštevati primeri *adan*, 20 b, 106 b, *cadar* 10 b, *sadai* 101 a, *ouas* 101 b, *vasvoglien* 107 a, *danaſniga* 111 a, *odpuſtac* 55 b, *pacu* 56 a, *tamma* 91 a? Tudi v sufiksih ima goriško narečje polglasnik

[1]) Prim. Letop. Mat. Slov. 1890, str. 189—190 (str. 10—11 sep. odtis.).

in se tedaj strinja z jezikom A. da Sommarip. Reči moramo torej, da se v nadomeščanji starih polglasnikov jezik tega slovarja močno in bistveno razločuje od beneškega narečja in da se strinja z goriško-kraškim, da tedaj predstavlja govor divinski.

Za etimol. *e* ima tudi ta knjiga navadno *e* n. pr. *recu* 11 a, *camen* 64 b, 74 a, 107 b, *priatel* 25 b, *pofteglia* 59 b, in tudi *ne* (*non*) 104 b, 105 a, *neuidoft* 47 b. Nadomestil je pa *a* samoglasnik *e* v primerih *adan* 20 b, 106 b, *an* 106 a, *ankrat* 105 b, *ano* 100 b, *anaift* 20 b, kar je najti v beneškem in tudi goriško-kraškem narečji. Važnejši je *a* v primeru *dablo* 74 b, v tem slučaji se strinja jezik naše knjige z goriško-kraškim narečjem, kjer se govori *dàblo* radi vokalne harmonije, dočim je v beneškem narečji še ostalo deblo. Iz *kje* se je razvilo tudi tukaj *ki* 98 b.

Manjše važnosti za jezik našega vira je usoda starega *ě*, kajti baš pri tem samoglasniku niso razlike med beneškim in goriško-kraškim narečjem velike, če ne jemljemo v poštev vokalne harmonije. A da Sommaripa piše za naglašen *ě* v dolgih zlogih *ei*, *e* in *i*: *leito* 22 a, 26 b, *nedeiglia* 22 a, *fueifda* 106 a, *fueifde* 106 a, *fueifdar* 28 b, *deite* 106 a (ter), 106 b, *poueidat* 29 a, 111 b, *peifec* 27 b, 81 a, *fpoueidat* 41 b, *fpoueidnic* 41 b, *pofueitouat* 41 a, *perpoueidat* 57 a, *odpoueidat* 79 b, *beizat* 49 a, *peina* 83 a, *neimez* 91 a; *imele* 9 b, *imela* 11 a, *meffez* 22 a, *lepa* 98 a, 99 a, *potreba* 100 b, *fegret* 100 b, *grefnike* 103 b, *zloueca* 105 a, b, *zapouedniga* 105 b, *leto* 105 b, *fuetla* 106 a, *fueti* 106 a, *mefto* 106 a, *meftu* 106 b, *lepu* 106 b, *zuet* 107 a, *grefnic* 109 a, *fpouem* 109 a, *fpouednicu* 109 a, *pregreffiu* 109 b, *grecou* 109 b, *vem* 111 a, *leuo* 29 b, *beu* 31 a, *zapouedat* 40 a in tudi pred sledečim *r*: *mera* 64 b, *veriem* 8 b, 103 b, *veriemo* 9 a. Navadno odgovarja tedaj naglašenemu *ě* glas *e*, redkokrat je v dolgo naglašenih zlogih najti *i*: *orizi* (odreši) 103 a, *gricou* 104 b, *fpouidat* 105 b, *lip* 30 b, *vichne* 72 b in pred *r*: *viru* 108 b. V kratkih in nenaglašenih zlogih ima A. da Sommaripa *i* n. pr. *diuizze* 104 a, *diuiffe* 103 a, 107 a, *diuizza* 108 a, *zapouidi* 108 b, *zaslipit* 23 a, *rafdilit* 43 a, *bizagne* (bežanje) 49 a, *ciloft* 57 a, *meduid* 69 a, *cripoft* 95 b; mnogokrat piše tudi *e* n. pr. *oteu* 11 a, 13 b, *zlouek* 98 b, *videt* 101 b, *vides* 101 b, *videla* 107 b, *zapouedi* 104 b, *zlouec* 104 b, 105 a, 109 a, *fpouednicu* 109 a, *fpouednica* 109 b, *dreuo* 27 a, *lepota* 30 b, *refnizzo* 40 b. Vprašanje je, kako so se ti v pisavi dovolj različni refleksi starega *ě* izgovarjali, se je li res v jednakih zlogih in položajih za *ě* govorilo *ej*, *e* in *i*, ali je ta razlika le bolj grafična? Najbrž imata *ej* in *e* v dolgih zlogih isti glas, in sicer ozek *e*, kateri je nagnjen proti *i*, to je najbrž tisti glas, za katerega piše Štrekelj *é* n. pr. *ubréjat, césar, γréšit, slémъ, wrédn, wrémъ, délit*. Ta *é* se je v nekaterih slučajih lahko zelo približal *i*, in zato piše A. da Sommaripa zanj tudi *i*; take razlike so najti tudi v drugih narečjih n. pr. v bohinj-

skem. Pri nenaglašenih zlogih je izgovor radi tega nekoliko težko določiti, ker se ne ve, če ni v onih slučajih, kjer stoji *e*, ta glas vzet iz oblik z nenaglašenim *e*, toda o tem ne bo dvomiti, da se je govoril tudi *i* ali pa kratek glas zelo podoben *i*. S pisavo A. d. Sommarip. se ne strinja popolnoma ni kraško-goriški govor ni beneško narečje. V prvem odgovarja dolgemu ѣ glas *ié*, kratkemu pa ɛ, iz katerega se je razvil vsled vokalne harmonije v gotovih slučajih α; *ej* = *ĕ* se govori samo v *bɛ̀žat*, *bɛjsit*, *smɛ̀j*, *dvɛ̀j*. Skoraj isti refleksi ѣ so v beneškem narečji Št. Peterskem. Že Klodič omenja, da stsl. ѣ odgovarja *ie*: *diete*, *želiezo*, *brieh* itd. in to potrjuje tudi Trinko, ipak dostavlja, da se dolgi ѣ izgovarja na dva načina, v jednem prevaguje bolj *i* tedaj *ie*, v drugem pa *e* tedaj *je* n. pr. *brieh*, *kries*, *mieh*, *miesac*, *lies*, *lien*, *vietar*, *bieu*, *liep*, *blied*, *sliep* — *grjeh*, *ljeto*, *hljev*, *pjevac*, *smjeh*, *zvjezda*, *čarjeva*, *mljekò*, *mjestò*, *vrjednjega* ipak *člîn*: v nenaglašenih zlogih se govori *e* n. pr. *drevuo*, *devica*, *odrešenik*, *beják*, *telésa*, *krepúost*, *človek*, *lepotà*. — Skupina *rě* se je v jeziku našega slovarja še ohranila: *dreuo* 27 a. Kakor tudi v drugih starih pisateljih je ѣ izginil v *dian* 107 b, in *diau* 107 b, 109 a.

Mnogo važnejši so pa za karakteristiko A. da Sommar. jezika korespondenti stslov. ѧ. Ravno pri tem glasu je zopet bistvena razlika med goriško-kraškim (posebno severo-zapadnim) in beneškim narečjem. Že iz Klodičeve razprave je znano, da se govori za ѧ v narečji Št. Peterskem raztegnjen *e* (razven v *venči*) in to poroča tudi Trinko, kateri navaja sledeče primere: *pétàk*, *pét*, *izìk*, *začétak*, *devét*, *desét*, *devetdeset*, *mesuó*, *načéti*, *začéti*, *vzéti*, *klečati*, *imé*, *glédati*, *sréčati*, *sréča*. Drugače je pa v kraško-goriškem narečji, tam se nahaja v dolgih zlogih (mimo drugih glasov) tudi *a* in sicer v slučajih, kjer ni mogoče govoriti o kaki vokalni harmoniji. To moram izrecno omeniti, ker sem o svojem času mislil, da se je pojavil *a* = ѧ samo po vplivu vokalne harmonije; sedaj ko imamo za ta pojav več gradiva, ni več mogoče dvomiti, da odgovarja *a* glasoslovno in neposredno staremu nosniku *ę*. Štrekelj omenja primere *ráp*, *žája*, *žájn̥*, *γrám*, *γráš*, *γrá*, *γrámo*, *γráste*, *γráju* ter dostavlja, da je ta *a* v severozapadnem goriško-kraškem narečji veliko bolj razširjen, kakor v tem narečji, katerega je on opisal, in k severno-zapadnemu narečju spada tudi govor divinski. Tako se govori v tem narečji *dátɛl'a*, *jáza*, *pást*, *pátъk*, *γládat*, *jáčmъn*, *játrъ*, *plásat*, *zvázat*, *doprázen*, *prsážem*; *sráčat*, *wzáu* etc. Tudi Zakrajšek navaja v ‚Sloven. Glasniku' XII. mnogo takih primerov: *vzati*, *ima* (in sicer bolj na južni strani) *požati*, *žal*, *senožat*, *objal*, *prijal*, *sači*, *sažem*, *napragel*, *trasem*, *potagnem* (po Brdih), *klal* (*klel*) *vazati*, *gladati*, *žaja*, *poklaknem*, *lač*, *plasati*, *sračati*, *zat*, *jazik*, *patak*, *gram* in potem dostavlja, da se tako govori samo v hribih blizo Gorice in sploh v goriški okolici.

V jeziku A. da Sommar. je res najti nekaj primerov za *a* = *ę* in sicer *patec* 105 b, *puta* 32 b, *vzau* (rima z *uſtau*) 107 a, *ſtau* (rima s *podiau*) 107 b, v vseh ostalih primerih odgovarja *e* staremu *ę* n. pr. *lezech* 11 a, *gouorech* 11 a, *grem* 11 a, *ſrechio* 20 a, *pet* 20 b, *deuet* 20 b, *deſſet* 20 b, *meſſez* 22 a, 63 b, *zet* 64 a, *meſtò* 99 a, *meſſou* 105 b, *poſuechieno* 102 b, *ſueta* 103 b, *ime* 102 b, *ſpochiet* 104 a, *raſpet* 104 a, *raſpele* 107 a, *vzele* 107 a, *ieſſica* 108 b, *ieſſic* 111 a, *iezik* 59 b, *zachietka* 109 a, *oduesat* 42 b, *cletua*. Morda se sme med te primere prištevati še partic. *veriale* 9 b. kjer se je razvil *a* morda iz *ę*, dasi je mnogo verjetnejše, da je vzet iz onih oblik, kjer se je razvil iz naglašenega ъ n. pr. *verjamem*, tedaj iz praes. Jedenkrat se nahaja *i* za *ę*: *preuich* 99 b, kar najbrž ni pomota, ker se še sedaj v nekaterih goriških krajih tako govori. Zanimiv je tudi primer *pocleiclene* 110, kjer zastopa *ei* stari *ę*, tedaj isti glas, kateri stoji navadno za naglašen *ě*. Pri tem se takoj spominjamo na jednak pojav v nekaterih čakavskih narečjih, kjer se govori *gljedam*, *kljeti* in tudi v goriških narečjih se je v mnogih slučajih *ę* zjednačil z *ě* in *e*, vsem tem odgovarja v naglašenih zlogih *ïé*, tako tudi v primeri *klïénit* (*klęknati*).

Refleks hohnika *ę* tedaj jasno kaže, da A. da Sommaripa ni pisal v beneškem narečji, nego v divinskem.

Za dolgo naglašen *o* (in onega, kateri se je ravnal po analogiji dolgega) ima A. da Sommar. ne samo *u* in *o*, nego tudi *uo*: *bug* 13 b, 14 b, 19 b etc. *goſpud* 19 a, 99 b, 100 b, 109 b, *puite* 98 b, *bulſi* 69 a, 98 b, *bulſiga* 101 a, *cocu* 101 a, *tacu* 102 b, 107 a, *nebu* 38 b, 104 b, *mladù* 106 a, *meſtu* 106 b, *lepu* 106 b, *tu* 108 a, *tuic* 108 b, *culi* (*ker ſem culi*) 109 a, *mui* 110 a, *slatcu* 23 a, *riſſocuſt* 25 b, *topluta* 32 b, *acu* 12 b, 13 a, 15 a, *inu* 21 a, 101 a, mimo *ono* 18 a, *dobro* 19 b, 98 b, *intro* 19 b, *noch* 22 a, 102 a, *colico* 98 a, *malo* 98 a, *poite* 99 a, *ſtorle* 101 a, *poſuechieno* 102 b, *toio* 102 b, *toi* 103 a, *goſpodi* 104 a, *ſoiga* 104 b, *leto* 105 b, *ſiroco* 106 a, *viſſoco* 106 a, *roieno* 106 a, *slatò* 106 b, *chiſto* 106 b, *zlo* 107 a, *pocoro* 109 b, redkejše je *uo*: *meſſou* 105 b, *pobuolſat* 109 b, *cuolo* 81 a, *ſtou* (centum) 22 a (ter). S tem se lepo ujema goriško-kraško narečje, katero ima za naglašen *o* ne samo *ŭo* in *u* (ta dva refleksa sta navadna), nego tudi *o*. V beneškem narečji odgovarja dolgemu *o* glas *uo*, samo nekolikrat je najti v takem slučaji *o*, nikoli pa *u*, tedaj *mesuo*, *lepuo*, *koluo*, *stuo*, *lahkuo*, *buoh*, *muoj*, *puoje*, (polje), *dugŭost*, *gorkuost*, *muoć*, *nuoć*, *gospuod*, *pruoti* ipak tudi *stok*.

V nenaglašenih zlogih se je ohranil navadno *o* n. pr. *goſpud* 19 a etc., *goſpodi* 104 a, *ſpouidat* 105 b, *pocoro* 109 b, *topluta* 32 b, toda v jednem slučaji ima A. da Sommar. tudi *a* in sicer *pundelec* 22 a, če to ni pomota. Pogreška je tudi *vſſac* (neutr.) 105 b mimo *vsako* — *vsaku*. Skupina *or* v nenaglašenem zlogu

se je izpremenila v *r̥*: *pafterca* 47 a, *koker* 86 b. Tudi glede nenaglašenega *o* se strinja jezik te knjige bolje z goriško-kraškim narečjem, kakor z beneškim, kajti v zadnjem odgovarja nenaglašenemu *o* vedno *a*, v goriško-kraškem se je pa ohranil *o*, kjer ni vplival nanj sledeči zlog. Dasi pri samoglasniku *o* ni bistvene razlike med goriško-kraškim in beneškim narečjem, da se ipak reči, da stoji tudi v tem slučaji jezik naše knjige bliže prvemu kakor drugemu.

Kolikor morem soditi po meni pristopnem gradivu, tudi glede stsloven. *ą* ni nobene posebne razlike med goriško-kraškim in beneškim narečjem, ipak se mi dozdeva, da je mnogo bolj razširjen *u* = *ą* v prvem narečji kakor v zadnjem, kjer je omejen le na nekatere besede. V goriško-kraškem narečji se sliši za dolgo naglašeni *ą* navadno *u*, toda tudi *o*, nenaglašenemu in kratkemu *ą* pa odgovarja *u* (v sufiksih), *o* in *ъ* (kjer sledi teman zlog). V beneškem narečji se govori v prvem slučaji večinoma *o* redko *u*, v drugem slučaji pa *o* in *a*. A. da Sommar. piše *o* mimo *u*, v naglašenih zlogih jedenkrat celo *ou*: *ſo* 11 b, 12 a, *bom* 12 a, *bos* 12 a, *bo* 12 a, *bodo* 12 b, *pot* 98 a, *roke* 99 a, *rokec* 106 a, *roka* 62 a, *vſſegamogochiga* 103 b, *orodit* 27 b, *vtroba* 32 a, *golob* 40 a, *obſodit* 41 a, *zob* 41 a, *ſodba* 50 b, *tozit* 77 b, mimo *tud* (*tod*) 104 a, *blud* 60 a, *bludnicu* 24 a, *bludnoſt* 61 a, *obſtupat* 41 a, *pruti* 41 b, *obtuzit* 55 a, *tusba* 77 b. Tudi *ou*: *iouc*; omeniti je, da se najde v goriško-kraškem narečji *bŭobn* in *jŭok*. Za nenaglašen in kratek *ą* ima A. da Sommar. *o* in *a*: *modroſt* 43 b in *vazou* (*ązlъ*) 33 b — *ſabbota* 81 a, 226 b, *ſaboto* 105 b, če se ni v tem primeru pojavil *a* naslanjaje se na italijan. *sabbata*, za kar govori že nekoliko tudi pisava z dvema *bb*; — *u* v *bludnoſt* je posnet po primerih z dolgim *ą* = *u*. Tudi v goriško-kraškem narečji se nahaja v nekaterih primerih, dasi redko, *ъ* za *ą*: *rъka, stъpna, vъzu, zъpčъk, γlъbočina, sъbuota.*

Samoglasnik *a* se je ohranil v jeziku A. da Sommar. celo v nekaterih slučajih, kjer pišejo drugi stari pisatelji iz XVI. in XVII. stol. *e*. V prvi vrsti je med takimi primeri omeniti *da* (*ut*) 4 (nekolikokrat), 15 a, 98 a, 100 b, 107 b, v beneškem narečji se govori *de*, v goriško-kraš. *dẹ* pred sledečim jasnim zlogom. Navadno ima A. da Sommar. v sestavljenkah še *raz* n. pr. *raſpet* 104 a, *raſpele* 107 a, *raſdert* 42 a, *raslozit* 42 b toda že *reslozit* 42 a, *reſprauit* 42 a, *reſuadit* 42 b. Sledečemu *j* se nenaglašen in kratek *a* še ni asimiliral: *dai* 16 b, 19 b, 101 a, *pomagai* 20 a, *cai* 98 b, 111 b, *colicai* 99 b, *tucai* 100 a, *vpegliai* 103 a, *ſgorai* 42 b, *ſgodai* 23 a, 102 a etc. Če ni *oret* (*orati*) 27 a pomota, kar se mi dozdeva narverjetnejše, mora se tako razložiti kakor *mrez*, tudi *pokazet* 41 beremo, kar je pa pomota. V znanih slučajih je tudi v tem tisku *o* nadomestil *a*: *cocu* 101 a, *coker* 102 b, 103 a, 105 b, 110 b, *koker* 86 b toda *tacu* 102 b,

107 *a*, 110 a. Zanimivo je, da se tudi tukaj nahaja *plemen* 46, tako se govori v goriško-kraškem in beneškem narečji. Iz nenaglašenena *ra* se je razvil ṛ: *meruinez* (*mrarlinez*) 47 a, *vertuer* 53 b m. *rrtuar* je najbrž napačno.

V jeziku našega pisca se najbrž ni več polno izgovarjal *i* (stsloven. *i* in *y*) v kratkih in nenaglašenih zlogih, oslabel je v kratek in nejasen *e* ali pa v polglasnik. A. da Sommar. piše navadno v takih slučajih sicer *i*, toda mnogokrat tudi *e*: *imele* 9 b, tudi 101 a, *nich* 102 a, *ime* 102 b, *pridi* 102 b, *ifidi* 102 b, *mati* 17 a, 105 a, *ftuarnicu* 103 b, *prafnic* 105 a, *pripraui* 108 b, *grefnic* 109 a, *cudi* 109 a, *perporochim* 111 b, *igla* 23 b, *perprauet, dim* 49, *imu* in celo *touarifhtuo* 40 b, ipak tudi *prime* (imper.) 20 a, *uame* (instr.) 20 a, *zahualem* 98 b, *cuffet* (infin.) 98 b, *ftorite* (imper.) 99 b, *mogle* (masc.) 100 a, *fe* (si) 99 a, *pile* (masc.) 101 a, *ftorle* (masc.) 101 a, *plachiale* 101 a, *perneffe* (imper.) 101 b, *bode* (imper.) 102 b, 109 a, *ftopeu* 104 a, *vmore* (imper.) 105 a, *crade* (imper.) 105 a, *slate* 106 a, *persle* (masc.) 106 b, *pernesle* 106 b, *sluzile* (masc.) 107 a, *vzele* (masc.) 107 a, *refpele* (masc.) 107 a, *boghe* 109 a, *lubefnine* 110 a, *sliffale* 110 a, *obeffet* 27 a, tedaj lepo števileo primerov oslabljenega *i*, več kakor v vseh starejših in istodobnih tiskih. V Št. Peterskem narečji se po poročilu Trinkovem izgovarja tudi kratek in nenaglašen *i* kot čisti *i*, v goriško-kraškem narečji je pa oslabel v reduciran (kratek) ɛ. A. da Sommar. ima celo nekaj primerov, kjer se je *i* izgubil in radi tega smemo sklepati, da je bil že močno prodrl v njegovem govoru pojav oslabljenja pri tem samoglasniku: *ftorla* 11 a, *ftorle* 101 a. V skupini *ri* se je *i* jako reduciral in cela skupina se je spreobrazila v ṛ n. pr. *per* 100 a, 104 b *perneffe* 101 b, *perblizouat* 23 b etc. mimo *ri*: *pricuzeu* 107 b, *pripraui* 108 b, *priatel* 25 b, *pricuzat* 27 a etc. Pred končnim *w* v part. praet II. se je nenaglašen *i* spojil s sledečim *w* v glas *u*: *ftoru* 11 a, 109 a; m. *pri* je najti v sestavljenkah *pre* — n. pr. *preiemala* 107 b, tukaj so vplivale sestavljenke s *prě*. Infin. ima že krajšo obliko: *perblisouat* 23 b, *perprauit* 27 a, *pricazat* 27 a etc.

Iz kratkega *u*, če ni stal na konci, ni se še razvil polglasnik ъ ali kratek *o*, kar bi lahko pričakovali po analogiji kratkega *i*. Mi nahajamo tedaj tukaj *cruc* 103 a, *vufggat* 23 a, celó skupina *tru* se navadno še ni skrčila v tḷ, mi beremo *drugachi* 25 b, *drufina* 45 b, toda že *errit* (*rjuti*) 81 a. Na konci besede se piše za kratek *u* že *o* n. pr. loc. *crifo* 10 b, *mefto* 10 b, dat. *kerfchenico* 106 b, *offro* 106 b etc. mimo tega je pa še ohranjen stari *u* n. pr. *bogu* 107 etc. Te posebnosti ni najti ni v goriško-kraškem ni v Št. Peterskem narečji, toda govori se tako med beneškimi Slovenci v nediški dolini. Izginil je nenaglašen *u* v glagolu *verujem*: *veriem* 8 b, 102 b, *veriemo* 9 a,

verieio 9 a; *ſpoſtoi* 105 a je pomota, kajti v prejšnji vrsti stoji prav *praſni.* Kaj je pa početi s primerom *oubuet* (obuti) 32 b? Ne označuje morda *ue* glas *y*, kateri se v tem slučaji govori v goriško-kraškem narečji, namreč *wobyt?*

Zlogotvorni (vokalični) *r* piše A. da Sommar. na različne načine; navadno ima *er*, nekolikokrat je pa vendar najti tudi *ar* in v jednem slučaji samo *r*, če ni po pomoti pred *r* izostal vokal. V knjigi beremo: *chietertek* 22 b, *Terſta* 100 a, *ſkerbite* 101 b, *ſmerti* 103 b, 104 a, 107 a, b, *ſmert* 107 b, *kerſtianſco* 104 b, *kerſchienico* 106 b, *derzati* 105 a, *derzì* 106 a, *derzale* 110 b, *derzala* 110 b, *obderzat* 27 a, *chierne* 106 a, *perua* 107 b, *poterdit* 24 b, *ſmerzouat* 24 b, *perſten* 26 b, *perſt* 41 b, *odpert* 27 a, *kerſt* 29 b, *ſerna* 33 b, toda *ar*: *martue* 104 a, mimo *merteu* 104 a, 107 b, *ſarzà* 104 b, 108 b, mimo *cerzu* 109 b, *ſàrdit* 24 a, 42 a, *garmit* 93 a Samo *r* stoji v besedi *prſa* 73 a; *criuanit* 56 b se je najbrž naslonilo na *kri.* Najbrž se je v vseh teh primerih govoril jednako vokal *r*, kakor je to še danes v goriško-kraškem narečji. Ipak se tudi v tem narečji — kakor omenja Štrekelj, pred *r* sliši nekak polglas ъ, ϰ, kateri se je celo pred sledečim jasnim zlogom preobrazil v kratek in ne popolnoma razvit ɛ, kateri se je pozneje vsled prenesenega naglasa v nekaterih slučajih razvil celó v polni *é* tedaj *ér.* V beneškem narečji (Št. Peterskem) se govori *ar*: *čarìn, obarvì, vàrh, gàrlo, daržáti, pàrst, kàrst, sarcé, pàrvi, tàrd, sàrp, vàrbu, vmàru, Tàrst* etc. Nedvojbeno se sklada jezik A da Sommar. tudi glede zlogotvornega *r* mnogo bolj z goriško-kraškim kakor z omenjenim beneškim narečjem; če bi bil govoril A. da Sommar. *ar*, kakor se govori v beneškem narečji, gotovo bi bil tudi tako pisal. — Beseda *cerkev* ima *i* pred *r*: *cirquu* 19 a, *cirqua* 38 b, sedaj se govori v obeh omenjenih narečjih *cierku*, nemogoče pa ni, da se je v tem slučaji *ie* pred *r* razvil še le pozneje iz starejšega *ir.*

Pri vokalnem *l̥* je zopet razlika med beneškim in goriško-kraškim narečjem. Prvo nadomešča — razven jedine izjeme *sonce* — *l̥* vedno z *u*, naj si bo zlog dolg ali kratek, naglašen ali nenaglašen, tedaj *dùh* (longus), *dúh* (debitum) — *duga, músti, túšča, túcen, vuk, žunà, una, pùn, mučati, dužàn, buhà, suzè, jábuka* etc. prim. Klodič str. 4. V goriško-kraškem narečji pa odgovarja staremu *l̥* glas *ow*: *mòwčat, wòwna, sòwza, žòwna, žòwč* v kratkih zlogih tudi *o* in v dolgih *u.* Tudi v tem slučaji se strinja jezik A. da Sommar. mnogo bolj z goriško-kraškim kakor z beneškim narečjem, lakho se že samo radi refleksa *l̥* kar naravnost reče, da A. da Sommar. ni pisal v Št. Peterskem narečji. Toda jedna težava je v tem slučaji: radi mnogih in celo znatnih pomot bi se moglo misliti, da stoji v tej knjigi samo pogrešno *o* ali *u*, mesto *ou*, da je tedaj v pisavi po ne-

marnosti ali radi slabega poznavanja jezika izostala prva ali druga polovica refleksa *l̥*. Naš vir ima namreč tri glase za *l̥*: *ou*, *o* in *u*: *pouna* 103 a, *napounit* 41 a, toda *naponi* 108 b, *pon* 73 b, *fouza* 58 a, *rouna* 58 b, *rouc* 61 a, *zouz* (žolč) 47 a, *mouchit* 90 b, *goutaniz* 33 a; *toft* 51 b; v *fouce* 87 a je izpadel *l*. Razven tega pišo *dughe* 102 b, *dufnicom* 103 a, *dufnic* 41 a, *dufan* 109 a, *duzan* 41 a, *dug* 61 a, mimo *dougo* 41 a, *bhuea* 76 b, *fpufnit* 84 b in *iabuc* 74 b.

Asimilacija. Starejše asimilirane oblike so večinoma nadomeščene po vplivu analogije z novejšimi n. pr. *Grigoriaua* 18 b; zanimiv je primer *toio craglieftuo* 102 b, kjer se je tedaj zjednačila končnica pronom. poss. s svojim samostalnikom, v beneškem narečji se govori *tojè krajustvo*. — Pred *u* nahajamo v početku besede *v*: *vufgat* 23 a, kar je najti tudi v goriško-kraškem narečji, toda ne v beneškem, kakor omenja to izrecno Klodič.

Konzonanti.

l, n, r. Jako važen soglasnik pri določevanji narečja, v katerem je pisana naša knjiga, je topljen *l'*. Gledé usode tega soglasnika se razločuje goriško-kraško narečje bistveno od beneškega. V prvem se je ohranil kot *l'* — samo v nekaterih slučajih se je razvil iz njega srednji *l* pred nekateremi soglasniki — v zadnjem se je pa izpremenil v *j*, tedaj *kraj* (*kralj*), *zemjù, jémjen, jubjen* (*ljubljen*) etc. V jeziku, katerega je govoril A. da Sommar. pa se je moral topljeni *l* še mehko izgovarjati, inače bi ne pisal za *l'* na italijanski način *gli*, kar je vendar znak mehkega *l*; on piše torej skoraj dosledno *zemglie* 103 a, b, *zemglio* 106 b, *vpegliai* 103 a, *craglie* 106 b, *gliudi* 108 b, *vasvoglien zuet* 107 a, tudi *mija* (milja) ni izjema, on je to besedo vzel v svojo knjigo v furlanski obliki, kjer se za italijan. *miglio* govori *mije*, *mie* (Pirona Vocabulario friulano 257, G. Scala, Piccolo vocabulario domest. friulano-ital. 60). Iz starega trdega *l* (*ł*) se je razvil v znanih slučajih v tem narečji že v početku XVII. stol. dosledno *u* — *u*, tako piše vedno A. da Sommar. in celó izrečno omenja, da se tako govori v part. praet. II.; mi beremo tedaj *pou* 98 a, 102 a, *pacou* 104 a, *zau* (žal) 109 a, *beu* 31 a, *vou* 31 b, *pepeu* 37 b in celó *fiuno* (silno) 51 b, *zounar* (Zöllner) 42 b, *foudc* 99 b, toda še *zlouek* 98 a. — Najbrž se je tudi topljen *n* govoril v jeziku A. da Sommar., kakor se je ohranil še sedaj v goriško-kraš. narečji. A. da Sommar. piše jedenkrat res *gn*, tedaj znak mehkega *ń*: *odpufchiagne* 104 b mimo *ftiueinie* 67 b.

Dentali. Najvažnejše je tukaj, da je v part. praet. act. na *-lъ* v skupini *dl* izpadel *d* in sicer v primeru *fneu* 101 b, toda v tem slučaji ni to čisto fonetiški pojav, vplivale so pri tem znatno

oblike praesenta. To je tem važnejše, ker se je v večini zapadnih slovenskih narečij ohranila ta skupina (*tl* in *dl*) v partic. in zato je tudi ta primer dokaz, da A. da Sommar jezik ni beneško narečje, kjer se govori *snieda, pledla*, nego goriško-kraško. Štrekelj omenja, da se v tem narečji ni ohranila skupina *dl*, nego da se je preobrazila v *l*, dočim imajo sosedni govori v soški dolini *dl*, tedaj *pòu, púla, jòu, jiélo*. V skupini *dn* je, kakor drugodi, izpadel *d* v besedi *jedьn*: *an* 106 a, *ano* 100 b, 109 b, *aniga* 104 b, *anaift* 20 b, ipak tudi *adan* 20 b, 106 b.

Labiali. Iz skupine *pj, bj, vj, mj* se je razvilo v slovenskih narečjih *pl', bl', vl', ml'*. Glede usode te skupine je zopet velika razlika med beneškim in goriško-kraškim narečjem, v prvem se govori samo *pj, bj, vj, mj* nikoli ne *pl', bl'* etc., tedaj samo *kupjen, ozdravjen, opravjen, jubjen* etc. V goriško-kraš. narečji se pa govori skupina *pl', bl'* etc., samo mesto *vl'* (= **vj*) se govori v partic. nekaterih glagolov — toda ne izključljivo — *vj* n. pr. *vlovjen* Prav lepo se v tem sklada A. da Sommar. s tem narečjem, on piše za *pl', bl'* res *pli, bli*, toda za staro skupino **vj* najdemo *vj* in *vlj* (vl'), tedaj *oblublien* 67 b, *ſcoplien* 37 b, toda *napranen* 99 b, *poſtauen* 102 c mimo *vſdrauglien* 55 c; *slomen* 80 b je morda pomota za *zlomljen* ali pa *zlomnen* kakor se govori tudi v goriško-kraškem narečji (*zlŭómńзn, zmańзn*), toda tudi *zlomjen*, tedaj je ipak tudi mogoče, da beremo *slomen* ko *zlomjen*. — Skupina (sekundarna) *čv* (*čb* staro *bъč*) preobrazila se je v *čm*: *cmella* (*bčela*) 27 a ali pa celo v č: *cella* 27 a, oboje se govori v slovenskih narečjih. V skupini *bv* je izpadel *v*: *obarouat* 41 a; početni *v* je odpadel tudi v sekundarni skupini *vs*: *ſaketeri* 68 a. Pri pronom. poss. se nahajata še obe obliki *sv* — in *s*: *ſuoiu* 108 b, *ſuoi* 105 a, *ſuoie* 105 a mimo *ſoiga* 104 b, *ſoie* 107 a, *ſoio* 90 b; tako tudi *toie* 102 b, *toio* 102 b, *toia* 102 b, *toi* 103 a in tudi v tem slučaji se strinja A. da Sommar. z goriško-kraškim narečjem, kjer se govori *tuj, toja, toje, suj, soja, soje*, v beneškem narečji se govori n. pr. *suojgá, tuojgá*. Izpadel je *v* tudi v glagolu *stvoriti*: *ſtoriti* 99 b. Karakteristično je tudi, da ima A. da Sommar. *zgún, zgonit, zgončзk*, v beneš. nar. pa *zúon*. Nekolikrat piše A. da Sommar. *n* za končni *m*: *Pontion Pilatuson* 104 a, *bogin* (loc.) 104 b, *dan* (dam) 109 a; če to niso pomote, potrjujejo nam, da se je ta posebnost jugozapadnih sloven. narečij — s katerimi se v tem strinjajo mnoga čakavska narečja — pojavila v jeziku najkasneje v početku XVII. stol.

Gutturali. O teh ni skoraj ničesar omeniti. A. da Sommar. ima *bug* 13 b, česar bi ne pričakovali, ker se sedaj govori *h* v teh narečjih, no najbrž je to posneto samo po drugih sklonih, čisto „fonetično“ itak ni pisal noben starih pisateljev, to je samo privilegij „nove šole“. Odpadel je *k* v *du* (*kъto*) 38 b —

tako tudi v goriško-kr. narečji. Naša knjiga ima tudi *oteu* 11 a, 13 b, *ochie* 104 b, *ochiete* 109 b in tudi *chiem* 101 b, *chiete* 99 b.

Palatali. Tukaj je omeniti pred vsem skupine *črě*. Znano je, da se je ta v večini slovenskih narečij skrajšala v *če* n. pr. *čez, češnja*. Drugo usodo je pa imela v nekaterih jugozapadnih narečjih, tukaj se je ohranil *r*, toda med *č* in *r* se je pojavil vokal *e—a*. Bistvenega razločka pa najbrž ni pri tem med goriško-kr. in beneškim narečjem. Štrekelj poroča, da se je v njegovem narečji ohranila skupina *črě, črę*, tedaj *čriés, čriéšňa, čriével', črevo, črepina, čriéda*, v sosednem goriškem narečji se je pa razvil iz *čr* že *čər*, *čər*: *čəriéšňa, čəriéšňa, čəriés, čəriévil, čəriéslo*. Po poročilu Trinkovem se govori v Št. Peterškem govoru *čariés, čarievi, čariéra, čariešnja*, Klodič sicer trdi, da se v tem narečji govori *čerešnja, čerievlje, čcrieva, čeries*, toda jaz jako dvomim, da bi on bil zapisal to natančno po izgovoru, ta *e* nasprotuje celi inklinaciji tega narečja, in da res ni natančno besed zapisoval, vidimo tudi iz *lj* v besedi *čerievlje*. A. da Sommar. piše *chres* 109 b, *chrednic* 27 b, *chreda* 27 b mimo *čereulie* 83 a in *chiereue* 32 a. — Skupina *šč* se je ohranila: *odpuſchiano* 103 a, *odpuſchiagne* 104 b, *odpuſchiena* 110 b, *puſchiana* 41 a etc. Najbrž je treba tudi *chieſſena* 103 c tako čitati, če ni tu vpliv kakega drugega narečja. Se je li ta skupina prav za prav izgovarjala *šć*, kakor sedaj v goriško-kr. narečji, ali pa *šč*, to se ne da določiti iz nepopolne grafike te knjige. Da se je pa najbrž v jeziku A. da Sommar. govorilo tudi *ć*, to se da — če tudi ne z veliko gotovostjo — sklepati iz primera *trechi* (*tretji*) 104 a, 107 b, kjer se je sekundarna skupina *tj* preobrazila v *č*, kajti v gorenjščini in drugih narečjih se izpreminja *tj* (t') v *k* ne pa v *č, ć*; če se v tem slučaji ni razvil najprej *treki* in iz tega *treči*, kar je pa mnogo menj verjetno. V goriško-kr. narečji se res govori *triéći*.

O asimilaciji konzon. je samo omeniti *ſtiri* 20 a, *slatka* 99 b in *kchi* 47 a; v goriško-kr. narečji se govori v zadnjem primeru *hći* in *šći*.

Oblikoslovje.

Nominalna sklanja.

ъ, o- in u-debla. O sklanji te knjige moram nekoliko natančneje govoriti, ker je nisem porabil pri svoji razpravi o sloven. deklinaciji. V obče se da reči, da deklin. ъ/o- in u-deb. te knjige nima nobenih posebnostij, da je skoz in skoz taka, kakor v drugih istodobnih virih. V nom. sgl. se je še ohranil končni *o* pri neutr., tedaj *leito* 22 a, *intro* 98 b, *meſsò* 99 a, isto velja seveda tudi o acc. sgl. n. pr. *slatò* 106 b. V gen. sgl.

nimajo samo prava ъ/o-deb. svoje zgodovinske končnice *a*: *cruca* 16 b, *duca* 104 a, *crifa* 104 a, *farzà* 104 b, *raia* 105 a, 108 a, *Jeffica* 108 b, nego ta končnica je najti tudi pri u-deb.: *Sina* 100 a, 111 b. Da ni v tem primeru tudi gen. na *-u*, je pač samo slučajno, kajti sedaj imajo to končnico znane jednozložnice (Štrek. 11) in da bi bile v tem obziru v početku XVII. stol. bistveno druge razmere, kakor danes, o tem pač ni misliti pri našem sedanjem znanji o razvitku te končnice (Zur Gesch. d. nom. Decl. 17—24). Dat. sgl. se končuje na *u*: *bogu* 107 a, 108 b, 109 a, *fpouednicu* 109 a, končnice *-ovi*, *-ovu* ni, zato pa nahajamo *-o*, česar bi v tem narečji ne pričakovali, kajti to je večinoma posebnost gorenjskih ne pa goriško-kraških govorov. Meni se dozdeva sploh jako dvomljivo, da bi se dat. *kerfchenico* 106 b, *offro* 106 b, *Petro* 108 a, v tej obliki bili kdaj govorili v goriško-kr. narečji, katerega je pisal A. da Sommar.; vse te oblike nahajajo se v tekstih (pesmih in molitvah), katere je posnel pisatelj iz drugih knjig in virov in od tam je pridržal tudi te dat. neizpremenjene. Acc. sgl. samostalnikov, kateri značijo kako živoča stvar, je seveda tudi v tej knjigi nadomeščen z gen. n. pr. *boga* 103 b, 104 b, *ftuarnika* 103 b, *finca* 103 b, 107 a, *zloueca* 105 a, *Jefufa* 106 b, *craglia* 106 b, *fpouednica* 109 b in *fina* 106 b. Vocat. sgl. nima več svoje končnice, nadomestil ga je že — in to v mnogo starejši dobi — nom.: *o gofpud bug* 109 b. V loc. sgl. je najti mimo končnice *i*: *lebni* 109 b, tudi *u*: *meftu* 109 a, b in celo *o*: *crisfo* 106 a, *mefto* 106 a, *Betlemo* 106 a. Vsi ti primeri so v neizvirnem delu A. da Sommar. knjige in tedaj vzete iz njegovega originala; ta končnica je sedanjemu goriško-kr. narečju tuja in je tudi bila v prvi polovici XVII. stol. V obliki *dreue* 100 a se je ohranila morda še starejša oblika loc. na *e* = *ě*, toda gotovo to ni, ker je v A. da Sommar. slovarji že dovolj primerov oslabljenja nenaglašenega *i* v *e* (ь), primer. Zur Gesch. d. nom. Decl. 47. V instr. sgl. še ni najti nove končnice *am*, ampak samo *om*, *em*: *bogo(m)* 98 b, 100 a, 102 a, *diagnem* 109 a. Zadnji primer potrjuje zopet to, kar je najti tudi v drugih slovenskih virih XVI. in nekoliko tudi XVII. stol., da se je namreč pri samostalnikih na *-ije* (*-ьje*) končnica *em* mnogo dalje ohranila, kakor pri vseh ostalih substantivih (Zur Gesch. 63—65). Končnico trdih debel je tudi najti pri *Pontion Pilatufon* 104 a. Sedaj se govori v goriško-kr. narečji v tem sklonu samo končnica *am*. Nom. plur. ima mimo historične končnice *i*: *puftobi* 106 a in *greke* (grehi) 110 b z oslabljenim *i* tudi končnico *-je* in sicer pri samostalnikih, kateri značijo narode in osebe, in v tem se strinja A. da Sommar. z drugimi starimi pisatelji (Zur Gesch. 72—74): *craglie* 106 b, *Judie* 107 a; to končnico ima tudi sedaj goriško-kr. narečje (Štrek. 12). Gen. plur. nima več stare kratke

oblike, končnica mu je vedno *-ov*: *ſuechenicou* 104 b, *gricou* 104 b, *grecou* 109 b; A. da Sommar. še nima *starišev* — *starišov*, kakor pišejo že prvi sloven. pisatelji, n. pr. Trub. psalt. *ſtarisheu* Pr., ampak še *ſtariſſic* 105 a, sicer se je ta oblika pri tej besedi, katera se je smatrala že zgodaj za substantiv, ohranila še pri pisateljih iz konca XVII. stol. mimo že omenjene n. pr. Kast. Nav. *ſtariſhih* 38, 48, J. Bapt. V. *ſtarishih* 10, 93, 94, 114. Celo gen. *trideſſet ſoude* 99 b je najti v naši knjigi. Če to ni pomota, je najbrž gen. plur. na *i*, sicer bi ne bilo nemogoče, da se je v tem slučaji govorila res končnica *é*, kajti to končnico imajo v tem sklonu nekatere jednozložnice v beneških narečjih (prim. Zur Gesch. 110). V dat. plur. je že jedenkrat novejša končnica *am*: *Jogram* 108 a (v tekstih) mimo *duſnicom* 103 a, *ſuechnicom* 109 a — danes se govori v tem narečji *am*. Acc. plur. se končuje kakor sploh v slovenščini na *e*: *dughe* 102 b, *greſnike* 103 b, *greke* 111 a, v jednem slučaji *Judie* 107 a, kjer se je ta sklon naslanjal na nom. plur. Nekaj takih primerov je najti tudi v drugih slovenskih tiskih XVI. in XVII. stol. razven onih, katere sem že omenil v svoji razpravi Zur Gesch. 136; tako ima to obliko tudi J. Bapt. V. *vi povabite eniga priatela v' goſtie* 29, 162, *v' goſtie povabil* 42, *v' goſtje* 160, 212, 508, *moshie* 64, *brattje* 127, *laſsje* 154. Loc. plur. se končuje na *-eh*: *iaſſouſec* 106 a; je li to brati *ьh* ali pa *éh*, ne upam se reči.

a-debla. Gen. sgl. ima samo končnico *e*: *gnade* 103 a, *gorè* 106 a, *martre* 107 a, *zemglie* 103 b, *diuizze* 104 a, *diuiſſe* 107 a, *Marie* 104 a, 107 a. V dat. sgl. kakor tudi v loc. piše A. da Sommar. brez razlike pri mehkih in trdih deblih *e*: *camere* 100 b, *diuiſſe* 109 a. Isto je tudi v loc. sgl.: *zemglie* 103 a, *ſueiſde* 106 a, toda *ſtaliſi* 106 a. Sedanje goriško-kraško narečje — saj ono, katero je opisal Štrek. — ima končnico *i* (Štrek. 50), v nekaterih goriških narečjih je v tem sklonu končnica že čisto izginila. V beneškem narečji Št. Peterskem je končnica *i*, ali je pa že izginila (Zur Gesch. 181), v narečji terskem (Torre) se govori *ь*, *ĕ* in *ĭ*: *kišь*, *majšь*, *kišĕ*, *kišĭ*, *církvĕ*, v narečji di Carebola (tudi na Beneškem) *cierkvi*. Najbrž je v tem slučaji *e* v naši knjigi brati ь ali pa kot nejasen *ĕ*, tedaj oslabljen glas iz *i*. Acc. sgl. ima več končnic in sicer ne samo *o* in *u*, nego celo *a*: *frechio* 20 a, *raitingo* 99 b, *ratingo* 101 a, *ſcuſſo* 103 a, *gmaino* 104 b, *ſaboto* 105 b, *deſſetino* 105 b, *zemglio* 106 b, *duſſo* 106 b, *pocoro* 109 b in *deſniſſu* 104 a, *viru* 108 b, pa tudi *vra* 103 b, *maſſa* 105 b, *potreba* 100 b. Se je li res tako različno govorilo v tem sklonu v jeziku A. da Sommar? Mislim, da ne. Končnico *a* smatram samo za pogrešno pisavo — in pogreškov je dovolj v tej knjigi — navadna končnica je *o*, sicer bi tudi te ne pričakovali, ker v sedanjem goriško-

kraškem narečji se končuje ta sklon na *u*, toda mogoče je, da se v okolici divinski govori tudi *o*. Nom. plur. *beſſede* 111 a; gen. pl. *zenec* 105 a, če ni pomota; dat. pl. *zenam* 107 b, *ſuetichiam* 109 a; acc. pl. na *e*: *rane* 107 b, *kriuiſſe* 111 a; loc. pl. na *-eh* in ne na *ah*: *rokec* 106 a, tedaj pri besedi, katera ima v nekaterih sklonih končni *e* naglašen (prim. Zur Gesch. 198, 199), in sicer je pri tem vplival nom. acc. plur., odtod je *é* vzet tudi v ta sklon; instr. *zenami* 103 a. Od duala je najti samo acc. in sicer *due libre* 99 b.

i-debla. Od samostalnikov masc. gen. se je ohranila stara končnica še v acc. sgl. (= gen. sgl.) *goſpodi* 104 a, najbrž spada sem tudi dat. *goſpodi* 109 a, 111 b; vocat. sgl. je že jednak nom. *o gſopud* 109 b. Da se piše v gen. plur. *gliudi* 108 b je samo po sebi razumevno. Samostalniki femin. gen. ohranili so, kolikor se da soditi po malem številu primerov v tej knjigi, še svojo staro sklanjo, tedaj v gen. sgl. *ſmerti* 103 b, 104 a, *lubeſni* 108 b; instr. *milion* (pogrešno za *misliom*) 109 a. Če to ni pomotno, je to obliko najbrž sam A. da Sommar. skoval po analogiji masc., kajti dandanašnja južna slovenska narečja (goriško-kraška, goriška in beneška) ne poznajo te končnice (Zur Gesch. 187—88); za gen. pl. samo jeden primer: *zapouedi* 104 b; loc. pl. *zapovedi* (pomota) 108 b.

Konzonant. debla. Nom. sgl. ū-deb. končuje se na *-va* in ne na *-ev*, *-ov*; da zadnje oblike samo slučajno ni v tej knjigi, da se posneti iz acc. sgl., kateri se glasi *cirquu* 19 a, 104 b; v nom. sgl. beremo *cirqua* 38 b, *cletua* 61 b, *brefqua* 72 b, *zetua* 78 a, *britua* 78 b; goriško-kr. narečje, katero je opisal Štrek., ima navadno v nom. *-va*, toda tudi *u* je še najti, beneško nar. Št. Petersko ima samo zadnjo obliko in iz narečja terskega poznam v acc. obliko *círku*, *církou*. Razven nom. *mati* 17 a, 103 b, *ime* 102 b je še omeniti *ochia* 16 b, 102 b, 110 a in tako se glasi nom. sgl. tega samostalnika v vseh starih spomenikih XV. in XVI. stol., zato ne morem verjeti, da bi bil nom. *oče* starejši od *oča*, meni se nasprotno dozdeva, da je nom. *oče* novejša tvorba, narejena po ostalih sklonih, kjer se je *t*-deblo sekundarno pojavilo, tedaj *očeta*, *očetu*, *očetom* etc. in odtod tudi *oče*, kar tedaj ni stari vocat. (prim. Zur Gesch. 240—242). To mnenje podpira nekoliko tudi to, da se ni pojavil nom. *oča* v onih narečjih, kjer se ta beseda sklanja še po a-dekl. Gen. sgl. ima isto obliko, kakor v drugih istodobnih pisateljih: *matere* 17 a, *teleſa* 103 a, 104 b, *ochietu* 16 b, 109 a; v dat. sta samo dva primera: *ochietu* 16 b, *materi* 17 b; o acc. sgl. je omeniti pred vsem obliko *matero* 17 a, katere nisem zasledil v nobenem starejšem viru in mi tudi ni znana iz sedanjih narečij; v goriško-kr. narečji ima v tem sklonu ta

beseda obliko *mater* in tako tudi v beneškem narečji. Razven že omenjene oblike *cirquu* najdemo v tem sklonu še *ochieta* 16 b, 103 b, *nebù* 106 a, *tellò* 106 a. Loc. se končuje na *u*: *imenu* 104 b in na *e*: *nebe* 102 b, *imene* 110 a, b, 111 b, kjer se je *e* (*ǝ*) razvil iz nenaglašenega *i*. Za nom. pl. sta dva primera: *ochieti* 17 a, *matere* 17 a; v gen. pl. mimo historičnega *nebes* 103 b tudi *ochietic* 17 a, *materic* 17 b, kar je najbrž individualna konfundacija z loc. pl.; dat. pl. *ochietom* 17 a; acc. *ochiete* 17 a, loc. *nebeſſic* 102 b, 104 a.

Osebni zaimek.

Pri tem je posebno omeniti nom. sgl. prve osebe, ker je ta v različnih slovenskih narečjih precej različna: *jaz, jez, ja, jast, jest.* A. da Sommar. ima samo *ieſt* 11 b (bis), 12 b, 13 a, 17 b, 103 b etc., kakor se govori tudi v goriško-kr. in beneškem narečji. Druga oseba se glasi *ti* 11 b, 17 b. Gen. sgl. *mene* 17 b, *tebe* 17 b. V dat. so razven daljših oblik *meni* 17 b in *mene* 19 b z oslabljenim *i*, *tebi* 17 b, 106 b tudi krajše „enklitiške“ oblike *mi* 109 b in *me* (*mǝ*) 109 b; acc. *mene* 17 b, *tebe* 17 b; loc. *tebe* 106 b, kjer najbrž *e* ne odgovarja staremu ѣ; v instr. *tabo* 103 b, *sabo* 84 b. Plur. nom. *mi* 11 b, 17 b, *vi* 11 b, 18 a; gen. *nas* 17 b; dat. *nam* 16 b, 17 b, *vam* 18 a; acc. *vas* 18; instr. *name* 20; dual gen. *od vaic* 18 a, kar je nastalo iz starega *vaju*.

Pronominal. sklanja.

V tej sklanji se A. da Sommar. ne razlikuje od istodobnih pisateljev. Da ima knjiga v nom. *toie* 102 b, *toio* 102 b, bilo je že omenjeno. V gen. sta najti tudi tukaj dve končnici: *tiga* 104 b, *tega* 106 b, 109 b, *tiſtiga* 99 a, *uſſega* 103 b, 104 a, *vſſega* 109 a, *naſſiga* 104 a poleg *ſoiga* 104 a, *toiga* 103 a, *moiga* 109 a — tudi enklitiški *ga* 106 a se nahaja; v dat. *gnemu* 18 a, 101 b in femin. *gniei* 18 a; acc. *toiga* 106 b, *ſoiga* 107 a, *gnega* 18 a, fem. *gnio* 18 a, *ſuoiu* 108 b; loc. *tem* 106 a in *moim* 109 b; gen. pl. *tic* 104 b, 109 b, *kateric* 109 b, *tuic* 118 b, *ſuoic* 105 a, *gnic* 18 b, *vſſec* 109 b, dat. *tem* 107 b mimo *tim* 108 a, *gnim* 18 b, *naſſim* 103 a, *vſſem* 109 a; loc. *tic* 108 b, *toic* 108 b. V primeru *vſſac leto* 105 b manjka končni *o* po pomoti.

Sestavljena sklanja.

Kakor pri samostalnikih, tako je tudi pri adj. v sestavljeni obliki ohranjen *o* pri neutr. v nom. in acc. n. pr. nom. *poſuechieno* 102 b, acc. *dobro* 100 a; V gen. sgl. ni samo navadna končnica *iga*, mimo katere se nahaja tudi *ega* (*ǝga*) z

oslabljenim *i* v *ě* — tako in tudi samo *ga, ha* se govori danes v goriško-kraškem narečji — nego jedenkrat celo *oga,* kar je najbrž pomota: *dobriga* 98 b, 99 a, *bulſiga* 99 a, 101 a, *vſſegamogochiga* 103 b, *ſuetiga* 104 a bis, 105 a, *bliſniga* 104 b, *luskiga* (*ljudskega*) 105 a, *nebeskiga* 106 b etc. mimo *chudega* 103 a, *latinſkega* 111 a, *mnoghega* 108 b; pred to končnico se lahko spreminja gattur. *g* v *z: druſiga* 102 a, 111 b; jedenkrat *nebeſcoga* 108 a. Dat. *lubi* 109 a; v acc. fem. je navadno končnica *o*: *ono* 109 b, *leuo* 29 b, *ſuetu kerſtianſco cirquu* 104 b; loc. *bozin* 104 b in *anei* 106 a, *priproſtnei* 106 a; acc. pl. neutr. *ſueta* 110 a, tedaj še ne končnica *e;* loc. *aneic* 106 a.

Če ni po pomoti pri obliki *bosi* izostal *m* v primeru *na bosi meſtu* (an Gottes statt) 109 a, b, je to lep primer stare nominalne deklin. pri adj., kar je v slovenščini že v XVI. stol. le redko najti.

Glagol.

Praesens. Prva oseba praes. ima v vseh slučajih že sedanjo obliko s končnim *m,* celo *chiem* 11 a, 101 b, 109 b beremo mimo *zahualem* 98 b, *proſſim* 109 b. Razven teh oblik je še omeniti 3. plur. pri glagolih IV. vrste: *lubiio* 13 b in pri glagolih VI. vrste *verieio* 9 a, *doruieio* 106 b. Od glagola *gręd҄ą* in *bądą* najdemo *gre* 99 b in *bom, bos, bo, bomo, bote, bodo* mimo 3. sgl. *bode* 12 a, 13 b, 101 a, 2. plur. *boſte.*

Pri imperat. so zanimive one oblike, kjer je vplivalo infinit. deblo. Mesto *pojdi, pojdite* piše A. da Sommar. po analogiji infin. *pojti* že *poite* 99 a, 100 a, b, *puite* 98 b in celo *poimo* 100 b. Iz plur. so te oblike prodrle v sgl. in tako nahajamo tudi *pui* 19 b. Da sta v imperat. sgl. in plur. drug na drugega vplivala, za to imamo dovolj primerov v vseh slovanskih jezikih, dovolj je, če opozorim samo na naš *daj,* kateri je dal povod plur. oblikam *dajte, dajmo, povej* in zato *povejte, privedite* in *ostanite* ima že cod. Ostrom. kakor tudi že 2. sgl. *daj.* Da je na 2. sgl. *poj* vplival plur., sme se sklepati iz tega, ker nahajamo krajše po analogiji infin. tvorjene oblike že v Truberji in tudi drugih starih pisateljih, kateri se še izogibljejo oblik *poj.* Trub. psalt. ima *poite* 21 a, tako tudi Schönl. *pujte* 54 in J. Bapt. V. *pojte* 22, *poimo* 188, 191, toda *pojdi* 6.[1]) Pri teh krajših oblikah se ne da lahko misliti, da bi bil izginil nenaglašeni in tedaj že v XVI. stol. najbrž nekoliko oslabljeni *i,* kajti mi vidimo, da se je v pisateljih iz XVI. stol. imperativni *i* še ohranil, saj je bil v mnogih slučajih tudi naglašen n. pr. Trub. Catech. (1575)

[1]) Ta dualizem je opaziti še v Roger., tedaj v pisatelji iz prve polovice XVIII. stol., v njem beremo *pojte* 34, *pojmo* 35, 209 toda *pojde* 8, 33.

ima *verſi, verſimo, raſtite, puidite,* Krelj *poidita, raſſite, veſelite* etc. in tako še v pisateljih XVIII. stol. n. pr. Roger, *ſtúrymo, hvali, zhafte.* Prej bi se dala oblika *pojte — pejte* glasoslovnim potem v kajkavskem narečji razložiti, kjer jo najdemo že v XVII. stol. V kajkavskem narečji se nahajajo namreč v XVII. stol. že krajše oblike imper. brez *i*, dasi jako redko mimo mnogoštevilnih historičnih, v Petret. (1651) beremo *veſzélmo* 199; v ostalih primerih ima ta pisatelj v imper. *e* = ѣ, katero je prodrlo celó v glagole III. 2 in IV. vrste n. pr. *veſzelete, porucſete, zpravete, vesinete, kúpete, pohválemo, podignete* etc. V kranjskih narečjih pa nahajamo *pojte*, kakor omenjeno, že v XVI. stol., dasi so te oblike v tem času nasproti polnim imperat. še izjema n. pr. Trub. Catech. (1575) ima mimo omenjenega *poite* še *puidite* 21, Krelj *poidita* 9 a, 18 a, *poidite* 27 a, Brentzen. Catech. (1585) *poidite* 5, tako tudi še v XVII. stol. prevagujejo znatno starejše oblike n. pr. Hren piše *pojdita* 3 b, Stapl. *poidite* 1, 3, 20. Iz starejših kajkavskih virov zabeležil sem si *poyte* v Petret. 109. Če bi bilo *pojte — pejte* res iz **pojdte* po izpadu *i* nastalo, morali bi v nekaterih narečjih še najti to srednjo obliko *pojdte,* kajti v nekaterih narečjih se ohrani sekundarna skupina *dt.* Dozdeva se mi tedaj verjetnejše, da je tukaj vplivala infin. oblika *pojti*, katere seveda danes skoraj ni več najti, toda v XVI.—XVIII. stol. je bila prav domača, ker jo mnogokrat beremo n. pr. Trub. psal. *puiti* 118 b, Catech. 107, 147, Stapl. *poiti* 33, 47, J. Bapt. *pojti* V 7, Roger. *pojti* 33, 74, *pojt* 33, 40, 68, 102 etc. Zanimivo je, da so danes v kajkavskem narečji in morda tudi drugod krajše oblike imper. prodrle tudi v praes., kajti tamkaj je slišati mimo *pojdem, pojdemo* etc. tudi *pêm, pêmo.* Nekaj podobnega se je vršilo v tem narečji najbrž pri glagolu *gledati,* kjer se je po analogiji imper *glej, glejte* izcimil infin. *glet.* Sploh se da reči, da se je pri sestavljenkah glagola *iti, idem* pojavilo največ novih analogičnih tvorb po vplivu infin. debla na praes. in obratno, dovolj je, da opozorim na *najdel* mimo *našel* v nekaterih narečjih, celó *pridel* mimo *prišel* je najti, dasi mnogo redkeje. Kako je infinit. oblika vplivala na praesent., vidimo tudi v sledečih primerih: *ſazheno* Trub. Catech. (1575) 350, psal. 11 b, 100 b, *napenno* psal. 29 a, *oſrel* stapl. 54, *obieme* J. Bapt. V 54, 594 in 3. plur. *sazheio* J. Bapt. V 21. Od glagolov I. vrste je najti še sledeče imper.: *prime* 20 a, *perneſſe* 101 b, *crade* 105 a, *pridi* 102 b, 108 b, *iſidi* 102 b in še stari *pomaſi* 20 a, 99 a. Pri glagolih III 2 je posebno omeniti *zelei* (želej) 105 a. Kakor Štrekelj 104 poroča, govori se pri teh glagolih mimo *spí, spíte* tudi *spẹ̀j, spẹ̀jte* in iz ‚Glasnika‘ 1865 (XI., str. 350) pozvemo, da imajo ob gornji Soči (Bovec, Log, Žaga, Serpenica, Trnovo, Kobarid) oni glagoli, kateri se navadno sprezajo po III 2 v praes. oblikah

éjem, éješ, éje n. pr. *letéjem, željéjem, bogatéjem* etc. in celó *umréjem.* Imper. *želej* je lahko isto, kar *spėj* v goriško-kraškem narečji, ali je pa tudi lahko tvorjen po praes. *želejem;* prvo je verjetnejše. Ostali glagoli nimajo v imper. nič posebnega, *lubi* 10 a, 14 b, *odpufti* 103 b, *moli* 103 b, *spraui* 104 b, *rodi* (roti) 104 b, *vmore* 105 a, *lubite* 14 b, — *pomagai* 20 a, *rafghi* 108 b, *vpegliai* 103 a, *peliaite* 99 b, *lunai* 20 a, *tribai* 105 b.

Partic. praes. ima v dveh slučajih še staro obliko: *chuie* 109 a, *lezè* (*leže*) 109 a — in *recoch* 110, *lezech* 11 a, *vedech* 109 a, *fpech* 109 a, *gouorech* 11 a. V part. praes. II. se je govorilo za končni *l* že samo *w-u*: *diau* 9 a, *fou* 3 b, 11 a, 104 a, *recu* 11 a, *fpau* 107 a, *vzau* 107 a, *imeu* 9 a, 100 b, *oteu* 11 a, 13 b, *lubiu* 9 b, 16 a, *ftoru* 109, *ftopeu* 104 a, *rodiu* 106 b, *pustiu* 107 a, *pregreffiu* 109 b, *pozabeu* 109 b — *recla* 11 a, *videla* 107 b, *ftorla* 11 a, *ftorle* 101 a etc, vendar jedenkrat *ftuaril* 106 b, kjer je *l* pridržan iz originala. Partic. praet. pass. V prvi vrsti so tukaj omeniti glagoli IV. vrste, ker se pri teh v tem partic. glagolsko deblo vsled glasovnih izpremememb razlikuje od debla, katero rabi ostalim glagolskim oblikam. To je vzrok, da pri teh izpremembah v tem partic. ni najti one doslednosti, katero bi pričakovali, starejše oblike so se nadomestile z mlajšimi po vplivu analogije. A. da Sommaripa ima sicer *roien* 104 a, *roieno* 106 a; pri deblih, kateri se končujejo na ustnike ni vedno najti *pl', bl', vl', ml',* posebno ni tega pri zadnjih dveh skupinah, tedaj *naprauen* 99 b, *poftauen* 102 a in *slomen* 80 b mimo *oblublien* 67 b. Pri glagolih I, 5 ima ta partic. končnico *tъ*: *rafpet* 104 a, *fnet* 104 a.

Infin. se je v veliki večini primerov zjednačil s supinom in ima tedaj navadno krajšo obliko: *ie ta dober pot za it* 98 a, *prit* 100 a, 104 a, *vlech* 27 b, toda *priti* 104 b, *vftechi* 27 a, *chiem videt* 101 b, toda *dai nam ga bug derzati* 104 a, *lubit* 16 a, *cuffat* 98 b, *ne morem fpomnit* 109 b, in *ima ocraniti* 104 b; *podcouat* 102 a, *plachiat* 105 b. — Infin. in praes. deblo sta v mnogih slučajih vplivala drug na drugega, nekaj takih primerov je že v jeziku XVI. stol.; sedaj se govori v nekaterih štajerskih narečjih (morda tudi drugod) *pojati* radi praes. *pojem* in to ima tudi A. da Sommar.: *poiat* 33 b mimo *pet* 33 b.

Supin ima svojo staro obliko: *ima prit fudit* 104 a, *poite vecheriat* 100 b, *poimo poprei ano malo fe fegret* 100 b, *poimo mercat cogna* 101 a, *poidemo fe pochinat* 101 b, *puite gofpud fpat* 102 a. Se je li v teh primerih v jeziku našega pisatelja ohranil še čut za supin in se je supin še — če tudi ne vedno — razločeval od infin. tudi po obliki in ne samo po naglasu, ne da se povedati.

Od netematičnih glagolov hočem radi popolnosti omeniti na kratko nekaj oblik: *fem* 11 a, b, *fi, ie, fmo, fte, fo, vem,*

imper. *dai, daite* 99 a; infin. *ieſt* 105 b; part. praet. II. *ſneu* 101 b.

Pronomen. Tudi v jeziku A. da Sommarip. se je ohranil še starejši *kir* v pomenu relativnega *qui*, kakor je to bilo sploh navadno v pisateljih XV. in XVI. stol. Tako piše naš pisatelj: *ochia nas, kir ſi* 102 b, *u Jeſuſa . . . ker ie ſpochiet od ſuetiga Duca* 104 a, *kir ochie u nebu priti, ta ima* 104 b, *da ie tu deite praui bug, kir ie ſtuaril zemglio* 106 b, *V tebe nam ſe ie adan rodiu, ker bode cral* 106 b, *ker* (*quod*) *ſem culi dian* 109 a. Pronom. posses. se tudi A. da Sommar. izogiblje in piše mesto njega gen. n. pr. *i u Jeſuſa Chriſtuſa ſinica gnega iedinigo* 104 a. — Superlat. se tvori s pomočjo besedice *nai* in *nar*: *nar bulſi* 69 a, 98 b, *nai magne* 103 b in sicer se komparativna oblika ne sklada popolnoma s samostalnikom t. j. komparat. ima v femin. še svojo staro obliko na *-ši*: *ta* (*hoſteria*) *ie nar bulſi* 98 b.

V sledečem so navedeni najvažnejši oddelki te za naša dialektologična preiskavanja važne knjige, in sicer zanimivi predgovor, gramatični obrazci, cerkvene pesni in molitve in iz slovarja vse one besede, katere so važne radi svoje redkosti ali pa zanimive radi oblike. Pomot nisem hotel popravljati, dasi to pri sloven. besedah etc. ni težko, kajti v nekaterih slučajih se pri sedanjem gradivu ne da določiti, je li to dialektična oblika ali samo pomotna pisava. Zato sem pustil tudi vse one pomote originala, katere si vsakdo lahko sam popravi, da se po teh da bolje soditi o onih, kjer je korektura težavnejša. Isto velja v italijanskem oddelku.

Albenigno Lettore. (7 b).

La lingua Schiaua, che fra le lingue volgari è la maggiore, e più diffuſa, parlandoſi in eſſa dal mar Adriatico, fino all' Oceano Settentrionale, da Boemi, Morani, Ongheri, Croati, Moldaui, Valachi, Boſneſi, e lor vicini, da Poloni, Lituani, Pruteni, Ruſſi, e Bulgari; per hauer proprij caratteri, che fra vocali, e conſonanti ſono trentatre, non ſi poſſono così facilmente ſcriuere i lor vocaboli con li noſtri Latini, c'habbino quella debita, e real con (8 a) *ſonanza, accento, e pronuncia, c'haurebbono ſe foſſero ſcritti con le lor proprie lettere. Onde deui auertire, che doue trouerai ch, ò ſij in principio, ò in mezo, ò in fine della ditione, come ſarebbe in chiereulie, clichiat, e mogoch; ſi deue pronunciare, come direſſimo noi in Italiano chiamare, orecchie, &c. in ſcambio del qual ch, lor ſi ſeruono d'vna lettera detta chieru. Hanno ſolo tre tempi differenti ne' verbi, cioè il preſente; il preterito imperfetto, perfetto, e plusquam perfetto ſono ad vn medeſimo modo; & il futuro, come puoi vedere* (8 b) *nella coniugatione d'amo. La prima perſona ſingolare del preſente dell' Indicatino ſi*

termina ſempre in m, cioè ò in am, vt imam. i. habeo, ò in em, vt veriem .i. credo, ò in im, vt lubim. i. amo, nè in on, nè in um, non sò ſe ve ne ſono. La ſeconda perſona ſcambiato l'm, in s, ſi termina ò in as, vt imas. i. habes, ò in es, vt veries. i. credis, ò in is, vt lubis .i. amas. La terza leuato via quell's, reſta la terminatione della vocale antecedente, vt ima. i. habet, verie. i. credit, lubi. i. amat. La prima perſona del plurale ſi termina in tutti i verbi in mo, vt imamo (9 a) *veriemo, lubimo. i. habemus, credimus, amamus; aggiungendo quel mo dopò la terminatione della terza perſona del ſingolare. La ſeconda ſi termina in te, vt imate, veriete, lubite. i. habetis, creditis, amatis. La terza poi in io, vt imaio, verieio, lubiio. i. habent, credunt, amant. La prima, ſeconda, e terza perſona del preterito imperfetto, perfetto, & pluſquam perfetto, e futuro, dell' indicatiuo, optatiuo, e ſubiuntiuo ſi termina ò in au, vt diau. i. dixi, ò in eu, vt imeu. i. habui, ò in iu, vt lubiu. i. amaui, & alcuni anco in ou, vt ſou. i. iui* (9 b) *aggiontoui però auanti il verbo ſum, es, eſt; la cui coniugatione dourai in primis ſaper beniſſimo à mente, perche ſi adopra in queſta lingua come nell' Italiana il verbo habeo: in ſomma parlano in paſſiua ſigni ficatione, come noi diciamo, io hò amato, e lor dicono, ieſt ſem lubiu. i. io ſono amato. La prima, ſecōda, e terza perſona poi al plurale in alcuni ſi termina in le, vt ſmo imele, veriale. i. habuimus, credimus; & altri in li, vt ſmo lubili. i. amauimus; accompagnate con ſum, es, eſt, che và ſempre inſieme con tutti i tempi, eccettuato il preſente* (10 a) *dell' Indicatiuo di cui già s'è ragionato; e quello dell' Imperatiuo, che ſi termina alle volte in e, vt ime ti. i. habe tu, & anco in i, vt lubi ti. i. ama tu: la terza perſona nel mediſimo modo. La prima, ſeconda, e terza del plurale vanno come quelle del preſente dell' Indicatiuo, mettendo i pronomi dopò il verbo more latinorum. Il preſente dell' ottatiuo per eſſer congion to con l'imperfetto, lo ſeguita anco nella terminatione, aggiontoui il verbo ſum, es, eſt. Il preſente del Subiuntiuo, è il medeſimo, ch'è quello dell' Indicatiuo, mettendo però auanti* (10 b) *il verbo queſto aduerbio Cadar .i. quando, ò Acu. La terminatione del preſente, & imperfetto, dell' Infinitiuo è in t, vt imat. i. habere, ſecondo il corrotto parlare di queſti confini, doue io mi ritrouo, che in altre terminationi anco hò ſeguitato, che ſi dourebbe terminare in ti, vt imati. i. habere. Gli altri tempi dell' Infinitiuo pare à me, che non s' adoprino, però non ne dirò altro. La terminatione de' verbi in u, vt imeu, lubiu, ſerue ne' nomi maſcolini, e neutri, ma ne' feminini tu hai da voltar quell' u, in vn la, vt lei hà hauuto, ona ie imela, lei hà amato* (11 a), *ona ie lubila, &c. & queſto ſi fà in tutti i tempi, che i verbi ſi terminano in u, vt imeu, imela, diau, diala, ſtoru, ſtorla, recu, recla. Da i verbi ſi formano i nomi verbali, e participij more latinorum, ma di tanta diuerſa terminatione, che non ſe ne può dar regola certa, però imparali con la pratica. I gerundiui ſi terminano in ch, vt lezech, gouorech. Auertiſci,*

che fono alcuni verbi annomali, c'hanno totalmente differente il prefente da gli altri tempi, et grem. i. vado in praefenti, & fem fou .i. iui in preteritis. chiem id eft volo, fem oteu. id eft volui (11 b). *I pronomi fono quefti, io, ieft, tu, ti, lui, on, noi, mi, voi, vi, quelli, oni.*

Coniugatione di fum, es.

Indicatiuo modo tempore praefenti.

Ego fum	*Jeft fem*
Tu es	*Ti fi*
Ille eft	*On ie*
Nos fumus	*Mi fmo*
Vos eftis	*Vi fte*
Illi funt	*Oni fo*
P. imp. Eram	*Sem biu*
Eras	*Si biu*
Erat	*Je biu*
Eramus	*Smo bili*
Eratis	*fte bili* (12 a)
Erant	*fo bili*
P. perf. Fui	*fem biu*
Fuifti	*Si biu*
Fuit	*Je biu*
Fuimus	*fmo bili*
Fuiftis	*fte bili*
Fuerunt	*fo bili*
P. pluf. Fueram	*fem biu*
Fueras	*si biu*
Fuerat	*Je biu*
Fueramus	*fmo bili*
Fueratis	*fte bili*
Fuerunt	*fo bili*
Fut. Ero	*Bom*
Eris	*Bos*
Erit	*Bo, vt bode*
Erimus	*Bomo* (12 b)
Eritis	*bote*
Erunt	*bodo, & bodio*
Imp. Sis, & efto	*bodi ti*
Praef. Sit, efto	*bodi on*
Fut. Simus	*bodimo mi*
Efte, vel eftote	*bodite vi*
Sint, funtote	*bodite oni*

L' Ottatino, e Subiontino è tutto ad vn modo.

Praeſ. ſim	*acu ſem*
ſis	*ſi*
ſit	*ie*
Simus	*ſmo*
ſitis	*ſte*
Snit	*ſo*
P. imp. Eſſem ego	*da bi ieſt biu*
Tu eſſes	*da bi ti biu*
Ille eſſet	*da bi on biu*
Nos eſſemus	*da bi mi bili* (13 a)
Vos eſſetis	*da bi vi bili*
Illi eſſent	*da bi oni bili*
P. perf. Fuerim	*da bi ieſt biu*
Fueris	*da bi ti biu*
Fuerit	*da bi on biu*
Fuerimus	*da bi mi bili*
Furitis	*da bi vi bili*
Fuerint	*da bi oni bili*
P. pluſq. Fuiſſem	*da bi ieſt biu*
Fuiſſes	*da bi ti biu*
Fuiſſet	*da bi on biu*
Fuiſſemus	*da bi mi bili*
Fuiſſetis	*da bi vi bili*
Fuiſſent	*da bi oni bili*
Fut. Fuero	*acu bom, vel cadar bodem*
Fueris	*cadar bodes, vel bos*
Fuerit	*cadar bode, vel bo* (13 b)
Fuerimus	*cadar bomo*
Fueritis	*cadar bote, vel boſte*
Fuerint	*cadar bodo, vel bodio*
Inf. Eſſe	*bit, non hà altro.*

O vtinam. i. ò Dio voleſſe. O Bug oteu.

Praeſ. Ego amo	*ieſt lubim*
Tu amas	*ti lubis*
Ille amat	*on lubi*
Nos amamus	*mi lubimo*
Vos amatis	*vi lubite*
Ille amant	*oni lubiio*
Imp. Ego amabā.	*ieſt ſem lubiu*
Tu amabas	*ti ſi lubiu*
Ille amabat	*on ie lubiu*

Nos amabamus	*mi ſmo lubili*
Vos amabatis	*vi ſte lubili* (14 a)
Jlle amabant	*oni ſo lubili*
Perf. Ego amaui	*ieſt ſem lubiu*
Tu amauiſti	*ti ſi lubiu*
Ille amauit	*on ie lubiu*
Nos amauimus	*mi ſmo lubili*
Vos amauiſtis	*vi ſte lubili*
Illi amauerunt	*oni so lubili*
Pluſ. Ego amauerā	*ieſt sē lubiu*
Tu amaueras	*ti ſi lubiu*
Ille amauerat	*on ie lubiu*
Nos amaueramus	*mi ſmo lubili*
Vos amaueratis	*vi ſte lubili*
Illi amauerant	*oni so lubili*
F. Ego amabo	*ieſt bom lubiu.*
Tu amabis	*ti bos lubiu*
Ille amabit	*on bo lubiu*
Nos amabim'	*mi bomo lubili*
Vos amabitis	*vi boſte lubili* (14 b)
Illi amabunt	*oni bodio lubili*
Imp. Ama tu	*lubi ti*
Amet ille	*lubi on*
Amemus nos	*lubimo mi*
Amete vos	*lubite vi*
Ament illi	*lubiio oni*
Fut. Amato tu	*bos lubiu ti*
Amato ille	*bo lubiu on*
Amem' nos	*bomo lubili mi*
Amatote vos	*boſte lubili vi*
Amāto illi	*bodiio lubili oni*
Opt. Vtinam amarem	*Bug oteu da bi biu lubiu*
Amares tu	*da bi ti biu lubiu*
Ille amaret	*da bi on biu lubiu*
Nos amaremus	*da bi mi bili lubili*
Vos amaretis	*da bi vi bili lubili* (15 a)
Illi amarēt	*da bi oni bili lubili.*

Il preterito perfetto, e pluſquam perfetto è ſimile.

Fut. Vtinam ego amem	*Bug oteu da bi ieſt lubiu*
Tu ames	*da bi ti lubiu*
Ille amet	*da bi on lubiu*

Nos amemus	*da bi mi lubili*
Vos ametis	*da bi vi lubili*
Illi ament	*da bi oni lubili*
Sub. Cum ego amem	*cadar, vel acu ieſt lubim*
Tu ames	*ti lubis*
Ille amet	*on lubi*
Nos amemus	*mi lubimo*
Vos ametis	*vi lubite*
Jlli ament	*oni lubiio.*
P. imp. Cum ego amarem	*da bi ieſt biu lubiu* (15 b)
Tu amares	*da bi ti biu lubiu*
Ille amaret	*da bi on biu lubiu*
Nos amaremus	*da bi mi bili lubili*
Vos amaretis	*da bi vi bili lubili*
Illi amarēt	*da bi oni bili lubili*

Il preterito perfetto, & pluſquam perfetto ſono il medeſimo, onde per breuità gli tralàſcio.

Fut. Cum ego amauero	*cadar ieſt bom lubiu*
Tu amaueris	*ti bos lubiu*
Ille amauerit	*on bo lubiu*
Nos amauerimus	*mi bomo lubili*
Vos amaueritis	*vi boſte lubili* (16 a)
Illi amauerint	*oni bodiio lubili*
Inf. Amare	*lubit*
Amauiſſe	*ie lubiu*

Vi ſono alcuni verbi, che all' Infinitiuo ſi terminano in ch, vt rech, otech.

Auertimenti circa i nomi.

I nomi ſi declinano al modo de' latini, con diuerſa terminàtione quaſi in tutti i caſi, e ſenza articoli, quali lor non adoprano, eccettuato l' articolo od nel genetiuo, & ablatiuo. Perciò tu deui auertire, che nel ragionare (16 b) *tu facci regger à i verbi i medeſimi caſi, che reggerebbono ſe tu parlaſſi latinamente, cioè li verbi, c'hanno il Datiuo, ò Accuſatiuo, &c. tu glielo dij ancó in Schiauo, vt donaci del pane. dai nam cruca. ama noi. lubi nas. Per ordinario i nomi maſcolini, e neutri nell' Accuſatiuo ſingolare ſi terminano in a, & in feminini in o, & alle volte in e, te ne metterò alcuni per eſempio de gli altri.*

Latino	Schiauo
Nominatiuo Pater	*ochia*
Genetiuo Patris	*ochieta*
Datiuo Patri	*ochietu*
Accuſatiuo Patrem	*ochieta*
Vocatiuo Pater	*ochia* (17 a)
Ablatiuo Patre	*od ochieta*
Pl. Nominatiuo Patres	*ochieti*
Genetiuo Patrū	*od ochietic*
Datiuo Patribus	*ochietom*
Accuſatiuo Patres	*ochiete*
Vocatiuo Patres	*ochieti*
Ablatiuo Patrib'	*od ochietic*
Nominatiuo Mater	*mati*
Genetiuo Matris	*od matere*
Datiuo Matri	*materi*
Accuſatiuo Matrem	*matero*
Vocatiuo Mater	*mati*
Ablatiuo Matre	*od matere*
Pl. Nominatiuo Matres	*matere*
Genetiuo Matrū	*od materic*
Datiuo Matribus	*materem*
Accuſatiuo Matres	*matere*
Vocatiuo Matres	*matere* (17 b)
Ablatiuo Matrib'	*od materic*
Sing. Nominatiuo ego	*ieſt*
Genetiuo mei	*od mene*
Datiuo mihi	*meni*
Accuſatiuo me	*mene*
Ablatiuo me	*od mene*
Pl. Nominatiuo nos	*mi*
Genetiuo nostrum	*od naic*
Datiuo nobis	*nam*
Accuſatiuo nos	*nas*
Ablatiuo nobis	*od nas*
Sing. Nominatiuo tu	*ti*
Genetiuo tui	*od tebe*
Datiuo tibi	*tebi*
Accuſatiuo te	*tebe*
Vocatiuo tu	*ti*
Ablatiuo te	*od tebe*

Pl. Nominatiuo vos	*vi* (18 a)
Genetiuo veſtrum	*od vaic*
Datiuo vobis	*vam*
Accuſatiuo vos	*vas*
Vocatiuo vos	*vi*
Ablatiuo vobis	*od vas*
Sing. Nominatiuo ille, illa, illud	*on, ona, onu*
Genetiuo illius	*od niega, nie, niega*
Datiuo illi	*gnemu, gniei, gnemu*
Accuſatiuo illum, illam, illud	*gnega, gnio, onu,*
Ablatiuo illo, illa, illo	*od gnega, gnie, gnega*
Pl. Nominatiuo illi, ille, illa	*oni, one, ona*
Gen. illorum, illarum, illorum	*od gnic* (18 b)
Datiuo illis	*gnim*
Accuſatiuo illos, illas, illa	*ona*
Ablatiuo illis	*od gnic*

Doue trouerai ſcritto thia, ſi pronuncia come matthia, & non come tertia.

L' articolo, lo, in genere maſcolino, e neutro, che vſiamo in Italiano, vt, non lo voglio, in ſchiauo ſi dice ga, vt, ni ga chiē. & il feminino, là ſi dice io, vt, non la voglio, ni no chiem.

I nomi ſoſtantiui anco proprij diuentano ben ſpeſſo adiettiui, vt, come queſta caſa è di (19 a) *Gregorio, lor diranno gregoriana, ta Kiſſa ie gregoriana. E queſti tali nomi in genere feminino ſi terminano in ua, come il ſuddetto, & li maſcolini, & neutri in uu vt, ta cogn ie Terentiauu, queſto cauallo è di Terentio.*

I lor nomi diminutiui ſi terminano in ich, vt osl. i. aſino, oslich. i. aſinino.

La s, aggionta à qual ſi voglia parola ſignifica con, & allhora quel tal nome ſi mette in Ablatiuo, vt, il Signore Goſpud, con il Signor Sgoſpuda. & u, vuol dire in, vt, in Chieſa, u cirquu. inu, & i, ſignifican &, vt, io, e tu (19 b) *ieſt inu ti. il K poſto auanti à qualche dittione, significa appo, ideſt apud, vt. vien quà appo di me, pui ſem k mene.*

Salutationi ordinarie.

La mattina dicono, dobro iutro, che propriamente ſignifica, buona mattina. ſi riſponde bug dai, id eſt Dio concedi, ouero riſpondono, dober vam bug dai, Dio vi dia bene, le quali due riſpoſte ſi vſano à render il ſaluto ad ogni ſalutatione.

La ſera dicono, dober vechier bug dai, buona ſera Dio dia, la riſpoſta vt ſupra. Fra il (20 a) *giorno, bug vas prime, i. Dio vi riceui, riſpoſta vt ſupra, bug dai, bug ſuame, Dio con voi, bug dai ſrechio, Dio dia ventura, riſpoſta vt ſupra.*

Quando ſi ſtranuta dicono, bug vam pomagai, Dio v'aiuti. riſpoſta, bug vam lunai, Dio vi rimuneri. I loro brindeſi ſono queſti, pomaſi vam bug, che propriamente vuol dire, Dio vi aiuti, riſpoſta, bug vam zeghnai, id eſt Dio vi benedichi, la qual riſpoſta vſano anco dire nell'au gurar il buon prò vi faccia, entrando doue ſi mangia.

Reſta hora d'inſegnare il modo di numerare, & quì voglio (20 b) *metter per ordine tutti i numeri, ſe bene ſono nel Vocabolario ogniuno al ſuo luogo.*

Italiano	Schiauo
Vno	*adam*
Due	*dua*
Tre	*tri*
Quattro	*ſtiri*
Cinque	*pet*
Sei	*ſeſt*
Sette	*ſedem*
Otto	*oſſem*
Noue	*deuet*
Dieci	*deſſet*
Vndeci	*anaiſt*
Dodici	*duanaiſt*
Tridici	*trinaiſt*

E così ſi và aggiongẽdo quel (21 a) *naiſt dietro il numero cardinale, ò per dir meglio principale, fino al venti, che ſi dice poi duaiſſete.*

Ventiuno	*adam inu duaiſſete*
Ventidua	*dua inu duaiſſete*
Ventitre	*tri inu duaiſſete*

E così andando aggiongendo quel duaiſſete dopò l'vno, due, &c. fino al trenta. Et nota, che mettono il numero minore auanti al maggiore al contrario di noi.

Trenta	*trideſſet*
Trentauno	*adam inu trideſſet*
Trentadua	*dua inu trideſſet*
Trentatre	*tri inu trideſſet*
Trẽta quattro	*ſtiri inu trideſſet* (21 a)

E così fino al quaranta aggiongendo quel deſſet dopò il numero dell' vno fino al dieci incluſiuè.

Quaranta	*ſtirideſſet*
Quarãtauno	*adã inu ſtirideſſet*

Seguitando l'ordine come nel trenta di aggionger il deſſet, come tu farai anco ne' numeri ſeguenti del.

Cinqanta	*petdeſſet*
Cinquantauno	*adam inu petdeſſet, & c.*
Seſſanta	*ſeſt deſſet*
Seſſantauno	*adam inu ſeſtdeſſet, & c.*
Settanta	*ſedem deſſet, & c.*
Ottanta	*oſſemdeſſet, & c.*

Italiano	*Schiauo* (22 a)
Nouanta	*duetdeſſet, & c.*
Cento	*ſtou*
Ducento	*due ſtou*
Trecento	*tri·ſtou*

Aggiongendo quel ſtou dopò li numeri ordinarij.

Mille	*tauzent*
Anno	*leito*
Meſe	*meſſez*

I loro proprij nomi de' meſi ſono quaſi i medeſimi de' noſtri, però non li metto.

Settimana	*teiden*
Giorno	*dan*
Notte	*noch*
Hora	*vra*
Domenica	*nedeiglia*
Lunedi	*pandelec*
Martedi	*torec* (22 b)
Mercordi	*ſredo. che vuol dire mezo.*
Giouedi	*chietertec i. quarto*
Venerdi	*petec i. quinto*
Sabbato	*ſabbota*

Za tem sledi takoj slovar, katerega pa jaz objavim še le na konci. Pred slovarjem naj stoje ostali oddelki knjige, posebno teksti t. j. razgovori, pesni in molitve.

Ragionamento famigliare del viandante col paeſano delle coſe più neceſſarie (98 a).

V. Huomo da bene, ò bella figliuola è queſta bona ſtrada per andare à Duino? Zlouec brumen, ò lepa declifa, ie ta dober pot za it u Duin.

P. Signor sì. ia Goſpud. Signor nò. ne Goſpud. che l'è buona. da ie dober.

V. Quante miglia vi ſono ancora ſino là? colico mija ſo ſe do tam?
P. Poco. malo. Vno e mezo. (98 b) *adam inu pou.*
V. Vi ringratio. vas zacualem.
P. Andate con Dio. puite s' Bogo.
V. Doue è buona hoſteria? ki ie dobra hoſteria?
P. Queſta è la migliore, ta ie nar bulſi.
V. Buon dì patrone. dobro iutro Goſpudar.
P. Buon di e buon' anno. dober vam Bug dai.
V. Che coſa di buono hauremo da deſinare? cai dobriga bomo imele za cuſſet?
P. Tutto quello, che vi piacerà. Ker vam bo vſſech.
V. Io voglio buono carne, e mi (99 a) *glior peſce. ieſt chiem dobro meſsò, inu bulſiga riba.*
P. Ve ne daremo. vam bomo dale. Horsù lauateui le mani, & andate à tauola. Nà muiteſe roke, inu poite k' miſo.
V. Dateci del miglior vino, che habbiate. daite nam bulſiga vina, ker imate. & anco di quella ribolla di Proſecco tanto buona. inu tiſtiga ribulla Proſſecaua tolicai dobriga.
P. Eccouela qui. le io tu.
V. O l' è bella. ò ie lepa. Brindeſi. Pomaſi vam Bug.
P. Buon pro vi faccia. Bug vam zeghnai (99 b).
V. O queſta è buona, e dolce. ò leta ie dobra, inu slatca. quanto vi viene? fate il conto. colicai vam gre? ſtorite ratingo.
P. Ci viene due da venti. nam gre due libre.
V. E' troppo. ie preuich. vi baſta trenta ſóldi. vam ſcusà, trideſſet ſoude.
P. Date quel che volete. daite ker chiete.
V. è in ordine il cauallo? ie le naprauen cogn?
P. Signor si. ia gospud.
V. Menatelo quà. peliaitega ſem. Potremo arriuar queſta ſera à Trieſte? bomo mogle (100 a) *dreue prit do Terſta.*
P. Potrete commodamente. boſte mogle dobro.
V. Horsù vi laſcio con Dio. vas puſtim s' Bogo.
P. Andate. che Dio vi dia buon viaggio. poite, ker Vam Bug dai dobro pot.
V. Buona ſera M. hoſto. dober vechier M. hoſt. Potremo queſta ſera alloggiar quà da voi? bomo mogle dreue erpergat tu per vas?
P. Signor ſi, venite pure, che non ſtarete in altro luogo meglio. Ja gospud, puite pur, da ne boſte ſtale bulſi nicamer, coi le tucai (100 b).
V. Fate che il cauallo habbia il ſuo biſogno. ſtorite da cogn bo imeu gnegoua potreba.
P. Haurà ogni coſa, non dubitate. bode imeu vſè, ne boiteſe.
V. Andiamo in camera. poimo k' camere.
P. Signore venite à cena, ch'è hora. Gospud poite vechieriat, ker ie vra.

V. *Andiamoci príma à ſcaldar vn poco, poimo poprei ano malo ſe ſegret.*
P. *Venite, che v'è buon fuoco. puite, da ie dober oggn.*
V. *Hauete più triſto vino, di quello, c'habbiamo beuuto* (101 a) *à Duino. ímate cuiſſa vina, coi tiſte, ker ſmo pile v Duin.*
P. *N' habbiamo bene ancora noi di così buono, ma è più caro. imamo tudi mi tolicai dobriga, ma ie vech drago.*
V. *Non importa. nich fallì. Dateci pur del migliore, ſia come eſſer ſi voglia, daite nam bulſiga, bode ker bode. Domattina faremo, i conti, & vi pagaremo. Jutro bomo ſtorle ratingo, inu vas bomo plachiale. Intanto andiamo à veder del cauallo come ſtà, e poi ancora noi anderemo à ripoſare. Sadai poimo mercat cogna cocu ſtoi, inu pai* (101 b) *tudi mi pridemo ſe pochiuat.*
P. *Andiamo. poimo. porta quà la caudela inanzi. perneſſe ſem zuechio naprei.*
V. *Hà beuuto? ie piu? dateli la biaua, ch'io voglio ſtar à vedere finche l' habbi mangiata. daite mu ovas, da chiem videt docle bode io sneu. Non vedi tu come hà le gam be infangate? ne vides ti cocu ima noghe blatne?*
P. *Non habbiate penſiero, che io glie le lauerò, ne ſkerbite da gnic bom oprau gnemu.*
V. *Horsù ſtà bene. nu ſtoi dobro. non manca altro, ſe nō che domattina à buon' hora* (102 a) *lo facciate inferrare. nich druſiga ie potreba, coi intro ſgodai ga ſtorite podcouat.*
P. *Così faremo. tacù bomo ſtorle. andate Signor à dormire, c'hormai è meza notte. puite goſpud ſpat, da ie vrè ſcorai pou noch.*
V. *Hauete meſſo i lenzuoli netti? vi ſte poſtauen pugnaue chiſte ?*
P. *Signor ſi. ia goſpud. vi laſcio vna felice notte. vam puſtim lacco noch.*
V. *Andate con Dio. Puite s' Bogo.* (102 b)

Se in alcuno ſi hà da verificare la ſentenza di S. Gieronimo. Qui ſcribit, multos. aſſumit iudices. Io tengo ciò habbia eſſer vero in me per più cauſe.

Pater noſter.

Ochia nas, Kir ſi u nebeſſic, poſuecchieno bode toio imè. Pridi toio craglieſtuo. Iſidiſſe toia voglia coker na nebe (103 a) *tacu na zemglie. Danas nam dai nas vſſacdagni cruc: inu odpuſti nam naſſe dughe, coker mi odpuſchiamo naſſim duſnicom; inu nas ne vpegliai na ſcuſſo; Ma orizi nas od cudega. Amen.*

Aue Maria.

Chieſſena ſi Maria, ghnade ſi pouna, Goſpud ie ſtabo; zeghnana ſi ti mei vſſe zenami, (103 b) *zeghnan ie toi ſad toiga teleſa Jeſus. ſueta Maria mati boſiu moli za nas greſnike ſadai, inu u vra od ſmerti naſce. Amen.*

Credo.

Jeſt veriem u Boga Ochieta vſſegamogochiga, ſtuarnica nebes, inu zemglie. I u Jeſuſa Chriſtuſa ſinca gnega iediniga goſpodi naſſiga. Kir ie (104 a) *ſpochiet od ſuetiga Duca, roien od diuizze Marie. Martran ie pod Pontion Pilatuſon, na cris ie raſpet, ſcriſa ie ſnet, merteu ie u grob polozen. Pred pacou ie ſou, na trechi dan ie od ſmerti vſtau. Stopeu ie na nebeſſic, ſedi na deſniſſu Boga Ochieta uſſegamogochiga. Od tud ima prit ſudit ziue, inu martue. Veriem u ſuetiga Duca; ſuetu Kerſtianſco Cirquu, Gmaino* (104 b) *ſuechienicou. Odpuſchiagne od gricou, vſtagnie tiga teleſa. vechnon leben. Amen.*

I dieci commandamenti in verſi.

Kir ochie u nebu priti,
Ta ima ocraniti
Tic deſſet zapouedi,
On veruie u aniga Bogù
Sprauiga od ſoiga ſarzà,
Inu ſoiga bliſgniga.
Kirie, Chriſte eleiſon.

Ne rodiſſe zlouec vanno ſnau
Inu per bozin imenu.
Praſnui zlouec ai praſnic ſuoi, (105 a)
Ai ſuoic ſtariſſic ſpoſtoi,
Zlouec zlouecu ne vmore,
Inu nicar ne crade.
Kirie, Chriſte eleiſon.

Preſuſtua ne tribai,
Faus prichia ne bodes,
Luskiga blaga ne zelei
Luskig zenei ne prigorei.
Dai nam ga Bug derzati,
Maria Boſia Mati,
Ta nam ga ocrati
Nebeſkiga druzina
Duſſiſſe od ſuetiga raia.
Kirie, Chriſte eleiſon (105 b)

I cinque commandamenti della S. Chieſa.

Imet Maſſa u dan praſnica zapouedniga. Puſtit u cariſmu, inu drughe vilie, inu ni ieſt meſſou u patec, ni u Saboto. I ſpouidatſe nai magne an crat vſſac leto. Obcaiatſe u velike nochie. Plachiat deſſetino coker vzanſa.

Lode ſpirituale per il giorno di Natale, e dell' Epifania di N. S. Gieſu Chriſto (106 a)

Ta ſuetla ſueiſda ta ie zasla
Za ono ſtran chiernè gorè;
Ona nam ſuetì ſirocò,
Sirocò, inu viſſocò.
V ſueiſde ſtoi Deite mladù
V rokec derzì an cris slate
V crisſo slatni puſtobi,
Da ie ta Deite praui Bug.
Da ie to Deite roieno
Noter u tem meſto Betlemo
Vanei priproſtnei ſtaliſi,
Veneic voluski iaſſouſſec;
Spoſnauga ie oslich, valec
Da ie tu Deite praui Bug, (106 b)
Kir ie ſtuaril zemglio, nebù,
Kerſchienico dau duſſo, tellò.
,Potle ſo persle craglie trije,
Gaſpar, Melicor, Boltiſar,
Inu oni ſo koſſro pernesle,
Veroc, mirò, chiſto slatò.
Inu doruieio Jeſuſa
Tega craglia nebeskiga.
Veſſeliſſe Jeruſalem
Jeruſalem meſtu lepu.
V tebe nam ſi ie adan rodiu,
Ker bode cral ces cral vſſe.
O chuala tebe Maria,
Ker ſi nam dala ſinà toiga.

Per il giorno di Paſqua. (107 a)

Jeſus ie od ſmerti uſtau
Od ſoie britke martre,
Da bi ne biu od ſmerti uſtau,
Vas vogliē zuet bi conez vzau.
O Kirie eleiſon.

Bug ie tacu miloſtiu biu,
Soiga ſinca mei nas puſtiu,
Od Marie diuiſſe roien biu,
Vas voglien zuet ie oueſſeliu.
O Kirie eleiſon.

Bug ie Judie vchiu,
Da bi Bogu sluzile,

Judie ſo zaslo vzele,
Na cris ſo ga raſpele.
O Kirie eleiſon.

Na cris ie to ſmert podiau, (107 b)
Sant Joſeſ iega dole ſnau,
Maria ie preiemala,
Te rane ſcoſſouala.
O Kirie eleiſon.

Merteu ie u grob zacopan
An velic camen na grob dian,
Na trechi dan ie od ſmerti vſtau,
Marie ſam ker ſe ie pricazeu.
O Kirie eleiſon.

Maria Maidalena,
Ta ie ta perua bila,
Kirie Jeſuſa videla
Da ie od ſmerti vſtau.
O Kirie eleiſon.

Ta angel ie k'tem zenam diau,
Da ie Jeſus od ſmerti vſtau,
Poite, tim Jogram prauite, (108 a)
Inu San Petro oſnanite.
O Kirie eleiſon.

Sant Tomas ie ne veriem[1] *biu,*
Se ie comech tega dobiu,
Da ie Jeſus od ſmerti vſtau,
Od ſoie britke martre.
O Kirie eleiſon.

Maria diuizza
Ta bode naſſa pomochnízza,
Nebeſcoga ladagna,
Duzziſſa ſuetiga raia.
O Kirie eleiſon.

Alleluia, alleluia, alleluia,
Ob tu ſe veſſelimo,
Inu Boga qualimo.
O Kirie eleiſon.

[1]) *Sic!*

In die Pentecoſtes. (108 b)

Pridi k'nam Bug ſueti Duc,
Naponi ſarzà tuic vernic gliudi,
Raſghi oggn toie lubeſni,
Po tic toic zapouidi
Kir ſmo mnoghega slact
Jeſſica, i ſolc.
Pripraui nas Bug, na tu viru ſuoiu,
Troſtai nas Bug, Bug ſueti Duc,
Ta chiaſt, inu cuala ta bodi
Bogu dana. Alleluia, alleluia.

Confiteor. (109 a)

Jest boghe greſnic zlouec ſe ſpouem inu ſem duſan dan goſpodi Bogu, lubi diuiſſe Marie, vſſem ſuechnicom, inu ſuetichiam, inu vam ſpouednicu na bosì mestu, Ker ſem culi diau, ali ſtoru od zachietca moiga zinota, do danaſgne dan, bode ſam, ali ſamodrug, vedech, ali ne vedech, ſpech, chiuiè, lezè, ſmilion, ali ſdiagnem: (109 b) *ò Goſpud Bug Ker ſem culi pregreſſiu, ali pozabeu tega me ie vſſega zau, inu me velico griua ſprauiga moiga cerzà. Od tic, inu od vſſec drughe grecou, Keteric ieſt ſeſe ne morem ſpomnit, proſſim vas ſpouednica na bozì meſtu da mi ochiete ano pocoro chres teiſte, an odpujtec, inu ano penitentio dat. Jeſt chiem ſe u moim lebni poboulſat.* (110 a).

Nel principio della predica ſi ſuol dire l' Euangelio uolgare de verbo ad verbum, ma prima queſta parole, cioiè: V ti imene Ochieta, Sina ſuetiga Duca. Amen.

Mui lubeſniue poprei Ker boſte sliſſale ta ſueta Euangelia ſe boſte dole pocleiclene, inu boſte s' andoctiuo molile an Ochia nas, etc. *inu Aue Mario,* etc. *tacu recoch. Finito il Pater,* etc. *Aue ſi dice* (110 b) *poi leuandoſi il popolo in piedi*:

Tacu ſe boste veſſello gore derzale coker ſe ie Maria Maigdalena derzala, cadar ſo gno bili ti greke odpuſchiene, inu ſe boſte ſnamerouale, ſtem ſnagnin ſuetiga criſa. V ti imene Ochieta, inu Sina, inu ſuetiga Duca. Amen.

Inu boſte postluſſale ta ſueta Euangelia coker nam piſe, inu ſprichiuie ta lubeſniue (111 a) *canzler, inu sluga bosì Sant N. na tic N. poſtaue, slatinſkega, na vas ieſſic tacu recoch. Così finito l' Euangelio ſi dice: Tolicai ſo te beſſede danaſgniga ſuetiga Euangelia po Keteric Ochia Bug vſſegamogoch odpuſti nam vſſe naſſic greke, inu criuiſſe. E poi ſi predica, et in fine ſi ſoggiongono queſte, ò ſimil parole:*

Sadai ne vem cai vam druſiga poueidat coker iest (111 b) *vas perporochim, inu raſſe varoke, ker ſo domù goſpodi Bugù. V ti*

imene Ochieta, inu Sina, inu ſuetiga Duca. Amen. Id eſt, In nomine Patris, et Filij, et Spiritus ſancti. Amen.

Laus Deo, B. Mariæ ſemper virgini, D. Gregorio magno ſpeciali meo protectori, in cuius ſolemnitate hæc compleui. Anno Domini. 1607. (112 a).

IN VDINE

Appreſſo Gio, Battiſta Natolini.

MDCVII.

To je konec cele knjige. Da ne razkosam preveč tekstov naj sledi še le sedaj slovar.

Abbaiare	*laiat* (22 b)
abbandonare	*zapuſtit, oſtauit,*
abbaſſare	*podniſchit*
abbaſſar la teſta	*kinit*
abbellire	*nariet*
abbeuerare	*napoit*
abboccarſi	*ogouorit*
abbracciare	*obiet*
abbruciare	*zaſgat*
abominare	*ghnuſſit*
abondante	*obiln*
abondanza	*obilie* (23 a)
abondare	*bit obilie*
a buon' hora	*ſgodai*
abuſo	*ne nauada*
accarezzare	*dragouat*
accecare	*zaslipit*
accendere	*vuſgat*
accennare	*maghnit*
acciaio	*ieclo*
accialino	*creſſillo*
accidia	*lenoſt*
accídioſo	*linaz*
accioche	*da*
accomodare	*nariedit*
accompagnare	*ſdruſit*
accomprare	*cupit*
acconſentire	*priſtat*
accordare	*ſprauit*
accorgerſi	*ſmilitſe* (23 b)
accorto	*ſmisliu*
accoſtarſi	*perblizouatſe*
accreſcere	*ymerat, perloſit.*

accumulare	*vcup sloſit*
accuſare	*tozit*
acerbo	*kiſſelo*
aceto	*ozzat, ieſſic*
ago	*igla*
acqua	*voda*
acqua di vita	*ſgano vino, i. vino abbruciato*
acqua piouana	*dezieuniſa*
acqueture	*vgodit*
acquiſtare	*dobit*
adacquare	*vodnit*
adagio, piano	*pochiaſſe, polacu*
addolcire	*gladit, slatcu ſtorit*
addolorare	*zaloſtit* (24 a)
addormentarſi	*zaſpatſe*
adempire	*doperneſſit*
adeſſo	*ſadai*
adirarſi	*ſarditſe*
adirato	*ſardit*
adoperare	*nuſſàt*
adorare	*pomolit, clagnat*
adoratione	*pomolituo*
adornare	*nariet*
adoſſo	*na, ces*
adulare	*kinit*
adultera	*bludnica*
adulterio	*bludnoſt*
adultero	*bludnic, preſuſnic*
adunare	*ſuabit*
adunque	*nu*
aere	*aier, luft*
áffabile	*priaſniu* (24 b)
affamato	*lachian*
affannare	*zalouit, bricuſt*
affannato	*zuloſtn*
affaticare	*ſtentat*
affaturare	*ſaubrat*
affermare	*poterdit, prauit*
affibbiare	*podprezet*
affilare	*bruſſit*
affittare	*fitat*
affliggerſi	*zalouitſe*
afflittione	*zaloſt*
affogarſi	*topitſe*
affondare	*topit*
affrettare	*kitit*

affrontare	*proti ſtat*
agghiacciare	*ſmerzouat*
aggiongere	*perlozit*
agguagliare	*poglicat* (25 a)
aglio	*ceſgnic*
agnello	*ianchich*
aguzzare	*bruſſit*
agomitolare	*motat*
aggrandire	*ſuiſſat*
agreſto	*greſt*
aiutare	*pomagat*
aiuto	*pomoch*
albero	*dreu*
alcuno	*keteri*
all' improuiſo	*pres nadianci*
all' incontro	*proti*
all' indietto	*nazai*
allagare	*vodena pcoliat*
allegerire	*lhaco ſtorit*
alloggiamento	*ſtanu, priathie*
alloggiare	*empergat*
allegramente	*veſſeliu* (25 b)
allegrarſi	*veſſelitſe*
allegrezza	*veſſelie*
allegro	*veſſeu*
allhora	*tedai*
allontanarſi	*it dalech*
almeno	*magne*
al preſente	*gotou*
altezza	*viſſocuſt*
alto	*viſſoco*
altramente	*drugachi*
altro	*drugo*
alzare	*vſdinit*
amalarſi	*obolitſe*
amalato	*bolan*
amante	*ſnubaz*
amare	*lubit*
amaro	*gorupo*
amaritudine	*gorupoſt* (26 a)
amato	*lubeſniuc*
amata	*luba*
amazzare	*vbuet, vmorit*
ambaſciatore	*poslan*
ambidui	*obadua*
amicitia	*priazen*

amico	*priatel*
ammaeſtrare	*vchit*
ammogliarſi	*ozenitſe*
ammonire	*ſuarit*
ammorbare	*ſmratit*
ammorzare	*vſſecnit*
amore	*lubezan*
amoreuole	*lubeſniu*
ampolina	*angaſtariſa*
ancudine	*couaunic*
andare	*it, puit* (26 b)
anello	*perſten*
anedra	*razza*
angelo	*agneu, angel*
anguilla	*vgor*
anima	*duſſa*
animale	*zuigna*
animo	*troſt*
animoſo	*troſtan, cerchian*
annitrire	*reſghetat*
anno	*leito*
anno paſſato	*lane*
annodare	*zauezat*
annulare	*depenat*
annuuolare	*oblacnit*
anteceſſori	*ſtariſi*
anticipare	*preiat*
anticamente	*ſtarim*
antico	*ſtaro* (27 a)
ape	*cella, chmella*
aperto	*odpert*
apoſtolo	*Jogher, apoſtel, Duanaiſtla*
apparecchiare	*perprauit*
apparire	*pricazat*
appartenere	*obderzat*
appetito	*voglia, zela*
appiccare	*obeſſet*
appoggiarſi	*naslonitſe*
appreſſo	*blizu, per*
approbare	*peruolit, iſcuſſit*
aprire	*odprit*
arabbiare	*vſtechi*
arare	*oreth*
aratro	*dreuò*
arca	*ſcrigna*
archibuſo	*puſſa* (27 b)

arco	*luc*
arder	*goret*
ardire, verbo	*ſmet*
ardore	*goruchie*
arrenderſi	*ſe podat*
arena	*peiſec*
argento	*ſrebro*
argine	*prot*
armare	*orodit*
arma	*orodia*
armentaro	*chrednic*
armento	*chreda*
areſca	*pleua*
arpigare	*brana vlech*
arpigo	*brana*
arricchire	*bogatit*
arroſtire	*pech*
arruginirſi	*riauitſe* (28 a)
arte	*art*
artegliaria	*velica puſſa*
aſcelle	*pod paſdike*
aſcendere	*leſt gore*
aſciugare	*ſuſſit*
aſcoltare	*posluſſat*
aſcondere	*ſcrit*
aſcoſamente	*ſcriuau*
aſinaio	*oslar*
aſino	*osl*
aſparago	*praſchiche*
aſpergolo	*cropilo*
aſpettare	*chiacat*
aſſaggiare	*pocuſſit*
aſſai	*doſti*
aſſaltare	*preſcochit*
aſſe	*deſca*
aſſediare	*obleſet, obleſt* (28 b)
aſſentio	*pelin*
aſſimigliare	*priglicat*
aſſoluere	*proſtit*
aſtenerſi	*ſderzatſe*
aſtrologo	*ſueiſdar*
attaccare	*perbit*
attendere	*mercat, chiuit*
atterrare	*ſuernit*
a torto	*criu*
attoſſicare	*oſtrupit*

auanti	*náprei, ſpret, poprei*
auanzare	*oſtat*
auaro	*ſcop*
auaritia	*ſcopoſt*
auena	*ouas*
auentura	*ſrechia*
auenturoſo	*ſrechian*
auuerſario	*protiuaic* (29 a)
auertire	*oſnanit, opomonit*
auezzarſi	*nauaditſe*
auilire	*ſmagat*
auiluppare	*peruezat*
auiſare	*poueidat*
autorità	*oblaſt*
autore	*zachietec*
auenire	*ſe godit*
azuro	*plauu*
Bachetta	*ſiba*
bacello	*grac*
badile	*ſubla*
bagnare	*ſmochit*
bagno	*topliſa*
balcone	*ocn*
baglia	*doiniſa, doica*
ballare	*pleſſat* (29 b)
ballo	*ples*
balordo	*preproſt, neſnan*
bambino	*deite*
banchetto	*goſtouagnie*
banchettare	*vgoſtit*
banda	*crai, ſtran*
banda dritta	*deſno ſtran*
banda ſiniſtra	*leuo ſtran*
bandire	*bandizet*
barattare	*megnat*
barba	*brada*
barbiere	*britbar*
balenare	*bouſcat*
balena	*kitta*
barbottare	*mermrat*
barca	*ladia, barca*
barile	*barigla*
baſciare	*buſſat* (30 a)
baſſo	*niſco*
da baſſo aduerbio	*ſdolai*

baſtardo	*pancrt*
baſtone	*paliſa*
battaglia	*boi*
battere, i. caſtigare	*tepit, biet*
battere i denti	*ſcripat*
batter denari	*couat denarie*
batter il grano	*mlatit*
batter la porta	*clucat*
batteſimo	*kerſt*
battezare	*kerſtit*
battitura	*tepeignic*
battocchio	*clepetez*
batti fuogo	*oghnilu*
beatitudine	*blazenſtuoſt*
beato	*blazen*
beccaio	*meſſar* (30 b)
becca morti	*pogrebnic*
beccaria	*meſſaria*
becco	*iarez*
becco d'vccello	*clun*
beccare	*picat*
beffare	*zaſpotouat*
belare, far la voce della pecora	*beccat*
bellezza	*lepota*
bello	*lip*
benda	*ruta*
bene	*dobro*
benedire	*zeghnat*
benigno	*lubeſniu*
bere	*pit*
inuitare à bere, à far brindeſi	*napitat*
beuanda	*pithie* (31 a)
beſtia	*ziuina*
biada	*zita*
biancheggiare	*pobelit*
bianco	*beu*
biaſimare	*ſmagat*
biaſtema	*ſentouagne*
biaſtemare	*ſentouat*
bicchiere	*glas*
birro	*birich*
biſauolo	*predet*
biſcia	*cachia*
biſognare	*potrebat*
biſognoſo	*potreben*

bocca	*vſta*
boccale	*boccau*
boccal da oglio	*verch*
boccone	*zelozai*
boia	*manigaut* (31 b)
bogliente	*vroch*
bollare	*zapechiat*
bollo	*pechiat*
bollire	*vret*
bontà	*dobrotu*
bombace	*pauola*
borſa	*moſna*
botta	*lodriſſa*
bottaccio	*putric*
boue	*vou*
braccio	*ranma*
bragia	*ogla*
brancare	*zapopaſt*
briglia	*vſda*
braua	*iunac*
briachezza	*pianoſt*
brodo	*zupa*
buco	*iama, lucgna, ſpilu* (32 a)
budelle	*chiereue, vtroba*
brutto	*gherd*
bugia	*lazù*
buono	*dober*
bugiardo	*lazgnic*
brina	*slana*
burlare	*ſchiulit*
burla	*ſciala*
buttare	*vrech*
butiro	*maslo.*
Cacare	*ſrat*
cacatoio	*laiben*
caccia	*lou*
cacciatore	*louez*
cadauero	*mertou, truplo*
caduco	*padechi*
calamare	*caramau* (32 b)
calcare	*peſtat, teptat*
calcagno	*pata*
calcina	*iapno*
calcio	*vritenit*
caldaia	*cotlu*

calderino	*cotlich*
caldo	*toplo*
caligine	*ſaia*
caligaro	*ſoſter*
calore	*topluta*
calpeſtrare	*poteptat*
calice	*kelic*
caluezza	*goloſt*
calcco	*gou*
calzare	*oubuet*
calzoni	*bregheſſe*
cambiare	*meignat*
camera	*cambra* (33 a)
camice	*ſrakiſa od maſnicou*
caminare	*codit*
camiſcia	*ſrakiſa*
campagna	*roie*
campo	*gniua*
campana	*ſgon*
campanile	*ter*
canna della gola	*goutaniz*
canna d' archibuſo	*ceu*
cancelliere	*canzler*
candela	*ſuechia*
candela di ſeuo	*loiniſa*
candeliere	*laicter*
cane	*pes*
caneſtro	*pleteniſſa*
caneua	*cram*
canna	*ſirca*
cantare	*pet, poiat* (33 b)
cantone	*cot*
canuto	*ciu*
canzone	*peiſſen*
caparra	*ara, zaſtuua*
capegli	*laſcie*
capello	*clabuc*
capello di paglia	*slamnic*
capeſtro	*vazou*
capezzale	*podglaugnec*
capitano	*autman*
capo	*glaua*
cappone	*cappon*
capra	*coza*
capraro	*cozar*
capretto	*coslich*

capriolo	*ſerna*
carbone morto	*vogou*
carbone acceſo	*zeriauiſa* (37 a)
carcere	*caica*
careſtia	*draghigna*
carezze	*luboſte*
carezzare	*voſit*
carrigare	*obloſit*
carne	*meſsà*
carneuale	*puſt*
carogna	*merca*
carro	*vus*
carta	*papir*
caſa	*kiſſa, doma*
caſcare	*paſt*
caſcio	*ſir*
caſſa	*ſcrigna*
caſtagna	*coſtagn*
caſtello	*grad*
caſtigare	*ſtrafat*
caſtira	*chiſtoſt* (37 b)
caſto	*chiſt*
caſtrare	*ſcopit*
caſtrato	*ſcoplien*
caſtrone	*ſcopez*
cataletto	*truga*
cattaro	*casl*
cattiuo	*cud*
caualcare	*ieſdit*
cauaglia	*cepez*
caualla	*cobila*
cauallaro	*cubilar*
cauallette	*cobiliſe*
caualliero che fà la ſeda	*zidaunic*
cauallo	*cogn*
cauare. i. haurio	*tochit*
cauare. i. tirar fuora	*ſdret*
cauezza	*autra* (38 a)
caolo	*zeglia*
cazzuolo	*sliſſa*
cece	*peſſec*
cedere	*oghibat*
celebrar Meſſa	*maſſauat*
celeſte	*nebeſco*
cena	*vecheria*
cenere	*pepeu*

cenare	*vecheriat*
cento	*ſtou*
ceppi	*ſpona*
cera	*vuſc*
cercare	*iſcat*
cerchio	*obroch*
certamente	*viſno*
certo	*viſen*
cerucllo	*muzana*
ceruo	*ielen* (38 b)
che? interrogatione	*cai?*
che	*da*
chi	*du, keteri*
chiamare	*clichiat*
chiaro	*iuſno*
chiauaro	*cluchiar, sloſſer*
chiauare. i. ferrar con la chiaue	*zaclenit*
chiaue	*cluch*
chiauiſtello	*rinc*
chieſa	*cirqua*
chioccio	*clochia*
chiodo	*zuec*
chioſtro	*cloſter*
chiudere	*zaprit, zapirat*
ciauatino	*ſlicar*
cianciare	*mermrat, clafat*
ciaſcheduno	*vſſaki* (39 a)
cibo	*ied*
cicala	*ſcrezàc*
cicoria	*radich*
cieco	*slepez*
cielo	*nebu*
cifolare	*piſcat*
ciglio	*oberue*
cignere	*opaſſat*
cigno	*lobòt*
cima	*verc*
cimice	*ſteniſa*
cimiterio	*zeghn*
cinquanta	*pet naiſt*
cinque	*pet*
cinta	*pas*
cipolla	*chibula*
circonciſione	*obrezagnie*
circoncidere	*obrezat* (39 b)

circondare	*zagradit*
circuito	*obroch*
ciregia	*vifgne*
citare	*citat*
città	*mefto*
cittadino	*burgar*
ciuetta	*chiuc*
cocomero	*codumer*
coda	*rap*
cogliere	*pobrat*
coglione	*mode*
cognato	*diuèr*
cognitione	*fnagne*
cognome	*preimac*
coito	*plod*
collare	*cedit*
collatoio	*cedilu*
cola	*lim* (40 a)
collatione	*fruftic*
collatione fare	*frufticat*
colera	*fard*
colle	*crebfich*
collo	*vrat*
colombo	*golob*
colore	*farban*
colorare	*farbat*
colpa	*criuifa*
colpeuole	*criuez*
colpo	*slac*
coltello	*nozich*
comandare.	*veazet, zapouedat*
comandamento	*zapoueid*
comare	*botra*
combatter	*ftecat*
come? interrogatione	*cocu?*
come	*coker* (40 b)
commetter	*porochit*
cominciare	*zachiet*
commodità	*nachin*
commune	*nauadnu*
communicare	*obcaiat*
cõpagnia	*touariftuo, drusba*
compagno	*touaris*
comparare	*glicat*
compaffione	*miloft*
compiacere	*zartat*

commiato	*zloua*
compire	*complit*
comprare	*cupit*
con	*ſ*
conca	*nichiſſa*
concettione	*zuchetie*
concordia	*sloſenoſt*
concubina	*curba* (41 b)
condannare	*obſodit*
condire	*oſtupat*
condurre	*pegliat, perpegliat*
confirmare	*poterdit*
confeſſare	*ſpoueidat*
confeſſore	*spoueidnic*
confidarſi	*vpatſe*
confonder	*ſmeſſat*
confortare	*troſtat*
confuſione	*ſmeſſagnie*
conoſcere	*poſtnut*
conſigliarſi	*zuetouatſe*
conſeruare	*ocranit, obarouat*
conſiderare	*ſmislouat, premislit*
conſolare	*troſtat*
conſtanza	*ſtanovitnoſt*
conſuctudine	*nauada* (42 b)
conſumare	*zadiat*
contadino	*cmet*
contaminare	*ſcrunit*
conte	*cnes*
contemplare	*raſmislit*
contentarſi	*contentutſe*
conteſa	*creg*
conteſſa	*cneghigna*
continoare	*oſtat*
contra	*pruti*
contradire	*prutirech*
contrario	*brotiunic*
contraſtare	*cregat*
contriſtare	*zaloſtit*
conturbare	*ſmotit*
conueneuole	*prauichno*
conuitare	*vgoſtit*
copiare	*spiſſat* (42 a)
coperchio	*criuachiâ*
coperto	*pocriu*
coprire	*pocrit*

coppiere	*naliuar*
coruo	*vran*
corda	*ſtric*
corda da ſtromento	*ſtruna*
cornamuſa	*maſniſa*
corno	*roc*
corona	*crona*
corpo	*tellò*
correre	*tech, diriat*
correttione	*ſuariegnie*
culo	*guſiſſa, rit*
curarſi	*maratſe*
cuſcire	*ciuat*
cuſina	*cuegna*
cuſtodire	*varouat, obaurouat* (42 b)
cuſtodia	*varouagnie.*
Da, ò dal	*od*
dacio	*zou*
daciaro	*zounar*
da douero	*reſnichnu, za reſnizzo*
da niente	*za niſter*
dardo	*loucha*
debito	*dougo*
debitore	*duzan, duſnic* (43 a)
decano	*zupan*
dedicatione	*opaſſilo*
delliberare	*poſueitouat*
delitto	*grec*
denaro	*denar*
dento	*zob*
dentro	*notre, noter*
deſerto	*puſchiaua*
deſſinare	*cuſſit*
deſinare nome	*cuſſilo*
deſtra	*deſna* (43 b)
detale	*fingrot*
deto	*perſt*
differire	*zaulech*
digiunare	*poſtet*
diligente	*ſkerbn*
dimagrarſi	*omadletſe*
dimoſtrare	*pocazet* (44 a)
di nuouo	*ſpet*
dio	*bug*
di onde	*od cod*

di qui	*od tu*
di quel luogo	*od unde*
dire	*rech, det*
dirizzare	*raunit, glicat*
diſcaricare	*reslozit*
diſcender	*it dole*
diſcucire	*recinat, raſpret*
diſdegnoſo	*ſardit*
disfare	*raſdert* (44 b)
dislegare	*odnezat*
diſmontare	*rauceſt*
di ſopra	*od ſgorai*
di ſotto	*od ſdolai*
diſparecchiare	*reſprauit*
diſtendere	*ruslozit*
diſuſare	*reſuadit*
diuidere	*raſdilit* (45 a)
diuorare	*poſret*
dolore	*bodlaie*
domare	*peruadit*
domandare	*pruſſat*
domani	*iutre*
donare	*ſencat, darouat*
donna di parto	*obroiniſa*
donna di maridare	*decliſa*
donola	*cuniſa*
doppo	*potle, pai* (45 b)
doppio	*dupplec, duoiſt*
dotare	*dotat*
dotto	*moder, vuchien*
dottore	*dottur*
dottrina	*modroſt*
drugo	*lintuor*
duro	*terd* (46 a)
Eccitare	*rasbudit*
ecco	*le, ouo*
elemoſina	*bugaime*
elera	*berslian*
emendare	*pocaiat*
empiaſtro	*flaiſtrat*
empio	*cud, ne miloſtiu*
empire	*napounit* (46 b)
enfiare	*otech*
epitafio	*piſmu*
eremita	*puſtignac*

eſalare	*oraduat*
eſca	*zuuàc*
eſente	*ledic*
eſeredare	*reſuerbat*
eſſaminare	*ſpriſſat* (47 a)
et	*inu*
Facile	*lacco*
fagiolo	*faſau*
falce da tagliar ſieno	*cozza*
falce da tagliar le biaue	*cerp* (47 b)
falcone	*iaſterb*
falegname	*tisler*
falſo	*faus*
famiglia	*druſina kiſna*
fango	*blato*
fare	*ſtorit, delat*
farina	*moca* (48 a)
farro	*iechmen*
fatica	*ſtenta*
faticare	*ſtentat*
faſcio	*breme*
fauo di miele	*ſatine*
fauorire	*fauorit*
fazzoletto	*fazzolet*
febre	*merſliſa*
feccia	*drozie*
fede	*vera*
femina	*ſamizza* (48 b)
ferrata di fineſtra	*gartra*
fermare	*fermat, oſtat*
fertile	*obilan*
fetido	*ſmardiu*
fiamma	*plemen*
fiaſco	*tiqua* (49 a)
fibbia	*rinca*
ficcare	*vtecnit*
fiele	*zouz*
figliaſtra	*paſterca*
figliuola	*kchi*
figliaſtro	*paſterc*
filo	*zuiren, nit*
finire	*complit* (49 b)
finocchio	*coromach*
finocchio ſaluatico	*coperch*
fin che	*docle*

fin qui	*do tu*
fiorino	*raines*
focolare	*oghgniſke*
folletto	*malic. ſcratil*
fomite	*zunter*
fondare	*fundat, vtonit*
fongo	*gouba* (50 b)
fontana	*ſcauna*
forame	*ſpiglia*
foraſtiero	*tuinic*
forbice	*ſcaric*
forca, patibolo	*ganga*
formagio	*ſir*
formica	*meruinez*
forsi	*morebit*
forte .i. alta voce	*ſiuno* (50 b)
fortezza	*much*
fortificare	*vtuardit*
fraga	*rufca*
franco	*ſrai*
frate	*frat, mnic*
fraternità	*bratigna*
fregare	*ribat*
fregole	*meruc*
freno	*berſda*
freſco	*friſc*
frigere	*zuret*
fritata	*zuerthie* (51 a)
frombola	*frachia*
frutto	*ſad, plod*
fuga	*bizagnie*
fuggire	*beizat*
fumo	*dim*
fuora	*vum*
furto	*tatigna*
fuſo	*vreteno*
futuro	*ker pride*
Gabbare	*gagliufat, ignauat*
gabbia	*chiaipola* (51 b)
galletto	*petelinez*
gallina	*cocus*
gallo	*petelin*
garofano	*nagolen*
gatta	*machca*
gatto	*machec*

gattolini de gli albori	*podlefcauina*
geladia	*zouz*
generare	*zalech*
genero	*cet*
gengiua	*zobifa*
gentilmente	*slactinfki* (52 a)
gentilhuomo	*slactnic*
gettare	*luchiat*
già	*fdauno*
ghiacco	*panfer*
ginepro	*brign*
giogo	*iarme*
gioncata	*fcuta*
di giorno	*podneui* (52 b)
giudicare	*fodit*
giudicio	*fodba, prauda*
giuocolare	*caucat*
giuramento	*perfega*
giurare	*perfech*
gobbo	*gherblien* (53 a)
goccia	*capla, fraga*
godere	*vziuat*
gola	*garlo*
golofo	*pofrefnic, glat*
gombito	*lhaket*
gomitolo	*clopez*
gonfiare	*napicnit, napucouat*
gonfio	*oteco*
gradella	*gherdelle*
gramegna	*ferada*
granciporí	*paurie*
grandemente	*velico, fiuno* (53 b)
grano	*zerno*
graffo	*toft*
grato	*cualien*
grattare	*chieffat*
grattucafcio	*ribezin*
grauida	*nozzichia, tefcu*
grembo	*crillo*
gremiale	*filtoc* (54 a)
gridare	*fuarit*
grondaia	*cap, corita, ftreifnu*
groppiera	*podrapifu*
groppo	*vezou*
guancia	*lizza*
guanciata	*slafernifʃa*

guanciale	*racuſgnic*
guſcia	*lupgna* (54 b)
Haime	*iouc*
herede	*kuerba* (55 a)
hieri	*rcherai*
hierſera	*ſnoche*
hiſopo	*zepez*
hiſtoria	*dianie, isloy*
hoggi	*danas*
homicida	*rasbinic*
honore	*poſtegne, chiaſt*
hormai	*rurè* (55 b)
hortolano	*vertner*
hoſteria	*hoſtaria*
humidire	*ſuitnit*
humidita	*ſuitnoſt*
humido	*ſutno*
huomo	*mos, zlouec*
Idolo	*malic* (56 a)
ignobile	*ſcruu*
imbrattare	*oblatit, pipat*
impegnare	*rubat* (56 b)
inacquare il vino	*ſmeſſat uodo ſ uinom*
in altro luogo	*drugde*
incantare	*zuprat, zupernit* (57 a)
incenſo	*veric*
incerare	*voiſchit*
incitare	*rezerdit*
incolpare	*obtuzit*
incurabile	*ne vſdranglien*
indouinare	*vuonat* (57 b)
indulgenza	*odpuſchiegne, odpuſtac*
infamare	*osloglaſſet*
infermarſi	*obolitſe*
inferno	*pacù* (58 a)
ingannare	*zapeigliat*
ingiottire	*poſret*
ingiuria	*sloglas*
ingordo	*glat*
ingrauidare	*nabreiet*
iniquità	*cudoſt, cudoba* (58 b)
innamorato	*ſnubez*
innumerabile	*ne ſteien*
inſanguinare	*criuauit*

inſegna	*bandieru*
inſidiare	*pelegat*
inſogno	*ſen*
inſognare	*ſaniat*
inſtruttione	*nauuc* (59 a)
in sù	*gore, viſki*
inſulto	*naſcoch*
intelletto	*pamet, zaſtop*
integrità	*ciloſt*
intendere	*zaſtopit, razumit*
interdire	*prepoueidat, vſderzat*
interiori	*drub, ſnoterni*
intorno	*oculi* (59 b)
intrigare	*vmatit, zapleſt*
inuecchiarſi	*ſtaritſe*
inuernare	*zimat*
inuidia	*neuidoſt*
inuidioſo	*neuidnic*
ira	*ſardoſt* (60 a)
iſola	*otok*
Labro	*ſobiſu*
laccio	*vezan*
lagrima	*ſouza*
lagrimoſo	*ſouzan* (60 b)
lambruſca	*corbina*
lampeggiare	*bouſcat*
lampo	*bouſca*
lana	*youna*
laico	*puchian*
lapidare	*camnit*
lardo	*ſpec*
lato	*crai* (61 a)
latrocinio	*cradegnie*
legame	*poduaze*
legge	*zacon, poſtaua*
legitimo	*zaconaz* (61 a)
legno	*clod, deruò*
lente	*lechia*
lento	*caſſan*
lenzuolo	*pugnaua*
lepre	*zaiz*
lettera .i. elem.	*slouo*
portalettere	*liſtar*
lettiera	*ſpampet*
letto .i. cub.	*poſteglia*

libidine	*blud* (62 a)
libra	*libriſa*
libraria	*buquariſa*
libro	*buque*
lieſina	*ſubla*
lingua	*iezic*
liqueſare	*reſtopit*
lite	*prauda* (62 b)
loglio	*lunca*
lombo	*ledia*
lucerta	*cluſcheriſa*
lucido	*ſuetlin*
lunedì	*pandelek*
lungo	*dug* (63 a)
luogotenente	*ſtegar*
lupo	*vouc*
luſſuria	*bludnoſt*
Maggiore	*vechi*
magnano	*cauchmar*
magrezza	*madloſt*
magro	*madeu* (63 b)
maledire	*preclet, preconit*
maledittione	*cletua*
manaia	*ſikira*
manico	*toporiſchie*
mano	*roca* (64 a)
manſueto	*crotac*
mantello	*plaſch*
mantice	*mhec*
mantile	*antueglie*
manza	*iuniſa*
marcheſe	*keuſic* (64 b)
maſchera	*ſcaramata*
maſticare	*duechit*
mattone	*cegou* (65 a)
maturare	*ſreiat*
mazzo di fiori	*faſſichzuetia*
membro virile	*curez*
mendicare	*petliat*
menta	*matiſa* (65 b)
mentire	*lagat*
merdoſo	*ſranez*
meſe	*meſſez*
mietere	*zet* (66 a)
mietitore	*zegnic*

mille	*tauzent*
milza	*slezeno*
minacciare	*pretit*
miracolo	*tſaiken* (66 b)
miſura	*mera*
moccare la candela	*vſſacnit, zuechio*
mola di molino	*camen od malinu*
molino	*malin*
molle	*macac*
moraro	*murva* (67 a)
morbido	*obieſten*
morir di freddo	*vzebſt*
morſo di cauallo	*berſdu*
mortale	*merlez*
mortaio	*mozer*
muffa	*pleſgna* (67 b)
mulo	*maſg*
munitione	*potribnoſt*
mutar luogo	*ſmeſtit*
mutare	*minit*
mutolo	*mutez*
Natale di N. S.	*bozich .i. paupertas, quia propter nos pauper factus eſt. dicitur etiam od roiſtua* (68 a)
nebbia	*mogla*
negocio	*zaſt*
nepote	*vnuc* (68 b)
neſpola	*neſpola*
neſſuno	*obeden*
nodo	*vezou* (69 a)
nono	*ſtar ochia*
numero	*ſtiueinie* (69 b)
Obedienza	*pocorichina*
obligato	*zauezan, oblublien*
occulto	*ſcriuen* (70 a)
ogniuno	*ſaketeri, vſſaki*
oime	*iouc, iomene*
olmo	*dub*
ombilico	*pepec*
ongia	*nocat* (70 b)
onto	*mazan*
openione	*menegnie*
oppio	*clen*
oratione	*molituo*

orecchio	*uca*
oriente	*iſtoch*
orſo	*meduid* (71 a)
oſcurare	*temnit*
oſtinarſi	*cuiatſe*
ottimo	*nar bulſi*
roſſo d'ouo	*roſgnac, chiergnac* (71 b)
bianco d'ouo	*bengnac*
Padire	*ceccrat*
padrino	*munez*
palletta del fuoco	*zezou* (72 a)
palmo	*padigl*
palo	*colez*
panico	*bar* (72 b)
parco	*ſcop*
parentado	*slacta*
paſſeggiare	*ſpancirat* (73 a)
paſſera	*grabez*
paſtinaca	*merquiſa*
paura	*ſtrac* (73 b)
pentirſi	*caſſatſe, grinat* (74 a)
perciò	*zatiga*
pergola	*latnic* (74 b)
perpetuo	*vichne*
perſico	*breſqua*
pettorale di cauallo	*podgherliſa*
pialla	*obla* (75 b)
pianura	*roie, polei*
pica	*copie*
caminar à piedi	*codit knogac*
pieno	*pon*
pietra	*camen*
plebe	*ſolc* (76 a)
poco fà	*todi*
poi	*pai, potle*
pollaſtro	*piſchiaſnez* (76 a)
polmone	*pluca*
poltrone	*lein*
pomaro	*dablo, iablan*
pomo	*iabuc*
pomo cotogno	*cutina*
ponta	*ſpiſſa*
poppa	*ſces*
poppare	*ſceſſat*
poſdimani	*poiutregnen* (77 a)

potere	*moret*
pouero	*bozez*
prato	*ſenozet, traunic*
preſto	*kitro, iaderno, prece* (77 b)
pretio	*cupilo*
prigione	*tamnizza*
priuare	*priuat*
prodigo	*dobro leba* (78 a)
prolongare	*zuulech*
prouerbio	*priglica, pripuuiſt*
puerile	*otrochiaſtuo* (78 b)
pugnale	*pugnau*
pugno	*paſt*
puina	*ſcuta*
pulce	*bhuca*
pupilla dell' ochio	*ſerclu*
purgatione	*ochiſtenie*
putta	*decliſſa, diuoica*
Quadrageſima	*poſt, coriſma* (79 a)
qualche volta	*caſſencrat, vchiaſſe*
qualcuno	*keteri*
quaſi	*ſcorai*
querela	*tusba* (79 b)
querelare	*tozit*
queſta matina	*daue*
queſta ſera	*dreue*
Rabbia	*vſtecluſt*
rabbioſo	*vſtekel*
raccolta	*zetua* (80 a)
radoppiare	*ſduplat*
ragno	*pagliec*
raſoio	*britua* (80 b)
raſpare	*grebſt*
redine	*zughel*
regno	*craglieſtuo*
religione	*redouniſtuo*
religioſo	*redounic*
reliqui de' ſanti	*ſuetigna*
remo	*veslo*
reni	*ledia*
ribaldo	*loter*
ributtare	*odurich* (81 b)
riceuer	*priat*

ricuſare	*odpoucidat*
riprender	*ſuarit* (82 a)
riſcatare	*reſſet*
riſcuotere	*teriat*
riſplendere	*ſuetlit, mumit*
ritondo	*oblo, ocrogh*
rocca	*presliſa* (82 b)
rodere	*glodat*
ronſare	*kercat*
roſa	*rouſa*
roſpo	*padrinca*
roſſo	*rus*
rotolare	*caiat*
rotto	*resbien, slomen*
rugginoſo	*riu* (83 a)
rumare	*errit*
ruota	*cuolo*
ruttare	*rigat*
Sabatto	*ſabbota*
ſabia	*peiſec*
ſacco	*zakel*
ſaliera	*ſouniſſa* (83 b)
ſalina	*plouagne, slina*
ſambuco	*beſgouina* (84 a)
ſampogna	*drumglia*
ſangue	*cri*
ſanguinoſo	*criuau*
ſapore	*ſmac*
ſaſſo	*camen*
sbadagliare	*zeicat* (84 b)
ſcala	*loitra, ſtinga*
ſcalogna	*luc*
ſcalzo	*zouen*
ſcampare	*beizat*
ſcandelizare	*ſmutit, sblaſnit*
ſcapuzzare	*popouſnit* (85 a)
ſcarpe	*ſogliene, cereulie*
ſchiaffo	*slafernisa*
ſchiauone	*slouen*
ſchiuma	*peina*
ſcinto	*opaſſen* (85 b)
ſciugamano	*antueglia*
ſolpire	*reslat*
ſcommunica	*pana* (86 a)
ſcommunicare	*panat*

ſcortare	*ſcratit*
ſcuro	*temman*
ſdrucciolare	*ſpuſnit* (86 b)
ſecolo	*vecli*
ſeditioſo	*zapelnic*
ſegurtà	*poroc* (87 a)
ſella	*ſedlo*
ſelua	*goſdie*
ſemenza	*ſemo*
ſemplice	*priproſt*
ſentenza	*oſuda*
ſentiero	*ſteſa*
ſentinella	*vactar* (87 b)
ſerpeggiare	*leiſt*
ſeda	*zeida* (88 a)
ſete	*zaia*
ſettimana	*teiden*
ſi come	*coker* (88 b)
ſicurare	*zierat*
ſingiottire	*couzat*
slongare	*ſdalechit* (89 a)
ſoffietto	*mec*
ſolamente	*tmuch, comech*
ſolco	*razar*
ſoldato	*ſaudat, zaunier*
ſole	*ſonce*
ſoma	*touor* (89 b)
ſonaglio	*ſgonchich*
ſongia	*ſalo*
ſortina	*iſuir*
ſoſpettare	*ſumnit*
ſottile	*tnac, tencu* (90 a)
ſpada	*mech*
ſparire	*ſmaghnut, rgaſnit*
ſpelta	*perianiſſa* (90 b)
ſperienza	*ſcuſa*
ſperone	*oſtroghe*
ſpeſſigare	*kitit*
ſtadiera	*peza* (91 a)
ſtaffa	*ſtrumena*
ſtaffile	*zaigla* (91 b)
ſtagno, peltro	*coſſiter, cign*
ſtallone	*paſtuc*
ſtampare	*ſtampat, drucat*
ſtarnutare	*kicat*
ſtimolo	*oſtn*

ſtinali	*ſcornice, bote*
ſtorto	*creuglieſt* (92 a)
ſtrega	*zuperniſa*
ſudare	*vpotit*
ſuocero	*taſt* (92 b)
ſuono	*glaſſan*
Tacere	*mouchit*
tarma	*chier* (93 a)
tedeſco	*neimez*
tegna	*grenta*
temere	*ſtraſſit ſe, ſe bat*
tempia	*ſenez*
tenero	*mecac*
tentore	*ſerboltar* (93 b)
caminar per terra	*codit na tle*
teſticolo	*mode*
tetto	*ſtreca*
teſoro	*ſaz*
tirare	*luchiat*
tizzone	*glougna*
torcere	*ſcreulat* (94 a)
torre	*turn*
toſare	*oſtrich*
toſſere	*casliet*
touaglia	*antueglia*
tradire	*ſdat, fratat*
tramontare	*zacaiat* (94 b)
tremare	*trepat*
trippa	*vampa* (95 a)
trinello	*zueder*
troppo	*preuich*
tuonare	*garmit*
tutore	*vgherab*
Uaglio	*veijuniſa*
uarole	*corice* (95 b)
uaſallo	*cmet*
udito	*posluc*
uela	*iadra* (96 a)
uelluto	*zamet*
uenchi	*bake*
uendemia	*vandima*
uenerdi	*patec*
uentoſa	*ventuſe*
uerze	*zeglie* (96 b)

uefpro	*vechiernifa*
uetro	*glaffauena* (97 a)
uettouaglia	*ziuignie*
uifitare	*pocodit*
uicino .i. prope	*blizu*
uigna	*vinograd*
uile	*fcrun*
uinaccia	*tropinie*
uinegia	*benetca*
uindolo	*garumprat* (97 b)
uirtù	*cripoft*
uifchio	*bifk*
uifione	*videgnie*
uitellino	*teuchich*
uitello	*telle*
ultimo	*posledni*
unire	*iednit* (98 a)
uolontà	*voglia, zelia*
uomero	*lemes* (98 b)
uomitare	*bluuat*
ufcire	*it vun*
ufurario	*vfurar*
Zoppicare	*chiotat* (99 a)
zoppo	*chiot*
zucca	*tighichia*
zago	*facne, fluga*

Takoj za slovarjem sledé na str. 99 b nekatera imena denarjev:

Nomi di alcune monete più vfitate.

Bezzo	*viner*
quatrino	*quatrin*
foldo	*foud*
gazetta	*petac*
da fei foldi	*repar*
da otto foldi	*ofmac*
da venti	*libra*
mocenico	*ventin*
fiorino	*raines*
ducato	*toller*
fcudo d'argento	*crona*
fcudo d'oro	*slate*
cechino	*cekin*

III.

Iz domače zgodovine vemo, da so briksenski škofje tudi na slovenski zemlji posestva imeli. Kadar so se obračali neposredno do teh slovenskih podložnikov bodi si z ukazi ali s kakimi naznanili, treba je bilo, da so se pri tem posluževali domačega t. j. slovenskega jezika. Takov maloobsežen ukaz ali naznanilo, namenjen prostemu narodu bleškega okraja, hočem v sledečem objaviti. To naznanilo je iz prve polovice XVII. stol. in sicer iz l. 1642, in ne obsega več kakor jeden list, ki je popisan samo na prvi strani in je shranjen v ljubljanskem deželnem muzeji. Pisava je lepa in razločna; jezik se pa odlikuje po vseh onih čudovitih germanizmih, katerih mrgoli skoraj v vsakem slovenskem rokopisu iz prejšnjih stoletij, zlasti v bolj juridičnih spisih. To je nekak poseben uradniški jezik in slog, kateri se oklepa oskosrčno vsake nemške besede.

Da je *pravopis* na nemški podlagi osnovan, temu se ne bo nikdo čudil, kdor ve, da je pravopis skoraj vseh naših starejših knjig in rokopisov menj ali bolj srečno izvršena imitacija nemškega pravopisa. Vzrok temu je pač geografični položaj, zato je tudi pri kajkavskih pisateljih — seveda ne pri vseh v jednaki meri — gospodoval magjarski pravopis, pri nekaterih pisateljih na meji italijanski pa nahajamo zopet italijanski pravopis. Tudi pri pisatelji našega drobca ni opaziti sledu Bohoričeve pravopisne reformacije. Najbolje opazimo vpliv tujega pravopisa v našem drobci v pisavi soglasnikov *s*—*z*, *š*—*ž*. Pisatelj ni našel v nemškem pravopisu dovolj sredstev, da bi mogel te glasove razločevati tudi v pisavi; *s* in *z* piše na isti način: *Vsem, gospostuu, Sastopiti* etc. in *suestiga, sa, Vuseli, sposnaite.* Tudi med glasovoma *š* in *ž* ni v pisavi nobenega razločka: *naschimu, schlischeozimu, nascho* etc. in *boschie, praemoschenia, derschatj, skuschite* etc. Za naš *c* piše seveda *z* n. pr. *pravizo, schizati;* za *č* mu rabi mimo *zh* n. pr. *mozhen, temezh, zhes* tudi skupina *zch*, katera je sestavljena po pisavi *sch* = š (s : sch (š) = z (c): zch (č) n. pr. *prozch, rezchmi; z* v *schlischeozimu* je morda samo pomota. Tudi v obliki *Wledi* je zapaziti južnonemški vpliv, če ni tukaj morda vplivala nemška oblika imena: *Veldes.*

Jezik.

Za slovenski polglasnik piše naš drobec *e* n. pr. *mozhen;* polglasnik se je govoril tudi v praepos. sъ, tedaj *se usemi;* res se tudi danes v nekaterih krajih, dasi ne v mnogih ne govori *s,* nego tudi *sè* (pred gotovimi soglasniki), naj omenim

samo iz prekmurskih pridig (objavil Valjavec v Letopisu Mat. Slov. 1874) *ze* (iz) *vse mouči* 116. V naših starih pisateljih se pred sledečim *v* mnogokrat nahaja *so*. — V naglašenem zlogu je *a* nadomestil ь, ъ : *dan*

Krivo bi bilo v našem *temezh* iskati starejšo obliko te besedice, temu nasprotuje odločno zgodovina te oblike. Naši najstarejši pisatelji in viri iz XVI. stol. imajo samo *temuč* in to je še v XVII. stol. navadna oblika, katero beremo n. pr. v Stapletonu (*temuzh* 7, 8, 15 etc.) in sega celo v XVIII st. na pr. v Roger. *tèmúzh* 2, 3, 5. V našem slučaji se je *u* že nekako nejasno in polglasno izgovarjal in zato se je pisalo *e*.

Za stari glas *ě* stoji v naglašenih in nenaglašenih zlogih skoraj izključljivo *e*, kateri samoglasnik se je pa moral na današnji način t. j. nekako ozko izgovarjati n. pr. *napouemo, sapouemo, slehernimu slecherniga, suestiga, mesti, rezhmi*, samo v tem slučaji je *i* v *sliherniga* dobro razumljiv. Kakor v drugih starih virih, beremo tudi tukaj *nima*.

Naš drobec ima *prozch*, in tako pišejo res naši stari pisatelji n. pr. Trub. Psalt. 13 b, 21 b. Iz dolgonaglašenega *o* in tako tudi v zadnjem zlogu pri neutr. izcimil se je glas *u* na pr. *inu, gospostuu, gospud, danu* etc. Semkaj je treba najbrž prištevati tudi *pussihmal*, v tej skupini bi se bil tedaj ohranil naglas še na starem mestu. V jednem primeru stoji *i*, kjer bi pričakovali samo *o* ali pa sekundaren *a: popolnima*. Jaz bi v tem slučaji smatral *i* samo za grafičen pomoček, da se ž njim izrazi polglasnik, dasi tudi ni nemogoče, toda meni malo verjetno, da je ta oblika nastala iz starejše *popolnoma* ali *popolnama*, naslanjaje se na končnice sestavljene sklanje. To obliko nahajamo že v Skalarji; Megiser piše *popounéma*, kar bi kazalo, da je tukaj res vplivala sestavljena in pronom. sklanja.

Stara nosnika sta se nadomestila na znan način: *vuseli roko*. — Samoglasnik *a* se je ohranil celo v vezniku *da*, mesto katerega imajo že viri iz XVI. stol. skoraj izključljivo *de*; tudi pred sledečim *j* je ostal *a: sakai*, najbrž ga je tukaj varoval nekoliko naglas. V *kokar* pa *a* ne znači samoglasnika *a* nego ъ.

Se je li res samoglasnik *i* tudi v nenaglašenih in kratkih zlogih v jeziku našega lista še polno izgovarjal, kakor se piše, to mi je za to dobo ipak precej dvomljivo; ne hotel bi nepopolni grafiki, katera ima mnogokrat svoje nam še nejasne muhe, preveč verovati. V drobci nahajamo *sastopiti, pustili, tudi, ali* in — *nu* (ino).

Za r̥ piše naš drobec *er*, se je li to izrekalo ᵉr ali r̥ — na *er* pač ni lahko misliti v tem narečji — ne da se določiti: *peruiga, derschatj, obderschati*. Tudi *per* beremo.

Nemogoče ni, da se je *l* še res trdo izgovarjal, kajti ta izreka ali saj tej jako blizu stoječa — nekako v sredini med ruskim in poljskim *ł* in našim *w* — se je ohranila še danes v nekaterih gorenjskih narečjih. Mogoče je pa tudi, da je *l* v primerih *popolnima, pussichmal* samo književna tradicija.

V sestavljeni sklanji nahajamo večkrat sekundarni prehod soglasnikov *k* in *g* v *c* in *z*; tega ni v tem listu, ampak samo *vbogimu, drugimu.* Skupina *šč* se ni ohranila, ampak izpremenila v *š*, kar pri našem listu kaže na gorenjsko stran sloven. zemlje *dauoschili, pokorschino.* Da beremo *enimu, eniga* brez *d*, se ne bomo čudili za to dobo, še menj pa, da se pred početnim samoglasnikom *e* ni ohranila jotacija pri tej besedi, kajti o njej že v sloven. pisateljih in virih iz XVI. stol. (razven kajkavskih) skoraj ni sledu. V glagolu *sturiti* je izginil v kranjskih in sploh zapadnih narečjih *v* že v mnogo starejši dobi. — O asimilaciji je nam omeniti samo obliki *gospostuu* in *gospostua.* Pred začetni *u* najsi bode prvoten ali pa sekundaren (t. j. iz *vъ*) pridejal se je *v*: *vuseli, vuse, uusemi, uu* (vъ).

Kakor v drugih juridičnih spomenikih in sploh tudi v drugih tekstih, dasi redkeje, nahajamo tudi tukaj v jednem slučaji, da se od dveh zaporedoma stoječih samostalnikov prvi ne sklanja: acc. *gospud Waidmana, lubiga inu suestiga Christoph Carlna Waidmana.* Tako se tudi sedaj govori v mnogih narečjih, jaz hočem samo iz prekmurščine navesti nekaj primerov n. pr. acc. *gospon Kristuša, z Jeremiaš prorokom, nad Jeruzalem varašom.* Nekaj takih primerov je že v starem beneško-slovenskem rokopisu iz konca XV. st. Loc. sgl. *ъ/o* — debel se končuje samo na *i*: *vledi, mesti, Brixni.* V acc. sgl. *a*-deb. stoji poleg končnice *o*: *gnado, prauizo, roko, pokorschino* tudi *a*: *sa . . . uola.* Najbrž se je počel v tem narečji nenaglašen *o* izgovarjati kot *a*, lahko je pa to samo pisna pomota. Sicer se pa ne sme prezreti, da se je v izrazu *za voljo* že zgodaj pričel končni samoglasnik krajšati in je slednjič izginil; v Roger. beremo mimo *ſa voljo* 37, 38 mnogokrat že *ſa vol* 37, 59, 68, 70, 79, 110 etc. — Da se piše v pronom. in sestavljeni sklanji mimo *tega, temu* tudi *tiga, timu* in v loc. mimo *tem* in *Vaschem* tudi *naschim,* se ne bodemo čudili, ker vemo, da je takih oblik dovolj v jeziku XVI. in XVII. stol. Zaimek *vьsь* ima v dat. in instr. pl. še starejše oblike: *vsem, uusemi*, tako navadno tudi v drugih virih iz XVII. stol. Posebej je treba še omeniti, da ima tudi naš listič obliko *obene* in še ne *noben*, mimo tega nahaja se tukaj tudi *slěherni*: *vsem inu enimu Slehernimu.*

Iz besednega zaklada naj omenim samo *traven*: *ta 12 dan velikiga trauna.* Tudi *pretéž* (Drohung) se tukaj nahaja: *inu temu bogatimu kokar timu Vbogimu prauizo sturiti inu nam ali ki komer*

drugimu da obene pritesche nima sturiti. To besedo dobro pozna Truber in jo mnogokrat rabi, toda vedno v moškem spolu, tedaj v obliki *pritež*. Najbrž se je tudi v jeziku našega drobca ta beseda tako glasila, kajti jaz mislim, da je *obene pritesche* acc. pl. m. pričakovanega gen. pl. Da stoji v nikalnem stavku objekt v acc., to nas ne spravi v zadrego, če se spomnimo, da je v listinah in sploh virih, kateri so potekli iz pisaren, dovolj takih primerov, in celo v naših starih pisateljih XVI. in XVII. stol. nahajamo take slučaje, dasi redkeje. Sploh pa mrgoli naš listič germanizmov, na malem prostoru jih je cel šopek in to krasnih n. pr. *gnade, damo srauen sastopiti, Verbolteria, zhes dali, gualt, lih, prozh pustili.* Po takih germanizmih se sploh odlikuje sloven. „pisarni jezik“ prejšnjih stol.

Sedaj pa naj sledi ukaz.

Mi Joann od Boschie gnade postaulen Skoff Brixni, napouemo Vsem inu enimu Slehernimu k naschimu gospostuu V Wledi schlischeozimu inu podloschnimu nascho gnado. Inu uam damo Srauen Sastopiti, da smo mi gnadliuu prozch pustili tiga Schlahtniga naschiga suestiga Adama Pippana, naschiga inu[1]) *gospostua tudi naschiga V Wledi tega perniga Verbolteria inu smo tudi tiga Schlahtniga naschiga lubiga inu Suestiga Christoph Carlna Waidmana od Marana*[2]) *sa nasche uelike gnade uola k naschimu Haubtmanu tiga poprey imenitniga gospostua V Wledi gori Vuseli inu tistu gospostuu se uusemi nemu schlischeozhimi rezchmi zhes dali gnadliuu dauoschili inu saupali, nemu Saubtmanu*[3]) *tudi proemoschenia tiga pisma, nascho gualt popolnima samo*[4]) *zches dali, enimu slehernimu na naschi*[3]) *mesti lih timu Vbogimu kokar temu bogatimu inu temu bogatimu kokar timu Vbogimu prauizo sturiti inu uam ali ki komer drugimu, da obene proetesche nima sturiti, temezh uas per tem Vaschem ima schizati, Schirmati, roko derschatj inu eniga slehernigu ſ*[5]) *nega dobri inu praui prauizi nu praudi obderschati. Na to ie na uas vuse inu na eniga Sliherniga nasch gnadluu inu mozhen peuelh, da ui gospud Waidmana pussih mal Sa eniga haubtmana Inu ſa uaschiga naprey postauleniga gospuda ali gosposko derschite inu sposnaite, tudi nemu uuſo spodobno pokorschino, kokar se raima, sturite inu skaschite. Sakai mi leto uam gnadluu inu mozhnu sapouemo. Danu uu naschim mesti Brixni ta 12 dan velikiga trauna A. 1642.*

Joann p. p. *Ad mandatum Illmi ac Rſsmi*
Dn̄i Ep̄ī Brixin, p prium
Criſtoph Walther
Secrr. : p.

[1]) V rokopisu stoji *inu* dvakrat. [2]) Te dve besedi stojita nad vrsto. [3]) Sic! [4]) Sic! [5]) Ima se brati *per*.

Dodatek.

Truberjev katekizem z dvema izlagama od l. 1575.

Prvi, kateri je na to znamenito, toda silno redko knjigo Truberjevo opozoril bil je prof. G. Krek (Kres I, 179). Polni naslov knjigi, katera ima 531 stranij in še dve strani errata je: *CATEHISMVS SDVEIMA ISLAGAMA. ENA PRIDIGA OD STAROſti te praue inu kriue Vere, Kerſtzhouane, Mashouane, zheſtzhena tih Suetnikou, od Cerkounih inu domazhih Boshyh slushbi, Is S. Piſma, ſtarih Cronik inu Vuzhenikou vkupe sbrana. Ta mahina Agenda, Otrozhie Molitue, skuſi Primoha Truberia. — 1. Pet. 3. Sitis parati ad reſpondendum cuilibet petenti rationem eius ſpei, quae in vobis est. — Catechiſmus mit des Herren Brentij vñ M. C. Viſchers außlegung ein Predig vom Vrſprung vñ Alter deß rechten vnd falſchen Glaubens vnd Gottesdienſts. Die Haußtaffel vnnd die kleine Agenda. V TIBINGI. M. D. LXXV.* — Knjiga ima dva predgovora, prvi nemški je posvečen *Dem Edlen vnnd Ernueſten Junckhern Fruntzen Georgen von Rein zum Stermall.* V tem predgovoru pove tudi Truber, zakaj je to knjigo posvetil omenjenemu vitezu, on piše o tem: „*Das ich aber diſes Büchlein mein geliebter in Chriſto Sun vnnd Göttl. Juncker Frantz Georg . . . euch zuſchreibe vnnd in ewerm namen laſſe außgehen, thu ich erſtlich darumb, Nachdem ich vor dreyzehen Jaren zu der zeit, da jr geborn vnnd ich der Chriſtlichen Kirchen im Lands Crein perſönlich mit dem Predigampt neben anderen gedient bin . . . Zum anderen zur gedechnuß der Chriſtlichen lieb, trew vnd freundtſchafft, die ich erſtlich mit Ewrn Herren Großuattern Herrn Frantzen von Rein* etc. *vor viertzig jaren, da er der Erſamen Landſchafft deß löblichen Fürſtenthumbs Crain vil jar nacheinander ein Verordneter Einnemer vñ Beyſitzer vnd ich Prediger vnd Thumbherr zu Labach geweßt mit einander gehabt.*“ Za tem predgovorom sledi slovenski, in tukaj se je podpisal Trubar zopet po svoji stari navadi *Primosh Truber Raſtzhizher Crainez* in potem je še dostavil: „*V tim Textu tiga Catechiſma te ene beſſede, koker kerszhenik, Criſtian, Jeſus ie Vgrob poloshen, Jeſus ie pokopan inu tim glih, ſe vnglih vmei Crainci Sloueni inu Crouati tolmazhio. Na tim ſe nema oben ſmotiti.*“

Katekizem seza do str. 286, tukaj se prične „hišna tabla“ (287—408) in potem mala agenda in seza do str. 486. Naslov jej je: *Od S. Kerſta. Ta mahina Agenda. VTI SE PRAVI INV VVZHI KOku ſe ima prou Kerſtiti, Obhayati, Sakon terditi, Vintro, Vuezher, per Jeidi, Subper Turke inu vſe Boshye Gmaine ſourashnike, Moliti. Tolmazhena od Primosha Truberia. — Omnia decenter et ſecundum ordinem fiant. VSE REZHI SVSEB VTI Cerqui ſe imaio poshtenu, poredu inu v ſaſtopnim Jeſiku opraviti, vely S. Paul 1. Cor. 14.*

Na str. 410 pripoveduje Truber, da so ga kranjski in koroški protestanti prosili, da bi izdal malo agendo in njeni želji je tedaj s tem ustregel. Na str. 487—531 je v alfabetičnem redu sestavljen register, na zadnjih dveh straneh brez paginacije so tiskovne pomote.

Ta knjiga ni toliko zanimiva in važna radi jezika, kajti jezik Truberjev poznavamo že iz drugih njegovih spisov in nekoliko tudi iz Levčeve razprave „Die Sprache in Trubers Matthäus“ in iz Škrabčevih opazek na platnicah „Cvetja“, nego po svoji vsebini. Iz nje pozvemo nove podatke o najstarejši sloven. bibliografiji, nekaj novih črtic o Truberji in njegovih sorodnikih, posebno pa nam pojasnjuje marsikaj v kulturnohistoričnem obziru te za slovensko književnost tako važne dobe. Iz te knjige razvidamo znova, kako hudo je bilo v tem viharnem času cerkvenih in verskih prepirov tudi na slovenskih tleh nasprotstvo med obema strankama, med pristaši stare vere in novega veroizpovedanja. Jedna stranka je drugo spodbijala in črnila, kakor se je pač dalo. Celó za tradicijonalno slovstvo in narodne šege ni knjiga brez pomena, ker v njej najdemo najstarejše poročilo o koledi med Slovenci, in tudi o apokrifnih pričah pozvemo marsikaj, za kar drugod nimamo tako starih slovenskih poročil.

V bibliografičnem obziru je važna ta knjiga, ker iz nemškega predgovora pozvemo o dveh do sedaj neznanih slovenskih knjigah, jedni se navaja celó naslov. Privrženci protestantizma niso samo z živo besedo, nego tudi s knjigo širili novo vero, v svojih spisih so se posluževali narodnega jezika, v njem so zagovarjali svoje stališče in svojo vero ter strastno napadali svoje nasprotnike „papežnike“. Pričakovati je bilo, da se bodo tudi zaščitniki in zagovorniki stare vere poslužili istih sredstev, katere so rabili reformatorji tako plodonosno za svoje svrhe. Do sedaj se ni vedelo za nobeno slovensko knjigo pobožne vsebine iz XVI. stol. katero bi bili izdali katoliški duhovniki ali sploh katoliški pisatelji — pri tem se seveda ne oziram na kajkavske pisatelje — katoliška književnost (slovenska) se pri nas pričenja šele z delovanjem Hrenovim. Iz tega katekizma pa razvidimo, da so izdali že v prvi dobi reformacije redovniki, če ne dveh, gotovo jedno slovensko knjigo naperjeno proti reformatorski delavnosti. Truber piše o tem v nemškem predgovoru: „*Es haben ettlich gut Chriſten vnnd trewe Diener der Kirchen Gottes im Lands Crain im nechsten Herbst des 74. Jars mir vberſendt ein newen Jeſuitiſchen Catechiſmum in Windiſcher Sprach getruckt alſo intituliert: Compendium Catechiſmi Catholici in Slauonica lingua, per Quaeſtiones, in gratiam Catholicę iuuentutis propoſitum. Per fratrem Leonhardum Pacheneckerum, profeſſum ac Socerdotem caenobij Victorienſis almi*

Ciſtirienſis ordinis, Graecij Styrię Metropoli, apud Zachariam Barthſchium, Anno 1574. In dem der gut Münch, die Bäpſtiſchen ſiben Sacrament, die ſiben Todſünd die vier Sünde, wölche in die Himmel ſchreien die ſiben Werck der Barmhertzigkeit der Heiligen anrüffen, das Aue Maria vnd andere Müßbreuch vertheidigt vnnd für Catholiſch ausgibt. Es hat auch in diſem Jar zu Grätz in Steyer nahe bey vnſerm Vatterland ein Jeſuiter ein ſcharpffe in ſeinem Sinn Diſputation wider vnſere Kirchen vnnd Religion im Druck ausgehn lassen. In wölcher er mit verkertē vngereumbten fälſchlich angezogenen Sprüchen, Hiſtorien vnd Exempeln auß der heiligen Gſchrifft alten Vättern vnd Concilien beweiſen will, dass die jetzige Bäpſtiſche Römiſche Kirche die rechte Catholiſche vnd Apoſtoliſche vnnd die vnſer vnrechte vnd Ketzeriſche ſey." K temu še dostavlja: „*Vnd dieweil die Jeſuitiſchen auch in Windiſcher Sprach wie obgemelt wider vnſere Euangeliſche Lehr zuſchreiben angefangen in erwegung ſolches hab ich auch vnſer Theologen Exempel nach (vnangeſehen daß ich zuuor in den Außlegungen deß newen Teſtaments, Catechiſmi, Pſalter, Poſtillen, Locis Theologicis vnnd Examine philippi in den dreien Augſpurgiſchē, Würtembergiſchen vnnd Sächſiſchen Confeſſionen der Bäpſtler falſche Lehr vnd einreden wider die vnſern genugſam geantwurt vnd widerlegt) alſo alt, kranck vnnd lam die nachuolgende lange Predig zuſammen colligiert, dictiert vnd neben dem Catechiſmo trucken laſſen.*" Torej, če ne dveh, jedno slov. knjigo najmanj so izdali zagovorniki stare vere v tej dobi. Iz razprave „Jeremias Homberger", katero je objavil pred kratkim Fr. M. Mayer, vemo, da so protestantski učenjaki in književniki Dalmatinov prevod sv. pisma prav natančno in vestno pregledali v jezikovnem in stvarnem obziru, *weil die Jesuiten auch windisch verstünden* (prim. Archiv f. slav. Phil. XII. 581). O tem govori Truber še na drugem mestu svoje knjige, namreč v registru str. 501, kjer piše: *Jeſuitarij, noui Menihi, polni hude kunshti hinauu, Papeshoui Slidniki, bogati, Starih ludi inu mladih Otruk Sepelauci, Slouenski pisheio.*

Kakor sam Truber str. 267 piše, bil je njegov oče ključar pri cerkvi sv. Jerneja na Raščici: „*Mui Ozha, kadar ie na Rashici S. Jerneia zehmoshter bil, ie bil puſtil to Cerkou vſo enimu Crouahskimu Malariu malati . . . Natu ſo vtim 1528. leitu Turki prishli, to Cerkou ſeshgali.*" Še nekaj drugih malenkostij iz Truberjevega življenja nam podaje ta knjiga. Na str. 242 piše: „*Tedai kadar ſem iest pred 28. leiti Vlublani pridigal ſuper Rumane na to Gorizhansko Gorro, So ty eni ſylnu lagali;*" to je tedaj bilo leta 1546. Da je bil l. 1562. zopet v Ljubljani, to je znano že od drugod; iz mnogih pisem objavljenih od Kostrenčića *Urkundliche Beiträge zur Gesch. der protestant. Literatur der Südslaven* je razvidno, kako so se trudili razni vplivni možje in tudi kranjski stanovi, da dobe Truberja zopet v svojo sredino

in domovino. Iz te dobe ni skoraj pisma v Kostrenčićevi zbirki, kjer bi ne bilo govora o Truberjevi vrnitvi v domovino, sedaj se piše, kako je potrebno, da se skoro vrne radi tiska protestantskih knjig, sedaj se zopet poroča, da skoraj pride. Na str. 189 tega katekizma piše sam Truber: „*V tim 1562. leitu, ſem Vlublani vti Poshoui hyshi bil. Sa Poshouo hisho pruti vodi od ſade ie eniga Meſſaria hisha, v ti iſti ſo bile duei deikli, te ſo vkupe gouorile, de ſem ieſt ſmuio drushino is kuhine slishal, Ta Curbin Primosh shnega touarishi Pridiguie, De Deuiza Maria ie ena C.... bila. Natu ſem nima odgouuril, O Vi C...., koku vi ſmeite neſramnu lagati, Inu ſem nima ſto tranzho pritil.*

Za poznavanje onodobnih verskih razmer in hudega nasprotstva med katoličani in protestanti ima ta knjiga nekaj zanimih podatkov, kateri tudi nekoliko razsvetljujejo kulturnohistorično stanje reformatorske dobe. Jedna stranka je drugo grdila in sumničila. Tako piše Truber (str. 202): „*vprashaite skuſi koga, koku in kadai ſo lete ene noue Cerque v nashih deshelah . . . gori prishle, ſo ſeſydane inu k nim tulikain blaga prishlu inu perneßlu. Koker na tei Gorri per Gorici, per Gornim Gradu, pod Gradzom nad Lublana,*[1]) *Na Sileunici, nad Lashkim, na Bruniki, Na Kumi inu drugdi. Ne ſo li vſe te iſte Cerque le od tih Hudizheuih leshniuih Bab, Curb inu hudih ludi gori prishle? H timu ſo ty Fary, Menihi, Cehmoshtri inu Meshnary ſa volo nih trebuha redle pomagali. S temi leshniuimi zaihni, kir ſo prauili inu falsh prizhouali, kir bi ſe per tacih Cerquah bili ſturili. Per tim ſo ty eni hudizheui ludie, Slipi, hromi inu kruleui ſe ſturili inu na berlah h takim Cerquom prishli, Inu ty eni slipi ſe delali inu k nim puſtili ſe pelati; Inu ſo per tacih Cerquah berle od ſebe vergli, ty slepi ſo pregledali Tu ſo ty Fary poteriouali inu na ſteno oli na table malali inu ſapiſſali. Inu ſo te meſſene debele koſty na te shtrike tih sgonou perueſouali, te iſte ſo ty Pſy po nozhi zukali inu ſgonili. Inu kadar ſo ty boſi preproſti ludie h tim Sgonum tekli per nih nikoger neshli, taku ſo diali inu Verouali, ty Sgonuui ſo od Suetnikou ali ſami od te Suetuſti te Cerque oli Gorre ſgonili.*“ Nekaj stranij pozneje (str. 241) poroča zopet: „*Inu v tim 1519. leitu ie bil en Menih Bolteshar Ybmar, ta ie v tim Meiſtu Renſpurgi per eni Capeli, v kateri ie bil en Pild diuice Marie namalan enu taku veliku zupranu ſturil, de ſo vſi shlaht ludie is te Paierske deshele, Moshye inu Shene h ti Capeli inu pildu koker bi nori inu vſtekli bili, tekli . . . Tu ſem ieſt ſam Vshalſpurgi vidil. Leta Menih ie potle to Bidertauſersko Vero gori perprauil, tiga ſo v tim 1528. leitu na Dunaiu ſeshgali i nega Sheno vtupili, tu ſem iest tudi vidil.*“

Dobrega tedaj početnik naše književnosti ni rad povedal o svojih nasprotnikih, toda to nam postane tudi popolnoma razum-

[1]) Sic!

ljivo, če pomislimo, da mu je bilo pretrpeti marsikaj od njih, da se mu je grozilo s preiskavo in zaporom in da je moral končno romati v prognanstvo med tujce. Na str. 397 piše še ostreje: „*Pred nekaterimi ſtu leit ſo Vrymi v enim globokim Vyrin oli Ribniku poleg eniga nunskiga Closhtra veliku ſtu Otruzhygh glau neshli, glih taku nad Dunaiem v tim Nouim Closhtri, gdi ſo poprei nune bile.*“ Najbrž vsi ti napadi na nasprotnike reformacije in v prvi vrsti na katoliško duhovništvo niso pristen plod Truberjev, on je imel takih napadov v nemški književnosti dovolj na izbiro in je porabil one, kateri so mu najbolj ugajali za domače razmere

Na jednem mestu (str. 178) svojega spisa naglaša, da protestanti pišejo za Slovence v slovenskem jeziku: „*Glih taku mi luterski huala bogu ſe ſnashim obhaylom dershimo, mi poiemo ſaſtopnu vtim slouenskim ieſiku, de vſi ludie ſaſtopio te pſalme, molitue inu duhouſke peiſmi is s. piſma vſete inu sloshene.*“ Da so imeli početniki slovenske književnosti pri svojem književnem delovanji in spisovanji, katero je bilo večinoma prevajanje nemških spisov in knjig ali pa kompiliranje raznih nemških in latinskih knjig, mnogo težav in ovir radi jezika, da je njim prevod tega ali onega izraza delal mnogo preglavice, to je znano iz različnih predgovorov protestant. tiskov. Tudi v tej knjigi piše Truber nekaj podobnega o prevodu očenaša na str. 106: „*Nerpoprei ty preproſti ſe ne imuio na tih beſſedah ſmotiti, kir eni molio latinski veniat regnum tuum, eni pag adueniat, ty eni Nemci khomme dein Reich, Ty eni zukhomme, tu ie slouenski, pridi tuie kraleuſtuu inu pridi k nom tuie kraleuſtuu, Sakai pridi oli pridi k nom obei beſſedi imate en ſaſtop. Ampag kir ty eni molio, pridi k nom tuie bogaſtuu, ta beſſeda bogaſtuu tukai ne slishi, eden kir nei ſaſtopil Latinski ne Nemshki, ie to beſſedo kraleuſtuo na bogaſtuu preobernil, bogaſtuu inu kraleuſtuu ne imata eniga ſaſtopa.*“ [1])

V folklorističnem obziru in tudi za poznavanje apokrifnih prič je važno to, kar beremo v knjigi na str. 268—275. Tukaj piše Truber sledeče: *Na tu hozhmo mi tukai te Aydouske Bogine raven tih Suetnikou poredu poſtauiti, kakoui ty Aydouski Boguui oli Maliki ſo od tih Aydou ſa mnogotero reizh bili zheſtzheni inu moleni, De tudi ty Suetniki ſo od tih neſaſtopnih kerszhenikou na tih Aydouskih Bogou inu Malikou meiſti poſtauleni, ſo zheſzheni Moleni tu ie h tim Sludiem inu malikom perglihani, Bogu ſe ſmili take Slipote inu neſaſtopnoſti. Na tu mi hozhmo tukai od ſpreda inu oſgorai naprei te Aydouske Bogine, Potle ſdaici ſa nimi te Suetnike, kir ſo od Papeshnikou htim Aydouskim Malikom perglihani, kateri*

---

[1]) Mi seveda bolje vemo, kako se je ta pomota vrinila pri slovenskem prevodu. Prestavljavec je prestavljal po starem nemškem originalu in je zamenjal stnem. besedo *rīchi, rīhhi* (regnum) s pridevnikom *rīchi, rīhhi* (dives). Ta pomota je stara, kajti nahajamo jo že v celovškem rokopisu.

te Deshele, Meiſta, Terge, Vaßi, Elemente, ludi, Sad, Shiuino, Antuerharie, bolnike regiraio, rounaio, varuio inu vſeh nadlugah pomagaio po redu poſtauiti.

Aydovſki deshelſki inu meiſtni boguui.

Aydovſki boguui zhes Elemente. Zhes Ogen imaio tiga Boga Jouem, zhes lufft Junonem, zhes Murie Neptunum, zhes Pekal Plutonem. Ty Svetniki pag ſo: Zhes Ogen S. Agáta inu S. Florian, zhes Murie inu vode S. Niclaush, zhes Lufft, Veitre, oblake, zhes Tozho inu Tresk ſo ty Suetniki, katerim prauio Samomaſtniki, tim iſtim po leitu praſnuio Gorne Mashe bero, Sheryshi po Cerquah inu po Puli hodio.

Maliki zhes ta Sad: Apollo vſag Sad ſreie oli ſril dela, tu Vinu Bahus, ta Kruh Ceres. Svetniki. Ta Sad tih dreuie (sic) *ſreie inu Varuie S. Judocus, tu Vinu S. Vrban, Tu Shitu na puli vſi shlaht Suetniki, katerih Cerque, Capele Altary inu Cryshi na puli, V goſdeh, na hribih inu na Gorah bliſi ſtoye.*

Maliki zhes Shyuino. Apollo inu Pan ſta variha inu Boguua zhes vſo shlaht Shiuino. Svetniki. Zhes Ouce inu Koſee ſta S. Bendel inu S. Juri, zhes Kone ie S. Loi oli Eulogi, zhes Volli S. Pelagi, zhes kraue S. Martin, zhes Suine S. Anton, zhes kure S. Gal inu S. Egidi.

Maliki zhes Vuzhene ludi inu kunshtne Antuerhary. Zhes te, kir S piſmom inu S uelikim Nauukom okuli hodio, ſo Apollo, Minerva inu te deuet Muſe, zhes Kouazhe ie Vulkanus, zhes Arzate Eſculapius, zhes Sholnerie inu Viteſe ie Marß, zhes Louce, kir diuiaſzhino inu Suyrino loue, ie Diana. Zhes Barcalore, Brodnike inu zholnarie ſta Caſtus inu Polux. Zhes Curbe ſo ta Venus, Flora, Lupa vulzhiza. Svetniki. Zhes Shularie inu zhes vſe, kir ſe tiga Piſmu modruſti vuzhe, ſo S. Katarina inu S. Gregor, zhes Malarie S. Lucas, zhes Arzate S Coſmas inu Damianus, zhes Kouazhe S. Loi, zhes Shushtarie S. Cryſpin inu Criſpyana, zhes Sholnerie inu Viteſe S. Juri, zhes louce S. Euſtahius, zhes Shnidarie S. Gutman, zhes Barkalore, Brodnike inu zholnarie S. Niclaush, zhes Curbe S. Magdalena inu Affra.

Maliki zhes nadluge inu bolſeni. Zhes Pomor inu Shliſe ie Apollo, zhes Togote ie Hercules, zhes porodne Shene ie Lucina. Svetniki. Zhes Shliſe ſo S. Bashtian inu Rohus, zhes Franzhoshe ie Ciriacus, zhes Merslico ie S. Petronela inu S. Vrih, zhes skluzhene ie S. Vvolfgang, zhes naglo Smert ie S. Marco inu S. Barbara, zhes Togote ie Suete (sic) *Valentin, zhes Porodne Shene ie S. Margareta, zhes Jetnike ie S. Lenard, zhes Strup ie S. Jansh in S. Benedictus, zhes glauni betesh ie S. Anuſtaſius, zhes Ozhi ie S. Otilia, zhes Sobee S. Apollonia, zhes Vrat ie S. Blash, zhes Trebuh S. Erashem, zhes Sram ie Britius, zhes Bushtuu ie S. Anna.*

Tacih inu tim glih Agdouskih Bogou Malikou inu Suetnikou, kir ſo od Aydou inu neſaſtopnih kerszhenikou, zhes mnogotere rizhi inu ſtuari is nih norske zhloueiske pameti odlozheni inu poſtauleni, koker de bi te iſte ty Maliki inu Suetniki bili ſtuarili, gori dershali

inu rounali koker ty praui Boguui, Bi mi mogli is tih leshniuih Menishkih legend inu Aydouskiga Pifma veliku vkupe sbrati inu poftauiti.

Je li vse to našel Truber v onih spisih Brentzena in Vischer-a, katerih se je posluževal pri sestavljanji svoje knjige? Gotovo so nekateri svetniki bili tudi med Slovenci spoštovani kot patroni nekaterih tukaj omenjenih boleznij, kakor je to še danes. Tako se še sedaj med prostim narodom nekaterih krajev epelepsija (božjast) imenuje svetega Valentina bolezen in ta izraz je, kakor misli Štrekelj Arhiv XII., 468, posnet po nemškem Valentinskrankheit. Kakor svedoči Truberjevo zgoraj omenjeno poročilo je ta bolezen že v XVI. stol. se tako imenovala, kajti tukaj se omenja sv. Valentin za patrona te bolezni (*zhes togoto ie Suete Valentin*). O tem ni dvomiti, da togota tukaj pomenja epilepsijo, kajti Miklos. Lex. Palaeosl. piše: *„togota, bolêzen božjasti podobna: kozo je togota zlomila“* in v Murkovem slovarju str. 671 beremo: *„togóta die Zornwuth, togoten, der sich leicht bis zu Convulsionen erzünt.“*

Na str. 218 beremo najstarejše poročilo o stari narodni šegi, koledi: *„inu koledniki ob boshizhi poyo, mi fmo prishli pred vrata, de bila boshya slata.“* To poročilo je tem bolj zanimivo, ker se je nam tukaj ohranil odlomek kolednice iz XVI. stol. Je li ta odlomek kolednice početek ali pa konec, ne more se določiti, ker se mi ni posrečilo, da najdem podobno slovensko kolednico. Kakor znano, hodijo koledniki med Slovenci od božiča do sv. treh kraljev, v nekaterih krajih celó do svečnice (primer. Pajek, Črtice iz duševnega žitka štajerskih Sloven. 69 in Navratil v Letopisu Mat. Sloven. 1886, 73), pevaje od hiše do hiše in nabirajo darila. Jedno tako kolednico, katera se peva pri tej priliki na dan sv. Štefana, zapisal je Pajek str. 232:

Ljubi oča stan'te gor
Te nam dajte mali dar
Če pa te nam več dali
Še bolj veseli bomo mi.

Iz te kitice je dovolj razvidno, da koledniki pri vsaki hiši prosijo darú. Isto vidimo tudi v nekaterih kolednicah v zbirki Koritka, *Slovénske pésmi krajnfkiga naroda* n. pr. I. 7:

Mi vaf prelepo profimo
En'ga daru boshjiga

tako tudi v drugi kolednici I., 9:

Mi te prelepo profimo
En'ga daru boshjiga.

Da so zgoraj omenjene besede Truberjeve res odlomek kolednice, to nam potrjuje čakavska kolednica, katero je objavil J. Milčetić v svojem spisu „*Koleda na otoku Krku i Lošinju*“ v Viencu od l. 1890., br. 8. Početek te kolednice se glasi:

Oru su van kolejani, fiole!
Ki su bili i lani fiole!
Našli smo mu vrata, fiole
Dobru sucu u dvore.
Našli smo mu vrata;
da bi Bože zlata,
čin pozlatit kralju vrata etc.

To pesem je slišal J. Milčetić v Dubašnici, toda peva se, kakor omenja, po celem čakavskem Primorji in sicer tudi na dan sv. Štefana. Na ta dan hodijo „kolejani“ s svojo izbrano kraljico od hiše do hiše in pojejo zgoraj omenjeno pesen ter nabirajo darove za svojo svečanost. S to kolednico, katero je objavil Milčetić, strinja se do malega kolednica tudi iz Dubašnice objavljena v zbirki „Hrvatske narodne pjesme“, katero je izdala „Naša Sloga“ v Trstu 1878, III str. 17:

Evo su vam kolejani, fiole, fiole,
Ki su bili i lani, fiole, fiole,
Dobru sucu u dvore, fiole, fiole
Našli smo prava vrata, fiole, fiole
Da bi, Bože, i zlata, fiole, fiole.
Čim pozlati prag vrata, fiole, fiole itd.

Iste besede se ponavljajo v kolednici iz Bersečka, katera se nahaja v tej zbirki III., str. 16:

Smo našli možu vrata, oj fiole,
Da bi tako zlata, oj fiole.

Sedaj razumemo odlomek Truberjeve kolednice. Najbrž je z besedami „*de bilu boshya slata*“, izražena želja, da bi kolednikom bila vrata, na katera potrkajo, zlata, t. j. da bi dobili obilo daril. Nemogoče sicer tudi ni, da se je prvotno v sloven. kolednici pevalo: *de bila, bože, zlata,* pozneje pa, ko se je stari vocat. v slovenščini izgubil, popravil se je ta verz v „božje“. Podobna misel je izražena tudi v kolednici, katero je objavil Vuk, Srpske narodne pjesme (2. izdanje) I., 114 št.

Božić, Božić bata
Na oboja vrata
Nosi kitu zlata
Da pozlati vrata
I oboja podboja.

Zlata vrata se omenjajo še mnogokrat v kolednicah raznih slovanskih narodov (prim. A. Potebnja, *Obzor poetičeskih motivov koljadok i ščedrovok* str. 144, 189 etc.), toda ti niso v zvezi s sloven. kolednico.

Nekdaj je moralo med Slovenci koledovanje bolj razširjeno biti, kakor je danes. Tudi kajkavski Slovenci so imeli ta narodni praznik, kajti v Belostenci (Gazophil. 1740) II., 170 beremo: *kolèdo, dár koi ſze na mlado lètto daje,* temu je Belostenec še dostavil:

Kadà ſze kolèdo popéva
Blizù ſze Bosich poveda.

Na str. II. 65 njegovega slovarja pa piše: *dâr, koi ſze reli dobra ruka, y dobro leto, â daje ſze na boſich y mlado leto.* Tudi Habdelić v svojem slovarji (Dictionar. 1670) omenja to besedo in sicer, kar je zanimivo, ne v nomin. nego v vocat., on piše: „*koledo Canticuncula dicta a Calendis, quod cantatur Calendis Januarii vel ante festum nativitatis,*" in „*koledujem canudo canticunculam a calendis dicta.*" O. Gutsmann (Deutsch - wind. Wörterbuch 1789, št. 511) pozna tudi to besedo in če jo je našel med koroškimi Slovenci, imamo tukaj dokaz, da se je tudi med koroškimi Slovenci ohranila ta narodna svečanost še v prejšnjem stoletji: *Koledva Chor der Sänger, Koleduvam singe Freudenlied.*

Prvotni značaj stare kolednice se je pri Slovencih v marsičem izpremenil, in sicer bolj kakor pri ostalih Slovencih, kateri še sploh poznavajo koledo. Že Miklosich (Die christliche Terminologie str. 23) je omenil, da slovenske kolednice niso več častitke, katere se pevajo, da dobe koledniki darove, nego da so dobile popolnoma krščanski značaj, da so postale božične pesni. To velja za današnje kolednice in tudi za one, katere so zapisane bile v početku tega stoletja, kajti to se pove v mnogih pesnih takoj v početku n. pr. v Koritkovi zbirki št. 1, 2, 3, 4:

Mi ſmo priſhli léſ' k vam
Mi zhmo eno ſvéto pésem péti
Od Jeſuſa in Marie
Od rojſtva boshjiga etc.

V nekaterih kolednicah se je ohranil še nekoliko spomin na starejši značaj teh pesnij; nekaj sledu temu, da so bile kolednice nekako častitke, najti je še sem ter tja v teh pesnih n. pr. štev. 5 Koritkove zbirke, kjer se glasi početek vsake kitice „*Novo je léto, veſelímo ſe!*" za tem sledi takoj prošnja za darove. V nekaterih pokrajinah slovenskih ima sedaj koledovanje popolnoma cerkveni značaj, darovi se nabirajo za cerkev,

posebno za sveče, (Navratil 73) in ne za dotične osebe, katere hodijo okrog. To potrjuje tudi Murko v svojem slovarji 135.: *„Koleda . . . (jetzt nur noch) in Krain der Umgang der Bauernbuben, um die Kosten der Kirchenbeleuchtung zu collectiren“* in potem *„Koledovati Weihnachtslieder singen; zu Weinachten Geld für die Kirchenbeleuchtung sammeln.“* To odvisnost kolede od cerkve označuje že izraz „koledniški prazniki“, tako se imenuje božič v nekaterih krajih. Na nekatere paralele je opozoril prof. Veselovskij v svoji veliki razpravi *Razyskanija vъ oblasti russk. duhov. stiha,* kjer je jedno celo obširno poglavje (str. 97—291) odmerjeno koledi. Tako je navada med Malorusi, da gredo kmetski fantje k svojemu popu, da jim podeli blagoslov, potem gredo nabirat darov, katere oddajo popu za cerkvene svrhe ali si pa kupijo z nabranim denarjem svečo, katero prižgo pri maši na vsak praznik. Na isti običaj spominja tudi jedna kitica hrvaške narodne pesni v Kurelčevi zbirki, *Jačke ili narodne pěsme* str. 293, št. 648:

Ar mi ćemo putovat,
Sviću bogu darovat;
Ćemo sviću kupiti
Kâ nam bude gorila
Od Celja pak do Rima.

Kdor se hoče poučiti o kolednici in o vseh običajih, kateri so ž njo v zvezi, o kristijanskih motivih, kateri so se pozneje vrinili v to narodno svečanost, opozorim ga na omenjeno razpravo Veselovskega v Sborniku 32. kn. — Kako je iztočna in zapadna cerkev postopala proti koledi, da jo iztrebi iz spomina narodovega ali jej pa preustroji popolnoma prvotni značaj in lice, za to imamo nekaj poročil, na te sta opozorila med drugimi že Veselovskij in Jagić v Radu 37, str. 50—51; prim. Archiv f. slav. Phil. XIII., 153.

Slovensko narodno pesništvo ni ohranilo celjskih grofov v blagem spominu. Ono poroča o njih razuzdanem življenji in o marsikaterem nasilstvu. Da ni vse to brez podlage in da se ta obsodba ni vrinila še le pozneje v narodne pesni, potrjuje tudi Truber, kateri piše o celjskih grofih str. 333: *„Tu Vogerska, Crouafka, Slouenska inu drufih deshel Gofpofzhina, koker ty Celski Knefi fo bili, kir fo f temi bofimi vfo fylo kriuizo obhaiali, tu nih po fyli iemali, nih Szhere inu Shene fylouali. Inu nai fi fo odpuftke Vrymi hodili . . . fo vfi shnih Imenom inu ftanum fatreni inu hud konez vfeli.* — Da se je bil med Slovenci te dobe ohranil še živ spomin na kmetske vstaje iz početka XVI. stol., to je razumevno. Truber piše o tem kratko: *„inu kratku nekar Punte oli Aushtrie fazhenati oli fame febe mefzhouati, koker fo Chore,*

Datan, Abiron, Nu. 16. Abfolon 2. Reg. 15. Inu ty Vogri v tim 1508. leitu, Inu ty Crainci v tim 1515. Inu ty dolenci v tim 1573. Ty Shtaiery v tim 1528. bili fturili. Oli fo per tim hud konez vfeli, fo bili pobyeni, obesheni inu na shpice vtakneni.

Marsikaj zanimivega in za zgodovino sloven. jezika važnega je v tem spisu Truberjevem in je vredno, da se omeni v kaki posebni razpravi, ker meni tega ne dopušča omejeni prostor. Za preiskovalca zgodovine slovenščine je ta knjiga tudi radi tega dober pripomoček, ker ne podaje evangeljskih tekstov in se tedaj ni bati, da bi bil v jeziku kak — če še tako malenkosten — tuj vpliv.

Naj sledi tukaj iz te-le malokomu pristopne knjige Truberjeve nekaj leksikalnega blaga. V prvi vrsti omenjam redke besede, katere so sedaj že popolnoma iz jezika izginile in že v ostalih starejših virih jako redke, prezreti pa nočem tudi takih besed, katere so zanimive samo radi svoje oblike; nekatere besede sem v to zbirko vzprejel samo radi tega, da se prepričamo, da je marsikateri izraz, katerega bi kdo morda smatral za novejšo izposojenko iz hrvaškega jezika, že stara lastnina našega jezika.

berla (Krücke): *inu fo per tacih cerquah berle od febe vergli* 202. Danes se govori navadno *brgla*, kar je pa, kakor je že omenil Štrekelj (Archiv f. slav. Ph., XI, 460), kateri razlaga to besedo iz srednjeveške latin. *ferula*, v bavarskem narečji *ferel*, novejša oblika. To nam sedaj Truberjeva pisava potrjuje, in če Hipolit še piše *ferla*, kar po obliki stoji najbliže bavar. *ferel*, ni najbrž to narodna oblika, nego književna tvorba. Naša tujka ni v nobeni neposredni zvezi z italijansko besedo *brégula*, katero omenja Mussafia, Beitrag zur Kunde der nordital. Mundart. 137 kot prevod nemšk. „schayd“ iz nekega rokopisa iz XV. stol.

betež (Schmerz): *kadar ie eden bolan, velik betesh terpi* 142. To besedo ima tudi Dalmatin v „registru“ svoje biblie, Bohor. (Arcticae 48) omenja mimo *beteg* dolor, Schmerz tudi *betesh* idem, Belost. pa pozna samo *beteg* morbus in tudi Miklos. Etym. W. 11 omenja samo *beteg* v pomenu Krankheit.

bogastvo (divinitas): *de ta ozha tukaj fe ima fuftopiti tu cilu bogaftuu v ti S. troyci, sakai vfa try imena boshya ali te try pershone v tim bogaftui bodo v tim S. pifmu zheftu ozha im nuuane* 99; *bogaftuu v ti S. Troyci fe ne more f to zhlouesko pametio ifgruntati* 489. Meni se dozdeva, da je ta beseda v tem pomenu samo književni fabrikat Truberjev in da nima podlage v narodnem govoru. Za nem. „Gottheit“ stoji v drugih virih navadno *božanstvo* ali pa *božstvo* (božьstvo) n. pr. Belost. *bofanfztvo, bogatfztvo* mu pomeni samo opes, opulentia, v Jambreš. *bofanfztvo* in *boftvo.* Iz Truberja je ta skovanica prešla tudi v druge stare knjige.

bušterna (Cisterne): *ſ to shleht vodo is potokou oli S bushterne* 161; zdaj *šterna*, v Trub. tudi v obliki *šusterna*, Gutsmann (Deutsch-wind. Wörterb. 504) *guſhterna*, Jambr. *cheternya*, Mikalja *gustirna*, Stulli *guſtjȑrna*.

cehmošter: *ty cerkouni tatie cehmoshtri* 201. Izposojenka iz bavarskega narečja, Schneller-Frommann, Bayr. Wörterb. II, 1077 omenja *Zech* v pomenu „das, was mehrere zu gemeinsamen Zwecken an Geld zusammenlegen und in Vorrath halten, vor allen zum besten der Kirche und ihres Dienstes" in *Zechmaister*: Procurator seu yconomus ecclesiae qui vulgariter Zechmaister dictur (ibid. 1078). Tudi Belost. pozna to besedo: *czehmeſter*.

cviblati: *mi nishter ne zbiulamo* 75; *de ne zbiulaio na tui beſſedi* 104; srnem. *zwîvel*, stnem. *zuival*.

čednik: *berizh, rabel, paſtyr, zhednik oli ſuinar* 304.

često: *letu nas ſam bug, vſi praui Vuzheniki . . . zheſtu vuzhe* 57.

čislo: *pres nezhiſla veliku tiſſuzh angelou* 74.

dečla (Mädchen): *mnogotera brumna shena inu dezhla* 148; *kai ie pag tih dezhel inu hlapzhizeu* 398. Ta beseda je vsem starejšim pisateljem n. pr. Bohor. 36 *dezhla* virgo prav dobro znana, v nekaterih pa nahajamo v tem pomenu *deklič* n. pr. Cast. Navuk: *je bila ena deklizh s' jmenam Catharina* 119. Tudi A. Murka ima to besedo: *dezhla* 39.

dečelstvo: *inu kateri ie eno ſarozheno neueiſto Vmeiſti ob nee zhaſt inu Dezhelſtuu perprauil* 387, to besedo poznajo tudi Dalmat., Hren, Stapletonov prevoditelj etc.

deti (facere): *glih taku . . . vſi praui ſaſtopni pridigarij pouſod, po meiſtih inu vaſeh deio* 12, *kir pokuro deio* 15, *tu ie muie tellu, kateru bode ſa vas danu, letu deite k muimu ſpominu* 30, *inu kadar mi tu deimo, taku mi vidimo inu tipamo* 55 etc. Naš praes. *dejem* odgovarja dvema stsl. glagoloma: *děti* in *dějati;* Bohor. omenja v svoji slov. tudi *dejem, djati.*

dežela: *v kakersni desheli* 57, tedaj sedanja oblika.

dobitek (Gewinn, Nutzen): *ſa volo vashiga dobitka* 205. To obliko poznajo tudi drugi pisatelji n. pr. Belost. *dobitĕk*, Jambr. *dobitak,* Hren *dobitak* 12 a, Murko *dobitik* 43; Bohor. ima pa *dobizhèk.*

dokonjati (vollenden): *de bom mogel ta S. noui teſtament Criſtuſeu ſ to obilno islago druguzh dokonati inu drukati* 18; v Krelju: *ima li kai dobriga ſe sazheti inu dokoniati, taku ie trèbi, da bog sazhne.* Tudi Belost. pozna glagol *dokonyavam.*

dokonjanje: *Criſtus.. ie tu praun cilu dokonane inu dopolnene* 27.

drugom (alio): *inu katere ſo lety nashi veri ſuper, nas drugom vishaio odpuſtkou iskati* 96, tako tudi v Trub. Catechiſmus 1550 str. 99; Miklos. Lex. palaeosl. 177 omenja samo obliko *drugam,*

tudi v Murku nahajamo *drugàm* — *gàmo* 54; Miklos. IV. 166 prišteva *drugam* adverb., o katerih se ne da določiti sklon. Če ni v Truberj. *drugom* razložiti *o* na ta način kakor *o* v *besedom,* ohranil se je nam v tej obliki najbrž instr. sgl. nominal. sklanje, toda tudi pri tem ni treba — dasi je mogoče — smatrati *drugom* za starejšo obliko, iz katere bi se bila šele pozneje razvila sedanja oblika *drugam,* obe obliki sta lahko bili istodobni, kakor nam to kaže *drugamo.*

druže (Genosse, Ehegatte): *katera dezhla oli hlapzhizh oli vduua ſe omoshi oli osheni, uku tu v tim goſpudi ſturi, tu ie enu vernu brumnu drushe porozhi, v tim ne greshi* 395; v Murku 55 najdem *drushej* Ehegatte.

farmošter: *farmoshter* 174 starejša oblika današnjemu *fajmošter,* kajti jezik ne ljubi v dveh sledečih zlogih *r* in odstrani na ta ali oni način jednega, za kar mi ni treba še posebej navajati primerov. Beseda sama je najbrž slovenska sestavljenka, saj meni se ni posrečilo v nemš. narečjih, sedanjih ali starejših, najti Pfarrmeister v jednakem ali podobnem pomenu.

globsti (schnitzeln, aushöhlen): *de ne imamo obeniga pilda oli ſpodube buga nu ſemli inu na ſebi malati, reſati ne globſti* 262.

pri godi: *ob tu mui lubi otroci vuzhimo ſe per godi inu od mladin tiga Catehiſma* 35. Miklos. IV. 162 omenja loc. obliko *godi* brez praepos., v našem slučaji je loc. podprt s praepos., kakor je to v mnogih slučajih najti pri adv., kateri so instr. ali pa tudi pri adv., katerim je po čutu jezika oblika loc. sest. sklanje n. pr. *na brzom, na kratkom,* kar je pa najbrž prvotno bil nomin. instr.

hip (Augenblick): *de v ti vri inu v tim hipu, koker ſe preoberno* 110.

il (lutum): *koker bi ta perst oli yll h timu lonzharin gouorila* 115; sedaj se navadno govori ilovica, toda nekod še il n. pr. Murko 93. Ta beseda je znana tudi vsem trem koroškim narečjem.

iskušnja (Versuchung): *inu nas ne vpelai v to iskushno* 138, ta izraz ima tudi Bohor. *v'iſkuſhno,* v drugih starih pisateljih pa beremo *v skuſhnîavo* (Kast. Nav. 242); koroški rokop. ima *iskustvo.*

izvabiti: *de oblubio, de ſe hote naprei od tacih grehou isuabiti inu od nih puſtiti* 187.

kašta: *ta psheniza v to kashto ſhranena* 90. Mikl. Etym. W. 325 ima samo obliko *kašča* v pomenu Dachboden, nem. Kasten. Da je *kašta* res nem. *Kasten,* o tem nikdo ne dvomi, zanimivo je to da ima v južnih nem. narečjih „Kasten“ baš ta pomen kakor naša *kašta.* Tako znači po Schneller-Fr. 1305 v bavarsk. narečji „Kasten“ tudi: *b*) „der Kasten in einer Alpenhütte,

das Gemach, welches zum Behältniss für Mehl, Käse, Butter, Schotten und Milch dient; *d*) der Raum unterm Dach des Hauses, sonst auch der Dachboden genannt; *c*) bei manchen grösseren Bauerhof ein abgesondertes Nebengebäude, dessen oberer Raum zur Bewahrung des Getreides, der untere aber zur Verwahrung der Ackergeräthe bestimmt ist, Speicher"; iz Lexer-ja 156 vemo, da tudi v koroškem narečji pomenja ta beseda „bei grösseren Bauernhöfen ein abgesondertes, kleines einstöckiges Nebengebäude zur Aufbewahrung der Wirthschaftsgeräthe und des Getreides", in skoraj isto poroča Schöpf o tirolskem nar. „in der Sennhütte das Nebengemach, der Gaden zur Aufbewahrung der Alpenerzeugnisse".

kobel: ſto shleht vodo is potokou oli ſ bushterne oli v kuhini is koblou vſeto 161. Miklos. Die Fremdwörter in den slav. Spr. (Denkschr. XV. 104) smatra naš *kobel* za nem. izposojenko in sicer misli na srednem. *kübel,* stnem. *kubelîn;* nekoliko oprezneje izrazil se je v Etym. W. 154, kjer dostavlja „mhd. kübel, das für germanisch gilt". Toda naš *kobel* ali kakor Belost. piše *kèbèl, kèblica* (*vedro kojem ſze voda vadi*) in *kabal* pri Jambr. ni v neposredni zvezi z nem. „kübel", nego je južnjenem. „kobel", bavar. „Kobel eine Art Behältniss oder Behälter" (Schmeller-Fr. I. 1216), v koroškem narečji „koubil ein Behältniss" (Lexer 163) v tirolskem „Kòbel Art Behälter, enges Gemach" (Schöpf 331).

kojiti (erziehen): *ob tu ty otroci, kir od ſakonikou prydo, ſe imaio koyti, rediti inu vuzhiti* 466. Ta glagol je že v naših prvih pisateljih dovolj redek, ipak beremo v knjižici Ta kratki virtemb. Cateh. Joh. Brentzen 1585, str. 31: *imaſh li otroke, taku jih koji inu jim od mladuſti vrat pèrpogibaj.* Ta glagol še živi v belokranjskem narečji; v narodni pesmi iz tega kraja beremo: *Tri je s Pavlom sinke odkojila* in nekaj vrstic niže: *Ja sem svoje sinke odkojila* (Dom in Svet 1891, str. 430).

lakoten (hungrig): *kadar ſmo boſi, lakotni, nagi* 120.

laža (Lüge): *ſ takimi laſhami* 47, *tu ie sgul lasha inu sludieuu ſepelane* 94, *na lashe ſtauiti* 165 etc. Obliko *laža* m. sedanje *laž* je najti tudi v drugih pisateljih XVI. in XVII. stol. in zato ne smemo te oblike v Krelji (*lasha* 152 b) smatrati za hrv. vpliv, prim tudi Belost. *lash* mimo *laſa*, Jambr. ima samo *làs.*

ledavje (ren): *ona nee ledauie terdnu opaßhe* 357. Mimo te oblike, katera ni redkost v starih tiskih ima Hren tudi: *okuli vaſhih ledjah* 128 b.

ličkak (eitel): *de ſe vi od tih praſnih lizhkakih bogou obernete* 198, *ta mlaishi bo zhes tiga Stariga inu en lizhkak mosh zhes poshteniga* 338; Dalmat. ima v registru *lizkaku* mimo „koroškega" *sanikèrnu;* s to besedo je v zvezi *ličkaj* n. pr. v Trub. psalt. 18 b: *Sakai vi taku lizhkai lubite* quid diligitis vanitatem.

mačerol: *zuetia, rosh, seliszhe inu mazherolou vezh ne zhegnuiemo* 215 najbrž *močerad* (Molch) mimo katere oblike nahajamo ne samo *čomorad,* nego tudi *mozheráv* (A. Murko 200).

majhen (parvus): *otrozhye molitue inu to mahino agendo* 18; Hren: *majcinih* 31 b.

malikovanje: *te S. sacramente premeinili, preſtauili inu na malikouane obernili* 56.

malikovati (Götzendienerei treiben): *sakai kateri zhlouik veruie . . . v kako drugo reizh, koker v tiga ſamiga boga, ta iſti malikuie* 82.

maščevati (rächen): *inu is nagliga ſerda kriuiga ſturi, pregledati, odpuſtiti inu nekar ſami ſebe na nim meſzhouati* 134.

nagoditi (anstellen): *temuzh, de tu kar hote tim vernim nagoditi, de ſe tu iſtu na nih glauih iſide* 122.

narazen (auseinander): *pryde . . . ſoditi inu lozhiti naraſen* 74.[1])

nekar: *kar bug hozhe od nas imeiti oli nekar* 15.

neukreten: *Vi neukretniga vrata, terdiga neobreſaniga ſerzā* 52.

nezveščina (Untreue): *de ſturi tim grehom, vſei shlaht hudobi, lotry inu neſueiſzhini en konez* 114.

nuja (necessitas): *pomagai meni is te muie nuie, reue inu nadluge* 121, to besedo imata tudi Dalmat. in Megiser.

ob to (ideo): *ob tu kateri lete sheſt Shtuke oli Articule te praue ſtare Boshye vere vei . . . ta iſti ne potrebuie* 16; *meni ie dana vſa oblaſt na nebi inu na Semli, ob tu puidite* 21.

obist (renes): *probirai ti mene inu iskushai mene, vprashai muie obiſti inu muie ſerce* 139; to besedo nahajamo tudi v drugih spisih Truberj. n. pr. v njegovem psalt. beremo: *ishpeai muie obyſti inu muie ſerce* (renes meos etc.) 54 b, Belost. in Jambr. imata *obiſztje.*

oblagavati (verleumden): *ſa volo . . . papeshnikou, kir vſelei inu pouſod zhes nas vpio, reſnashaio inu oblagauaio, de mi* etc. v Trub. psalt. 9 b beremo ta glagol v nekoliko izpremenjeni obliki, namreč *oblogati*: *bratie inu laſtni otroci ſo nim vſe shlaht nadluge naganeli, te ſo oblogali, ſratouali, obrupuli, byli, preganali, louyli inu moryli.* Samoglasnik *o* v tem glagolu je tako pojasniti kakor v besedi lohku (tudi že v XVI. stol.).

odgovor fem. gen.: *de ie tudi eno oſtro odguuor od Criſtuſa pryela* 226.

odrtnik: *de nei en ozha te boge gmaine, temuzh en tyran, odertnik tih boſih ludi* 142.

---

[1]) V Truber. psalt. 58 b, 140 b nahajamo to besedo tudi v obliki *nareſen*, kjer se je iz *a* razvil na isti način *e* kakor v *raz*, najbrž je pri tem vplival tudi nekoliko *r*, kakor je to najti tudi v kašubskem narečji. V Cast. Bratov. Bvq. 102 beremo tudi *narósn*, kar morda vendar ni pomota in nas spominja na slovaška narečja, kjer se nahaja mimo *roz* tudi *raz.* Drugače je seveda razložiti *roz* mimo *raz* v ruščini.

odvetnik (Patron): *Rym dershi, zhesti, moli fa fuiga oduetnika inu pomozhnika S. Petra inu Paula* 270; Belost. ima sicer tudi samostalnik *odvètnik*, toda v pomenu advocatus, za izraz „Patron“ rabi *zavetnik* in *branitel;* v podobnem pomenu nahajamo samostalnik *odvetnica* (odwetnycze) že v pesmi „Salve regina“ ljublj. rokopisa (conf. gen.)

ohladek (Abkühlung): *pokoi v tim teshkim dellu, ohladek v ti vrozhufti* 79.

okoreniti (firmare?): *ieft fem tiga Faraona h timu obudil inu nega ferce okurenil* 102.

ovajati: kir meni hudu hozhe, mißli, rezhe inu fturi, na me lashe, ouaie, mene ob muio zhast perpraula 136.

plač (fletus): *de ne prydemo v ta pekal, v ta vezhni plazh* 42.

plakati: bodo rekoma . . . Ve vpyli, iokali, plakali 35.

platiti: Jefus f to nega martro inu fmertio . . . puffal, platil fadofti fturil 73.

plene: Maria v preprofte pleine pouye (Jezusa) 217.

popolzniti (ausgleiten): *de fo vfem fliffom fe tih velikih grehou varuie inu aku kei fe zhaßi popelfneio, v blatu padeio, de fe v nim ne valeio* 133.

na posodo: ta neuernik iemle na puffodo inu ne plazha 129, ravno to beremo tudi v Truberj. ps. 72 a.

povitič: te vode, Sul, Suezhe, pouitizh, iayz . . . vezh ne shegnuiemo 215; Belost. piše: *pouiticza tyrolaganus ftrukel iz fzira* in tudi Murko 410 ima *povitiza* „eine Art mit Honig, Nüssen u. drgl. bereitetes Backwerkes, die Potize.“

pravda: tim bofim pokornim obene praude oli prauice ne vofzhi 142.

premoči (*vincere*): *f molituo moremo fludia premozhi* 143. Ta glagol poznajo več ali menj vsi starejši pisatelji in viri; Krelj ima mimo *premoči* tudi *omoči* — *omorem: inu ako premorem s moio mozhio niegoue . . . pomozhnike pregnati, taku tudi morem ifhe tiga vifhiga tacih angelov inu duhov omozhi, pregnati, vieti, fvesati* 121 b, *kadàr pak en mogochifhi zhes niega pride inu ga omore, taku mu vsame niega oroshie* 121 b.

preproščina: de hozhmo fa nega volo . . . nemu nega pomankane, shibkoto, padce inu kar nom is preproshzhine, nefaftopnofti inu is nagliga ferda kriuiga fturi 134.

presesti — *presedati: oli te ifte malikouske slushbe fo nim preffele* 206.

pretêž (Drohung): *de bi bogu nega beffedi inu fapuuidom ne bil pokoren, nega priteshou fe ne bal* 143, *fo li bili nemarni, nepokurni, veliki greshniki, taku ie nim is tiga Capitula ta pritesh inu ferd boshỹ ofnanoual* 175, *fa Faraonou ferd, pritesh, fapuuid inu prepuuid nishter nei rodil* 326 in tako še mnogokrat. Murko 443 ima prétesh der Droher.

pridovati (nützen): *ta ogen, Sonce, Luna, kir ludem slushio inu pridnio* 281.

prijazen, — zni (Freundschaft, Gunst): *Sakai on ie to ſuio preueliko milost, periaſen inu dobruto* 67, *v taki lubeſni inu periaſni bug ozha . . . nas poterdi* 156 in še večkrat, sploh je ta samostalnik tudi drugim pisateljem XVI. in XVII. stol. dobro znan, omenim naj samo, da piše Bohor. 52 *perjasèn, sni, neceßitudo, freundſchafft, favor, gunſt.*

prilepovati (ankleben): *ſo tim shiuim rakom gorezhe voſzhene ſuizhice perlepouali* 203.

raj (Paradies): *nom ſaslushil ta vezhni rai* 73.

raven (secundum): *vſak Praſnik raven tiga Euangelia . . . iſlagaio* 12, *rauen tiga mi tudi veruiemo* 74.

razodeti: *v tim nouim teſtamentu ſe ie tu cilu bogaſtuu ſaſtopnu reſodelu* 76.

red: *de ſpet pride te Mertue obuditi inu shnimi red te shiue ſoditi* 14.

reva (Elend): *pred tako reuo nas obari* 35, srednem. „riuwe“, stnem. „hriuua“ pomeni tudi „Betrübnis, Leid.“

roditi (sich kümmern): *kadar timu zhloueku dobru inu po ſrezhi gre, de ſa buga ne rodi, ie pres ſtrahu, ne moli* 141, *de ſa buga nishter ne rodi* 142; ta glagol je Truberju dobro znan, kajti v vseh njegovih spisih ga nahajamo mnogokrat, pa tudi drugi stari pisatelji ga poznajo n. pr. Krelj: *gdo ſo ti koli? hudi neverniki, kateri sa Chriſtuſovo boſedo ne rodio* 18 a, *inu kateri tako ſe dèrshio, tim Chriſtuſ dobrò tudi ſturi inu ijh mozhnò ter miloſtivo pred slégom varuie, te pak, kijr sa to ne rodio, sapuſti* 21 a etc. tudi v Stapl. prevodu; danes živi ta glagol še v junskem narečji na Koroškem, v Scheiniggovi zbirki narod. pes. beremo: *časi ma rada me, časi pa mav minje, časi pa čisto ča rodi za me* 201.

sadašnji: *Po teh mal ty Stari inu ſadashni ſueiſti Paſtyri* 12.

samo — v zvezi s števniki odgovarja nemškemu *selb*: *koker tedai v ti pouudni . . . oben nei oſtal shiu, ſamuzh ta Noe v ti arki ſamo oſmi* 93, *ga ie bug shnega voisko ſamo ſtu pet inu oſſemdeſſet tiſſuzh shelnerieu . . . pobil* 331, v Bohor. 74 beremo: *duplus topèlt vel ſamodrug, triplus ſamo tretji* in potem dostavlja „*praeponitur vox ſamo quae Germanis ſelb ſonat* etc.“

sel (Bote): *te ouzhice imaio nih paſtyrie koker ſuie Starishe lubiti, zheſtiti, poslushati inu slushati, koker boshye sle, nih Vuku inu pridigom . . . verouati* 312. To besedo najdemo mnogokrat v starejših virih XVI.—XVIII. stol.

sice: *de ti ludie . . . ſaſtopio, kai ty verni v cerqui delaio . . . sice kadar bi v neſaſtopnim ieſiku nih slushbe dopernashali* 185.

Sloven: *vſem . . . mladim inu Starim Crainzom inu Slouenom* 12.

Slovenec: *Mi Sloueinci prauimo . . . ſakai mi Sloueni to beſſedo in ali an* 81.

slovenski (adv.): *Catehifmus ie ena gerska beffeda, Slouenski moremo tolmazhiti* 13.

sodec (iudex): *rihtariem inu sodzem naprei pouei* 339.

sovraš (indeclin. feindlich): *fakai ty fuetniki fo taki linobi inu lotry, kir fe na nih godeh gody fourash* 257; ta izraz ima tudi Krelj: *tèr fai ie hudizh rad okuli otrok boshyh kako bi ym tuda tako fovrash bil* 85 a.

spraviti (versöhnen): *inu koku ty bofi greshni ludie fe mogo* ... *s bugom sprauiti* 43.

srednik (Vermittler): *ta boshy Syn fe ie vmei bugom inu zhoueikom kanimu Sredniku inu Spraulauzu poftauil* 91.

suhota (trockener Boden): *skufi morie po fuhoti pelal* 331.

svar (Tadel): *Sledne pifmu od buga danu ie pridnu h timu nauuku, h timu fuaru, h timu popraulenu, h timu poduishanu* 42.

svečevati: *ti imash ta prafnik fuezhouati* 25, *ty ludie ta prafnik prou fuezhuio* 257.

šapel m. (Stirnband): *mi branimo* . . . *fuezhe inu lampe shgati, oblazhiti krancelne oli shapele na glauo ftauiti* 258, *fo hoteli nim te voli, shiuino inu shapele offrouati* 198. K nam je prišla ta beseda iz nem., srednem. *schapel*, v bavarsk. narečji „Schappel Kranz von Myrthen oder Blumen mit Goldflitter durchflochten, der bey Hochzeiten, Kindtaufen und anderen kirchlich—feyerlichen Gelegenheiten auf dem Kopf getragen wird“ (Schmeller Fr. II., 435); pa tudi v nemščini ni ta beseda domača.

šega (Sitte, Brauch, Gewohnheit): *Kakouo shego ima* 90, *po tih starishih shegah, nauadah, poftauah* 58.

šentovati (lästern): *subper boga mermra, shentuie* 142, *tuie S. Ime shentouali* 484. Ta glagol in tudi samostalnik *šentovanje* beremo mnogokrat v virih XVI. - XVIII. stol.

tolmačiti: *v tim textu* . . . *te ene beffede fe* . . . *tolmazhio* 19.

treziv (nüchtern): *fatu mi verni imamo veden biti trefiui, zhuuati inu moliti* 148.

tranča (Gefängniss): *inu fem nima f to tranzho pritil, inu onu ie she fdai meni shal, de nyu nefem fatoshil* 189; Dalmat. v svojem „registru“ prišteva „kranjskim“ besedam tudi *keha, tranzha,* kateri odgovarja pod rubriko „Besjazhki“ *tamniza, vusa.*

umeti (verstehen): *aku ga vmeio, faftopio inu fe po nim dershe* 12.

valpet in *valput*: *od hudih Flegarieu, hlapceu, shupanou, Valpetou inu Berizhou obrezheni* 329, *Sakai mi fmo vfeh boshyh darou nekar laftni gofpudie temuzh valputi, hlapci inu shafary* 128, *temuzh, de ima zhes tu iftu* (blagu) *en fueist shaffar oli valput biti* 141; nem. „Waltbot der Bevollmächtigte, Abgesandte, Anwalt, Vorstand,“ v slovenščini pomeni navadno „Amtmann“ (Miklos. Die Fremdwörter 134.).

veleti: *koker nas Jefus* . . . *vuzhi, vely inu fapoueda* 44.

vesoljen: inu Catholica, tu ie, koker S. Cyprian islaga ena vuſſulna gmaina inu drushba 83.

vini (vendar): *Sice kateri tigu v misli ne ima inu vini h ti Criſtuſeui Vezhery gre, tu iſti ima tukai veiditi* 450, *oli ſa volo preproſtih ſem vini enih beſſed preſtaulene pushtabe hotel tukai pokaſati* 532.

zakaj (enim): *Sakai . . . v tim kerſtu ſaueshe* 15.

zamečujem (verwerfen): *de bi mi to ſtaro vero doli terli inu ſamezhouali.*

zastop (Bedeutung): *ſe ne imaio . . . motiti, kir eni molio pridi tuie kraleuſtuu inu pridi k nom tuie kraleuſtuu, Sakai pridi oli pridi k nom, obei beſſedi imate en ſaſtop*; *bogaſtuu inu kraleuſtuu ne imata eniga ſaſtopa* 106.

zdajci (allsogleich): *oli kadar ſe ie od hudizha obernila, pokuro diala, zhes nee grehe veliko shalost inu greuinigo imeila . . . ſ tem iſtim ie ona ſdaici v tu kraleuſtuu Jeſuſeuu ſtopila* 110.

zgol (nur): *nishter nei v tim zhloueku zhistiga, temuzh zgul ſmrad inu nezhiſtoſt* 79, *sъ gola* (πάντῃ, omnino) je že najti v strusk. Greg. naz.

zmršiti (verwirren, verkrümmen): *ta hudizh . . . enimu zhloueku ne more eniga laſſa ſmershiti oli eno ſuino vmoriti* 108; prim. srbhrv. *mrsiti* (verwirren) Vuk. Rječnik 372.

zveščina (Treue): *de ſuim goſpudom bodo pokorni . . . de ne odgouario inu ne krado, temuzh vſo dobro ſueiſzhino iskasho* 381.

živiti se: *od tiga , . . ſo boſi ludie ſe shiuili* 17 b.

žliza (Drüse): *ſa tiga greiha volo prido vſe shlaht nadluge, ta teleſna inu vezhna ſmert, vſe shlaht boleſni, shliſe, kreigi inu voiske* 149, *zhes pomor inu Shliſe ie Apollo* 274.

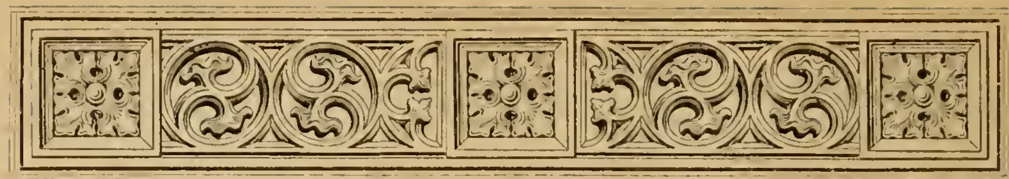
ženec (Schnitter): *koker psheniza od pleuela od shenzou odlozhena* 90.

žoke (pl. tant.): *inu ſe s lepim mashnim guantom obleko. Ty Sheoffi shidane shoke oli hlazhe do kolena* 181; nem. (v bavarsk. nar.), die Socke, der Söckel (soccus) in v Schmeller-Fr. II. 222 beremo: „die Priester trugen Söckel oder Pantoffel und Peßl.“

Dodatki in popravki.

V Letopisu Matice Slov. za leto 1890, str. 201, vrsta 19. od zgoraj (str. 22, vrsta 19. od zgoraj separ. odtiska „Doneski k historični slov. dialektologiji“) naj se prečrta stavek: Ne sme se prezreti, da pisatelji XVI. stol., kateri že pišejo *erjuti*, nimajo navadno še *erdeč*. — Ravno nasprotno, v prvih naših pisateljih nahajamo to besedo v obliki *erdeč, ardeč*. — Str. 232, vrsta 17. od spodaj (str. 53, vrsta 17. od spodaj separ. odt.) mora stati *Firbic* in ne *Firbič*. — Str. 234, vrsta 14. od zgoraj (str. 55, vrsta 14. od zgoraj separ. odt.) beri *višek* mesto *vižek*. — Str. 234 vrsta 20. od zgoraj (str. 55. vrsta 20. od zgoraj separ. odt.) naj se dostavi, da pozna tudi starohrvaščina glagol *bandižati* v pomenu poterati n. pr. v statutu krškem (iz l. 1388).

Premogova tvorba v obče, posebej pa nje izobrazba na slov. Štajerji.

Spisal M. Cilenšek.

V „Letopisu“ l. 1888. seznanili smo čitatelje z odnošaji, kakoršnih nahajamo na slovenskem Štajerji gledé zemlje in njenih prebivalcev. Na geologiške tvorbe in njih razne hribine ozirali smo se samo toliko, kolikor je bilo neobhodno potrebno. A to ne zadošča olikancu, in svesti si tega jamemo letos opisavati drago našo domovino z geologiškega stališča. Sicer se je to zgodilo že pred dvajsetimi leti, a 20 let je zeló mnogo za primerno mlado vedo. Kdor utegne prispodabljati obojne podatke, čudil se bode napredku, ki ga more zabeležiti najzanimivejša veja prirodoznanske vede. Nočemo pa veliko obetati, kajti človeške moči so skromne, naloga pa jako težavna. A kar bodemo poročali o domovini, došlo nam je po lastnem raziskavanji; na druge vire se bodemo ozirali le tedaj, kadar prilika nanese na inozemstvo. Slovenski Štajer namreč ni geologiška jetnota in to nas primora poseči časih preko ozkih mej in na taki podstavi zgraditi geologiško poslopje.

Če tudi majhen, je južni Štajer gledé hribin in njih geologiške starosti vendar jako različen. Ni zlahka dobiti mnogo župnij, o katerih bi mogli trditi, da so jim tla povsod jednaka; temveč tu velja baš nasprotno. Ako si n. pr. kar površno ogledamo bližnjo okolico Celjsko, takoj opazimo različnih hribin, ki so tu po ravnini najmlajše potopnine, sestavljene od naplavljenih drobcev in izpremešane s peskom in prstjo, drugje (sv. Miklavž, Stari Grad) temni ziljski skladovi, niže ob Savinji triasni vapnenci in tu pa tam je najti dokaj tercijarnega trahita (sv. Jožef). To seveda še ni vse, a vendar nam kaže, da so

tla na zeló neznatnem prostoru prav različna. Tako nekako je tudi drugje — seveda z manjšimi ali večjimi izjemami. Razlagati hribine, njih geologiško starost in nekatere druge razmere je naloga geologiji.

„Hribina" zovemo vse tisto, kar tvarja precejšnji del zemeljske skorje, s katero se more geologija izključno baviti, kajti roka opazovalčeva sega samo do neke meje navzdol, kjer jej je pot izvestno na veke zaprt. Ime hribina bolj prija splošnim zahtevam nego prejšnja zaznamba „kamenje", ki se nekako čudno glasi, kadar govorimo n. pr. o pesku, ilovici, glini itd., ki so vsakako tudi hribine.

Težavneje je povedati čitatelju, kaj je „geologiška tvorba". Morebiti se nam po nekoliko ovinkih i to posreči. Kjerkoli najdemo večjo vrsto plastij, nakopičenih drugo vrh druge, opazimo, da se z nekim skladom pričenjajo posebne okamenine, ki držé navzgor do neke meje in tu prenehajo. Večkrat, toda ne vselej, izpremeni se z okameninami tudi hribinski značaj posameznih plastij. Merodajne so torej okamenine, ki nalik starodavnim hieroglifom v zemlji ležé in opazovalcu pot odpirajo. Meja med dvema geologiškima tvorbama se mora potegniti ondi, kjer opazujemo navzgor in navzdol plasti z različnimi okameninami daleč okoli; kar je skladovja iste ali približno iste okamenine med dvema takima mejama, to prištevamo jedni geologiški tvorbi.

Vsaka meja med dvema tvorbama je neko prekinjenje, a ne morda organskega življenja v obče, ampak prekinjenje življenja osobitnih živalij na določenem mestu ali, da se izrazimo še splošneje, prenehanje skladotvornih uselin. Mislimo si kos zemlje za katerekoli geologiške dobe pod morsko gladino v ugodnih okoliščinah. Na dnu se seseda razno gradivo in pokoplje v svoje plasti ondi živeče živali. Ako se pa sedaj dotični kos dvigne nad morsko gladino, preneha tvorba plastij, kajti na suhem se nima kaj sesedati, in skladovi, ki so se nanadili po tekoči vodi, so sploh neznatni. Ker nahajamo dandanes povodne, osobito morske živali, visoko po naših gorah in mestoma prav globoko v hribinah, si tega pojava pač drugače tolmačiti ne moremo nego tako, da je bilo sedanje zemeljsko površje nekdaj morsko dno, ki se je za neke dobe dvignilo iz morja in v okameninah geologu dobo zapisalo, kdaj da se je to dogodilo. Ako bi se bila prikazala vsa zemlja zajedno, moralo bi imeti površje vse drugačno lice in ne bi bilo umeti različnih, istodobno v raznih plastéh, ki druga vrh druge ležé, nagromadenih okamenin. Ako že okamenin blizu površja ne moremo tako razlagati, kaj neki naj rečemo o onih, katere krijejo mogočni vrhovi in cela pogorja! Kaj naj rečemo o premogu, kojega kopljejo mestoma že toliko in toliko

100 *m* pod površjem! Ostane-li omenjeni kos zemlje na kopnem, kaže nam iste okamenine, ki so za časa njegovega sesedanja v morji živele. Ako se pa po dolgem času zopet potopi pod vodo, tvarjali se bodo na starih skladovih novi in zajeli vá-se vse sedaj že precej izpremenjene živali. Tu nastane geologiška meja. Skladovje pod njo je starejše, nad njo mlajše in vsako zá-se je geologiška tvorba. Ta bi torej značila to, kar se je tvarjalo za neke dobe v nastajanji našega planeta.

Vsaka geologiška tvorba ima svoje značilne okamenine, vsled katerih se razlikuje od drugih. Povsod, kjer so se tla že natančneje preiskavala, našlo se je okamenin jednakega poglavitnega značaja, in kar je tudi velevažno, nahajajo se ostanki povsod v istem redu od spodaj navzgor. Iz tega sledi, da so kameneli in ognjeneli za iste dobe.

Geologiške tvorbe počenši s spodnjo so:

I. 1. kristalasta pratvorba,

II. { 2. silurska tvorba
3. devonska „
4. premogova „
5. permska „ }

III. { 6. triasna tvorba
7. jurska „
8. kredna „ }

IV. { 9. eocenska tvorba
10. neogenska „ }

V. 11. potopnine in naplavine.

Pratvorba je označena po svojih hribinah, ki so vse več ali menj kristalaste. Povsod, kjer ta dela zemeljsko površje, je temelj vsem drugim, ki se nánjo naslanjajo. Zatorej pravimo, da se je nje skladovje nanadilo za I. dobe.

Naslednje 4 imajo v svojem značaji nekaj skupnega; računimo je v drugo dobo. Starejšim geologom so bile takozvano „prehodno gorovje“, ker so domnevali, da se v njem srečujeta dve nasprotni sili — vulkanizem in neptunizen. V naši domovini se je razvila samo premogova tvorba.

Naslednje 3 se zopet toliko strinjajo, da napravljajo večjo skupino, katero prištevamo III. dobi. Poprej so zvali vse to „drugogorno gorovje“. Triasna tvorba je pri nas dobro razvita; ostali sta jako neznatni.

Kar je mlajšega od kredne tvorbe, prištevalo se je zvečine takozvanemu „tretjegornemu gorovju“, od katerega se je pozneje odcepila IV. doba kot tercijarna tvorba, katere mlajše člen je za slovenski Štajer zeló imeniten.

Nekatere doline in Ptujsko polje pokrivajo mlajši utvori in prehajajo mestoma v naplavine sedanjih dnij. V njih se srečata preteklost in sedanjost.

Nekaj moram še na tem mestu omeniti. Dragi čitatelj! Naša domovina je sicer gorata in hribovita, a vendar se ti

ne posreči nikjer — bodi gora še tako visoka — najti posameznih tvorb drugo vrh druge, kakor bi bilo njih skladovje nekako presekano. Ne, tega ne najdeš! Dostikrat te pa iznenadi stara tvorba na vrhu, dočim nje vznožje pokrivajo mlajše plasti. A tu se uveriš, da ne slone stari nasadi na mlajših, ampak obratno. Drugje dobodeš mlajših plastij na starejših nalik velikanskim glebam. To ti je naravno, ako preudariš, kako so se tvarjale zaporedoma in ako si si v svesti, da je njih tvoritev bila časih prekinjena. Da pa plasti ne leže vodoravno, to so povzročile razne podzemeljske moči in način ohlajenja pojedinih skladov.

Dodatek tem splošnim opombam bodi še to! Blizu Napolja stojé stebri nekdanjega Serapijevega templja, ki so ob sredi provrtani od morskih školjk, katerih lupine so se našle še v luknjah. Kako to mogoče? Izvestno se je dotično ozemlje pogreznilo v morje, ostalo več časa ondi in se pozneje zopet dvignilo. Vzgledov, da se je vzdigovalo in pogrezavalo površje za zgodovinskih časov, navedli bi lahko več, a naj zadošča to. Kar se je pa zgajalo za zgodovinske dobe in se marsikje še sedaj vrši, zakaj se ne bi bilo tudi za geologiških dob!

Človeštvo se ne more dosti načuditi neizmerni množini izvrstnega goriva, ki se je nanadilo za starodavnosti v zemeljski skorji. Res, ni ga dobiti povsod, da celó obsežnim deželam in državam ga nedostaje, a z druge strani se morejo sosedne pokrajine ponašati s tolikim bogastvom, da ga uporabljajo brez vse skrbi v razne svrhe in ga še daleč na okrog oddajejo za dobre denarje. Po tem gorivu — črnem premogu — dobilo je skladovje, kar se ga je nakopičilo med devonsko in permsko tvorbo, ime premogova tvorba. Pa ti slojevi so samó nekak dodatek ogromnim nasadom, ki so se tvarjali tu v globoko segajočih morskih kotlinah, ondi kraj tedanjega morja in sicer istotako ob robu pragorij, kakor starejših dveh tvorb II. dobe. Tudi sladkovodna močvirja, ki so se razprostirala po takratnih otokih, zapustila so nam jasne sledove nekdanjosti. Zatorej nahajamo našo tvorbo po nekaterih krajih sestavljeno samó od morskih utvorov, drugje pokrivajo spodnje morske nasade gornji sladkovodni, in marsikje so ti jedini, ki te poučé o razmerah preteklosti. V teh ležé tudi premogovi sloji, kojih postanku ni ugajalo nemirno morje, ampak tiha zatišja. Kjer se naslanjajo premogove tvorbe utvori na silursko, osobito pa na devonsko, so zvečine skriljavci, skriljavi kremenci in vapnenci, torej morske useline; njih gornje plasti so pa navadno sladkovodni, sivi peščenjaki, črnosive gomole in premogovi sloji. Na dnu sladkih vodá pa se je usedla labora, katera prehaja navzgor v bele, rumene ali sive glinovnate peščenjake, ki se menjavajo s sivo gomolo in premogom

Še druge hribine, zlasti nekatere prodovine, nahajajo se mestoma; ker pa niso posebnega pomena, omenijo se pozneje o priliki.

Premogova tvorba pokriva sicer precejšnji del zemeljske skorje, a razvila se je po nekod tako čudno, da jej dolgo niso vedeli glasú. Osobito je motil nedostatek premoga prve opazovalce in šele potem, ko je bila stvar dognana doma, jeli so se ozirati z boljšim uspehom po tujih pokrajinah. Zibel geologiji je tekla na izvenplaninskem svetu, torej je prišla na naše kraje vrsta pozneje, in baš to opravičuje kratek ozir v one dežele, ki so geologiški bolj preiskane, nego naša domovina. Tudi doma imamo premogove tvorbe dokaj, a z ozirom na izvenplaninsko je je jako malo, in nerazumna bi nam ostala še ta betvica, da ne proučimo na prvem mestu vsaj glavnih razmer v inozemstvu. Ker bode še večkrat čitati o planinski in izvenplaninski obliki kake tvorbe, naj tukaj omenimo, da teče meja med obema od Krakova preko Beča do Bazel-a. Čuditi se utegne kdo čitajoč, da našim deželam nedostaje premoga, dočim mu vsakdanje življenje potrjuje nasprotno. Imamo ga in moremo biti celó ponosni nánj, kajti mestoma so njega slojevi jako debeli in njega kakovost tudi ni pod nič, a njega starost ni premogove tvorbe, temveč navrhovatil se je pozneje za IV. dobe in dela spodnjo steno mlajši tercijarni tvorbi. Kar tu trdimo o premogu, nima veljave samó za premogovo tvorbo, ampak velja o premogu vsake tvorbe, torej tudi o našem tercijarnem.

Premogove tvorbe gradivo je jemala narava 1. od hribin starejših skladov, ki so se po vplivu raznih sil rušile in deloma tudi v vodi raztapljale; 2. od korališč in hišic lupinarjev, ki so mnogobrojno oživljali vode pričetkom napominane tvorbe, in 3. od rastlinstva, ki je za razvitka te tvorbe bujno poganjalo svoje sicer jednolične pa jako mnogoštevilne kali in v svojih nenavadnih oblikah dosegalo visokost, kakoršne bi celó v pragozdih vročih krajev zaman iskali. Na otokih in njih zanožjih rastlo je to bilinstvo in ko so se razmere nekoliko predrugačile, ogljenelo in v premog se pretvarjalo. Z ozirom na imenovano gradivo sestavljajo premogove sklade naslednje hribine: 1. gromače, 2. oborine in 3. premogovi sloji. Vse si moramo vsaj nekoliko ogledati, da zazremo v duhu kolikor toliko pristno podobo onega časa, za katerega so se shranjevali v zemeljski skorji neizcrpni zakladi in ki sega vsled njih v sedanjost in človeku roko podaje.

Gromačam prištevamo raznovrstne labore, kojih lepilo je sedaj ilovnato, sedaj kremenato in navadno sive, rumene ali pa rjave barve. Posamezni, hribino sestavljajoči kosovi so debeli ali drobni, in vsi istovrstni t. j. več ali menj obrušeni

drobci istega kamenja so se vsled lepila sprijeli v novo hribino; pa tudi kosovi raznih hribin so časih v celoto zlepljeni. Največje in najraznovrstnejše kosove kakor sploh največjo debelost kaže labora v onih premogovih skladovih, ki so se vsled svojega značaja tvarjali na dnu nekdanjih jezer ali pa v zanožjih, ki so segala daleč v zemljo. Ako se je pa napravljala labora tudi ob morskem obrežji, kar se je sicer redkokje dogajalo, so nje kosovi neznatni in zvečine od kremenjaka. Ta gromača ni nikjer razločno skladovita in prehaja v gornjih nasadih v debelo-zrnate peščenjake, med katere se tudi sicer često vriva.

Labora izgublja navzgor svoj prvotni značaj in prehaja v peščenjake: pa ti so se razvili tudi brez nje v toliki meri, da so v zvezi z gomolo poglavitne hribine vsake premogove tvorbe in se zavoljo tega tudi premogovi peščenjaki zovejo. Navadno so, osobito blizu slojev, sivi, pa tudi belkasti in rumenkasti, malokje pa rdeči. Njih lepilo je pretežno ilovnato, časih pa tako kremenato, da se hribina utrdi skoraj v kremenjak. V njem léžé navadno drobna, zvečine robata zrna kremenjakova in živčeva. Tema poglavitnima sestavinama pridruži se često toliko sljude, da se jame hribina skriljiti, in ako hkratu tudi lepilo pojema, nastane sljudovcu podoben skriljavec, sestoječ od vzporedno ležečih sljudnih lusk, med kojimi istotako tekó drobna, pretežno kremenjakova zrna.

Ako postajajo v peščenjaku zrna redkejša in ako na njih mesto nastopa več ilovnatega lepila, prehajajo peščenjaki, imajoč malo sljude, v jedrnate, trde ali mehke glinovce, obilo sljude imajoč pa v sivo, zelenkasto, rjavo ali rdečo gomolo, ki se časih odlikuje po jako popolni skriljavosti in je vsled črnikaste boje pravim skriljavcem skoro do pičice jednaka. V prah semleta dá se prati in ako nanjo hukamo, vonja po čpavci. Ona prehaja, dobivši peska, v peščenjake, s kojimi se nje nasadi večkrat menjavajo. Gomola je najbolj razvita v gornji premogovi tvorbi, kjer ali sama ali v zvezi s peščenjaki tvarja skladovje med premogovimi slojevi, katerih bilinstvo je rastlo v močvirjih; v teh se je gomola sesedala na dno in dotično cvetano zasula. Zato pa se nahaja v gomoli največ in najboljših otiskov in zogljenelih ostankov onih rastlin, ki so nekdaj rastle na njenem površji. Tu bodi še omenjeno, da nadomešča po nekaterih krajih v spodnjih oddelkih gomolo mastna glina ali pa tudi brna sivkaste ali belkaste barve.

Izmed oborin, katerih tvarina je bila v vodi raztopljena in se je pozneje iz nje izločila ter na dno usedla, moramo na prvem mestu omeniti vapnenca, ki dela osobito kot morski utvor močne sklădove, ki često sami zá-se sestavljajo premogovo tvorbo. Zlasti na Ruskem je tega vapnenca mnogo; ondi

pokriva brez drugih hribin zemeljsko skorjo daleč na okrog; okoliščine torej niso dopuščale, da bi se bile razvijale še druge vrste, osobito ležišča dobrega goriva. Ta vapnenec je kristalast in pretežno sivkaste, rdeče ali celo bele barve ter ima časih toliko kremenčeve kisline, da ob jeklu iskre kuje. Tudi se nahajajo v njem večkrat gomoljaste kepe rogoličkove in skriljavega kremenca, ki jasno pričajo, da se je izločeval v slani vodi. Najboljši svedoki gledé njegovega izvira pa so mnogobrojne okamenine morskih živalij, ki so se nanadile mestoma v taki množini, druga poleg in vrh druge, da je ves sklad sličen kakemu grobišču, kjer počivajo trdni ostanki minolosti, jedini kažipoti geologu, ki le po njih spoznava istodobnost v raznih pokrajinah nahajajočih se skladov. Navadno je premogov vapnenec skladovit, in sicer ali neposredno v nasade razklan, ali pa po gomoli, peščenjaku itd. razdeljen. Časih je med vapnenčevimi nasadi toliko drugih hribin, da napravlja samó še ploče med njimi; to videvamo zlasti v obližji morskih obal. V takih pločah je le malo okamenin in tudi barva jim je nekam potemnela. Navedeni vapnenec začenja premogovo tvorbo; nánj se naslanjajo drugi skladovi. Tudi v sladkih vodah se je izločeval vapnenec, a njega je malo in nikakor se ne more meriti s prejšnjim. Tudi kristalasti grintovec, sadra in razni laporji niso baš redki blizu premogovega vapnenca, toda k zgradbi velikanskega poslopja so le malo pripomogli.

Sedaj smo dospeli do najvažnejšega člena vse premogove tvorbe — do premogovih slojev, ki so vstlani v gornji oddelek med peščenjakove in gomolne skladove. Premog je zadnja raztvorbina zatrtih rastlin, ki so se vsled tlaka od zgoraj razkrajale in se vsled tega tako razgrele, da so se izpremenile v gorivo. Za te presnove, ki je trajala dolgo, dolgo, razvijali so se osobito ogljikovodiki, ki so nastajajočo tvarino vedno bolj krepili.

Predno pa govorimo dalje o tem velevažnem daru matere zemlje, treba še pojasniti nekatere razmere glede kraja, kjer se je premogova tvorba sploh sesedala, kakor tudi gledé zaporednosti posameznih nasadov in njih leže. Zastran prve točke je bilo že omenjeno, da so jej delali podlogo obširni, odprti zalivi, raztezajoč se med staréjšimi otoki, in ob njih robu ležeča zanožja, ki so se v ozadji zoževala in bila napolnjena s kalno vodo ali blatom. Tudi jezera in močvirja, obkoljena od vseh stranij od starega skalovja, dajala so temu skladovju ugodne podstave, na kateri so vzrastli vsi ali pa samó pojedini nasadi.

V morji, nekoliko od obal oddaljenem, zidali so polipi svoje naselbine na devonskih tleh. Te zgradbe so bile zavetje

mnogoštevilnim morskim živalcam, ki so našle ondi zaščitje pred valovjem. Cele jate so se jih naselile tam, in njih hišice, strte na drobce in semlete v prah, dajale so gradivo za premogov vapnenec. V plitvi vodi blizu otokov je bilo mesto odločeno labori, na kateri so se vrstili sivi peščenjaki, skriljavci, skriljavi kremenci in pločasti vapnenec in z druge strani dajali tal različnemu drobižu, s kojega sta nastala jalov peščenjak in gomola. Konec vsemu temu je bila takozvana produktivna premogova tvorba.

Ozka zanožja, ki so segala daleč v otoke, in pa na teh razprostirajoča se jezera dobivala so potrebnega gradiva od obkrožujočih hribin, ki so se razkosavale, rušile in naposled prišle vodi v oblast. Tudi tekoča voda je donašala svoje vrste tvarin. Tako je nastala labora in na njej raznobojni peščenjaki, gomola in premogova ležišča. V tej obliki pogrešamo navadno vapnencev, le izjemno se jih dobi v gomolnih skladih.

Prva se zove morska, druga sladkovodna oblika premogove tvorbe.

Sedaj pa se vrnimo k premogovim slojevom in si je oglejmo natančneje najprej z ozirom na tvarino in potem po vrsti gledé drugih važnih razmer. Nobena kemijska presnova ne bi mogla brez pomoči ustrojnih bitij razkrajati v zraku nahajajoče se ogljikove kisline, niti iz ogljika napravljati mogočnih debel, niti izločevati nepotrebnih prvin. Kakor rastó in se debelé dandanes naše rastline s tem, da vzprejemajo ogljikovo kislino vá-se in jo razkrajajo v ogljik, najvažnejšo sestavino rastlinskega telesa, in kisik, s kojim nam čistijo zrak, tako se je vršilo to za starodavnosti. Sicer nikdo ne dvomi, da je premog iz rastlin, a njega oblika nas teh prav malo ali celó nič ne spominja, ako ne jemljemo v poštev mlajših tvorb, v katerih se rastlinske snovi niso tako do skrajnosti izpremenile. Tu mnogokrat dobimo zogljenelo lesovino, ki tudi priprostega človeka prepriča, da je bila kdaj kos drevesnega debla. Seveda se temu ustavlja vsakdanja izkušnja, vsled katere les na površji razpade na vedno manjše kosove in slednjič popolnoma izgine izpred naših očij. Ako je pa rastlino zasula zemlja in kisiku pot do nje zabranila, razkraja se ondi polagoma v gorivo. Marsikje se pa tudi v premogovi tvorbi dobi premog, ki neovržno potrjuje rastlinski izvir. Celó poskušnje v delavnicah so dokazale, da se naredi iz lesá premogu podobno telo, ako se pri tem izpolnijo razni pogoji. Premog je torej rastlinska tvarina, ki se je v teku neizmernega časa porudnila in skoro popolnoma izpremenila v hribino.

Premog spremljajoča gomola hrani mnogo rastlinskih ostankov, ki naše mnenje zastran tvarine podpirajo in z druge strani veščaku pot kažejo, kje mu je iskati sorodnic v denaš-

njem bilinstvu. Izvestno zadene pravo, ako sklene iz teh ostankov na sorodne rastline, ki so sicer istodobno in na istem mestu živele, samó njih usoda je bila drugačna. Dočim so namreč rastline, tiščeč se druga ob drugo in vrivajoč posamične dele svoje med sosedne, izgubile svoj prvotni značaj, ostale so druge, ki so se vstlale pojedine spodaj ali zgoraj pravega ležišča, vsaj toliko ohranjene, da je moremo prispodabljati še živečim. Akoravno se je nabralo s časoma mnogo takega gradiva, je vendar jako težko čitatelju podati dobre podobe rastlinstva za premogove tvorbe. Nežno vlakno se ohrani teže od trdih živalskih kostij in hišic raznovrstnih lupinarjev. Tudi je narava čudno gospodarila gledé velikosti in oblike pojedinih rastlinskih delov in cele rastline. Ako so, kar je navadno, korenine, debla, veje, listi itd. izgubili celokupnost in posamezno križem ležé, kdo ne bi pritrdil, da se ne sestavi iz teh lahko pristna podoba!

Produktivni premogovi tvorbi nedostaje morskih rastlin, torej premog ne more biti proizvod tega rastjá. Proti temu govoré vse doslej znane rastline naše tvorbe kakor tudi v njih družbi ležeči ostanki živalij, ki so lazile po suhi zemlji ali pa živele v sladkih vodah. Premogova cvetana je sestavljena od višjih tajnocvetek, katerih razni ostanki često tako spominjajo sedanjosti, kakor bi imeli letošnje rastline v roki. Osobito so praproti sedanjim tako podobne, da delajo i botaniku često preglavico, dočim se neveščaku ob pogledu dobrega otiska izvije kako znano ime iz ust. Praproti so sicer bistveno vplivale na tedanjega časa pokrajinsko podobo, in dasitudi jih je bila lepa množica, kot promogotvorno gradivo vendar niso imele posebne važnosti, ker njih tvarina nima dosti lesá. In istinito so sloji pretežno od praprotij ne samo razmerno prav redki, temveč tudi malo obsežni. Kar se tiče pa velikosti, morda niso presegale sedanjih drevesastih v toplih krajih. Razven praprotij pa nahajamo v obližji premogovih ležišč tudi pristne drevesaste tajnocvetke, ki so glavna podlaga premogu. Njih sedanje sorodnice pa so pravi pritlikavci, ki nikjer ne dorastó niti v grm.

V to vrsto se štejejo kalamiti, ki so preslicam tako podobni, da sorodností ni težko spoznati. A te rastline so imele tako nežno staničje, da se je le redkokje ohranilo. Navadno so debla zlomljena in od strani v pločice stisnjena. Na dobro ohranjenih se je dalo dokazati, da so res drevesaste preslice, kojih deblo obkoljuje sicer tenka a trdna lesnata skorja, ki je ali gladka ali pa vzdolž progasta. Ta je zogljenela, v notranje staničje pa je prodrla hribinotvorna tvarina, ki jo je razrušila in v kamen izpremenila. Če pozneje skorja odpade, dobimo kamenit valjar, kakoršnih je po zbirkah brez števila. Kakor preslice bili so kalamiti členkoviti, a namesto nožničastih

lističev nosili so v odstavkih na deblu vretenčasto stoječe veje, te pa istotako razvrščene liste. Trosje je sedelo v klasu konec debla, morda tudi po vejah, kar se pa ne dá dokazati, ker se je zveza povsod pretrgala. Nekako ob konci prikrivljene, stožčaste korenine kalamitov veljale so dolgo za konce vej, dokler se ni posrečilo dobiti stoječih dreves s čudnim spodnjim koncem. Tako se odlikujejo kalamiti od sedanjih preslic, ki tudi v vročem pasu komaj 4 *m* v visokost dorastó, v našem podnebji pa še jednega ne dosežejo.

Druga vrsta velikanskih tajnocvetek so pečatnice (Sigillaria), katerih do 2 *m* debela debla so imela le malo vej in so štrlela, mogočnim metlam podobna, v zrak ter vsaj nekoliko varovala nižji gozd. Deblo in veje so bile porastene z ozkimi, precej dolgimi, brezpeceljnatimi listi. Od korenin pa do vršička bile so po skorji razpeljane vzporedne brazdice, med kojimi so se nekoliko dvigale v vrstah stoječe zarastice, koder so prej stali listi. Skorja pečatnic je jako trpežna, dočim pravi les hitro izgubi svoje lastnosti in se izpremeni v kamen, kakor je bilo to že o kalamitih povedano. Na tisoče leži stisnjenih in polomljenih debel v skladovji, spremljajočem premogove sloje. Za njih korenine se dolgo ni vedelo, pač pa so bili znani neki koreninam podobni ostanki, ki so ležali skoro povsod pod sloji. Le to, zlasti pa srečen slučaj, da so se našla debla v zvezi z jednakimi utvori še stoječa v skladovji, odstranil je dvom in pokazal resnico.

Gledé notranjega sloga bolj znani so luskokožci, kojim se je zavoljo tega lože odkazalo mesto v sedanji cvetani. Tudi njih debla pokrivajo vzvišene, pakrožne zarastice podobne luskam; drevo samo pa se razvejí v mogočen vrh. Veje, ki so zaodete z iglastimi listi, nosijo ob koncéh stožčaste klase, med katerih luskami tičé trosovi. Baš ti klaski nas spominjajo dandanašnjih lisičjekov, majhnih rastlin, ki se niti v vročem pasu ne spenjajo više nego 1 *m*. Luskokožci pa so bili pravi velikani, kajti njih ostanki merijo na debla, ki so imela 3—4 *m* obsega in več ko 30 *m* visokosti.

Ker moramo praproti neznatnim prištevati gledé premoga, ostajajo nam še kalamiti, pečatnice in luskokožci, iz katerih se je pretežno nagromadilo to prevažno gorivo. Le izjemno nahajamo ostankov storžnjakov, in sicer takih, kojih sorodnice živé dandanes po toplih krajih. Debla so prav redka, tem gošče pa se nahajajo njih plodovi.

Kot posebnost premogove cvetane se mora izrecno poudarjati to, da se je razprostirala skoro do skrajnosti jednolično po vsej kopni zemlji tedanjega časa. Radi tega treba proučiti samo večji okraj, in dotičnik ne pride lahko v zadrego. To velja naravno le o poglavitnih potezah, kar je pa menj

važnega drobiža, je samo kot dodatek krajevnega pomena. V najbolj oddaljenih pokrajinah Evrope nas srečavajo iste oblike, da še več, celó Amerika se ponaša skoro s polovico naših domačih; kar jih je pa ondi svoje posebne vrste, ponavljajo tudi le evropske oblike, katerim se na prvi hip pozna, da so jim lastni isti glavni znaki in le tam pa tam se je kaj malega izprevrglo. Premog v Indiji, Kini, Afriki, Braziliji in Avstraliji je od istega gradiva, in četudi ne vidimo povsod istih vrst, se vendar rod ni izpremenil. Temu pojavu se moremo tem menj čuditi, ker tudi sedanje tajnocvetke povsod rastó. Osobito mahovi, praproti in preslice se odlikujejo po drobnem trosji, katero veter na vse kraje raznaša. In ker so premogove tvorbe rastline brez malih izjem tudi tajnocvetke, ni čuda, da je gospodaril z njih trosovi veter na isti način kakor za sedanjosti. Ako je dobilo trosje ugodne podloge, kalilo in rastlo je ter se razvijalo v čuden pragozd, ki je bil pozneje pokopan in se za vekov pretvarjal do novejše dobe.

Kakšna razlika je torej med pragozdom davno minolega časa in današnjim! Onemu je nedostajalo v prvi vrsti raznovrstnosti in dike raznobojnega cvetja, ki očara po vročih krajih vsakega tujca vsled nenavadnosti svoje. Akoravno je znanih izza premogove tvorbe več sto različnih rastlin, vendar se ne sme nikdar prezreti, da je še to število opisanih veliko, ker so prišle pretežno le v odlomkih v človekove roke in se je izvestno vzel večkrat posamični del kake rastline za novo vrsto ali celó rod. Najbrž se skrči število vrst in potem se bode bolj vjemalo s številom skupin, kojih ni mnogo. Tudi ni upati, da se najdejo še rastline do sedaj neznanega značaja, kajti vsled velike važnosti premogove tvorbe pač ni nobena tako dobro preiskana in na tolikih krajih človeku na korist kakor ta. Otožne jednoličnosti so morali biti starodavnosti pragozdje, po katerih so se šopirile tajnocvetke visokih debel, med njimi pa tla pokrivale razne praproti in zelnate preslice. Ker si človek tega ne more dobro predočiti, nimajo umetnikov slike tičoče se takega predmeta nikdar pravega pomena.

Ako pomislimo, da dá les 100letnega bukovega gozda, v premog izpremenjen in jednakomerno po tleh razprostrt, komaj nasad 2 *cm*, ako nadalje pomislimo, da se napravi pod ugodnimi pogoji za jednega stoletja 0·3 *cm* debela plast rope, ki se stlači popolnoma zogljenela na neznatne sklade 0.7 *mm*, in ako naplavljena debla, pretvorivši se v porudnino, kako osminko prvotne debelosti dadó, ne moremo se načuditi množini rastlinskega goriva, kojega se je nagromadilo časih 100 *m* na debelo. Ti slojevi, ki se vlekó često prav daleč, so večkrat prekinjeni po jalovih hribinah, torej so nastale na površji večkrat jednake razmere, vsled kojih so se ponavljali ti utvori.

Po naravi rastlin sklepajočim vsiljuje se nam prepričanje, da je moralo tedanje podnebje prav gorko biti in da so pihale vlažne sape po vršičkih drevesnih. Bujnost rastlinstva pa je najbolj pospeševala ogljikova kislina, katere je imel zrak jako veliko. Ker se pa nahajajo premogova ležišča v krajih, ki se z ozirom na toplino sedaj prav razlikujejo, večina teh rastlin pa je zahtevala precèj toplote, moramo pač uverjeni biti, da se je za vekov podnebje predrugačilo in tako provzročilo razne pasove.

Premogova cvetana je rastla na vlažnih, močvirnih tleh, kjer se je razvijal rod za rodom in pokopan v zemljo pretvarjal. Povse pa ta tvoritev vendar ni bila jednaka našim barjem, temveč samo nekako slična. Sedanja barja se nahajajo po zmernih in mrzlotnih krajih, in njih bilinstvo prav malo spominja nekdanjih oblik, zato ni moči starih premogovih slojev smatrati za nekdanja barja, dočim so nekateri mlajši skladovi tercijarne tvorbe jemali ondi gradivo svoje.

Ako tedaj črni premog ni nastal v barjih, od kod pa je njega bilinstvo? Morda nam pride na pomoč kaka velika reka, ki vsa motna drvi navzdol in v svojem vodovji vali velikansko množino vsakovrstnih debel, korenin in raznih odlomkov. Kjer je pa mesto za to, odlaga svoje tovore in je zasiplje z brno, ilovico, peskom in prodom. Morda tudi morje ne dela ob obrežji tako? Vse to je istina in ni dvoma, da so nastala nekatera maloobsežna ležišča na ta način. In kaj bi ne, saj so bili pogoji ugodni! Kaj pa porečete zastran debel, ki stojé v slojih, kakor so stala nekdaj, kvišku in spričujejo, da so rastla na istem mestu, kjer je sedaj premog! Še več! Pod njimi v gomoli ležé korenine tako naravno, da si moremo misliti le jedno, namreč to, da je ondi njih prvotno mesto. Z naplavljenjem rastlinskega gradiva v obče torej ni nič in to potrjujejo tudi sloji sami, ki se često razprostirajo prav jednolično daleč okoli. Tudi se morajo jemati še druge razmere v pošfev, ki jasno govoré za to, da sloj leži na mestu nekdanjega rastja. Ako bi se bila tvarjala ležišča od naplavljenega lesá, nedostajati bi jim moralo one pravilnosti, po koji se tako odlikujejo. Imela bi navadno lečasto ali gnezdasto podobo in bila bi okoli in okoli obkoljena z drugimi hribinami. O čistoti goriva, ki temu nasprotuje, ni treba govoriti.

Treba se je torej ozirati po drugi hipotezi, ki nekoliko verjetneje na uho doni. Večina učenjakov je gledé opetovanja premogovih slojev teh-le nazorov. Ko je cvetana nekoliko časa prospevala, znižala se je zemlja na toliko, da jo je poplavila voda in nanosila peska in blata nánjo. Ko so dorastla tla zopet do suhega, nastala je nova, bujna vegetacija, katero je pozneje zopet voda z navedeno vsebino zasula in drugi sloj

od prvega ločila. Kolikor je slojev, tolikokrat se je moralo vse to ponavljati. Na ta način so lahko nastali sloji in ločeče je jalove hribine in tudi dandanašnja opazovanja potrjujejo, da se zemlja tu dviguje, ondi pa pogrezuje, — a vendar ne moremo zagovarjati omenjene hipoteze. Tudi se nam ne zdi potrebno, pobijati jo, temveč na nje mesto postaviti drugo, ki je morda najbolj verjetna. Zadnje zato, ker se slični pojavi dogajajo še dandanes in treba samó s primernimi izpremembami prestaviti je v davno minolost.

V mirnih kotih jezer napravljajo se ob obrežji plavajoči povlaki od vodnih mahov, ki se hitro razmnožujejo in sčasoma tako debeli in težki postanejo, da se vsaj toliko potopé, da samó gornja stran leži z vodo v istej gladini. Kakor hitro se voda gane, zaženó se valovi na to odejo in pusté na njej kalečih snovij, ki se vsevdilj nabirajo in s prahom, kojega veter donaša, mešajo ter tako z blatom izpremešano črnico napravljajo. Spodnji del pa je ločen od kisika, torej ne more prhneti in se samó nekoliko pretvarja. Na površji se naselé razne močvirne rastline, ki svoje korenine na vse strani razpošiljajo in vso plavajočo gromado tako prepletejo, da je kakemu plavu najbolj podobna. Ker voda s strani pljuska na tako zemljo in vedno rudninskih tvarin v živež donaša, raste zemlja na debelo in je naposled jednaka otoku, kjer se bujno razvija raznovrstno vlago ljubeče drevje. Ko se je slednjič nagnetlo vsega odveč in je plav postal preslab, potopi se navidezni otok na dno in izgine na veke s površja. Nânj navali voda rudninskega drobirja in ga pokrije, kakor sploh okoliščine nanesó, več ali menj na debelo. Pa s tem še tak pojav ni končan Zopet se jame delati na vodi omenjenih lastnostij plav, ki se o priliki pogrezne na dno. Za njim pride tretji, četrti itd., dokler se ni jezero izpremenilo v suho zemljo. Ni-li mogoče,. da so nastali na tak način premogovi sloji in je ločeče jalove hribine? Zakaj ne bi bili nastali za premogove tvorbe taki plavi in se s svojim bujnim rastlinstvom potopili? Kar se dandanes dogaja, dogajalo se je lahko za starodavnosti, in sloji bi nas potemtakem spominjali barja. Seveda je rastla po starih plavih drugačna cvetana in sicer ista, ki nam je sedaj gorivo. Bodisi da si prijatelj tej ali onej hipotezi, to se vendar ne more zanikavati, da je gledé tvoritve premogovih slojev marsikaj nejasnega. Z druge strani pa se mora pripoznavati 1. da je nastal premog od rastlin, ki niso rastle v morji, temveč na kopnem in 2., da je zahtevalo to rastje vročega podnebja in da je morala biti toplina tudi na severu višja, ker se i ondi najde premog. To potrjujejo tudi korale, ki so za onih časov v sedaj mrzlih pokrajinah živele in ondi jasne sledove zapustile. Ako je bila cvetana še tako bujna, vendar je bilo treba

mnogo, mnogo let, predno se je nanadilo toliko goriva. Po Hull-ovem računu n. p. potrebovalo je premogovo skladovje v južnem Wales-u 640.000 let. Take številke so seveda nezanesne, kakor se v obče nikdar ne more govoriti o starosti kakega sklada brez ozira na druge, ampak se izraža geologiška starost samo odnosno. O nobenem, tudi najmlajšem skladu zemeljske skorje se ne more trditi, toliko in toliko let n. pr. je preteklo, odkar je nastal. Letnic ne nosi nobena ploskev, in nikdar se ne posreči po še tako razvitih okameninah in uvažujoč raznovrstne druge razmere leta določiti, za kojega se je sesedel kak sklad. Pa geologija ne bi bila za las na boljšem, ko bi taki brezpotrebni računi na tanko kazali na dobo, kdaj so se delali premogovi sloji, kajti hribine med in nad njimi so brezdna, kojih ni moči premostiti. Zatorej naj se vsak zadovoljuje, ako more gledé raznih nasadov dokazati odnosno starost.

Rudokopa preseneti često posebna prikazen. Hkratu mu nedostaje sloja, ki je dajal tako dobrega goriva. Zapirajo mu pot razne hribine, in dolgo je treba vrtati in streljati, predno zopet pride do njega. Sedaj mora navzdol, sedaj zopet navzgor in po velikem trudu sta se sešla. Sloj je bil prvotno sicer v vseh svojih delih vzporeden, ali razne sile, ki so na skladovje vplivale, povzročile so ozke ali široke, blizu navpične pokline, med kojimi so se posamezni deli privzdignili ali pa niže zgrudili. Vsled takih premetov razkosal se je marsikateri sloj in bil v posamičnih kosovih premaknjen tako, da je često zelo težko, vse prvotni sloj sestavljajoče drobce spraviti v celoto. Ako so nastale razpoke prav ozke, ogladile so se dotikajoče se prelomine, široke pa pokrivajo razne rudnine, ali pa so je drobci zasuli.

Da so zemeljskim stresom in drugim silam pomagale tudi prodorine, ne dá se tajiti. Osobito so prodirali tedanje skladove porfiri, ki so je razkosavali in drugega od drugega oddaljevali ter raznovrstne premete povzročevali. Nekoliko v pesek in prah razdrobljenega, največ troskastega kamenja, vmes pa tudi večjih kosov prodiralo je v stranske pokline ter se ondi med skladovje vrivalo, je vzdigalo in premikalo. Tvarine pa, ki so neposredno prihajale iz žekna, uveljavile so svojo moč na dvojni način; one so namreč obkoljujoče skladove prelagale in vsled visoke topline njih sestavine preobražale.

Prodorine premogove tvorbe delimo na 3 vrste. 1. Take, ki so že pred začetkom naše tvorbe prodrle prejšnje in bile podloga novim nasadom. Poglavitne hribine te vrste so granit, sijenit in diorit. 2. Take, ki so za premogove tvorbe kvišku prihajale, torej nje skladovje prodreti morale. Te so se zvečine razlile po starejših skladovih, na nje pa je prišla mlajša premogova

tvorba. Sedaj delajo ti porfiri, kajti njih je največ, ločeče nasade med drugimi uselinami. 3. Take, ki so prišle na zemeljsko površje šele potem, ko je bila naša tvorba še popolnoma razvita. Med temi je največ melafira.

Izvenplaninsko obliko premogove tvorbe smo precèj obširno opisali radi nje važnosti glede vpliva na vesoljno človeštvo. S tem smo se odkrižali že tu nekaterih toček, na koje bi vsakako prišla vrsta pozneje, ko bodemo razpravljali o rjavem premogu. Tudi nam te vrstice kolikor toliko pomorejo, da bodemo domače skladovje lože umeli. Nekoliko naj še izpregovorimo o živalskih ostankih, ki so z ozirom na našo domovino tem važnejši, ker so prvi napotili opazovalce do spoznanja, da je tudi po planinskem svetu mnogo premogovih skladov, dasiravno v nekako izpremenjeni obliki. Spodnje tvorbe okamenine kažejo na morske prebivalce, gornje pa na sladkovodne, ki ležé v gomoli in drobnozrnatih peščenjakih, dočim so prve raztresene po vapnenci. Kar se tiče morskih prebivalcev, se človeku dozdeva, da se dotikajo v premogovi tvorbi devonski in permski. Dočim se namreč devonski, — seveda kolikor jih še ni popolnoma ugasnilo — še enkrat silijo v življenje in z zastarelimi podobami svojimi prav prepričevalno govoré, da jim je čas potekel, nastopajo polagoma druga bitja, ki se sicer že tu prav dobro razvijajo, a dovršnost svojo stoprav v naslednji tvorbi dosežejo. Neka svežost sije jim z lica, kar je prav naravno, ako pomislimo, da jim je še dolgo živeti.

Okamenine premogove tvorbe segajo v starejše in nekatere izmed njih tudi v mlajše skladove. Seveda ne moremo trditi, da živé iste vrste tako dolgo življenje, ali nahajajo se isti rodovi in jednakih lastnostij skupine. Nekatere so izmed prvih, ki so oživljale izvzemši pratvorbo vse naslednje in živé še dandanes v morji.

Najnežnejše živalce, ki so se često prav dobro ohranile, so luknjičarke. Truplo jim je bilo, kakor še živečim, mehko in sluzavo; posebnih organov mu je nedostajalo. Zaprto je v hišico od vapna, ki ima vse polno najtanjših luknjic, skozi katere pomalja vsak hip izpreminjajoče se nitkaste odrastke sluzavega telesa, s katerimi si hrane lovi. Vapnene te hišice so jako raznolične in razdeljene na več prekatov, vsled katerega svojstva se jim je dalo tudi ime prekatniki. Za planinsko obliko premogove tvorbe posebne važnosti postala je luknjičarka Fusulina Tietzei, ki se dobi na Koroškem pogostoma. Ona se prišteva največjim svojega rodú, in nje prekati so bili nabrani v vrste, ki so v zavojicah obkoljevale druga drugo.

Večjega pomena od prekatnikov so korale, kojih se nahaja v premogovi tvorbi prav obilo in je je težko ločiti od

sorodnih vrst II. dobe sploh. Res, da so tudi to le majhne in nežne živalce, a kakor je bilo že povedano, pomagale so v prvi vrsti graditi zemeljske skorje velikansko poslopje. Ni nam treba tukaj poudarjati njih delovanja, ampak samo nekaterih svojstev se hočemo spominjati, ki so za to dobo pomenljiva.

Kdor te starodavne okamenine samó površno ogleduje, ne zdé se mu različne od mlajših, kajti kakor dandanašnji prebivalci toplega pasú podobne so čašicam, razvejenim drevescem, rušastim krpam ali gomoljastim telesom. Po natančnejšem opazovanji pa se uveriš, da je tudi tem bitjem pritisnil čas svoj pečat in jih zaznamenoval še dosta dobro. Zvečine se prištevajo naše tvorbe korale dvema skupinama, katerih prva se odlikuje po velikih čašasto prikrojenih vapnenih hišicah, od kojih okrožne stene polumerom podobno štrlé mnogobrojne pločice od jednake snovi in delé čašični prostor na ravno toliko v središči stikajočih se posamičnih prostorčkov, katere je izpolnjevalo truplo jedne živalce. Zunaj je bila ta hišica nepravilno gubasta ter sedela ali neposredno na kaki skali ali pa na posebni vejici grmaste naselbine. Za to skupino je merodajno število zvezdasto stoječih pločic, ki so se po 4 narejale ob steni in rastle proti središču. Seveda napravlja tak dokaz navadno mnogo preglavice osobito, kadar kar mrgolí takih pretinov, a prvi 4 so vselej najbolj razviti in se tudi prvi prikažejo, ako se čašica spodaj obrusi. Druge skupine pojedinke pa se odlikujejo po jako tankih, dolgo stebrastih hišicah, proti katerih središču molí le malo kratkih pločic, ki so kakor v čašicah zvezdasto urejene in po številu 6 razpostavljene. Ako se taka hišica vzdolž obrusi, prikažejo se drug nad drugim vzporedno stoječi pretini, ki so v presledkih dajali živalci višji prostor. Takih stebričkov se nahaja brez števila v celoto nanizanih; vsa naselbina je vsled tega najbolj zvezanim piščalkam podobna.

Ker živé korale dandanes samó blizu ravnika in so izvestno njih sorodnice izza prošlih časov uspevale le ondi, kjer so bili jednaki pogoji, smemo na podlagi tega razmerja trditi, da podpirajo njih ostanki naše mnenje gledé podnebja, kar smo že ob priliki premogove cvetane poudarjali. V premogovem vapnenci se prav često nahaja Fenestella plebeja, ki se tudi, akoravno redko, najde v koroškem Plajbergu.

Jednake važnosti kakor korale so za našo tvorbo iglokožci. A tu ne nahajamo oblik, kakoršnih mrgoli v današnjih morjih, temveč tuje se nam zdé in komaj je je spoznati. Morski ježki in druge bolj znane podobe so jako redke, na njih mestu pa se širijo nekoliko rastlinam slične živali, ki se vsled tega imenujejo morske lilije. Prav po malem nastopajo nekatere že v silurski tvorbi in preminó v devonski, druge

pa se razvijajo najbolj v premogovi in ugasnejo na veke. Njih število je bilo velikansko, kajti v skladovji zadnje tvorbe jih leži kakih 180 vrst, dočim poznamo iz sedanjih morij samo 4 živalce te zanimive skupine. Ta bitja so res kaj čudna in se morejo najbolj prispodabljati cvetkam, ki svoje nežne glavice ravnokar odpirajo. A navedena primera se oslanja samó na vnanjo obliko in ako tako „cvetlico" ogledujemo, razkadi se megla, ki jo je dobrodejno solnce spoznanja pregnalo.

Živalca sedi na primernem reclji, s kojim je zvezana tako, da oboje dela stoprav ustrojno celoto. Recelj je spodaj koreninast in pričvrščen na kaki skali. Zlasti po korališčih jih je mnogo, čemur se ne moremo čuditi uvažujoč, da je bilo ondi največ živeža in mnogo mirnih kotičkov. Ali stebriček ni celota, temveč zložen od kolobarjastih kolesec, ki so se držala po sklepih drugo drugega. Takega kolesca slog je zares nekako podoben kolesu; njega osredje je bilo nekdaj votlo in ker jih je bilo mnogo nanizanih v recelj, napravila se je kaména cev, po kateri se je pretakal redilni sok. Ko je živalca prestala, odkrehnil se je tam pa tam recelj vsled svoje zgradbe, in njega notrina se je napolnila z vapnencem, ki se je pozneje, strdil. Zaradi tega se nahajajo ali le pojedina kolesca ali njih več v trdni zvezi ter tvarjajo tiste valjaste ostanke, kojih je često vse polno po skladovji in ki narejajo, pomnoženi z drugimi, celó precejšnje nasade.

Gornji recljev konec diči obličasta hišica, v kateri je pravo mesto živalci. Trda lupina je vendar v ožji zvezi z živalskim telesom, kakor n. pr. pri polžih. V prvotno mehko kožico sesedajo se drobci ogljikokislega vapna ter tvarjajo posamične ploščice, ki se pozneje dotikajo in naposled nepremično zvežejo. Tako sedi ta glavica lešnikove ali orehove velikosti na reclji. Hišica je tedaj zgrajena od ploščic, katerih 3 so pritrjene na stebriček, naslednjih 10 pa oklepa v dveh obodih notrino. Višjega oboda ploščice so nagnjene navznotraj in imajo blizu roba sklepove, po kojih so se vezale z lovkami, ki so dovajale hrano. Lovke so večinoma odpadle in ker so bile prenežne, so se tudi zdrobile. Med glavne ploščice vrivajo se nekod tudi še druge manjše obsežnosti. Drugih posameznostij pa ne gre navajati; temu vzrok je največ nejasnost, ki se še ni odstranila popolnoma.

Planinska oblika premogove tvorbe hrani posebno mnogo morskih lilij.

Mehkužci so geologu prave vodilne okamenine in najrajši sega on po teh geologiških hieroglifih. Ni čuda, saj so je oživljale vode vsake tvorbe počenši s silurško v večjem ali manjšem številu in tudi dandanes jih ne pogrešamo nikjer. Ali dočim nadkriljujejo v poznejših tvorbah in za sedanjosti raznovrstni

polži in školjke gledé števila in mnogovrstnosti vse druge skupine teh lupinarjev, bilo je za starodavnosti to vse drugače. Sicer že tedaj ni nedostajalo tega sedaj najbolj znanega drobiža, ali ne more se meriti z drugimi živalmi, kojih potomci še sedaj v morji živé, a njih število je tako pičlo in neznatno, da jih časih celo v velikih zbirkah ne najdemo.

Vsi mehkužci so mehkega trupla in zlasti oni, ki so se ohranili v zemeljskih skladovih, odlikujejo se po lupini, ki je zvečine ostala, dočim se mečje snovi niso mogle ustavljati razdevajočim in pretvarjajočim silam ter so se na veliko škodo porazgubile. Kar se sedaj nahaja po hribinah in spravlja v zbirke, je samo vnanja hišica, katero si je naredila žival izločujoč ob svojem površji ogljikokislo vapno, trohico za trohico, in tako zgradivši svoje domovje v njem živela do smrti. Vendar se je časih lupina vsled vpliva raznih kislin razkrojila in ostalo je kameneno jedro.

Velikega pomena za premogovo tvorbo in II. dobo sploh so rokonožci, ki se še najbolj dadó prispodabljati školjkam. Telo krijeta dve lupini navadno nejednake velikosti. Večja sega vsled kljunastega podaljška na ožjem konci preko manjše ter je ondi zvečine prevotljena. Skozi to luknjo ali kako globelico ob robu pomolí žival kosmič rogovini podobnih vlaken, s katerim se pričvrsti na katerokoli trdo telo. Pod omenjenim kljunom je sklep, t. j. globelica med dvema stebričkoma, kjer se lupini gibljeta. Posebne mišice odpirajo in zapirajo hišico, ki je od samih jako nežnih vlakenc ogljikokislega vapna. Manjša lupina nosi pod sklepom često nekak držaj, na kojem so prirastle lovkam podobne krpe, ki so zavite v spiralni črti in služijo dihanju.

Rokonožci so živeli v globokem morji v sosedstvu morskih lilij, kajti obrežje jim ni ugajalo, kakor tudi sedanjim ne. Njih število je bilo velikansko, dočim sedaj živečih niti sto ne poznamo. Njih živež so bile majhne živalce, katerih jim je voda donašala. Za označenje premogove tvorbe so izmed vseh mehkužcev najvažnejši, zatorej jih naj nekoliko navedemo.

Največji izmed vseh je Productus, kojega lupina ima drobne, podolžne proge in raven sklep. Večja polovica je visoko izbočena in nad sklepom navzdol zakrivljena. Najgošče se najdeta P. giganteus in P. punctatus v Plajbergu na Koroškem. Ta rod je nastopil že v devonski tvorbi, a se stoprav sedaj najbolj razvil, kajti v premogovih skladovih je vstlanih kakih 49 različnih vrst.

V gornjih nasadih premogovega vapnenca prav pogostoma se nahaja Spirifer bisulcatus, kojega tudi v Plajbergu ne pogrešamo.

Tudi Rhynchonella pleurodon se časih najde na Koroškem, a je jako redka. Njena sorodnica R. pentatoma pa se dobi prav pogostoma v vapnenci in ljudstvo jo na Koroškem zove „sveta dušička“.

Kakor Sp. bisulcatus znači tudi Terebratula sacculus srednje in gornje nasade premogovega vapnenca; najde se na Koroškem pogostoma. Drugih vrst seveda tudi ne nedostaje, a navedene so za naše kraje posebno imenitne in pomenljive.

Drugi mehkužci niso za planinsko obliko posebnega pomena, zatorej niti ne črhnemo o njih. Višjih živalij od omenjenih nimamo v premogovi tvorbi po slovenskih pokrajinah in tudi drugje so skoro bele vrane.

Omenili smo že bili, da je premogova tvorba razširjena tudi po naših krajih, a ker jej tu na planinskem svetu nedostaje premoga in ker se je sploh drugače razvila, so nje skladovje dolgo prezirali. Že leta 1824. bile so znane v nekem skriljavci blizu goriško-kranjske meje okamenine, ki drugje značijo premogovo tvorbo. Osobito iz koroškega Plajberga romale so mnogobrojno v dunajske zbirke. Jednaki skriljavci so se našli pozneje tudi drugje na Koroškem, pa tudi na Kranjskem in Štajerskem in sicer mestoma z dobrimi okameninami. Te so dokazale starost dotičnih skladov in sicer so se strinjale zvečine s takimi, ki tvarjajo v izvenplaninskem svetu spodnji oddelek. Na nekaterih mestih pa so nas uverili rastlinski ostanki, da je zastopana tudi gornja produktivna tvorba. Koliko pa je te in koliko one, ne da se točno določiti in ko bi to tudi mogoče bilo, ne bili bi mi za las na boljšem.

Poglavitne hribine te tvorbe so ziljski skladovi, sestavljeni večinoma od sivih ali temnih skriljavcev, ki se več ali menj bliščé. V njih se nahajajo okamenine. Mestoma so ti skriljavci precej izpremené, a spoznati je je navadno lahko. Poleg njih je dobiti marsikje nekaj premogovega vapnenca; on je jedrnat in belkasto-siv. Najbolj zanimiv je óni, ki se imenuje „ogrodasti vapnenec“. To je jedrnat, jako trden, temnosiv vapnenec, kojega na vse strani preprezajo tanjše in debelejše žilice belega vapnenca. Redkokje tvarja pravilne skladove, navadno ležé njega raznolike in raznovelike gruče v skriljavcih. O tem vapnenci bodemo še govorili. V gornjem oddelku kaže se večja razlika v hribinah, a ker tega ni mnogo, označimo njega hribinski značaj ob priliki. Ako torej rečemo, da so ziljski skriljavci poglavitne hribine naše tvorbe, pritegne nam vsak, ki je je utegnil že opazovati.

Umestno se nam zdi, da jamemo zasledovati ziljske sklade ondi, kjer so našli v njih prve okamenine in kjer so sploh najbolj razviti. Z obema prednostima more se ponašati Koroška.

Ob desnem bregu Zilje naslanjajo se te plasti neposredno na kristalasto pratvorbo, pokrivajo ondi mnogo površja in se raztezajo potem ob severnem obronku Karavank, kjer so mestoma prekinjene in z mlajšimi hribinami pokrite, celokupno skoro do Kaplje, kjer se razdelé v dve panogi. Severna gre preko Kaplje in Črnega proti sv. Vidu, kjer stopi na štajerska tla in se okončuje vzhodno od Razbora v Dravo-Savskem pogorji. Južna panoga se razširja v rečišči Koroške Bele, stopi z Velikim Vrhom na Štajersko, se razprostira med Olšovo in Lepim Vrhom ter Savinjo in sv. Duhom in zapusti zopet deželo. Na vzhodu je ni več opaziti na površji.

Kot dodatek tej panogi mora se smatrati takozvana „Vitanjska rudonosna tvorba", ker se razprostira južno od kristalaste proge, ki drži, počenši med Tolstim Vrhom in sv. Vidom ob deželni meji, preko Zavodnega do onkraj Plešivca. Tu se prikažejo ziljski skriljavci nad Velenjem, razprostró se mimo cerkvice sv. Brica, prekoračijo Pako in se skrijejo pod triasnim vapnencem nad sv. Janžem v Vinskih goricah. Nekoliko dalje je najdemo zopet v istej črti na površji in prekoračivši Hudino izginejo med Stranicami in Frankolovim. Pa še jedenkrat in sicer zadnjikrat je vidimo na površji onkraj Tesnice nad Črešnjicami, od koder tekó ob južnem podanku Konjiške gore nad cesto in Žičnico nekoliko na vzhod od Špitaliča, kjer se ta zanimiva tvorba konča.

Južni panogi glavne proge moramo tudi prištevati ziljske sklade v obližji Vojnika. Ti se pričnó pri sv. Martinu v Rožni dolini, razprostró se mimo omenjenega trga in se skrijejo nad Dramljami pod tercijarne plastí tako, da ne dosežejo ceste, ki vodi od sv. Jurja ob južni železnici preko Slemena v romantično dolinico pod Konjiško goro. Istotako moramo ravnati z onimi ziljskimi plastmi, ki se razprostirajo med Lučenskim potokom, med Savinjo in Dreto. To gorovje ljudstvo imenuje Rogač. Najbrž je pod manjšimi hribinami v zvezi z onim istodobnim, ki se razprostira ob vzhodnih podankih Radohe in ki neha, prekoračivši Savinjo, nad Lučami. Na kaj je oprto naše domnevanje, povemo pozneje.

Na jugu glavne proge ziljskih utvorov in ločene od njih po Bohinjskih planinah in Karavankah nahajamo istotako hribine med Kranjem, Ljubljano in Idrijo. Proti vzhodu so prekinjene po savskih potopninah in onstran Save in Ljubljanice razdeljene so že v dve panogi. Severna nastopi pri Kamniku in razširjajoč se proti vzhodu pride med Trbovljami in Reko na Štajersko. Od nje izvirajo vsi ziljski skladovi, ki je prereže Savinja med Celjem in Laškim (trgom). Tu so najširji; proti vzhodu pa se zmirom zožujejo in se potopé blizu Črnolice, — južno od sv. Jurja ob južni železnici — pod mlajše hribine.

Južna panoga se začenja z Gradom pri Ljubljani in krije mnogo površja proti Litiji. Dalje proti vzhodu je pokrita z raznimi vapnenci in se blizu Radeč zopet prikaže ter med Loko in Sevnico na Štajersko prestopi. Tu je naša zadnja velika skupina ziljskih utvorov. Razprostira se od Loke preko Razbora, okoli sv. Lenarta in gre mimo Žabjaka k Savi nazaj. Med to in prejšnjo panogo najde se marsikje nekoliko teh skriljavcev, kar jasno svedoči, da sta v zvezi med seboj in da tvarjata podstavo, na koji so se razvijale mlajše hribine.

To so naše najvažnejše skupine premogove tvorbe, katere si moramo nekoliko bliže ogledati. Naloga ostane ista, bodisi da začnemo na jugu ali na severu. Vendar imamo neke razloge za zadnji način. Čimbolj so proti severu pomaknjeni premogove tvorbe utvori, tem bliže so kristalastemu Pohorju in dasiravno se ga nikjer neposredno ne dotikajo, so vendar najbrž v podzemeljski zvezi ž njim. Na progi Tolsti Vrh — sv. Vid — Plešivec pa neposredno ležé in so torej, ker silurske in devonske tvorbe ni, v naši deželi za pratvorbo najstarejši skladovi, torej jim pristaja v južnih vapnenih planinah prvo mesto. Že večkrat omenjena proga Tolsti Vrh — sv. Vid — Plešivec zaslužila bi sicer kot kristalasti pas prvo mesto, a nočemo je trgati od istodobnega Pohorja in Dravskega pogorja kateri prideta na vrsto, ko opišemo južne vapnene planine. Torej začnímo na severu.

I. Ziljski skladovi med sv. Vidom in Razborom. — Ako si prijatelj naravi in hočeš iz Skalske doline v Črno na Koroškem, kreneš jo od Šoštanja proti severozahodu. Tu te vodi cesta najprej po tercijarnih in nekoliko više po triasnih tleh. Predno pa prideš do Zavodnega, stopiš na kristalaste hribine, ki te spremljajo skoro do sv. Vida, gorske cerkve na deželni meji. Tu pa stopiš na ziljske skladove, zapustiš cesto in si ogledaš to najbolj na severu ležečo skupino. Ona sestavlja ozemlje, kar se ga razprostira med imenovano cerkvijo in Motnikovim Vrhom naravnost proti vzhodu do onkraj Razbora. To je jako visoko gorovje, v katerega zahodnem delu blizu meje izvira Beluna, ki tu v strašanskem jarku na jugovzhod hiti. V ta jarek moraš iti hoteč dospeti po najbližnjem potu iz Zavodnega v Razbor. Zračna črta sicer ni dolga, a mnogokrat postojiš in si obrišeš pot s čela, predno prideš na nasprotni hrib.

Hribine so deloma sivi bliščeči skriljavci, deloma skriljavi peščenjaki. Okoli Razbora prvakuje jasnosivi, zvečine bliščeči in nekoliko vegasti skriljavec, v kojem je mestoma nekaj peščenjaka. Vzhodno od cerkve je nekoliko modrikastordečega skriljavca, ki je vstlan v poglavitno hribino. Blizu izvira Belune nahaja se svinčena ruda, katero so že večkrat

začeli kopati in zopet vse opustili. Leta 1886., ko sem po teh krajih hodil, bili so rudarji ondi, a koliko so opravili, ni mi znano.

Severni rob teh skladov pokrivajo rdeči werfenski peščenjaki, na koje se dalje naslanjajo druge triasne plasti tvarjajoč goro sv. Urše. Od Zavodnega preko Razbora do imenovane gore imamo torej kristalaste hribine kot podstavo; na nje so naslonjeni ziljski utvori in na te triasni skladovi.

II. Ziljski skladovi v Solčavi. — Skoro vsa severna plat Solčavskih gorá je sestavljena od ziljskih skladov; največ je skriljavcev, pa tudi debele labore in vapnenci so mestoma dobro razviti. Ti skladovi so, kakor smo že omenili, južna panoga glavne proge, ki se je razcepila pred Kapljo. Na jugu so ziljske plasti obrobljene z werfenskim peščenjakom, ki na Matkovi planini (planina = planinski pašnik) iz Koroškega prihaja in na desni in levi Savinjo spremlja ter onkraj župnijske vasi neha.

Najnižje in torej tudi najstarše hribine v Solčavi so bliščeči, jasnosivi skriljavci, ki so na površji časih progasto nabrani in dostikrat v rdečkasto-modre ali rdečkasto-sive prehajajo. Časih pa se izpremené ti skriljavci v skriljave peščenjake, v katerih pogostoma sedé jako obsežne gruče trdne kremenjakove labore. To je najčešče opazovati po višjih obronkih, osobito na južno-zahodnem podanku Olšove, kjer dela gornjo steno skriljavčevo. Olšova sama in Lepi Vrh sta zgrajena od triasnih vapnencev, ki sedé kakor velikanske raztrgane kope na premogovi tvorbi. Tudi premogovega vapnenca je v Solčavi dosti; on tvarja ali zá-se precejšnje vrhove in dolge rebra, ali je pa vstlan med skriljavce.

V dolgih korakih smo že premerili tukajšnje ziljske sklade trdeč, da pokrivajo severno stran solčavskih tal. Tudi smo omenili o Olšovi in Lepem Vrhu, da so njiju sestavine mlajše in da se prištevajo triasni tvorbi. A to nikakor ne zadošča in marsikomu, ki želi preživeti v teh divnih krajih nekoliko srečnih dnij, utegnemo ustreči, ako mu podamo vsaj nekatere podrobnosti. Stopaj torej od župnijske vasi za nami na zahod. Zvečine po werfenskih peščenjakih dospeli smo na Matkovo planino. Tu je v njih sedlo, ki vodi v Koroško Belo in tu smo tudi na meji triasne tvorbe. Ob deželni meji se obrnemo proti severu in pridemo na dokaj široko planoto, kjer leži mnogo belih skal in manjših drobcev. To je sivkasto-beli peščenjak, ki na zraku precej lahko razpade. Najbrž se mora prištevati še werfenskim skladom, dasiravno je nekoliko izpremenjen. Dalje naprej nas sreča črnosivi vapnenec in kot njegova spodnja stena sivi skriljavec, ki nas ne ostavi do „Sten“ ali „Pavličeve stene“, ki je v istini skoro navpična

vapnena stena in ostane popolnoma na deželni meji. Od todi na sever je svet zelo strm in hitro smo zopet na skriljavci. Tu pridemo do ceste, po kateri se les prevaža v Belo. Zopet navzgor pridemo po labori do Velikega Vrha, ki je zgrajen nalik Stenam pretežno od premogovega vapnenca. Od todi proti Olšovi je svet nekako zaokrožen in porasten, kajti glavna podstava so mu ziljski skriljavci in le mestoma je nekaj sivih drobnozrnatih peščenjakov vmes. Skoro jednakega značaja so tla pod Olšovo in Lepim Vrhom proti vzhodu do deželne meje.

Južni obronki ziljskih skladov segajo pri Kožnarji in Gradišniku do Jezerja. Tu pa se začno strme vapnene stene, ki ločijo skriljavec do sv. Duha in k Jezerju in Savinji odpadajo. V njem je tam pa tam nekoliko vapnenca in debele labore. Proti Savinji so sicer precej strmi, a njih zunanja oblika vendar pohlevna. V njih si je izprala voda več jarkov, ki so v spodnjem delu nekako kadunjasti. Na jugu je obroblja že omenjena vapnena proga, in značaj se hkratu izpremeni. Jarki, ki so v skriljavci pohlevni, proderó vapnenec v divjih soteskah, ki so mestoma tako ozke, da ni varno stopiti vánje. Od sv. Duha razširjajo se ziljski skladovi kot skriljavci mimo Štifterja in Osilnika do deželne meje, kjer naredé dokaj široko v Črno vodeče sedlo. Ob meji proti Radohi in okoli nje ob vzhodnih obronkih so razviti premogovi vapnenci, ki nad Lučami celo Savinjo prestopijo in na nje desnem bregu izginejo. Za solčavsko kotlino zelo važno je to, da so se razvile lahko razpadajoče hribine na solnčni strani, ki je poljedelstvu ugodna.

III. Vitanjska rudonosna tvorba. — Premogova tvorba nam ni zapustila izvrstnega goriva, s kojim se morajo ponašati marsikatere dežele izvenplaninskega sveta, a nekoliko nas je bila vendar odškodovala z železovcem, ki se je tvarjal za te dobe na dveh precèj oddaljenih prostorih naše dežele. Sam sem že slišal v mladostnih letih v domači vasi pogovore o Mislinjah in videl vozove, na kojih so prevažali omenjeno rudo v Mislinje, kjer so jo topili. Ali podzemeljskega zaklada ni bilo mnogo in le prehitro so ga dvignili iz matere zemlje. Sedaj je tukaj vse pri kraji in le nasute groblje in nekatere podrtine ti še kažejo mesto prejšnje delavnosti.

Pretežne hribine tega oddelka so ziljski skriljavci in skriljavi peščenjaki. V njih nahajamo raztresene, večje ali manjše gruče peščenjaka in labore, črnosivega vapnenca in železovca. Trdna, debelozrnata labora posebne vrste „brečka“, kakor jo ondi ljudstvo imenuje, pomaga tvarjati te skladove. Brečko sestavljajo posamezni oglajeni, kremenjakovi kosovi, ki so s kremenatim lepilom takó spojeni, da se rajši razdrobé

pojedini kosci, nego bi se izluščili iz lepila. Neka druga hribina je „škripavec“, drobnozrnat, trden peščenjak, ki je mestoma tako železnat, da ga je težko ločiti od preperelega železovca. Jedrnati, črnosivi vapnenec je takozvani „ogrodasti vapnenec“, kojega preprezajo na vse strani tenke žile belega vapnenca. V njem se nahajajo pogostoma okamenine, osobito vrsta Productus. Najvažnejši del te tvorbe je — pravo: je bil — železovec, katerega so našli v posameznih majhnih gručah in manjših ali večjih gredah, ki so dajale več let rude topilnici. Sicer pa ni bil čist, temveč navadno namešan z ogrodastim vapnencem in drugimi jalovimi hribinami. Ali imenovane grede niso bile pravilno razvrščene, ampak zvečine druga od druge tu več tam menj odmaknjene. Umevno je, da je bilo delo rudarjevo težavno in da je stalo mnogo denarja, ker so morali, hoteč zaslediti novo ležišče, večkrat od več stranij iskati in jalove hribine prekopavati. Grede so z dolgo osjo zmirom kazale mer, v kateri je bilo mogoče najti drugih.

Ker smo že više označili prostor, na katerem se razprostirajo skladovi vitanjske rudonosne tvorbe, preostaja nam le še nekaj opazek, ki se tičejo teh utvorov ondi, kjer je prereže Hudina, nekako v sredi med Socko (Sotesko) in Vitanjem. Tu je inače od strmih sten triasnih vapnencev obkoljeno torišče nekoliko pohlevnejše, kajti prostor je kadunjasto izdolben in s tercijarnimi plastmi pokrit. Daljša ost te kadunje teče vzporedno z zilskimi skladovi. Pokrit je ta svet na jugu in severu z velikanskimi skalami, ki so priropotale z vrhov in ga precej zožile. Na ta način je ostalo malo prostora za našo tvorbo in tercijarne peščenjake, ki so večinoma z raznim kamenjem zakriti. Ako hočeš k starim, preperelim grobljam na desni strani omenjenega potoka, moraš preko mosta, kojemu nasproti ugledaš jako veliko skalo od ogrodastega vapnenca. Na levi pokriva velikanska groblja spodnje plasti in le toliko je spoznati, da delajo tu dolnjo steno ziljski skriljavci. Groblja sama je sestavljena od skriljavca, ogrodastega vapnenca in peščenjaka z rastlinskimi okameninami. Dalje proti jugu je površje zakrito z omenjenimi skalami, in opazovalec se z neko opravičeno nejevoljo obrne proti severu. Tu nad veliko skalo so tudi groblje, a krijejo je samo rudonosne tvorbe hribine. Nad njimi je površje kakor na jugu. Kakó daleč segajo pod grobljami premogove tvorbe plasti, v kaki zvezi so s tercijarnimi peščenjaki, to se ne dá sedaj več dognati. Gotovo je le to, da leži sredi kadunje omenjena skala ogrodastega vapnenca in blizu nje skriljavci.

Mogoče bi bilo, da je tu neka zametna razpoklina, ki ti teče od zahoda na vzhod; nje severni rob tvarjajo vitanjske

rudonosne tvorbe skladovi in spodnji tercijarni vapnenci, južnega pa gornji. V tej razpoklini nanadile so se pozneje še tercijarne plasti. To in pa razne sile spravile so mlajšo s staro tvorbo v neko čudno dotiko in radi tega so razmere jako težavne. O vzhodnem konci te zanimive tvorbe, ki se je razvila ob južnih obronkih Konjiške gore, ne bodemo na drobno poročali, kajti razmere so zvečine slične onim ob Hudini in morali bi je tu ponavljati, nekoliko pa je to tudi že nemogoče, ker so vhodi v jame zabíti in opuščeni. Toliko pa vendar naj omenimo, da se nahaja tu vsaj nekoliko pristnega goriva izza premogove dobe.

IV. Ziljski skladovi pri Vojniku. — Nad Savinjo nam preostajajo še one plasti, ki se razširjajo okoli Vojnika. Začnó se takoj pri sv. Martinu v Rožni dolini ob Koprivnici in tekó v precej širokem pasu do Vojnika, kjer se malo pred Hudino izgubé pod ondotne potopnine. Onkraj ceste se zopet prikažejo, obrnejo se nekoliko na jug in se potopé nad Dramljami pod mlajše hribine. Ti skriljavci so jako razsedeni, v svojih lastnostih nestanovitni in ker so večinoma pokriti s prstjo, je je težko zasledovati. Ob Hudini so najbolj razviti; po višjih obronkih so sivorumenkasti, na vzhodu pa, kjer so podstava tercijarnim vapnencem, zelenkasto-sivi. Drugih hribin iste starosti nedostaje tej skupini.

V. Ziljski skladovi med Gornjim Gradom in Lučami. — To skladovje tvarja med Lučanskim potokom, Savinjo, Dreto in štajersko-kranjsko mejo ono gorovje, ki ti ostaja za hrbtom, kadar se potiš mimo Planinška na Ostrico. Sestavljen je Rogač pretežno od ziljskih plastij, le na severu in vzhodu se naslanjajo nánj mlajše hribine. Na južno-vzhodni strani so skriljavci, na severo-zahodni pa se raztezajo vapnenci, ki so pod tercijarnimi trahiti Smrekovčevimi najbrž zvezani z onimi, ki se raztezajo ob vzhodnih obronkih Radohe od koroške meje naravnost na jug. Skriljavci so tukaj bolj kristalasti kakor v bližnji Solčavi in labore jim popolnoma nedostaje. Od sedla pri Raku zavzemajo vse površje do ceste, ki vodi iz Dreške doline v Kamnik. Ob meji so nad 1/2 ure široki, pojemajo v širokosti proti sevorovzhodu zmirom bolj in se končajo onkraj sv. Lenarta. Severna meja bi jim bila približno črta od Bele, ki priteka z Ostrice, pod spodnjim Spehom do Priprane. Tu se obrnejo na jugozahod in prekoračijo ob imenovani cesti deželno mejo. Severno navedene črte in južno od Mlačkega Vrha ter po zahodnih obronkih više in niže Podvolovleka razviti so vapnenci naše tvorbe.

VI. Ziljski skladovi v Savinjskih (Celjskih) hribih. — Največ površja zavzemajo oni ziljski utvori, o katerih smo

rekli, da se razprostirajo med Reko in Trbovljami ter med Celjem in Laškim (trgom) do Črnolice. Marsikje so sicer pokriti z mlajšimi nasadi in dasi se ne morejo ponašati z visokimi vrhovi, je nahajamo mestoma vendar precej visoko. Kakor navadno drugje, tvarjajo tudi tu podstavo mlajšim tvorbam in zatorej je je najti največ po dolinicah in nižjih obronkih. Hribine so črni ali temnosivi ziljski skriljavci, ki se dadó v tanke ploče razklati. Ker pa te niso trdne in tudi ne dovolj obsežne, nimajo nobenega pomena. Nadalje se nahajajo temnosivi, drobnozrnati peščenjaki, ki le redkokedaj v laboro prehajajo. Tudi vapnenca se je našlo nekoliko. Z ozirom na skriljavec pa zadnji hribini nimata skoro nobene veljave. Skriljavci lahko preperé in zavoljo tega so malone povsod pokriti z rodovito prstjo. Najlože je opazuje človek ondi, kjer je izpirajo potoki in odnašajo nastale raztvorbine.

Mlajše plasti, ki se razprostirajo izpod Gornika preko Košnice in Pristave, delé se na severno in južno panogo. Prva se začenja blizu Griž in se razširja med imenovano črto in Savinjo ter neha blizu Štor. Pri Celji stopi popolnoma do Savinje in se nadaljuje dalje na vzhod. Tu nahajamo tudi nekoliko vapnenca in sicer pri Starem Gradu in v Pečovji, ki se mora najbrž tej tvorbi prištevati. Južna panoga vstopi pri sv. Lenartu na Štajersko, drži pričetkom proti severu, pozneje pa od Reke naravnost preko Tremarij do Črnolice, kjer se strinja z južnim robom, ki nad Laškim (trgom) ob Rečici sega do Trbovelj. Prekinjena je samo jedenkrat popolnoma in sicer ondi, kjer se ob Mrzlici gorovje deli na dve panogi. Tu gre povprečno sedlo od imenovane gore na jug do Pleša in je zgrajeno od werfenskih skladov. Dalje na vzhodu je marsikateri vrh od vapnenca, n. p. Tolsti Vrh pod Celjem, a popolnoma pretrgana ni vrsta nikjer več. Na jugu obroblja to panogo tercijarni grintovec (dolomit), ki se začenja pri Trbovljah, drži preko Pleša, Golc in Laškega ter severno od sv. Ruperta neha. Južno od tega grintovca je še ozek pas jednakih skriljavcev, ki pa utegnejo biti mlajši in so glede starosti najbrž istodobni z onimi, s kojimi nastopa tercijarna tvorba.

Na vzhodu prereže vélika cesta, ki vodi mimo Vranskega v Ljubljano, dvakrat ziljske skladove. Severni kos se razprostira na desno in levo pri Ločici ondi, kjer se cesti cepita v Ljubljano in Kamnik. Južni kos vstopi ob prvi cesti na Štajersko in izgine na severo-zahodni strani Velike Planine. To skladovje je povsod pokrito s tercijarnimi vapnenci.

V Savinjskih hribih nahaja se marsikje svinčena ruda. Navezana je povsod na peščenjak in kakor hitro tega nedostaje, izgine i ona. Nikjer je niso zasledili mnogo in ker je

delo najbrž več stalo, nego je bila ruda vredna, je umevno, da so se rudniki zopet opustili.

VII. Ziljski skladovi med Loko in Sevnico. — Ta precej obširna skupina ziljskih utvorov je pomaknjena najbolj na jug in je vzhodni konec južne panoge, ki je ostavila niže Radeč sosedno deželo. Poglavitna hribina so ziljski skriljavci, ki so tenko skriljevi in prav lahko razpadejo. Najlože jih je opazovati ob železnici med Loko in Sevnico, ki se vije kaki dve uri po njih. Vsled omenjene lastnosti delali so graditelju te proge dokaj preglavice in zahtevali marsikaj posebnega. Druga hribina so peščenjaki, ki obrobljajo skriljavce in ki se morejo prištevati gornjemu oddelku premogove tvorbe. Tudi brečka najde se mestoma.

Nad Sevnico nahaja se v nižjih ziljskih nasadih cinkova cvetlica, katero navadno spremlja železovec. Dobiva se v gredah in žilah, pa tudi v majhnih drobcih vstlana v kremenjak, na kojega je sploh navezana. Tudi svinčena ruda ni posebna redkost, a nahaja se v višjih plasteh od prejšnje blizu werfenskih skladov, ki se naslanjajo okoli in okoli na starejšo premogovo tvorbo, a vendar ne v skriljavcih, temveč v peščenjakih, ki so za to rudo tukaj sploh merodajni. Ker so nje žile medle, nima posebne važnosti.

Tudi Orlica ima svoje ziljske skladove, kakor bi hotela s tem kazati, da tudi nje mlajše plasti léžé na premogovi tvorbi. Jedna skupina leži ob cesti, ki pelje od sv. Petra na jug. Sestavljena je od skriljavcev in peščenjakov, katerim je dodanega tudi nekaj temnega vapnenca z belimi žilami. V njem spoznamo ogrodasti vapnenec vitanjske rudonosne tvorbe. Druga nekoliko manjša skupina je ob Sotli in sicer ondi, kjer jo gorovje najbolj na vzhod poriva. Tu so razviti le peščenjaki, ki gledajo izpod triasnega grintovca.

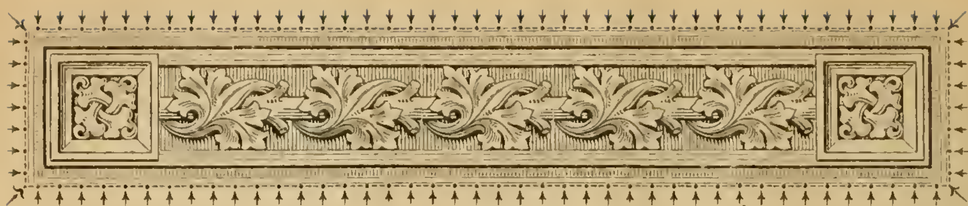
Ziljski skladovi v Orlici pač niso nič druzega, nego nadaljevanje prejšnje velike skupine ob Savi in jasno pričajo, da se nahajajo tudi drugje, samo da so pokriti z mlajšimi hribinami. O tej trditvi se takoj uverimo, ako prepotujemo ozemlje, kar ga je med Trbovljami in Podčetrtkom ter med Zidanim Mostom in Podsredo, torej med severno in južno panogo, ki se začenjata na Kranjskem.

Največja in najbolj znamenita je skupina pri Podčetrtku, ki se v ozkem pasu razteza od imenovanega trga na jugozahod in na kojo je postavljeno Rudniško gorovje. Njene hribine so peščenjaki, kojih smo že preje kot gornjega oddelka premogove tvorbe omenili in v kojih se koplje železna ruda. Vendar pa je ta ruda vstlana tako med peščenjake in skriljavi vapnenec Guttensteinski (triasni), da je težko določiti, za katere

tvorbe je nastal in to tembolj, ker prehaja ruda na obe strani v jalove hribine. Marsikje so poskušali v tem pasu rudarji svojo srečo, a nikjer ni bila tako mila, kakor blizu Olimij. Ta rudnik je baje že jako star, kajti razni ostanki kažejo, da se je ruda topila nekdaj tu na mestu, kar se sedaj vrši v župniji Marija Zagorje v Edelsbach-ovem plavži na severnem vznožji Pohorjevem.

Kar je drugje ziljskih skladov, so jako neznatni in komaj besede vredni. Nekaj malega jih je ob Savinji nad Zidanim Mostom in pri sv. Lenartu nad Hrastnikom. Po zadnjih bobni Boben, ki se pri omenjeni železniški postaji v Savo izliva.

Prazgodovinske in rimske izkopine po Slovenskem l. 1890.

Spisal S. Rutar.

i je znanosti, ki bi bila s tako velikanskimi koraki napredovala in tako nenadejane uspehe dosegla, kakor starinoslovje. V zadnjih petnajstih letih je arheologija čudnejše rezultate odkrila, nego druge znanosti v stoletjih. Šele l. 1877. je Rihard Burton, sedanji podpredsednik antropološkega društva v Londonu, opozoril na istranska gradišča, in sedaj poznamo že nad petsto takih prazgodovinskih bivališč po Istri, v katerih je imelo več kot stotisoč ljudij prostora, torej tretjina sedanjega prebivalstva isterskega. Šele leta 1878. je isti Burton opomnil strokovnjake (Journal of the Antropological Institute, February 1878), naj iščejo tudi po jamah in pečinah prazgodovinskih bivališč, a sedaj so že skoro vse primorske jame v tem obziru preiskane in tudi o dobrem številu kranjskih pečin vemo, da so služile tako imenovanim troglodytom kot varno zavetje pred zverinami, sovražniki in pred mrazom.

Tudi sedaj še se mnogi posmehujejo pravljicam o zlati rudi, ki se nahaja v Bogatinu in drugih naših gorah; ali znanost je dokazala, da so že prazgodovinski ljudje zlato kopali po Tirolskem, Salzburškem in Koroškem. Clemens iz Aleksandrije piše, da so bili Noričani med najprvimi, ki so začeli železno rudo kopati in obdelovati. Zatorej se ne bodemo nič čudili, ako najdemo tudi v Julijskih Alpah sledove prazgodovinskih rudnikov. Velikanska množina železne žlindre, ki se nahaja po raznih krajih na Kranjskem (posebno pod Nanosom in pri Gradci na Dolenjskem), priča nam, da so naši predniki tudi železo doma obdelovali, le da ga niso znali tako

dobro taliti, in zato je ostalo v žlindri še mnogo dobre železne kovine. Na mnogih krajih je bila uprav železna ruda vzrok, da so se ljudje tam naselili, kjer bi jih drugače ne pričakovali. Tako n. pr. se nahaja ruda v jarku pod Slivnim, ob poti, ki vodi iz Vač v Brnek, in še na mnogo drugih krajih okoli Vač. Zato pa je nastala tam tako imenitna prazgodovinska naselbina z bogatim pokopališčem.

Knjige, iz katerih smo se mi vsi domoznanstva učili, začenjale so navadno s trditvijo, da so bili naši kraji pred Kr. r. s temnimi gozdi pokriti. Sedaj se pa kar iz tal vzdiga naselbina za naselbino, gradišče za gradiščem nam stopa pred začudene oči in mreža nekdanjih bivališč postaja vedno gostejša, tako da pridemo skoro do spoznanja, da ga ni bilo neobljudenega kraja po širni naši domovini. Zato pa je imel Hochstetter čisto prav, ko je l. 1882. na zboru starinoslovcev zaklical: „V kot z našimi zgodovinskimi knjigami! Lopato in motiko vzemimo v roke, pa pojmo kopat in čudili se bodemo, kaj nam zemlja izpusti iz svojega krila!“

Še pred jednim letom smo se posmehovali Novomeščanom, ki so trdili, da je že ob rimskem času stala v njih mestu naselbina z imenom Nova ali Neotasia (Hrovat, Kranjska mesta, str. 84). Septembra meseca lanskega leta pa se je pokazalo ne samo, da je bila v Novem Mestu rimska naselbina, nego da so ljudje tudi že v hallstadtski ali ilirski[1]) dobi tam doli stanovali! V Blagovici n. pr. imamo prazgodovinsko gradišče, rimsko naselbino in v srednjem veku grad slavnih vitezov Blagoviških („von Glogowicz“). Še zanimivejše starine se odkrivajo na gradišči pri Krškem celó iz dobe mostišč. Iz tega se vidi, da se je ljudstvo vedno držalo jednega ter istega selišča, a izpreminjalo je način zidanja in bivanja. Po nekdanjih imenih teh bivališč prašati pa, to bi bilo brezuspešno delo in torej ne moremo tudi Novomeščanom potrditi, da bi se bila njih naselbina ob času Rimljanov zares tako imenovala, kakor je gori zapisano.

Ako ne gledamo na množino in ceno izkopanih predmetov, nego na splošno zgodovinsko vrednost, tedaj moramo reči, da so največ pojasnil dale izkopine v Ljubljani. Ni mogoče verjeti, da bi bila Ljubljanska okolica v prazgodovinskih časih čisto brez naseljencev, če se pomisli, da se nahajajo celó po najbolj oddaljenih zakotnih pogorjih človeška bivališča že tisočletja pred začetkom naše êre. Ljubljana leži v naravnem središči cele dežele, tu se stekajo doline in po njih vodeče ceste od Donave, Drave in Save, pa tudi iz notranjih dežel

[1]) Izraz „ilirska doba“ je vpeljal prvi zagrebški starinoslovec Šimen Ljubič in italijanski arheologi, ki imenujejo halbstadtsko dobo tudi „vilanovsko“, so ga skoro brez izjeme vzprejeli.

(iz Viruna in Celeje). Na mestu sedanje Ljubljane je najnižji prelaz (298 *m*) med Jadranskim morjem in Podonavjem. In narava sama je ta prelaz utrdila, ker se na obeh njegovih straneh vzdigata osamljena griča Ljubljanski grad (371 *m*) in Šišenski hrib (427 *m*), ki se dasta prav lahko utrditi in braniti. S teh dveh gričev je torej mogoče omenjeni prelaz popolnoma zapreti in iz njega narediti nepremagljiv „defilé“.

Vsak poznavalec prazgodovinskih bivališč poreče koj, na Ljubljanskem gradu in na Šišenskem hribu sta morali stati kdaj utrjeni gradišči. Kar se prvega tiče, je dokazano, da se po njem nahajajo črepinje prazgodovinskih posod, in verjetno je, da se najde tudi na Šišenskem hribu v kratkem kaj jednakega. Od narave zelo zavarovana je tudi dolinica za cerkvijo sv. Florjana in človek bi sodil, da so morale ondi že prav zgodaj hiše stati. To potrjujejo starinske izkopine iz dobe mostišč (črepinje in celó cele posode), katere so se našle leta 1889. pri kopanji za vodovod v Florjanskih in Rožnih ulicah.

Pri čiščenji Ljubljanice našli so že večkrat predmete iz omenjene dobe. Tudi lanskega leta meseca avgusta so spravili na Kongresnem trgu (pred Fischerjevo hišo), mnogo črepinj na dan, ki so popolnoma podobne onim iz mostišč na Ljubljansken barji. Ne le poslednje bilo je torej v omenjeni dobi naseljeno, ampak tudi v Ljubljani sami so že stanovali mostiščarji (Pfahlbauer).

Ker ni bilo vzroka, da bi morali ljudje Ljubljano zapustiti, zato smemo po vsej pravici sklepati, da je bilo tudi v naslednjih dveh dobah (v ilirski in v latênski) tisto mesto naseljeno, kjer sedaj Ljubljana stoji. Posebno o Ljubljanskem gradu se mora trditi, da ni izgubil nikoli svojih prebivalcev in da se je ondašnje gradišče ohranilo celo do prihoda Rimljanov. Ti so potem gradišče bolje utrdili in ga izpremenili v „arx“, kakor je že Hitzinger slutil (Mittheilungen des histor. Vereins für Krain, 1861, pg. 46).

Pa tudi v prelazu med gradom in Šišenskim hribom postavili so Rimljani utrjeno naselbino po znanem obrazci vseh rimskih taborjev. Temelj tej naselbini položil je prvi rimski cesar Oktavian Avgust l. 34. pred Kr., potem ko je bil premagal in popolnoma uničil Japode. Ljubljanska okolica je spadala poprej k državi Noričanov; odkar pa je Avgust tu naselil rimske državljane, prištevala se je skoro neprenehoma k Italiji. (Mommsen, Römische Geschichte, V., 150—154.). Rimska naselbina v Ljubljani je postala predstraža Akvileje in je morala zabraniti vsako provalo barbarskih narodov sèm doli od Donave. Zato sta bili koj od začetka tu utaborjeni dve rimski legiji, namreč XIV. in I. „adjutrix“. (Kulnigg, Die

Römer im Gebiete der heutigen österr. ungar. Monarchie: Mittheilungen des k und k. Kriegsarchives, N. F. IV. Band, pg. 250).

Meje te rimske naselbine so sedaj natančno znane in določene. Ko so namreč meseca avgusta in septembra lanskega leta kopali velik kanal od Ljubljanice čez Kongresni trg in dalje mimo igrišča do Vrtače ob tržaški cesti, naleteli so na zelo imenitne starine. Najpoprej so izkopali pred uršulinsko cerkvijo rimsko opeko in črepinje lončenih svetiljk. Uprav pred Wurzbachovo (nekdaj Zweyerjevo) hišo v začetku Gradišča (na načrtu št. *6)* našli so glavna rimska vrata — porta praetoria — v globočini dveh metrov pod sedanjimi tlemi.

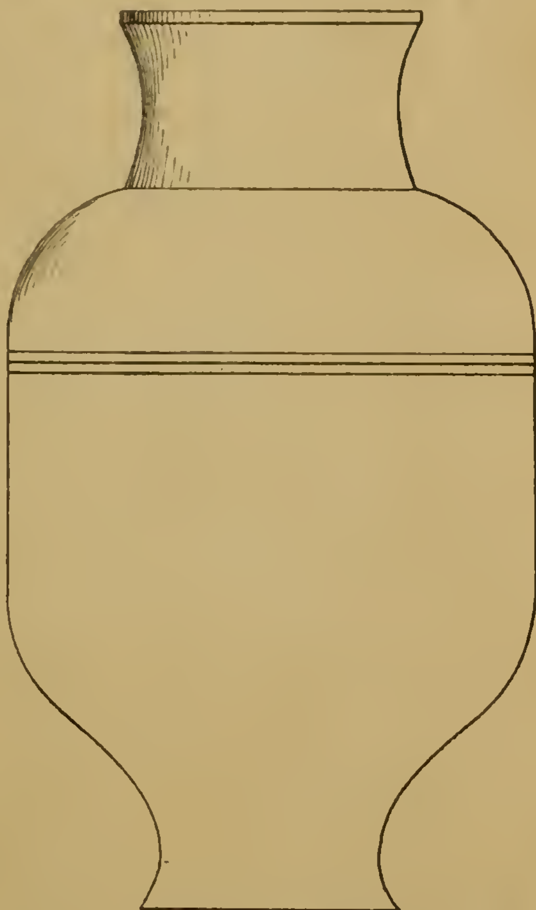
Odprtina vrat je sezala od sredine ulice pod hišo na nasprotni (severni) strani, tako da se njih širina ni mogla izmeriti. Ozidje je bilo blizu vrat 7 *m* debelo, dočim drugod niti 4 *m* debline ne doseže. Nekoliko te debline moramo gotovo vzeti na račun stolpov, ki so izvestno stali na obeh straneh vrat. Zanimivo je, da se je našlo med vrati sedem velikanskih železnih žrebljev z mogočno glavo. 13 *cm* daleč od glave bili so zakrivljeni in potem blizu osti še jedenkrat pregnjeni. Na njih so se še dobro poznali lesni ostanki, katere je rja k železu prilepila. Ni mogoče torej dvomiti, da so bila s temi žreblji mestna vrata okovana. Med vratno odprtino so našli še velik štirivoglat kamen z okroglo izdolbeno jamo. Mogoče je, da so vanj zapah vtikali, s katerim so debela vrata od zadej še bolj pričvrščali. V bližini se ni našlo nič druzega starinskega, kot nekak obesek v podobi lire.

Na voglu med Gradiščem in Igriško ulico zadeli so potem na rimski kanal, ki je ležal 4·5 *m* pod sedanjim površjem. Visok je bil 1·6 *m*, širok 0·9 *m* in vodil je naravnost proti severozahodu, kakor pelje ulična os. Dno njegovo je bilo sestavljeno iz lepe opeke in v njem je bilo vse polno blata in zemlje. Pokrit pa je bil ta kanal deloma z mogočnimi ploščami, deloma pa z odlomki stebrov, ki so bili po sredi razpolovljeni in s ploskvijo na okrajni zid položeni. Na obeh straneh so bile tudi mogočne plošče z lepimi skulpturami. Jedno so delavci iz neprevidnosti razbili, druga pa, ki je imela zanimive živalske reliefe, ostala je žal še vedno na svojem mestu (ravno na voglu Zelnikove hiše, 2 *m* v ulico noter, pred igriščem). — Ker je tvarina, s katero je bil kanal pokrit, kakor omenjeni plošči, gotovo h kakemu starejšemu poslopju (hramu?) spadala in je bila šele kot razvalinski ostanki pri kanalu porabljena, zato moramo misliti, da ta kanal ni bil koj od začetka izkopan, nego še le pozneje, ko se je bilo mesto že razširilo in povečalo.

Pri nadaljnem kopanji lanskega kanala skozi Zelnikov vrt našlo se je mnogo rimske opeke, novcev, dve razbiti stekleni igli itd. Največ pa je bilo temeljnih zidov in med njimi celo primitivni mozaični tlaki. Vse to je ležalo 1·5—2 *m* pod sedanjim površjem. Najvažnejša najdba pa je nekak stožcu podoben pečatnik iz ilovice, katerega je delavec opazil šele pri zasipanji kanala, kakih 7 *m* daleč od severozahodnega ozidja. Na tem pečatniku stoji s hieroglifi zapisano: „Asar setem-aš en Aman Pe-wah ma xeru“, t. j. „Umrli sodnik Amona Pewah, opravičeni (zveličani).“ Ta pečatnik je gotovo kak rimski vojak kot amulet seboj prinesel in ga potem tukaj izgubil ali pozabil. Egipčani so bili vedno na glasu kot izvrstni čarodejci in Rimljani so mislili, da morejo njih predmeti človeka obvarovati pred vsem hudim.

Skoro potem so odkopali tudi kos severozahodnega ozidja, 45 *m* daleč od Tržaške ceste med jahalnico in novo hišo na Vrtači (št. 5). Zid je bil 1·5 *m* pod sedanjimi tlemi, 2 *m* debel in tako trd, da ga niso mogli prekopati, nego so spodaj pod njim napravili kanal. Temelj rimskemu zidu je v izkopan jarek vlit („beton") in ni bil obdan z obdelanim kamenjem. Šele nad zemljo so ga obdali na obeh straneh z rezanim kamenjem, katero je pa že davno razneseno. Ta zid se da prav lahko slediti v isti smeri proti jugozahodu, pod Zelnikovim kozolcem in dalje proti Paichlovi hiši na Rimski cesti. Ob zidu se je najbolje videlo, kakošno je zemljišče na prostoru stare naselbine. Od zgoraj je bila oranica in vrtna zemlja, potem je bila tanka plast ilovice, od spodaj črna zemlja in še niže (2 *m* pod sedanjimi tlemi) sam prod in okroglo kamenje. Verjetno je, da je bila tudi rimska naselbina v Ljubljani po požaru uničena, ker se na mnogih mestih opažajo sežgane tvarine.

Zunaj ozidja bil je kakih pet metrov širok ‚glacis' in za tem 20 *m* širok (od zgorej), 5 *m* globok jarek s poševnimi obronki (kot znaša 32°), ki je bil gotovo z vodo napolnjen. Nadaljevanje tega jarka se lahko opaža onstran Rimske ceste ob Paichlovem vrtu do Gradašice. Voda je prihajala v jarek deloma po naravnih, deloma po umetnih vodotočinah izpod Šišenskega hriba in izpod Rožnika, kjer je izviral še v tem stoletji tako močen studenec, da je mlin gonil in da je napajal jezuitski ribnik na Bičevji. Sled take umetne vodotočine, obzidane iz samega prodovca, našli so l. 1871., ko so zidali tobačno tovarnico. Smer te vodotočine držala je od Rožnika proti Gradišču.

Pod. 1. Rdeče barvana lončena posoda (17 cm visoka) z Drnovega.

Vsled lanskega kopanja da se natančno določiti ozidje rimske naselbine (a, b, c, d). Na „Mirji" je rimsko ozidje vsakomu očito od znamenja pri Jakopičevi hiši v Krakovem pa

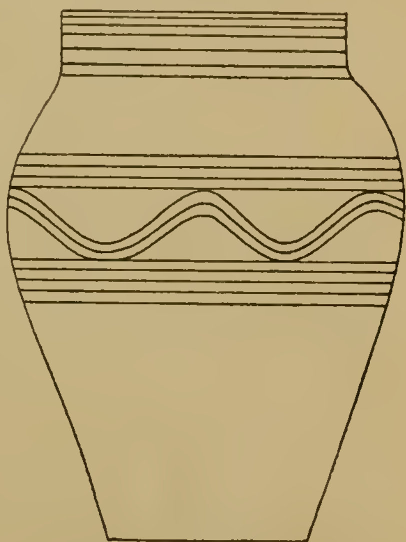
do konca „nemškega zemljišča“ pri Paichlovem vrtu. Od todi se obrne ozidje pravokotno proti severnemu severovzhodu do južnega zida uršulinskega vrta. Na tem vrtu se rimsko ozidje lahko sledi, ker je vrtni zid na njega temelji postavljen. Niže doli stoji na rimskem ozidji uršulinska šola in seče uprav na voglu Wurzbachove hiše, kjer je bila „porta praetoria“, ulico proti Gradišču. Severni zid omenjene hiše sloni na rimskem ozidji, ki se potem dalje razteza naravnost do vogla deželnega dvorca, tako da njega zahodni zid na rimskem temelji sloni. Od tega vogla drži staro ozidje naravnost zopet do krakovskega znamenja. Zadnji kos rimskega ozidja od takoimenovane „Fortice“ (Fortezza—trdnjava) pa do znamenja je še prav dobro ohranjen in služi za temelj sedanjemu vrtnemu zidu. Zanimivo je, da je taisti zid od deželnega dvorca pa do Cojzovega grabna služil v srednjem veku kot obzidje „gosposke“ Ljubljane na levem bregu Ljubljanice. Zato se še sedaj poznajo na njem stolpi, ki so obrnjeni proti nekdanji rimski naselbini.

Rimska naselbina torej ni imela takošne oblike, kakor je predstavlja Linhartov načrt (Versuch etc. I. 308), nego bila je popolnoma pravilen četverokotnik, kakoršnega nam kaže Hitzingerjev načrt (Mittheilungen 1861, 46). Samo daljavske številke so pri Hitzingerji nekoliko prenizke, ker v resnici sta bila dva podolžna zida (zahodni in vzhodni) vsak po 510 *m* dolga in dva poprečna (severni in južni) pa vsak po 420 *m*, tako da je vsa naselbina pokrivala 2142 *ha*. Tržaški dr. Kandler je dokazoval, da je bil ta prostor preračunjen za 1260 naselnikov. Ali je bila Emona res tako razdeljena, kakor se vidi na Hitzingerjevem načrtu, tega ne moremo ni potrditi, ni zanikati, ker nimamo nikakih podatkov za to. Gotovo je le, da so poleg „porta praeteria“ premočrtno na nasprotni strani bila druga glavna vrata („porta decumana“), katera se na Mirji prav dobro poznajo. Z glavne vojaške ceste, ki je vodila od severovzhodnega vogla tabačne tovarnice mimo jahalnice, kjer so se našli rimski konjski čevlji, naravnost proti Bežjigradu (blizu sv. Krištofa) prihajalo se je v rimsko naselbino po tistem potu, koder vodi sedanja „Rimska cesta“. Nasproti tem vratom („porta principalis sinistra“) morala so stati tudi proti Ljubljanici še druga vrata na voglu poslopja nemških vitezov. V premi črti dalje pride se na šentjakobski most in bržkone so imeli že Rimljani na tem mestu zvezo z naselbino na desni strani Ljubljanice.

Rimska naselbina je stala torej prav na konci naplaznine („Mure“), katero so prazgodovinski ledeniki privalili sem doli od Kamniških Alp. Koder teče sedaj Gradašica, potem na levi strani Tržaške ceste tjegori do jahalnice stalo je nekdaj barje in zato ta tla niso bila za naselbino sposobna. Tla na Gradišči

so še nekoliko višja, kot dalje gori proti južnemu kolodvoru („na luži“ je 298·7 *m* nad morsko gladino, koncem Rimske ceste 299·6 *m*, pri igrišči 299·4 *m* in v Nunski ulici celo 299·7 *m*, a tam, kjer so Dunajska cesta z železnico križa, je le 298·5 *m*). Najbolj vzpeta se torej tla med uršulinsko cerkvijo in igriščem. Zato je mogoče, da je na tem mestu stal „kapitol“, (če ga je sploh kaj bilo v Emoni), a ne v severovzhodnem voglu rimske naselbine, kakor stoji na Hitzingerjevem načrtu) ker na poslednjem mestu je svet že mnogo nižji (pred Marzolinijevo kavarno le 295·9 *m* nad morjem).

Pa tudi zunaj pravega ozidja bilo je še mnogo prostora naseljenega. Tako se sledijo ostanki rimskih poslopij in med njimi mnogo sežganih predmetov ob vsej južni in južnozahodni strani naselbine tjedoli do Gradašice in Tržaške ceste, kakor je še letos J. Pečnik konstatoval. Ko so zidali šolo na Cojzovem grabnu, zadeli so na hišne temelje, ostanke zidov in celo na mozajična tla. Pod vsem tem pa je vodil rimski kanal, kateri se je še ob Linhartovem času dobro poznal (o. c. pg. 316). Drug tak kanal so pred leti našli zidarji na dvoriščih hiš ob južni strani Salendrovih ulic in tudi že omenjeni kanal mimo igrišča zasledil se je lani zopet pri deželnem dvorci. V Zvezdi so našli l. 1818., ko so podirali kapucinski samostan, lep mozajik, katerega hrani deželni muzej (Führer, pg. 179), kar dokazuje, da so na tem mestu stale bogate hiše. Ko so l. 1836. kopali temelj za kazino (št. *7*), našli so pozlačen kip rimskega dostojanstvenika. Na Hitzingerjevem načrtu so zaznamenovane toplice v Frančiškanskih ulicah prav na tistem mestu, kjer je sedaj Slonova kopel (št. *8*).

Pod. 2. Slična posoda z Drnovega (15 cm visoka).

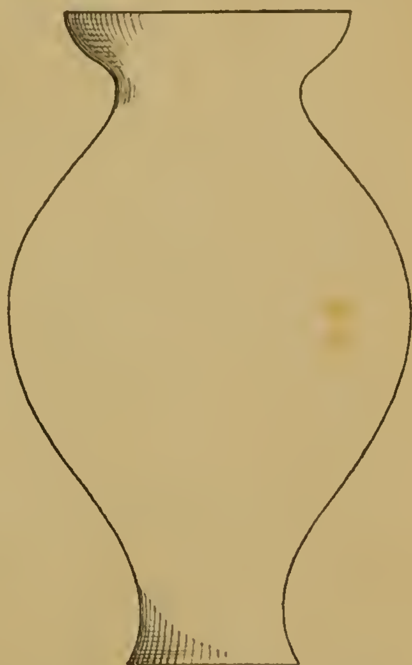
Izvestno je bil tudi grad ob času Rimljanov naseljen, ker so tam gori l. 1833., ko so vodnjak (št. *10*) čistili in zniževali, našli več rimskih starin (Führer, pg. 103 in 112). Ravno tako je morala tudi pod gradom rimska naselbina biti, in sicer ravno tam, kjer v prazgodovinskih dobah. Ko so kopali temelje za siromašnico v Karlovških ulicah (za Florjansko cerkvijo), našli so rimski grob z bogatimi nakrasninami (Führer, pg. 115) in tudi pri kopanji za vodovod so naleteli na rimske grobe koncem Florjanskih ulic, a v sredi njih (št. *11*) in v Rožnih ulicah (št. *12*) starine iz dobe mostišč. Na Stolnem trgu (št. *9*) bili

so že poprej našli ozke lončene cevi za vodovod z Golovca v staro Ljubljano (Führer pg. 118) in pri kopanji za vodovod l. 1889. so jih zopet našli. Ko so l. 1883. polagali temelje porotniškemu poslopju na Žabjeku (št. *13*), našli so mnogo šiljastih amfor z ročaji, ki so pa bile že popolnoma zmečkane, in velik srebern denar z Minervino glavo. Vse to dokazuje, da je bil tudi ta del Ljubljane že pod Rimljani naseljen. Zato računa kustos Müllner prebivalstvo rimske naselbine v Ljubljani na 5—6000 duš.

Tako velika naselbina je morala imeti tudi primerno pokopališče. Kakor povsod drugod, razprostiralo se je to ob javnih cestah in sicer koj zunaj naselbine. Rimljani so pokopavali svoje mrtve ob cesti proti Navportu in proti Savi. Na prvem prostoru začenjali so grobovi koj tam, kjer se Rimska cesta odcepi od Tržaške, ali samo na njeni severni strani, torej v zemljišči nekdanjega barja. Ko so l. 1887. kopali temelj za Treunovo hišo (h. št. 12/14), na načrtu št. *4*), našli so znana dva sarkofaga, ki se nahajata v muzeji (Führer, pg. 103, 107 in 178). Pri zidanji tabačne tovarnice l. 1870.—71. našli so pod najbližnjim poslopjem okoli petnajst manjših sarkofagov, ki so bili deloma podolgasti, deloma kockasti. Okoli njih je bilo vse polno lončenih svetiljk in druzega drobiža. Sto metrov niže doli pod malim poslopjem ob cesti (št *3*) našli so same steklene žare in mnogo drugih lepih steklenih posod raznih oblik (Führer, pg. 102, 1). Ko bi kdo hotel od tega poslopja sèm gori proti mestu kopati, našel bi kakih 70—80 *cm* pod zemljo še vse polno takih posod. Pred istim poslopjem se je našel tudi lep kamen Aemilija Berulla (muzej št. 6). Onstran mitnice (št. *2*) odkopali so l. 1890. pri zidanji Gemserjeve hiše več grobov, sestavljenih iz velikih opek z zakrivljenim robom. Prav taki grobi se nahajajo bržkone tudi še dalje na Ločnikarjevem in Sirnikovem travniku. Na nasprotni, južni strani ceste sledé se grobovi šele vštric Gemserjeve hiše in omenjenih dveh travnikov (št. *1*). Tam se je našla največja steklena žara, ki se nahaja v muzeji (Führer 103, 5) in pa kockast sarkofag (str. 179, št. 6). Niže doli je Pečnik tudi letos konstatoval rimske grobe, ki so pa bili pri oranji že vsi razrušeni in njih ostanki razdrobljeni.

Veliko večje rimsko pokopališče, prava rimska „nekropola“ pa se je razprostirala ob vsej Dunajski cesti tjegori do sedanjega pokopališča pri sv. Krištofu. Že pater Marko P o h l i n je trdil, da se je na tem prostoru, katerega je ljudstvo poprej „Ajdovščina“ imenovalo, nahajalo rimsko pokopališče, kajti ko so l. 1661. kopali temelj za samostan bosih avguštincev (sedaj deželna bolnišnica, št. *16*), naleteli so na rimske sarkofage (Marian, Austria sacra, del III., zv. V. str. 168). In po spričevanji

Schönlebnovem so l. 1635. tudi nasproti tega samostana, ko so zidali krčmo k „belemu križu“ (sedaj Tavčarjeva hiša), našli rimski sarkofag z nadpisom, v katerem sta bili poleg kostij tudi dve zapestnici in mala zlata verižica (Linhart, Geschichte von Krain, I. pg. 426). Jednako poroča Vodnik („Laibacher Wochenblatt“ 1818, Nr. 11), da je videl, kako so okoli l. 1770., ko so kopali temelj za hišo št. 65 (Druškovičeva krčma, št. *14*), zadeli na dva rimska sarkofaga brez nadpisov. L. 1803. ali 1804. našli so pred hišo št. 62 (sedaj 7) nadpisni kamen, na katerem se je čitalo, da je tam stalo zasebno pokopališče, ki je bilo dolgo ob cesti dvajset, proti polju pa jedenindvajset korakov. L. 1815. izkopali so pred h. št. 69 (krčma „Novi svet“) velikanski sarkofag brez nadpisa (ibidem) in ravno tak tudi l. 1824, ki je imel slonokosteno preslico (Führer 111, 12). Tudi pri kopanji temeljev za Mediatovo (1844) in Tavčarjevo (1868) hišo (št *15*) našli so mnogo sarkofagov, o čemer se ljudje še prav dobro spominjajo (Führer 102, 3; 109, 10).[1]) Hišni posestniki ob Dunajski in Marija Terezije cesti še vedno nahajajo na svojih dvoriščih in vrtih grobe iz mehkega kamena, ali pa tudi le same kosti.

Pod. 3. Črna lončena posoda z Drnovega.

Kakor že znano, odkrili so pri polaganji cevi za vodovod več sarkofagov v začetku Marije Terezije ceste, med Tavčarjevo in Knezovo hišo, ki so ležali v dveh, treh vrstah, s podolžno osjo proti Dunajski cesti obrnjeni. Mnogo lepih steklenih posod so našli l. 1851. v kamnatem grobu pri zidanji krčme, ki se sedaj imenuje „Bavarski dvor“ (Führer 102, 2). In tudi ko so zidali poslopje za južni kolodvor, našli so nakrašen sarkofag na mestu, ki je že kakih 300 *m* oddaljeno od Dunajske ceste, znamenje, da se je nekropola daleč od glavne ceste raztezala. Onstran železnice (št. *17*) našli so pri kopanji za vodovod lončene žare in celo amfore, katere so prepolovili, da so deco v nje shranjevali. In še dalje, celo do sv. Krištofa se slede ostanki rimskih grobov, torej cel kilometer daleč. Tako lahko rečemo, da je bilo emonsko pokopališče prav velikansko in

[1]) Večina teh sarkofagov je prišla kamnosekom v last, ki so jih porabili za svoja dela, kakor n. pr. kamen Durrija Avita (glej „Laibacher Wochenblatt“, 1818, št. 38).

da je morala torej tudi naselbina precej obljudena biti. Zanimivo je opažati, da so sarkofagi s celimi mrliči ločeni od sežganih v steklenih in lončenih žarah, da so torej mrliče v jedni dobi sežigali, a v drugi cele shranjevali.

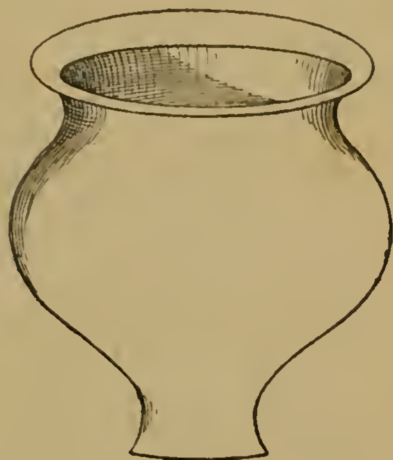
Delj časa je že znano, da se je pred Lavrico, pri mostu čez potok „Struga" cepila od glavne dolenjske ceste druga proga, vodeča mimo Babne Gorice naravnost proti jugu (Müllner, Emona, Taf. I.). To cesto so delavci pri kopanji šote l. 1883. zopet zasledili in lanskega leta dal jo je kustos Müllner nekoliko odkopati in sicer na južni strani Babne Gorice. Cestno telo sestoji iz strokovno vzbokanega nasipa, ki je 7·5 *m* širok (sedanje okrajne ceste so jedva 4—5 *m* široke) in 80 *cm* visok. Postavljen je na hrastove križe, ki so zloženi iz 12—15 *cm* debelih polen. Pod križi pozna se stlačena plast mastne šote, čija debelost se ne da presoditi. Gramoz za posipanje ceste je precej jednakomerno raztolčen in vzet z bližnjega dolomitskega griča pri Babni Gorici. Cesta se je konstatovala od omenjenega mosta blizu do Studenca in sicer tako, da ni nikjer šla čez Ižico, nego njena smer drži skoro naravnost proti Kremenci. (Hrasky, Die Römerstrasse am Laibacher Moor, „Laibacher Zeitung" 1890, Nr. 126).

Julija meseca (21.—25.) dal je kopati grof Attems iz Gradca na Ljubljanskem barji, tam kjer so že l. 1875. izkopali mostišča, ali našel je samo lepe vrtavke, druzega nič posebnega.

Poleg ljubljanskih zanimale so nas največ lansko leto novomeške izkopine. Ko so namreč septembra meseca prelagali deželno cesto in jo izpeljevali od sedanjega pokopališča naravnost pod Kapiteljskim hribom proti Bršlinu, zadeli so delavci precej pod staro cesto, blizu pokopališča na žaraste grobe. Med njimi je spadal jeden ilirski dobi, trije latènski in kakih dvajset rimski. V prvem sta se našli dve črni lončeni posodi in jedna fibula, v latènskih grobih pa dva železna meča, katera je pa rja že skoro popolnoma razjedla, dalje jedna železna in dve bronasti fibuli. V rimskih grobih so se našle bolje ohranjene posode, nekatère celo prav dobro, posebno dve zdelici iz „terra sigilata", izvirajoči iz I. stoletja. Pa tudi iz II. in III. stoletja so nekatere posode prav dobro ohranjene, posebno nekaj vrčev z ročaji, potem nekaj svetiljk. Našli so tudi dve zaprti lončeni žari in potem dve stekleni. Te posode so zelo podobne neviodunskim, le da niso tako dobro ohranjene kot poslednje. Zanimivi so dvoji zlati uhani, posebno pa 1 *m* dolgi železni meč, ki je bil na obe strani brušen. — Kopalo se je samo toliko, kolikor so potrebovali zemljišča za širino ceste. Nahajajo se pa grobi iz vseh treh dob tudi še više gori, nad novo cesto, in dobro bi bilo tudi te izkopati.

Ljubljanski muzej je poslal svojega preparatorja Schulza na lice mesta in ta je pridobil kakih 60 žar in posod, 20 fibul in več svetiljk za deželni muzej. Pobral je tudi nekaj novcev, ki segajo od Nerona do Dioklecijana, ali v žarah se je našel samo jeden novec od c. Kara. Najbolje ohranjen je bil novec Tacita Avgusta. Schulz je našel tudi v mestnem gozdu ob Krki prazgodovinsko gomilo in posode od grafita s čudnimi ročaji v podobi volovske glave. („Slov. Narod", 24. sept. 1890).

Tudi J. Pečnik si je ogledal mesto in našel, da se je nahajal na vrhu Kapiteljskega hriba velik prazgodovinski nasip, katerega so pa sedaj že skoro popolnoma razorali in razkopali ter povrhu njive naredili. Ali vajeno oko takoj spozna v tem nasipu prazgodovinsko gradišče, na katerem so ljudje že mnogo stoletij pred latènsko dobo prebivali. Ko je ta zadnja nastopila, posluževali so se ljudje galskih mečev; ko so pa prišli pod rimsko gospostvo, morali so vzprejeti rimsko orožje in rimski nakras. Prebivalci pa so ostali vedno isti in so le malo občevali z Rimljani, še celo njih denarja se niso posluževali.

Pod. 4. Črna lončena posoda z Drnovega.

V okolici novomeški je mnogo gomil, ki še niso bile preiskane. Na Kapiteljskem hribu pa, kjer se nahaja opisano pokopališče, so sami ravni grobi brez gomil. Čudno je, da se ti grobi niso že poprej našli, ker so čisto blizu mesta in leže skoraj na površji zemlje. V bližnji V e l i k i B u č n i V a s i se nahaja rimski miljnik, ki pripoveduje, da sta dala cesarja Antoninus Pius in Septimius Geta popraviti razdrte ceste in mostove. Iz tega je razvidno, da rimska cesta ni šla po „Kačji redi" proti Mirni Peči, nego naravnost po ozki dolini B e z g o v e c tjegori proti Vrhu. (Archäolog. epigr. Mittheilungen 1891, 92–93).

Iz Novega Mesta pelje nas cesta proti jugu mimo osamljenega griča M e h o v o (Maichau, 571 *m*), kjer je bil v srednjem veku zelo imeniten grad deželnih knezov. Vsa podoba je, da je moralo tudi tam v prazgodovinskih časih kako gradišče stati, ali do sedaj se še ni izvedelo nič natančnejšega o tem. Pri Š t r e k o v c i, severovzhodno od Semiča, so našli sledove rimske ceste, ki je peljala čez Gorjance proti Kostanjevici. Ob jednem so tam izkopali kratek rimski meč in več fibul. Grobi se nahajajo pod sedanjimi hišami. Že delj časa je znano velikansko gradišče pri P o d z e m l j i, kjer je Pečnik že l. 1887.

in 1888. razkopaval prazgodovinske gomile (Führer, pg. 67). Nad župnijsko cerkvijo sv. Martina v Podzemlji se vzdiguje podolgasti hrib Kučar, ki ima dva vrhunca. Na južnem, 220 *m* visokem, je stalo zelo staro gradišče, ki meri v obsegu kakih 2300 *m*. Ravno pod Kučarjem teče Kolpa, in s tega hriba je zelo lep razgled po spodaj stoječi ravnini in daleč tjedoli po Hrvaškem, tako da je moralo pravo veselje biti, na taki višini stanovati. Okoli in okoli hriba je zelo rodovitno polje, po katerem veter zlatoklasno pšenico ziblje. Na severnem, skoro 20 *m* nižjem vrhunci, se vidi mogočno zidovje, ki sega morda še v rimsko dobo nazaj, morda pa šele v srednji vek. Vendar je izvestno, da je bil Kučar tudi v rimski dobi naseljen, ker nahajamo na njegovi vzhodni strani, pol ure dalje pri selu Otok, tudi rimske grobe.

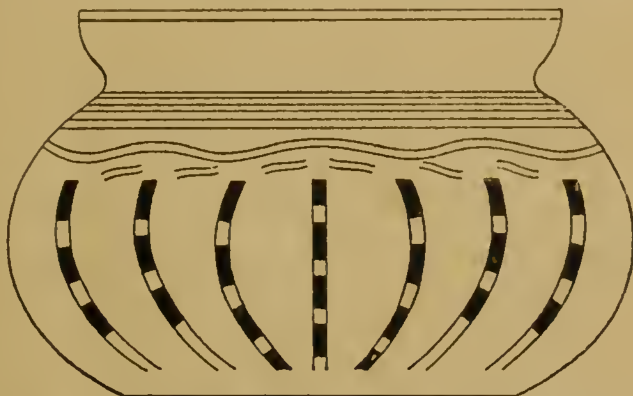
Kustos Müllner je poskušal meseca avgusta lanskega leta kopati pri Otoku, kjer so našli nekaj lepih rimskih grobov, kakor poročajo „Dolenjske Novice“. Rimsko pokopališče leži na ravnem pašniku ob Kolpi. Grobi pa nimajo mnogo predmetov v sebi, kar kaže, da je bilo ondotno prebivalstvo le bolj siromašno, Rimljanom podvrženo. Sicer so pa že najlepše grobe pri kopanji razdejali, ker kmetje radi kopljejo črno, mastno zemljo na tem pašniku in jo potem vozijo za gnoj na svoje njive. Našle so se pa vendar še nekatere zelo lepe, pisane posode, ki so podobne drnovskim. Tudi je bilo več lepih fibul, potem se je našlo nekaj nožev in nenavadnega orožja. Zraven pašnikov so tudi njive in na teh je še več nerazkopanih grobov. Nekaj teh so našli meseca novembra lanskega leta pri oranji.

Okoli in okoli Kučarja se nahajajo prazgodovinski grobi, največ pa na severni strani pri selu Grm, kjer je Pečnik že l. 1887. in potem za njim Szombathi gomile razkopaval. Te gomile obetajo še mnogo starin in zato se omenjeni kustos dvornega muzeja rad povrača na Grm. Tudi kustos Müllner je lani razkopal jedno gomilo, ali razven črepinj lončene posode ni mogel drugih predmetov nabrati. Našel je pa lep doprsni kipič dvoglave Dijane s polumesecem na temeni. Nabral je potem tudi mnogo železne žlindre pri bližnjih fužinah v Gradci ob Lahinji, katera se glede sestavin natančneje preišče. Stari ljudje namreč še niso znali rude v pečeh topiti, nego nanesli so le velikansko gromado drv in so v njo pometali kršce, ali iz njih so le malo čiste rude dobili. Kršci so se samo ožgali in iz zunanje plasti so izpustili rudo, a od znotraj so jo še ohranili. Teh obžganih kupov železnih kršcev je na tisoče okoli Gradca in fužinarji jih še sedaj radi zbirajo ter pretapljajo.

V Gradci se nahajajo tudi rimski nadpisni kamni, n. pr. jeden s priprostimi reliefi (iz III. stoletja) v grajskem vrtu,

katerega je na novo prepisal septembra 1890. A. pl. Premerstein.[1]) Isti je prepisal tudi nagrobni kamen Apuleje Rufine, ki je vzidan v jez grajščinskega mlina v Črnomlji. Bil je z mahom popolnoma prerasten, zato ga je bilo treba še le očistiti. Drug kamen se nahaja v stolpnih stopnicah poprejšnje podružnice sv. Duha in tretji v ognjišči hiša št. 10 v bližnji Loki. Tudi že znani „mithraeum" (Müllner, Emona, pg. 324) v gozdu nad Rožancem (med Črnomljem in Semičem) je Premerstein z nova prepisal. (Archäol. epigr. Mittheilungen 1891, str. 93—97).

Drnovo in njegova okolica ostajeta še vedno najplodnejše polje za rimske izkopine. Še novembra in decembra meseca l. 1889. je izkopal J. Pečnik čez 50 žganih in okoli 100 okostnih grobov (iz IV. stoletja), tako da je poslal deželnemu muzeju v Ljubljano (o božiči l. 1889.): 54 lončenih in 12 steklenih posod, 14 fibul, dvoje zlatih uhanov in še več druzega drobiža. Januvarja leta 1890. izkopal je zopet mnogo okostnih in žganih grobov ter dve grobni kapeli z dekorativno slikarijo na stenah. Našel je 1 lepo pozlačeno in več navadnih fibul, lepo izdelano stekleno žaro, kakoršne še ni bilo v muzeji, več srebrnih verižic za okoli vrata, mnogo ovratnih korald, zlate uhane, srebrno zapestnico, neki drug zapestni nakras iz srebra in več jednakega.

Pod. 5. Lepo nakrašena, zlato-žolta steklena zdela.

Novembra l. 1890. odkopal je Pečnik, zahodno od Drnovega, na levi strani ceste zopet kakih 50 grobov iz IV. stoletja. Jedna mlada ženska imela je na levi roki šest zapestnic. Našli so več steklenih korald, nekaj lončenih posod in lepe bronaste uhane, a nobene fibule (morda takrat že niso bile v navadi). Posebno zanimiv je posrebrnjen tintnik in steklena posoda v podobi noge. V nekaterih grobih se ni našlo čisto nič, znamenje, da je ljudstvo v IV. stoletji že siromašnejše postajalo.

Na grobišči pri Malnicah (ob desnem bregu spodnje Krke malo pred njenim izlivom v Savo) izkopal je Pečnik

[1]) Mimogrede bodi povedano, da je prof. Hirschfeld iz Berlina koncem avgusta 1890 tudi v Ljubljani in njeni okolici (zlasti na Igu, Solnčni gorici, Iški vasi in Strahomeru) natanko pregledal vse rimske nadpise, ker pripravlja drugo izdanje Mommsenovih „Corpus inscriptionum".

železni kelt čisto jednake oblike, kakor so znane bronaste balte iz kaméne dobe. Kaj takega se doslej na Kranjskem še ni našlo. Tamošnje velikanske gomile imajo v sredi do 1 *m* visoke kupe popolnoma sivega pepela brez sledu kostij ali katerih drugih priložkov. (Morda so zbrali pepel od več sežganih trupel, ali pa so napravili le gromade daleč kje drugod umrlim junakom in potem nanesli nad pepelom do 4 *m* visoke gomile). Pod manjšimi gomilami pa se nahajajo vedno sežgani ostanki, namreč od jedne same osebe, in med njimi so navadni priložki. V nekaterih gomilah se nahajajo tudi zidani grobovi, v drugih pa žare. V teh gomilah se je našla lepa bronasta fibula, čije locanj je bil mnogokrat zavit in na znotraj uleknjen. Izkopali so tudi novo zapestnico, sestoječo iz treh vrst prevrtane bronaste pločevine. Druge starine so bile: vrtavke, strelne osti, bronasti kelti, stekleni, rumeno prevlečeni biseri itd.

Spomladi l. 1890. našel je Pečnik novo grobišče med Grobljami in Ostrogom (Crucium?) pri Kostanjevici. Odkril je pet iz skrilnatih plošč sestavljenih grobov ter našel v jednem lončen vrč z ročaji in več drugih lončenih posod, (tudi jedno rdeče barvano) ter jedno stekleno žaro. V drugem je našel tri novce od Proba, ki so bili s truplom skupno sežgani in v ostalih nekaj lepo okrašenih, ali praznih lončenih posod. Koj zraven so bili tudi okostni grobi, ali teh ni mogel preiskati, ker je bilo polje že obdelano.

Gradišče Mladovina pri Cesti nad Krškim je jedno najstarejših na Kranjskem, ker sega od dobe mostišč pa noter do zadnjih časov rimljanskih. Še v nobenem drugem gradišči na Kranjskem se niso našli predmeti iz tako stare dobe: tolkači iz jelenjega roga in sveže okrašene lončene črepinje, ki so popolnoma jednake onim iz ljubljanskega barja. Pred tremi leti so izkopali tam meč iz dobe mostišč, katerega so izročili muzeju, in lani bronaste ostroge ter strelno ost iz poznejših časov. Našel se je tudi takoimenovani „keltski novec“, ulit in ne kovan s čudno glavo in konjsko podobo. Iz rimskih časov se nahaja mnogo lončenih črepinj in ostankov rimskih kopelij z okroglo opeko, ki je sprevajala toploto. Rimski novci segajo celo v IV. stoletje, v dobo Konštantina in Valentiniana. — Pokopališče tega gradišča se pa doslej še ni zasledilo.

Pri Rovišči (župnija Studenec, tri ure zahodno od Krškega), kjer so že leta 1882. gomile razkopavali (Führer, pg. 55), našli so lani v jedni gomili dve popolnoma jednaki zapestnici iz brona (njih premer iznaša 6 *cm*). Odprta obroča sta okrašena z navpičnimi zarezami.

Iz Tržišča pri Mokronogu dobil je muzej mramorn[illegible] nadgrobni kamen Veka Kajona. — Več nadpisov je prepisa[illegible]

pl. Premerstein v Trebnjem, Valični Vasi in Zgornjem Globodolu. Gornji del miljnika pri Velikem Podlogu, tam kjer se križa sedanja cesta z rimsko iz Drnovega v Ostrog, spominja cesarja Septimija Severa in Hadrijana, ki sta dala popraviti razdrte ceste in mostove: „vias et pontes vetustate corruptas restituerunt". (Arch. epigr. Mittheilungen 1891, pg. 88 do 92).

Čisto nove naselbine je zasledil Pečnik v okolici Zagorja ob Savi. Koj blizu železnične postaje, na desni strani gori nad mostom čez Medijo našli so l. 1890. na mali ravnici ostanke iz čiste bakrene dobe (jedno sekiro, sulice, zapestnice itd.), katere hrani rudniški uradnik Schiller v Toplicah. Na omenjeni ravnici je bilo grobišče (okostni grobovi) iz prvih časov ilirske dobe. Morda je bila tam kaka naselbina brodarjev, ki so prevažali blago po Savi. — Tudi na hribu Konč ter dalje tje proti Hotnici in še celó na drugi strani jarka okoli Trebovelj so morala biti gradišča in pokopališča v ilirski dobi. Ona dva gripčka med Zagorjem in Toplicami, katera so l. 1872. in 1873. precej odkopali, da so dobili tvarino za novo cerkev, imata vso podobo, kakor bi bila kdaj na njima kaka naselbina.

Pod. 6. Rimska steklena posoda z Drnovega.

Natanko se pa sledi prazgodovinsko selišče nad vasjo Kisovec, na strmem peščenem hrbtu ki se vleče vzdolž glavne doline tjegori proti Strahovlju. Na najvišjem temeni tega hrbta (424 *m*) in pa na obeh njegovih rebrih se prav dobro poznajo mesta, kjer so stali prazgodovinski šatori. Grobi tega selišča se nahajajo kakih 40 *m* niže ob sedlu, čez katero vodi pot, in na dveh bližnjih glavicah proti zahodu. Na tem mestu je kopal Pečnik 5. in 6. avgusta ter našel v pesku 1 *m* globoko prav dobro ohranjena ogrodja, kakor nikjer drugod na Kranjskem. Pri jednem je našel pri glavi kakor pri nogi po jedno zdelo iz črne ilovice, ilirske dobe. Neki drug mrlič je bil 1·5 *m* globoko v lep bel sviž zakopan in je imel odsekano glavo, ki mu je ležala na prsih. Moral je zelo mlad umreti, ker je imel prav lepe zobe. V ušesih je imel lepe uhane s steklenino okrašene. Pri ostalih mrličih se ni nič našlo.

Drugo prazgodovinsko grobišče se nahaja v isti smeri dalje proti zahodu na še višjem hrbtu (okoli 460 *m*) nad vasjo Šemnik. To grobišče je nekoliko starejše od prejšnjega in

utegne tudi bogatejše biti. Grobi so s kamenjem obloženi ter se nahajajo povsod po hrbtu, posebno pa na njega najvišjem temeni.

Na Trojanah se ni lanskega leta, razven novcev, nič posebnega našlo. — V Št. Ožbaldu pod Trojano našli so zopet nadpisni kamen Primigenijev, za katerega se dolgo časa ni vedelo (Müllner, Emona, pag. 252). Ko so pa letos prebili novo okno v klet krčme ob cesti, našli so 60 × 40 *cm* veliko, 20 *cm* debelo ploščo z nadpisom, ki je že poldrugo stoletje znan.

Na Vačah sta nakopala novih predmetov J. Pečnik in učitelj Peruzi na njivi Ignacija Hribarja iz Klenika. Najlepše stvari so odšle na Dunaj v dvorni muzej.

Lepe stvari so se našle na gradišči vrh Zagorja na Notranjskem, ki leži 794 *m* nad morjem. Od Šenpetra pa do isterske meje pod Zemonom se nahaja nič menj nego šestnajst prazgodovinskih gradišč, od katerih so nekatera zelo močno utrjena. Več tisoč ljudij je moralo po več let delati, da je tako velikanske nasipe iz suhega kamenja naneslo, kakoršni se nahajajo na Šilertaborji ali pa na zagorskem gradišči. Ti kraji so morali že zgodaj priti v oblast Rimljanov, ker se poleg prazgodovinskih predmetov nahaja največ rimskih starin, v Zemonu celó iz poznejših rimskih časov in sicer največ srebrnih fibul iz IV. stoletja. Na Šilertaboru pa so sezidali Ravnaharji še v srednjem veku novo trdnjavo, katero so Turki brez uspeha naskakovali.

Na zagorskem gradišči dal je Pečnik kopati avgusta meseca, in našla se je lepa bronasta sekira iz prvih časov ilirske dobe. Tudi več črepinj in jeden ilirski novec je iz prazgodovinskih časov. Mnogo več pa je rimskih ostankov in sicer največ železnega orodja (noži, dletva, šila, igle, žreblji, ključi, zapone, bucki itd.) in orožja (osti od sulic in pušic), ki je vse dobro ohranjeno, ker je ležalo pod nasipnim kamenjem. Našla se je bronasta fibula s posebno bogato nakrašenim lokom, phalličen obesek, več zlomljenih zapestnic in druge nakrasnine. Tudi več pisalnih klinčkov (stilus) iz železa so izkopali izpod kamenja. Premnogo je črepinj lončene in steklene posode, nekatere tudi od zelo finih posod iz „terra sigilata“ s pečatom CELI (GELI?). Novcev je največ iz I. stoletja od Germanika, Druza in Nerona. Trije imajo na sprednji strani Janusovo dvoglavo, na zadnji pa troveslico. Jeden srebrn novec je iz republikanskih časov in ima nadpis „C. Vibius“ pod kvadrigo.

Tudi na Primorskem se je lanskega leta mnogo zanimivih stvarij odkrilo. Že februvarja meseca so našli na pašniku „Obešenec“ pri Roščah (Rožicah) blizu Matarije v Istri, ko so zemljišče od kamenja trebili, več posodnih črepinj in cilindričnih opek. Našli so se ročaji od amfor in zdel, potem

kosi rdeče pobarvanih pletenih posod, steklene črepinje, žeblji in premnogo živalskih kostij (od konja in goveda). Izkopali so tudi kos žrnve iz kvarcita, kvadratični brus iz rjavega brusilnika in jeden brus iz rdečega peščenca. Tudi sledovi rimske ceste so se tam blizu zapazili. (Mittheilungen der k. k. Central-Commission für Kunst- und historische Denkmale 1890, pg. 147). Vidi se, da je blizu Matarije stalo prazgodovinsko gradišče in pozneje kaka rimska naselbina („Ad malum“?) ker so se tudi rimski nadpisni kameni tam blizu našli.

Prof. Moser iz Trsta je preiskaval gradišče pri cerkvici sv. Tomaža blizu Roča. Na osamljenem peščenem gričku (563 *m* nad dolino) kjer se poznajo tudi razvaline srednjeveškega grada („Stari grad“), našli so mnogo črepinj, kostij, pepela in črne zemlje. V Roči samem se nahajajo rimski nadpisi in skulpturni kameni. (Mittheilungen der k. k. Central-Commision 1890, pg. 221).

Isti profesor je l. 1889. natanko preiskal in popisal gradišče nad Milami (Muggia). (Glej lansko poročilo str. 127). Kakor na drugih gradiščih, našlo se je tudi tukaj največ črepinj in ožganih kostij ter sploh oglja. Našlo se je več manjših rdečih lončenih posod z zelo tankimi stranicami. Posebno lepa je taka posoda, ki je okoli in okoli okrašena z osmimi, rebrasto zarezanimi pasi, in ki je bila izvestno na kolesi izdelana. Največ se je našlo lončenih robov od posod najrazličnejše velikosti, med katerimi so bile nekatere skrbno poglajene z lopatico. Ročajev je bilo le malo; mesto teh so se nahajale le bradavice ali pa klobase neposredno pod robom. Vrhu tega so našli mnogo debelih ilnatih plošč, nekaj vrtavk, brusov in drgačev. Izkopali so tudi premnogo školjk še sedaj živečih mehkužcev in nekaj jelenjih rogov, na katere je bilo orodje nasajeno. (Mittheilungen 1890, str. 207).

Pod. 7. Prazgodovinska bronasta zapestnica (6 cm v premeru) z Rovišča pri Studenci.

Pri Rubijah pod Gorico opazili so veliko gomilo in blizu tamošnjega grada tudi rimsko (?) zidovje. Osrednje poverjenstvo za umetniške in zgodovinske spomenike je sklenilo, da bode dalo letošnjega leta kopati pri Rubijah in Zdravščini. (Bericht der k. k. Central-Commission über ihre Thätigkeit im J. 1890, 48).

Najbolj pa so se nadaljevala na Primorskem preiskavanja jam. V Škocjanski jami našel je marljivi preiskovalec J. Marinič iz Trsta slične predmete, kakor predlanskim Marchesetti.

Starine iz te jame obsegajo vse dobe od novokamenske pa do poznejših rimskih časov.

Dr. Marchesetti pa je nadaljeval svoja preiskavanja v Gabroviški jami. Gabrovica je vas ob železnici na severni strani Proseka. Na dnu malega dolca se odpira žrelo jame v radijolitskem vapnenci. Razteza se od zahoda proti vzhodu, dolga je 190 *m*, široka 18—20 *m* in visoka 10—12 *m*. Nad vhodom vzdiga se lep, kakih 10 *m* visok obok in potem se gre po kamenitih tleh 49 *m* proti severo-vzhodu in še 15 *m* proti jugovzhodu, da se pride do najnižjega mesta v jami, ki se nahaja 36 *m* pod površjem zunanjih tal. Od tega mesta naprej je jama 68 *m* daleč skoro popolnoma ravna, z rdečo ilovico pokrita in blatna, ker se voda na več mestih nabira v male lokve. Oba prva dela imata mnogo lepih kapnikov, ali nič stalagmitične inkrustacije. Najlepši pa je tretji, 47 *m* dolgi del jame, ki se precej strmo navzgor vzdiga. Po tleh leži vse polno neizmernih skal in podrtih stebrov, tako da se človeku zdi, kakor bi po ruševinah hodil. Od stropa visé brezštevilni stalaktiti ali pa se spuščajo ob stenah navzdol kakor bele zavese in napravljajo male baldahine z zobčastimi robi. Verjetno je, da je imela jama v poprejšnjih časih na vzhodnem konci še drug izhod, katerega so pa udrte skale zamašile.

Dr. Marchesetti je kopal že l. 1884. v začetku zadnjega dela te jame in je našel mnogo ostankov od diluvijalnih živalij in sledov trogloditnih prebivalcev. Tla so bila pokrita z neko črnikasto zemljo, in pod njo je ležala debela plast rdeče, trde ilovice, ki je bila večkrat pretrgana od stalagmitične inkrustacije. Živalske kosti so se nahajale toli v zemlji, kolikor v ilovici. Največ ostankov se je našlo od jamskega medveda (ursus spelaeus), in sicer deset skoro celih lobanj, 50 dolenjih čelustij in 310 posameznih zob. Poleg navadnega jamskega medveda pa je živela v Gabroviški jami tudi še neka manjša vrsta, ki je bila zelo podobna rjavemu medvedu. Zelo redek je bil jamski lev (felis spelaea) in veliki jamski pes. Bolj navadna pa je bila lisica, potem „gulo spelaeus", ki sedaj le po najsevernejših krajih Evrope in Azije živi. O jelenu in o konji se je našlo le malo sledov, tudi o manjših mesojedcih ne mnogo. Poleg vseh teh ostankov pa so ležale kosti od goveda, prešiča, ovce in koze.

Iz tega pregleda se vidi, da je bil Kras v starodavnih časih deloma z gozdi, deloma s travniki pokrit, in sicer da je bilo na njem mnogo več gozda nego sedaj, kar dokazujejo mnogobrojni ostanki od jelena. Jedini nordični prebivalec je „gulo", kar bi za to govorilo, da je bilo takrat po Krasu mnogo hladnejše podnebje. Jamski ljudje so pustili tudi nekaj sledov za seboj, t. j. več kupov pepela in oglja (20—50 *cm* globoko),

potem debele črepinje primitivnih posod in ogorele ali pa razklane živalske kosti.

L. 1887. je kopal dr. Marchesetti v prednjem delu Gabroviške jame, tam kjer se nagloma na desno zavije. Tu so bila tla pokrita z naplavljeno zemljo (0·5—1·9 *m*), pod njo je ležala 1·5 *m* debela plast pepela in oglja, a pod to zadnjo je bila rumenkasta ilovica pomešana s kamenjem. V vseh treh plasteh so se našli prazgodovinski predmeti brez vsakega reda, vendar se jih je največ našlo blizu sten. Najzanimivejši ti predmeti so kaména orodja, kakoršnih ima Gabroviška jama več nego katera druga na Krasu. Največ se je našlo nožev, pil ali žag in likalnikov, potem brusilnih kamenov, drgačev, šil, ostij in škulj (kaménih odcepkov).

Noži so večinoma iz bledega kremenjaka; nekateri iz črnega kremenjaka so zelo površno izdelani; našli so se pa tudi noži iz zelenega jaspisa. Po velikosti so različni, brušeni pa na jedno ali na dve rezi, in so večinoma tako ostri, da bi se lahko še sedaj rabili. Na jednem konci so široki, na drugem pa okrogli ali šiljasti in skoro vsi so več ali menj zakrivljeni. Najlepši eksemplar je 163 *mm* dolg in 21 *mm* širok. Mnogi od teh večjih nožev so tako ostri, da so lahko za britve služili. Manjše so pa gotovo na les ali rog nasajali.

Pod. 8. Rimska bronasta zapestnica iz IV. stoletja.

Med orodjem je največ ostij za strelice. Sekiri sta se našli samo dve in sicer jedna cela iz diorita, skrbno izdelana (54 *mm* dolga in 3 *kg* težka), a druga, mnogo večja, je bila čez sredo prelomljena. Drugi kaméni predmeti Gabroviške jame so večinoma iz peščenca in sicer brusi ali osle.

Mnogo več nego kaménih pa je bilo koščenih predmetov, med katerimi so mnogi zelo skrbno izdelani. Skoro vsi so več ali menj šiljaste osti in bodala. Večji med njimi so lahko služili tudi kot sulice. Malo teh predmetov je iz jelenovih rogov, vsi drugi so iz kostij različnih živalij. Tudi prašičje zobe so rabili za osti. Nekatere kosti so bile tako obdelane, da so služile ob jednem kot nož in kot bodalo. Druge so bile obdelane v podobi dletva, lopatice, likalnika itd. Posebno zanimiv je 133 *mm* dolg sveder iz kozjega roga, ki je prav izvrstno pripravljen za svoj namen.

Premnogo pa je bilo lončene posode in njenih črepinj v Gabroviški jami, kakor po vseh drugih na Krasu. Ker je tolika množina teh črepinj v njej, to nam dokazuje, da je morala biti neizrečeno dolgo naseljena. Čeravno moremo le redko iz teh črepinj nekdanjo posodo sestaviti, vendar se iz njih koj

spozna, kako mnogovrstne, včasih samo nekaj milimetrov široke, več ali menj skrbno izdelane so bile te posode. Tu nahajamo od najprimitivnejših do najfinejših loncev z utisnjenimi ali pa vzbokanimi nakrasninami z dražestno risarijo in čudovito posteklenjenostjo. Iz tega lahko sklepamo, kako dovršeno je bilo že lončarstvo pri troglodítih. Čudno pa je, da se najlepše posode nahajajo bolj na globokem, primitivnejše pa bolj pri vrhu, kar se tudi po drugih kraških jamah opaža.

Vse glinaste posode bile so „pletene“ t. j. s prosto roko napravljene. Dr. Marchesetti je sestavil okoli 230 posod, ki so večinoma veliki lonci, le malo trebušasti, kakor naši sedanji. Skoro vsi imajo navpičen rob, le malo kateri zapregnjen; tudi ročaji so redki. Med manjšimi posodami je 34 lotvic, 9 zdelic in 7 cilindričnih čaš. Za večje posode so jemali bolj debelo, s peskom pomešano ilovico, za manjše pa zelo fino, čeravno skoro brez izjeme črno glino. Posebno čuditi se je njih gladki in svetli površini. Da so to napravili, morali so vso posodo z najfinejšo ilovico prevleči in jo potem z likalnikom pogladiti. Vrh te posteklenosti imajo nekatere posode še lepe nakrasnine iz valovitih črt ali pa iz koncentričnih krogov, med katerimi so napravljene popkaste gube.

Ročaji so navadno zelo majhni in pri nekaterih posodah niso mogli za drugo služiti, nego za obešanje na vrvce, ali pa celó le za nakras. Zato so ročaji včasih navpični, včasih vodoravni in mnogokrat precej daleč od zgornjega roba. Mnogi lonci imajo luknje blizu roba, ali pa tudi na dnu posode. Poslednje so služile za precejanje tekočin. Jeden kratki, trebušasti lonec je imel na vsaki strani po jedno cev, ki sta predirali posodo nad trebuhom in sezali od zunaj gori do roba. Tudi lesene žlice s kratkim repom so se našle, a kar je zelo čudno, samo jedna vrtavka.

Prebivalci Gabroviške jame so se živili največ od koze in ovce, in sicer mnogo bolj od prve, kot od zadnje. Ni torej čudo, da je postal Kras taka goličava in da so Tržačani že l. 1318. strogo prepovedali koze pasti v njih okolici. Čudno pa je, da so v tej jami tako malo kozjih rogov našli, dočim jih je bilo v Škocjanski vse polno. Goveda so bila zelo redka v okolici Gabroviški in še bolj redki prašiči. O konji in psu ni bilo nikjer sledú najti. — Med divjimi živalimi je bil jelen najnavadnejši, potem zajec in lisica Premnogo ostankov pa se je naš lood mehkužcev, posebno od „monodonta turbinata“ in „monodonta articulata“. Nikakega sledú pa ni bilo od rib, lupinarjev in iglokožcev, tudi nič od rastlinske hrane.

Iz vseh teh ostankov je razvidno, da so ljudje in živali skozi delj časa v Gabroviški jami stanovali; prašanje je le, ali skupno, istočasno. Videli smo že, da so se v zadnjem delu

jame nahajale kosti diluvijalnih živalij, ki niso bile precepljene, nego le slučajno prelomljene. V sprednjem, ravno opisanem pa so kosti vse po dolgem precepljene in iz njih izdelani opisani predmeti. Očitno je torej, da so ljudje le v prednjem delu jame bivali in sicer že zato, ker je bil ta bolj suh in bolj razsvetljen. Da jim ni povoden nagajala, ter da jih niso sovražniki ali zverine nadlegovale, sezidali so pri vhodu močan zid iz 1—1·5 *m* debelih skal, ki so sedaj lepo v vrsto postavljene. Samo o večjem mrazu potegnili so se ljudje bolj noter v jamo, kjer je skoro stalna toplota od 10—12° *C.* Da so si vlažnost odganjali, morali so neprestano ogenj netiti. Tako niso le razgreli jame, nego vzdrževali so neprestano kroženje zraka, ki je odnašal vodeno paro, da se niso mogli kapniki narediti. Od tega večnega ognja prihajajo strašanski kupi pepela, ki je včasih po jeden do dva metra na debelo čez vso jamo raztrošen.

Od človeških kostij se v jami ni ničesar našlo, ker so trogloditi svoje mrliče drugod pokopavali. Ali četudi ni človeka samega, zato pa govori njegovo orodje o njegovem življenji in njegovih navadah. On je bil v prvi vrsti pastir ter gojil mnogoštevilne črede koză in ovac. Poleg teh je redil tudi krave in svinje, ali psa še ni bil upitomil, niti konja ukrotil. Šele v najnižjih plasteh gradišč se nahajajo tudi pasji in konjski ostanki.

Pod. 9. Rimska bronasta zapestnica iz IV. stoletja.

S poljedelstvom se trogloditi niso pečali, pač pa so radi lovili po gostih gozdih okoli svoje jame. Podajali so se večkrat pa tudi bolj daleč od svoje domačije, zahajali so doli k morski obali, ki je v ravni črti 2350 *m* oddaljena, ter si nalovili omenjenih mehkužcev, ki se prilepljajo obmorskim skalam, ali pa ki žive v plitvi vodi. Ribariti še niso znali, niso imeli ni mrež, ni odic. Posebno mnogo so si nalovili vkusnih kamenic (oštrig), kakor pričajo dotične školjke v jami. Iz tega je razvidno, da je bilo nekdaj mnogo teh živalij v tržaškem zalivu, a sedaj so skoro popolnoma izginile. Trogloditi sicer še niso poznali kovin, a vendar so si izdelovali svoje orožje in orodje iz kamenja in kosti tako mojstersko, kakor bi nobeden od nas ne zadel, ko bi moral v sličnih okolnostih živeti.

Tedanji ljudje so morali tudi trgovati in daleč po svetu potovati. Res, da se je črni kremenjak med peščencem nahajal, posebno ob Brojnici pod Nabrežino, vendar so našli mnogo orožja tudi iz takega kamenja (diorita, melafira, smaragda), ki se nikjer po naši domovini ne nahaja. Prebivalci Gabroviške jame so živeli torej v neolitični dobi. Iz starejših dob

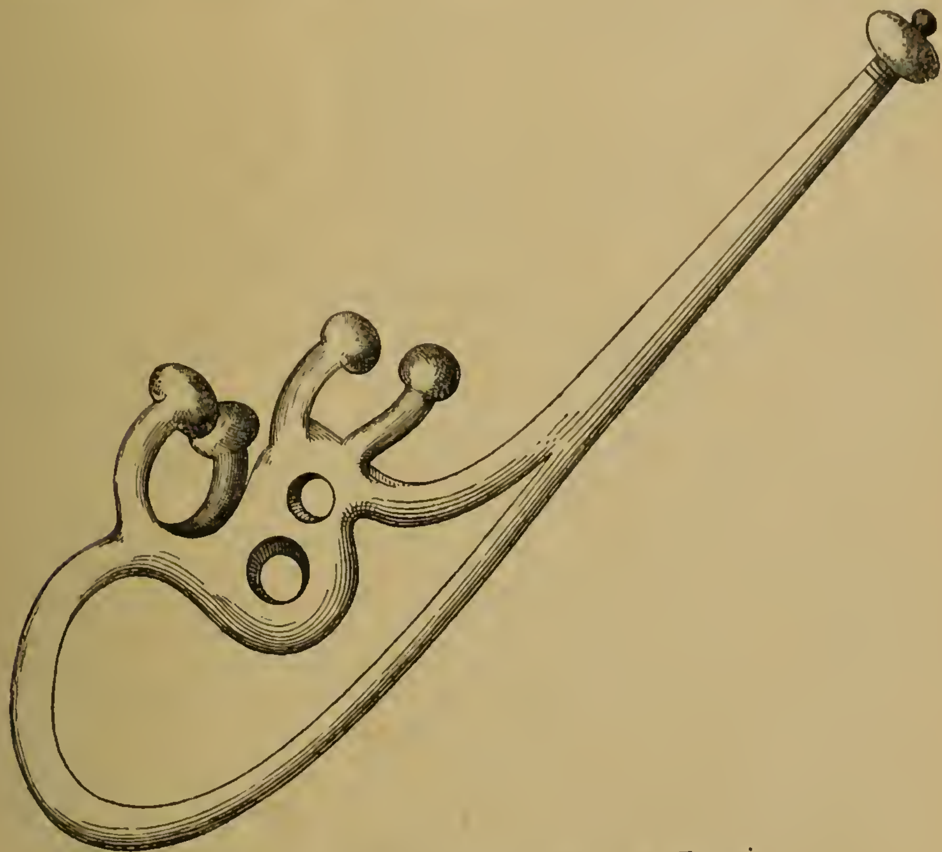
se na Primorskem še ni našlo sledú o človeku. Dr. Marchesetti je preračunil, da so začeli ljudje že mnogo pred dvetisoč leti v Gabroviški jami bivati. (Atti del Museo civico di storia naturale di Trieste, VIII, str. 143 184).

Tudi l. 1890. je nadaljeval dr. Marchesetti preiskavanja Gabroviške jame in našel zopet več kaménega in kostenega orodja, posebno pa krasno kladivo iz jelenjega roga. Na tisoče je našel zopet morskih školjk, zlasti že omenjenih monodont in patel (patella aspera, scutellaris in subplana; redkejša je p. tarentina). (Jaresbericht des Präsidenten der anthropol. Gesellschaft in Wien, für 1890, pg. 8).

Koncem l. 1890. kopal je konservator Majonica v Akvileji in njeni okolici. Na mestu „Colombara" je našel v treh različnih plasteh predmete iz prvih krščanskih časov in iz dobe preseljevanja narodov; pod njimi ostanke iz dobe rimskega cesarstva in še niže starine iz zadnjih časov republike. Med izkopinami je največ žar in drugih steklenih posod, nekoliko tudi nadpisov. Istočasno je razkopaval tudi stara mestna vrata, ki so že od l. 1888. znana. Cesta je bila z nejednakim kamenjem potlakana, 2·65 *m* široka in imela ob strani še 0·28 *m* široke pločnate trotoare za pešce. Na obeh straneh je bila s prsobrani obdana. Dno vrat in ceste leže tako nizko, da stoje vedno pod vodo, jasen dokaz, kako se morska gladina pri Akvileji vedno bolj vzdiga. To vzdiganje je bilo tudi poglaviti vzrok propasti nekdaj tako imenitnega mesta. (Mittheilungen der Central-Commission, 1891, str. 117).

V gorenjesoški dolini nadaljeval je dr. Marchesetti razkopavanje nekropole pri Sv. Luciji ter odprl zopet 520 novih grobov (vseh skupaj do sedaj 2631). Pokazalo se je zopet, da so v ilirski dobi pri sv. Luciji skoro brez izjeme mrliče sežigali in jim dajali v grob znane nakrasnine. Pred tremi leti se je našla pa tudi zakopana glava brez drugih telesnih delov in lani zopet spodnji del zakopanega telesa. Med nogami mu je ležala bronena situla in ob strani železna sulica. Poleg njega sta ležali še dve kačasti in dve certoški fibuli, potem kosi ovratnice in pasne zapone. V drugem grobu se je našla velika bronasta žara v podobi amfore, v kateri se je nahajala situla zavita v tanko mrežo in potem opletena z vrbovjem. V situli je ležala krasno ohranjena steklena zdela z visokim ročajem. Poleg žare ležala je še steklena posoda in več nakrasnin. In v tretjem bogatem grobu našla se je zopet lepa steklena posoda, kakoršne so v ilirski dobi zelo redke (vseh skupaj so našli doslej pri Sv. Luciji samo pet). V tem tretjem grobu je bila velika pasana žara iz ilovice, potem več kačastih fibul s štirimi rozetami ob strani in vrhu tega še deset lešnikov,

ki so ležali na dnu situle. To je prvi sad, ki se je našel v grobih svetolucijskih. Izkopali so zopet tudi konjsko truplo, čija glava in uzda je bila z mnogimi železnimi kolutami in obroči prav lepo nakrašena. Okoli vratu je visela velika bronasta škatljica („bulla“). — Tudi pri Slapu dalje gori ob Idrijci je razkopaval dr. Marchesetti nekaj malega in se prepričal, da je tudi tam grobišče iz ilirske dobe, le bolj siromašnejše, nego pri Sv. Luciji. Neki mrlič je imel v ustih novec Konstantina II., torej so tam še v polovici IV. stoletja pokopavali.

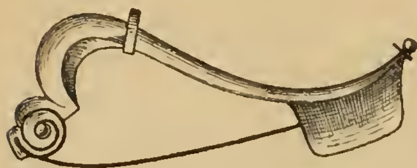

Pod. 10. Prazgodovinska fibula iz Zagorja.

Istotako je kopal tudi Kustos Szombathy l. 1890. pri Sv. Luciji in našel na stopnjevini vzhodno od Marchesettovih razkopavanj 646 grobov s sežganimi mrliči. V njih so se našle znane starine, le da so bile nekatere bolj vkusno izdelane, nego v drugih doslej odkopanih grobih. Tudi za tekoče leto izbrala sta si omenjena preiskovalca (oba vkup sta odkrila pri Sv. Luciji že nad 5000 grobov) nove parcele, ki obetajo zopet bogatih starin. — Tudi prof. Majonica iz Gorice je kopal lansko leto v rimski naselbini pri Sv. Luciji in konstatoval več starih poslopij.

Potem je dr. Marchesetti v Kobaridu odprl zopet 141 novih grobov (vseh skupaj do sedaj 1019), v katerih so se našli slični (le bolj siromašni) predmeti kakor pri Sv. Luciji. Poleg ilirskih zasledil je dr. Marchesetti lani tudi latènske grobe in v njih karakteristične železne meče, katere so mrličem pregnjene v grob dajali. (Jahresbericht etc. pg. 8).

Ob priložnosti razkopavanja v Kobaridu preiskal je dr. Marchesetti tudi staroselsko dolino med Sočo in Nadižo ter prišel do sklepa, da ni mogoče, da bi bila kdaj Soča v Nadižo tekla, kakor sta trdila Kandler in Czörnig, razglasivši Sočo za „najnovejšo reko evropsko“ (Mittheilungen der Wiener geogr. Gesellschaft 1876, 2). Ob Sočinem bregu pri Kobaridu se nahajajo prazgodovinski grobovi v višini 218—224 *m* nad morsko gladino, voda v Nadiži pri Robiči pa stoji 240 *m* nad morjem! Poleg tega imamo pa še geologiške dokaze, da je v interglacijalni dobi Nadiža v Sočo tekla, a ne nasprotno. (Gumprecht, Der mittlere Isonzo, Leipzig 1886). Zato sklepa dr. Marchesetti, da se vsaj zadnjih 2500 let vodne razmere v gorenjem Posočji niso čisto nič izpremenile. (Atti del Museo civico di Trieste, VIII. pg. 220).

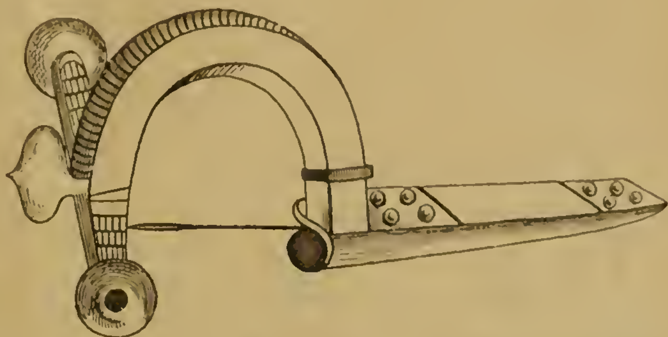

Pod. 11. Bronasta fibula iz II. stoletja, z Drnovega.

Pod cerkvico sv. Volarja (Hilarija) pri Robiči preiskal je dr. Marchesetti Kovačevo jamo. Vsa tla so v njej posejana z neizmerno množino črepinj od prazgodovinskih posod in sicer iz novokaméne dobe. Kaménega orodja se pa doslej še ni našlo v njej, nego le prav lepa bronasta igla. V jami je moralo v starih časih mnogo ljudij prebivati, ki so pa morali zaradi posipov in povodnij, ki so nanesle mnogo peska in ilovice v nižje dele te jame, svoje bivališče zapustiti in naseliti se na skalnatem griči pri sv. Volarji (329 *m* nad morjem) in na drugem nižjem, Der (303 *m*) imenovanem. In zares je našel dr. Marchesetti na obeh gričih ostanke prazgodovinskih gradišč. Posebno trdno in z dvojnim ozidjem obdano je bilo ono pri sv. Volarji. Na njem je pobral dr. Marchesetti črepinje od primitivnih posod, nekaj animalskih ostankov in neznatnih predmetov iz brona. (Atti etc. pg. 216, nota).

Glede rimske ceste skozi Kobarid glej lansko poročilo str. 129. Omenjeno bodi še, da ima tudi najnovejša Kiepertova karta „Italia antiqua“ izpeljano to cesto iz Akvileje ob Nadiži skozi Čedad do Robiča, potem po staroselski dolini v Kobarid (Ad Silanos?) in potem dalje o Soči v Bolec in ob Koritnici čez Predél na Trbiž. Ravno isto črto ima tudi Kulnigg, Die Römer im Gebiete der heutigen oest. ung. Monarhie (Mittheilungen des k. und k. Reichskriegsarchives Bd. IV. Beilage B)

ter postavlja „Larix“ (Larice) na mesto, kjer je sedaj Bolec. To nasprotuje Mommsenovemu mnenju, da je vodila glavna rimska cesta iz Akvileje v Virunum čez Pontebo, torej po mnogo daljši črti! Kako malo verjetnosti ima to Mommsenovo mnenje zá-se, razvidimo že iz tega, da učenjaki še sedaj ne vedó, kje jim je iskati rimsko postajo „Ad Silanos“. V knjigi „Kunsttopographie für das Herzogthum Kärnten“ (Wien 1889) jo slutijo v spodnji Ziljski dolini, v okolici Podklošterski, (kar se pa nikakor ne ujema z označeno daljavo), a postavlja se k tej slutnji velik prašaj in se opaža, da je stala mogoče tudi v Kanalski dolini, ali pa še celo na Goriškem. Poslednje je najverjetnejše, ako primerjamo daljave, ki so zabeležene v itinerarjih. Tudi ta okolnost, da se je nahajalo rimsko pokopališče v spodnjem Trbiži, ob levi strani Zilice, kaže, da je ondi mimo vodila rimska cesta, torej da je prihajala od Rablja in Predela doli.

Pod. 12. Bronasta fibula iz IV. stoletja, z Drnovega.

To rimsko cesto so od Beljaka naprej proti Virunu že skoro popolnoma določili. Postaja „Santicum“ je stala tam, kjer je sedaj Šmartno pri Beljaku. Od tam je šla cesta čez most preko Drave mimo Št. Leonharda in Jezerne skoro v premi črti do Konatič pod Sv. Jurjem na Strmci (Sternberg). Pod to goro je bila postaja „Tasinemeti“, od koder je šla stranska pot na Rožek in na Breg. Glavna črta pa je šla dalje čez Dvor, Vogljiče in Poreče v Pričiče, kjer je morala stati postaja „Saloca“. Od todi dalje je že po naravi zaznamenovana pot čez Krivo Vrbo, Dhovše (Lehndorf) in dalje mimo Krnske gore v Virunum. (K. Hauser, Die Römerstrasse Santicum-Tasinemeti, Neue Carinthia, 1890 Nr. 2).

Pod. 13. Bronasto pisalo (stilus) iz Zagorja.

Na Bregu (Frögg) začeli so šele po leti 1889. sistematično razkopavati velikanske gomile iz ilirske dobe. Nekatere gomile imajo v premeru 10—12 *m* in so $1^1/_2$—2 *m* visoke; da, ona gomila, v kateri so našli pred leti znan svinčen voz, je celo 14 *m* široka in 3 *m* visoka. Vse grobišče obsega blizu 2 hektara in šteje kakih 120 gomil. Večinoma imajo v sredi obzidan glavni grob, ob periferiji pa še druge neobzidane, v

katerih so ostanki mrličev v kotlih ali žarah shranjeni. Pridatki so redki in ne bogati. Najbolj čudno je, da niso l. 1889. nič svinčenih nakrasnin izkopali. Našli so omenjenega časa veliko lončeno žaro, velik bronast kotel, bronasto situlo, jedno visoko in jedno nizko zdelo iz ilovice, več bronastih fibul, štiri bronaste sekire, dele bronastih verig, siv brus, več železnih nožev in črne črepinje posod, ki so bile z bronastimi bucki nakrašene (Neue Carinthia, 1890 str. 43 in 44). — L. 1890. so izkopali na Bregu svinčeno kolo s 16 špicami, ležeče kipe iz svinca, svinčene ženske kipiče, trombaste podobe iz svinca, steklene, svinčene in ilnate koralde, bronaste verige, fibule (kačaste in dvoločne) in bucke, svinčeno koluto, ostanke obleke, na katerih se pozna bronasto lepotičje itd. (Jahresbericht etc. pg. 7); Mittheilungen der Central-Com. 1891, str. 102).

Pod. 14. Rimske koralde (steklene) iz IV. stoletja, z Drnovega.

Na Štajerskem je nadaljeval kustos Szombathy svoja razkopavanja na Ljubnem blizu Vidma. Sredina tamošnje orjaške gomile je bila prazna, t. j. brez starinskih predmetov, ob njeni periferiji pa je bilo mnogo grobov z bronastimi predmeti iz ilirske dobe. Med temi grobi je bil posebno znamenit tisti nekega junaka, katerega so ob jednem z njegovim konjem pokopali.

Blizu vasi Vranje, poldrugo uro od Sevnice, ob cesti, ki vodi od sv. Štefana k Sv. Lenartu, nahaja se v gozdu na strmem hribu gradišče, ki je obdano z močnim, kot s cementom sprejetim obzidjem. To gradišče je bilo naseljeno od prazgodovinskih časov pa noter do preselevanja narodov. Prebivalci so morali živahno občevati z Rimljani in so se bili tudi že popolnoma porimljanili. V sredi gradišča nahaja se štirivoglat (5 × 4 *m*) zidan vodnjak, ki ima še sedaj vodo v sebi in se tudi pri največji suši nikoli ne posuši. Pravijo, da je zelo globok, ali nihče ne ve povedati, koliko metrov, ker je z ruševinami nasut. Poleg njega se vidijo ostanki poslopij iz opeke. Tudi škatljaste cevi od opeke se nahajajo, ki so služile pri kopališči. Že večkrat so izkopali tam gori kamenite sarkofage, in jeden tak se nahaja sedaj pri pristavi Jožefa Pažona. Dolg

je 2·2 *m*, širok 1·1 *m* in služi kot korito pri napajanji živine. Na podolžni vidni strani se nahaja relief: lajajoči pes preganja jelena in košuto. Nadpis je na drugi, proti zemlji obrnjeni strani in še ni bil prepisan.

Pri Drežlji Vesi (Dreschendorf) v Savinjski dolini, 5 *km* zahodno od Celja, našli so delavci pri kopanji hmeljnika prazgodovinsko grobišče, iz katerega so izkopali nad sto žar, ki so bile po 16 *cm* visoke. Mnogo izkopanih predmetov so delavci raznesli, in rudniškemu svetovalcu Riedlu se je posrečilo le nekoliko rešiti jih za lokalni muzej v Celji. Med temi so štirje železni meči (86—88 *cm* dolgi) iz latènske dobe in iz dobre kovine skovani. Vsak je bil z nožnicami vred po dvakrat pregnjen in od rje precej sneden. Posebno skrbno izdelani sta dve osti za sulice iz kovanega železa, 11 in 17 *cm* dolgi. Rešile so se dalje verige za obešanje orožja, polokroglast sklepanec, nekaj nožev (34 *cm* dolgih), potem bronasta fibula in bronast prstan, jedna lončena žara in zdela, svetlorjava svetiljka in balzamarij iz zelenega stekla, ki je zelo podoben poznavanim rimskim steklenčicam. (Mittheilungen etc. 1890, pg. 223).

Prof. F. Ferk je preiskal razvaline rimskega mesta Poetovio, ki je stalo ob desnem bregu Drave, tam kjer je sedaj vas Hajdin. Blizu rimske naselbine našel je tudi pokopališče z bogato preskrbljenimi grobi iz opeke, kaménih plošč in svinca. Iz teh so izkopali zlato ovratnico s smaragdi, lepe stvari iz jantara (prstan z lepo izrezljano glavo), kovinska zrcala, bronaste škatljice za mazila, lepe posode iz črne, sive in svetlo-uglajene ilovice, na katero so bili ornamenti naštrcani, kakor delajo to n. pr. potvičarji in sladčičarji. (Jahresbericht etc., pg. 7). Več lepih grobnih napisov na mramornih ploščah so prenesli v graški muzej. (Mittheilungen d. C. C. 1891, str. 130).

Izkopine z Dravskega polja so zelo pomnožile zbirko graškega muzeja. Ta je še bolj narastla vsled blagodušnega darila deželnega glavarja grofa Wurmbranda, ki je izročil deželnemu muzeju vso svojo bogato zbirko prazgodovinskih predmetov posebno tistih, ki so bili izkopani v Rušah, pa tudi takih, katere si je zbiratelj od drugih krajev pridobil. Vsled tako pomnoženih zbirk odločili so v graškem muzeji strogo prazgodovinske in rimske starine od srednjeveških in kulturnih predmetov. Šele vsled te ločitve in popolnoma nove inventarizacije približal se je v najnovejšem času tudi graški muzej vsaj po notranji uredbi ljubljanskemu in celovškemu, a po zunanjosti poslopja in po notranjih prostorih ga zadnja dva še vedno močno nadkriljujeta.

Barve in njih uporaba v ornamentiki.

Spisal Ivan Šubic.

Kakovost svetlobe in barv.

eštete dni uže pošilja žarko solnce svoje svetlobne trakove doli na zemljo, po noči pa lijó bleda luna in svetle zvezde, „zlate njene hčerke“, čarobno svojo luč na zemeljske domove. Kakor zrak, tako spremlja in obdaja svetloba skoro vso organsko natoro na našem planetu, z zrakom vred je ona neposredni, ali vsaj posredni bistveni pogoj prospeha in obstanka vseh živečih bitij, osobito pa človeka. Tesno je uže od početka časov posegala v dejanje in nehanje pojedinca in celih narodov. Odkar rišemo zgodovino človeštva, vzbujali so svetlobni pojavi v masah ljudstva občudovanje in strah, vplivali na šege in navade, na razvoj jezika in omike ter rodili one starodavne kulte, ki imajo svoje korenike v glavnih virih svetlobe, v solnci in zemeljskem ognji. Onim pa, ki so se dvigali s svojim umom nad nerazsodne sovremenike, bila je svetloba in njene prikazni vedni predmet resnemu premišljevanju in znanstvenemu raziskavanju. Uže starina Aristoteles, mož, ki je z genijalnim svojim duhom vtisnil pečat vsej vedi starega in srednjega veka, ki je bil poleg cerkve prva avtoriteta v vseh strokah vede skoro 2000 let, bavil se je s svetlobo in njenimi pojavi. V svojem delci o barvah govori o svetlobi in temoti, o belem in črnem, ter pravi, da so bela, črna in rumena jednotne barve, ki spremljajo štiri elemente: ogenj, zrak, vodo in zemljo; iz imenovanih treh prvotnih barv pa so sestavljene vse druge.

Aristotelovi nazori so bili več ali menj veljavni do slovečih preiskav Nizozemca Kristijana Huygens-a (izgovori Heügens, 1629—1695) in Angleža Izaka Newton-a (izgovori Njut'n, 1642 – 1727). Da bi razložil pojave svetlobe,

izumil je Newton posebno hipotezo, ki je znana v prirodopisji kot emisijska ali emanacijska teorija, Huygens pa je zaslul s svojo vibracijsko ali undulacijsko teorijo.

Emisijska teorija je učila, da je svetloba nezmerno fina in lahka materija, ki žarí in uhaja iz svetlih teles z neznansko, a ne vselej jednako hitrostjo. Ko zajde ta čudovita netežnina v naše oko, dobimo občutek svetlobe in barv.

Vibracijska teorija pa si razlaga stvar popolnoma drugače in je zelo podobna nauku o širjenji glasa in zvoka. Po tej teoriji si mislimo ves svetovni prostor napolnjen z neko neizrečeno tenko in prožno materijo, ki plava po vsemirji in pronicuje v vsa telesa v njem. Brez teže je, a ne povsod iste gostote. Ta tvarina je svetlobni eter. Ko je eter miren, vlada absolutna tema; ko se pa jame tresti, širijo se njegovi tresi s silno hitrostjo na vse strani v prostoru. Končno dojdejo do očesne mrežnice ter provzročé v nas občutek svetlobe. Svetloba je torej posledica gibanja, in ne smemo je zamenjati z etrom samim; tako je tudi glas nastal vsled gibanja zračnih molekulov, a vendar je povse kaj druzega nego zrak sam.

Dolgo časa sta obe hipotezi imeli svojih prijateljev in zagovornikov, a danes so učenjaki popolnoma popustili Newtonovo teorijo. Z njeno pomočjo si moremo razlagati nekatere svetlobne prikazni le siloma, drugih pa ž njo celo ni mogoče tolmačiti. Huygensov nauk o tresenji svetlobnega etra zadostuje vsem prikaznim na jako jednostaven in duhovit način. Zato pa je vibracijska teorija splošno priznana.

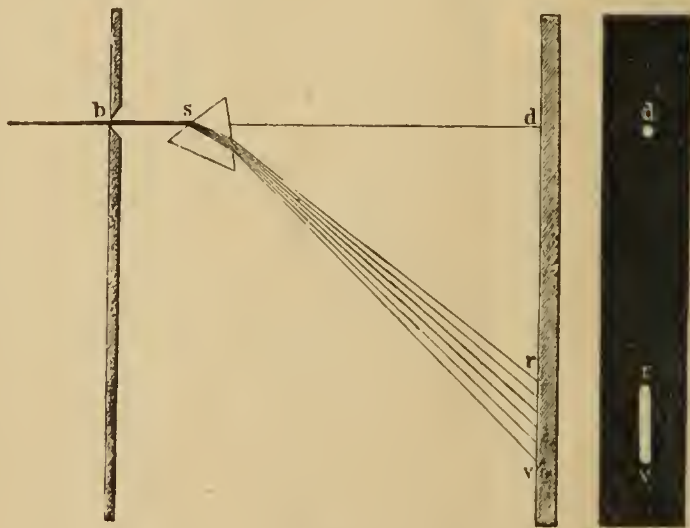
Preme črte, kažoče mer razširjajoče se svetlobe, so svetlobni trakovi ali žarki. Pravokotno na to mer se tresejo etrovi molekuli ter tvorijo v svojem medsebojnem stanji in skupnem gibanji svetlobne vale. Val ima svoj hrib in dol, prav tako kakor pri vodnih valih ali pa pri napeti vrví, ki smo jo na jednem konci potresli s krepkim udarcem. Razstoj dveh najvišjih ali pa dveh najnižjih molekulov v takem valovitem gibanji zovemo dolžino vala. Kadar se etrovi molekuli tresejo v jednostavnem sredstvu, imajo svetlobni vali obliko krogle; njene polumere imenujemo potem svetlobne trakove. Ko pa stopi valovito gibanje iz jednega medija v drug in različen medij, izpremené prvotne krogle svojo obliko na mnogovrstne načine in tedaj se omoti tudi premočrtno širjenje svetlobnih trakov.

Valovito tresenje etrovih molekulov se more hitreje ali počasneje vršiti; čas, v katerem izvrši molekul jeden tresaj, zovemo čas ali trajnost tresaja; čim dalje se val trese, tem večja je njegova dolžina in obratno. Največja razdalja molekula od njegove ravnotežne leže je razmáh ali amplituda, največja hitrost pa jakost tresaja.

Za nas sta posebnega pomena trajnost in razmah tresenja. Razmah odločuje jakost svetlobnega občutka ali njegovo intenziteto, od trajnosti tresenja, oziroma od dolžine vala pa je zavisna kakovost svetlobe. Različno dolgi vali tvorijo torej različno svetlobo ali različne svetlobne vrste. Različne svetlobne vrste pa imenujemo barvane svetlobe ali na kratko barve.

Najhitrejši tresi, oziroma najkrajši vali, kar jih more zaznati naše oko, naredé v nas občutek vijoličaste, najpočasnejši tresi, oziroma najdaljši vali pa vtis rdeče barve.

Solnčna svetloba, kateri navadno pravimo bela svetloba, ni nikaka barva; ona je le rezultat skupnega delovanja in medsebojnega vplivanja različnih svetlobnih vrst ali barv. To nam posebno lepo kaže poskus s solnčnim šarom (spektrum). V popolnoma temno sobico spustimo skozi ozko razpoko snopič solnčnih trakov, tako da padejo na tristrano prizmo od flintovega stekla. Na primernem zaslonu se nam tedaj pokaže krasno barvana, jako raztegnjena slika. Prizma odklanja namreč svetlobni snopič, sestoječ od raznih svetlobnih vrst, od prvobitne merí in sicer najhuje vijoličasto vrsto s kratkimi vali, najmenj pa rdečo z dolgimi vali. Slika 1. nam predočuje ta odklon:

Slika 1.

Barve, ki se nam pokažejo na zaslonu, imenujemo prizmatične, mavrične ali spektralne barve; razvrščene so po času tresenja. Newton jih je naštel sedem, namreč rdečo, pomarančasto, rumeno, zeleno, modro, indigo in vijoličasto.

Bela solnčna svetloba torej ni jednostavna; sestavljena je iz raznih barv, ki se ne dajo dalje razkrajati; zato je imenujemo monohromatiške barve ali tudi prabarve. Ako

združimo navedenih sedmero prabarv v primernem razmerji na mrežnici očesa, zaznamo zopet belo svetlobo.

Monohromatiške barve pa so posledica onih uže omenjenih, sila malih in neizrečeno hitrih tresajov etrovih molekulov, ki so razvrščeni po vsem svetovnem prostoru, a v druzih ozirih nikakor ne vplivajo na svojstva kozmiških teles.

Različnim barvam je število tresajev v jedni sekundi različno, v obče pa tako veliko, da si takega števila skoraj ne moremo predstavljati. Natančni računi so pokazali, da stvori eter v rdeče barvanem svetlobnem traku v jedni sekundi 477„000.000,000.000, v vijoličasto barvanem pa 699„000.000,000.000 — reci 477, oziroma 699 bilijonov[1]) — tresajev!

Med navedenima mejama stojé v mnogobrojnih stopjevanjih števila tresajev ostalih barv; občutek zelene barve n. pr. dobimo, ako se etrovi molekuli potresejo 615 bilijonkrat v jedni sekundi.

Komplementarne barve.

Ako razkrojimo belo solnčno svetlobo v njene prabarve, potem pa odstranimo jedno izmed njih, naredé ostale skupine nov vtis na našo mrežnico. Če odstranimo n. pr. rdečo, dobimo od drugih dojem modro-zelene barve. Modro-zelena je torej zmes vseh ostalih barv v šaru: pomarančaste, rumene, zelene, modre, indigo in vijoličaste. Ako to zmes (modro-zeleno barvo) združim z rdečo, dobim takoj zopet belo solnčno svetlobo. Barve, ki dajo združene belo barvo, imenujemo komplementarne ali dopolnilne barve. Pozneje uvidimo, da so take barve v ornamentiki sila važnega pomena.

Barve prirodnin.

Barve, katere občudujemo v solnčnem šaru, so pač zanimive za naše znanstvene raziske in so brezdvojbeno temelj znanstvenemu zasledovanju onih zakonov, ki nam veljajo o uporabi barv; a umetnik, ki se praktično peča z barvami, rabi v svojo svrho materijalnih sredstev in se mora ozirati na barve, katere obdajajo njega in njegova dela, na barve prirodnih teles.

[1]) Ko bi človek naštel vsako minuto do 100 ter štel vsak dan neprenehoma 10 ur, naštel bi jeden milijon približno v 17. dneh, jeden bilijon v 43.800 letih, 699 bilijonov v 30.600.000 letih; etrov molekul v vijoličastem svetlobnem traku pa naredi to ogromno število tresajev v jedni sekundi!

Bela solnčna svetloba pada na prirodna telesa ter jako različno vpliva nanje. Neprozorna telesa dobivajo svojo posebno barvo vsled tega, da razkrajajo vpadajočo solnčno svetlobo; razkrojene barve deloma vsrkavajo, deloma pa je v mnogovrstnih meréh odbijajo. Črna telesa posrkajo vso vpadlo svetlobo in ne odbijajo nikake barve v doslej opisanem pomenu; bela telesa odbijajo solčno svetlobo v istem razmerji. v katerem je padla na ta telesa. Barvana telesa pa razkrajajo solnčno svetlobo v njene sestavine, posrkajo nekaj teh posamičnih barv, druge — in sicer one, v katerih se nam kažejo — pa odbijajo v naše oko. Moder papir n. pr. odbija le modre barve, vse ostale pa vsrkava. Ko bi ga razsvetlili z zeleno barvano svetlobo, jo takoj posrka in potem ne odbija nikakih svetlobnih trakov: našim očem se torej vidi temen, črn.

Prozorna telesa, n. pr. barvana stekla, dobivajo svojo barvo na ta način, da posrkavajo nekatere prizmatične barve, druge pa propuščajo, in sicer one, v katerih jih domneva naše oko. Ako pa prozorno telo ne posrka nobene barvne vrste, temveč propušča vse spektralne barve v jednakem razmerji, je brezbarvno, belo ali pa vodeno-belo.

Za nas so v prvi vrsti važna neprozorna telesa, osobito pa barvila ali pigmenti, katere rabimo v slikarstvu in sploh pri barvanji. Malokdaj so ta barvila monohromatiška; zvečine so zmesi nekaterih ali pa tudi vseh svetlobnih vrst, a v drugačem razmerji nego v beli solnčni svetlobi. Barva znane gumigute n. pr. je zmes vseh monohromatiških barv, a v tej zmesi prevladujeta barvi rdeča in zelena; barva cinobra ima istotako v sebi vse monohromatiške barve, a v največji množini rdeče svetlobne trakove.

Barve in ž njimi pobarvane tvarine (n. pr. tkanine) so tedaj najsvetlejše, ako so suhe; mokri pigmenti in mokre tkanine se nam zdé temnejše. Laneno olje jih potemni močneje nego voda, ker se svetloba v olji menj hitro širi, kakor v vodi (v lanenem olji preleti svetloba v jedni sekundi 28.000, v vodi 32.000 in v zraku 42.000 milj). Tudi debelost posamičnih nitek pri tkaninah in velikost zrna pri barvilih imata velik vpliv na barve. Izmed tkanin sta posebno zanimivi svila in platno. Krasni svit, ki ga ima svila, je obče znan. Vsaka barva je na svili lepša, svetlejša in jačja, nego na drugi tkanini, n. pr. motnem suknu. Za svilo ima platno najbolj svetle niti. Njegove barve pa nemajo v praktični porabi tolikega pomena, kakor barvana volna, ki gledé lepote svojih barv tekmuje s svilo in platnom, a glede svetlobnih efektov daleč zaostaje za obema.

Drobnozrnata lazurna barvila, ki nam jih podaje rastlinstvo in živalstvo, zatemné v olji in vodi dokaj bolj, nego debelozrnata, časih zelo malo ali težko raztopna rudninska barvila.

Nasičene barve.

Jedna in ista barva se nam kaže v različnih vtisih, z različnimi značaji. Ako se javlja povse taka, kakoršen je njen posebni, pravi značaj, jo imenujemo nasičeno, polno. Nasičena je n. pr. rdeča barva, ako je tako rdeča, da si je bolj rdeče misliti ne moremo. Primešajmo pa rdeči barvi nekoliko bele, tedaj nam obledí, izgubi svoj prvobitni značaj in ni več nasičena. To se tudi zgodi, ako barva zatemní. Pri vsakem barvilu torej razločujemo tri stadije z brezbrojnimi prestopki: obledela, nasičena in zatemnela barva. Pri vseh teh opazovanjih je v n a n j a s v e t l o b a temeljnega in odločilnega pomena; različni izviri svetlobe dajó istim barvam povse različne značaje. Dnevna luč vse drugače vpliva nanje, nego sveče, svetilnice in plini. Pri sveči se nam rumena barva zdi bela, modra pa dokaj bolj temna, kakor je v resnici. Vzrok temu je posebna sestava svečne svetlobe. V njej je mnogo več rumenih, nego modrih in sploh temnobarvanih svetlobnih trakov; rumena barvila absorbujejo ali posrkajo večino teh trakov, ostali, v oko odbiti trakovi pa narejajo v nas vtis bele barve. Narobe pa modri pigmenti absorbujejo malo da ne vse svetle sestavine svečne luči in zato se nam zazdé čez mero temni.

Kadar jame na večer pojemati solnčna svetloba, ne ginejo njene sestavine v jednakem razmerji. Najhitreje se izgube rumeni in rdeči trakovi, zadnji pa modri in vijoličasti; zato najprvo otemné rumeni in rdeči pigmenti, pozneje šele modri in vijoličasti, ko zajde solnce za gore in se vlega mrak na zemljo. Obratno pa dobé pri izhodu solnca rumene in rdeče barve prej svojo navadno svetlobo nego modre, vijoličaste in sorodne barve.

Barvo, ki je nasičena in svetla ob jednem, zovemo ž i v o ali i n t e n z i v n o barvo; nekaterim intenzivnim barvam pravimo celó, da goré, vpijejo ali kričé. Najbolj vpije rumena barva; za njo prihajajo gledé jakosti rdeči, potem zeleni, modrozeleni, modri in končno vijoličasti pigmenti.

Senčane barve.

V prejšnjem odstavku smo čuli, da vsak nasičen pigment obledí, ako mu primešamo bele barve; čim več damo bele zraven, tem bolj izgublja prvotno barvilo svoj značaj in končno postane popolnoma belo. Ako pa primešamo nasičeni barvi črne, zatemneva bolj in bolj, dokler ne izgubi vseh svetlejših svetlobnih trakov in se ne izpremeni v črno barvo. Tako stopnjevanje kakega barvila, ki se pričenja pri nasičeni barvi, a končuje na jedni strani z belo, na drugi pa s črno barvo, zovemo senčanje, otenjavanje barve, njen clair-obscur ali njen somrak, soton.

Zmesi raznih barv.

Ako zajdeta dve različni prizmatični barvi, kakoršne nam podaje opisani spektrum, ob jednem na isti del mrežnice našega očesa, ne moremo zaznati obeh barv ob jednem in samih zá-se. V očesi dobimo dojem nove barve, ki je zmes obeh prvotnih; modra in rumena barva se združita na mrežnici v belkasto-sivo barvo; zelena in vijoličasta tvorita vtis modre barve v raznih tonih. Taka zmes je nastala vsled skupnega, istočasnega delovanja in združenja dveh barv na istem delu mrežnice, torej vsled nekake adicije. Imenujemo jo fizijologiško zmes.

Helmholz se je veliko bavil s takimi zmesmí. Vzel je pet glavnih spektralnih barv ter jih po dvé mešal. Nastopna lestvica kaže njegove rezultate. V zgornji vodoravni in v prvi navpični vrsti stoje barve, katere je mešal, rezultati pa stoje tam, kjer se sečeta dotična vodoravna in navpična vrsta:

	vijoličasta	modra	zelena	rumena	rdeča
rdeča	škrlat	roza	motno-rumena	orange	rdeča
rumena	roza	bela	rumeno-zelena	rumena	
zelena	svetlo-modra	svetlo-zelena	zelena		
modra	indigo	modra			
vijoličasta	vijoličasta				

Naše oko pa nima mnogokrat prilike, uživati fizijologiških zmesij. Zanj so bolj važne zmesi različnih pigmentov, katere nam služijo za barve. Zmes dveh ali več barvil v podobi praškov ali pa v mokrem stanji napravimo na paleti, v skledi ali pa neposredno na papirji, platnu in sploh na tvarini, ki nam dajė temelj za barvanje in slikanje. Taka zmes je materijalna in povse drugačna nego fizijoligiška zmes.

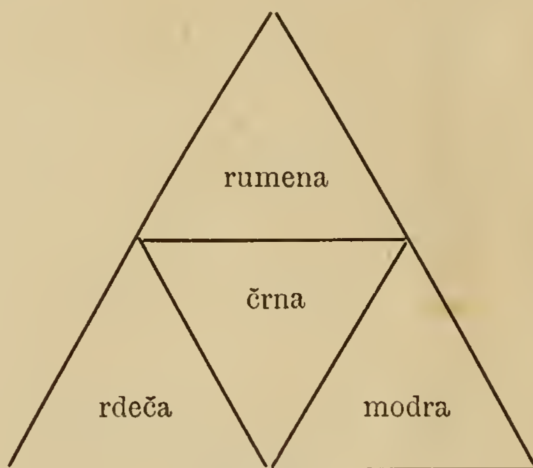
Rumena in modra barva se fizijologiško zmešata v belo ali sivkasto barvo, a dva pigmenta, jeden rumen, drugi pa moder, tvorita zeleno barvo, ako se pomešata na materijalen način. Delci rumenega barvila posrkajo modre in vijoličaste svetlobne vrste, ostali trakovi pa zadenejo na delce modrega pigmenta, ki pa posrka vse rumene trakove. Tako dobimo v oko le nekak ostanek prvotnih svetlobnih trakov, ki sta jih imela pigmenta vsak záse; imenovani ostanek nam napravi dojem nove barve, to je barve materijalne zmesi obeh pigmentov. Prvotni barvi se tedaj nekako odštevata druga od druge, materijalna zmes je rezultat subtrakcije, in umevno je, da izgubi nekaj svetlobe, dočim mora imeti fizijologiška, z adicijo nastala zmes več svetlobe nego sta jo imela prvotna svetlobna trakova.

Najbolje spoznavamo rezultat materijalne zmesi pri barvanih steklih. Rdeče steklo na pr. položimo na zeleno ter glejmo skozi obe proti luči. Rdeče steklo popušča le rdečo barvo, zeleno pa posrka rdeče trakove, ki padajo nanj od rdeče šipe, in zato ne propušča nikakih svetlobnih trakov: oko gleda temno, skoro črno barvo! Letá je rezultat materijalne zmesi, posledica subtrakcije in izgube svetlobe.

Starejši raziskovalci so trdili, da imamo le tri prvotne barve, tri glavne sestavine bele solnčne svetlobe: rdečo, rumeno in modro barvo. Vse druge pa dobimo z mešanjem imenovanih treh „prabarv“. A pri naših zgledih o zmesih rumene in modre barve smo videli, da je rezultat povse drugačen pri fizijologiški in pri materijalni zmesi. V prvem slučaji dobimo vtis belkasto-sive barve, v drugem pa se pokaže lepa zelena barva. Nekdanji narozi o prvotnih barvah in njihovih zmeséh veljajo le za materijalno zmes, v fizijologiškem smislu nimajo nikake veljave. Bela solnčna svetloba ni sestavljena samó iz navedenih prabarv, ki naj bi bile izvir vsem drugim barvam; število prabarv je dokaj večje, kajti novejše preiskave so dokazale, da so tudi pomarančasta, zelena, indigo in vijoličasta barva monohromatiške in obtorej jednovrstne z rdečo, rumeno in modro.

Ker pa za praktično rabo potrebujemo le materijalne zmesi, porabimo vendar najrajši stare izkušnje in izraze ter imenujemo rdečo, rumeno in modro barvo še vedno prvotne ali prabarve, in to tem lože, ker nimamo nikakih pigmentov, iz katerih bi mogli te tri barve zmešati, pač pa nam dajó zmesí materijalnih prabarv vse druge barvne vrste, kar jih potrebuje umetnik. Vsakdo vé, da moremo s pomočjo treh vodenih barv — rdeče, rumene in modre — na belem papirji zmešati vse mogoče barve z vsakim tonom in senco.

Ako zmešamo vse tri prvotne barve, imajoče jednake jakosti, ter zmes prav na debelo na papirji namažemo, dobimo črno ali pa vsaj temno-sivo barvo. Rdeča, rumena in modra tvorijo torej črno barvo. Obrazec slika 2. nam kaže uredbo te zmesi.

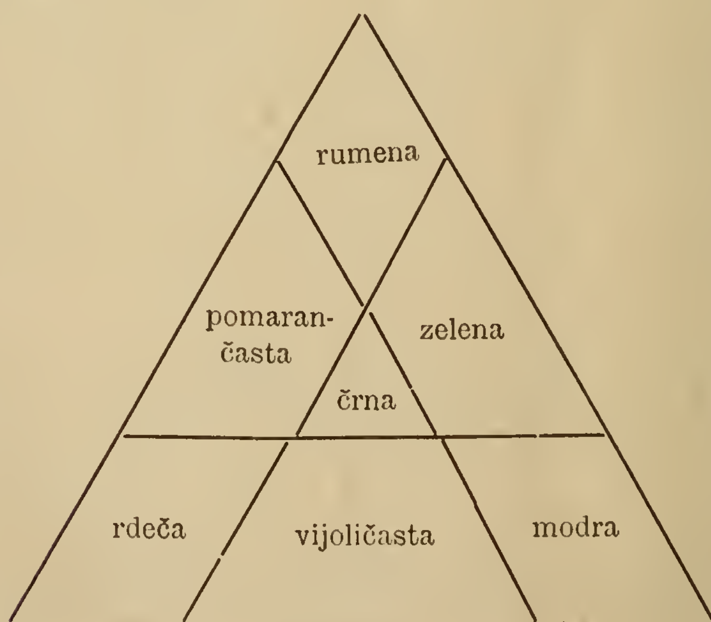

Slika 2.

Po dve in dve prabarvi zmešani dajeta nove barve, katerim pravimo mešane ali sekundarne barve.

Iz rdeče in rumene nastane pomarančasta;
iz modre in rumene „ zelena;
in modre in rdeče „ vijoličasta.

Uredbo teh sekundarnih barv in njihove prabarve predočuje obrazec slika 3.

Slika 3.

Prabarve morajo pri teh poskusih biti jako čiste in v istini značilne. Vsak pigment mora svoj barvni značaj kazati v popolni čistoti. Čista rdeča barva se ne sme priličevati in bližati rumeni ali vijoličasti, čista modra ne rumeni ali rdeči in čista rumena barva ne sme spominjati ne na rdečo, ne na modro. Potem so mešane barve lepe, čiste in značilne.

Zmes dveh in dveh sekundarnih barv naredí po tri nove mešane barve, katere imenujemo tercijarne barve. Te so:

Citrin, nastala iz jednakomerne zmesi pomarančaste in zelene barve;

russet (rjavo-rdeča) nastala iz jednakomerne zmesi pomarančaste in vijoličaste barve;

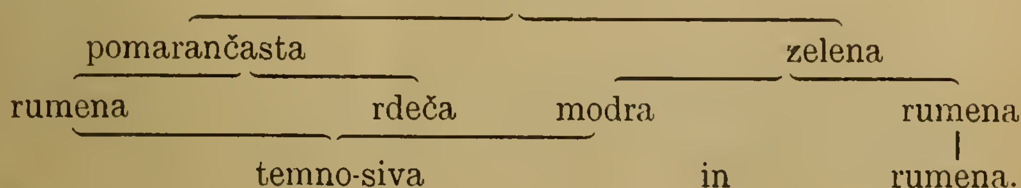
olive nastala iz jednakomerne zmesi zelene in vijolič. barve.

Obrazec sl. 4. razlaga vzpored vseh do sedaj opisanih zmesij.

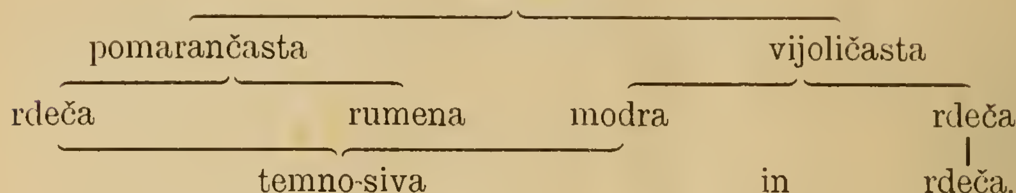

Slika 4.

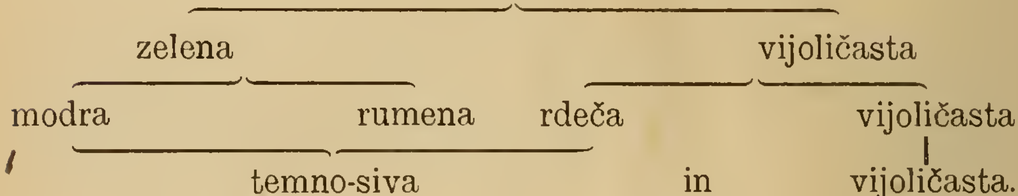
Ako vsako tercijarno barvo razstavimo v vse njene sestavine, dobimo nastopne obrazce:

II. russet

III. olive

V vsaki tercijarni barvi nahajamo torej vse tri prabarve, a jedno vselej po dvakrat. Ker pa je zmes treh prabarv temno-siva (črna) barva, je

citrin zmes rumene in temno-sive;
russet „ rdeče in temno-sive;
olive „ modre in temno-sive.

Siva barva pa potemní vsako čisto barvo, ne da bi ji izpremenila značaj. Zato lahko rečemo, citrin je zatemnela rumena, russet zatemnela rdeča in olive zatemnela modra barva.

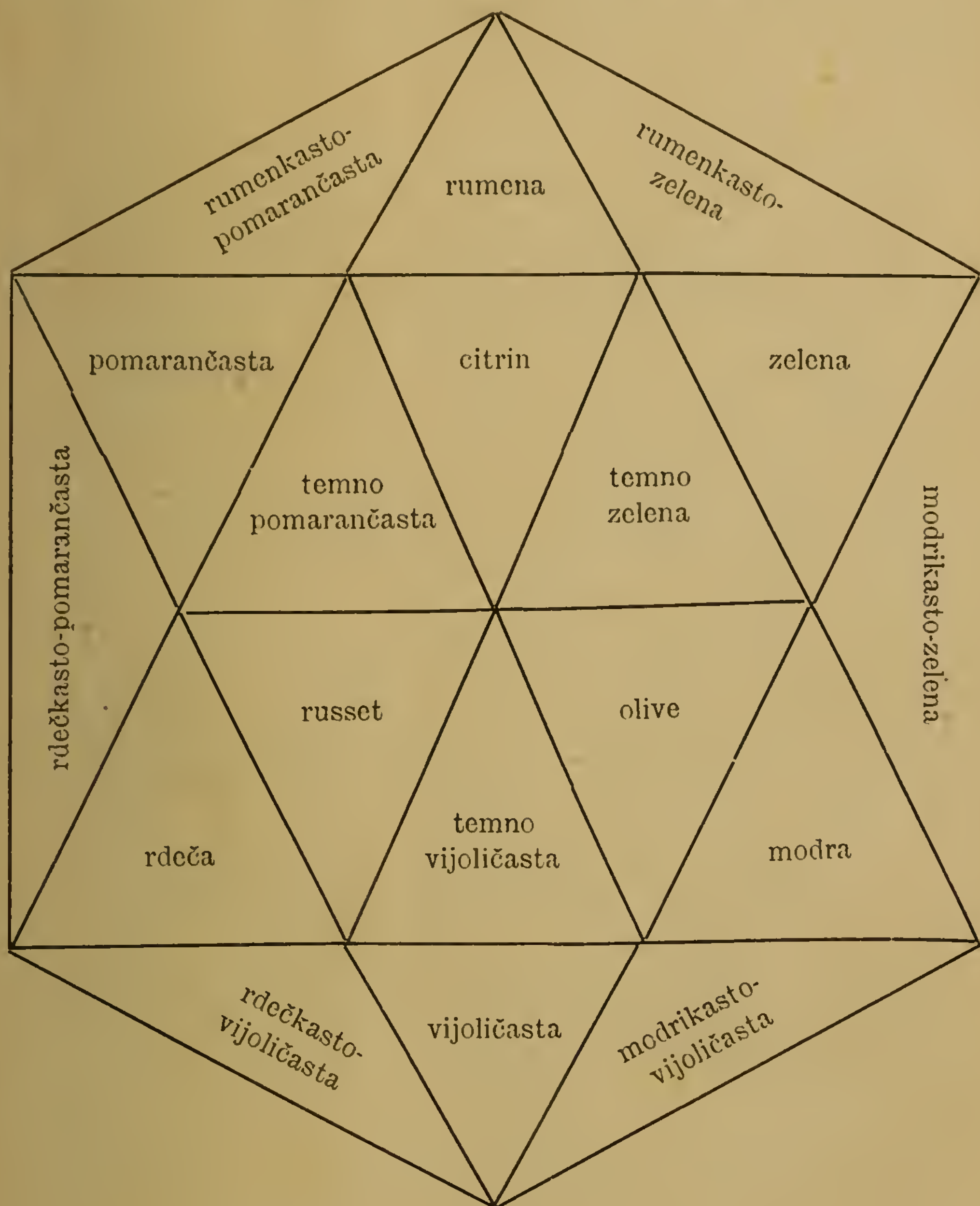
Zmes jedne prabarve z jedno sekundarno daje zopet nove barve, ki so *subsekundarne* barve. Teh je šest:

Rumenkasto-pomarančasta je zmes rumene in pomaranč. barve;
rdečkasto-pomarančasta „ „ rdeče in pomarančaste „
rumenkasto-zelena „ „ rumene in zelene „
modrikasto-zelena „ „ modre in zelene „
rdečkasto-vijoličasta „ „ rdeče in vijoličaste „
modrikasto-vijoličasta „ „ modre in vijoličaste „

Dve in dve tercijarni barvi tvorita *subtercijarne* barve, ki so:

Temno-pomarančasta je zmes barv citrin in russet,
temno-zelena „ „ „ olive in citrin,
temno-vijoličasta „ „ „ russet in olive.

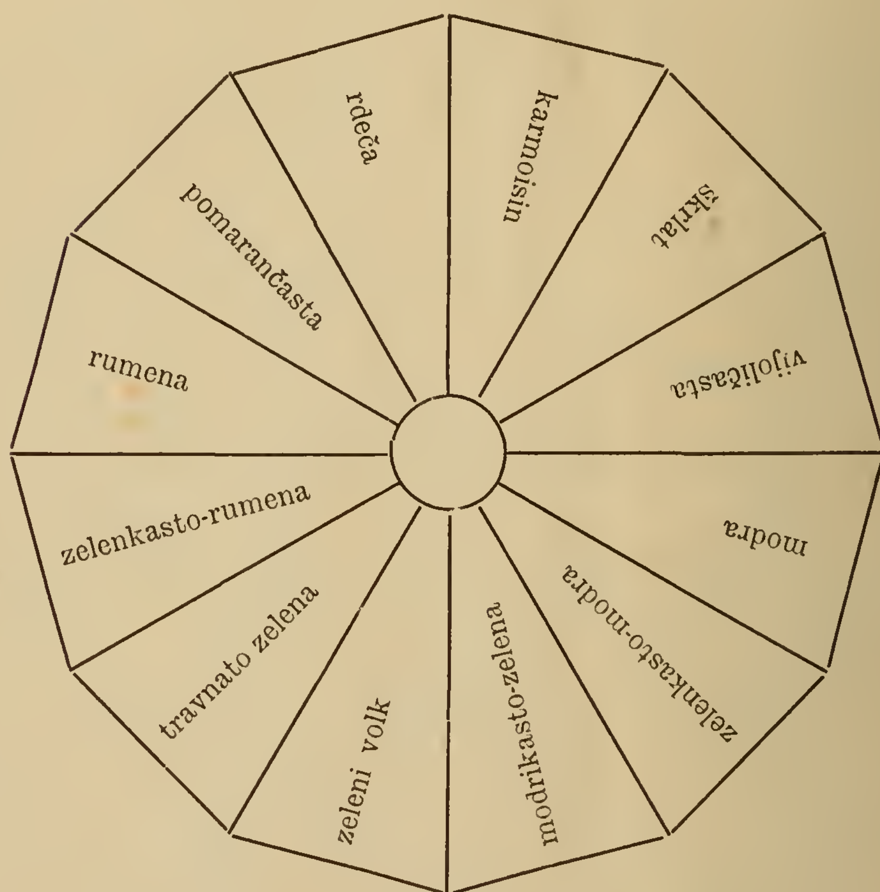
Obrazec slika 5. predstavlja vse navedene zmešane barve in njihove prabarve. Ako hočemo napraviti dotične poskuse, treba nam za prabarve vzeti najboljših pigmentov, in sicer za rdečo najfinejši karmin od košenilje, za modro najboljšo pariško modro barvo (Pariserblau) in za rumeno gumiguto.

Slika 5.

Barvne skupine in krogi. Uže prvotni raziskovalci barv in njihove uporabe so zbirali barve v posebne skupine, sisteme, da jih lože pregledamo ter njihova svojstva, sorodstva

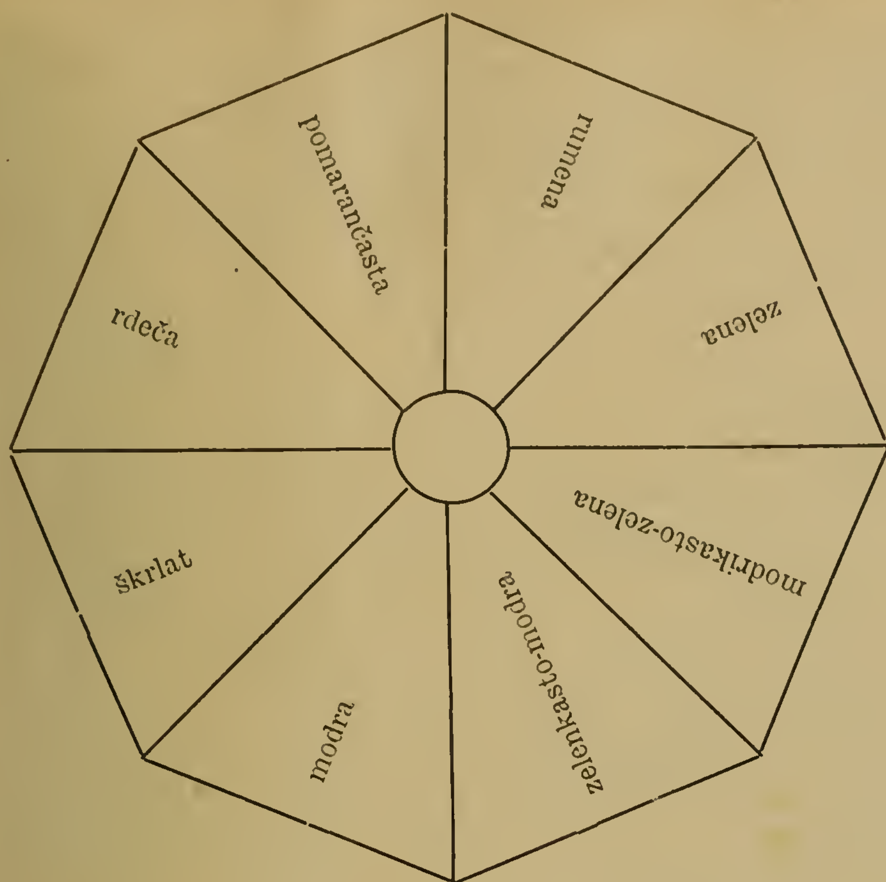
in nasprotstva hitreje spoznamo. V ta namen nam rabijo znani **barvni krogi**. Krožno ploskev — za naš poskus naj ji bode radij kake 4 *cm* dolg — razdelimo v potrebno število sektorjev, katere potem pobarvamo s primernimi barvami. **Goethe** je razdelil krožno ploskev v šest jednakih izsekov, nanje pa postavil vse tri prabarve in iz njih izvirajoče sekundarne barve. E. **Brücke** je vzel 12 sektorjev z nastopnimi barvami:

Slika 6.

Karmoisin je barva, stoječa med pristno rdečo in škrlatom, zeleni volk pa med zeleno in modrikasto-zeleno.

Ako ta krog nekoliko skrčimo, dobimo barvni krog z osmerimi barvami:

Slika 7.

Pri vseh barvnih krogih je uredba taka, da sta dve v dijagonali ležeči barvi komplementarni.

Fizijologiške komplementarne barve.

Oko, gledajoče intenzivno barvo, se skoro utrudi ter zahteva drugo barvo in sicer komplementarno. Človek je navezan na belo svetlobo; če mora dolgo gledati le jedno živo barvo, mu živec nekako otrpne zanjo ter jo izbriše izmed števila onih barv, ki sestavljajo belo svetlobo; zato nehoté poželimo po komplementarni barvi, katera more z izbrisano skupaj podati očesu zaželeno belo svetlobo. Ako gledamo nekaj časa na papir, pobarvan z živim cinobrom, potem ga pa naglo pokrijemo z belim papirjem, ne vidimo papirja belega, temveč modrikasto-zelenega. Ta barva ne biva v istini, zazdi se samó našemu očesu in zato ji pravimo fizijologiška ali kontrastna barva, prvotna (pri našem zgledu rdeča) barva pa je objektivna, v istini se nahajajoča na papirji.

Pri tem pa sploh opazujemo, da se komplementarne barve, ki jih sestavljamo in dobivamo z optičnimi spektralnimi aparati, nekoliko ločijo od fizijologiških komplementarnih barv, ki nastajajo v našem očesi po opazovanji kake objektivne barve. Poprej navedeni barvni krogi so narejeni po optičnih poskusih. G. Schreiber pa je našel nastopne fizijologiške komplementarne barve:

	Dane barve:	Njihovi fizijologiški komplementi:
1.	Rdeči anilin	modrikasto-zelena,
2.	cinober	morsko-zelena,
3.	surik ali minij	zelenkasto-modra,
4.	žgana terra di Siena	svetlo-modra,
5.	temna kromovo-rumena	modri ultramarin,
6.	indijska rumena	rdečkasto-modra,
7.	rumeni oker	rdečkasto-modra,
8.	zelenkasto-rumena	vijoličasta,
9.	zeleni cinober	karmoisin,
10.	rudninsko-zelena, schweinfurtsko-zelena	karmin,
11.	kobaltovo modra	pomerančasta,
12.	ultramarin	temna kromovo-rumena,
13.	indigolak	rdečkasto-rumena,
14.	vijoličasti indigo	rumena,
15.	vijoličasta	zelenkasto-rumena,
16.	škrlat	pristno-zelena.

V praktičnem življenji pridejo pač le fizijologiške komplementarne barve v poštev. A njih razumna in prava uporaba je temeljni pogoj za umetniški vtis, ki ga dobivamo od barvanih objektov; oni skrivnostni in blagodejni učinek lepo sestavljenih barv, ona čudovita moč, ki leži v lepoglasno polihromovanih predmetih, ima svoj izvir v srečni uporabi kontrastnih barv.

Da ta čudovit vpliv komplementarnih barv bolje spoznamo, hočemo še nekoliko zanimivih poskusov navesti. Ako položimo na živo barvan papir bel list ter pri hudi svetlobi na oba papirja gledamo, ne zdí se nam beli list bel, temveč prevlečen (laziran) s komplementarno barvo prvega papirja. Če zamenjamo beli list s sivim ali črnim, dobimo isti dojem v oko, kakor pri belem papirji; vselej vidimo na njem kontrastno barvo od one, ki jo ima intenzivno barvana podlaga. To nam dokazuje, da se bele, sive ali pa črne črte, ležeče na barvani podlagi, navidezno izpremené, ker jih prevleče komplementarna barva. Črni tisek na rumenem papirji se nam zdi n. pr. modrikast, na svetlo zelenem pa rdeč kakor škrlat — Ako pa

položimo na živo barvan — recimo zelen — papir in ob jednem na sivo podlago po jednako velika lista — recimo rumenega — papirja, kaže se list na zeleni podlagi skoro v pomarančasti barvi, ker se je navidezno prevlekel s komplementom zelene barve, s škrlatom; list na sivem papirji pa ni nikakor izpremenil svoje barve.

Opisani poskus nam priča, da vplivata dve sosedni različni barvi druga na drugo; vsaka se izpremeni, kakor da bi ji bili primešali nekoliko barve, z drugo kontrastne. Ta izprememba more ugodno, ali pa tudi neugodno vplivati na harmonični vtis. Ako je pristopivša barva v soglasji z ono, na katero se vleže, je učinek dober, v nasprotnem slučaji pa ni nikakor prijeten. Če denemo s surikom (Mennige) barvane ornamente na škrlatasto ozadje, pristopi k ornamentu kontrast škrlataste barve, namreč zelena, ter prevleče surik. Vsled tega pa se zdi ornament barvan z umazano, nenasičeno rumeno barvo, kajti surik in zelena barva se ne vjemata dobro.

Kontrastne barve torej najlepše vplivajo druga na drugo, če se nahaja na barvani podlagi barva, ki je s podlago komplementarna. Potem se vsaka barva ojači s kontrastom druge barve in vsaka se kaže bolj intenzivna in živa.

Poskusi so nas nadalje poučili, da se dve sosedni barvi tudi gledé svetlobe in nasičenosti izpremenita. Svetlejša barva se zdi poleg temne še bolj svetla nego je v istini, temnejša pa še bolj temna. Nasičena barva postane poleg motne in nenasičene še bolj nasičena, nenasičena barva pa se zraven nasičene še bolj omoti.

Vse to dokazuje, da more umetnik komplementarne ali kontrastne barve jako ugodno uporabljati za svoje namene. Na neutralnih (belih, sivih ali črnih) ploskvah ustvarja barve, katere se v istini ne nahajajo na predmetu, s kontrastnimi barvami stopnjuje svoje barve ter vpliva ž njimi na svetlobo in nasičenost porabljenih barv. S temi sredstvi pa si zagotavlja umetniški uspeh svojega dela.

V praktični porabi pa nimamo opraviti samó s kontrastnimi barvami; v poštev pridejo čestokrat tudi druge barve, nahajajoče se v barvnem krogu. Ako se najprej oziramo na jednake barve v raznih tonih, velja nastopno pravilo: Vsaka barva trpi poleg sebe take barve, ki stojé v barvnem krogu v njeni skrajni bližini. Zvezo dveh takih sorodnih barv zovemo mali interval. Take so n. pr. zveze travnato-zelene in modrikasto-zelene barve, cijanovo-modre in ultramarinovo-modre barve, cinobra in temne šareno-rdeče barve. Ako se pa oddaljujemo od najbližje sosedne barve, postajajo zveze vedno bolj neprijetne, slabe in nevkusne Prestopivši to neugodno mejo, pa dobimo zopet zveze, ki ugajajo našim očem Končno dospemo do skrajne meje, do barv,

ležečih v diagonali, ki veljajo pred vsemi drugimi za prijetne in dobre zveze — te so pa komplementarne ali kontrastne barve. Zovemo jih velike intervale.

Lepi mali intervali so na primer: Dve modri barvi: cijanovo-modra za svetle, ultramarinovo-modra barva za temnejše dele.

Dve rumeni barvi: živo-rumena za svetle, pomarančasta za temne dele.

Dve rdeči barvi: cinober za svetle, šareno-rdeča barva za temne dele; ali pa rožnato-rdeča za svetlejše, karmoisin za temne dele.

Kadar mešamo dve barvi različnega značaja, gledamo v prvi vrsti na komplementarne barve, ki so najugodnejše zveze. A tudi tu moramo biti previdni, kajti komplementi se časih tako ojačijo in oživé, da je končno vtis vendar nepovoljen. Vsled ojačenja povečamo nasprotja, ž njimi vred pa postanejo zveze nekako trde in vpijoče, tako da nam ne prijajo več. Tedaj je tudi pri kontrastnih barvah treba previdnosti in prave mere, osobito pa pri nekaterih rdečih in zelenih kombinacijah.

Znane in čestokrat se nahajajoče, binarne ali dvojne zveze so naslednje:

1. Binarne zveze pristne rdeče barve (karmin od košenilje).

Rdeča in modra; lepa zveza, pri kateri se zelo podá nekoliko bele barve. Rdeča in zelena, a samo tedaj, ako sta obe barvi popolnem pristni, čisti, nasičeni in svetli. Bolj gotove so zveze temno-rdeče barve s svetlo modrikasto-zeleno, ali pa svetlo-rdeče s temnozelenimi toni. Tudi tu pomaga bela barva do ugodnega vtisa.

Rdeča in rumena je krasna zveza, ako vzamemo za rumeno barvo kovinsko zlato. Belo barvo pridružujemo vedno z uspehom.

Karmoisin in zlatorumena barva z belo v družbi tudi prijetno ugajata človeškemu očesu.

Rdeča in črna barva napravita resnobni vtis, a sta včasih jako umestni in porabni.

2. Binarne zveze kineškega cinobra.

Cinober in cijanovo-modra barva se prelepo družita. V prošlih umetniških dobah se čestokrat nahajata v veliki krasoti in srečni uporabi.

Cinober in rumena barva ne spadata med dobre skupine. Cinober in črna barva imata na sebi nekaj neznanskega, strahovitega.

Cinober in vijoličasta barva sta malo vreden par. V družbi z belo barvo ne postaneta nič boljša, a če jima pridenemo črne barve, sta popolnem nerabna.

3. Binarne zveze surika.

Surik in cijanovo-modra barva sta najboljša zveza te vrste.

Surik in modrikasto-zelena barva sta tudi na glasu, a navadno preveč vpijeta in zato sta nam skoro neprijetna.

Surik in svetla rumenkasto-zelena barva sta lep par, ki nam vedno ugaja.

Surik in škrlat, surik in vijoličasta barva sta slabi zvezi.

4. Binarne zveze pomarančaste barve in njenega temnega tona, to je rjave barve.

Pomarančasta barva in ultramarin, pomarančasta in cijanovo-modra barva sta krepki, priporočila vredni zvezi.

Rjava barva in ultramarin napravljata melanholiški vtis; ta par slovi kot najbolj elegiška zveza vseh barv.

Pomarančasta in zelena, rjava in zelena barva sta vedno dobro došli zvezi.

Pomarančasta in vijoličasta barva sta tudi ugodni, a pomarančasta in škrlat, pomarančasta in karmoisin ne spadata več k dobrim zvezam.

5. Binarne zveze zlato-rumene barve.

Glavna reprezentanta te barve sta zlatorumeni kromovi pigment in kovinsko, čisto zlato.

Zlatorumena in ultramarin sta krasen par, posebno če za zlatorumeno rabimo pravo zlato.

Zlatorumena in zelena, zlatorumena in cijanovo-modra, zlatorumena in vijoličasta, zlatorumena in škrlat so vse prav vkusne zveze, tedaj pa posebno lepe, kadar rabimo mesto zlatorumene barve pristno zlato.

Sploh velja pravilo, da se zlato druži z vsemi n a s i č e n i m i barvami v jako prijetne, krasne skupine; navedeni zgledi spadajo med najlepše slučaje.

6. Binarne zveze kanarsko-rumene ali citronsko-rumene barve.

Kot pigment nam rabi svetla kromovo-rumena barva.

Kanarsko-rumena in vijoličasta barva je najboljša zveza te skupine.

Kanarsko-rumena in temnovijoličasta barva sta posebno v družbi s črno jako krasna skupina. Pri tem mora zavzemati vijoličasta največ prostora in rumena se ne sme neposredno dotikati črne.

Kanarsko-rumena in škrlat, kanarsko-rumena in karmoisin sta tudi lepi, a nekoliko preveč živi zvezi.

Kanarsko-rumena in spektralno-rdeča, kanarsko-rumena in ultramarinsko-modra, kanarsko-rumena in cijanovo-modra so slabše skupine, posebno pa zadnji par ni vreden posebnega priporočila.

Kanarsko-rumena in zelena barva spadata med najslabše zveze, kar jih pozna ornamentika. Uže od nekdaj se jih ogibljejo umetniki. Njihov pridevek: b a r v i n o r c e v uže dokazuje, da se jih moramo varovati.

7. Binarne zveze rumenkasto-zelene barve. (Reprezentant je rumenkasto-zeleni cinober).

Rumenkasto-zelena in vijoličasta barva sta najboljši par te skupine; za tem sledita rumenkasto-zelena in škrlat, rumenkasto-zelena in karmoisin, potem tudi še dobre, a prekrepke in pretrde zveze: rumenkasto-zelena in rdeča, rumenkasto-zelena in cinober. Rumenkasto-zelena in surik se tudi lepo vjemata. Rumenkasto-zelena in zlatorumena, rumenkasto-zelena in cijanovo-modra nam veljata za slabi zvezi; boljši par pa je rumenkasto-zelena in ultramarin.

8. Binarne zveze travnato-zelene barve.

Med pigmenti nam rabi za to barvo smaragdno-zelena ali pa zmes gumigute in pariško-modre barve.

Travnato-zelena in vijoličasta, travnato-zelena in škrlat sta dokaj prijetni zvezi, a pri njijini uporabi je treba spretne roke, kajti v gotovih slučajih ne vplivata ugodno na naše oko; posebno se jih je treba varovati na negladkih, surovih podlagah in tkaninah.

Travnato-zelena in modra, travnato-zelena in rožnato-rdeča, travnato-zelena in karmoisin, travnato-zelena in spektralno-rdeča barva so skupine, pri katerih uporabi treba veliko previdnosti. Nekateri jih tam pa tam priporočajo, drugi zametujejo. V obče se jih je treba ogibati. Največ veljave imajo še pri izdelovanji preprog.

9. Binarne zveze zelenega volka.

Zeleni volk z vijoličasto, zeleni volk s škrlatom, zeleni volk z rdečo, zeleni volk s pomarančasto barvo so pač rabne in efektne zveze, a vendar so preveč trde in vpijoče.

Zeleni volk z rumeno, zeleni volk z modro barvo sta slabi, nerabni skupini.

Zveze zelene patine in zelenega malahita z rjavo barvo pa so dokaj prijetne, mile zveze, ki ljubko vplivajo na nas.

Zveze morsko-zelene barve s surikom ali pa s cinobrom so tudi ugodne, samó prehude in vpijoče; z vijoličasto, škrlatom in karmoisinom se morsko-zelena barva druži na precèj čeden način.

Umetnik večinoma ne shaja z binarnimi zvezami; v ornamentih ima pač priliko, uporabljati jedino le barvne pare, a drugače mora vedno in vedno več barv jemati v poštev. Potem druži najprvo po tri barve v jedno skupino. Takim skupinam pravimo triade. Najvažnejše triade so:

1. Triada rdečih, modrih in rumenih barv.

Te zveze slové nad vsemi drugimi; krasne so posebno tedaj, ako rabimo mesto rumene barve čisto kovinsko zlato. Pogostoma družimo: cinober, ultramarin in zlato, ali pa cinober, cijanovo-modro in zlato. Pri vezeninah je vtis najlepši, če leži rumena barva na svilnati podlagi.

Kakor smo uže pri binarnih zvezah uporabljali kot postranski, akcesorični barvi belo in črno, tako tudi pri triadah radi posegamo po teh dveh pigmentih. Poleg bele in črne pa tudi radi vzamemo nekoliko sive ali pa celó druge barve, samo da jih je treba skromno rabiti. Ako prvotni triadi pridružimo kako akcesorično barvo, ne sme nova družica motiti značaja triade, temveč ostati mora nekako v ozadji in zadovoljiti se z vlogo druge vrste.

Kot akcesorične barve pritakamo k rdeče-modro-rumeni triadi najrajši zeleno in vijoličasto, tako da dobimo zveze: rdeče-zeleno-modro-rumena, ali pa modro-rumeno-vijoličasto-zeleno-rdeča.

Med najlepše ubrane barve naše triade spada zveza: Škrlat, cijanovo-modra in rumena barva. Kadar vzamemo rumen pigment, treba ostale barve ohraniti bolj svetle, ako pa hočemo rabiti kovinsko zlato, morata škrlat in cijanovo-modra barva biti temnejša in nasičena.

2. Triada rdečih, zelenih in rumenih barv.

Te skupine so jako lepe in veličastne, osobito pa tedaj, če rabimo mesto rdeče barve karmoisin, mesto rumene pa pristno zlato.

Kot akcesorične barve pridevamo k rumeni čestokrat pomarančasto, ki pa ne sme stati preblizo karmina. Med zeleno in rdečo stavimo najrajši kako stopinjo jedne ali druge, časih pa tudi vijoličasto barvo. Poleg rdeče se lepo poda cijanovo-modra soseda.

3. Triada pomarančastih, zelenih in vijoličastih barv.

Skupina teh barv je tudi priljubljena; v njej se celó zeleni volk da z uspehom rabiti. Zraven rumene radi postavljamo vijoličasto barvo ali pa škrlat kot akcesorične pritikline. Tudi bela barva ne kruši ugodnega vtisa.

Navodila, ki smo jih podali čitatelju v ravnokar opisanih odstavkih, so povse empirična. Zato se ne smemo čuditi, ako se raziskovalci popolnoma ne vjemajo glede vseh ugodnih in rabnih kombinacij. A glavne točke so povsod pripoznane in merodajne. E. Chevreul podaje v tem oziru še nastopno pregledno navodilo:

1. Zveza komplementarnih barv stoji kot harmonija kontrasta nad vsemi drugimi kombinacijami.
2. Prabarve (rdeča, modra, rumena) se dajo paroma boljše porabiti, nego zveza jedne prabarve s tako sekundarno barvo, v kateri se dotična prvotna nahaja kot sestavina.
3. Zveza prabarve s kako sekundarno je tem ugodnejša, čim svetlejša je prabarva v primeri s sekundarno.
4. Ako se dve barvi ne vjemata dobro, je vtis vselej boljši, ako jih ločimo z belo ali pa sivo barvo.
5. Črna barva v družbi s svetlimi nikdar ne škoduje, osobito pa tedaj ne, ako stoji med dvema drugima.
6. V družbi z dvema temnima barvama je črno barvo bolj priporočati, nego belo, ker se nasprotje veliko menj kaže.
7. Črna barva ne pristojí posebno dobro, kjer mora vezati svetle in temne barve, n. pr. pomerančasto in modro, svetlo-zeleno in vijoličasto.
8. Rdeča in pomarančasta sta jedini barvi, ki se s sivo barvo lepše družita nego z belo.
9. Siva barva med dvema temnima je jako umestna, kadar hočemo barvi ločiti jedno od druge.
10. Siva barva poleg svetle ali temne barve nam navadno bolj ugaja nego bela ali črna.

Hromatični ekvivalenti.

Kadar postavljamo barve jedno poleg druge, treba tudi paziti na velikost ploščine, ki je od dotične barve pokrita. Da se n. pr. rumena in modra barva v lepem soglasji družita, ne smeta obe zavzemati jednakega prostora; rumena zahteva skoro trikrat manjšo ploščino nego modra. Isto velja tudi o drugih kombinacijah. George Field je imenoval številke, s katerimi izražamo razsežnost takih barvanih ploskev, hromatične ekvivalente dotičnih barv. Po njegovih preiskavah imajo barve nastopne ekvivalente:

Prabarve.

rumena	rdeča	modra	
3	5	8	= 16

Sekundarne barve.

Pomarančasta	= rumena	+ rdeča	= 3 + 5 =	8	}	= 32
zelena	= rumena	+ modra	= 3 + 8 =	11		
vijoličasta	= rdeča	+ modra	= 5 + 8 =	13		

Tercijarne barve.

Citrin	= pomarančasta	+ zelena	= 8 + 11 =	19	} = 64
Russet	= pomarančasta	+ vijoličasta	= 8 + 13 =	21	
Olive	= pomarančasta	+ vijoličasta	= 11 + 13 =	24	

To se pravi: Ako hočemo, da se izmed navedenih barv dve neutralizujeta, moramo vsaki dati toliko prostora, kakor zahteva pridejana številka; n. pr. zeleni barvi 11, rdeči 5; olivni 24, pomarančasti 8 ploščinskih jednot, itd.

Novejši raziskovalci pa so našli, da so Fieldove številke nezanesne in da sploh nimajo nikake splošne vrednosti, kajti še vedno nimamo natančnih podatkov in absolutnih meríl za posamične pigmente; tudi veljajo Fieldove številke le zmesém posamičnih materijalnih barv, osobito lazurnih, a za cele skupine in sestave z raznovrstnimi barvami in njihovimi medsebojnimi vplivi nimajo nikake vrednosti. Za cele kompozicije sploh ni mogoče določevati z matematičnimi številkami prostorov, ki naj jih zavzemajo barve. To naj v prvi vrsti odločuje umetniški čut. Tudi ne moremo zahtevati, da bi pri vsaki ornamentalni sestavi barve bile v določenih razmerjih uporabljene in da bi kazale ravnotežje. Ravno tu sme jedna barva nadvladati druge. Nihče ne bode karal tkane ali pa slikane preproge, ako je n. pr. večinoma rdeča, zelena ali pa kake druge barve; tu odpadejo vsi matematični kalkuli.

A če tudi nimajo navedene številke izvestne vrednosti, približno vendar le veljajo in so začetniku osobito pri priprostih sestavah važen pripomoček, kadar oddeljuje barvam njihove prostore.

Nekatere splošne opazke o zvezi barv.

Poudarjali smo uže, da ne moremo postaviti za vse slučaje stalnih pravil, po katerih naj se vrši sestava barv. Dosedanji navodi so le temeljni podatki, splošni principi, po katerih je postopati; potrebni so učitelju in učencu, kadar obdelujeta nauk o barvah. Zato pristavimo tu še nekaj splošnih opazk, ki jih more začetnik uporabljati s pridom.

Kadar hočemo polihromovati kak ornament, je najbolj umestno, da si vzamemo jedno binarno ali pa triadno zvezo za temelj vsej kompoziciji. Na tej podlagi zidamo potem dalje, zbiramo in pridevamo druge barve po danih navodilih. Zveza postane slaba, ako smo prezrli kak važen pogoj harmonične sestave. Posebno moramo paziti, da ne postane kompozicija

a) preživa in vpijoča;
b) da ni nepopolna, to je, da objema vse glavne barve, ki se dopolnjujejo v belo;
c) da nima barv, ki nam veljajo za slabe zveze;
d) da ni premôtna in medla;
e) da je vzpored barv prijeten in dober in da zavzema vsaka primerno veliko ploščino. Kadar družimo tudi menj povoljne skupine, dajmo jim vsaj menj prostora, nego ga odločimo harmočno ubranim zvezam. Konsonance naj torej navladajo disonance.

Za ornamente velja nadalje velevažno pravilo, da naj se posamične barve v obče ne dotikajo neposredno druga druge. Da zabranimo vpliv kontrastnih barv, ki se vselej pojavlja tam, kjer sta dve barvi mejaša, je najbolje, da ločimo sosedne barve z razločnim obrisom (s konturo). Kontura mora biti sploh bela, črna ali pa drugače barvana, kakor to zahtevajo rabljene barve. Kjer mejita dve komplementarni barvi ali kjer so sploh vse barve zastopane, vzamemo črne konture. Kjer pa sta si sosedi dve podobni barvi, rabi nam za konturo ona izmed obeh, ki nadvladuje v vsej sestavi in sicer v jako temnem stopnjevanji. Vtis take barvane konture je v opisanem slučaji prijetnejši, kakor učinek črnih linij. Oko se namreč utrudi in omoti, gledajoč nadvladajočo barvo in zato se nam zdé temne konture iste barve skoro črne, a vendar ne tako trde in nepričakovane kakor črne.

Tudi širina konture je važna. Ako želimo, da kontura izgine v daljavi, naredimo bolj ozko, v nasprotnem slučaji pa jo tolikanj razširimo, da se nam tudi od daleč še kaže kakor obris. Bele ali zlate konture rabimo večkrat, a skoro vselej veljajo kot samostojen okras in ne samó kakor obris.

Časih nam kontura tudi pomaga iz zadrege, ako smo iz raznih vzrokov prisiljeni mejiti barve, znane kot slabe zveze. Tedaj loči kontura sovražne pigmente, oslabi njih neprijetno vplivanje in oko lože prestane nenavadne in žaljive dojme.

Končno navedemo še nekatere izreke (propozicije) slavnega Owen Jones-a o uporabi barve pri ornamentih, izreke, ki se nahajajo v njegovi klasični knjigi: Gramatika ornamentov.[1])

Propozicija 4.

Prava lepota izvira iz onega miru, ki se polasti našega duha, kadar je zadovoljno oko, razum in čut, ker jim ničesar ne manka.

Propozicija 14.

Barva nam rabi kot pomočnica pri razvoji oblike; ž njo ločimo predmete ali pa njihove dele.

Propozicija 17.

Prabarve naj se uporabljajo na zgornjih delih predmetov, sekundarne in tercijarne barve pa na spodnjih.

Propozicija 22.

Razne barve treba tako združiti, da pošiljajo pobarvani objekti, ako jih od daleč opazujemo, neutralizovan lesk v naše oko.

Propozicija 23.

Nobena kompozicija ni popolna, ako jej nedostaje katera prabarva, bodisi čista ali z drugimi zmešana.

Propozicija 24.

Ako združimo dva tona iste barve, zdi se nam svetlejša še bolj svetla, temnejša še bolj temna.

---

[1]) Nemška mala izdaja: Grammatik der Ornamente von Owen Jones, illustriert mit Mustern von den verschiedenen Stilarten der Ornamente. In Hundert und zwölf Tafeln. London Bernard Quaritch. 15 Piccadilly. 1868.

Propozicija 25.

Ako postavimo dve različni barvi kot mejaša, izpremenita se na dvojni način: prvič v stopnjevanji, ker postane svetlejša barva še svetlejša, a temnejša še temnejša; drugič v barvi sami, ker se vsaka prevleče s komplementarno barvo svoje tovaršice.

Propozicija 26.

Barve so na beli podlagi temnejše, na črni svetlejše.

Propozicija 28.

Barve se ne smejo nikdar stikati.

Propozicija 29.

Ako se nahajajo barvani ornamenti na podlagi, prevlečeni s kontrastno barvo, treba jim dati obris svetlejše barve iste vrste; zato mora imeti rdeča roža na zeleni podlagi svetlordeče robove.

Propozicija 30.

Ako stojé barvani ornamenti na zlati podlagi, treba obrobiti ornamente s temnejšo barvo, da se ločijo od podlage.

Propozicija 31.

Zlati ornamenti na barvanem dnu naj imajo črne konture, naj si bode barva podlage kakoršna koli.

Propozicija 32.

Barvane ornamente kakoršne koli barve smemo z belim, zlatim ali pa črnim robom ločiti od podlage.

Propozicija 33.

Ornamenti vsake barve ali pa zlati ornamenti ne potrebujejo na beli ali črni podlagi nikakega robu in nikake konture.

Propozicija 34.

Ako nam rabijo različne stopinje iste barve, sme ostati svetlejša barva na temnejši podlagi tudi brez kontur; temni ornament na svetli podlagi pa mora dobiti konture od še bolj temne iste barve.

Propozicija 35.

Posnemanje žilavih lesov in raznih barvanih mramorov je le tam dovoljeno, kjer bi raba posnemane tvarine same bila umestna.

Propozicija 37.

Napredka v umetnostih sedanje generacije ne smemo toliko časa pričakovati, dokler ne bodo vsi stanovi, umetniki, izdelovalci in občinstvo bolje poučeni o umetnostih in o splošnih principih, na katerih je umetnost zgrajena.

Estetični učinek barv.

Uže od nekdaj pripisuje ljudstvo nekaterim barvam posebne pomene in vtise. To dokazuje, da mora vsaka barva na poseben način vplivati na naša čutila, vpliv, ki je časih prijeten in ljubek, časih pa zopern in nestrpen. Ti vtisi seveda niso vsi pri vseh ljudeh jednaki ter se čestokrat ravnajo po individualnosti posameznika, po njegovem duševnem stanji, po njegovih navadah in vzgojah, a glavnim učinkom smo podvrženi vsi. Naše oko potrebuje barv in svetlobe, raduje se njihove čarobne lepote ter se klanja njihovemu vtisu; ko si napravlja obleko in gradi svoj dom, ko zida svetišča vedam in umetnostim, ko se obdaja s komfortom in uživa prirodne krasote — vselej in povsod vplivajo barve na nas.

Rumena barva je najbližja beli, torej nam velja za nekaj jasnega, veselega, plemenitega, posebno če jo zastopa čisto zlato A kakor plemenit značaj ne prenese nikakega madeža, tako se tudi rumena barva skoro umaže in oskruni s kako primešanino. Malenkostna prememba, malenkosten vzrok preobrne lepi vtis rumene barve in zlata v nasprotni ekstrem. Zato vidimo rumeno barvo tudi v tem pomenu. Ona je barva napuha in nečimernosti, barva sramote in odurnosti. V srednjem veku so nosili židje rumene ovratnike na plaščih, bankerotni kupci pa so morali z rumenimi klobuki kazati svetu svojo sramoto . . .

Rumenkasto-rdeča barva je najbolj energična izmed vseh. Zdi se nam nekako silna, in ljudje občutljive čudi je ne morejo prenašati. A krepkim naturam ugaja. Cezar je nosil v galiških vojnah rumenkasto-rdeče bojne plašče.

Modra barva je najtemnejša izmed vseh, a ima vendar neko posebno energijo na sebi. Modro nebó, modre daljne gore rodé v nas občutek miru, mrzlote in oddaljenosti. Modro slikane sobe se nam zde širne in prostorne, a tihe in mrzle.

Vijoličasta barva je nemirna, in lahko trdimo, da bi nam bivanje v sobi, prevlečeni z nasičeno, pristno vijoličasto barvo postalo skoro neznosno. Zato rabimo vijoličasto barvo bolj svetlo in razredčeno pri oblekah, trakovih in drugih olepšavah, kjer se vselej javlja z nekimi posebnimi svojstvi.

Rdeča je najbolj mogočna in energična barva. Njen vtis je resnoben in dostojen, a tudi nežen in ljubek; prve lastnosti imajo temnejše varijante na sebi, druge pa svetlejše. Starost, mogočnost in veličastvo se obdaja z rdečo barvo, a tudi mladost in ljubezen posega po rdeči roži in rdečem nageljčku. Zgodovina nam vé dokaj povedati o škrlatastih oblekah nekdanjih rimskih mogotcev in drugih vladarjev.

Zelena barva nas ne ogreva in ne hladí; oko čuti neko realno zadovoljstvo, ko zre zelene travnike in loge. Pri tej barvi hočemo ostati in ne želimo dalje; kako smo potolaženi in srečni, ko pride zopet pomlad in pred nami ozeleneva polje in gozd! Sobo, v kateri navadno bivamo, zelo radi pobarvamo z zeleno barvo, tako nam ugaja.

Z ozirom na umetniško stališče in estetične učinke delimo barve v barvnem krogu v dve veliki vrsti, katerima sta na čelu rumena in modra barva. Goethe je imenoval prvo vrsto: „Skupina svetlih barv“, drugo pa: „Skupina temnih barv“ ter pripisaval obema posebne, deloma uže označene estetične učinke. Nastopni pregled nas pouči o tej razdelitvi:

Skupina svetlih barv ali pozitivna stran.	Skupina temnih barv ali negativna stran.
Svetlobni pol: rumena.	Temni pol: modra.
Rumena.	Modra,
Pomarančasta,	rdečkasto-modra,
cinober (rumenkasto-rdeča).	vijoličasta.

Rdeča in zelena stojita izven obeh skupin, ker sta v tem oziru indiferentni, dokler sta čisti in pristni.

Pozitivno stran radi imenujemo toplo, negativno pa mrzlo. Topla je sploh vsaka barva, v kateri se nahaja rumenkasto-rdeča barva, mrzla pa je barva, v kateri modra nadvladuje. Skrajni pol toplih barv je surik, mrzlih pa ultramarinsko-modra barva. Polarni značaj barv se najodločneje kaže v estetičnih učinkih mrzlih in njim nasprotnih toplih barv, oziroma pozitivne in negativne strani. Goethe nam podaje zato nastopni obrazec:

Pozitivna stran.	Negativna stran.
Rumena barva	Modra barva
Vtis	oplenitev,
Svetloba	senca,
Jasnost	tema,
Moč	slabost,
Toplota	mrzlota,
Bližina	daljina,
Odboj	privlačnost.

Polarni barvi modra in rumena imata po tem obrazci s svojimi sorodniki tudi vpliv na bližino in daljino. Z rumeno barvo pobarvani objekti se nam zdé bližji, z modro pa bolj oddaljeni nego so v istini. Slikarji pravijo, da rumena naprej sili, modra pa se odmiče. Isto velja tudi o rdčih in modrih barvah. Vsled tega imajo naše oči dojem, kakor da bi se mu jedne vrste barv bližale, druge pa oddaljevale. S prav ubranimi barvami naslikana ploščina dobi tedaj značaj reliefa.

Pigmenti z ozirom na spektralne barve.

Za naše svrhe je jako umestno, da znamo, s katerimi pigmenti je mogoče najnatančneje in značilneje predstavljati one barve, ki jih vidimo v mavričnem šaru. To so nastopna barvila:

1. Spektralno-rdečo barvo nam najbolje predočuje najfinejši karmin od košenilje ali „Carmin superfein“ v akvarelnih barvah.

2. Spektralno-pomarančasti barvi se najbolj približuje surik minij ali mennige v svojih rdečkastih varijantah.

3. Spektralno-rumeni barvi je slična kromovo-rumena barva najfinejše sorte.

4. Spektralno-zeleno barvo nadomešča svetla smaragdno-zelena barva; za rumenkaste stopinje vzamemo rumenkasto-zeleni cinober, za modrikaste pa temno smaragdno-zeleno barvo (vert émeraude) ali nam rabi zeleni volk.

5. Spektralno-modri barvi je jednaka cijanovo-modra, pariško- ali prusko-modra barva.

6. Spektralni indigo predočujemo z ultramarinsko-modro barvo najfinejše sorte.

7. Za spektralno-vijoličasto barvo nimamo med vodenimi barvami nobenega značilnega zastopnika. Med anilinskimi barvami pa ji je jednaka anilinsko-vijoličasta barva.

Ako si hočemo zgraditi barvni krog, razdeljen v 12 sektorjev (glej sl. 7), vzamemo naslednje pigmente:

1. Za rumeno: svetlo kromovo-rumeno ali pa indijsko-rumeno.
2. Za pomarančasto: surik.
3. Za rdečo: najfinejši karmin od košenilje.
4. Za karmin: vijoličasti karmin štev. 2.
5. Za škrlat: vijoličasti karmin štev. 3.
6. Za vijoličasto: zmes prusko-modre barve in karmina od košenilje, Laque-Violet od Faberja ali anilinsko-vijoličasto barvo.
7. Za modro: ultramarinsko-modro.
8. Za zelenkasto-modro: cijanovo-modro ali prusko-modro.
9. Za modrikasto-zeleno: prusko-zeleno.
10. Za barvo zelenega volka: pigment zelenega volka.
11. Za travnato-zeleno: svetlo smaragno-zeleno (cendre verte) ali pa zmes od gumigute in pariško-modre barve.
12. Za zelenkasto-rumeno: rumenkasto-zeleni cinober.

Vrste in dobava pigmentov.

Kdor se peča z uporabo barv, mora pač tudi poznati njihova svojstva nasproti vnanjim vplivom, njihovo terpežnost in minljivost, sploh njihove fizikalne in kemiške lastnosti. Te pa le tedaj natačno poznamo, ako vemo, odkod izvira rabljeni pigment in kake so njegove sestavine.

Barve delajo iz vsakovrstnih tvarin, ki so deloma rastlinskega in živalskega, deloma rudninskega in kemiškega izvira.

Rastlinski in živalski pigmenti so navadno menj telesni nego drugi; zato so na papirji bolj presojni in ne krijejo prejšnje barve popolnoma. Od tod so dobile ime *lazurne barve*. Rudninske barve pa imajo skoro vse to svojstvo, da naredé barvo, ležečo pod njimi, nevidno, da jo pokrijejo popolnoma; vsled tega jih zovemo *krilne barve*.

Barvila delimo navadno v *vodne* ali *akvarelne barve*, v *oljnate barve*, v barve za *presno* (fresco) *slikanje* in v *keramične barve*.

Vodene barve naredimo, ako zmešamo fino semljete pigmente z vodo, kateri je pridejana arabska guma ali pa kako drugo lepilo. Potem posušimo nastalo zmes in ji damo poljubno obliko. V novejšem času prodajajo tudi mokre vodene barve v kovinskih ceveh. Vodena barva tem bolje krije podlage, čim menj ima primešanega lepila.

Oljnate barve nastanejo, ako barvni prašek tesno zdrgnemo in združimo z oljem, oziroma s pokostjo (firnež); to se zgodi navadno na kameniti plošči s kamenitim drsačem

(Laufer). Poprej so si umetniki in slikarji sami pripravljali oljnate barve; danes pa to večinoma preskerbé tovarne, ki prodajajo svoje produkte v tubah od cina. Oljnate barve so bolj terpežne in telesne, nego vodene. Na posušeni sliki izgubé svojo prvotno svežost in svoj lesk, a slikar jih vnovič poživí s tem, da jih prevleče s pokostjo ali primernim lakom.

Barve za presne slike so rudninske barve, katere umetnik neposredno pred seboj zmeša z vapneno vodo ter slika ž njimi na svežo in mokro vapnenčevo steno. Barve se kemično vežejo z vapnencem in postanejo vsled tega silno vztrajne. Zrak in mokrota, svetloba in tema jim skoro nič ne škodujejo. Na prostem se presne slike ohranijo dokaj več let nego oljnate.

Keramične barve nam rabijo pri slikanji na ilovino in porcelan. Brez izjeme so mineralskega izvira ter se morajo vzdržati v ognji, ko se posoda žge. Tedaj pa navadno izpremene svoj značaj; zato je slikanje na lončeno robo in porcelan jako težavno in zahteva vajene roke.

V nastopni tabeli nahajamo najnavadnejše vodne barve navedene po njihovih imenih, svojstvih in dobavah.

	Ime	Krilna svojstva	Kemiška sestava	Pridobitev
I. Rumeni pigmenti	1. Svinčena belina (Bleiweiss)	krilna barva	ogljikovo-kisli svinčeni oksid	rudninska barva
	2. Neapoljsko-rumena (Neapelgelb)	detto	antimonovo-kisli svinčeni oksid	detto
	3. Svetlo kromovo-rumena (Lichtes Chromgelb)	detto	kromovo-kisli svinčeni oksid	detto
	4. Svetli oker	bolj lazurna nego krilna	spojina glinastega in zelenega oksida	detto
	5. Gumiguta (Gummigutti)	lazurna barva	—	posušeni sok od Hebradendron cambogioides na Cejlonu in v Siamu
	6. Indijsko-rumena (Indischgelb)	detto	—	Z magnizijo zgoščeni sok neke indijske rastline

	Ime	Krilna svojstva	Kemiška sestava	Pridobitev
I. Rumeni pigmenti	7. Kadmijeva rumena (Cadmiumgelb)	krilna barva	žvepleni kadmium	rudninska barva
	8. Temna kromovo-rumena (Dunkles Chromgelb)	detto	kromovo-kisli svinčeni oksid	detto
II. Rdeči pigmenti	9. Surik (Mennige)	detto	rdeči svinčeni oksid	detto
	10. Cinober	izvrstna krilna barva	žvepleno živo srebro	detto
	11. Karmin od košenilje (Cochenille-Carmin)	lazurna barva	—	od košeniljke, v Mexiki živečega žužka
	12. Beneško-rdeča (Venetianerroth)	bolj lazurna nego krilna barva	železni oksid	rudninska barva
	13. Indijsko-rdeča (Indischroth)	izvrstna krilna barva	rdeči železni oksid	detto
III. Rjavi pigmenti	14. Žgana Siena (Gebrannte Siena)	lazurna barva	kremikovo-kisla glinica in železni oksid	žgana prst iz Siene na Laškem
	15. Van Dyk-ova rjava (Van Dyk-Braun)	detto	žgani železni oksid	žgana rudninska barva
	16. Sepia	detto	—	posušeni sok od črnice ali sipe (Tintenfisch)

	Ime	Krilna svojstva	Kemiška sestava	Pridobitev
IV. Zeleni pigmenti	17. Schweinfurtsko-zelena (Engel- oder Schweinfurtergrün)	krilna barva	arzenikovo-kisli bakreni oksid in jesihova kislina	rudninska barva
	18. Svetla smaragdno-zelena (Lichtes Smaragdgrün	bolj lazurna barva	arzenikovo-kisli bakreni oksid	detto
	19. Mitis-zelena (Mitisgrün)	krilna barva	detto	detto
	20. Svetla kromovo-zelena ali svetlo-zeleni cinober (Lichtes Chromgrün oder hellgrüner Zinnober)	detto	kromov oksid	detto
	21. Sočno-zelena (Saftgrün)	lazurna barva	detto	barvilo jagod od Rhamnus cathartica v zvezi z glinico ali vapnom
	22. Temna smaragdno-zelena (Dunkles Smaragdgrün)	bolj lazurna barva	detto	rudninska barva
	23. Zeleni cinober (grüner Zinnober)	krilna barva	-	zmes prusko-modrih in kromovo-rumenih pigmentov
	24. Prusko-zelena (Preussischgrün)	detto	kobaltovo-železni cijan	produkt organske kemije

	Ime	Krilna svojstva	Kemiška sestava	Pridobitev
V. Modri pigmenti	25. Pariško-modra, prusko-modra ali cijanovo-modra (Pariserblau, Preussischblau, auch Cyanblau)	lazurna barva	železni ferocijanid	produkt organske kemije
	26. Svetla kobaltovo-modra (helles Kobaltblau)	krilna barva	fosforovo-kisli, tudi arzenovo-kisli kobaltov oksidul in glinica z belo barvo pomešana	rudninska barva
	27. Temna kobaltovo-modra (Thénardsblau)	detto	fosforovo-kisli, tudi arzenovo-kisli kobaltov oksidul in glinica	detto
	28. Ultramarin ali azurno-modra (Azurblau)	bolj lazurna kot krilna	spojina kremikove kisline z glinico, vapnencem, natronom in žvepleno kislino; umetni ultramarin ima tudi nekaj železa	rudninska barva, deloma kemiška in potem narejena, deloma iz lazurca
	29. Indigo	lazurna barva	—	od rastline indigo
VI. Sivi pigmenti	30. Neutralna barva (Neutraltinte)	detto	—	zmes kineške tuše, prusko-modre barve in rdečega laka
	31. Kineška tuša (Chinesische Tusche)	izvrstna krilna barva	—	zmes finih saj in v vodi stopljene arabske gume
VII. Kovinski pigmenti	32. Zlato	detto	kovinsko zlato. Nepravo zlato je žvepleni cin	rudninska barva
	33. Srebro	detto	kovinsko srebro	detto

Barva v ornamentiki raznih slogov in dob.

Kolikor daleč sega nazaj naše znanje kulturne zgodovine človeštva, povsod opazujemo, da si je človek uže v otroški dobi svoje omike lepšal bivanje na zemlji z barvami. Barva se mu je od nekdaj zdela pretesno zvezana z obliko: karkoli je ustvarjal s prirojenim mu nagonom, okrasil je rad z barvami in šele tedaj zdela se mu je stvar dovršena, popolna. Z nepopisno finim čutom zbiral je barve in jih sestavljal nevedoma po pravilih večno veljavnih. Starodavni ostanki nekdanjih kulturnih narodov so nam še danes živa priča o bogato razvitem barvnem čutu tedanjih dob. Kar so ustvarjali Egipčani in Asirci, Grki in Rimljani, velja nam še vedno za vzgled in neizcrpen vir, iz katerega zajemajo naši umetniki.

Barv pa niso rabili tedanjiki samo pri lepšanji svoje obleke in svojega orodja; krasili so ž njimi uže zgodaj tudi svoje zgradbe, osobito svetišča bogov in javna poslopja. Pokrivali so jih skoro po vseh delih s prekrasnimi bojami ter se veselili pisanega čara. Tudi beli mramor so barvali in zlatili ter znali arhitektonsko obliko spraviti v čudovito soglasje z rabljenimi barvami. Stare egiptovske zgradbe, palače mesta Ninive, grška svetišča in slike mesta Pompeji dokazujejo to vsestransko in srečno ubrano uporabo barv. A tudi poznejše dobe so v tem oziru znamenite in sloveče. Mavriški ornamenti v Alhambri in gotiška polihromna dela jasno govoré, da se je tudi srednji vek radoval lepih barv in je znal uporabljati s finim umetniškim čutom. Ko se je pa jela v zapadnih deželah arhitektura bolj in bolj razvijati, ko je jela zahajati s pravih potov in zapuščati stare vzglede, propadala je tudi barvna umetnost bolj in bolj. Poleg tega je neugodno vplival bogati razvoj plastičnega ornamenta. Taki okraski uže po svoji naravi ne zahtevajo barve v toliki meri, kakor gladke ploskve. Plastični ornament lože zadostuje sam sebi ter spolnjuje brez drugih sredstev nalogo svojo. Zato pa se je morala barva umekniti na drugo mesto, ko je dospel plastični ornament v naših deželah na vrhunec svoj. Drugače pa je bilo v orientu. Jutrove zgradbe se niso pospele do tolike organske členkovitosti kakor one na zapadu, a zato je ostala barva pri svoji veljavi. Stene in druge člene so prevlekli jutrovci z živimi barvami ter razvijali polihromni ornament z neizcrpno mnogoterostjo.

Od tam se je v novejših dobah začelo zopet širiti veselje do polihromnih del in vplivati na naše produkcije. Posebno v umetelnem obrtu, v prvi vrsti pa pri tkalski umetelnosti, opazujemo danes gibanje, ki nam priča, da ni bil trud onih mož zastonj, ki so preiskovali in opisavali s peresom in barvo,

jutrove barvne izdelke. A tudi stavbarska umetnost skuša oživiti čarobnost nekdanjih polihromnih del ter jo rabiti v raznih slučajih. Tu omenimo samo poskusov pri krasni palači avstrijskega parlamenta in gotiške votivne cerkve na Dunaji, kjer krije barva širne ploskve in nam kaže ves svoj vpliv na človeški duh.

Vse tedaj kaže, da je novejši vek prav spoznal pomen barvne krasote in da se bližamo v tem oziru boljšim dobam. Vsi poklicani faktorji skrbe resno, da se uresniči kolikor moč zadnji nasvet slavnega Owen Jones-a, ki smo ga navedli zgoraj; vlade napravljajo umetniške in umetelno-obrtniške zavode ter vzgojujejo v njih razumne in za lepoto vnete učence; državne in privatne zbirke boljšajo vkus posameznika in mu vzbujajo veselje do umetniških izdelkov, periodične razstave, obsegajoče zgodovinske in sedanje objekte, budé ljubezen in razum do umetnosti; posvetna in cerkvena oblast skrbita, da se ohranijo in posnemajo vzorni ostanki nekdanjih dob ter zahtevata pri javnih delih, da so zgrajena po zakonih vkusa in umetelnosti — naredbe, katere mora vsak razumnik toplo pozdravljati. Na vseh potih in poljih veselo delovanje, lep napredek!

Polihromni ornament je znamenit in posnemanja vreden osobito v nastopnih dobah:

1. Polihromija starega orienta: egipčanska, indijska in perzijska polihromija; 2 grška, 3. pompejanska, 4. bizantinska, 5. romanska in gotiška; 6. polihromija izlamitskega vztoka; 7. renesanska polihromija.

V nastopnem hočemo na kratko obrisati glavna svojstva polihromije v navedenih dobah.

1. Egipčanska polihromija.

Egipčani so rabili barve jako pogosto. Pri svojih zgradbah so okrasili vse dele z barvami; hišno opravo, preproge, posode in orodje so lepšali s polihromovanimi ornamenti tako vkusno in vzgledno, da nam egipčanski okraski še vedno veljajo za veleважen vzgled umetniško nadarjenega nekdanjega naroda ob Nilu.

Barve so rabili brez vsake otenjave. Celó človeškim podobam niso dali nikakih senc. Ornamenti so imeli včasih vrezane konture; med njimi se nahaja barva, popolnoma ploščnato urejena. Najnavadnejše barve so bile: rdeča, modra, rumena, svetlo- in temno-zelena, bela in črna. Rumene barve niso nadomeščali z zlatom.

Uporabo barv občudujemo posebno na deblih stebrov in na kapitelih, na bogato olepšanih stenah, ki so pokrite z mno-

gobrojnimi ornamentalnimi in figuralnimi okraski in z znanimi hieroglifi. Ornamenti so povse tipične in simbolične oblike, večinoma vzete iz rastlinstva. Egipčanski rastlini papirus in lotos sta vprizorjeni v brezštevilnih slučajih in varijacijah; peresa redkih ptic in palmove veje jim rabijo v čudovito razvitih ornamentih. Vselej so barvali v konvencijonalnem smislu, a tako spretno in genijalno, da v tem pač nimajo posnemovalcev. Barva nikdar ne moti oblike in narobe; povsod je soglasje, povsod najfinejši čut in srečno pogojene barvene zveze.

2. Grška polihromija.

Ostanki grške polihromije niso tako mnogobrojni nego egipčanski, in zato nimamo o njih tako jasnih pojmov kakor o poprej opisanih. Da so Grki rabili barvo pri svojih zgradbah, to je dokazano, a razni raziskovalci se ne vjemajo v svojih trditvah glede barvanih arhitektonskih članov. Bötticher meni, da so bili barvani samó posamični konstruktivni členi, n. pr. kimacije, triglifi, metopi, tramovi, kalimacije, kapiteli, a Semper piše, da so bila tudi stebrova debla polihromovana, sploh da so Grki rabili barve v jako širokem smislu.

A naj si bode istinito to ali ono mnenje, toliko vemo, da je bila grška polihromija za časa svoje cvetoče dobe vzgled plemenite priprostosti, dostojne uporabe in krasne harmonije, vzor za vse poznejše čase.

Pri grških barvanih ostankih opazujemo, da so jim bili merodajni vsi oni principi, katere smo ob kratkem označili v prvem delu tega spisa. Grki so znali spraviti obliko in barvo v najplemenitejše soglasje ter razdeliti barve s čudovitim taktom. Naj so krili ž njimi stebre ali strope, stene in tla — povsod vlada ona blagodejna harmonija, ki odlikuje ta plemeniti narod pri vseh njegovih delih.

Posebni mojstri so bili Grki v ritmični menjavi barv, osobito tam, kjer so se vrstile jednake oblike. To nam pové vsak slikani listni val (kima), najlepše pa one kimacije, katere nahajamo na doriških kapitelih; tu se najlepše kaže, kake čudovite učinke omogoči ritmična menjava. S sila priprostimi sredstvi vplivajo na gledalca ter vzbujajo v nas čut miru, zadovoljnosti in dovršenosti, tako da so nam za neštete čase v dokaz, kaj je grška lepota in grška plemenita pojmova izobrazba.

3. Pompejanska polihromija.

Rimsko barvanje ne kaže več one mirne in dostojne plemenitosti kakor grško. Ornament ni več tako jasno pogojen, barva ne tako ubrana. Rimci so rabili tudi lomljene tone in

s tem spravili dokaj večjo mnogovrstnost v svoje umotvore nego Grki. Spretna uporaba črnih ploskev je podpirala učinek rabljenih barv. A če tudi so slikali z lomljenimi barvami in čestokrat vtisnili svojim delom bolj neutralen značaj, vendar še opazujemo pri njihovih boljših umotvorih dokaj nasičenih, krasnih tonov, ki pričajo o razvitem kolorističnem talentu meščanov zasutega mesta ter so živ dokaz o njihovi metodi in o načinu starega slikarstva sploh.

Pompejanci so svoje stene delili v čveterokotnike, ki so ločeni s širokimi pilastri. Pilastre veže friz, nad njim pa leži bela stena ali pa se vrsté pokrajinske in arhitektonske slike.

Slog ornamentov je čestokrat spremenljiv in tako muhast, da se pri njem ne more več govoriti o pravi umetnosti; slog je tedaj sicer prijeten za oko, a vendar poln nizkosti in podlosti.

4. Bizantinska polihromija.

O bizantinskih ornamentih in njihovih barvah nas je prvi temeljito poučil Salzberg s svojim delom o cerkvah in palačah starega Bizancija, posebno o cerkvi sv. Zofije, ki služi danes religijoznim svrham Muhamedancev.

Bizantinski slog je nastal vsled vpliva in združenja rimskih, sirskih, perzijskih in drugih orientalskih oblik. Doba njegovega cveta se širi za časa cesarja Justinijana; vpliv njegov se pozná dolgo in daleč proti zapadu, v keltiških, anglo-saških, lombardskih in posebno v arabskih ornamentih, a sega tudi jasno in določljivo v romanski slog srednje in zapadne Evrope. Značilni za bizantinski slog so mozaiki, ki krijejo tla in stene ter se odlikujejo s sijajnimi barvami in krasnim bleskom. Cerkev sv. Marka v Benedkah je znan in čudovit vzgled o učinku mozaikov. Tla, stene in oboki so okrašeni z dragocenimi kameni in mramorji v raznih barvah; gladko so brušeni in kažejo ves čaroben blesk bizantinskih okraskov.

Temeljna barva za mozaike, ornamente in figuralne slike je skoro vedno zlata barva.

5. Romanska in gotiška polihromija.

Romanski in gotiški ornamenti vplivajo v prvi vrsti s svojo skulpturo. Globoko so vrezani, imajo masivne končnice in dokaj figuralnih namečkov. Vkljub temu pa tedanjiki niso zanemarjali barv in njihove lepote. V romanskem slogu so rabili poleg mozaika tudi slike. Dno ni več izključljivo zlato, temveč čestokrat modro, rdeče in zeleno barvano.

Gotiška doba je barvala razne dele svojih zgradeb. Simse, stebre in njihove kapitele, svode in rebra lepšali so s polihrom-

nimi okraski. O k n a so delali iz barvanega stekla in dosegli ž njimi prekrasne učinke. V prvi dobi so sestavljali vsa okna iz samih steklenih raznobarvanih plošic, katere so uredili po geometrijskih ali pa rastlinskih mozaiških motívih ter jih zvezali s pomočjo svinčenih mrež. Pozneje so slikali na belo steklo ornamentalne in figuralne okraske. Rdeča, modra in rumena barva je bila najbolj v rabi. Kaj bolj veličastnega kakor učinek slikanih oken, skozi katere se siplje mnogobarvana svetloba v gotiški božji hram, si človek skoro misliti ne more!

Znamenite so tudi slike na pergamentnih rokopisih te dobe. Krog pisave so napravljali umetniki polihromovane robove ter začetne črke — inicijale — okraševali z barvanimi ornamenti. Ta mala in drobna dela so čudovito bogata in lepa. Ohranilo se jih je veliko število do današnjega dne; velevážen vir so za poučenje tedanje polihromije in lep dokaz o tvornih močeh in barvnem talentu srednjeveških umetnikov. Barve so rabili večinoma v živih, nelomljenih tonih ter radi segali po zlatu, katerega niso štedili pri svojih delih. Romanska in gotiška doba imata zato za nas dokaj zanimivega in poučnega.

6. Polihromija izlamitskega vztoka.

Orient slovi povsod vsled svojih bujnih barv; pri besedi sami uže nehoté mislimo na čarobne one kraje, na njihove krasne boje, na zlato in lišp. Orientalski blesk je znana fraza, ki rabi menda vsem zapadnim narodom. Umetelnost orientalskih dežel presega vse druge s svojo polihromno krasoto. Poleg tega jo dičijo pravilna razvrstitev ornamenta na ploščini, jasnost oblike in izraza ter harmonično ubrane barve.

Polihromijo orientalskega sveta najlože proučimo na p r e p r o g a h. Vso svojo fantazijo pri sestavi barv in oblik so položili orientalci v te tkanine, ki so jim bistveni del šotora, stanovanja in božjih hramov. Preproge morajo obdajati pravega vztočnika povsod; zato jih obeša na stene samó za dekorativne svrhe ali pa vsaj stene tako pobarva, kakor bi visela na njih priljubljena tkanina.

Vzhod je daleč zaostal za nami, kar se tiče plastičnih okraskov in členkovitosti arhitekture. A ploskev zna tako mnogovrstno olepšati, da človek čudeč se pozabi njeno treznost in pomanjkljivost.

M u h a m e d a n s k i ploskovni ornament je sestavljen zvečine iz matematičnih črt, ki se križajo in vežejo, prodirajo in družijo na nepopisno mnogovrstne načine, ali pa ga tvorijo neke posebne s t i l i z i r a n e forme, ki niso menda nobenemu naravnemu produktu jednake. Poleg njih vidimo stilizirane

poteze kufiške pisave, z drugimi deli vezane z viticami in ovijačami. Stilizirane, tipične oblike muhamedanske ornamentike imenujemo arabeske. Ta izraz je postal občen in čujemo ga čestokrat tudi pri renesanskih okraskih.

Ornamenti so vselej pokriti z bujnimi, živimi barvami in so bogato pozlačeni. Rdeča, modra in rumena (zlata) barva so rabljene v prvi vrsti, s temi se družijo zelena, škrlat in pomarančasta barva.

Mavriški ornamenti so v primeri z muhamedanskimi še bolj mični in elegantni; pri muhamedanski umetelnosti so konstruktivni členi veličastnejši, Mavri pa se odlikujejo po finejših in bolj zalih formah.

V mavriških okraskih je oni zakon strogo izpeljan, po katerem moremo pri vsakem ornamentu, naj bode še tako zamotan in oddaljen, z lahkoto poiskati njegovo koreniko in njegovo deblo.

Mavriška umetelnost je dospela pri zgradbi znane Alhambre svoj vrhunec. Ta prelepi grad pri Granadi je trajen spomin mavriških talentov v uporabi barve. Prebogata zlata mreža krije steno čudovite palače, vmes pa se vrste večinoma rdeče in modre barve, postavljene tako izborno in s tako finim čutom, da se človek ne more nagledati krasne harmonije.

Indijske preproge jemljó svoje motive iz rastlinskih krogov; zvečine so venčaste ali pa rožičaste oblike ter jako vkusno razvrščene. Temeljna ploskev je navadno tako pravilno razdeljena, forme tako ritmično postavljene in barve tako krasno ubrane, da se indijske preproge morejo meriti z najboljšimi proizvodi polihromnih del vseh časov. Zlato je čestokrat uporabljeno, a nikdar se po nepotrebnem ne šopiri; tudi srebro rabijo pogostoma, poleg teh dveh kovinskih pigmentov pa barve vseh štirih vrst, časih blede, časih temne z vsemi mogočimi srednjimi toni. Tudi belo in črno barvo znajo z uspehom razdeliti med druge.

Perzijski ornamenti nimajo tako jasnih oblik, tako pravilne razdelbe in tako redno stiliziranih form kakor indijski. Sploh se menj ozirajo na korektnost oblike kakor na pravilnost barve. V prvi vrsti vplivajo s svojim koloritom, ki je vkljub živim barvam navadno dobro pogojen in srečno izbran.

Perzi so vzprejeli v svoj ornament živalske podobe in s tem zmotili čistost sloga. Neštevilni barvani manuskripti nam kažejo ta zmešan slog v brezbrojnih varijacijah. Razne palače v Kahiri in Damasku, posebno pa nekatere mošeje in vodnjaki v Carjigradu so zanimivi vzgledi perzijskega sloga. Umetniki ga dokaj menj čislajo nego mavriški in mohamedanski slog.

7. Renesanska polihromija.

V renesanski dobi je dospelo slikarstvo na vrhunec svoje izobrazbe. Zato se ne smemo čuditi, da je vplivalo tudi na razvoj polihromne ornamentike. Ploskve so jeli sploh drugače okraševati; pritrjevali so nanje plastične objekte, vence, plodove in listje, živalske in človeške oblike, ki so metale svoje sence na ozadje in na bližino. Zato je ploskev izgubila svoj prvotni pristni značaj in rabila je jedino le dekorativnim svrham. Slikani dekorativni element je prišel v navado ter se razvil do čudovite popolnosti. Da so tedaj rabili vse mogoče barve in tinte, da so uporabljali sence in sploh vsa sredstva figuralnega slikarstva, je bila le naravna posledica nove dobe. Ornament je imel vsled svoje reliefne tvorbe čudovito lepe in fine sence, ki so vplivale na njegove barve.

Razni laški mojstri gori do Rafaela so nam ustvarili neizcrpno število prekrasnih umotvorov barvnega ornamenta. Tu omenjamo samo vatikanske palače in njenih dvoran, izmed katerih so nekatere od tal pa do vrha polihromovane s toliko mnogovrstnimi ornamenti v toliko lepih barvah in v toliko genijalnih sestavah, da so same vredne onega romanja v večno mesto in v zeleni vrt Evrope; ornamentov v Palazzo Ducale v Mantovi, v Certosi pri Paviji itd.

Krasno tekmovanje laških mojstrov v renesanski dobi zavzema obširen prostor v zgodovini umetelnosti in spada med najbolj zanimive studije. Slovstvo nam podaje celo vrsto izborno barvanih del, ki nam pričajo o renesanskem veku in njegovih proizvodih. Na tem prostoru moremo samo opozoriti na to skoro najlepšo dobo v razvoji človeškega duha.

Sklep.

Čuli smo, da je čut za barve spremljal človeka, odkar biva na zemlji. Neko prirojeno teženje po ugodnosti ga vodi, da povsod išče vpliva barv in da se jim rad prepušča pri vsaki priliki. Barve rodé v nas vesele in žalostne, slovesne in resne, veličastne in grozne vtise, narejajo nas pogumne in obupne, mirne in razburjene. One so tesno zvezane z omiko človeštva in spremljajo vsa njegova dela. Ni ga orodja in obleke, zgradbe in sploh tvora, ki ga je napravila človeška roka, da bi ne bil v tej ali oni obliki uže nosil barv in ornamentov. Ljubav do barve in razumna uporaba njena pa je sama jela zamirati po propadu renesanske dobe. Izgubila se je v širnih krogih, zapustila zgradbe in sploh človeške izdelke — nastali so žalostni časi za umetelnost in njene blažilne družice. A novejša doba

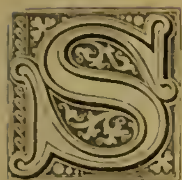
skuša na vseh poljih popraviti zamudo onih temnih časov. Sedanja generacija se zopet z razumom ozira nazaj na klasične vzglede bivših cvetočih dob, proučuje njihova dela in se ogreva za izgubljeni barvni kras. Povsod opazujemo, kako tekmujejo posamezniki in družbe, vlada in cerkev, da bi zopet vzbudili nekdanje čute, nekdanji razum in nekdanjo ljubezen do barv in njih čara. Povsod nastajajo umotvori, zgrajeni po pravilih prave umetnosti in boljšega vkusa, ki se širi tudi med priprostejše sloge naroda. Da bi k temu hvalevrednemu probujenju tudi v naši domovini nekoliko pripomogli z malimi svojimi silami, bil je sestavljen ta spis — pač le površen in skromen, a z upom in namenom, da bi se to zapuščino polje pri nas v bodočnosti lepše gojilo in razumevalo nego se je doslej.

† Franc Miklosich.

Napisal dr. Matija Murko.

S tem skromnim imenom se je povsod podpisoval mož svetovne slave. Bil je tudi častni ud „Matice Slovenske“ od 15. nov. 1872. l., gotovo najodličnejši, kar jih je ona doslej imela. Vendar njegovo ime se ne bo več svetilo med njenimi živimi društveniki. Neizprosna smrt je pobrala 7. marca t. l. tudi našega Miklošiča v 78. letu njegove dobe. Učakal je po takem sive starosti, videl je lahko plode svoje neumorne delavnosti, znan in slavljen bil je povsod, kjer se slišijo slovanski glasovi, in v celem svetu, kjer se goji jezikoznanstvo. V naši državi in na tujem cenili so njegove velike zasluge, in priprosti kmečki deček iz Ljutomerskih goric je bil na konci svojega življenja: Nj. ces. in kr. apost. Veličanstva pravi tajni svetnik, člen avstrijske gospodske zbornice, vitez avstr. ces. reda železne krone II. vrste, avstr. ces. Leopoldovega reda, posestnik častnega znamenja za znanost in umetnost, ud mirovnega oddelka kr. prus. reda pour le mérite za znanost in umetnost, imétnik ces. rus. Stanislavovega reda II. vrste z zvezdo in ces. rus. reda sv. Ane II. vrste, velikokrižnik kr. srb. reda Sv. Save I. vrste, komendnik reda Zvezde Rumunske, vitez kr. bav. Maksimilijanovega reda za znanost in umetnost in ces. mehikanskega reda naše ljube Gospé Gvadelupske, posestnik več svetinj, c. kr. dvorni svetnik, bivši rektor in redni javni profesor dunajskega vseučilišča v pok., ud cesarske akademije znanosti na Dunaji, akademij v Parizu, Berolinu, Budapešti, Monakovem, St. Peterburgu, Krakovu, Kodanji, Bukareštu, Zagrebu, Belem Gradu, Rimu (obeh: dei Quiriti in dei Lincei) kr. družbe znanosti v Pragi, v Göttingenu in mnogih drugih učenih družeb in društev domače države in inozemstva i. t. d. i. t. d.[1])

[1]) Nekoliko popravljeno po mrtvaškem listu, ki sta ga izdala sinova, tiskanem tudi v „Ljubljanskem Zvonu“ 1891, str. 243.

Ta odlikovanja pripovedujejo gotovo mnogo, ali večen spomin bodo ohranila Miklošiču njegova dela, s katerimi je razveseljeval in iznenadjal črez 40 let vse slaviste in učeni svet sploh. Ves napredek slavistike v tej dobi je naj ože zvezan z njegovim imenom, v Miklošiči so spoštovali vsi, ki se bavijo z jeziki in starino Slovanov, svojega prvaka in učitelja. Pot so mu pripravljali Dobrovský, Kopitar, katerega neizmerna zasluga ostane vedno, da je poleg Vuka tudi Miklošiča spravil na pravi pot njiju poklica, Vostokov in Šafařík, ali on je nadkrilil vse z obsežnostjo svojega znanja, z bogatimi plodi svojega delovanja, posebno pa s tem, da je ustvaril primerjajoče slovansko jezikoslovje, po jednakih načelih obdelal slovnico vseh slovanskih jezikov ne izvzemši gornje- in dolnjelužiških srbskih drobtin: on je oče primerjajoči slovanski slovnici. Za podlago je vzel staroslovenščino, jezik slovanske božje službe, odmeril jej seveda največ mesta in iz njenih glasov in oblik razlagal žive jezike, z ozirom na njo primerjal jih med seboj, ali ne zanemarjal tudi njih zgodovine. S tem je Miklošič postavil slovnico pri vseh slovanskih narodih na nov temelj, brez njegovih del si slovničarja nobenega slovanskega jezika ali narečja ne moremo niti več misliti in njegov vpliv sega že danes do poslednje ljudske šole in se bo še vedno bolj širil. Miklošičevo glavno delo „Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen“, katero je pripravljal in podpiral z mnogoštevilnimi razpravami, ne bo nikoli popolnoma zastarelo, le na tem stebru bodo zidali njegovi nasledniki.[1])

Kot slovničar imel je Miklošič neizmerno široko obzorje in temeljito znanje. Njegova primerjajoča slovnica slovanskih jezikov se je zaradi tega tako posrečila, ker se je Miklošič držal primerov, katere so mu dali Bopp, oče primerjajočega jezikoslovja, J. Grimm in Diez, ustanovitelja germanskega in romanskega. Poleg njihovih imen bo se vedno imenovalo tudi Miklošičevo. On pa je tudi poplačal evropskim učenjakom njihove nauke stokratno, ker je donesel v primerjajoče jezikoslovje ogromno bogatstvo vseh slovanskih jezikov in njih narečij; marsikatero temno besedo in obliko sorodnih arijskih jezikih je že Miklošič objasnil iz slovanskih, za druge pa zajemljejo jezikoslovci gradivo skoro jedino iz njegovih virov. Mnogo je pomagalo k takemu uspehu to, da so Miklošičeva dela izhajala v nemščini in da je s časom v slovnico, v svoje razprave in v etimologični slovar uvel latinsko transskripcijo za one jezike, ki rabijo cirilico. Miklošič je pokazal nova pota tudi v

[1]) Tem vrstam ni namen kritična ocena njegovega delovanja, ampak le Matičnemu „Letopisu“ primeren spomenik.

sistemi: sintakso je postavil na novi in dosti bolj prosti temelj, izgnal je iz nje tako rekoč nauk o stavku in po njegovem četudi nekoliko modifikovanem obrazci bodo se pisale bodoče sintakse. Razpravo kakor „Subjectslose Sätze“ mogel je v naši dobi samo Miklošič napisati; v njej razbira dvetisočletne nauke slovničarjev in filozofov o takozvanih neosebnih glagolih in pobija s primeri iz raznih jezikov posebno pa slovanskih trditev, da ni stavka brez subjekta. Ali Miklošič se

je podal samostalno tudi na druga polja: njegovim razpravam o *rumunščini* čudijo se romanisti, razprav o *ciganskih* narečjih pa še danes ne morejo učenjaki prav oceniti Miklošič po takem ni bil samo največji slavist, ampak sploh največji filolog naše dobe, kar so priznavali veliki učenjaki v razgovorih (n. pr. Müllenhoff), in dunajski romanist prof. Mussafia imenoval je Miklošiča na prvem predavanji po njegovi smrti celó največjega filologa našega stoletja.

Ne manje važnosti od primerjajoče slovnice slovanske ostanejo Miklošičeva leksikografska dela; posebno „Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum“ (1862—65) in „Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen“ (1886) bosta še dolgo glavni pomoček pri izučevanji starih spomenikov in bogatega besednega zaklada vseh Slovanov.

Izdal je Miklošič tudi mnogo in važnih starih spomenikov slovanskih ter v njih marsikaj razjasnil. Z drugimi učenjaki izdajal je srednjeveške grške listine. Sploh je Miklošič mnogo storil tudi za staro zgodovino Slovanov; njegove preiskave o delavnosti sv. Cirila in Metoda in o domovini staroslovenščine, o glagolici, o krščanski terminologiji i. t. d. bodo vedno pričale, kako se je Miklošič vestno trudil, da reši temeljito in brezpristransko naj težavnejša in toli kočljiva pitanja.

Neizmerno je Miklošiča mikalo vse, kar je v zvezi s čisto narodnostjo slovansko. Narodno pesništvo, posebno srbsko, mu je bilo drago in v tem oziru je ostal do smrti zvest idealističnim nazorom romantikov, da narodno pesništvo stvarja ves narod, kakor si je stvaril jezik, vero, običaje. Temu predmetu še je posvečena njegova poslednja tiskana razprava „Die Darstellung im slavischen Volksepos“, kjer slovansko epiko, ki mu je starša od lirike, primerja Homerjevi. Kar se tiče pravnih običajev, razveselil nas je tudi v poslednjih letih z razpravo o krvnem maščevanji pri Slovanih. Njegove razprave o imenih slovanskih so sicer strogo znanostne in služijo za temelj mnogoštevilnim novejšim, posebno o imenih v ponemčenih krajih, ali Miklošič je odkril v njih tudi poetične nazore Slovanov, katerih imena po svoji lepoti ne ostajajo za grškimi.

Sploh je Miklošič največ znanostno dokazal kulturnost starih Slovanov; za njega vsa civilizacija ni bila izključiteljna lastnost katerega koli naroda, ampak delo skupnih trudov vseh narodov in vekov. Njegove razprave o slovanskih elementih v magjarščini pokopale so za vselej patriotične sanje o magjarski izvirni kulturi, kar Magjari sami pripoznavajo;[1]) isto tako je dokazal ogromni vpliv Slovanov na Rumune in precejšnji na Albance. Da mu pa je šlo vedno le za resnico, priča razprava o slovanskih elementih v novogrščini, v kateri je ovrgel Fallmerayerjevo hipotezo, da so novi Grki prav za prav Slovani. S tujkami bavil se je še poslednja leta in spomenik njegove mnogostranske učenosti so razprave o turških elementih v vseh jugovzhodnih evropskih jezikih (grškem, albanskem, rumunskem, bolgarskem, srbskem, maloruskem, velikoruskem, poljskem).

[1]) Pr. uvod v Die slavischen Elemente im Magyarischen. Zweite Auflage. Von Dr. L. Wagner. Str. 51: „mit den schönen Zeiten autochtoner Cultur war es in Ungarn zu Ende.“

Miklošičeva dela in tudi najmanjše razprave niso pisane za široke kroge, ampak le za učenjake. Pri njem je vse tako kratko in jedrnato povedano, da mora celo strokovnjak njegova dela študirati, ne samo čitati; glavna reč so mu vedno mnogoštevilni in dobro izbrani primeri, ki podpirajo vsako trditev. Po svojem znanostnem delovanji Miklošič ni mogel postati popularen, v narode je segal njegov vpliv le posredno. Miklošiču so bili ideal stari nemški učenjaki, ki so se samo z znanostjo bavili. Zdelo se mu je, da tudi na Nemškem znanost pada, obžaloval je n. pr. da se možjé kakor Mommsen in Virchov brezuspešno ukvarjajo s politiko, in „duhovitost" in mnogobesednost novodobnih učenjakov, posebno nekaterih literarnih zgodovinarjev, bila mu je zoperna. Jednak je bil njegov značaj. Miklošič je bil z ozirom na svoje zasluge jako skromen in neizmerno varčen kot gospodar, ali v javnosti mož s ponosom od pete do glave, ki se nikomur ni klanjal, še menj pa laskal. Miklošič ni skrival svojih opazk, če so njegovi kolegi begali v ministerstvo in moledovali uradnike, včasih le na korist svojih inštitutov. Tudi napihnjenost v hramu znanosti mu ni bila po volji. Ko je prvikrat stopal na svojo stolico v prekrasnem novem vseučilišči, ni mogel zatajiti ironičnih besed: „herrlich, herrlih, vielleicht zu herrlich!" Mož, katerega so povsod imenovali svetilo dunajskega vseučilišča [1]) in ki je bil gotovo največja znamenitost filozofske fakultete, stal je po svoji plači daleč za navadnimi filologi. Miklošič za sebe ni prosil ničesar in tudi le redko za druge, pač pa lahko pripovedujejo o njegovi dobroti učiteljski kandidatje, ki so pod njegovim vodstvom delali izpite, ali pa ubogi dijaki, katerim je vračal kolegnino, kar niti ni pravilno.

Take črtice njegovega znanostnega delovanja in trdega značaja treba je imeti v spominu, če se sodi njegovo obnašanje nasproti slovanskim narodnostim. Kakor o svojem času o Kopitarji nabrala se je tudi o Miklošiči v tem oziru cela legenda,[2]) ki se bo s časom jednako razpršila kakor Kopitarjeva.

[1]) Ko je Miklošič l. 1878. odstopil od vodstva izpraševalne komisije za srednje šole, predali so mu vsi njeni členi adreso, v kateri ga imenujejo „cum Austriae totius tum universitatis Vindobonensis lumen et ornamentum." Zlata medalja in adresa pri priliki sedemdesetletnice je bila tudi posvečena „Universitatis Vindobonensis . . . et totius Austriae lumini ac decori."

[2]) Vrhunec tega nesmisla prinesel je hrvaški „Vienac" v 11. št. 1891. l. Jaz tega ne bi niti omenjal, ko ne bi bilo treba konstatovati žalostnega fakta, da pisalec Miklošičevega nekrologa v književnem listu nobenega Miklošičevega dela niti videl ni! Pr. mojo opazko v „Ljublj. Zvonu", l. 1891., str. 245.

Za primer vzamem le Čehe.[1]) V. Hanka je o svojem času Miklošiču očital, da so njegove „Radices“ Kopitarjevo delo. Miklošič mu je res prav osorno odgovoril,[2]) kakor je Hanka zaslužil, ali za to je ostal neprijatelj Čehov, sovraštvo proti Kopitarju se je preneslo na njega, posebno ker je dosledno ignoriral narodni svetinji, kraljedvorski in zelenogorski rokopis. Poudarjalo se je vsled tega, da bi Miklošič moral vsaj dokazati nepristnost rokopisov, ali ker tega „ne more“, podtikale so se mu tajne nakane. Vendar Miklošič se je prav resno pripravljal na pobijanje kraljedvorskega in zelenogorskega rokopisa in sestavil si je natančen slovar vseh besed in mest, ki se v njih nahajajo, ali prepričal se je, da je še premalo nesumljivih starih spomenikov tiskanih, na katere bi se mogel opirati, in zaradi tega je delo odložil. Čehi so se takrat preveč brigali za svoje ponarejene spomenike, ne pa za prave, katerih imajo tako mnogo, saj so oni jedini slovanski narod, ki ima zahodno sredoveško literaturo. Ko se je pravda zopet obnovila ali takrat od čeških učenjakov, pokazal mi je svoj že porumeneli slovar. Danes na Češkem pač ne bo več mnogo malo znanostno naobraženih mož, ki bi se na Miklošiča še srdili zavoljo kraljedvorskega in zelenogorskega rokopisa. In še drug primer, ki je res kurijozen! V dobi, ko sta celo Šafařík in Palacký mislila, da tudi Miklošič zagovarja panonsko hipotezo iz katoliških ozirov, zdelo se je nekaterim našim rojakom potrebno moliti za Miklošiča, ker se je dosledno za to potezal, da se pokliče na dunajsko vseučilišče protestant H. Bonitz. Ne, v verskih in narodnostnih vprašanjih bila je Miklošiču objektivnost više od vsega! Sploh pa je Miklošič popolnoma pravilno trdil, da n. pr vprašanje o domovini staroslovenskega jezika ali pa o glagolici in cirilici nima nikakega pomena za sedanjost.[3]) Pravi omikanci vseh slovanskih na-

[1]) Pravo strašilo so si napravili iz njega sami Hrvati, kar je popolnoma razumljivo. če pišejo o njem ljudje, ki še niti njegovih del pogledali niso. Po Miklošičevi hipotezi o razmeri med hrvaškim in srbskim jezikom, katere se pa že nista držala niti Daničić niti Jagić, je lahko Hrvat vsak, kdor hrvaški čuti. Miklošič ni „srbizma digao“, ker po zdravi logiki — in te je bilo pri Miklošiči mnogo — moral bi kot „avstrijski hofrat“ širiti hrvatizem, posebno v dobi, ko so še na Dunaji bili Hrvatom hvaležni — iz one dobe je hipoteza — in na nje še jako računali. Državnopravno Miklošič Hrvatom že celó ničesar ni jemal, pač pa jim lahko povemo, da najde bodoči zgodovinar dokument, v katerem on avstrijski vladi svetuje, naj pusti Hrvatski Žumberško krajino, na katero je imela pravice Kranjska dežela, z ozirom na narodnost, jezik in običaje.

[2]) V „Slavische Bibliothek“ l. 1851.

[3]) Svoja predavanja o starožitnostih je l. 1882. končal s temi-le besedami: über diese dinge wird mit groszer heftigkeit gestritten; wer sie aber einigermassen mit kaltem blute betrachtet, überzeugt sich leicht, dass diese heftigkeit eine ganz überflüssige ist. Die beiden kirchen bestehen neben einander, bekämpfen einander mit waffen, die

rodov so Miklošičeve čisto učene težnje tudi pravično ocenjevali. Prav na Ruskem je nahajala njegova panonska hipoteza iz versko-narodnih ozirov vedno najhujše nasprotstvo, ali niti to niti delitev maloruskega jezika od ruskega ni ovirala največjega spoštovanja do našega učenjaka. Miklošič je imel dva visoka ruska reda, bil je nazadnje častni član vseh ruskih vseučilišč (razven derptskega) in k sedemdesetletnici čestitali so mu stari in mladi učenjaki vseh strank. Tako postopa res velik narod!

V politiko se Miklošič prav za prav ni mnogo mešal. Le burno leto 1848. je tudi njega potegnilo v političke boje, ko je bil predsednik dunajske „Slovenije“ in poslanec Št. Lenartskega okraja [1]) v kromeřižskem državnem zboru. Da je bil tamkaj vidna oseba, priča med njegovimi papirji pismo (od 7. dec. 1848), v katerem ga zoveta ministra notranjih rečij in pravosodstva k posvetovanju o postavnih načrtih. V. K. Wurzbachovem „Biographisches Lexicon“ se po krivem pripoveduje, da je Miklošič zapustil državni zbor, ko so prihajali radikalni elementi na vršino. „Tudi jaz sem ostal tako dolgo, dokler nas niso vseh razgnali“, povedal mi je sam. Kot član gospodske zbornice (od 9. febr. 1862) bil je večkrat poročevalec o naučnih predmetih in šele poslednja leta tudi o naj raznovrstnejših drugih, ali govoril je vedno le stvarno in ni se spuščal v politiške razprave. Pripadal je sicer „srednji stranki“, ali pravi strankar ni bil. Naj bolje se označi njegovo stališče, če se pove, da je bil staroavstrijski konservativec z globokim verskim čuvstvom, ali tudi zagovornik pravega napredka. Dunajska žurnalistika mu je bila zoperna in govoril je zaničljivo o „vordenker“-ih, katerih je treba ogromni večini modernih omikancev. Njegov list bil je „Vaterland“, le o svojem času, ko je izhajala na Dunaji prepotrebna „Tribüne“ Skrejšovskega, bil je tudi njen naročnik; nikoli ne bom pozabil, s kako globoko žalostjo mi je podal v roko ono številko, ki je javila naglo smrt nadarjenega češkega publicista. Razvitek vseh slovanskih narodov je Miklošič v svoji učenjaški sobi zasledoval in se ga tudi veselil. Bilo je neizmerno zanimivo slišati iz njegovih ust o takih rečeh njegova samostalna ne iz časnikov črpana mnenja.

häufig nicht würdig sind, aber es ist ganz unrichtig zu meinen, von der entscheidung dieser beiden fragen hänge etwas für die gegenwart ab. Es ist eine gelehrte frage, die diejenigen interessirt, welche in der geschichte der slavischen völker aufklärung erhalten wollen; für die gegenwart ist die sache von keiner bedeutung, trotzdem ihr eine bedeutung auch in diesen dingen in der gegenwart zugeschrieben wird. Pr. mojo brošuro „Miklošič in Hrvati“, v Ljubljani, 1883, str. 23.

[1]) Voljen 20. junija 1848. Na certifikatu volilne komisije je mnogo slovenskih imen, ki so pa še vsa pisana z nemško kurentno pisavo.

Pri nas se je večkrat obžalovalo, da nas Miklošič ni zagovarjal, ker njegova beseda bi gotovo kaj veljala. Proti temu je treba opomniti, da so bili časi, ko nam sam Demosten ne bi bil ničesar pomagal, in bilo je boljše, da se je Miklošič le z znanostjo bavil in s tem nam in drugim Slovanom dosti več koristil. Vsak po svojem! Žalibog tudi naši možje niso iskali dotike ž njim, kar bi lahko imelo semtertje medsebojen dober vpliv. Vendar mi ne smemo pozabiti, da je Miklošič že l. 1854. nasvetoval grofu Levu Thunu popolnoma slovenske ljudske šole, naš vzorni rodoljub knezoškof Slomšek pa utrakvistične. Še l. 1883. je Miklošič opazil v strogo znanostnih „Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften“ k zapovedi cerkvenega zbora v Moguncij l. 813., naj se pri pouku v krščanskem nauku jemlje ozir na narodni jezik: „Selbst im neunzehnten Jahrhundert lernten und lernen Tausende von slavischen Kindern den Katechismus deutsch, ohne einen einzigen Satz zu verstehen“ (Gesch. der Lautbezeichnung im Bulgarischen, str. 4, op.). Ko je po bitki pri Sadovi izšel ukaz, naj se da narodnim jezikom več prostora tudi v srednjih šolah, predstavljal si je Miklošič takoj tudi naše gimnazije kot utrakvistične.[1]) Sploh je bil utrakvizem v višjem šolstvu njegov ideal. Glasoval je sicer za razdelitev praškega vseučelišča v češko in nemško, ali njegov govor [2]) je bil naperjen prav za prav proti. Odločno pa se je Miklošič ravno takrat izjavil proti resoluciji, predlagani celo od nemških konservativcev, naj se od vsakega uradnika v Avstriji zahteva znanje nemščine. Taka postava bi po njegovem prepričanji ne bila izvršljiva, posebno na jugu ne: primer Dalmacije kaže, da je vsak poskus z germanizacijo bil brezuspešen. „Oesterreich ist ein Land, dessen Bewohner auf verschiedenen Culturstufen stehen, ein Land, welches auch in verschiedene Culturkreise hineinragt, und ein Gesetz dieser Art, das von der sächsischen Grenze bis zu den fatalen schwarzen Bergen Geltung hätte, gibt es nicht.“ [3]) Kako stvarno je Miklošič o takih rečeh mislil, dokazuje tudi to, da je v odboru za izdavanje prestolonaslednikovega dela „Oesterreich-Ungarn in Wort und Bild“ zastopal mnenje, naj se vse, kar se tiče narodnosti, razvrsti po narodnostih, ne pa po kraljestvih in deželah, ali le za nas Slovence, ki smo že preveč razkosani, rešil je vsaj deloma ta jedino naravni princip.[4]) Še na stare dni se nam

[1]) Po pripovedovanji g. J. Navratila.
[2]) Gl. Sitzungsprotokolle des Herrenhauses, seja 9. febr. 1882.
[3]) Sitzungsprotokolle, seja 10. febr. 1882.
[4]) Iz jednake doslednosti nasproti narodnostnemu principu se objasnjuje tudi to, da v nemščini ni rabil zgodovinskih imen „böhmisch, ruthenisch, kroatisch, ungarisch, rumaenisch“ ampak bolj narodna

predstavlja kot privrženec novodobne životvorne narodnostne ideje, ki je l. 1848. zbiral podpise za zjedinjenje slovenskih dežel.

Na razvitek našega književnega jezika imel je Miklošič večji vpliv nego se navadno misli. Nekaj časa bil je Matevžu Dollenzu pomočnik pri prestavljanji državnega zakonika (od 20. maja — 1. nov. 1849.) in bil je tudi ud komisije za slovansko juridično terminologijo (poklican 10. jan. 1849). Njegova „Berila“ za srednje šole so utrdila našo pisavo in njegova slovnica je bila vedno najvišja instancija v preštevilnih slovniških prepirih. Domače Miklošičevo polnoglasno in lepozvoneče narečje je mnoge vzhodne oblike rešilo za naš knjižni jezik v borbi z zahodnimi in nas s tem približalo Hrvatom in Srbom. Tudi pri naših najbližjih bratih Hrvatih pomagal je onemu krogu, ki je zahteval, naj se piše južno ijekavsko narečje, ne pa mešanica iz vseh. Vuku Karadžiću, okoli katerega so se zbirali na Dunaji Srbi in Hrvati, bil je najboljši prijatelj in izdal je njegovo posmrtno zapuščino.

Miklošič je s svojim čisto znanostnim delovanjem neizmerno koristil vsemu slovanstvu. Seme slovanske vzajemnosti, katero sta zasejala J. Kollár kot pesnik „Slavy dcere“ in s svojo razpravo o tem predmetu, Šafařík pa z „Narodopisom“ in „Starožitnostmi“, je vzraslo in dobilo od Miklošiča znanostno podlago z ozirom na glavni faktor, t. j. jezik; za faktično zbližanje Slovanov je dosedaj morebiti on največ storil, on je ukoreninil princip, da se naj slovanska filologija povsod ozira na vsa plemena, tudi na najmanjša. Slovanskim jezikom, izmed katerih so bili mnogi preganjani, zaničevani pa skoro vsi, odkazal je primerno mesto med kulturnimi arijskimi in s tem povzdignil vse slovanske narode. Miklošič je že sam po sebi s svojim umom in trudom delal čast Slovencem in vsem Slovanom. Z vseučiliščnih stolic na Dunaji, med izbranimi krogi dunajskih učenjakov, katerim je naš rojak imponiral, in tudi na drugih mestih ste ga lahko slišali imenovati „der grosze Slave“ ali pa „der berühmte slavische Forscher.“

Kot velikega učenjaka so Miklošiča častili in ga bodo učeni možje vseh narodov, Slovani pa in posebno mi Slovenci, ki smemo biti ponosni nanj, smo mu dolžni tudi hvaležnost za posebne zasluge, ki si jih je za nas pridobil z uma svetlim mečem. Slava njegovemu spominu!

„čechisch, kleinrussisch, chorwatisch, magyarisch, rumunisch.“ To nekaterim tudi ni prav, ali mi bi se danes hudovali, če bi kdo naš jezik imenoval „windisch“ kar je z zgodovinskega stališča v nemščini popolnoma pravilno in vzbuja prav lepe spomine (o Gospé Sveti, „Windische Mark“ i. t. d.).

„Matica Slovenska“ je izdala v „Letopisu“ za l. 1882. in 1883. (str. 1—54) in v ponatisu Miklošičev životopis, ki je doslej najbolj popoln, in spisek njegovih del od Antona Trstenjaka. Tukaj sledi kratko nadaljevanje.

L. 1883. slavili smo Miklošičevo sedemdesetletnico. Naš narod je najprej pokazal, da je vreden svojega velikega rojaka, in priredil je že 2. septembra velikansko narodno slavnost v Ljutomeru, kjer je Miklošič preživel mladostna leta. Bila so tam zastopana razna društva, od Jugoslovanske akademije prišel je njen predsednik dr. Fr. Rački iz Zagreba, priromali so Slovenci iz vseh pokrajin, v največjem številu pa se je slavnosti vdeležilo ono bistroumno in zavedno ljudstvo, med katerim sta se rodila prijatelja St. Vraz[1]) in Miklošič. Kakor navadno navdušil je tudi takrat pokojni Božidar Raič[2]) vse poslušalce s svojim govorom, v katerem je umel zjediniti spomin o Miklošičevih zaslugah z razpravljanjem naših teženj. Kak vtis so poročila o tej slavnosti napravila tudi drugod, naj pričajo besede, katere mi je izrekel prof. nemške literature Erich Schmidt (sedaj v Berolinu): „es ist schön von einer kleinen Nation, dass sie einen Mann der Wissenschaft so ehrt“.

Glavna slavnost je bila seveda na Dunaji 20. novembra.[3]) Deputacija dunajske akademije in vseučilišča iz 21 členov izročila je jubilarju veliko zlato medaljo, delo I. Tautenhayna, z adreso,[4]) na kateri so tiskana najslavnejša imena vse Evrope. Zvečer je napravila slovanska akademična mladež slavnostno akademijo z izbranim programom v tesno napolnjenih dvoranah „Gartenbaugesellschaft“ in pri tej priliki Miklošiču izročila album, v katerem je bilo 132 fotografij njegovih slovanskih čestilcev, posebno njegovih neposrednih učencev, in pa srebrni lovorvenec, katerega so mu poklonila dunajska slovanska akademična društva in sicer: Verein der Slavisten, Slovenija, Akademický spolek, Ognisko, Bukovina, Tatran, Sič, Zora. „Slovenija“ je podala še poseben diplom svojemu častnemu udu,

[1]) Gl. članek prof. Markovića „Stanko Vraz prama Franji Miklošiću“, Vienac 1883, br. 37. Tudi Miklošič je bil kakor Davorin Trstenjak Ilirec in priobčil v „Danici Ilirski“ za l. 1840. dve pesmici: Ani P . . . iz Petrograda v št. 30, Slavuj v št. 42.

[2]) Z otožnostjo se spominjam, kako so se uresničile besede, katere mi je izrekel Miklošič, ko sem mu pripovedoval, da rodoljubi našega volilnega okraja hočejo poslati Raiča v državni zbor. „Obžalujem vsakega, ki semkaj pride“, bile so njegove besede, katere omenja Raič po strani tudi v svojem volilnem oklici. Žalibog smo se morali skoro po tem prepričati, kako je bilo treba takega moža ko Raiča pustiti na svojem mestu, kjer bi še danes lahko koristno deloval.

[3]) Najbolje jo je opisal Š. (Dr. K. Štrekelj) v „Ljubljanskem Zvonu“ l. 1883., 12. zv. str. 802—807.

[4]) Tekst gl. tam na str. 803.

ki si ga je pri tej priliki izbrala, kakor tudi graški „Triglav“. Javile so se tudi razne druge deputacije, posebno maloruske iz Lvova, z adresami. Lepi večer končal se je s komersom, h kateremu je došlo 154 telegramov iz vseh slovanskih zemelj.

Slavljenec sam je dobil neštevilne čestitke iz vseh stranij. Adrese so poslale akademije peterburška,[1]) jugoslovenska[2]) in rumunska, filozofska fakulteta v Bonnu, vseučelišče varšavsko,[3]) diplome častnega členstva vseučilišča v St. Peterburgu, Odesi, Kazani; za svojega častnega člena imenovala ga je tudi filozofska fakulteta v Moskvi, vseučelišče sv. Vladimira v Kijevu poslalo mu je diplomo častnega členstva l. 1884., harkovsko pa se je spomnilo svojega častnega člena (že z l. 1861.) s telegramom. Car Aleksander III. je podelil Miklošiču red sv. Stanislava II. vrste z zvezdo, kralj srbski red sv. Save I. vrste, rumunski veliki križ zvezde rumunske (že 4. jan. 1883 dobil je Miklošič od rumunske vlade „medalia Bene Merenti clasa I*a*“.)

Tudi dva slavnostna spisa sta izšla. Veliki romanist Hugo Schuchardt posvetil je Miklošiču k 20. nov. 1883 svojo knjigo: Slawo-deutsches und Slawo-italienisches (Graz 1884), dr. L. Wagner pa je izdal na novo Miklošičeve „Die slavischen Elemente im Magyarischen“ s svojim uvodom.

Sedemdesetletnica imela pa je za Miklošiča tudi neprijetne nasledke. Starost sama po sebi ga ni mučila, saj je bil krepek in duševno čil, pač pa misel, da bo moral skoro zapustiti torišče svoje petintridesetletne delavnosti na vseučelišči. Kakor je znano, imamo zakon, da vseučeliščni profesorji odstopajo s 70. letom. Miklošič sam je bil v gospodski zbornici poročevalec za ta zakon, ki je semtertje dober, večkrat pa tudi odstranja še prav krepke moči. Narejen je bil zakon radi dveh profesorjev pravnikov (jeden je bil Pachmann), katerih se je hotelo liberalno ministerstvo („Bürgerministerium“) iznebiti. S tem zakonom vkup bil je predložen drug o urejanji in povišanji profesorskih plač, in vlada je izjavila, da sta oba jedna celota. Miklošič je v komisiji ugovarjal prvemu in imel tudi veliko večino na svoji strani, ali z ozirom na ves profesorski stan v Avstriji moral je vladi odjenjati in je popolnoma formalistično poročal tudi o prvem. Ko se je zakon tudi proti njemu obračal, ni skrival, da bo pogrešal svojo navadno delavnost. Vlada mu je seveda predložila, naj še ostane jedno leto (1884/85.), kar zakon dovoljuje, vendar 31. julija 1885 bil je upokojen. Z Najvišjim odlokom od 23. jul. 1885 bil mu je

[1]) Tekst in Miklošičev lepi odgovor sta tiskana v „Zapiskih Imp. akadem. nauk“ T. XLVIII., str. 104—106.

[2]) V „Lj. Zvonu“, l. c. str. 802.

[3]) V tej adresi se lepo primerja, kaj je bila slavistika, ko se je Miklošič rodil, in kaj je sedaj.

podeljen red železne krone II. vrste „in neuerlicher Anerkennung Ihrer während einer vieljährigen hingebungsvollen Wirksamkeit um das Lehramt, die Wissenschaft sowie das Unterrichtswesen überhaupt erworbenen hervorragenden Verdienste". Filozofska fakulteta in naučno ministerstvo potrebovala pa sta njegove usluge še l. 1886. pri izpitih in v raznih komisijah, dokler ni prišel njegov naslednik prof. V. Jagić iz Peterburga. Vseučelišče mu je nadomestila nekoliko gospodska zbornica. Med visoko gospodo ni mnogo delavcev in tako se je dal Miklošič vpreči v najrazličnejša poročila, celó o vojaških rečéh, in zadnja leta je bil glavni poročevalec o budžetu; preobračal je suhoparne številke in kratko in stvarno povedal, kar je bilo treba, z velikimi govori pa ni mučil ni sebe ni drugih. Tudi v delegacije volila ga je gospodska zbornica zadnja leta redno in l. 1886. je bil celó člen petorične deputacije za določevanje kvote med Avstrijo in Ogersko; nazadnje je obveljala tam njegova hitro sprva izražena misel, naj ostane pri starem. S tem delovanjem si je gotovo zaslužil najvišje odlikovanje, ki more biti navadnemu državljanu in učenjaku pristopno: 31. aprila 1889 je bil povišan v pravega tajnega svetnika Nj. Veličanstva.

Tudi drugače še so poslednja leta donašala Miklošiču domača in tuja odlikovanja. Pariška akademija ga je l. 1888. iz dopisujočega člena (od l. 1867.) povišala v „associé étranger," l. 1885. bil mu je podeljen kr. bavarski Maksimilijanov red za znanost in umetnost, l. 1887. dobil je avstrijsko častno znamenje za umetnost in znanost.

Svoje znanostno delovanje je Miklošič seveda prav marljivo nadaljeval in nam podaril še več prav lepih razprav in jako potreben etimologičen slovar, katerega so bili veseli slavisti in primerjajoči jezikoslovci. „Kratkij slovarъ šesti slavjanskichъ jazykovъ" (ruskega s cerkvenoslovenskim, bolgarskega, srbskega, češkega in poljskega s francoskim in nemškim tolmačenjem), katerega je naročil princ Peter Georgievič Oldenburgskij, ni mogel njegove slave povečati, on sam ga je smatral za „etwas Vorläufiges", ali delal je tudi njemu mnogo mehaničnega truda, in njegov bolgarski del (tudi cerkveno-slovenske besede so od njega pristavljene), za katerega so mu narekovali besede Bolgari, je po sodbi Bolgarov prav dober. Pri vseh teh večjih delih bil je mnogokrat v skrbeh, da ne bo doživel njih konca. S tem se tudi objasnjuje veliko število dopolnil v etimologičnem slovarji in v razpravah o turških elementih. Pri takih prilikah se je tudi rad spominjal slovenskega slovarja in je vedno svetoval, naj se delo za sedaj ne razteza preveč, ampak čim prej začne tiskati, ako bo le polovica k tisku pripravljena. Osoda našega slovarja ga je jako zanimala,

tem bolj, ker je v mlajših letih sam nameraval jednako delo s pomočjo učenega in nesrečnega diletanta J. Cafa, ali ta žalibog ni hotel Miklošiču prav zaupati, in tako se je stvar razbila.

Vsega, kar je snoval Miklošič, seveda ni mogel končati, in smrt ga je doletela pri razpravi o predlogih na končnico *z*. Posebno pa moramo obžalovati, da nismo dobili kulturnozgodovinske razprave o sokolništvu (Falkenjagd) pri Slovanih, katero je že več let pripravljal.

Od l. 1860. Miklošič ni več potoval z Dunaja, zrak se mu je tudi po letu tam zdel ravno tako dober kakor v okolici, le v poslednjih letih je obiskoval po nasvetu zdravnikov Gastein in Karlove Vare. Prebil je nekaj boleznij, ali lanska spomladna je ugonobila njegovo močno postavo in od nje se ni mogel več popolnoma popraviti. Umrl pa je naglo, ker še 4. marca se je sprehajal zdrav iz parlamenta. Pokopan je bil s primerno častjo. Vdeležili so se pogreba mnogi udje gosposke zbornice, višji uradniki, učenjaki in akad. mladež. Akademična slovanska društva so nosila svoje vence. Rusini so se potrudili, da je bil blagoslovljen tudi po grško-katoliškem obredu in tako smo se poslovili od njega z glasovi onega jezika, kateremu je on tudi v znanosti odkazal tako odlično mesto.

Čudno je bilo, kako ga je osoda še v poslednjih tednih pripeljala k najbližjemu rojaku. Mladi portretist Fekonja, ki je kot ljudsko-šolski učenec l. 1883. narisal z ogljem Miklošiča po fotografiji za ljutomersko slavnost, bil mu je priporočen od skriptorja dr. Fr. Simoniča, naj se da od njega slikati. Miklošič je radovoljno in dostikrat zahajal k mlademu Ljutomeržanu in si vzbujal pri njem mladostne spomine: pogovarjala sta se cele ure prav „lotmerški“ o vseh izpremembah, čegava je sedaj ta ali ona hiša itd. Miklošič sam je bil s sliko, ki še ni bila popolnoma končana, jako zadovoljen in je trdil, da je to njegov najboljši portret. Bilo bi vredno, da vsaj jedna kopija ostane tudi na Slovenskem. Miklošič na tej podobi (prej ga je dalo slikati naučno ministerstvo od Probsta) sicer ni več v polnih močéh, ali spomin o njegovi zunanjosti bo ta slika prav dobro ohranjevala.[1])

Za svojega naslednika je Miklošič priporočil svojega učenca Vatroslava Jagića, in vlada je tudi storila vse, da je dobila to Miklošiča dostojno moč. Kakor nam je Jagić v svojem govoru,[2]) ki ga je imel po Miklošičevi smrti v slovanskem seminarji (v vseučeliščni auli bo Miklošiču posvetil spominski govor to zimo), razjasnil, vezalo je nju od Jagićevih vseučeliščnih let ozko prijateljstvo, in Miklošič je že pri konci 60. let

[1]) Jako dobra je bakrorezna podoba v Matičnem Letopisu l. 1883.
[2]) Posnet v Praškem „Čas“-u, 1891, č. 13. str. 202—203, od I. K. (Karásek).

Jagiću pisal, naj se pripravlja, da postane njegov naslednik. Ko je Jagić bil po desetletnem službovanji v Zagrebu — lahko se reče na svojo srečo — odpuščen, pripravljal mu je Miklošič pot v Odeso in Berlin, podpiral ga je v Berlinu in Peterburgu pri izdajanji Zografskega in Marijinskega evangelija in ga je nazadnje spravil iz Peterburga na Dunaj. Tukaj se je takoj potrudil, da je Jagić prišel že poleg njega v akademijo in obema so tekli lepi dnevi prijateljskega in poučljivega občevanja. Vukov krog je nadomestila Miklošiču na stare dni Jagićeva rodbina. Miklošič je še videl, kako uspešno deluje njegov učenec tudi na Dunaji, in lahko rečemo, da se uresničuje Kopitarjeva želja, naj postane Dunaj neko središče slavistike: delo Slovenca Miklošiča nadaljuje Hrvat Jagić.

Od l. 1883. izšla so ta-le Miklošičeva dela posebej:

1. Kratkij slovarь šesti slavjanskichъ jazykovъ. (Naslov tudi francoski: Dictionnaire abrégé de six langues slaves). Po poručeniju Ego Imperatorskago Vysočestva princa Petra Georgieviča Olьdenburgskago sostavlennyj pod redakcieju professora F. Miklošiča. St Peterburg i Moskva. Knižnye magaziny tovariščestva M. O. Wolff. Vêna. W. Braumüller. 1885. Lex. 955 str.

2. Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen. Wien, W. Braumüller. 1886. Lex. VIII + 547.

3. Acta et diplomata graeca medii aevi, sacra et profana collecta. Ediderunt Fr. Miklosich et J. Müller. Vol. V. Vindobonae. 1887. — Vol. VI. 1889.

4. Subjektslose Sätze. Zweite Auflage. Wien. W. Braumüller. 1883. 8⁰, 76 str.

(Predelana in razširjena je tukaj razprava „Die Verba impersonalia in den slavischen Sprachen“. Denkschriften der kais. Akad. d. Wiss. B. XIV.).

5. Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen. Zweiter Abdruck. Wien. 1883. W. Braumüller. 8⁰, 895 str.

6. Die slavischen Elemente im Magyarischen. Zweite Auflage. Von dr. L. Wagner. Wien und Teschen. K. Prochaska. 1884. 8⁰, 139 str.

(Slovar te razprave je že prej bil ponatisnjen v magjarskem filolog. časopisu „Magyar Nyelvör“ knj. XI. ali treba je bilo nove izdaje cele razprave Miklošičeve, kateri je dodal L. Wagner daljši uvod na str. 1—34).

Na ruski jezik bila je prestavljena III. knjiga Vergl. Grammatik:

7. Sravnitelьnaja morfologija slavjanskih jazykov. Perevel Nikolaj Šljakov pod redakciej Romana Brandta. Moskva.

1886—1887. (V 5 zvezkih: Izvlečeno iz Izvêstij Istoriko-filologičeskago Instituta knjazja Bezborodko v Nêžinê). Prvi zvezek (Jazyk staroslovenskij) izšel je že na novo v Moskvi l. 1889.

V „Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophisch-historische Classe", kjer so sploh bile tiskane glavnejše razprave Miklošičeve, nahajajo se od l. 1883[1]) te-le (oblika Fol., izšli so tudi posebni odtiski, in Commission bei F. Tempsky I. Tuchlauben 10):

1. Geschichte der Lautbezeichnung im Bulgarischen. XXXIV Bd. 1883. 47 str.

2. Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen. (Griechisch, Albanisch, Rumunisch, Bulgarisch, Serbisch, Kleinrusisch, Grossrusisch, Polnisch).

— XXXIV. Bd. 1884. Erste Hälfte. 102 str.
— XXXV. Bd. 1884. Zweite Hälfte. 90 str.
— XXXVII. Bd. 1888. Nachtrag. Erste Hälfte. 88 str.
— XXXVIII. Bd. 1890. Nachtrag. Zweite Hälfte. 194 str.

3. Die Blutrache bei den Slaven. XXXVI. Bd. 1887. 86 str.

4. Die Darstellung im slavischen Volksepos. XXXVIII. Bd. 1890. 51 str.

V Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Classe, bile so tiskane sledeče razprave, ki so tudi posebej izšle (obl. 8⁰):

1. Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte.[2]) Vocalismus, I. 1881. Bd. XCVIII. 34 str. — Vocalismus, II. 1881. Bd. IC. 72 str. — Vocalismus, III. — Consonantismus I. 1882. Bd. C. 78 str. — Consonantismus II. 1882. Bd. CI. 94 str. — Lautgruppen. 1883. Bd. CII. 74 str.

2. Die serbischen Dynasten Crnojević. Ein Beitrag zur Geschichte von Montenegro. 1886. Bd. CXII. 66 str.

3. Die slavischen, magyarischen und rumunischen Elemente im türkischen Sprachschatze. 1889. Bd. CXVIII. 26 str.

4. Ueber die Einwirkung des Türkischen auf die Grammatik der südosteuropäischen Sprachen. 1889. Bd. CXX. 12 str.

Nadalje posamezen spis: Ueber die Lautverbindung *kt* in den südeuropäischen Sprachen. Festgruss an Otto von Böhtlingk zum Doctor-Jubiläum, Stuttgart, 1888, p. 88—91.

[1]) K Trstenjakovemu spisku do tega leta treba je dodati: Istro- und Macedo-rumunische Sprachdenkmäler. Denkschriften XXXII. 1881. 92 str. (To so od Trstenjaka na str. 51 omenjene „Rumunische-Untersachungen".) 2. Abtheilung. 1882. 92 str.

[2]) Te razprave, razven poslednje, spadale bi še v Trstenjakov spisek. Na str. 52. navedena razprava „Ueber Goethe's Klaggesang von den edlen Frauen des Asan Aga" je tiskana v CIII. knjigi l. 1883.

V Jagićevem „Archiv für slavische Philologie“ nahajamo sledeče doneske Miklošičeve:

1. Ueber die altrussischen Kolbjager. X. 1—7.

2. Ueber Fremdwörter. XI. 105—111.

3. Ein neuer Beleg für den altserbischen Ausdruck сєбрь, XI. 633.

4. Eine Sprachprobe des kroatischen Dialektes von Neuprerau bei Nikolsburg. Prodika na nedilyu vazménu. XII. 311—319.

Razven tega je Jagiću priobčil Kopitarjeva pisma;[1]) nekatera so tudi tiskana v Archiv-u, vsa pa v Jagićevi izdaji: Pisьma Dobrovskago i Kopitara. S. Peterburg. 1885. (Sbornik otdêlenija russkago jazyka i slovesnosti Imperatorskoj akademii nauk. Tom XXXIX).

K Trstenjakovemu spisku je treba več dopolnil. Kolikor sem jaz dosedaj zapazil, niso tam navedene tako važne recenzije kakor na str. 9. sicer omenjena kritika Boppove „Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Griechischen, Lateinischen, Lithauischen, Gothischen und Deutschen“ (Jahrbücher der Literatur, Wien 1844. Bd. 105.) in pa „Recension auf Ostromir's Evangelium“ herausg. von Vostokov (Jahrbücher, 1847. Bd. 119, p. 1—39). Drobnostij bo se še morebiti nekaj našlo. Tako je Miklošič ocenil Gj. Daničićevo „Srbsko sintakso“ v „Srbskih Novinah“ br. 97 za 1858 god. (ponatisnila „Sedmica“ 1858 br. 35) in Daničićev „Rječnik iz književnih starina srpskih“ v „Vidovdanu“ za 1862. godinu, br. 38.[2]) V „Jenaer Literaturzeitung“ 1875. Nr. 24 ocenil je Miklošič Krekovo „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte“.

Najbolj pa se pogrešajo Miklošičevi doneski v izdajah „Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti“ v Zagrebu:

1. O slovima ꙃ, s, ꙁ. Rad IX. 11—16 str.

2. Marija kći Angjelinina i Konstantin Arijanit. Rad XII. 9 str.

3. Trojanska priča. Starine III. 147—188 str.

4.) Psaltir s tumačeńem pisan 1346 za Branka Mladenovića. Starine IV. 29—62 str.

---

[1]) Tudi II. del „B. Kopitars kleinere Schriften“ imel je Miklošič za tisk pripravljen, ali jih ni izdal, ker se stroški niti pri I. niso poplačali. Po njegovem mnenji moralo bi Kopitarjeve spise izdati kako društvo n. pr. „Matica“. Želeti bi bilo, da se tudi druga pisma Kopitarjeva izdajo, kjer se nahaja toliko zanimivega za nas in druge Slovane.

[2]) Obe oceni je ponatisnil Gj. Gjorjević v „Prosvetnem glasniku ministerstva prosvete in cerkvenih poslova kraljevine Srbije“. God. XII. 1891 Bd. 4. str. 178—180.

5. Izvještaj od god. 1772 o manastirih na Fruškoj gori u Sriemu, podastrt kr. dalm.-hrv.-slav. namjestničkomu vieću. Starine VIII. 1 - 19.

6. Novo nadjeni spomenici iz IX. i XI. vieka za panonsko-moravsku, bugarsku i hrvatsku poviest. Od dra. Fr. Miklošiča in dra. Fr. Račkoga. Starine XII. 206—223 str.

Iz Vukovih del ni izdal Miklošič samo „Deutsch-serbisches Wörterbuch" (pr. str. 50 ali l. 1872, ne 1864), ampak že za časa Vukove bolezni je nadzoroval tisk IV. knjige narodnih pesmij. Odbor za izdavanje njegovih del (Miklošič, dr. Jos. Subotić in Ognjeslav Utješenović Ostrožinski) javlja v svojem pozivu, da bo Miklošič vršil „po naročitoj želji pokojnoga Vuka za ovaj slučaj izraženoj za života njegova) reviziju štampe u duhu jezika i pravopisa dosadašnjijeh Vukovijeh knjiga". Ta odbor je že izdal: 1. Priprava za istoriju svega svijeta po Šleceru, izdao Dim. Vladisavljević, a pregledao Vuk (1864); 2. Srpske narodne pjesme, V. knjiga (1865). Na konci so med tiskarskimi popravki tudi Miklošičeve opazke; 3. Srpske narodne pjesme iz Hercegovine (ženske) 1866; 4. Život i običaji naroda srpskoga (1867); 5. narodne srpske pripovijetke, drugo umnoženo izdanje (1870). Mnogo posla je imel Miklošič z „Deutsch-serbisches Wörterbuch", katerega je moral urediti, ker ga je Vuk zapustil na listkih. Predsednik odbora Utješenović se mu zahvaljuje v predgovoru, da za ves svoj trud ni hotel „ni pare".[1])

Nekrologe o Miklošiči so prinesli mnogi politični in zabavno-poučni slovanski listi. Iz podlistka praške „Politik" (1891, št. 112, 24. apr.) je treba rešiti, kar piše dr. V. Oblak (po pripovedovanjih Davorina Trstenjaka) o graških letih med navdušenimi rojaki slovenskimi: „Da gab es manchen harten Strausz zwischen dem kühlen und nüchternen Miklosich und dem feuerigen Dichter Stanko Vraz. Oft waren im Hörsaale vor dem Beginn der Vorlesung auf Miklosich bezügliche Verse zu lesen, denen jedoch der geniale junge Miklosich niemals eine Antwort schuldig blieb". Obširno govorita o Miklošičevem delovanji Gj. Gjorgjević v „Prosvetnem Glasniku" kraljevine Srbije (gl. zg. str. 170—180), kjer so Miklošičevi spisi razvrščeni po predmetih, in dr. Jan Bystroń v Varšavskem „Ateneum" (1891, april, str. 180—191). Oba se opirata na Trstenjakov životopis in moj podlistek v „Presse" (1891, št. 75, 17. marca). Prof. F. Florinskij ni znal Trstenjakovega životopisa in tako so se vteple v njegov govor „Pamjati Miklošiča" (odtisk iz

[1]) Prim. omenjeni „Prosvetni glasnik" str. 172.

„Universitetskih Izvêstij“ za 1891 g. v Kijevu) nekatere pomote (na str. 4), ali govori o Miklošiči jako lepo, pravično in spoštljivo. Kaj je bil Miklošič tudi Rusom, povedal je ta kompetentni učenjak na konci svojega govora (str. 13): „Dlja nas, Russkich, imja eto na dolgo ostanetsja dorogim, kak imja velikago učenago Slavjanina, kotoryj ne toljko mnogo potrudilsja dlja izučenija vsego slavjanskago mira, no v častnosti v svojih mnogočislennych sočinenijach otvel ne malo mêsta russkomu slovu, pamjatoval i o greko-slavjanstvom mirê, byl têsno svjazan s russkoj naukoj i blizko prinimal k serdcu eja uspêchy“.

Pripomba uredništva: Prejemši vest o Miklošičevi smrti naprosil je predsednik „Matice Slovenske“ g. Iv. Navratil-a na Dunaji, naj zastopa „Matico“ pri pogrebu ter položi za-njo venec na krsto pokojnika. Rad je ustregel g. Navratil tej prošnji — za kar se mu naj tu izreče srčna hvala — ter dne 25. sušca meseca 1891 poročil „Matici“ sledeče:

Slavna „Matica Slovenska!“

Po prečastnega gospoda predsednika brzojavu z dne 8. t. m. omislil sem slavnemu pokojniku Miklošiču nemudoma prekrasen venec, ter zastopal slavno „Matico“ tudi pri velikanskem sprevodu in pogrebu, kar si štejem v posebno čast.

Ker sem bil zvédel slučajno, da mu kani „Slovenija“ naročiti venec za 20 gld., zato sem si mislil, da mora biti „Matičin“ še lepši, nje in slavnega pokojnika vreden, ter ga naročil za 25 gld. Pa ga je bilo z zlatim napisom: „Matica Slovenska častnemu članu“ na treh velikih narodnih trakih videti res jako lepo. Položili so ga k sínovima vencema na krsto, da se je odlikoval izmed vseh, ki jih je bilo dva polna voza, ter ga naposled spustili poleg ónih dveh sinovih vencev (s prekrasnimi trakovi vred) tudi v grobnico — častnemu članu za večen spomin.

Ležal je samo „od jutra do jutra“ t. j. od 6. do 7. marca t. l. Tri dni pred smrtjo (v sredo 4. marca) šetala sta se še z Jagićem po obmestni cesti itd. — V četrtek začelo mu se je vrteti po glavi, da ni odgovarjal več povse „pametno“, drugi dan (v petek jutro) zadela ga je kap po levi srčni strani ter nezavednega priklenila na postelj, s katere ni več vstal.

Malo poprej, predno sem to napisal, pravil mi je starejši sin njegov (Franjo), da je o polnoči med 5^{tim} in 6^{tim} marcem govoril oče ležeč na postelji ž njim še popolnoma razumno; drugi dan zjutraj našel ga je pa uže nezavednega na postelji, — poslal naglo po zdravnika in duhovnika, pa ni bilo

več druge pomoči, nego da je bil bolnik v sv. olje dejan. — Zdravnik je pa bolezen označil tako, da je bila „srčna kap“, ki omrtvuje tudi možgane (partiale Gehirnlähmung), ter rekel, da ni več nikake pomoči.

Po kakih 24 urah potém (7. marca) v jutro ob ¼ na 9, izdihnil je slavni naš rojak, prve vrste učenjak, preimenitni „kmetski sin“. — Utrnila se je ž njim, žal! — zopet svetla zvezda na slovenskem — na slovanskem obnebji.

Oporoke ni naredil Miklošič nikake, razdelivši obilen imetek svoj še za živih dnij med jedina si sina.

Jako obilno knjižnico Miklošičevo — razven njegovih lepo vezanih spisov — kanita sina ponuditi na prodaj najprej dvorni knjižnici, da si zbere, kar ji prija, druge knjige pa prodati po očitni dražbi; a njegove spise ohraniti si za spomin.

Jaz sem bil tako srečen, da sem se v njegovi hiši (v VIII. okraju, t. j. Jožefovem mestu, h. št. 11) štiri tedne pred njegovo smrtjo poslednjič razgovarjal ž njim o neki znanstveni (bajeslovni) stvari, in to: o staroslovanskem bogu „Svarogu“ ter sinu mu „Svarožiči“, katera oba je hotel Jagić uže v IV. zvezku svojega „Arhiva“ pahniti s „slovansko-poganskega“ neba. Ta zanimljivi razgovor in Miklošičeve misli kanim razglasiti, če mi bode môči, po Matičnem „Letopisu“ v podaljšku spisa svojega o vražah na pravem mestu.

Ne samo kot „Matice Slovenske“ zastopnik, nego tudi iz posebne hvaležnosti spremljal sem slavnega pokojnika in velikega mi dobrotnika do poslednjega počivališča na osrednje pokopališče, kjer počiva zdaj v rodbinski grobnici *(Gruppe 41, B, Reihe 1, Gruft 25)*.

Večen mu bodi spomin!

Iz srca želeč, da bi slavna Matica za sedaj zadovoljila s temi drobtinami, ostajam

slavne „Matice Slovenske“

vérni sluga

Ivan Navratil.

Bibliografija slovenska.

Slovensko knjištvo od 1. januvarja 1890. leta do 1. januvarja 1891. leta.

Sestavil **Ivan Tomšič.**

(Začetek slovenske bibliografije glej „Letopis“ 1869. leta in tako dalje po vseh naslednjih „Letopisih“ razven 1874. in 1875. leta. — Pričujoča bibliografija je vravnana že po nasvetih priobčenih v „Ljubljanskem Zvonu“ [XI, 3—6], nekoliko se vravná še v prihodnje, ako bo tako bolje po godu slovenskemu občinstvu.)

I. Časopisi.

Brus. (Humoristični list s podobami.) Tečaj II., 1890. Izdajatelj in odgovorni urednik Ivan Železnikar. Tisk „Narodne Tiskarne“ v Ljubljani. Izhaja 5. in 20. vsacega meseca v 4°.

Cerkveni Glasbenik. Organ Cecilijanskega društva v Ljubljani. Letnik XIII., 1890. Urednik Janez Gnjezda; urednik glasbenih prilog Ant. Foerster. Tiskar R. Milic. Izhaja vsak mesec po jedenkrat v vel. 8°.

Cvetje z vertov sv. Frančiška. X. tečaj. Časopis za verno katoliško ljudstvo, zlasti za ude tretjega reda sv. Frančiška. Vreja in izdaje P. Stanislav Škrabec, mašnik frančiškanskega reda na Kostanjevici. V Gorici, Hilarijanska tiskarna 1890. Izhaja v zvezkih v nedoločenih obrokih.

Delavski list. Časopis za interese slovenskega delavskega ljudstva. Trst, 1890. Izhaja prvi in tretji četrtek v meseci. (Začel izhajati dne 2. oktobra.)

Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko. XXX. tečaj. Leto 1890. (S slovenskim in nemškim tekstom.) — Tiskala Klein in Kovač v Ljubljani. — Izhaja v nedoločenih obrokih v vel. 4⁰.

Deželni zakonik in ukazni list za vojvodino Štajersko. V Gradci, leto 1890. (S slovenskim in nemškim tekstom.) Tiskar „Leykam“ v Gradci. — Izhaja v nedoločenih obrokih.

Dolenjske novice. VI. letnik, 1890. Odgovorni urednik, izdajatelj in založnik J. Krajec. — Novomesto. Natisnil J. Krajec. Izhajajo 1. in 15. vsacega meseca v vel 8⁰.

Domoljub. Slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo. Letnik II., 1890. Odgovorni urednik A. Kalan. Tisk „Katoliške Tiskarne“. Izhaja kot priloga „Slovencu“ vsak prvi in tretji četrtek meseca v 4⁰.

Dom in svet. List zabavi in pouku. Ureduje in izdaje Dr. Francè Lampe. Leto III. V Ljubljani, 1890. Tiska „Katoliška Tiskarna“. Izhaja vsak mesec po jedenkrat na dveh polah v vel. 8⁰.

Državni zakonik za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane. XXXIX. tečaj, leto 1890. Založnik c. kr. dvorska in državna tiskarnica na Dunaji. — Izhaja v nedoločenih obrokih.

Duhovni pastir. VII. letnik. V Ljubljani 1890. S sodelovanjem več duhovnov vreduje Anton Kržič. Založba„ Katoliške Tiskarne“. Izhaja vsak mesec po jedenkrat v zvezkih v 8⁰.

Edinost. Glasilo slovenskega političnega društva za Primorsko. Tečaj XV. 1890. Izdajatelj in odgovorni urednik Maks Cotič. — Lastnik polit. društva „Edinost“. Tiskarna „Dolenc“ v Trstu. — Izhaja dvakrat na teden. Fol

Gospodarski list. Glasilo c. kr. kmetijskega društva v Gorici. Leto IX. 1890. Urednik Viljem Dominko. Tiskar Paternolli v Gorici. Izhaja vsaki mesec po dvakrat na pol polê v 8⁰.

Kmetovalec. Ilustrovan gospodarski list s prilogo „Vrtnar“. Uradno glasilo c. kr. kmetijske družbe vojvodine Kranjske. Leto VII. 1890. Urednik Gustav Pirc; tisk J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani. — Izhaja 15. in zadnji dan vsacega meseca v 4⁰.

Krščanski detoljub. List za krščansko vzgojo in rešitev mladine. — Letnik III. Vreduje Ant. Kržič. V Ljubljani, 1890.

Tisk „Kat. tiskarne". Založba „Kat. društva detoljubov". — Izhaja štirikrat na leto s prilogami za otroke.

Ljubljanski Zvon. Leposloven in znanstven list. X. leto. Uredil Frančišek Levec. Tisk „Narodne Tiskarne". Izhaja v zvezkih vsak mesec po jedenkrat v vel. 8⁰.

Mir. (Političen list za koroške Slovence.) IX. leto 1890. Izdajatelj in lastnik Gregor Einspieler; odgovorni urednik Filip Haderlap; tisk, družbe sv. Mohorja v Celovci. — Izhaja 10. in 25. dan vsakega meseca v 4⁰.

Nova Soča. (Političen list.) Tečaj II. 1890. Izdajatelj in odgovorni urednik And. Gabrščok. — Izhaja vsak petek. Tiska A. M. Obizzi v Gorici. Fol.

Novice gospodarske, obrtniške in narodne. XLVIII. leto v Ljubljani 1890. Urednik Gustav Pirc; tiskarji in založniki J. Blaznikovi nasledniki. Izhajajo vsako sredo na celi poli v 4⁰.

Popotnik. Glasilo „Zaveze slovenskih učiteljskih društev". XI. tečaj. V Mariboru 1890. Izdajatelj in urednik M. J. Nerat, nadučitelj. Lastnik in založnik: „Zaveza". Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. Izhaja 10. in 25. dne vsakega meseca na celi poli v vel. 8⁰.

Rimski katolik II. tečaj, 1890. Vrejuje in izdaja dr. Anton Mahnič, profesor bogoslovja. V Gorici. Hilarijanska Tiskarna. — Izhaja v zvezkih vsake tri mesece jedenkrat v 8⁰.

Slovanski svet. Letnik III. V Trstu 1880. Izdajatelj, lastnik in urednik: Fran Podgornik. Tisk tiskarne Dolenc. Izhaja 10. in 25. dan vsakega meseca na celi poli v 4⁰.

Slovenec. Političen list za slovenski narod. — Letnik XVIII. 1890. — Urednik Ig. Žitnik; tisk „Katoliške Tiskarne" v Ljubljani. — Izhaja vsaki dan. Fol.

Slovenski Gospodar. List ljudstvu v poduk. XXIV. tečaj. V Mariboru 1890. Izdajatelj in založnik „Kat. tisk. društvo". Odgovorni urednik B. Ferk. Tisk tiskarne sv. Cirila. Izhaja vsak četrtek na celi poli v 4⁰. — („Slovenski Gospodar" ima vsak mesec po dve prilogi, vselej po dve strani obseženi: 1. *Cerkvena priloga*, priložena od „Kat. tiskovnega društva"; — 2. *Gospodarstvena priloga,* priložena od Kat. tisk. društva.)

Slovenski Narod. (Političen dnevnik.) XXIII. leto v Ljubljani 1890. Odgovorni urednik Dragotin Hribar; tisk „Narodne Tiskarne". Izhaja vsak dan. Fol.

Slovenski Pravnik. Sodelovanjem odličnih pravnikov, izdaje in ureduje dr. Danilo Majaron. VI. leto. — Tisk „Narodne Tiskarne" v Ljubljani 1890. Izhaja 15. dne vsacega meseca v 8⁰.

Soča. Političen tednik. Leto XX. 1890. Urednik M. Koršič, tisk „Hilarijanske Tiskarne" v Gorici. Fol.

Učiteljski Tovariš. Glasilo „Slovenskega učiteljskega društva v Ljubljani". XXX. leto 1890. Izdavatelj in urednik Andrej Žumer, mestni učitelj in c. kr. okrajni šolski nadzornik. Tiska J. R. Miliceva tiskarna v Ljubljani. Izhaja 1. in 15. dan vsakega meseca na celi poli v vel. 8⁰.

Vrtec. Časopis s podobami za slovensko mladino. Tečaj XX. 1890. Založnik in urednik Iv. Tomšić; tiskala Klein in Kovač v Ljubljani. Izhaja vsak mesec po jedenkrat v vel. 8⁰.

Vrtnar. List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh in za sadjarstvo. – Letnik II., v Ljubljani 1890. – Odgovorni urednik Gustav Pirc. — Tisk J. Blaznikovih naslednikov. Založba c. kr. kmetijske družbe kranjske. Izhaja kot priloga „Kmetovalcu".

Zakonik in ukaznik za avstrijsko-ilirsko Primorje. Tečaj XXX., v Trstu 1890. — Izhaja v nedoločenih obrokih.

Zgodnja Danica. Katolišk cerkven list. Tečaj XLIII. 1890. Urednik Luka Jeran. Tiskarji in založniki J. Blaznikovi nasledniki v Ljubljani. Izhaja vsak petek na celi poli v 4⁰.

Zgodovinski zbornik. Priloga „Laibacher Diöcesanblatt-u". Izdavatelj in odgovorni urednik Martin Pogačar. Tisk „Katoliške Tiskarne" v Ljubljani. Izhaja v nedoločenih obrokih na jedni poli.

Laibacher Diöcesanblatt. Jahrgang 1890. 4⁰. Urednik Martin Pogačar; tiskala „Katoliška Tiskarna" v Ljubljani. — (Prinaša mnogo slovenski pisanih razprav.)

II. Zborniki, enciklopedija.

Drobtinice XXIV. letnik. Uredil dr. France Lampè. Založila „Katoliška Družba" za Kranjsko. V Ljubljani 1890. Tiskala „Katoliška Tiskarna". 8⁰. 200 str — (Cena 80 kr.)

Jezičnik. Knjiga Slovenska v XIX. veku. D. XXVIII. leto. Spisal J. Marn. V Ljubljani. Natisnila in založila J. R. Miliceva tiskarna. 1890. Lex. 8⁰. 60 str.

Josipa Jurčiča zbrani spisi. Založila in na svitlo dala „Narodna Tiskarna". Uredil Fr. Levec. IX. zvezek. V Ljubljani 1890. Natisnila „Narodna Tiskarna". 8⁰. (Cena 60 kr.)

Vsebina: Doktor Zober. — Med dvema stoloma.

Knjižnica družbe sv. Cirila in Metoda. Na svitlo daje in zalaga družba. V. zvezek. Tržaško-Koperski škof Matej Ravnikar, slavni pisatelj in pedagog slovenski. V Ljubljani 1890. Tisek J. Blaznikovih naslednikov. 8⁰. 31 str.

Letopis Matice Slovenske za leto 1890. Uredil Anton Bartel. Založila in izdala „Matica Slovenska". V Ljubljani 1890. Natisnila „Narodna Tiskarna". 8⁰. 320 str. (Cena 1 gld.)

Narodna Biblioteka. Snopič 30., 31. in 32. (Grška mythologija posl. Lavoslav Koprivšek) snopič 33. in 34. (Rimska mythologija, posl. Lavoslav Koprivšek). V Novem mestu 1890. Tisk in založba J. Krajc-a; v 16⁰.

Občna zgodovina za slovensko ljudstvo. XIV. snopič. Spisal Josip Starè, kr. profesor višje realke v Zagrebu. Izdala in založila „Družba sv. Mohora v Celovcu." 1890. Tiskarna „Družbe sv. Mohora v Celovcu." 8⁰. 241—400 str.

Slovenska Talija. 55. zvezek: Teharski plemiči. Spisal Anton Funtek. Uglasbil dr. Benjamin Ipavic. Spevoigra v treh dejanjih.

Spisi Krištofa Šmida. IX zvezek. Posl. P. Florentin Hrovat. V Novem Mestu. 1890. Tiskal in založil J. Krajec. 8⁰. 102 str. (Cena 30 kr.).

Vsebina: Hmeljevo cvetje. — Marijina podoba.

Zgodovina farâ Ljubljanske škofije. Izdaje Ant. Koblar. IX. Zgodovina Cerkljanske fare. Spisal Ivan Lavrenčič. Založil Anton Golobič. V Ljubljani. 1890. Tiskala „Katoliška Tiskarna". 8⁰. 158 str. (Cena 90 kr.).

III. Teologiška dela.

a) znanstveno - teologiška dela.

Jeran L. vrednik „Zgodnje Danice". *Okrožnica našega svetega očeta Leona XIII.*, po božji previdnosti Papeža, o najtehtniših dolžnostih krščanskih državljanov; poslovenil in

vravnal. Potrdilo visokočastito knjezoškofijstvo Ljubljansko. V Ljubljani 1890. Samozaložba. Natisnila „Katoliška Tiskarna“. 8⁰. 24 str. (Cena 8 kr.)

Lendovšek Mihael, župnik v Makolah. Ant. Mart. Slomšeka *Pastirski listi*; zbral in uredil. Izdala in založila družba sv. Mohorja v Celovcu. Z dovoljenjem vis. čast. krškega knezoškofijstva. 1890. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohora v Celovcu. 8⁰. 254 str. — (Cena 60 kr.)

Volčič Janez † duhoven ljubljanske škofije. *Življenje preblažene Device Marije* in njenega prečistega ženina sv. Jožefa; popisal. Izdala in založila „Družba sv. Mohora“ v Celovcu. Z dovoljenjem visokočastitega Krškega knezoškofijstva IX. snopič. V Celovcu 1890. Tiskarna družbe sv. Mohora. — Vel 8⁰. 144 str. (Cena 60 kr.)

b) molitveniki ter pobožno-vzpodbudne knjige.

Bartol B. duhovnik. *Hoja za Marijo Devico* ali posnemanje njenih čednostij; po Sebastijanu Zajlerju premonstratencu posnel. Drugi natis. V Celovcu 1890. Tiskala in založila „Tiskarna družbe sv. Mohora“. 16⁰. 220 str. (Cena 50 kr.)

Čigon Karol, duhoven goriške nadškofije, *Skrbi za dušo,* molitvena knjiga za pobožne Slovence; sestavil. 386 str. (Cena 75 kr.).

Gregorič P. Tadej, frančiškanske provincije Ex-Custos in Procurator. *Duhovna samota* ali osemdnevne duhovne vaje v štiriindvajsetih premišljevanjih; po Jožef Pergmayr-ji S. J. spisal. Z dovoljenjem prečast. redovnega predstojništva. Rudolfovo 1890. Založil III. red. Tiskal J. Krajec. (Cena 50 kr.).

Hribar Anton. *Posvečevanje dneva s svetimi mislimi;* v verzih sestavil. V Ljubljani 1890. Založilo „Katoliško društvo detoljubov.“ Tisk „Katol. Tiskarne“ v Ljubljani. 32⁰. 16 str. (Cena 2 kr.).

Križanič dr. Ivan, kanonik. *Tekel ali pravična tehtnica božja;* Slovencem za novo leto 1891. spisal. Z dovoljenjem vis. kn.-šk. lavantinskega ordinarijata. V Mariboru. V založbi kat. tisk. društva. Tisk tiskarne sv. Cirila. 63 str.

Kržič Anton, *Zbirka lepih izgledov.* Duhovnikom v porabo v cerkvi in v šoli; zbral. I. snopič. V Ljubljani 1890. Založila „Kat. Bukvarna“. Natisnila „Katoliška Tiskarna“.

K. Č. duhoven goriške nadškofije. *Skrbi za dušo*! spisal. Z dovoljenjem visokočast. Goriškega nadškofijstva. V Gorici 1890. Založil pisatelj. Tisk „Katoliške Tiskarne“ v Ljubljani. 12⁰. 380 str. (Cena 1 gld.).

L. V. duhoven ljubljanske škofije. *Pobožni otrok* ali podučne in molitvene bukve za mlade kristjane; spisal. Z dovoljenjem visokočast. ljublj. škofijstva. V Ljubljani 1890. Založil Matija Gerber, bukvovez. 222 str.

Majár P. Hrisogon. *Kruh angeljski.* Molitvene bukvice; po slovenski priravnal. Z dovoljenjem visokočastitega ljublj. škofijstva. (Tretji natis). V Ljubljani 1890. Založil in prodaje M. Gerber. 329 str.

Majár P. Hrisogon, mašnik iz reda svetega Frančiška. *Marija, dobra mati pobožnim kristjanom.* — Z dovoljenjem visokočastitega knezoškofijstva ljubljanskega; za osmi natis pripravil in pomnožil. V Ljubljani 1890. Založil in prodaja Janez Giontini, knjigotržec. Tiskal R. Milic v Ljubljani. — 272 str.

Marešič Frančišek. *Molitvenik za dečke;* zbral. Drugo izdanje. Ljubljana 1890. Založil in prodaje Ivan Bonač, knjigovez. Tisk Blaznikovih dedičev v Ljubljani. 32⁰. 282 str. (Cena 30 kr.)

Marešič Fr. *Molitvenik za deklice;* zbral. Drugo izdanje. Ljubljana 1890. Založil in prodaje Ivan Bonač, knjigovez, Tisk Blaznikovih dedičev v Ljubljani. 32⁰. 222 str. — (Cena 30 kr.).

Pintar Lovrenc, duhoven v Radovljici. *Nebeške iskrice* za mladost pa tudi za odraščene ljudi, spisal po najboljših molitvenih bukvah mnogih jezikov. Z dovoljenjem visokočast. ljublj. škofijstva. (Sedemnajsti natis). V Ljubljani 1890. Prodaja založnik Matija Gerber. 186 str.

Volčič Janez, duhoven Ljubljanske škofije. *Vertec nebeški* ali molitevne bukvice za pobožne Slovence; izpisal iz svojega „Verta nebeškega.“ V Ljubljani 1890. Prodaja založnik Matija Gerber, bukvovez. 430 str.

Zupančič Janez, župnik. *Duša spokorna* ali prigovori in zgledi za dušo hrepenečo po spokornosti, ali „*Dušna pomoč* za zdrave in bolne grešnike in pravične“; na svetlo dal. Z dovoljenjem visokočastitega škofijstva. Drugi natis. V Ljubljani 1890. Založila „Družba sv. Vincencija“. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. Dobiva se v „Katol. Bukvarni. — 480 str.

Zupančič Janez, župnik. *Kruh nebeški* ali navod, pobožno moliti in častiti presveto Rešnje telo s trojno mašo in drugimi navadnimi molitvami; na svetlo dal. Četrti pomnoženi natis. V Ljubljani 1890. Založila družba sv. Vincencija. Tisk „Katoliške Tiskarne“. 16⁰. 437 str. (Cena 70 kr.)

Ali znaš? zbirka krščanskih resnic in molitev, ki naj bi jih vsak kristijan znal na pamet. Četrti natis. V Ljubljani 1890. Založilo „Katoliško društvo detoljubov.“ Tiskala Katoliška tiskarna. 16⁰. 32 str. (Cena 4 kr.).

Bratovščina sv. Uršule in njenih tovaršic za srečno zadnjo uro ter za medsebojno kerščansko podučevanje in bratovsko opominjevanje k lepemu življenju. Podučne in molitvene bukvice bratom in sestram te družbe in slehernemu v poduk in spodbudo. Z dovoljenjem visokočast. velike namestnije Ljubljanskega škofijstva. Četrti natis. V Mariboru 1890. Založila Bratovščina. Tisk tiskarne sv. Cirila. 8⁰. 160 str. (Cena 50 kr.).

Cerkvene pesmi. V Ljubljani 1890. Natisnil in založil J. R. Milic. 16⁰. 18 str. (Cena 5 kr.).

Dobra spoved. IV. Obtožba grehov. V Ljubljani 1890. Založilo „Katoliško društvo detoljubov.“ Tisk „Katol. Tiskarne.“ (Keršč. detoljub“ 1890. III. Priloga). (Cena 2 kr.).

Mala zakladnica. Zbirka krajših molitev in pobožnosti z obilnimi odpustki. Drugi natis. V Ljubljani 1890. Založilo „Katoliško društvo detoljubov“. Tiskala „Katol. Tiskarna“. 16⁰. 39 str. (Cena 5 kr.).

Prvi petek vsakega meseca božjemu srcu Jezusovemu posvečen. Pouk, molitve in pesmi. Izdala in založila bratovščina presvetega Marijnega rožnega venca v Makolah. Z dovoljenjem veleč. knezoškof. lavant. ordinarjata v Mariboru. 1890. Natisnila tiskarna sv. Mohora v Celovcu. (Cena 15 kr.).

IV. Dela spadajoča v krog pravnega in državnega znanstva, politike, národne ekonomije.

Lampe dr. Francè, *Obrambni govori*; Slovencem v premislek in prid sestavil. V Ljubljani 1890. (Cena 40 kr.).
(Ti govori so prihajali na dan v prilogah „Duh. Pastirja“.)

Einspieler Andrej, monsignor †. *Politični katekizem* za Slovence; spisal. Za sedanje razmere prenaredil in pomnožil Filip Haderlap. Na svitlo dal in založil Gregor

Einspieler, župnik in deželni poslanec, 1890. Tisk tiskarne „Družbe sv. Mohora v Celovcu.“ 8°. 102 str. (Cena 20 kr.).

V. Medicinska dela.

Bleiweis-Trsteniški vitez Demeter. *Navod strežnikom in strežnicam, kako poslovati v deželnej blaznici;* prevel. Priredil po dr. Schaefer-ju za deželno blaznico kranjsko primarij blaznice. Založil deželni odbor kranjski. Natisnila Klein in Kovač.

Keesbacher dr. Friderik, c. kr. vladni svetnik in zdravstveni poročevalec za Kranjsko. *Egiptovska bolezen* na očeh, in sredstva, s katerimi je moč se boriti zoper njo. V Ljubljani 1890. Natisnila in založila Klein in Kovač. m. 8°. 15 str.

VI. Filozofiška dela.

Lampe dr. Fr. *Dušeslovje*; napredujočim Slovencem napisal. II. zvezek. V Ljubljani 1890. Izdala in založila „Matica Slovenska“. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. 8°. 528 str. (Cena 1 gld.).

VII. Pedagogiška dela.

a) teoretsko-pedagogiške knjige:

Gabršček Fran. *Pedagogiški letnik;* uredil. IV. leto. Izdalo in založilo „Pedagogiško društvo“ v Krškem. V Ljubljani 1890. — Natisnila J. R. Milic. vel. 8°. 274 str. (Cena 1 gld. 50 kr.).

Kos Franc dr. *Vzgojeslovje.* V Ljubljani 1890. Založila „Matica Slovenska“. Tiskal R. Milic. 8°. 144 str. (Cena 1 gld.).

b) šolski učbeniki:

Fon J. k. k. Gymnasiallehrer. *Deutsch-slovenisches Wörter-Verzeichnis* zu Prosch und Wiedenhofers deutschem Lesebuche für die I. Classe der Gymnasien und verwandter Lehranstalten; verfasst von. Wien. Verlag von Carl Graeser. 1890. 8°. IV—120 str. (Cena 90 kr.).

Jesenko Janez. *Zemljepis za prvi razred srednjih šol.* Drugi popravljeni in skrajšani natis; spisal in založil. V Ljubljani 1890. Tisk „Narodne Tiskarne“. 8°. 88 str. (Cena 40 kr.).

Končnik Peter. *Četrto berilo* za občne ljudske šole in nadaljevalne šole; sestavil. (Tiskano brez premene kakor leta 1888.) Na Dunaji 1890. Cesarsko-kraljeva zaloga šolskih knjig. Natisnil Karol Gorišek na Dunaji. 8°. 328 str. (Cena 60 kr.).

Končnik Peter. *Slovenska slovnica* za občne ljudske šole. (Tiskana brez premene kakor l. 1889.) Na Dunaji 1890. Cesarsko-kraljeva zaloga šolskih knjig. Natisnil Karol Gorišek na Dunaji. 8°. 298 str. (Cena 45 kr.).

Lesar Anton. *Liturgika* ali sveti obredi pri vnanji službi božji. Za gimnazijalno, realno in sploh odraslo mladost. Tretji pregledani natis. V Ljubljani 1890. Tiskala in založila Kleinmayr & Bamberg. 8°. 192 str. (Cena 1 gld. 15 kr.).

Majcen Gabrijel. *Šolske pesmi;* nabral in izdal. Tretja stopnja. (Na podlagi tretjega in četrtega berila.) Založil Th. Kaltenbrunner. Maribor 1890. Tiskala tiskarna „Styria“ v Gradcu. m. 8°. 89 str. (Cena 35 kr.).

Miklosich Ivan. *Začetnica in prvo berilo* za občne ljudske šole. (Tiskana brez premene kakor leta 1889.). Na Dunaji 1890. Cesarsko-kraljeva zaloga šolskih knjig. Natisnil Karol Gorišek. vel. 8°. 106 str. (Cena 24 kr.).

Močnik Fr. dr. vitez. *Četrta računica* za občne ljudske šole. Jednajsto predelano izdanje. Na Dunaji 1890. Cesarsko-kraljeva zaloga knjig. Natisnil Karol Gorišek. 8°. 74 str. (Cena 16 kr.).

Močnik dr. Fr. vitez. *Tretja računica* za občne ljudske šole. Štirinajsto predelano izdanje. Na Dunaji 1890. Cesarsko-kraljeva zaloga šolskih knjig. Natisnil Karol Gorišek. 8°. 54 str. (Cena 13 kr.).

Močnik Fr. dr. vitez. *Druga računica* za občne ljudske šole. Sedemnajsto predelano izdanje. Na Dunaji 1890. Cesarsko-kraljeva zaloga šolskih knjig. Natisnil Karol Gořišek. 8°. 55 str. (Cena 12 kr.).

Močnik Fr. dr. vitez. *Prva računica* za občne ljudske šole. Dvanajsto izdanje. (Tiskano brez premene kakor leta 1889.) Na Dunaji 1890. Cesarsko-kraljeva zaloga šolskih knjig. Natisnil Karol Gorišek. 8°. 40 str. (Cena 8 kr.).

Pravotnik Andrej. *Mali šolski besednjak* slovenskega in nemškega jezika; obširno pomnožil in popravil. Peti natis. Ljubljana 1890. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr & Bamberg. 8°. 211 str. (Cena 90 kr.).

Razinger A. in Žumer A., ljudska učitelja. *Abecednik* za slovenske ljudske šole; sestavila. Sedmi pregledani natis. V Ljubljani 1890. Natisnila in založila Kleinmayr & Bamberg. 8°. 80 str. (Cena 20 kr.).

Drugo berilo in slovnica za občne ljudske šole. (Tiskano brez premene po izdanji od leta 1889.) Na Dunaji 1890. Cesarsko-kraljeva zaloga šolskih knjig. Natisnil Karol Gorišek na Dunaji. 8°. 220 str. (Cena 35 kr.).

Mali katekizem za občne ljudske šole. (Tiskan brez premene kakor leta 1889.) Na Dunaji 1890. Cesarsko-kraljeva zaloga šolskih knjig. Natisnil Karol Gorišek. 8°. 48 str. (Cena 8 kr.)

Sveti listi, berila in evangelji za nedelje in praznike celega leta in vse dni svetega posta. Z navadnimi molitvami pri službi božji. (Tiskani brez premene kakor leta 1888.) Na Dunaji 1890. Cesarsko-kraljeva zaloga šolskih knjig. Natisnil Karol Gorišek. 8°. 333 str. (Cena 46 kr.).

c) knjige za mladino:

Hrovat P. Florentin. *Spisi Krištofa Šmida* IX. zvezek: „Hmeljevo cvetje“. — „Marijina podoba“; poslovenil. — V Novem Mestu 1890. Tiskal in založil J. Krajec. 8°. 102 str. (Cena 30 kr.) — (Glej: II. Zborniki).

Hubad Fr. *Pripovedke za mladino*, III. zvezek. V Ljubljani 1890. Založil J. Giontini. Tiskal W. Blanke v Ptuji. 8°. 71 str. (Cena 20 kr.).

Kosi Anton učitelj v Središči. *Narodne legende* za slovensko mladino; nabral, izdal in založil. I. zvezek. V Ptuji 1890. Natisnil W. Blanke. m. 8°. 39 str. (Cena 18 kr.).

Kosi Anton, učitelj v Središči. *Narodne legende* za slovensko mladino; nabral, izdal in založil. II. zvezek. V Ptuji 1890. Natisnil W. Blanke. m. 8°. 42 str. (Cena 20 kr.).

Kržič Anton. *Angeljček*. Otrokom učitelj in prijatelj; izdal. V. zvezek. V Ljubljani 1890. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. 8°. 48 str. (Cena 10 kr.).

Leban Janko, učitelj v Avberu pri Sežani, *Iskrice*. Zbirka pesmij in povestij. II. zvezek. Založil in tiskal Rudolf Milic. V Ljubljani 1890. 16°. 48 str. (Cena 15 kr.).

Nedeljko Fr., *Don Kišot iz la Manche,* vitez otožnega lica; slovenski mladini prosto priredil. V Ljubljani 1890. Založil Matija Gerber. Tiskala „Narodna Tiskarna“. 8°. 80 str. (Cena 20 kr.).

Ravnikar Jernej, slovenski učitelj. *Tržaško-koprski škof Matej Ravnikar*, slavni pisatelj in pedagog slovenski; v spomin razkritja spomeniške plošče v 13. dan julija 1890. l. v njegovi rojstveni hiši na Vačah, slovenski mladini poklonil. Z eno podobo. V Ljubljani 1880. Izdala in založila „Družba sv. Cirila in Metoda.“ 8⁰. 31 str. (Cena 10 kr.). — (Glej II. Zborniki).

Vakaj Alojzij. *Božič pridnim otrokom;* slovenski mladini poklonil. Leto prvo. Izdal in založil pisatelj. Maribor 1890. — Tisk tiskarne „sv. Cirila“ v Mariboru. m. 8⁰. 48 str. (Cena 15 kr.).

J. Giontinijeva *Knjižnica za otroke*: 1. Ne bodi radoveden. 2. Božje okó bdí. 3. Ivan Hromec. 4. Jurijče in Zorka. 5. Lehkomiselna prijatelja. 6. Mati in sin. 7. Ne vôdi nas v izkušnjavo! 8. Otroci v gozdu. 9. Soseda. 10. Uboga družina. 11. Ubožni Tonče. 12. Vihar na morji. V Ljubljani. Založba J. Giontinijeva. Tisk c. in kr. dvorne tiskarne Karola Prochaske v Tešinu. (Cena vseh 12 knjižic 60 kr.).

Popis praznovanja 40letnega vladanja Nj. Veličanstva presvitlega cesarja Franca Jožefa I. in blagoslovljenja nove Franc-Jožefove šole in nove šolske zastave. Šolski mladini v Černomlji v spomin 1890. Tiskal J. Krajec v Rudolfovem. 8⁰. 32 str.

VIII. Filologiška dela in spisi iz književne zgodovine.

Marn J., *Jezičnik.* Knjiga Slovenska v XIX. veku. D.; spisal. XXVIII. leto. V Ljubljani. Natisnila in založila J. R. Miličeva tiskarna. 1890. Lex. 8⁰. 60 str. (Glej: II. Zborniki.)

Oblak V., *Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen.* Separatabdruck aus dem Archiv für slavische Philologie. Leipzig 1890. 8⁰. 247 str.

Pečnik Carl. Jos. *Praktisches Lehrbuch der slovenischen Sprache* für den Selbstunterricht. Kurzgefasste theoret.-pract. Anleitung die slov. Sprache in kürzester Zeit durch Selbstunterricht leicht zu erlernen. Wien. Pest. Leipzig. A. Hartlebens Verlag. 8⁰. 191 str. (Cena 1 gld. 10 kr.).

Perušek R., *Zloženke v novej slovenščini.* (Posebej natisneno iz izvestja novomeške gimnazije za l. 1890. V Novem Mestu 1890. Tiskal J. Krajec. O trošku pisateljevem. vel. 8⁰. 42 str.

IX. Zgodovinska dela, životopisi, spominske knjige.

Flegerič Božidar. *Doktor Štefan Kočevar*, rodoljub in pisatelj slovenski; spisal in založil. V Ljubljani 1890. Natisnila „Narodna Tiskarna“. m. 8⁰. 63 str. (Cena 40 kr.).

Lavrenčič Ivan. *Zgodovina Cerkljanske fare*; spisal. IX. zvezek „Zgodovina farâ Ljubljanske škofije.“ Založil Anton Golobič. V Ljubljani 1890. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. 8⁰. 158 str. (Cena 90 kr.). (Glej: II. Zborniki.)

Rakež Jožef. *Spominski listi*; vredil. Izdalo slovensko akademično društvo „Triglav“ v Gradci.

Rákuša Fran, nadučitelj. *Slovensko petje v preteklih dobah*. Drobtinice za zgodovino slov. petja; spisal, izdal in založil. V Ljubljani 1890. Natisnila „Narodna Tiskarna“. m. 8⁰. 171 str. (Cena 80 kr.).

Starè Josip, kr. profesor višje realke v Zagrebu. *Občna zgodovina* za slovensko ljudstvo; spisal. Izdala in založila „Družba sv. Mohora v Celovci.“ XIV. snopič 1890. Tiskarna „Družbe sv. Mohora v Celovcu.“ 8⁰. — 241 do 400 str. (Glej: II. Zborniki.)

Strelec Ivan, učitelj. *Zgodovinske črtice o narodni čitalnici v Ptuji*; ob petindvajsetletnici sestavil. Samozaložba. V Mariboru 1889. Tiskarna sv. Cirila 8⁰. 27 str.

Voh Jernej, bivši vikarij Konjiški. *Škofova mati Neža Napotnik* po domače Lipačka s Tepanjskéga vrha; napisal. Životopisne črtice. V Mariboru 1890. — Kot rokopis ponatisnila tiskarna sv. Cirila. m. 8⁰. 15 str.

X. Starinarska dela.

Koprivšek Lavoslav, c. kr. gimnazijalni profesor. *Grška mythologija*. Po nemški mythologiji Grkov in Latincev H. Viljema Stolla, poslovenil. Novomesto 1890. Natisnil in založil J. Krajec. „Narodne bibliotheke“ 30., 31. in 32. snopič. 12⁰. str. 145 - 311. (Cena 45 kr.). — (Glej razpredelek: II. Zborniki).

Koprivšek Lavoslav, c. kr. gimnazijalni profesor. *Rimska mythologija*. Po nemški mythologiji Grkov in Latincev H. Viljema Stolla; poslovenil. Novomesto 1890. Natisnil in založil J. Krajec. „Narodne biblioteke“ 33. in 34. snop. str. 315—406 (+ XVII.) (Cena 30 kr.) — (Glej razpredelek: II. Zborniki).

XI. Geografska, potopisna, národopisna dela.

XII. Matematiška in astronomska dela.

XIII. Priródopisna, fizikalna, kemijska dela.

XIV. Dela spadajoča v krog trgovine, obrta, industrije, rudarstva, arhitekture.

Kunc Matija. *Knjiga krojaštva* način prikrojevalne umetnosti po sorazmerni teoriji za samopouk in za podlago pri šolskem pouku. Z 10. velicimi tabelami in 50. izvirnimi vzorci; merilno tabelo in z dodatkom slovarčka za krojaško obrt; založil. V Ljubljani 1890. Samozaložba. Natisnila Klein in Kovač. 8⁰. 55 str. (Cena 4 gld. 20 kr.).

Romih dr. Tomaž, učitelj meščanske šole na Krškem. *Temeljni nauk o knjigovodstvu.* (I. Jednostavno knjigovodstvo). Novomesto 1890. Tiskal in založil J. Krajec. 8⁰. 104 str. (Cena 70 kr.).

XV. Dela katerim je predmet ratarstvo, živinarstvo, sadjarstvo, gozdarstvo, domače gospodarstvo.

Dular Franjo, živinozdravnik. *Domači živinozdravnik;* za potrebe kmetskega stanú; spisal. Izdala in založila „Družba sv. Mohorja“ v Celovci. — Z dovoljenjem visokočastitega krškega knezoškofijstva. 1890. Tiskarna družbe sv. Mohora v Celovcu. — 8⁰. 221 str.

Pleiweis Magdalena. *Slovenska kuharica* ali navod okusno kuhati navadna in imenitna jedila; spisala in na svitlo dala. — Tretji pomnoženi natis. V Ljubljani 1890. Založil H. Ničman. Tiskal Rudolf Milic. 8⁰. 320 str. (Cena 1 gld. 50 kr.).

XVI. Vojaške knjige.

Komel Andrej plemeniti Sočebran, c. kr. major v pokoji. *Organizacija vojstva* cesarskim in kraljevskim vojakom v pouk v vprašanjih in odgovorih; slovenski in nemški spisal. V Celovci 1890. Tiskarna družbe sv. Mohora. 16⁰. 41 str. (Cena 20 kr.).

Komel Andrej pl. Sočebran, c. kr. major v pokoji. *Službovnik* za ces. in kralj. vojsko. Tretji del. Pehota in lovska četa; poslovenil in založil. Ljubljana 1890. Založil pisatelj. Tiskala „Narodna Tiskarna“. 16⁰. 36 str (Cena 15 kr.).

Komel Andrej pl. Sočebran, c. kr. major v p. *Vežbovnik* (Exercier-Reglement) za cesarske in kraljeve peščete; poslovenil in založil. V Celovci 1890. — Natisnila tiskarna družbe sv. Mohora. 16⁰, 63 str. (Cena 20 kr.).

XVII. Leposlovna dela.

Aškerc Anton. *Balade in Romance;* napisal. V Ljubljani 1890. Tisk in zaloga „Kleinmayer-ja & Bamberga“. 8⁰. 155 str. (Cena 1 gld. 30 kr.).

Wiesthaler Fr. *Valentina Vodnika izbrani spisi*; uredil. V Ljubljani 1890. Založila Matica Slovenska. Tiskala Blaznikova tiskarna. 8⁰. 311 str. (Cena 1 gld.)

Dom in Svet. (Glej: I. Časopisi.)

Ljubljanski Zvon. (Glej: I. Časopisi.)

Vrtec. — (Glej: I. Časopisi).

Josipa Jurčiča zbrani spisi. (Glej: II. Zborniki.)

Teharski plemiči. — (Glej: II. Zborniki).

XVIII. Umetniška dela. (Glasbena, slikarska dela.)

Foerster Anton. *Cantica Sacra.* Zbirka cerkvenih pesmi za moški zbor; uredil. Založil in prodaja R. Milic v Ljubljani. (Cena trdovezanemu zvezku 1 gld.).

Foerster Anton. *Teoretično-praktična klavirska šola;* spisal. Op. 40. IV. zvezek. V Ljubljani. Založila „Glasbena Matica“. Natisnila „Engelmann in Mühlberg“ v Lipsiji. vel. 4⁰. (Cena 1 gld. 30 kr.).

Hladnik Ig. *Petnajst Obhajilnih pesem* za mešani zbor; zložil in izdal. Op. 14. V Ljubljani 1890. Tiskali Blaznikovi nasledniki. 4⁰. 10 str. (Cena 50 kr.).

Hribar P. Angelik in Sattner P. Hugolin. *13 Božičnih pesem*; za mešani zbor zložila. V Ljubljani 1890. Založil „Frančiškanski samostan“. Tiskal R. Milic. vel. 8⁰. 15 str. (Cena 50 kr.).

Nedvěd Anton. *Glasbena Matica. Šest moških zborov;* uglasbil. Založila in izdala „Glasbena Matica“ v Ljubljani 1889. Natisnila Jos. Eberle & Co. na Dunaji. Vel. 8⁰. 11 str.

Vsebina: 1. Pevčeva molitev; 2. Ljubezen in pomlad; 3. Lahko noč; 4. Planinsko dekle; 5. Popotna pesem; 6. Pri poroki.

Pogačnik Ivan, orgljar v Vipavi. *Štiri himne Kraljici sv. rožnega venca.* Op. 4.

Národne pesni z napevi. Nabral v tuhinjski dolini Srečko Malenšek, čveteroglasno postavil Fran Gerbić. III. Na svitlo dala in založila „Glasbena Matica“ v Ljubljani. Natisnili J. Blaznikovi nasledniki. 1890. 8⁰. 24 str.

Suae carae uxoris sorori Balbinae Smolé dedicatum *3 Ave Maria* pro una voce cum organo aut harmonium composuit Antonius Nedvěd. Edidit „Glasbena Matica“. Labaci 1890. Natisnil Jos. Eberle et Comp. v Beču. vel. 8⁰.

XIX. Knjige za prosti národ, koledarji, spisi prigodniki.

Haderlap Filip Jurjev v Celovcu; *Koroške bukvice* slovenskemu ljudstvu v poduk in kratek čas; izdaja in zaklada. 16. in 17. zvezek. Tiska J. Krajec v Rudolfovem. 1890. 481—544 str. 16⁰. (Cena snopiču 10 kr.).

Križanič dr. Ivan, kanonik. *Bela žena ali Prva reč med štirimi poslednjimi;* spisal Slovencem za novo leto 1890. V Mariboru. Založba katol. tiskov. društva. Tisk tiskarne sv. Cirila. m. 8⁰. 61 str. (Cena 17 kr.).

Sattler J., župnik. *Slike Sv. Križa pri Mariboru,* razložene v osemnajstih govorih; spisal. Sv. Križ pri Mariboru 1890. Lastna založba. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 139 str.

Zavrtanik Anton. *Loterist.* Šaloigra v jednem dejanji; spisal. V Gorici 1889. Tiskal in založil A. M. Obizzi. 8⁰. 32 str. (Cena 20 kr.).

Žiltir Mart. *Leo Taxil. Izpovedanja bivšega prostomiselca;* iz francoščine preložil. V Ljubljani 1890. Samozaložba. Tisek „Katoliške Tiskarne“. 8⁰. 281 str. (Cena 60 kr.).

Blaženi mučenec Janez Gabriel Perboár, misijonar iz družbe sv. Vincencija Pavljanskega. V Ljubljani 1890. Založila „Družba sv. Vincencija Pavljanskega“. Tisk Blaznikovih naslednikov. m. 8. 40 str. (Cena 10 kr.)

Dve čudapolni pravljici za slovenski narod. I. Peter Krunov, rešitelj treh zakletih vitezov. II. Okamenjenci na Blanskem gradu. V Ljubljani. V založbi in na prodaj pri J. Giontiniju v Ljubljani. 1890. 8⁰. 32 str.

Mali Vseznalec, ali zbirka lahko izpeljivih poskusov iz fizike, mehanike, aritmetike in glumarstva, smešnic, zastavic z navodom o punktiranji ali geomancij. Založil J. Giontini. V Ljubljani 1890. Tiskal W. Blanke v Ptuji. (Cena 30 kr.).

Nemški Pavliha v slovenski obleki. Knjižica polna smešnih povestij za kratek čas. Prevod iz nemščine. V Ljubljani 1890. Založil in prodaja Janez Giontini, bukvar. 8⁰. 78 str. (Nov natis.)

Slovenske Večernice za pouk in kratek čas. Izdala in založila „Družba sv. Mohora“ v Celovcu. Štiri in štirideseti zvezek. Z dovoljenjem visokočastitega krškega knezoškofijstva. 1890. — Natisnila tiskarna „Družbe sv. Mohora“ v Celovcu. 8⁰. 127 str.

Ilustrovan narodni koledar za navadno leto 1891. Uredil, izdal in založil Dragotin Hribar. V Ljubljani. — Tiskala „Narodna Tiskarna.“ 4⁰. 104 str. (Cena 50 kr.)

Vsebina: Navadni kalendarij. — Zabavni del: Dr. Jernej Zupanec; Božidar Raić; Janez Šubic; Ivan Dolinar; Razgled po svetu.

Koledar „Družbe sv. Mohora“ za navadno leto 1891. Na svitlo dala in založila „Družba sv. Mohora“ v Celovcu. V Celovcu 1890. Tiskarna družbe sv. Mohora. vel. 8⁰. 128 str. (Cena 60 kr.).

Koledar katoliškega tiskovnega društva v Ljubljani za leto 1891. Namenjen zlasti slovenski duhovščini. Tretji letnik. V Ljubljani 1890. Izdalo in založilo „Katoliško tiskovno društvo“. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. 16⁰. 114 str. (Cena 1 gld. 20 kr.).

Popotnikov koledar za slovenske učitelje. Leto 1891 s popolnim imenikom šolsk. oblastnij, učiteljišč, ljudskih šol in učiteljskega osobja po Južno-Štirskem, Kranjskem, Primorskem in slovenskem delu Koroškega po stanju v začetku šolskega leta 1890/91. V. leto. — Sestavil in založil Mihael J. Nerat, nadučitelj in Popotnikov urednik v Mariboru. — Maribor. Tisk tiskarne sv. Cirila. 8⁰. 182 str. (Cena 1 gld. 25 kr.).

Velika Pratika za navadno leto 1891, ki ima 365 dni. Na svitlo dala c. kr. kmetijska družba. V Ljubljani 1890. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 16⁰. (Cena 15 kr.).

Vsebina: Navadni kalendarij. — Sejmi. — Nadvojvodinja Marija Valerija in nadvojvoda Franc Salvator. — Andrej baron Winkler, c. kr. deželni predsednik kranjski. — Dr. Anton Jožef Gruscha, nadškof dunajski. — Pogovor pod lipo. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — Naznanila.

Mala pratika za navadno leto 1891, ki ima 365 dni. Na svitlo dala c. kr. kmetijska družba. V Ljubljani 1890. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 16⁰. (Cena 13 kr.).

Slovenska pratika za navadno leto 1891, ki ima 365 dni. V Ljubljani 1890. Tiskala in založila Kleinmayr & Bamberg. 16⁰. (Cena 13 kr.).

Viseča pratika za leto 1891. V Rudolfovem. Tiskal in založil J. Krajec.

XX. Različne tiskovine.

Letno poročilo o deželni vinarski, sadjarski in poljedelski šoli na Grmu pri Rudolfovem za šolsko leto 1888/9, Spisalo vodstvo. V Ljubljani 1890. Izdal in založil deželni odbor kranjski. Tisk J. Blaznikov v Ljubljani. 8⁰. 16 str.

Letno poročilo I. mestne petrazredne deške ljudske šole v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na konci šolskega leta 1889/90. Založila I. mestna petrazredna deška šola v Ljubljani. Tiskarna R. Miliceva.

Letno poročilo II. mestne petrazredne deške ljudske šole v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na konci šolskega leta 1889/90. Založila II. mestna petrazredna deška šola v Ljubljani. Tiskarna R. Miliceva. 8⁰. 19 str.

Letno poročilo mestne sedemrazredne dekliške ljudske šole v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na konci šolskega leta 1889/90. Založila sedemrazredna mestna dekliška šola v Ljubljani. Tiskarna R. Miliceva. 8⁰. 14 str.

Letno poročilo štirirazredne deške in dvorazredne dekliške šole v Kranji koncem šolskega leta 1889/90.

Letno poročilo štirirazredne deške ljudske šole v Škofji Loki koncem šolskega leta 1889/90.

Letno poročilo štirirazredne deške ljudske šole v Kamniku koncem šolskega leta 1889/90.

Letno poročilo trirazredne dekliške ljudske šole v Kamniku koncem šolskega leta 1889/90.

Letno poročilo trirazredne ljudske šole v Mengši koncem šolskega leta 1889/90.

Letno poročilo štirirazredne ljudske šole v Krškem koncem šolskega leta 1889/90.

Letno poročilo štirirazredne deške ljudske šole v Rudolfovem koncem šolskega leta 1889/90.

Letno poročilo štirirazredne ljudske šole v Metliki koncem šolskega leta 1889/90.

Letno poročilo štirirazredne ljudske šole v Postojini koncem šolskega leta 1889/90.

Letno poročilo narodnih šol v ljutomerskem okraji koncem šolskega leta 1889/90.

Ima spise: 1. Verženski vojvode, spisal L. Janžekovič; 2. Zemljepisna črtica, sestavil J. Kryl; 3. Nekaj o pridelovanji sočivja; spisal T. Pušenjak.

Letopis Narodne Čitalnice v Ljubljani začetkom leta 1890. Založila „Narodna Čitalnica". Tisk J. Blaznikov. — 8⁰. 28 str.

Poročilo o javnih in privatnih ljudskih šolah deželnega stolnega mesta Ljubljane ob konci šolskega leta 1889/90. Na svetlo dal c. kr. mestni šolski svèt ljubljanski. — Uredil prof. Fr. Levec, c. kr. okrajni šolski nadzornik. V Ljubljani 1890. Založil c. kr. mesti šolski svèt ljubljanski. Tiskal R. Milic. vel. 8⁰. 123 str.

Pravila prvega ljubljanskega uradniškega konsumnega društva. „Vpisana zadruga z omejenim poroštvom." — Ljubljana. Samozaložba. Natisnila „Narodna Tiskarna" v Ljubljani. 8⁰. 20 str.

Prvo letno poročilo podpornega društva za slovenske visokošolce na Dunaju ustanovljenega l. 1888. o vladarski štiridesetletnici Nj. Veličanstva cesarja Franca Jožefa I. Na Dunaji 1890. Izdalo in založilo društvo. Tiskala tiskarna dvornih gledišč, odgovoren Anton Rimrich. m. 8⁰. 15 str.

Prvi slovenski popis fizikalnih aparatov s podobami, cenami ter navodom, kako jih rabiti. Izdeluje jih tvrdka dr. Houdek in Hervert v svoji tovarni za fizikalne aparate in geometrične modele v Pragi v Kaprovi ulici št. 10. Navod sestavil modroslovja doktor Tomaž Romih. V Pragi 1890. Založila tvrdka. Natisnil Edv. Beaufort.

Računski zaključek mestne hranilnice ljubljanske za prvo upravno dobo od dne 1. oktobra 1889. leta do dne 31. decembra 1890. leta. V Ljubljani. Založila mestna hranilnica ljubljanska. — Natisnila Klein in Kovač.

Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda. IV. Izdalo in založilo vodstvo. V Ljubljani 1890. Tiskala „Katoliška Tiskarna". m. 8⁰. 48 str.

Dodatek.

(Različne tiskovine iz prejšnjih let, ki v „Bibliografiji slovenski“ še niso bile objavljene. V dopolnilo dodal Gašpar Križnik.)

Pod lipo ali zbirka raznih spisov, to je pripovedek, novic, podukov i. t. d., odmenjena slovenskemu ljudstvu. Je na svétlo dajal po mesečnih snopičih Jožef Godina-Vrdelski v Trstu leta 1869. Založnik izdajatelj. Tisk avst. Lloyda. 8⁰. 292 str.

Štajarski gospodar. List za prospeh kmetijstva. Izdaje štajarska kmetijska družba v Gradcu Prevod nemškega izvirnika. I. tečaj 1869. 4⁰. (Izišlo deset tečajev (1869 do 1879). — (Izhajal na vsake štirinajst dni v mesecu, 24krat v letu. Od leta 1879 izhaja imenovani list kot priloga „Slovenskega Gospodarja“).

Črm ali vrančni prisad, jegovi vzroki, kako se spozna, in kako se pred njim obvarovati. V Gradcu, 28. septembra 1868. 8⁰. 8 str.

Drobtinice iz zgodovine župnije Šmihelske. V spomin podane dobrotnikom novih šmihelskih zvonov. Spisal Anton Peterlin, župnik. Novomesto 1889. Založila šmihelska cerkev. Natisnil J. Krajec. 8⁰. 28 str.

Jurij Štrkelj najde zaklad. Domača povest. Spisal Ivan Zarnik. Založnik France Keber, bukvovez v Kamniku. Tisk J. Skaza in drugih v Mariboru. 1872. 8⁰. 24 str.

Popis sloveče Postojnske jame na Kranjskem. Postojna 1880. Natisnil M. Šeber. 12⁰. 38 str.

Odgovor na pitanja iz Kranjske od Gašpara Križnika črevljara. (Arhiv za povjestnicu jugoslavensku. Knjiga XII. U Zagrebu 1885. 8⁰. str. 142—144).

Koga naj volimo? (Koga bomo volili?) Beseda namenjena našim rojakom. Izdala štajerska družba za izobraževanje ljudstva. V Gradcu 1870. 8⁰. 4 str.

Kako se nam je pri volitvah v deželni zbor obnašati? Izdalo katoliško tiskovno društvo v Mariboru avgusta meseca 1871 snopič II. V Mariboru. Založilo katoliško-tiskovno društvo. Tiskali F. Skaza in drugovi. 8⁰. 16 str.

Zbirka rimskih norcev. Nabral na Dernovem pri Leskovcu Franjo Jarc, župnik na Mirni. — Založil pisatelj. — Tisk „Katoliške Tiskarne“ v Ljubljani.“ 1883. 8⁰. 30 str.

Kamniški okraj. (Zemljevid). Narisal Valentin Burnik, nadučitelj. Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani. Izdal in založil c. kr. okrajni šolski svèt v Kamniku. (Okoli 1886. l.)

Vojvodstvo Kranjsko. Narisal O. F. Bauer. Založil Edvard Hölzel na Dunaju. (Okoli 1886. l.). (Zemljevid z nemško-slovenskimi imeni).

Pravila kranjskega društva za umno čebelarstvo. Založilo kranjsko čebelarsko društvo. — Natisnila J. Blaznikova tiskarna v Ljubljani 1871. 8⁰. 6 str.

Pravila „Narodne Čitalnice“ na Vranskem. V Ljubljani 1869 tiskal Blaznik. Založil odbor. 8⁰. 8 str.

Dobri otrok. Molitvena knjižica za pobožno katoliško mladino. Obsega razun navadnih molitev tudi navod, kako je streči pri sv. maši. Sestavil P. Hrisogon Majar, duh. pom. v Klanjcu na Hrvaškem. Insbruk. (Okoli 1888. l.) Založil J. Knitel. 24⁰. 256 str.

Duhovno veselje. Molitvenik za verne kristjane. Obsega jutranje, večerne, mašne, izpovedne, obhajilne molitve, izbrane molitve o praznikih gospodovih, matere božje, svetnikov in o raznih priložnostih, večinoma z odpustki obdarjene; litanije, križev pot, cerkvene pesni in najpotrebniše iz kršanskega nauka. Spisal P. Hrisogon Majar. Z dovoljenjem knezoškofijstva Lavantinskega. V Ašahu. (Okoli 1889. l.) Založil A. Hager. — Tiskal W. Blanke. 23⁰. 391 str.

Hvalite Boga! Zbirka najboljših molitev za katoliške kristjane. (Razprostrti tisek). V Insbruku 1886. Založil Ignacij Knitel. 12⁰. 447 str.

Ključ nebeških vrat. Molitvena knjiga za pobožne katoliške kristjane, ki hočejo izveličati svojo dušo. Insbruk. (Okoli 1888. l.). Založil J. Knitel. 12⁰. 320 str.

Ljubezen otrok do Jezusa. Katoliška poučna in molitvena knjižica za pobožne otroke. Insbruk (Okoli 1888. l.). Založil J Knitel. 32⁰. 128 str.

Marija pomagaj na Brezjah in čudne dogodbe na tem kraji. V Ljubljani 1885. Založil S. Gabrielčič na Brezjah. Nat. Klein in Kovač (Eger) 12⁰. 24 str.

Marija vedna naša pomočnica, prosi za nas! Popolna katoliška molitvena knjiga za pobožne kristjane, posebno za goreče častilce „Marije Matere Božje“. Insbruk. (Okoli 1888. l.). — Založil J. Knitel. 18⁰. 384 str.

Nedolžnost v pobožnosti. Molitvena knjižica za katoliško mladino. Z dovoljenjem visokočast. ljubljanskega škofijstva. Insbruk. (Okoli 1888. l.). Izdajatelj Ignacij Knitel. 12⁰. 191 str.

Pot v nebeško domovino ali potrebne molitve katoliškimu kristjanu, da se mu odpró po smerti sveta nebesa. Iz nemškega od preč. knezoškofijstva v Briksnu dovoleniga molitvenika poslovenena molitvena knjiga. Insbruk 1888. Založil Ignacij Knitel. 12⁰. 335 str.

Spomini svetiga misijona. Z dovoljenjem visoko častitega ljubljanskega škofijstva 18. avgusta 1868. V Ljubljani 1868. Založila Ana Valjavec. Obseg: Poduk in molitve; pesmi: sveti misijon, misijonski križ, misijonski zvon. (Od Slomšeka in Virka). Natisnil J. Blasnik. 16⁰. 16 str.

Steza v sveti raj. Molitvena knjiga za pobožne katoliške kristjane, ki hočejo izveličati svojo dušo. Iz nemške od preč. knezoškofijstva dovoljene molitvene knjige poslovenil o. N. Tretji natis. Lastnik in izdajatelj: Ignacij Knitel v Insbruku 1888. 12⁰. 319 str.

Sveta nebesa. Molitvena knjiga z vsemi potrebnimi in navadnimi molitvami za izveličanje pobožnih katoličanov. Iz nemške od preč. knezoškofijstva dovoljene molitvene knjige poslovenil o. N. Drugi popravljeni natis. Založnik in izdajatelj Ig Knitel. Insbruk. 24⁰. 319 str.

Sveta ura. Popolna molitvena knjiga ali kažipot pobožnimu katoliškemu kristjanu v pravo nebeško domovino. Uredil duhoven ljublj. škofije. Insbruk. (Okoli 1888. l.). Založil J. Knitel. 24⁰. 320 str.

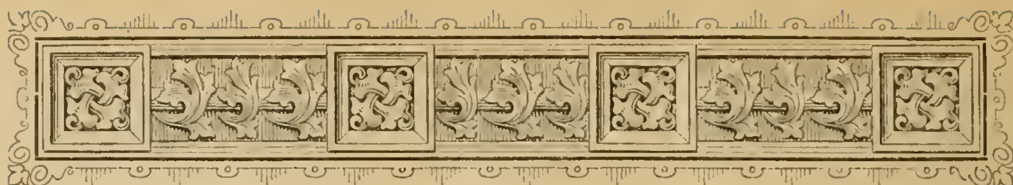
Tolažba katoliškega kristjana v molitvi. Sestavil P. Hrisogon Majar. O. S. F. duh. pom. v Klanjcu na Hrvaškem. Insbruk. (Okoli 1888. l.). Založil J. Knitel. 12⁰. 352 str.

Tolažba nebeška. Katoliški molitvenik za vsacega kristjana, zlasti za postarne ljudi. (Z velikimi črkami.) Po raznih virih sestavil P. Hrisogon Majar. V Ašahu 1886.

V molitvi pribežališče otrok. Molitvena in poučna knjižica za mladino in odrasle pobožne katolške kristjane. Insbruk. (Okoli 1888. l.). Založil J. Knitel 24⁰. 192. str.

Zvonček nebeški. Popolna molitvena knjiga za pobožne katoličane vseh stanóv. Iz nemške od preč. knezoškofijstva dovoljene molitvene knjige poslovenil o. N. Tretji natis. Lastnik in izdajatelj Ignacij Knitel v Insbruku 1888. 12⁰. 319 str.

Letopis „Matice Slovenske“.

Sestavil **Evgen Lah**, društveni tajnik in knjižničar.

I.

Poročilo o delovanji „Matice Slovenske“

v dobi od 1/10. 1890 do 30/9. 1891.

---

87. odborova seja, v sredo dnè 12. novembra 1890.

Navzočni: Gg. J. Marn (predsednik); A. Bartel, P. Grasselli, dr. A. Jarc, A. Koblar, A. Kržič, dr. Fr. Lampe, dr. J. Lesar, Fr. Levec, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, L. Robič, A. Senekovič, I. Tomšič, I. Vavrů, Fr. Wiesthaler, A. Zupančič, V. Zupančič in dr. J. Zupanec (odborniki); E. Lah (zapisnikar). Skupaj 20.

Predsednik pove, da sta zapisnik zadnje odborove seje pregledala in potrdila overovatelja prof. Bartel in Rutar, na kar se zapisnik odobri brez ugovora. Med tam časom sta zborovala tudi odseka: gospodarski: 12. julija; književni: 29. julija in 8. novembra. Zapisniki so na ogled. Overovatelja današnjemu bodita prof. Bartel in Pleteršnik.

Predsednik čestita iz odbora starosti *dr. J. Zupancu* k njegovi osemdesetletnici, velmožu po duhu in dobrih delih, kogar vse ljubi, čisla in spoštuje, želeč mu še več let krepkega zdravja, na kar se mu slavljenec prisrčno zahvaljuje, povdarjajoč, da je bil pač med ustanovniki društva in nekaj let blagajnik, da so pa sedaj njegove zasluge za društvo le skromne. — Predsednik pravi dalje, da je v zadnjem času več gospodov iz odbora napredovalo v službeni dostojnosti. Ž njimi se raduje tudi Matica, ž njimi je počeščeno tudi naše društvo. Postal je ravnatelj *Šuman* dež. šolski nadzornik, poklican je na njegovo mesto ravnatelj *Senekovič* iz Novega Mesta;

ravnatelj nižji gimnaziji je postal odbornik *Wiesthaler*, kateri je Matici letos z obilim trudom sestavil lepo knjigo Vodnikovo. Preselil se je *dr. Požar* zopet k nam, približal se je prof. *Rutar*; odbornik *Flis* je postal stolne cerkve kanonik in župnik; vodja *Praprotnik* se je podal v zasluženi pokoj in dobil o tej priliki naslov ravnatelja.

Pokojni domoljub *Kotnik* je volil Matici 1000 gld., katere je društvo že prejelo in potrdilo. V znak hvaležnosti se ima po nasvetu blagajnika Robiča vpisati Kotnikova hiša v Verdu, dokler jej ostane to ime, med ustanovnike in prejemati vezane knjige.

Ravnatelju *Bradaški* v Gradcu se ima poslati iz odbora zahvalno pismo, ker je podaril Matici vse letnike „Novic“ vezane.

Goriškemu odboru za vzdržavanje *Erjavčevega* spomenika in za upravljanje ustanove na korist njegovima hčerama „Slov. Matica“ v daljni prihodnjosti in na oddaljenem mestu ne more postreči vsled društvenih pravil, kar bi lahko storilo kako národno društvo samo v Gorici.

Po nasvetu hišnega upravitelja se potrdi *vodovodni* račun in se gospodarski odsek pooblasti, da ukrene nujno potrebne *poprave* v pritličnem stanovanji na strani proti vodi.

Tiskarniški računi za letošnje knjige se vzemô na znanje; blagajniku se naroči, da jih pregleda in s predsednikovim potrdilom izplača, kar in kolikor se mora izplačati.

Nagrade pisateljem in korektorjem letošnjih društvenih knjig se odobrè po nasvetih književnega odseka.

O „*Slovenski Besedi*“ se ni moglo doseči sporazumljenje večine pisateljev. Mnogim bi bolj ugajal splošno znanstven list; zato se je izdavanje samo jezikoslovnega lista odložilo, dokler se kaj gotovega ne ukrene o znanstvenem sploh.

Po nasvetu književnega odseka se prisodi *častna nagrada* 200 gld. iz obresti Jurčič-Tomšičeve ustanove za literarne namene zgodovinski povesti „Pegam in Lambergar.“ Povest izide prihodnje leto kot VI. zvezek „Zabavne knjižnice“.

Več druzih *rokopisov* je dobila Matica v zadnjem času na ogled. Odbor zasliši ocene presojevalcev, vsled katerih se nekateri spisi potrdè, druge je vrniti pisateljem, ker ne ustrezajo, zopet druge izročiti še raznim presojevalcem.

Običajnemu „*Letopisu*“, ki izide tudi prihodnje leto, bo zopet urednik prof Bartel.

Letošnjim društvenim knjigam, ki so: 1. *Letopis za leto 1890*; uredil prof. A. Bartel; 2. *Dušeslovje. II. del.*; spisal dr. Fr. Lampe; 3. *Valentina Vodnika izbrani pripovedni spisi;* uredil Fr. Wiesthaler; se določi *založna cena*, vsakej po 1 gld.

Kot založna knjiga prihodnjega leta ima iziti: *Pokorny-Tuškov: Prirodopis rastlinstva* v novem (III.) natisu; II. natis poide prav v kratkem. Predno pa gre v tisek, naj bi knjigo stvarno in jezikovno pregledala prof. Pavlin in dr. Požar.

Več *prošenj* za starejše založne knjige je bilo iz predsedništva rešenih po potrjenem vodilu, da je knjige podarjati le članom, oziroma takim prosilcem, ki hoté društvu pristopiti kot člani. Matica je dobila v tej zadevi tudi več zahvalnih pisem.

V *poverjeništvu* se je zvršilo več sprememb. Ljutomerska dekanija se je spojila v jedno poverjeništvo. Nove poverjenike so dobili: Pazin, Št. Peter na Krasu, Karlovec, Velikovec, Celje in Kamna Gorica. Novo poverjeništvo se je osnovalo za Kanal in Pulj. Izpraznjena so poverjeništva za Gornji Grad, Št. Lenart in Pliberk.

Zapisnikar oglasi še več *kurentnih dopisov* in pove, kako so bili takoj iz predsedništva rešeni, kar se brez ugovora odobri.

Knjižnici je v zadnji dobi prirastlo 64 knjig, zvezkov in časopisov; večinoma po zamenji, nekaj pa tudi vsled daril; po jeziku največ slovenskih in ruskih, precej pa tudi čeških in hrvaških, nekaj nemških in v drugih jezikih.

Društvenine je za letos plačalo 1683 letnikov. Od zadnje seje (26. junija) je pristopilo društvu na novo 119 letnikov in 1 ustanovnik (izmed letnikov). Imena so bila priobčena po časopisih.

88. odborova seja, v sredo dnè 15. aprila 1891.

Navzočni: Gg. J. Marn (predsednik); A. Bartel, dr. H. Dolenec, A. Koblar, A. Kržič, dr. J. Lesar, Fr. Levec, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, A. Praprotnik, S. Rutar, I. Šubic, I. Tomšič, I. Vavrů, Fr. Wiesthaler, A. Zupančič, V. Zupančič in dr. J. Zupanec (odborniki); E. Lah (zapisnikar).

Skupaj 19.

Zapisnik 87. odborove seje, katerega sta pregledala in potrdila overovatelja prof. *Bartel* in *Pleteršnik*, ki imata biti overovatelja tudi današnjemu, se potrdi brez ugovora.

Na ogled je zapisnik seje *književnega odseka* z dnè 10. aprila.

Tajnik, kateremu je potekla triletna doba, se z vzklikom potrdi za prihodnja tri leta.

Predsednik se spominja v primernih besedah pokojnega častnega člana viteza dr. *Miklošiča*, † 7. marca t. l. na Dunaji, kateremu je Matica po deputaciji položila krasen venec na rakev, ter prečita pismo odbornika Navratila, ki popisuje zadnje dneve pokojnikove ter govori o njegovem pogrebu. Sklene se, da se to zanimivo poročilo s primernim dodatkom

o njegovih poslednjih spisih, odlikovanjih, itd. pridene letošnjemu „Letopisu“ v zvezi z životopisom iz l. 1883. povodom sedemdesetletnice.

Govornik omenja dalje, da je umrl 17. marca t. l. društveni ustanovnik in večletni odbornik, deželni glavar *dr. Poklukar*. Njegovega pogreba na praznik sv. Jožefa se je udeležilo veliko matičarjev; predsedništvo je položilo v imenu društva na rakev venec z národnimi trakovi.

Matica je zgubila vsled smrti ustanovnika in večletnega marljivega poverjenika, dekana in častnega kanonika *M. Skubica* v Ribnici.

Vsled oporoke pokojnega kanonika in pisatelja *A. Webra*, ki je bil tudi „Matičin“ ustanovnik, je prejelo društvo po prof. Cvjetku Rübetiću, izvrševalcu njegove volitve, pred kratkim krasno darilo, jeden eksemplar skupnih del pokojnikovih v devetih ukusno vezanih zvezkih, ki jih je bil dal natisniti samo v 20 eksemplarih in so stali do 4000 gld. Za to darilo se je predsedništvo o svojem času v imenu „Matice Slovenske“ že tudi zahvalilo.

Odpoved obolelega odbornika in blagajnika, g. L. Robiča, se do občnega zbora ne sprejme; pač pa se sklene, da ga bosta provizorno dotlej nadomestovala predsednik in tajnik.

O tej priliki sklene odbor tudi, da bôdi občni zbor še pred velikimi šolskimi počitnicami.

Matica izda letos troje društvenih knjig, in sicer: 1.) *Letopis za l. 1891.* Urednik prof. Bartel. Vsebina je knjigi že zagotovljena, tvarina razvrščena, preračunjena pa na kacih 20 tiskovnih pôl. Bibliografiji naj se oblika nekoliko spremeni, sestavlja pa naj jo tudi zanaprej še odbornik Tomšič. Knjigo bo tiskala Narodna tiskarna. — 2.) *Pegam in Lambergar.* Spisal dr. Fr. D. Knjigo, katere je polovica že gotova, tiska kot VI. zvezek „Zabavne knjižnice“ tiskarna Blasnikovih dedičev. — 3.) *Zgodovina Novega Mesta*; spisuje prof. I. Vrhovec. Rokopis, katerega ima pisatelj sedaj še v konečni reviziji, pojde prihodnji mesec v Katoliško tiskarno.

Društvenih knjig se bo tiskalo po 2400 iztisov; s tiskarnami je napraviti dotične tiskovne pogodbe. Knjige naj veže še sedaj knjigovez Fr. Dežman.

Odbor sklene po nasvetu književnega odseka, da prične Matica z objavljanjem obširnejše *„Slovenske zgòdovine“*. Delo hoče voditi prof. Rutar in si pridobiti v ta namen več sotrudnikov-strokovnjakov. Kot društvena knjiga za l. 1892. se potrdi *„Goriška“* iz peresa prof. Rutarja.

Gledè III. natisa Pokorny-Tuškovega *„Prirodopisa rastlinstva“* se ukrene potrebno, da izide še o pravem času za šolsko leto 1892/3.

Povest „*Mešetar*“ se ima vrniti pisatelju, da jo v smislu ocene presojevalcev popravi in odboru potem vnovič predloži. Drugo obširnejšo povest „*Z ognjem in mečem*“, poljski spisal H. Sienkiewicz, bodo pregledali še drugi presojevalci, da izreko svoje mnenje in stavijo odboru o svojem času dotične nasvete.

Po nasvetu književnega odseka se soglasno sklene, da se izdavanje *Besede* z ozirom na pričujoče razmere definitivno opusti.

Istotako se glede izdavanja *znanstvenega časopisa* sprejme po kratkem razgovoru sledeči nasvèt književnega odseka: „Oziraje se na to, da se znanstvene razprave, kolikor jih dandanes spišejo slovenski pisatelji, lahko spravijo na dan po raznih dozdanjih glasilih („Letopis“, „Zvon“, „Dom in Svèt“, „Učit. Tovariš“, „Popotnik“, „Pravnik“ „Zg. zbornik“, „Poročila muzejskega društva“, itd.), oziraje se dalje na to, da so se vsi dozdanji poskusi, osnovati *znanstven* časopis, pri nas ponesrečili („Vestnik“, „Kres“, „Letopis l. 1878.“) in naposled v poštev jemaje neveselo prikazen, da se od vseh stranij bolj oglašajo ostri kritiki, nego bistri podporniki, sklene se, da „Matica Slovenska“ občnemu zboru ne bode priporočala izdavanja znanstvenega lista.

Matica prevzame na prošnjo dr. J. Zupanca od L. Robiča pisma in ves zaklad *za zgradbo Bleiweisovega spomenika*, od katerega je že nekaj časa sem jedna hranilniška knjižica v društveni blagajni.

Odbor vzame na znanje, da so *računi za l. 1890.* gotovi.

Blasnikovi tiskarni se dovoli naknadno za izvanredne stroške pri natiskavanji lanske knjige 50 gld.

Tajnik poroča o *došlih kurentnih dopisih* in pove, kako so bili rešeni. — Matica je prejela v zadnjem času več prošenj za podaritev *založnih knjig* in zahval za prejete. Glede *poverjeništva* se je zvršilo nekaj sprememb. Nove poverjenike so dobili: Gornji Grad, Kamna Gorica, Pliberk in Velikovec, imajo jih pa dobiti še Črni Vrh, Trst, Št. Lenart, Št. Peter in Ribnica. — Matica je prejela več knjig od različnih društev, s katerimi stoji v *književni zvezi.* Od zadnje seje pomnožila se je njena *knjižnica* za 160 knjig, zvezkov in časopisov. Prejela jih je 96 v dar, 64 v zamenjo. Darovalcem se je o svojem času iz predsedništva dala spodobna zahvala.

Za lansko leto je plačalo 1712 letnikov, za letošnje dozdaj 546. Od zadnje odborove seje (12. novembra 1890) sta pristopila 2 ustanovnika (izmed letnikov) in 33 letnikov.

XXVI. redni veliki zbor, v sredo dnė 1. julija 1891.

Navzočnih krog 40 zbornikov; predseduje prof. *J. Marn.*

Predsednik pozdravi navzočne, otvori zbor, pove, zakaj zboruje Matica v *tako poznem času*, naglaša, da treba *premeniti pravila*, ker skušnja uči, da je število 45 društvenikov za sklepčnost previsoko. Kaže na „Hrvatsko Matico“, katere občnih zborov se udeležuje tudi precej manj društvenikov, akoravno je zavod še veliko večji. Že v prihodnjem letu bo odbor predložil zboru dotični načrt. — Govornik dalje pravi, da se mu je tudi letos pohvaliti z Matico; ona napreduje v *knjigah, društvenikih* in v *javni veljavi*. Lanske knjige so občinstvu, kolikor se da presoditi, došle prav dobro. Z II. delom *„Dušeslovja“* je Matica močno postregla razumništvu, ki je knjigo z veseljem in zanimanjem prečitalo. Duhovitemu pisatelju je le želiti obilega zdravja, da se istotako loti „Logike“, sebi v čast, društvu v korist, Slovenstvu v ponos. G. ravnatelj Wiesthaler je izbral *Vodnikove* pripovedne spise v lično knjigo; delo se mu je dobro posrečilo in hvaležni mu moramo biti za trud. Sedaj nam je mogoče Vodnika še boljše spoznavati in ceniti. *Letopis* je imel veliko raznovrstne tvarine in gotovo ni zaostajal za svojimi predniki; g. urednika trud gotovo ni bil brezvspešen. Matica napreduje v *društvenikih* — lani se je tiskalo knjig po 2200 iztisov, letos se jih tiska po 2400 — tedaj tudi tukaj napredek. Društvo napreduje v *javni veljavi.* Mnogo poverjenikov se marljivo trudi, društvu pridobiti novih članov in obdržati stare. Povsod se to ne posreči tako brzo (Trst). Večinoma se pa vendar tudi tu obračajo razmere na boljše. Število poverjenikov in ž njimi društvenikov raste; snujejo se nova poverjeništva, preosnavljajo se stara. — Matica je iz odbora po odborniku dr. Požarju pismeno pozdravila *češko akademijo* ob otvoritvi, dnė 18. maja, ter prejela na to prav prijazen odgovor in prisrčno zahvalo — za društvo jako laskavo. Matica je dalje prejela 1 iztis ruskega časopisa *„Blagovest“,* v katerem se nahaja obširnejši sestavek o „Družbi sv. Mohorja“ in o „Matici Slovenski“; pisatelj se o njih prav pohvalno izraža. — *Volitve* postajajo od leta do leta občnejše, vršė se mirno in še dokaj jednotno. Glasovnice so došle predsedništvu ne le iz bližnjih krajev, marveč tudi iz Dunaja, Trsta, Gorice, Maribora, Zagreba in še celo iz Sarajeva, iz Bosne — ponosne. Pred dvema letoma dobila je Matica novega *blagajnika* — novega po izvolitvi, starega po skušnji. Mnogo se je trudil in veliko storil za Matico; letos po zimi je obolel. Odtlej pa do občnega zbora sta ga nadomeščala govornik in tajnik, kateremu bodi iz tega mesta zahvala za večje breme, katero je s tem poslom zategadelj imel. Govor-

nika veseli, da se je društvu posrečilo, dobiti bivšemu blagajniku primernega naslednika, ki druži v svoji osebi vse lastnosti dobrega hišnega gospodarja in vestnega blagajnika, kar je v sedanjem času tem večje vrednosti, ker prizadeva upravljanje hiše veliko truda. — Pred dvema letoma je zbor čestital častnemu članu *dr. vitezu Miklošiču* kot ekscelenci; danes mu kliče v grob: v miru počivaj! Miklošiča, kateremu se je divil ves učen svet, kateri je ptuj svet tako rekoč še le opozoril na slovanski živelj, kateri je Slovanstvu ono višjo vrednost in veljavo med učenjaštvom priboril in pravi obstanek s tem zagotovil, da je peljal k prvotnemu viru, k staroslovenščini, — Miklošiča ni več. Govornik sklepa sè zahvalo vsem soodbornikom za prijateljsko podporo, tudi drugim za prijazni, brezplačni trud, ki so ga imeli kot presojevalci rokopisov, itd.; dalje poverjenikom in društvenikom sploh, ki so si na ta ali oni način stekli za Matico zaslug, in pa s tolažbo, da Matica, če tudi počasno, za to pa tem doslednejše in stalnejše napreduje. Veliko važnih podjetij je, pri katerih je Matica tudi posredno prizadeta.

Račun o novčnem gospodarstvu v letu 1890. se brez ugovora odobri; čitanje se opusti, ker je tiskan v rokah zbornikov in je bil že poprej na ogled v pisarni.

Po nasvetu odbornika Šubica se vnovič per acclamationem potrdè kot *presojevalci* gg. Bradaška F., Pirc G. in Žagar K.

Proračun za l. 1892, čegar branje se iz istega uzroka opusti, se istotako odobri brez ugovora.

Zapisnikar prečita svoje *poročilo o odborovem delovanji* v dobi od 1. junija 1890 do 31. maja 1891. leta, ki govori o osebnih premembah v odboru na podlagi dopolnilnih volitev XXV. rednega velikega zbora, o osnovi upravništva, o odborovih sejah, o razgovorih gospodarskega in književnega odseka, o lanskih in letošnjih knjigah, o najvažnejših gospodarskih zadevah, o hišnej upravi, o društvenih korakih napram finančnim uradom, o „Slovenski Besedi“ in o „Znanstvenem časopisu“, o društveni knjižnici in o književni zalogi, o poverjeništvih in poverjenikih, o različnih drugih odsekih, ki zborujejo pri Matici ali v katerih ima Matica svoje zastopnike, o spominskih slavnostih in o pokojnikih zadnje dobe.

Ko predsednik pozove zbornike, da vstavši iz sedežev izrazijo svoje *sožalje* nad izgubo pokojnikov društvenih izza zadnje dobe, čemur se navzočni odzovejo, se poročilo soglasno in brez ugovora odobri, ker se nihče ne oglasi k besedi zaradi kacega pojasnila.

Izvrši se *dopolnilna volitev v odbor.* Kot skrutinatorja pozove predsednik odbornika Stegnarja in profesorja Tavčarja v

zvezi s tajnikom. Izid volitve je sledeč: Oddanih 504 glasovnic, oziroma glasov, veljavnimi pripoznane vse. Prejeli so gg.: dr. Detela Franc, Hubad Franc, Kržič Anton in Šubic Ivan po 504 glasov; dr. Gregorčič Anton in Gregorčič Simon po 500; dr. Požar Lovro 489, dr. Starè Josip 470, Wiesthaler Franc 458 in Levec Franc 455 glasov ter so tedaj izvoljeni po § 12. društvenih pravil v odbor „Matice Slovenske“ za dobo štirih let. Razun teh so prejeli še gg.: Kalan Andrej 46, dr. Janežič Ivan 34, dr. Mahnič Anton 22, Perušek Rajko 15, Einspieler Gregor 14, Žitnik Ignacij 12 in Lendovšek Josip 1 glas.

Ker se k poslednji točki, to je k *posameznim predlogom in nasvetom,* nihče ne oglasi in ker tudi odbor ni predložil nobenega nasveta, zaključi predsednik zbor in se zahvali navzočnim za udeležbo,

89. odborova seja, v sredo dnè 8. julija 1891.

Navzočni: Gg. J. Marn (predsednik); A. Bartel, A. Koblar, A. Kržič, dr. Fr. Lampe, dr. J. Lesar, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, S. Rutar, A. Senekovič, dr. J. Starè, I. Šubic, dr. I. Tavčar, I. Tomšič, Fr. Wiesthaler in dr. J. Zupanec (odborniki); E. Lah (zapisnikar) *Skupaj 17.*

Predsednik pozdravi navzočne in prečita pismo odbora „Pisateljskega podpornega društva“, ki prosi, Matica naj bi dovolila iz *Bleiweisovega spominskega zaklada* kak prispevek k pokritju stroškov za spominsko ploščo. Ker Matica ta zaklad le hrani in ker bi smel ž njim razpolagati le dotični odbor za javni ali stalni spomenik v Ljubljani, sprejme se soglasno nasvet pričujočega njegovega predsednika, g. dr. Jerneja Zupanca, da se odboru „Pisateljskega podpornega društva“ v tem smislu odgovori.

Vabilu k slavnosti odkritja *spominske plošče* na dan 12. julija se je Matica odzvala s tem, da se je izvolilo njeno zastopništvo ad hoc.

Ponudba prof. Bezenšeka v Plovdivu, Matica naj bi založila II. natis njegove „*Slovenske stenografije*“, sprejme se v načelu; vendar je treba od pisatelja zvedeti poprej njegove pogoje. Knjigo naj uravna tako, da jo bode moglo ministerstvo potrditi za šolsko knjigo; tudi morata po opravilnem redu „Slov. Matice“ rokopis pregledati in priporočiti vsaj dva presojevalca pred natiskavanjem.

Poljske povesti „*Z ognjem in mečem*“ ima sedaj Matica na ogled dva prevoda. V oceni jo imajo presojevalci, katerim je na razpolaganje tudi prvovirnik. Sklepalo se bo pa o osodi omenjenih proizvodov še le v prihodnji odborovi seji, najbrže oktobra meseca.

Stvarna poprava II. natisa Pokorny-Tuškovega „*Prirodopisa rastlinstva*“ se ima pospešiti. Ker pa ni upanja, da izide

III. natis še o pravem času za drugi tečaj prihodnjega šolskega leta, pooblasti se predsedništvo, da na primeren način o svojem času skuša pridobiti od knjigotržcev in slovenskih rodoljubov zadostno število iztisov te knjige, bodisi v dar, bodisi v prodaj ali pa v poznejšo zamenjo s III. natisom.

Sestavek o *fotografiji* se ima po nasvetu presojevalcev vrniti, ker je Matica spis iz te stroke še le pred dvema letoma objavila v Letopisu in je ponujani sestavek večinoma po njem zložen.

Knjižnici I. mestne petrazrazredne deške ljudske šole v Ljubljani se sklene vnovič podariti nekaj založnih knjig pod tem pogojem, da pristopi Matici za uda; zahvala za prvo darilo se vzame na znanje.

Na vrsto pride *volitev upravništva*; predsedništvo prevzame starosta *dr. Jernej Zupanec.*

Po nasvetu ravnatelja *Senekoviča*, ki ob kratkem omeni zasluge sedanjega predsednika za Matico, potrdi odbor *kanonika J. Marna* vnovič per acclamationem za predsednika.

Kanonik *J. Marn,* ki prevzame zopet predsedništvo, se zahvali za skazano zaupanje, poprosi, naj gospodje odborniki podpirajo ga tudi v prihodnje na korist slovenskemu narodu, ter nasvetuje, naj se prav tako soglasno potrdijo tudi dosedanji upravitelji, le na mesto bivšega blagajnika, ki se je vsled bolehnosti odpovedal odborništvu, naj stopi *dr. J. Starè.*

Nasvet predsednikov se soglasno sprejme Blagajnik se zahvali za zaupanje in pravi, da mu bo častna naloga upravljati „Slov. Matice“ zaklad ter skrbeti za to, da se pošteno pomnožuje.

Istotako se potrdita *književni* in *gospodarski* odsek v stari sestavi; le na mesto blagajnika Robiča stopi v gospodarski odsek blagajnik dr. J. Starè.

Po nasvetu odb. *dr. J. Zupanca* se ima poslati g. *L. Robiču* za njegov marljiv trud, ki ga je imel z Matico kot blagajnik in hišni upravitelj, iz odbora *pismena zahvala.*

Vsled poziva predsednikovega poročajo še zapisnikar, urednik „Letopisa“ in korektor prof. Vrhovčeve knjige o *stanji natiskavanja letošnjih društvenih knjig*, ki se sme zvati ugodno, in se sme torej upati, da izidejo knjige o pravem času.

Za letos je plačalo 1024 letnikov; od zadnje seje, to je od 15. aprila, je *pristopilo* društvu vnovič ali pa na novo *67 članov*, vsi kot letniki.

Prirastek knjižnice znaša za isto dobo 64 knjig, zvezkov in časopisov; večinoma po zamenji, nekoliko tudi vsled daril; največ slovenskih in ruskih, veliko čeških, nekaj hrvaških, latinskih, bolgarskih, angležkih in nemških.

II. Računsko poročilo.

Izkaz

premoženja „Matice Slovenske“ koncem leta 1890.

Redno štev.	Predmet	Znesek v gotovini gld.	kr.	hranilničnih knjižicah gld.	kr.	obligacijah gld.	kr.	Opombe
1	Gotovina v blagajnici .	133	66½	—	—	—	-	
2	V hranilnicah naloženo, in sicer:							
	a) v kranjski hranilnici na knjižico št. 169385	—	—	2000	—	—	—	
	b) v hranilnici stolnega mesta Ljubljane na knjižico št. 752 . .	—	—	300	—	—	—	
	in na knjižico št. 2402	—	—	1000	—	—	-	
3	Obligacija državnega loterijskega posojila od dnè 15. marcija 1860, št. 18312 v nominalni vrednosti 100 gld. po kurzu 31. dec. 1890 .	—	—	—	—	145	—	
4	12 obligacij drž. srebrne rente po 1000 gld. št.: 147573, 147574, 147576, 147577, 147578, 219682, 219684, 329788, 354641, 354642, 379606 in 436624 po kurzu 31. dec. 1890, à 90·15 %	—	—	—	—	10818	—	
5	Skupaj . . .	133	66½	3300	—	10963	—	
				14396	66½			
6	Vknjiženi kapital . . .	—	—	6000	—			
7	Vrednost hiše na Kongresnem trgu št. 7 .	—	—	29069	—			
8	Vrednost inventarja po odbitku 10 % za obrabo	—	—	405	—			
9	Vrednost zaloge knjig .	—	—	3000	—			
10	Čisti znesek zastankov	—	—	953	55			
11	Stan premoženja 31. decembra 1890	—	—	53824	21½			
12	31. decembra 1889 je premoženje znašalo . .	—	—	51908	53			
13	Torej se je pomnožilo za	—	—	1915	68½			

V Ljubljani dnè 31. decembra 1890.

Luka Robič,
blagajnik.

Sklep

vseh dohodkov in stroškov „Matice Slovenske“ za

Tekoče število	Dohodki	V gotovini posebej gld.	kr.	skupaj gld.	kr.	V obligacijah po kurzni vrednosti gld	kr.	Opombe
1	Imetek koncem leta 1889	—	—	2130	44	10499	75	K št. 4: Najemščina od prostorov, ki jih rabi društvo samo, v tej svoti ni zapopadena.
2	Plačila društvenikov:							Potrositi se je smelo:
	a) ustanovnikov . . .	290	—	—	—	—	—	k št. 2b) 3642·—
	b) letnikov	3642	—	3932	—	—	—	k št. 3abc) 591·34
3	Obresti, in sicer:							k št. 4 2464·06½
	a) od obligacij . . .	256	—	—	—	—	—	k št. 5 370·82
	b) od gotovine . . .	35	34	—	—	—		k št. 7 3·94
	c) od intabuliranega kapitala	300	—	591	34	—	—	Skupaj 7072·16½
4	Dohodki hiše	—	—	2464	06½	—	—	Potrosilo se je pa . 7058·94
5	Skupilo od književne zaloge	—	—	370	82	—	—	tedaj manj 13·22½
6	Darila in volila	—	—	1000	—	—	—	
7	Razni dohodki	—	—	3	94	—	—	
8	Prirastek na kurzni vrednosti obligacij koncem leta 1890	—	—	—	—	463	25	
	Skupaj . . .	—	—	10492	60½	10963	—	
	Ako se odštejejo stroški	—	—	7058	94	—	—	
	ostane imetka . . .	—	—	3433	66½	10963	—	

Pregledali, primerjali s knjigami in prilogami ter

V Ljubljani, dnè 29. aprila 1891.

Izkaz

Redno število	Aktivni zastanki	Znesek gld.	kr.	Opombe
1	Obresti od vknjiženega kapitala	150	—	
2	„ od obligacij, od katerih so kuponi zapadli še le 1. januarija 1891. leta . .	252	—	
3	Obresti od hranilnih vlog v Ljubljanski mestni hranilnici na knjižici št. 752 in 2402	37	79	Hranilnice izplačujejo dotekle obresti po svojih pravilih prvi dan po preteku vsake polovice leta.
4	Obresti od vloge v kranjski hranilnici na knjižico št. 169.385	80	80	
5	Predplačilo pisatelju za rokopis	400	—	
6	Od matičinih knjig v zalogo izročenih . .	24	15	
7	Hišna najemščina in gostaščina	40	—	
	Skupaj . . .	984	74	

računa

XXVI. društveno leto od 1. jan. do 31. dec. 1890. leta.

Tekoče število	Stroški	V gotovini posebej gld.	kr.	V gotovini skupaj gld.	kr.	V obligacijah gld.	kr.	Opombe
1	Upravni stroški, in sicer:							K št. 1 b): Blagajniku se je izplačala nagrada za čas od 1. maja 1889. do konca decembra 1890. leta, in se s tem uredila po solnčnem letu.
	a) tajniku	600	—	—	—			
	b) blagajniku	100	—	—	—			
	c) pisarni	163	79	863	79			
2	Izdavanje knjig, in sicer:							K št. 1 c): V tej svoti je zapopadena tudi plača postrežnici.
	a) pisateljem in korektorjem	1836	—	—	—			
	b) tiskarnam	2548	35	—	—			
	c) vezava in ekspedicija	435	59	4819	94			
3	Hišni stroški, in sicer:							K št. 2 sploh: Pasivni zastanek 200·— Zal. knjiga „Vzgojesl.“ 292·20 Društvene knjige 4327·74 Skup . 4819·94
	a) davki in gostaščina	927	27½	—	—			
	b) poprave, i. t. d. . .	420	96½	1348	24			
4	Razni stroški	—	—	26	97			K št. 3 b): Zaradi vpeljave vodovoda.
	Skupaj . . .	—	—	7058	94			

našli vse v najlepšem in najnatančnejšem redu.

F. Bradaška, Drag. Žagar, Gustav Pirc.

zastankov.

Redno število	Pasivni zastanki	Znesek gld.	kr.	Opombe
1	Računi o hišnih popravah i. t. d.	31	19	
2	Čisti aktivni zastanki	953	55	
	Skupaj . . .	984	74	

V Ljubljani, dnè 31. decembra 1890.

Luka Robič,
blagajnik.

Proračun

„Matice Slovenske“ za leto 1892.

Redno št.	Dohodki	V gotovini posebej gld.	kr.	V gotovini skupaj gld.	kr.	Opombe
1	Obresti:					
	a) od obligacij . .	508	—			
	b) od v hranilnicah nalož. gotovine	200	—			
	c) od vknjiženega kapitala . . .	300	—	1008	—	
2	Dohodki hiše:					
	a) hišna najemščina	2310	—			
	b) 4 % gostaščina .	92	40			
	c) 5 % vodna priklada	115	50	2517	90	
3	Doneski letnikov .	—	—	3450	—	
4	Darila	—	—	10	—	
5	Skupilo od prodanih knjig	—	—	350	—	
	Skupaj . . .	—	—	7335	90	

Redno št.	Stroški	V gotovini posebej gld.	kr.	V gotovini skupaj gld.	kr.	Opombe
1	Upravni stroški:					K št. 1 c): V tej svoti zapopadeno je tudi plačilo postrežnice.
	a) tajniku	600	—			
	b) blagajniku	60	—			
	c) pisarni	164	—	824	—	
2	Hišni stroški:					
	a) davki	942	05			
	b) gostaščina	99	84			
	c) vodna priklada . . .	124	80			
	d) pristojbina od hidranta	2	—			
	e) poprave in druge potrebščine	400	—	1568	69	K št. 3: Ker se množi število društvenikov, množijo se tudi troški za izdavanje knjig.
3	Društvene knjige:					
	a) pisateljske nagrade .	1650	—			
	b) stavek, papir in tisek	2550	—			
	c) vezanje in ekspedicija	350	—	4550	—	
4	Razni izdatki			100	—	
5	Znesek prebitka			293	21	
	Skupaj . . .			7335	90	

V Ljubljani dnè 31. januarija 1891.

Luka Robič,
blagajnik.

Račun

o ptujem premoženji v društvenega odbora oskrbi za leto 1890.

Redno štev.	Ime	Znesek: koncem leta 1889 gld.	kr.	Znesek: prirastek na obrestih leta 1890 gld.	kr.	Znesek: skupaj gld.	kr.	izdatki gld.	kr.	ostanek premoženja koncem leta 1890 gld.	kr.	Izkaz premoženja	Znesek: posamezni gld.	kr.	Znesek: skupni gld.	kr.	Opombe
1	Jurčič-Tomšičeva ustanova za literarne namene .	2629	20	119	71	2748	91	—	—	2748	91	Srečka ljubljanskega loterijskega posojila št. 50026 . .	20	—			
												Knjižica kranjske hranilnice štev. 136491	532	01			
												Knjižica obrtno-podpornega društva v Ljubljani št.: stara 231, nova 364 . .	952	05			
												Knjižica posojilnice v Šoštajnu št. 145	1244	85	2748	91	
2	Dr. E. H. Coste spomenik . . .	1252	21	50	58	1302	79	—	—	1302	79	Knjižica kranjske hranilnice št. 84037	—	—	1302	79	
	Skupaj . . .	3881	41	170	29	4051	70	—	—	4051	70	Skupaj . . .			4051	70	

V Ljubljani dnè 31. decembra 1890.

Luka Robič,
blagajnik.

Depozita,

katera je hranilo v svoji blagajnici društvo „Matica Slovenska“ leta 1890.

Redno štev.	Ime vlagatelja	Depozitiralo se je	Vrednost koncem leta 1889		Prirastek na obrestih leta 1890		Vrednost koncem leta 1890		Opombe
			gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.	
1	Odbor ljubljanske čitalnice	Papirna renta od dne 1. avgusta 1868, štev. 224549 v nominalni vrednosti	1000	—	—	—	1000	—	K št. 1. Obresti poteguje od časa do časa čitalnični blagajnik, kateremu se dotični kuponi izročajo proti potrdilu.
2	Odbor za nabiranje doneskov za spomenik pokojnemu doktorju Janezu vitezu Bleiweisu Trsteniškemu . . .	Knjižica kranjske hranilnice štev. 123707	2491	35	100	64	2591	99	
		Skupaj . . .	3491	35	100	64	3591	99	

V Ljubljani dnè 31. decembra 1890.

Luka Robič,
blagajnik.

III.

Poročilo o društveni knjižnici.

---

c) Češke knjige:

Kniha vseobecných zákonů mestských. I. Dil. V Praze 1812.
Stari letopisové českí od roku 1378—1527. V Praze 1829.
Fr. Trnka: O českém jazyku spisowném. V Brně 1831.
G. Holly: Swatopluk. V Trnawě. 1833.
K. H. Mách: Spisy. Dil prwní Sv. I. V Praze 1836.
Katolická misionární knižka. V Praze 1836.
P. J. Šafařik: Podobizna Černoboha w Bamberku. V Praze 1837.
Biblioteka zábavného čtení. Sv. X—XI. V Praze 1838.
J. Swoboda: Školka. V Praze 1839.
W. Stanek: Zakladové pitwy. V Praze 1840.
A. W. Šembera: Wpád Mongolů do Morawy. V Holomauci 1842.
Nowočeská bibliotheka: Čislo IV, VI, IX—XIV, XVI, XVIII, XIX, XXIV, XXIX. V Praze 1844, 1846—1849, 1852—53, 1855, 1857, 1875, 1879, 1881 - 1883, 1885—86, 1888—90.
W. D. Lambl: Pohled na Bosnu. V Praze 1845.
O starožitnostech českých a o potřebě chrániti je před zkázou. V Praze 1845.
Biblioteka zábavného čtení. Běhu nowého swazek IV a VI. V Praze 1845—46.
Wýbor z literatury české. Dil I—II. V Praze 1845 in 1857.
Časopis musea království Českého. V Praze 1846—1857, 1859—1866, 1878—1890.
Pomnenky na rok 1846. V Praze.
W. Hanka: Počátky posvátného jazyka slovanského. V Praze 1846.
Hlasowé o potřebě jednoty spisowného jazyka pro Čechy, Morawany a Slowaky. V Praze 1846.
Malá encyklopedie nauk. Dil VI, VII, VIII, XI. V Praze 1846, 1847, 1852, 1853.

Staročeská bibliothéka. Čislo II, III, IV. Dil 1.—2. V Praze 1847, 1849, 1854, 1855.

W. Hanka: Rukopis kralodvorský. V Praze 1847.

Fr. D.: W. Shakspeara Romeo a Julie. V Praze 1847.

J. Presl: Třicet a dwa obrazy k počatkům rostlinoslowí. V Praze 1848.

Dr. J. Pečírka: Vypsání živočichův. V Praze 1849.

P. J. Šafařík: Slowanský národopis. V Praze 1849.

J. B. Malý: Dějiny národu českého. V Praze 1849.

K. Vl. Zap: Základové všeobecného zeměpisu. V Praze 1849.

V. Klicpera: Zeměpis starého světa. V Praze 1849.

Fr. L. Čelakovský: Všeslovanské počáteční čtení. V Praze 1850.

A. Skřivan: Počtářství pro život obecny. V Praze 1850.

Pravidla sboru archaeologického společnosti českého Museum. V Praze 1851.

P. F. Klimeš: Abrahama Norova cis. rusk. tajného rady: potování po svaté zemi. V Praze 1851.

V. H.: Krakoviaky. Druhe vydání. V Praze 1851.

K. Vinařický: P. Verg. Marona spisy basnické. V Praze 1851.

A. Malčevski-Fr. Vlasák: Marie. Pověst ukrajinská. V Praze 1852. (2 izt.)

V. Hanka: Polyglotta kralodvorského rukopisu. V Praze 1852.

Josef Franta Šumavský: Slovník všeslovanský. Sv. I—II. V Praze 1852. (2 izt.)

Prozatímní soudní řád civilní pro Uhry, Chorvatsko, Slavonsko, vojvodství Srbské a banát Temešský. Ve Vídni 1852.

Výtah ze statutů českého Museum. V Praze 1852.

Koerber-Pospíšil: Lidokupec aneb: Přihody Ludvika Kýsevetra. V Trutnově 1853.

K. Vl. Zap: Zeměpis k užitku v III. třidě nižších škol realních. V Praze 1853.

V. Swoboda: Slovnosklad latinského jazyka. V Praze 1853.

Jan Kollár: Staroitalia slavjanská. Ve Vídni 1853.

Božena Němcova: Národní báchorky a pověsti. Druhe vydáni. Sv. II. V Praze 1854.

V. Bambas: Krátký úvod k rodosloví jazyka Slovanského. V Praze 1854.

Božena Němcova: Babička. Obrazy venkovského života. V Praze. 1855.

A. J. Vrtátko: Perly české. V Praze 1855.

Hoffmann-Tomsa: Život černych otroků v Americe. V Praze 1856.

Fr. B. Tomsa: Vězeň. V Praze 1856.

J. B. Ceyp: Zvuki večerní. V Praze 1856.

Dr. Fr. Šohaj: Sofokleův Edip. král. V Praze 1856.

Dr. Purkyně-Krejči: Živa. Časopis přirodnický. Ročnik IV—XI. V Praze 1856—1863.

Syn bankerův. Roman. V Praze 1857.

Dr. A. Majer: Nauky technické. V Praze 1857.

A. V. Šembera: Mistra Jana Husi ortografie česká. Ve Vidni 1857.

J. K. Tyl: Sebrané Spisy. Dil I—XII. V Praze 1857—1859.

Jana Amosa Komenského „Informatorium školy mateřské". V Praze 1858.

Bibliotheka českých původníh romanů historickích i novověkých. Ročnik IV. Svazek 4., 6., 8., 10. V Praze 1858.

K. Sabiny: Věčný ženich. Humoristický roman. V Praze 1858.

Dr. J. E. Bílý: Bibliotéka kazatelská. Sv. 3., 6. V Brně 1858.

F. V.: Krátký životopis c. k. polního maršála hr. J. V. Radeckého z Radče. V Praze 1858.

B. Fr. Hakl: Klidné chvíle. (Sbírka drobných básni). V Praze 1859.

Različni: Dramatická díla Williama Shakespeara. Dil I—IV. V Praze 1859.

V. Hanka: Ostatky slovanského bohoslužení v Čechách. V Praze 1859.

Dr. Fr. C. Kampelík: Průmyslné návrhy. Hradec Králové 1859.

A. V. Šembera: Dějiny řeči a literatury československé. Ve Vídni 1859 in 1861. (2 zv.)

V. Šafařík: Zakladové chemie čili lučby. Sv. I—II. V Praze 1859—1860.

A. J. Vrťátko: Aristotela katégorie. V Praze 1860.

J. Jireček: Čitanka pro první třídu nižšího gymnasia. V Praze 1861 a 1867 (4 izt.)

Zákon o živnostech řemeslnických, obchodnických a jim podobných. Ve Vídni 1860.

Dr. Fr. C. Kampelík: Stav Rakouska a jeho budoucnost Hradec Králové. 1860.

Dr. J. Čejka: W. Shakespeare'a Romeo a Julie. V Praze 1860.

Dr. A. Majer: Technické tabulky. Dil I. V Praze 1861. (2 izt.)

J. Purkyně: Akademia. V Praze 1861.

J. Smolik: Početní kníha pro nižší gymnasium. II. Dil. V Praze 1861.

A. V. Šembera: Paměti a znamenitosti města Olomouce. Ve Vidni 1861.

A. Vysoký: Material k slovníku technologickému. V Litomyšli 1861.

V. Nebeský: Eymenídy. Tragoedie Aishylova. V Praze 1862.

V. Nebeský: Prometheys. Tragoedie Aishylova. V Praze 1862.

Dr. Fr. Šohaj: Sofokleova Antigona. V Praze 1862.

Instrukci údům dopisujicim sboru musejního pro vědecké vzdělání řeči a literatury české. V Praze 1862.

J. Dřizhal: Počátky měřictví. V Litomyšli a Praze 1862.

V. D. Biba: Theoreticko-praktické navedení k písemnostem. V Praze 1862.

Dr. A. Majer: Fysika. V Praze 1862. (2 izt.)

Jednací řád sboru musejního pro vědecké vzdělání řeči a literatury české. V Praze 1863.

V. Hálek: Lumír. Ročnik XIII. V Praze 1863.

Fr. Ptačovský: Druhá roční zpráva o činnosti zpěvackého spolku slovanského ve Vidni. 1863.

D. Ryšavý: Zobrazujicí měřictví pro vyšší reální školy. V Praze 1863. (2 izt.)

D. Ryšavý: Měřictví a rýsování pro II. třídu nižších reálních škol. V Praze 1863 a 1868.

J. Lepař: Popis mocnářství rakouského. V Opavě 1863.

K. Ninger: Děje všeobecné. Dil II—III. V Praze 1863.

Dr. A. Majer: Fysika pro nižší školy. V Praze 1863. (3 izt.)

Fr. Vosyka: Počtářství pro první třídu reálních škol. V Praze 1863.

Curtius-Vaníček: Grammatika řecká. V Praze 1863.

(Dalje prihodnjič.)

IV.

Upravništvo „Matice Slovenske“

za leto 1891.

Predsednik: Josip Marn.

Namestnika: I. Levec Franc,
II. Grasselli Peter.

Blagajnik: dr. Starè Josip.

Tajnik in knjižničar: Lah Evgen.

Pregledovalec društvenih računov: dr. Zupanec Jernej.

Ključarja: Kržič Anton,
Praprotnik Andrej.

Overovatelja sejnih zapisnikov: Bartel Anton,
Rutar Simon.

Pravdni zastopnik: dr. Tavčar Ivan.

Odbor:

a) Ljubljanski odborniki:

1. Bartel Anton, (1888)
2. dr. Dolenec Hinko (1890)
3. Grasselli Peter, (1889)
4. dr. Jarc Anton, (1888)
5. Koblar Anton, (1890)
6. Kržič Anton, (1891)
7. dr. Lampe Franc, (1890)
8. dr. Lesar Josip, (1889)
9. Levec Franc, (1891)
10. Marn Josip, (1890)
11. Pleteršnik Maks, (1888)
12. dr. Požar Lovro, (1891)
13. Praprotnik Andrej, (1889)
14. Rutar Simon, (1889)
15. Senekovič Andrej, (1887)
16. dr. Starè Josip, (1891)
17. Stegnar Feliks, (1889)
18. Šubic Ivan, (1891)
19. Šuman Josip, (1889)
20. dr. Tavčar Ivan, (1890)
21. Tomšič Ivan, (1890)
22. Vavrů Ivan, (1889)
23. Vilhar Ivan, (1888)
24. Wiesthaler Franc, (1891)
25. Zupančič Anton, (1889)
26. Zupančič Vilibald, (1888)
27. dr. Zupanec Jernej, (1888).

b) Vnanji odborniki:

1. dr. Detela Franc, (1891)
2. dr. Gregorčić Anton, (1891)
3. Gregorčič Simon, (1891)
4. Hubad Franc, (1891)
5. Kersnik Janko, (1890)
6. Majciger Ivan, (1888)
7. Navratil Ivan, (1889)
8. dr. Sernec Josip, (1890)
9. dr. Sket Jakob, (1888)
10. Svetec Luka, (1889)
11. Šuklje Franc, (1888)
12. dr. Šust Ivan, (1890).

Odseka:

a) Gospodarski odsek:

1. dr. Dolenec Hinko,
2. Grasselli Peter,
3. dr. Jarc Anton,
4. dr. Starè Josip (načelnik),
5. dr. Tavčar Ivan,
6. Vilhar Ivan.

b) Književni odsek:

1. Bartel Anton,
2. Koblar Anton,
3. Kržič Anton,
4. dr. Lesar Josip,
5. Levec Franc (načelnik),
6. Pleteršnik Maks,
7. dr. Požar Lovro,
8. Rutar Simon,
9. Šubic Ivan,
10. Tomšič Ivan,
11. Wiesthaler Franc,
12. Zupančič Anton,
13. Zupančič Vilibald.

V.

Imenik

udov „Matice Slovenske“ leta 1891.[1])

A) Častni društveniki.

1. grof HARRACH IVAN, graščak, veleposestnik, itd. v Pragi. (1883) [2])
2. dr. JAGIĆ IGNACIJ VIKENTIJEVIĆ, c. kr. vseuč. profesor na Dunaji. (1886)
3. dr. KVIČALA IVAN, c. kr. vseuč. profesor v Pragi. (1882)
4. LEGO JAN, uradnik češkega muzeja v Pragi. (1885)
5. dr. RAČKI FRANC, kanonik v Zagrebu. (1869)
6. dr. RIEGER FRANC LADISLAV, graščak, dež. poslanec, itd. v Pragi. (1869)

B) Ustanovniki in letniki.

I. Ljubljanska škofija.

1. Dekanija **Ljubljana**. Poverjenik: *Lah Evgen.*

a) Mesto:

*Arce Rajko, c. kr. p. blagajnik in posestnik.
*Auer Jurij, tovarnar in posestnik.
*Blaznik Frančiška, posestnica in solastnica tiskarne.
*dr. vitez Bleiweis Karol, primarij, dež. poslanec, posestnik in obč. svetovalec.
*Bušič Josip, c. kr. v. p. uradnik v pokoji in posestnik.
*dr. Čebašek Andrej, kanonik, prelat, itd.
*Čitalnica národna.
*Detela Oton, dež. glavar, graščak, itd.
*dr. Dolenec Hinko, c. kr. dež. sodnije tajnik.
*Dolenec Oroslav, svečar, posestnik, obč. in trg. zborn. svetovalec.
*Fabian Ivan, trgovec in posestnik.

---

[1]) Kdor vsled odboru nenaznanjene spremembe svojega imena ne najde natisnenega v kraji, kjer biva sedaj, naj išče svojih knjig pri onem poverjeniku, kateremu je plačal društvenino. Za take spremembe ne moremo biti odgovorni. Prosimo pa one poverjenike, pri katerih so se tekom leta društveniki preselili v druga poverjeništva, da nam v prihodnje takoj in redno naznanjajo njih nove adrese; s tem nam bo zelo ustreženo.

[2]) Letnica pomeni, kedaj je bil dotični izvoljen za častnega društvenika.

*Fabiani o. Placid, provincijal, itd.
*vitez Gariboldi Anton, zasebnik.
*pl. Globočnik Anton, c. kr. vl. svêtnik v p., drž. poslanec, itd.
*Grasselli Peter, župan, dež. poslanec, vitez žel. krone III. r., posestnik, itd.
*Heidrich Karol, misj. duh. kongr. sv. Vincencija Pavlanskega.
*Hranilnica kranjska.
*Hren Franc, veletržec, trg. zborn. svetovalec in graščak.
*dr. Hudnik Matija, odv. kandidat.
*Jamšek Ivan, trgovec in posestnik.
*dr. Jarc Anton, prošt, c. kr. dež. šolski nadzornik v p., itd.
*Jeraj Ivana, zasebnica.
*Jeran Luka, msgr., kanonik in urednik.
*Jereb Josip, župnik v p.
*Kadilnik Franc, trg. denarničar.
*Klemenčič Josip, c. kr. pripr. prof. v p., itd.
*Klun Karol, kanonik, drž. in dež. poslanec.
*Knjižnica frančiškanska.
*Knjižnica učiteljiška.
*Kokalj o. Rajnerij, franč. redovnik.
*Kosler Ivan, tovarnar in graščak.
*dr. Kosler Josip, tovarnar in posestnik.
*dr. Kotnik Ignac, not. konc. in posestnik.
*Kržič Anton, nunski kaplan in katehet.
*Kušar Josip, trgovec, posestnik, drž. poslanec, itd.
*Lah Evgen, tajnik „Mat. Slov.“ in mag. konc. pristav.
*dr. Lampe Franc, vodja Marijanišča, sem. profesor in konz. svetovalec.
*Lampe Josip, c. kr. zemlj. knjigovodja v p.
*dr. Lesar Josip, sem. profesor in konz. svetovalec.
*Lukman Jakob, c. kr. rač. svetovalec v p., itd.
*Mahkot Ivan, c. kr. vl. svêtnik.
*Marn Josip, c. kr. gimnazijski profesor, konz. svetovalec, č. kanonik, itd.
*Martinak Josip, c. kr dež. sod. svetovalec, itd.
*dr. Missia Jakob, knezoškof, itd.
*Močnik Matej, m. učitelj v p.
*dr. Munda Franc, odvetnik in posestnik.
*Murnik Ivan, ces. svetovalec, dež. poslanec in odbornik, trg. zborn. tajnik, vit. Fr. Jos. reda, itd.
*Petričić Vaso, podžupan, veletržec, trg. zborn. svetovalec in posestnik.
*Pfeifer Franc, c. kr. rač. nadsvetovalec.
*Pirc Gustav, c. kr. kmet. družbe tajnik, obč. svetovalec, itd.
*Plantan Ivan, c. kr. notar.
*Pleteršnik Maks, c. kr. gimnazijski profesor, itd.
*Pogačar Martin, knezošk. kancelar in č. kanonik.
*dr. pl. Pongraz Oskar, zasebnik in posestnik.
*dr. Požar Lovro, c. kr. gimn. profesor.
*Prosenec Josip, gl. zast. „Unio catholica“ in obč. svetovalec.
*Ravnihar Franc, dež. knjigovodja, obč. svetovalec in graščak.
*Rohrman Viktor, tovarnar in posestnik.
*Rozman Ivan, m. župnik, itd.
*Skubic Anton, c. kr. gimn. profesor v zač. p.
*„Sokol“, telovadno društvo.
*Souvan Ferdinand, veletržec in graščak.
*Souvan Franc Ks., veletržec, trg. zborn. svetovalec, posestnik, itd.

*dr. Starè Josip, c. kr. fin. prok. pristav, posestnik in obč. svetovalec.
*dr. Suppan Josip, hranilniški ravnatelj.
*dr. Svetina Ivan, c. kr. gimn. profesor.
*Šuman Josip, c. kr. dež. šolski nadzornik.
*Tavčar Ivan, posestnik.
*dr. Tavčar Ivan, odvetnik, dež. poslanec, obč. svetovalec in posestnik.
*dr. Valenta Alojzij, c. kr. vl. svetovalec, posestnik, ravn. dež. bolnice, itd.
*Vavrů Ivan, c. kr. gimn. profesor v p.
*Vilhar Ivan, ravn. m. užitn. zakupa in posestnik.
*dr. Vošnjak Josip, primarij, dež. poslanec in odbornik, posestnik, itd.
*Vrhovnik Ivan, trn. župnik.
*baron Winkler Andrej, c. kr. dež. predsednik, vit. žel. krone II. reda, itd. itd.
*Zamejec Andrej, st. kanonik, itd.
*Zupan Tomo, c. kr. gimn. prof., obč. in konz. svetovalec, ravnatelj „Alojzijevišču“, itd.
*dr. Zupanec Jernej, c. kr. notar, not. komore predsednik in posestnik.
*Žagar Karol, dež. blagajnik, obč. svetovalec in posestnik.
*Žlogar Anton, c. kr. kazn. kurat.
Alojzijevišče, knezošk. dij. zavod.
† dr. Ambrožič Franc, m. zdravnik.
Avšič Jakob, zav. uradnik.
Ban Franc, faktor „Kat. tiskarne“.
Bartel Anton, c. kr. gimn. profesor.
Belè Ivan, m. učitelj in h. posestnik.
Benkovič Josip, bogoslovec.
Bežek Viktor, gimn. profesor.
Bizovičar o. Josip, gvardijan.
Bohinec Žiga, sem. podvodja, ekonom in konz. svetovalec.
Bonač Ivan, knjigovez.
Borštner Vincenc, c. kr. gimn. profesor.
Bradaška Ferdinand, m. blagajnice kontrolor.
Brešar Josip, bogoslovec.
Brežnik Franc, c. kr. gimn. prof.
Celestina Josip, c. kr. pripr. prof.
Dečman Anton, trg. pomočnik in h. posestnik.
Dežman Franc, knjigovez.
Didak Gustav, hran. kontrolor.
Dimnik Jakob, mestni učitelj.
Dobida Josip, c. kr. fin. tajnik.
dr. Dolenec Josip, sem. profesor.
Drahsler Pavl, vodja trgovine.
Dralka Josip, c. kr. vl. svêtnik, itd.
dr. Drč Josip, c. kr. tab. tovarne zdravnik.
Drenik Franc, gl. zast. zav. „New-York“.
Društvo kranjskih tiskarjev.
Družba rokodelskih pomočnikov.
Duffé Ivan, mestni ingenieur.
dr. Elbert Sebastijan, knezošk. tajnik.
Endlicher Avgust, m. hran. blagajnik.
Endlicher Rudolf, c. kr. okrajni tajnik v p.
Eppich Ivan, c. kr. vadn. učitelj.
Erker Josip, sem. spiritual.
Eržen Valentin, predmestni kaplan.
dr. Ferjančič Andrej, c. kr. drž. pravd. namestnik in drž. poslanec.
Flerè Josip, c. kr. p. uradnik.
Flis Ivan, st. kanonik in župnik.
Fuersager Leopold, trg. pomočnik.
Funtek Anton, c. kr. obrt. strok. učitelj.
Furlan Jakob, mestni učitelj.
dr. Fux Franc, ces. svetovalec in primarij dež. bolnice.
Gerdinič Franc, c. kr. gimn. prof.

Gerkman Franc, c. kr. vadn. učitelj.
Gnjezda Ivan, c. kr. real. prof., itd.
Gogola Ivan, c. kr. notar, m. odbornik in hišni posestnik.
Goričnik Franc, trgovec.
dr. Gregorič Vinko, priv. zdravnik in mestni odbornik.
dr. Gross Franc, c. kr. dež. sod. pristav.
Guttman Emil, c. kr. fin. prok. pristav.
Hafner Jakob, ravnatelj privatnega učilišča.
Hofbauer Ana, deželnega tajnika vdova, itd.
Hohn Hugon, c. kr. poštni kontrolor in hišni posestnik.
Hribar o. Angelik, frančiškan.
Hribar Ivan, gl. zast. »Slavije«, m. odbornik in dež. poslanec.
Hrovath Blaž, c. kr. pripr. ravnatelj.
Hubad Josip, c. kr. gimn. profesor.
Izobraževališče za učiteljice.
Jaklič Franc, m. učitelj.
dr. Janežič Ivan, sem. profesor in konz. svetovalec.
Jenko Josip, c. kr. gimn. profesor.
dr. Jenko Ludovik, priv. zdravnik.
Jentl Anton, zasebnik.
Jesenko Karol, zav. uradnik.
Josin Maks, mestni učitelj.
Kajzel Peregrin, trgovec in m. odbornik.
Kalan Andrej, st. vikar, posestnik in urednik.
Karlin Martin, c. kr. gimn. profesor.
† Karun Franc, trnovski župnik.
Kaspret Anton, c. kr. gimn. profesor.
Katoliško društvo.
Kaučič Jakob, c. kr. zemlj. knjigovodja v p.
dr. Kavčič Jakob, c. kr. drž. pravdn. namestnik.
Klein Anton, solastnik tiskarne, trg. zborn. podpredsednik, m. odbornik, dež. poslanec, itd.
dr. Klofutar Leonhard, stolni prošt, stud. ravnatelj, itd.
Knjižnica bogoslovska.
Knjižnica c. kr. nižje gimnazije.
Knjižnica c. kr. višje gimnazije.
Knjižnica okr. učiteljska.
Knjižnica c. kr. realska.
Koblar Anton, pris. del. kurat, itd.
Kočevar Franc, c. kr. dež. sod. predsednik, itd.
Kolar Matija, stolni vikar, itd.
Kolman Franc, trgovec, trg. zborn. svêtnik, h. posestnik, itd.
dr. Kopřiwa Ivan, mestni fizik.
Kovač Ivan, solastnik tiskarne.
Kremžar Andrej, deželne bolnice oskrbnik.
dr. Krisper Valentin, odvetnik.
Kromar Ivan, bogoslovec.
Krulec Ivan, mestni učitelj.
dr. Kulavic Ivan, sem. ravnatelj, prelat in st. kanonik.
Kunc Matija, krojač, posestnik, itd.
L. E., dijak.
Lassnik Peter, trgovec in posestnik.
Lavrenčič Anton bogoslovec.
Lavrenčič Josip, h. posestnik, itd.
Lavrič Mihael, trgovec in posestnik.
dr. Leben Matija, sem. profesor v p. in č. kanonik.
Ledenik Alfred, trgovec, itd.
Lederhas Ludovik, c. kr. gimn. profesor.
Lenarčič Anton, c. kr. fin. tajnik.
Levec Anton, c. kr. dež. sodnije pristav.
Levec Franc, c. kr. real. profesor, itd.
Levičnik Alfonz, bogoslovec.
Levičnik Vojteh, c. kr. višji sod. svêtnik.
Lozar Josip, trgovec.
Mahr Ferdinand, ces. svêtnik, lastnik trgovinskega zavoda in h. posestnik.
Maier Josip, mestni učitelj.

dr. Majaron Danilo, odv. koncipijent in m. odbornik.
Malenšek Martin, predm. župnik.
grof Margheri Rudolf, c. kr. okr. komisar.
Marolt Avgust, glasovirar.
Marolt Marija, mestna učiteljica.
Medić o. Kallist, fr. župnik in vikar.
Medved Anton, bogoslovec.
Merčun Rok, mestni kaplan.
Mikuš Anton, dež. uradnik.
Millitz Ljudmila, lastnica tiskarne.
Modic Josip, c. kr. rač. oficijal.
dr. Moschè Alfonz, odvetnik.
Müllner Alfonz, muz. kustos, itd.
Mulaček Franc, trg. pomočnik.
Mušič Ivan, c. kr. davk. pristav.
„Narodna tiskarna“, deln. društvo za tisk. podjetja.
Nedeljko Franc, zav. uradnik.
Oblak Ivan, mestni kaplan.
Omejec Ferdinand, deželne blag. oficijal.
Orožen Franc, c. kr. pripr. profesor.
Oswald Franc, bogoslovec.
Ozimek o. Evstahij, frančiškan, itd.
dr. Papež Franc, odvetnik in dež. poslanec.
dr pl. Pauker-Glanfeld Henrik, st. kanonik in dekan.
Pavlin Alfonz, c. kr. gimn. profesor.
Pavločič Andrej, žel. uradnik v p. in hišni posestnik.
Pernè Franc, alojz. prefekt, itd.
Perušek Rajmund, c. kr. gimn. profesor.
Petelin Martin, gimn. profesor in posestnik.
Pfeifer Josip, dež. tajnik.
Pirc Karol, c. kr. real. profesor.
Pleiweiss Karol, not. kandidat in hišni posestnik.
Pleško Karol, c. kr. dež sod. svêtnik in hišni posestnik.
Poljanec Alojzij, oskrbnik prisilne delavnice.
Porenta Gašpar, bogoslovec.
Potočnik Mihael, msgr., konz. svêtnik in n. spovednik.
Povše Franc, veleposestnik, m. odbornik, dež. in drž. poslanec, itd.
Praprotnik Andrej, mestni š. ravnatelj v p., itd.
Premk Anton, c. kr. višji p. kontrolor in hišni posestnik.
Pretnar Franc, bogoslovec.
Ravnihar Ludovik, c. kr. dež. sod. svêtnik v p.
Rihar Josip, c. kr. okr. komisar.
Robida Ivan, mag. oficijal.
Rodè Janko, trgovec in posestnik.
Roshnik Anton, c. kr. sod. pristav v pokoji.
Rutar Simon, c. kr. gimn. prof., itd.
Safran Franc, mestni cerkovnik.
Schaschel Feliks, c. kr. vl. svêtnik.
Schuendelen Božidar, trg. knjigovodja.
Senekovič Andrej, c. kr. gimn. ravnatelj, itd.
Sittig Theodor, c. kr. geometer.
„Slavec“, del. pevsko društvo.
Smolej Jakob, c. kr. dež. š. nadzornik v p. in vitez žel. krone III. r.
Smrekar Ivan, mestni katehet.
Smrekar Josip, sem. profesor in konz. svêtnik.
Soss Friderik, trgovec in posestnik.
Staudacher Ferdinand, c. kr. gimn. profesor v p. in č. kanonik.
Stegnar Feliks, c. kr. kazn. učitelj in dež. poslanec.
Sterbenc Josip, duhoven v p.
Sterlè Franc, nač. žel. postaje.
Stuhec Rudolf, priv. uradnik.
Svetek Anton, c. kr. rač. revident.
Swoboda Josip, lekar.
Šarabon Mavrilij, st. vikar, itd.
Šarec Alojzij, bogoslovec.
Šesek Ivan, mag. tajnik.
Šiška Josip, dvorni kaplan.
Šorli Matija, c. kr. v. p. oskrbnik.

Šorn Josip, c. kr. gimn. profesor.
dr. Štor Franc, odvetnik.
Štritof Anton, gimn. profesor.
Šubic Ivan, c. kr. obrt. strok. šol ravnatelj.
Šusteršič Gašpar, trgovec in posestnik.
Tauzher-Zhuber Johana, posestnica, itd.
Tavčar Alojzij, c. kr. gimn. profesor.
Toman Helena, posestnica.
Tomec Jakob, I. mestni komisar.
Tomšič Ivan, c. kr. vadn. učitelj, okr. š. nadzornik, urednik, m. odbornik, itd.
Tratnik Antonija, soproga c. kr. v. davk. nadzornika v p.
Tratnik Leopold, pasar.
dr. Trauner Martin, c. kr. dež. sod. pristav.
Travnar Josip, mestni učitelj.
Trček Mihael, predmestni kaplan.
dr. Triller Karol, odv. koncipijent.
Trstenjak Anton, m. hranilnice kontrolor.
Trtnik Franc, dež. blag. kontrolor, hišni posestnik, itd.
Tschurn Karol, hran. knjigovodja.
Turk Hugon, tov. potnik.
Učiteljsko društvo slovensko.
Urbas Leopold, c. kr. rudn. uradnik v pokoji.
Valenta Vojteh, mestni blagajnik.
Valentinčič Ignacij, gl. zast. »Austrije« in „Concordije“, h. posestnik in m. odbornik.
Vencajz Ivan, c. kr. dež. sod. svetovalec.
Virbnik Alojzij, gimn. profesor.
Vodušek Matej, c. kr. gimn. profesor.
Vončina Ivan, mag. svetovalec.
Wester Avguštin, c. kr. gimn. prof.
Wiesthaler Franc, c. kr. gimn. ravnatelj.
Zagorjan Anton, not. koncipijent.
Zamida Matija, dež. svetovalec.
Zarnik Ana, odvetnikova vdova.
dr. Zupanc Franc, c. kr. vl. koncipist in priv. zdravnik.
Zupanc Ignacij, trnovski kaplan.
Zupančič Anton, sem. profesor, konz. svetovalec, itd.
Zupančič Vilibald, c. kr. pripr. profesor in okr. š. nadzornik.
Žakelj Friderik, c. kr. gimn. prof.
Žitnik Ignacij, st. vikar, urednik in dež. poslanec.
Žumer Andrej, naducitelj-voditelj, c. kr okr. š. nadz. in urednik.
Žvan Franc, bogoslovec.

Št. 80 + 217 = 297.

b) *Okolica:*

Babnik Jernej, župnik na Dobrovi.
Bavdek Helena, posestnica v Vodmatu.
Belec Anton, klepar in posestnik v Št. Vidu.
Bizjan Franc, slikar v Zg. Šiški.
Čitalnica glinško-viška.
Čitalnica šentviška.
Čitalnica šišenska.
Derčar Martin, župnik in posestnik v Preski.
Dolenec Jakob, župnik na Igu.
Dolinar Franc, župnik pri sv. Katarini.
Finc Anton, župnik in duh. svêtnik v Sostrem.
Gams Ivan, posestnik v Loki.
Knez Anton, trgovec v Spodnji Šiški.
Knjižnica okr. učiteljska za ljublj. okolico.
Kobilca Ivan, župnik v Črnučah.
Mathian Jakob, gostilničar in posestnik v Zgornji Šiški.

Mekinec Franc, kaplan in posestnik v Št. Vidu.
Müller Ivan, kaplan pri D. M. v Polji.
Porenta Franc, župnik v Sori.
Potočnik Ivan, župnik na Brezovici.
Povše Franc, župnik na Ježici.
Praprotnik Franc, učitelj v Preski.
Primožič Anton, pos. sin v Sostrem.
Pristov Josip, kaplan v Sostrem.
Rojina Anton, slikar v Spodnji Šiški.
Skul Valentin, župnik pri sv. Jakobu.
Škarjevec Ivan, slikar v Spodnji Šiški.
Šola národna v Št. Vidu.
Štrukelj Franc, duhoven v p. na Šmarni Gori.
Tekster Konrad, kaplan na Igu.
Tomè Marija, gost. v Sp. Šiški.
Tomec Miroslav, slikar, posestnik, itd. v Št. Vidu.
Traun Jakob, trgovec in posestnik na Glincah.
Trošt Franc, nadučitelj na Igu.
Žirovnik Janko, nadučitelj v Št. Vidu.

Št. 35.

2. Dekanija **Bistrica Ilirska**. Poverjenik: *Vesel Ivan.*

*Brinšek Ivan, trgovec v Trnovem.
*Česnik Jurij, trgovec v Knežaku.
*Domicelj Alojzij, trgovec v Zagorji.
*Jenko Škender, trgovec v Trnovem.
*Štrucelj Jurij, c. kr. okr. sodnik.
*Valenčič Ivan, posestnik, itd. v Trnovem.
*Vesel Ivan, dekan v Trnovem.
Bilc Ivan duhoven v p.
Bralno društvo v Zagorji.
Ferjančič Franc, kaplan v Trnovem.
Jenko Ludovik, župnik v Knežaku.
Križaj Nikolaj, župnik na Premu.
Možina Ivan, eksp. v Harijah.
Rahnè Janko, c. kr. notar v Il. Bistrici.
Tomšič Ivan, posestnik.
Zarnik Martin, nadučitelj v Trnovem.

Št. 7 + 9 = 16.

3. Dekanija **Cirknica**.

a) Cirknica. Poverjenik: *Kunstelj Franc.*

Blažon Marija, posestnica v Begunjah.
Čibašek Ivan, župnik pri sv. Vidu.
Hladnik Ivan, kaplan v Cirknici.
Jan Simon, župnik pri sv. Trojici.
Kunstelj Franc, dekan v Cirknici.
Kušar Franc, ekspozit v Begunjah.
Pogačnik Alojzij, trgovec, itd.
Šafer Ivan, župnik v Grahovem.
Šerko Franc, trgovec in posestnik v Cirknici.

Št. 9.

b) Lož. Poverjenik: *Lah Gregor.*

*Kaplenek Ivan, župnik na Blokah
Lah Gregor, župan, posestnik, itd.
Mikuš Franc, c. kr. okr. sodnik.
Poklukar Mihael, učitelj in posestnik v Starem Trgu.
Ponikvar Anton, župnik v Star. Trgu.

Rozina Julij, trgovec in posestnik v Poddobu.
Strnad Ivan, administrator v Babnem Polji.
Ševar Ludovik, trgovec, itd. v Novi Vasi.
Volčič Jurij, c. kr. sod. pristav.
Št. 1 + 8 = 9.

c) Planina. Poverjenik: *Podboj Ivan.*

Benedek Josip, nadučitelj.
Bernard Valentin, župnik v Studenem.
Čitalnica národna.
Hiersche Franc, kaplan.
Klemenc Franc, župnik na Uncu.
Kovšca Anton, župan, posestnik, itd.
Mayer Julij, zdravnik, itd.
Podboj Ivan, župnik, itd.
Reissmueller Franc, grašč. oskrbnik.
Repič Peter, nadučitelj na Uncu.
Št. 10

4. Dekanija **Idrija**.

a) Idrija. Poverjenik: *Kos Franc.*

*Občina mestna.
*Vidmar Josip, župnik v Žirèh.
Cizej Ivan, c. kr. sod. pristav.
Čitalnica mestna
Delavsko bralno društvo.
Ferjančič Jakob, župnik v Zavracu.
Goli Franc, trgovec in posestnik.
Kogej Josip, dekan, itd.
Kos Franc, trgovec in posestnik.
Kroupa Gustav, c. kr. rudn. pristav.
Kumer Josip, rudar.
Lapajne Franc, trgovec in posestnik.
Lapajne Karolina, trgovka in posestnica.
Lapajne Valentin, trgovec in posestnik.
Lapajne Vinko, trgovec.
Lebar Jakob, kaplan v Sp. Idriji.
Leskovic Sebastijan, zasebnik v Sp. Idriji.
Nemanič Ivan, adm. na Vrhu.
Picigas Leopold, benef. in katehet.
Swoboda Karol, c. kr. inženir.
Šola c. kr. rudniška.
Treven Valentin, trgovec in posestnik.
Vončina Franc, pom. uradnik.
Žonta Ivan, posestnik v Sp. Idriji.
Šr. 2 + 22 = 24.

b) Črni Vrh. Poverjenik: ——————

Bukvarna farna.
Hauptman Peter, kaplan.
† Kogej Ferdinand, vikar.
Majnik Mihael, posestnik v Mrzlem Logu.
Rudolf Gašpar, posestnik v Lomih.
Št. 5.

5. Dekanija **Kamnik**.

a) Kamnik. Poverjenik: *Močnik Josip.*

*Bučar Franc, trgovec in posestnik.
*Starè Alojzij, adm. na Rovi.
*Stranjska fara.
Barlè Josip, not kandidat.
Bergant Luka, trgovec in posestnik.
Čenčič Jernej, nadučitelj-voditelj.

Čitalnica národna.
dr. Dereani Julij, dež. okr. zdravnik.
Drahsler Jakob, c. kr. okr. tajnik.
Fazan Rudolf, nadgozdar.
Fischer Franc, gostilničar in posestnik.
Flerin Franc, trgovec in posestnik.
Froelich Anton, gostilničar in posestnik.
Grašek Janko, trgovec in posestnik.
Hajek Franc, lastnik tovarne.
Kljun Ivan, župnik v Sp. Tuhinji.
Kljun Matej, adm. v Zg. Tuhinji.
Knjižnica okr. učiteljska.
Močnik Josip, lekar, župan in posestnik.
Molj Ivan, župnik v Stranjah.
Murnik Ivan, trgovec in posestnik.
Novak Martin, c. kr. poštar.
Oblak Ivan, dekan.
Pintar Anton, trgovec.
Podboj Alojzij, c. kr. davk. pristav.
Polec Julij, c. kr. okr. sodnik.
Rodè Josip, posestnik.
Sadnikar Josip, c. kr. okr. živinozdravnik.
dr. Schmidinger Karol, c. kr. notar, itd.
Starè Julij, tovarnar in posestnik.
Stelè Ivan, posestnik.
Stenovec Anton, župnik na Selih.
Stiasny Ludovik, učitelj.
Strel Franc, nač. postaje.
Vremšak Alojzij, obč. tajnik.
dr. Zbašnik Franc, c. kr. okrajni komisar.

Št. 3 + 33 = 36.

b) Brdo. Poverjenik: *Kersnik Janko.*

*Jarc Jernej, župnik v Dolu.
*Kersnik Janko, c. kr. notar, dež. poslanec, veleposestnik, itd.
*Rožič Alojzij, župnik v Krašnji.
Bizjan Ivan, župnik na Brdu.
Detelja Karol, trgovec in posestnik v Dobu.
Dolžan Ivan, župnik v Ihanu.
Kalan Ivan, kaplan v Dolu.
Marolt Franc, učitelj na Brdu.
Novak Josip, kaplan v Dobu.
dr. Pekolj Ivan, c. kr. okr. sodnik.
Strupi Jakob, benef. na Goričici.
Škofic Jurij, župan in posestnik v Št. Vidu.
Škufca Ludovik, župnik v Blagovici.
Šlakar Ivan, župnik v Št. Gothardu.
Vidic Maks, c. kr. sod. pristav.
Zorko Matija, c. kr. cestni uradnik v Lukovici.

Št. 3 + 13 = 16.

c) Komenda-Mengiš. Poverjenik: *Mejač Andrej.*

Bralno društvo v Mengiši.
Gornik Franc, kaplan v Komendi.
Kos Mihael, učitelj v Homcu.
Letnar Lovro, nadučitelj in c. kr. okr. š. nadz. v Mengiši.
Levec Ivan, župan, posestnik, itd. v Mengiši.
Mauring Ivan, kaplan v Vodicah.
Mejač Andrej ml., trgovec, itd. v Komendi.
Mesner Josip, nadučitelj v Komendi.
Paternost Henrik, učitelj v Radomljah.
Sadar Vendelin, učitelj v Zalogu.
Svetlin Andrej, posestnik, itd. v Komendi.
Šolske sestre v Repnjah.
Zaletel Leopold, kaplan v Mengiši.
Zorec Ivan, župnik v Mengiši.

Št. 14.

6. Dekanija **Kočevje**. Poverjenik: *Komljanec Ivan.*

*Lovšin Simon, župnik pri Fari.
Berčič Peter, adm. v Starem Logu.
Birek Franc, kaplan v Kočevji.
Gerzin Matija, župnik v Banji Loki.
Hromec Ivan, adm. v Sp. Logu.
Kalan Janko, c. kr. dav. nadzornik.
Komljanec Ivan, c. kr. gimn. profesor.
Krese Josip, dekan.
Kunauer Ivan, župnik v Polomu.
Reven Frančiška, c. kr. dav. kontr. soproga.
Rott Antonija, učiteljica pri Stari Cerkvi.
Rott Gothard, župnik pri Stari Cerkvi.
Steska Viktor, mestni kaplan.

Št. 1 + 12 = 13.

7. Dekanija **Kranj**.

a) Kranj. Poverjenik: *Šavnik Karol.*

*Bartol Baltazar, župnik v p. v Cerkljah.
*Debeljak Ivan, župnik v Preddvoru.
*Globočnik Edvard, zdravnik v Cerkljah.
*Majdič Vinko, tovarnar.
*Mežnarec Anton, dekan, itd.
*Omersa Franc, trgovec in posestnik.
*Prevc Valentin, posestnik, itd.
*Ross Matej, trgovec.
*Sajovic Ferdinand, trgovec.
*Šavnik Karol, lekar, župan in posestnik.
*Urbančič Alojzija, graščakinja na Turnu.
*Žužek Franc, c. kr. inženir.
Blagnè Anton, posestnik v Št. Jurji.
Bohinc Ivan, priv. uradnik.
Bralno društvo slovensko.
Brodnik Anton, kaplan v Šmartnem.
Čitalnica národna.
Dolenc Franc, trgovec in posestnik.
Florijan Karol, zasebnik.
Globočnik Viktor, c. kr. notar.
Gregorič Ignacij, župnik v Trsteniku.
Hacin Ivan, posestnik v Črešnjevku.
Hočevar Jakob, mag. pharm., trgovec in posestnik v Zg.Berniku.
Karlin Ivan, župnik v Smledniku.
Kavčnik Ivan, c. kr. sod. pristav.
Knjižnica okr. učiteljska.
Krčon Josip, župnik in duh. svêtnik v Predosljih.
Krek Franc, kaplan v Cerkljah.
Krisper Rajmund, trgovec in posestnik.
Kržič Josip, posestnik v Trbojah.
Kukelj Anton, mestni kaplan.
Lavrenčič Ivan, mestni kaplan.
Mayr Peter ml., gostilničar in posestnik.
Nemec Anton, kaplan v Št. Jurji.
Pavlin Alojzij, trgovec in posestnik v Podbrezji.
Pavlin Franc, c. kr. inženir in posestnik.
Pavšler Tomaž ml., trgovec in posestnik.
Plečnik Andrej, kaplan v Podbrezji.
Pogačnik Josip, posestnik v Podnartu.
Pokorn Jakob, kaplan v Smledniku.
Prezelj Matej, župnik v Mavčičah.
Rakovc Ivan, zasebnik.

Robič Simon, adm. na Šenturški Gori.
Romè Franc, župnik v Naklem.
Starič Josip, c. kr. sod. pristav.
dr. Šavnik Edvard, c. kr. okr. zdravnik.
dr. Štempihar Valentin, odvetnik.
Tavčar Franc, ekspozit v Besnici.

Št. 12 + 36 = 48.

b) Tržič. Poverjenik: *Špendal Franc.*

Ahačič Leopold, tovarnar.
Bežek Rupert, c. kr. notar.
Bralno društvo slovensko.
Jelenc Ivan, trgovec.
Kmet Andrej, učitelj.
Lončar Peter, carinar.
Omersa Ivan, trgovec.
Pekovec Josip, adm. v Lomu.
Špendal Franc, župnik.
Wruss Josip, kaplan.
Žerjov Gregor, c. kr. okr. sodnik.

Št. 11.

8. Dekanija **Leskovec**.

a) Krško. Poverjenik: *Gabršek Franc.*

*Knjižnica okr. učiteljska.
Bezlaj Josip, mešč. učitelj in c. kr. okr. š. nadzornik.
Gabršek Franc, nadučitelj-voditelj in c. kr. okr. š. nadzornik.
Gregorič Franc, gostilničar in posestnik.
Gregorin Alojzij, c. kr. okr. sodnik.
Hans Miroslav, c. kr. uradnik.
dr. Kersnik Josip, c. kr. okrajni zdravnik.
Knavs Ivan, mestni vikar.
Kobal Bogdan, c. kr. sod. pristav.
Lapajne Ivan, vodja mešč. šole.
dr. Mencinger Ivan, odvetnik in posestnik.
Pfeifer Viljem, drž. in dež. poslanec, župan in posestnik.
dr. Pučko Jurij, c. kr. notar.
dr. Romih Tomaž, mešč. učitelj, itd.
Weiglein Henrik, c. kr. okr. glavar.

Št. 1 + 14 = 15.

b) Leskovec. Poverjenik: *dr. Šterbenc Jurij.*

*Grivic Franc, kaplan v Leskovcu.
*Šola ljudska v Št. Jerneji.
*dr. Šterbenc Jurij, dekan, itd.
*Štrobelj Franc, v Št. Jerneji.
Avsec Franc, kaplan v Škocijanu.
Brulec Franc, župnik v Dolini.
Cepuder Jakob, nadučitelj v Boštajnu.
Dolinar Ivan, župnik na Raki.
Dolinar Mijo, trgovec v Dolini.
Fettich-Frankheim Anton, župnik v Št. Jerneji.
Košir Franc, kaplan v Škocijanu.
Lavrič Matija, župnik na Studencu.
Maurer Gašpar, posestnik na Raki.
Ogrin Peter, župnik pri sv. Duhu.
Pavlič Ivan, kaplan v Boštajnu.
Piber Ivan, kaplan v Št. Jerneji.
Pretnar Jakob, nadučitelj v Dolini.
Šmid Anton, kaplan v Leskovcu.
Šola trirazredna v Leskovcu.
Varl Tomaž, kaplan na Raki.
Vovk Ivan, župnik v p., itd. v Št. Jerneji.

Št. 4 + 17 = 21.

c) Kostanjevica. Poverjenik: *Pavlič Damijan.*

Abram Lavoslav, nadučitelj.
Bralno društvo v Kostanjevici.
Novak Mihael, c. kr. okr. sodnik.
Pavlič Damijan, mestni župnik.
Pavlič Kozma, župnik v Križevem.
Rohrman Josip, not. kandidat.
Rozina Viktor, c. kr. notar.
dr. Wurner Josip, dež. okr. zdravnik, itd.

Št. 8.

9. Dekanija **Litija**.

a) Litija. Poverjenik: *Svetec Luka.*

*Nabernik Ivan, c. kr. okr. sodnik.
*Sajè Mihael, župnik v Štangi.
*Svetec Luka, c. kr. notar, dež. poslanec in posestnik.
pl. Andriolli Viktor, c. kr. davk. kontrolor.
Golmajer Josip, župnik v Javorji.
Grill Matija, c. kr. okr. glavar.
Hrovat Mihael, kaplan v Šmartnem.
Jeločnik Anton, tov. knjigovodja.
Jeretin Martin, c. kr. okr. tajnik.
Knjižnica okr. učiteljska.
Molek Martin, župnik na Savi.
Pavlič Franc, kaplan v Šmartnem.
dr. Pavlič Ignacij, c. kr. okrajni zdravnik.
Podkrajšek Franc, nač. postaji na Savi.
Ravnikar Jernej, nadučitelj.
Rus Jakob, dekan v Šmartnem.
Vončina Valentin, c. kr. sod. kancelist.
Zdražba Ivan, župnik na Prežganji.
Zupančič Jernej, duhoven v p.

Št. 3 + 16 = 19.

b) Radeče. Poverjenik: *Zagorjan Ivan.*

*Krisper Valentin, tovarnar in posestnik.
Bojanec Anton, kaplan v Št. Janži.
Gmeiner Karol, župnik v Širji.
Levec Ivan, nadučitelj.
Ramovš Andrej, župnik v Svibnem.
Smolnikar Luka, kaplan.
Vidergar Ivan, župnik v Št. Jurji.
Zagorjan Ivan, župnik.

Št. 1 + 7 = 8.

10. Dekanija **Loka**.

a) Loka. Poverjenik: *Kožuh Matej.*

*Kožuh Matej, dekan, itd. v Stari Loki.
dr. Arko Anton, dež. okr. zdravnik.
Čitalnica národna.
pl. Garzarolli Franc, c. kr. sod. pristav.
Lenček Niko, c. kr. notar.
Peterlin Primož, adm. pri sv. Lenartu.
Pokorn Franc, kaplan v Stari Loki.
Rožman Lovro, ekspozit v Žabnici.
dr. Škofic Franc, c. kr. okr. sodnik.
Tomažič Ivan, mestni župnik.

Št. 1 + 9 = 10.

b) Selca. Poverjenik: *Sušnik Ivan.*

*Fušek Gregor, posestnik na Martinjem Vrhu.
Boncelj Franc, župnik v Dražgoših.
Bralno društvo v Selcih.
Bregant Mihael, nadučitelj v Selcih.
Jamnik Anton, župnik v Sorici.
Košmelj Luka, posestnik v Železnikih.
Mrak Jakob, župnik v Železnikih.
Rihar Franc, kaplan v Železnikih.
Sušnik Ivan, župnik v Selcih.
Šlibar Franc, trgovec in posestnik.
Vavpetič Ivan, kaplan v Selcih.
Veja Maks, župnik v Bukovščici.

Št. 1 + 11 = 12.

c) Trata. Poverjenik: *Petrovčič Franc.*

*Debeljakova hiša v Poljanah.
*Dolinar Ivan, župnik v p. na Trati.
Cirman Anton, nadučitelj v Poljanah.
Dolinar Anton, adm. v Lučini.
Justin Blaž, adm. v Novi Oslici.
Knific Luka, nadučitelj na Trati.
Nemanič Martin, kaplan v Poljanah.
Petrovčič Franc, župnik na Trati.

Št. 2 + 6 = 8.

11. Dekanija **Metlika**.

a) Črnomelj. Poverjenik: *Kupljen Anton.*

*Koenig Jurij, župnik na Vinici.
Hribar Anton, kaplan na Vinici.
Juvanec Franc, učitelj na Vrhu.
Kadunec Matija, župnik v Preloki.
dr. Kaisersberger A., c. kr. okr. zdravnik.
Klemenčič Mihael, mestni kaplan.
Knjižnica okr. učiteljska.
Kunc Avgust, posestnik.
Kupljen Anton, c. kr. notar.
Mohar Peter, župnik v Dragatuši.
Novak Matija, mestni kaplan.
Režek Peter, župnik v Starem Trgu.
Schweiger Janko, posestnik.
Šašelj Ivan, župnik v Adlešičih.
Šola farna v Starem Trgu.
Žagar Josip, kaplan v Starem Trgu.

Št. 1 + 15 = 16.

b) Metlika. Poverjenik: *Navratil Anton.*

*Stariha Jakob, dekan v p., zlatomašnik, itd.
Aleš Anton, dekan v Semiči.
Bulovec Mihael, kaplan v Semiči.
Čitalnica národna.
Dovgan Franc, prošt n. reda.
Dular Franc, učitelj v Semiči.
Gabrič Anton, kaplan v Semiči.
Guštin Franc, posestnik.
Hayne Edvard, c. kr. davkar.
Navratil Anton, zasebnik.
Premer Ignacij, posestnik.
Prosenik Anton, trgovec.
Romè Josip, župnik n. r. v Podzemlji.
Schweiger Franc, župnik na Radovici.
Stajer Franc, c. kr. notar.
Šola ljudska v Semiči.
Šola mestna v Metliki.
Šola národna na Radovici.
Tanšek Ivan, not. koncipijent.
Vukšinić Dav., župan v Radovičih.
Zakrajšek Ivan, mestni kaplan.

Št. 1 + 20 = 21.

12. Dekanija **Moravče**. Poverjenik: *Kajdiž Tomaž*.

*Preša Josip, župnik v Pečèh.
Ambrož Ivan, kaplan v Moravčah.
Bernik Valentin, benef. v Vrhpolji.
Brcè Anton, župnik v Št. Lambrehtu.
Česenj Andrej, kaplan v Zagorji.
Kajdiž Tomaž, dekan, itd.
Kepec Franc, adm. v Češnjicah.
† Lazar Mihael, c. kr. gimn. prof. v p. v Čemšeniku.
Toman Janko, nadučitelj.
Zelnik Josip, adm. v Čemšeniku.

Št. 1 + 9 = 10.

13. Dekanija **Novo Mesto**. Poverjenik: *Poljanec Ivan*.

*Babnik Ivan, župnik v Toplicah.
*dr. Gestrin Karol, c. kr. okr. sod. svetovalec.
*Krčon Anton, župnik v Šmarjeti.
*dr. Vojska Andrej, c. kr. okr. sod. svetovalec.
*Vrhovec Ivan, c. kr. gimn. prof.
Ambruš Valentin, c. kr. gimn. prof.
Bergant Valentin, župnik v Brusnicah.
Borštner Josip, župnik v Št. Petru.
Čitalnica národna.
dr. Detela Franc, c. kr. gimn. ravnatelj.
Dovič Ivan, župnik v Mirni Peči.
Einspieler Tomaž, c. kr. okr. sod. tajnik.
Fajdiga Ignacij, c. kr. gimn. profesor.
Fik Franc, kaplan v Toplicah.
Fon Ivan, c. kr. gimn. profesor.
Frančiškanski samostan.
Frank Rihard, kanonik.
Hočevar Anton ml., usnjar.
Hočevar Josip, kanonik.
Hrovat o. Florentin, gvardijan in ravnatelj m. lj. šoli.
Kastelic Franc, trgovec.
Knjižnica gimnazijska.
Knjižnica okr. učiteljska.
Krajec Ivan, lastnik tiskarne.
dr. Kraut Štefan, c. kr. avskultant.
dr. Marinko Josip, c. kr. gimn. profesor, itd.
Mervec Ivan, župnik v Stopičah.
Mohar Martin, c. kr. vodja sod. pom. uradov.
Novak Franc, c. kr. gimn. profesor.
Okoren Martin, markèr.
Pakiž Marko, kaplan v Šmihelu.
Pec Viljelmina, učiteljica.
Perko Franc, župan in trgovec.
Pintar Luka, c. kr. gimn. profesor in okr. šolski nadzornik.
Plevaneč Ivan, župnik v Soteski.
dr. Poček Franc, c. kr. avskultant.
Poljanec Ivan, c. kr. gimn. profesor.
dr. Poznik Albin, c. kr. notar, itd.
dr. Prevec Franc, odv. koncipijent.
Rogina Anton, c. kr. avskultant.
Rohrman Viljem, vinor. učitelj na Grmu.
vitez Schwarz Friderik, c. kr. okr. glavar.
Skalè Otmar, c. kr. okr. živinozdravnik.
pl. Sladović Simon, lekar.
dr. Slanc Karol, odvetnik.
Suhač Matej, c. kr. gimn. profesor.
Šega Karol, c. kr. gimn. profesor.
dr. Šegula Jakob, odvetnik.
Šmidovnik Anton, župnik v Prečini.
Šuklje Franc, c. kr. gimn. profesor, drž. in dež. poslanec.

Turk o. Efrem, frančiškan.
Urh Peter, prošt, itd.
Vindišar Viljem, frančiškan.
Virant Anton, trgovec.
Zavodnik Feliks, st. vikar.
Žgur Anton, župnik pri Beli Cerkvi.
Št. 5 + 51 = 56.

14. Dekanija **Postojina**.

a) Postojina. Poverjenik: *Hofstetter Ivan.*

Bezeljak Pavel, c. kr. notar.
Bilc Anton, odv. koncipijent.
Čebašek Ivan, kaplan v Hrenovicah.
Čitalnica národna.
Ditrich Anton, trgovec.
Gaspari Ferdinand, c. kr. okrajni živinozdravnik.
Hofstetter Ivan, dekan, č. kanonik, itd.
Jurca Franc, trgovec.
Knjižnica okr. učiteljska.
Kraigher Alojzij, trgovec.
Kraigher Jurij, trgovec v Hrašah.
Kraigher Peter, trgovec.
Lapajne Štefan, c. kr. okr. komisar.
Lončar Ivan, c. kr. davk. nadzornik.
Pfeifer Jurij, c. kr. fin. str. komisar.
† dr. Pitamic Ivan, odvetnik.
Puc Alojzij, župnik v Hrenovicah.
Šeber Rihard, lastnik tiskarne.
Šola ljudska v Postojini.
Vernik Peter, mesar in posestnik.
Vičič Friderik, gostilničar, posestnik, itd.
Vodopivec Anton, c. kr. poštar.
Vrančič Ivan, nač. žel. postaje.
Zakrajšek Franc, kaplan.
Žužek Leopold, c. kr. okr. sodnik.
Št. 25.

b) Senožeče. Poverjenik: *Okorn Ignacij.*

*Kržič Gregor, c. kr. okr. sodnik.
*Občina razdrška.
Kavčič Hinko, posestnik, nadžupan in dež. poslanec na Razdrtem.
Mikš Ivan, ekspozit v Razdrtem.
Okorn Ignacij, župnik.
Omahen Gustav, c. kr. notar.
Senčar Josip, c. kr. sod. pristav.
Suša Anton, trgovec.
Suša Franc, posestnik.
Škerjanec Ivan, župnik v Vremah.
Zelen Josip, posestnik.
Št. 2 + 9 = 11.

c) Št. Peter. Poverjenik: *Sitar Matej.*

*Bolè Martin, profesor na Ruskem.
*Sajovic Ivan, župnik in duhovni svetovalec v Slavini.
Bajec Jakob, ekspozit v Šmihelu.
Dekleva Franc, trgovec v Slavini.
Jemec Anton, ekspozit v Suhorji.
Korošec Ivan, gost. in posestnik.
Kovač Anton, žel. gostilničar.
Kozlevčar Anton, žel. uradnik.
Križaj Franc, tovarnar.
Kyovský Avgust, c. kr. geometer.
Lavrenčič Andrej, posestnik.
Lesar Ivan, kaplan v Slavini.
Medica Matej, tovarnar.
Pintar Matej, ekspozit v Trnji.
Sitar Matej, kurat.

Smolič Ivan, žel. uradnik.
Špilar Ludovik, posestnikov sin.
Torkar Matija, župnik v Košani.
† Tramtè Anton, kurat.
Zalaznik Viktor, c. kr. poštar.
Zupančič Dragotin, knjigovodja.
Št. 2 + 19 = 21.

15. Dekanija **Radovljica**.

a) Radovljica. Poverjenik: *Roblek Aleks.*

*Bernik Lovro, župnik v p.
Ažman Josip, učitelj na Breznici.
Bric Ivan, c. kr. okr. sodnik.
Bulovec Ivan, trgovec in posestnik.
Butalič Jakob, c. kr. sod. kancelist.
Čarman Franc, c. kr. voj. kurat v p., itd. na Otoku.
Debevec Josip, kaplan na Breznici.
Ferk Ernst, c. kr. sod. pristav.
Fertin Ignacij, kaplan v Mošnjah.
Homann Friderik, trgovec in posestnik.
Kačar Ivan, mestni kaplan.
Klinar Matija, gostilničar in posestnik.
Kumer Franc, župnik v Mošnjah.
Novak Ivan, mestni župnik.
Pollak Josip, c. kr. okr. komisar.
Potočnik Tomaž, župnik na Breznici.
Roblek Aleks, lekar, župan in posestnik.
Šega Ivan, c. kr. kazn. kurat v Begunjah.
Teran Ivan, župnik v Ljubnem.
Vurnik Ivan, podobar in posestnik.
Št. 1 + 19 = 20.

b) Bled. Poverjenik: *Rus Franc.*

*baron Schwegel Josip, veleposestnik, itd. itd.
Ažman Ivan, župnik v Gorjah.
Berlic Ivan, župnik na Boh. Beli.
Bralno društvo v Gorjah.
Hudovernik Anton, gostilničar in posestnik.
Jan Vincenc, pos. v Sp. Gorjah.
Jekler Josip, gostilničar.
Knjižnica okr. učiteljska.
Razboršek Josip, dekan na Bledu.
Rus Franc, nadučitelj v Gradu.
Schrey Rihard, c. kr. poštar, itd.
Skumavec Lovro, posestnik v Zg. Lazih.
Sterlè Terezija, učiteljica v Gorjah.
Trojar Ivan, c. kr. poštar, nadučitelj v p., posestnik, itd.
Vrhunc Andrej, posestnik.
Žirovnik Josip, učitelj v Gorjah.
Žumer Jakob, župan in posestnik v Gorjah.
Št. 1 + 16 = 17.

c) Bohinj. Poverjenik: *Mesar Ivan.*

Čekal Ferdinand, kaplan na Bistrici.
Medić Josip, nadučitelj na Bistrici.
Mesar Ivan, župnik, duh. svetovalec in dež. poslanec.
Rihteršič Ivan, nadučitelj v Srednji Vasi.
Zarnik Matija, župnik v Srednji Vasi.
Železny Alojzij, kaplan v Srednji Vasi.
Št. 6.

d) Jesenice-Kranjska Gora. Poverjenik: *Keršič Ivan.*

Aljaž Jakob, župnik na Dolgem.
Andolšek Franc, c. kr. okr. sodnik v Kranjski Gori.
Ažman Simon, župnik v Beli Peči.
Bregar Josip, nadučitelj v Kranjski Gori.
Hudovernik Aleksander, c. kr. notar v Kranjski Gori.
Keršič Ivan, župnik na Jesenicah.
Korošec Josip, učitelj na Jesenicah.
Robič Matija, rud. uradnik na Savi.
Treven Anton, župan in posestnik na Savi.
Turk Avgust, župnik na Kor. Beli.
Vrhovšek Franc, kaplan v Kranjski Gori.

Št. 11.

e) Dobrava-Kamna Gorica-Kropa. Poverjenik: *Aljančič Valentin.*

Aljančič Valentin, župnik na Dobravi.
Gilly Peter, c. kr. poštar v Kropi.
pl. Kapus Adolf, c. kr. poštar, posestnik, itd.
Megušar Jurij, trgovec v Kropi.
Pesjak Mihael, trgovec in posestnik
Verbajs Anton, župnik.
Zupan brata, orglj. mojstra v Kamni Gorici.

Št. 7.

16. Dekanija **Ribnica.**

a) Ribnica. Poverjenik: ——————

*Kljun Marija, posestnica v Slatniku.
*Lesar Ivan, posestnik v Hrovačah.
*Lesar Martin, posestnik v Sušji.
*Lovšin Marija, posestnica v Jurjevici.
Brencè Ivan, župnik pri sv. Gregorji.
Drobnič Jurij, župan v Sodražici.
Erzar Matija, kaplan v Ribnici.
Fajdiga Franc, trgovec v Sodražici.
Jaklič Josip, župnik v Dolenji Vasi.
Kadunec Franc, adm. v Dragi.
Knjižnica okr. učiteljska.
Merher Josip, trg. v Dolenji Vasi.
Mrak Matija, kaplan v Ribnici.
Oberstar Josip, strugar v Sodražici.
Povše Martin, dekan, itd.
Prijatelj Matija, župnik v Strugah.
Višnikar Franc, c. kr. okr. sodnik in dež. poslanec.
Voglar Josip, župnik v Sodražici.

Št. $4 + 14 = 18$.

b) Velike Lašče. Poverjenik: *Šuflaj Daniel.*

Čuk Julij, kaplan v Dobrepoljah.
Globočnik Janko, c. kr. notar.
Hočevar Matija, župan, c. kr. poštar in posestnik.
Kosec Jernej, župnik v Škocijanu.
Lavtižar Mihael, župnik na Robu.
Pešec Franc, kaplan.
Škofic Josip, c. kr. sod. pristav.
Šuflaj Daniel, c. kr. okr. sodnik.

Št. 8.

17. Dekanija **Šmarije**.

a) Šmarije. Poverjenik: *Drobnič Andrej.*

Borštnik Ivan, nadučitelj.
Bralno društvo.
Drobnič Andrej, dekan.
Marešič Franc, župnik v Lipoglavu.
Ogorelec Vinko, posestnik in dež. poslanec v Škofeljici.
Pipan Andrej, župnik na Polici.
Povše Henrik, kaplan na Krki.
Rozman Marija, trgovka.
Šiška Ivan, kaplan.
Urbanija Lovro, župnik v Žalini.
Št. 10.

b) Setičina. Poverjenik: *Jenčič Alojzij.*

Gregorič Josip, kaplan v Višnji Gori.
Jaklič Štefan, župnik v Št. Vidu.
Jenčič Alojzij, c. kr. okr. sodnik.
Kastreutz Egidij, c. kr. sod. pristav.
Končina Ivan, trgovec in posestnik v Gor. Vasi.
Kregar Franc, kaplan v Št. Vidu.
Lukan Jakob, zdravnik v Št. Vidu.
Pešec Anton, not. kandidat.
Pirnat Stanko, c. kr. notar.
Podobnik Franc, odv. kandidat in posestnik v Št. Vidu.
Pristov Simon, benef. v Št. Vidu.
Št. 11.

18. Dekanija **Trebnje**.

a) Trebnje. Poverjenik: *Frelih Matej.*

Bratkovič Kazimir, c. kr. notar.
Frelih Matej, dekan, itd.
Golia Ljudevit, c. kr. okr. sodnik.
Hočevar Anton, župnik pri sv. Lovrencu.
Hofer Karol, župnik v Čateži.
Ilovski Albin, kaplan na Mirni.
Jarc Franc, župnik na Mirni.
Jerše Alojzij, nadučitelj v Trebnjem.
† Košir Alojzij, župnik, itd. v Št. Rupertu.
Nagode Ivan, kaplan v Trebnjem.
Tomšič Franc, uradnik.
Št. 11.

b) Mokronog. Poverjenik: *Virant Ivan.*

Barbo Mihael, župnik v Trebelnem.
Dopler Alojzij, c. kr. sod. kancelist.
Fischer Ivan, c. kr. notar.
Globelnik Ivan, kaplan pri Sv. Trojici.
Grčar Josip, župnik pri sv. Trojici.
Pfefferer Adolf, c. kr. okr. sodnik.
Virant Ivan, župnik.
Volk Ivan, kaplan v Trebelnem.
Št. 8.

c) Žužemberk. Poverjenik: *Tavčar Mihael.*

Bogolin Mihael, župnik v Ajdovici.
Bralno društvo v Žužemberku.
Kramarič Josip, kaplan v Hinjah.
Lavrič Josip, župnik v Ambrusu.

Šinkovec Avguštin, kaplan.
Tavčar Mihael, župnik, itd.
Zbašnik Franc, župnik v Hinjah.
Zupančič Ivan, župnik v Topli Rebri.

Št. 8.

19. Dekanija Vipava. Poverjenik: *Erjavec Matija.*

*Erjavec Matija, dekan, itd.
*Kavčič Franc, c. kr. poštar in posestnik v Št. Vidu.
*Nakus Josip, župnik, itd. na Planini.
Arko Mihael, župnik v Šturiji.
Bratož Franc, posestnik v Podragi.
Čitalnica kmetijska v Podragi.
Čitalnica národna v Vipavi.
Dejak Hinko, župnik v Vrhpolji.
Demšar Ivan, župnik v Št. Vidu.
Dolenc Rudolf, učitelj v Podragi.
Habè Josip, posestnik na Gočah.
Hladnik Ivan, župnik na Gočah.
dr. Kenda Josip, okr. zdravnik.
Knjižnica okr. učiteljska.
Koželj Mihael, župnik na Podkraji.
grof Lanthieri Karol, graščak, itd.
Lavrenčič Matej, posestnik in dež. poslanec v Vrhpolji.
Lenasi Anton, župnik na Colu.
Lukanec Josip, benef. v Lozicah.
Požar Anton, nadučitelj v Št. Vidu.
Primožič Jernej, župnik v Vrabčah.
Rudolf Ivan, učitelj v Vrabčah.
Semenič Ivan, posestnik v Podragi.
Silvester Franc, trgovec v Vipavi.
Skvarča Ivan, župnik v Budanjah.
Tomšič Štefan, nadučitelj v Vipavi.
Zupan Ivan, kaplan v Vipavi.

Št. 3 + 24 = 27.

20. Dekanija **Vrhnika**.

a) Vrhnika. Poverjenik: *Koprivnikar Ivan.*

*Bohinjec Peter, kaplan na Vrhniki.
*Kotnikova hiša v Verdu.
*Zupan Mihael, župnik v Polhovem Gradcu.
Bralno društvo v Polhovem Gradcu.
Čitalnica národna na Vrhniki.
Dolinar Franc, župnik v Horjulu.
Gruden Ivan, c. kr. davkar v p., itd.
Hočevar Anton, župnik pri sv. Joštu.
Jelovšek Gabrijel, trgovec, župan in posestnik.
Komotar Anton, c. kr. notar.
Koprivnikar Ivan, dekan, itd.
Laznik Josip, adm. v Podlipi.
Lenarčič Josip, veleposestnik, itd.
Levstik Vinko, nadučitelj.
Petrič Marija, velepos. hči.
Škofic Josip, župnik v Zaplani.
Tomšič Ivan, usnjar in posestnik.
Vidic Ivana, učiteljica.
Vonča Anton, kurat v Belkah.

Št. 3 + 16 = 19.

b) Borovnica. Poverjenik: *Oblak Ivan.*

*Oblak Ivan, župnik v Borovnici.
Borštnik Franc, c. kr. profesor v Dubrovniku.
Kržič Josip, posestnik.
Papler Franc, nadučitelj.
Podobnik Ignacij, župnik v Preserji.
Rozman Jurij, župnik v Rakitni.
Schiffrer Ludovik, kaplan.

Št. 1 + 6 = 7.

c) Logatec. Poverjenik: *Ribnikar Vojteh.*

Arko Franc, gostilničar in posestnik.
dr. Babnik Janko, c. kr. sodnijski pristav.
Belar Josip, župnik v Rovtih.
Bergant Lovro, župnik.
Bralno društvo v Sp. Logatci.
Bralno društvo v Zg. Logatci.
De Gleria Anton, trgovec.
Gruntar Ignacij, c. kr. notar.
Jeglič Josip, c. kr. davkar.
Kavčič Gašpar, posestnik v Rovtih.
Knjižnica okr. učiteljska.
Lajler Franc, not. uradnik.
Lapuch Josip, trg. poslovodja.
Levičnik Valentin, c. kr. višji davk. nadzornik.
Martinčič Matej, pos. na Jezeru.
Mulley Adolf, c. kr. poštar in posestnik.
Nadilo Avgust, zasebnik.
Nagodè Josip, črevljar.
Petrič Martin, posestnik.
Ravnihar Aleksander, c. kr. sod. pristav.
Ribnikar Vojteh, nadučitelj, itd.
Rožanc Dragotin, učitelj.
Sakser Ivan, župnik v Hotederšici.
Sicherl Ivan, trgovec in posestnik.
Smolè Josip, posestnik.
dr. Sterger Stanko, c. kr. okrajni zdravnik.
Tollazzi Tomaž, trgovec in posestnik.

Št. 27.

II. Lavantinska škofija.

1. Dekanija **Bistrica Slovenska**. Poverjenik: *Hajšek Anton.*

*Hajšek Anton, dekan, itd.
*Ratej Franc, c. kr. notar.
† Altman Josip, župnik v Studenicah.
Bizjak Vinko, župnik v Laporji.
Brezovšek Davorin, župnik pri sv. Martinu.
Dreflak Franc, c. kr. poštar na Ptujski Gori.
Glaser Anton, učitelj v Makolah.
Hebar Franc, župnik v Studenicah.
Heržič Josip, župnik v Sp. Polskavi.
Hytrek Adolf, spiritual v Studenicah.
Jerman Ivan, obč. predstojnik v Makolah.
Košar Jakob, župnik v Zg. Polskavi.
Lenart Janko, župnik v Poličanah.
Lendovšek Mihael, župnik, itd. v Makolah.
Mahor Feliks, učitelj v Makolah.
Mojzišek Anton, kaplan v Poličanah.
Peče Ivan, c. kr. žand. vodja na Ptujski Gori.
Pernat Jernej, kaplan v Manjšbregu.
Pihljar Simon, kaplan v Makolah.
Raktelj Rudolf, vikar.
Sattler Martin, župnik v Manjšbregu.
Stepišnik Lovro, posestnik.
Stiplovšek Valentin, župnik v Ločah.
Škerjanc Rok, nadučitelj v Makolah.
Tajek Jakob, kaplan.

Št. 2 + 23 = 25.

2 Dekanija **Braslovče**. Poverjenik: *Balon Anton.*

*Balon Anton, župnik, itd. na Vranskem.
*Potočnik Lovro, dekan, itd.
Bralno društvo v Braslovčah.

Bralno društvo v Št. Jurji.
Čitalnica na Vranskem.
Dekorti Josip, kaplan v Št. Jurji.
Južna Valentin, trg. in posestnik v Št. Jurji.
Kolarič Josip, župnik na Paki.
Križnik Gašpar, posestnik v Motniku.
Pečnik Franc, kaplan.
Prislan Franc, posestnik v Parižlah.
Ropas Martin, glasovirar na Vranskem.
Sajovec Lovro, posestnik v Motniku.
Sušnik Ivan, kaplan na Vranskem.
Svetina Anton, c. kr. notar na Vranskem.
Šorn Franc, nadučitelj v Št. Jurji.
Zdolšek Andrej, kaplan na Paki.

Št. 2 + 15 = 17.

3. Dekanija **Brežice.**

a) Brežice. Poverjenik: *Stanič Josip.*

*dr. Firbas Franc, c. kr. notar, itd.
*Gomilšek Josip, žel. uradnik.
*Knjižnica okr. učiteljska.
*Repič Andrej, župnik v Kapelah.
*dr. Srebrè Gvidon, odvetnik, župan, itd.
Agrež Josip, uradnik.
Berglez Ivan, župnik v Artičah.
Čitalnica národna.
Gerjevič Ivan, veleposestnik v Dobovi.
Kostanjevec Josip, kaplan v Dobovi.
Kukovič Blaž, kaplan v Rajhenburgu.
Kukovič Josip, trgovec.
Kunej Ivan, župnik v Dobovi.
Levak Andrej, veleposestnik.
Mesiček Josip, nadučitelj v Globokem.
Munda Ivan, c. kr. okr. živinozdravnik.
Munda Janko, kaplan na Bizeljskem.
Pajmon Anton, župnik v Sromljah.
Papež Mihael, c. kr. nam. koncipist.
Schwentner Leopold, trgovec.
Slanc Ernst, nadučitelj v Dobovi.
Spindler Anton, c. kr. zemlj knjigovodja.
Stanič Josip, not. kandidat.
Stuhec Marko, kaplan.
Šetinc Josip, odv. koncipijent.
dr. Šmirmaul Matija, okr. zdravnik.
dr. Vovšek Franc, c. kr. okr. sodnik.

Št. 5 + 22 = 27.

b) Sevnica. Poverjenik: *Pišl Ivan.*

*Slomšek Ivan, župnik pri sv. Lenartu.
Jerman Josip, ces. svêtnik, itd. v Rajhenburgu.
Kunstič Ivan, učitelj v Sevnici.
Lenček Franc, veleposestnik na Blanci.
Ozmec Josip, kaplan.
Pišl Ivan, učitelj.
Prešern Ivan, župnik v Koprivnici.
Starkl Mio, c. kr. kancelist.
Šelih Jurij, kaplan v Rajhenburgu.
Veršec Franc, c. kr. notar.

Št. 1 + 9 = 10.

4. Dekanija **Celje**.

a) Celje. Poverjenik: *Ogradi Franc.*

*dr. Babnik Miroslav, odvetnik.
*Čitalnica mestna.
*Krušič Ivan, c. kr. gimn. profesor.
*Lipold Franc, odv. koncipijent.
*Ogradi Franc, opat, itd.
*Podružnica kmetijska.
*dr. Sernec Josip, odvetnik, itd.
*Teharska občina.
*Topljak Josip, posestnik.
*Vošnjak Mihael, ingenieur, posestnik, drž. in dež. poslanec.
*dr. Vrečko Andrej, c. kr. gimn. profesor in okr. š. nadzornik.
*Žuža Ivan, zasebnik.
Ambrožič Blaž, c. kr. okr. š. nadz.
Atteneder Josip, n. propovednik.
Baš Lovro, c. kr. notar, itd.
dr. Brenčič Alojzij, odv. koncipijent.
Brumen Anton, odv. koncipijent.
dr. Dečko Ivan, odvetnik in dež. poslanec.
Detiček Jurij, c. kr. notar.
dr. Filipič Ludovik, odvetnik, itd.
dr. Gelingsheim Karol, c. kr. okr. sod. pristav.
dr. Hrašovec Jurij, odvetnik, itd.
Hribar Dragotin, lastnik tiskarne.
Irgl Franc, mestni vikar.
Jerman Ivan, trgovec.
Knjižnica gimnazijska.
Knjižnica kapucinska.
Kosi Anton, c. kr. gimn. profesor.
Krušič Franc, stud. med.
Nedeljko Ivan, odv. uradnik.
dr. Oblak Vatroslav, cand. phil.
Pavlič Franc, c. kr. poštni oficijal.
Rančigaj Anton, mestni kaplan.
dr. Rosina Franc, odv. koncipijent.
Rutnik Rajko, c. kr. poštni sluga.
Vodstvo zas. dekliške šole.
dr. Vrečko Josip, odvetnik, itd.
Zavadlal Mihael, c. kr. gimn. prof.

Št. 12 + 26 = 38.

b) Žalec. Poverjenik: *Petřiček Anton.*

*Arzenšek Matija, župnik v Grižah.
*Janežič Jakob, posestnik v Grižah.
*Jeraj Josip, župnik, itd. v Žalci.
Grušovnik Adam, kaplan v Žalci.
Hausenbichler Ivan, posestnik.
Klemenčič Josip, učitelj v Galiciji.
Kordiš Terezija, učiteljica v Žalci.
Košar Ivan, župnik v Galiciji.
Petřiček Anton, učitelj v Žalci.
Roblek Franc, posestnik v Žalci.
Širca Ernst, posestnik v Grižah.

Št. 3 + 8 = 11.

5. Dekanija **Dravsko Polje**. Poverjenik: *Rath Franc.*

*Sorglechner Josip, župnik v Cirkovcah.
*Stranjšak Martin, dekan, itd. v Hočah.
Antolič Ivan, župnik na Ptujski Gori.
Golob Andrej, učitelj pri sv. Marjeti.
Hirti Franc župnik v Slivnici.
Hren Anton, nadučitelj v Št. Janži.
Korošec Franc, kaplan v Cirkovcah.
Kranjc Franc, učitelj v Hočah.
Rath Franc, župnik pri sv. Lovrenci.
Šabot o Anzelm, misijonar.
Šnuderl Franc, učitelj.

Št. 2 + 9 = 11.

6. Dekanija **Gornji Grad**.

a) Gornji Grad. Poverjenik: *Dovnik Franc.*

*Dovnik Franc, dekan, itd.
*Kuralt Ivan, c. kr. sod. pristav.
*Strnad Matija, župnik v Ljubnem.
Čitalnica národna.
Kocbek Franc, nadučitelj.
Rodošek Anton, župnik pri Sv. Martinu.
Strnad Anton, posestnik.
dr. Šlander Ivan, zdravnik.
Šola národna v Gornjem Gradu.
Šola národna v Novi Štifti.
Toman Ivan, kaplan.
Višnjar Franc, kaplan v Lučah.
Wenger Karol, c. kr. okr. sodnik.
Zdolšek Franc, župnik v Solčavi.

Št. 3 + 11 = 14.

b) Mozirje. Poverjenik: *Praprotnik Franc.*

Čitalnica národna.
Lipold Ivan, posestnik.
Lipold Marko Josip, posestnik.
Pelan Milan, trgovec.
Pirš Josip, posestnik.
Podhostnik Andrej, kaplan.
Praprotnik Franc, nadučitelj, itd.
Šola ljudska na Gorici.
Šola ljudska v Mozirji.
Šola ljudska na Rečici.
Turnšek Anton, trgovec in posestnik v Nazarjih.

Št. 11.

7. Dekanija **Jarenina**. Poverjenik: *Flek Josip.*

*Vagaja o. Rudolf, župnik v Svičini.
Bralno društvo v Jarenini.
Črnko Jernej, učitelj pri sv. Jurji.
Flek Josip, dekan.
Jančič Franc, posestnik v Gačniku.
Kelemina Matija, župnik pri sv. Ilji.
Murkovič Franc, kaplan.
Rešek o. Henrik, kapitular in oskrbnik.
Slekovec Josip, nadučitelj.
Spritzer Ivan, učitelj pri sv. Marjeti.
Tomažič Marko, kaplan pri sv. Ilji.
Zadravec Peter, kaplan pri sv. Jakobu.

Št. 1 + 11 = 12.

8. Dekanija **Konjice**. Poverjenik: *Mikuš Franc.*

*Bezenšek Jurij, župnik v Čadramu.
*Knjižnica nadžupnijska.
*Kovač Josip, posestnik v Žrečah.
*Mikuš Franc, dekan, itd.
*Verlič Franc, župnik v Stranicah.
Hauptmann Svitoslav, učitelj pri Sv. Duhu v Ločah.
Kukovič Mirko, kaplan v Konjicah.
dr. Rudolf Ivan, odvetnik.
Sinko Josip, vikar.
Tamše Valentin, župnik na Prihovi.
Wankmüller Albin, učitelj v Čadramu.

Št. 5 + 6 = 11.

9. Dekanija **Kozje**. Poverjenik: *Bosina Ivan.*

*Knjižnica okr. učiteljska.
Arzenšek Alojzij, provizor v Bučah.
Bosina Ivan, dekan, itd.
Cilenšek Blaž, župnik v Zagorji.
Gršak Vinko, župnik v Podčetrtku.
Hurt Franc, kaplan v Podsredi
Kapus Armin, kaplan v Pilštajnu.
Kranjc Josip, kaplan pri sv. Petru.
Lednik Anton, župnik v Podsredi.
Pernat Anton, provizor v Planini.
dr. Rausch Franc, odvetnik.
Ribar Anton, župnik pri sv. Vidu.
Št. 1 + 11 = 12.

10. Dekanija **Laško**. Poverjenik: *Žuža Ivan Ev.*

*Škerbec Martin, kaplan.
Bogataj Jernej, kaplan na Dolu.
Cizej Franc, župnik v Jurijkloštru.
Dimnik Ivan, posestnik v Trbovljah.
Elsbacher Andrej, trgovec.
Erjavec Peter, župnik v Trbovljah.
Fischer Anton, župnik pri sv. Jederti.
Keček Andrej, kaplan v Trbovljah.
Potočnik Anton, župnik na Razborji.
Roš Ferdinand, veleposestnik v Hrastniku.
Smolè Jakob, župnik pri sv. Miklavži.
Veternik Anton, kaplan v Trbovljah.
Žuža Ivan Ev., dr. c. p., konz. svetovalec, dekan in nadžupnik.
Št. 1 + 12 = 13.

11. Dekanija **Št. Lenart**. Poverjenik: ——————

*Arnuš Franc, kaplan pri sv. Rupertu.
*Čolnik Dominik, živinozdravnik pri sv. Benediktu.
*Lapuh Martin, župnik pri sv. Barbari.
Bregant Jurij, nadučitelj pri Sv. Benediktu.
Kronvogel Josip, c. kr. sod. pristav.
dr. Suhač Anton, župnik pri sv. Ani.
Šijanec Alojzij, župnik pri Negovi.
Šoštarič Ferdinand, kaplan.
Vraz Anton, župnik pri sv. Antonu.
Št. 3 + 6 = 9.

12. Dekanija **Ljutomer**. Poverjenik: *Horvat Josip.*

*Meško Martin, župnik pri Kapeli.
*Simonič Ivan, kaplan pri sv. Jurji.
*Skuhala Ivan, dekan, itd.
Belšak Anton, župnik pri sv. Petru.
Bohanec Ivan, kaplan.
Božič Anton, posestnik v Radoslavcih.
Bralno društvo v Cezanjevcih.
Bralno društvo na Cvenu.
Bralno društvo pri Mali Nedelji.
Bralno društvo pri sv. Jurji.
Bralno društvo pri sv. Križi.
Cvahte Simon, nadučitelj pri Mali Nedelji.
Čitalnica národna v Ljutomeru.
Dominkuš Jurij, učitelj pri sv. Jurji.
dr. Farkas Ivan, zdravnik.
Frangež Jernej, kaplan pri sv. Petru.
Freuensfeld Josip, učitelj.
Gomilšek Josip, uradnik.

Horvat Josip, nadučitelj.
Ivančič Josip, c. kr. davk. kontrolor.
Janžekovič Lovro, župnik v Veržeji.
Karba Ivan, učitelj pri sv. Križi.
Karba Josip, posestnik na Krapji.
Koser Rudolf, učitelj pri Mali Nedelji.
Košar Jernej, slikar pri sv. Jurji.
Kralj Ivan, posestnik v Ilijaševcih.
Kukovec Ivan, posestnik, itd.
Lacko Anton, župnik pri sv. Križi.
dr. Lebar Josip, zdravnik pri sv. Križi.
Mihelič Josip, nadučitelj pri sv. Jurji.
Mursa Josip, posestnik na Krapji.
Osenjak Martin, kaplan pri sv. Petru.
Pušenjak Tomaž, nadučitelj na Cvenu.
Razlag Ernestina, učiteljica.
Sadu Fortunat, učitelj v Ščavn. Dolu.
Schneider Franc, učitelj.
Sršen Franc, trgovec.
Strelec Ivan, učitelj pri sv. Jurji.
Šantl Matija, pos. v Ilijaševcih.
Šlamberger Anton, c. kr. notar.
Vavpotič Ivan, gostilničar.
Vedernjak Franc, c. kr. sod. pristav.
Vidovič Jakob, kaplan pri Mali Nedelji.
Vozlič Jakob, m. kaplan v Radgoni.
Wenig Karol, kaplan v Ljutomeru.
Zaherl Franc, učitelj v Cezanjevcih.

Št. 3 + 43 = 46.

13. Dekanija **Maribor pri Dravi**. Poverjenik: *Majciger Ivan.*

*Bohinc Jakob, st. župnik, itd.
*Čitalnica národna.
*dr. Dominkuš Ferd., odvetnik, itd.
*Ferk Feliks, zdravnik in posestnik.
*dr. Glančnik Jernej, odvetnik.
*Knjižnica gimnazijska.
*Knjižnica semeniška.
*Kosar Franc, kanonik, itd.
*Majciger Ivan, c. kr. gimn. profesor.
*dr. Napotnik Mihael, knezoškof, itd.
*Orožen Ignacij, st. dekan, itd.
*dr. Pajek Josip, c. kr. gimn. profesor, itd.
*dr. Radaj Franc, c. kr. notar, itd.
*dr. Sernec Janko, odvetnik, itd.
*Šinko Božidar, župnik pri sv. Kungoti.
Berglez Svojmir, bogoslovec.
Bolkovič Anton, kaplan v Lučanah.
Borsečnik Anton, m. vikar.
Cestnik Anton, bogoslovec.
Cilenšek Alojzij, bogoslovec.
Časl Franc, bogoslovec.
Čižek Josip, predmestni kaplan.
Črnec Jakob, bogoslovec.
dr. Feuš Franc, sem. profesor.
Glaser Alojzij, bogoslovec.
Golob Friderik, bogoslovec.
Golotnik Franc.
Gregorc Vsevlad, bogoslovec.
Haubenreich Alojzij, duh. v p.
Herg Lovro, kanonik, itd.
Horjak Ivan, bogoslovec.
Hudovernik Ludovik, I. st. vikar.
Jank Janko, posestnik v Lembahu.
Kardinar Josip, bogoslovec.
Kavčič Jakob, st. vikar in profesor.
Knjižnica c. kr. učiteljišča.
Kolarič Ivan, bogoslovec.
Kolenko Josip, kaplan v Lučanah.
Koprivnik Ivan, c. kr. pripr. prof.
Koroša Ivan, posestnik.
Košan Janko, c. kr. gimn. profesor.
dr. Križanič Ivan, kanonik in prof.
Lavtar Luka, c. kr. pripr. profesor.
Majcen Gabrijel, c. kr. vadn. učitelj.
Mandeliček Franc, bogoslovec.
dr. Meško Alojzij, sem. profesor.

Meznarič Matej, bogoslovec.
Mihalič Josip, bogoslovec.
Miklošič Ivan, c. kr. vadn. učitelj v pokoji.
dr. Mlakar Ivan, vodja dij. semenišča in profesor (2 izt.).
Morič Maks, trgovec.
Nerat Mihael, nadučitelj in urednik.
Pirtovšek Davorin, bogoslovec.
Pokorn Ignacij, c. kr. gimn. profesor.
Postružnik Anton, bogoslovec.
Rakovec Alojzij, žel. uradnik.
Raušelj Anton, bogoslovec.
Robič Franc, c. kr. okr. š. nadzornik, posestnik in dež. poslanec.
Rošker Franc, nadučitelj v Lembahu.
Rošker Martin, bogoslovec.
Sattler Josip, župnik pri sv. Križi.
Schreiner Henrik, c. kr. pripr. ravnatelj.
dr. Smolej Gustav, c. kr. sod. pristav.
Šaloven Franc, bogoslovec.
Štrakl Matej, bogoslovec.
Tertinek Matej, bogoslovec.
Trstenjak Franc, župnik pri sv. Duhu.
Vogrinc Valentin, bogoslovec.
Vurhelc Jernej, bogoslovec.
Zagajšak Josip, m. kaplan.
Zavadil Anton, bogoslovec.
Zimšek Josip, bogoslovec.
Zver Alojzij, c. kr. kazn. duhoven.

Št. 15 + 58 = 73.

14. Dekanija **Maribor za Dravo**.

a) Ruše. Poverjenik: *Wurzer Matija.*

Bralno društvo v Rušah.
Cerjak Franc, kaplan v Rušah.
Cinglak Jakob, kaplan v Selnici.
Koren Matija, župnik v Selnici.
Lasbaher Josip, nadučitelj.
Lesjak I., učitelj.
Lichtenwallner Matija, učitelj.
Novak Franc, gostilničar.
Wurzer Matija, župnik v Rušah.

Št. 9.

b) D. M. v Puščavi. Poverjenik: *Korman Josip.*

Bralno društvo pri D. M. v Puščavi.
Glazer Ivan, odv. koncipijent.
Hauptman Andrej, pos. sin na Ruti.
Korman Josip, pos. sin na Kumenu.
Korman Peter, posestnik v Činžatu.
Loeschnik Avgust, trgovec pri sv. Lovrenci.
Šac Josip, učitelj.
Witzmann Franc, učitelj v Ribnici.

Št. 8.

15. Dekanija **Marnberg**. Poverjenik: *Jazbec Anton.*

Jazbec Anton, dekan.
Kocbek Martin, c. kr. notar.
Kolar Anton, kaplan.
Munda Jakob, c. kr. okr. sodnik.
Žmavc Jurij, župnik na Remšniku.

Št. 5.

16. Dekanija **Nova Cerkev**. Poverjenik: *dr. Gregorèc Lavoslav.*

*Gajšek Karol, dekan, itd. na Doberni.
*dr. Gregorèc Lavoslav, kanonik, drž. in dež. poslanec, itd.

*Kos Alojzij, župnik v Črešnjicah.
Aškerc Anton, kaplan v Vitanji.
Jankovič Franc, posestnik v Vitanji
Lekše Franc, kaplan v Vojniku.
Pukmeister Jakob, učitelj v Vitanji.
Škorjanc Matija, kaplan v Vojniku.
Žičkar Josip, župnik v Vitanji.
dr. Žižek Anton, zdravnik v Vojniku.

Št. 3 + 7 = 10.

17. Dekanija **Ptuj**. Poverjenik: *Kunstek Luka.*

*Hrtiš o. Benko, min. župnik.
*Kukovec Josip, župnik pri sv. Andraži.
*Meško Jakob, župnik pri sv. Lovrenci.
*Modrinjak Matija, inf. prošt.
*Trstenjak Jakob, župnik pri sv. Marjeti.
*Zelenik Josip, pos. pri sv. Urbanu.
*Zmazek Franc, župnik pri sv. Urbanu.
Alekšič o. Fidelij, em. gvardijan.
Bralno društvo pri sv. Andraži.
Cilenšek Martin, d. gimn. profesor.
Črnko Martin, mestni vikar.
dr. Čuček Josip, odvetnik.
Grebenc Ivan, učitelj pri sv. Lovrenci.
Gregorič Anton, posestnik.
dr. Horvat Tomaž, odvetnik.
Kavkler Ivan, nadučitelj.
Klobučar Anton, c. kr. sod. pristav.
Koderman Janko, učitelj pri sv. Janži.
Kos Davorin, org. pri sv. Vidu.
Kosèr Maks, c. kr. notar.
dr. Kraut Alojzij, odv. koncipijent.
Kunstek Luka, d. gimn. profesor.
Majcen Ferdo, d. gimn. veroučitelj.
Ogorelec Anton, učitelj.
Oschgan Simon, c. kr. notar.
Pavlinič Marko, posestnik.
Planinšek Mihael, meščan.
dr. Ploj Jakob, odvetnik.
Prus o. Stanko, minorit.
dr. Schiffrer Ivan, c. kr. polk. zdravnik.
Slekovec Matej, župnik pri sv. Marku.
Sok Anton, velepos. v Možgancih.
Stazinski o. Konrad, min. kaplan.
Suhar Franc, mestni učitelj.
Svet o. Alfonz, minorit.
Šalamun Franc, mestni kaplan.
Šijanec Franc, nadučitelj pri sv. Lovrenci.
Šuta Alojzij, kaplan pri sv. Marjeti.
Trstenjak Marija, učiteljica pri sv. Rupertu.
Učiteljsko društvo ptujskegu okraja.
Vrunkar Radoslav, učitelj pri sv. Vidu.
Zopf Franc, mestni učitelj.
Zupančič Karol, mestni učitelj.

Št. 7 + 36 = 43.

18. Dekanija **Rogatec**. Poverjenik: *Tombah Josip.*

*Knjižnica okrajna učiteljska.
*Sovič Josip, župnik v Stopercah.
*Vraz Ivan, župnik pri sv. Florijanu.
Bezjak Franc, učitelj pri sv. Križi.
Cerjak Josip, kaplan.
Kozinc Ivan, kaplan v Kostrivnici.
Merkuš Anton, župnik v Žitalah.

Pivec Štefan, kaplan v Žitalah.
Purgaj Jurij, kaplan v Rogatcu.
Stoklas Vinko, učitelj v Žitalah.
Šalamun Martin, učitelj v Stopercah.
Tombah Josip, dekan v Rogatcu.
Ulčnik Martin, kaplan pri sv. Križi.
Št. 3 + 10 = 13.

19. Dekanija **Šaleška Dolina**. Poverjenik: *Kačič Ivan.*

*dr. Lipold Ivan, župnik in dež. poslanec pri sv. Martinu.
Čitalnica národna v Šoštajnu.
Fischer Andrej, kaplan.
Frecè Matija, župnik v Belih Vodah.
Govedič Ivan, župnik v Šoštajnu.
Kačič Ivan, c. kr. notar v Šoštajnu.
Kitak Jakob, kaplan.
Marinič Jakob, kaplan pri sv. Martinu.
Mihelič Josip, c. kr. okr. sodnik.
Skubic Franc, zdravnik in župan v Velenji.
Šmid Miloš, kaplan v Škalah.
Vošnjak Ivan, veleposestnik.
Št. 1 + 11 = 12.

20. Dekanija **Smarije**. Poverjenik: *Ivanc Martin.*

*dr. Ipavic Gustav, zdravnik, itd. v Št. Jurji.
*Ulaga Josip, župnik, itd. pri sv. Vidu.
*Vrečko Matej, župnik na Ponikvi.
Fekonja Andrej, kaplan na Ponikvi.
Ivanc Martin, dekan, itd. v Šmariji.
Janžekovič Vid, kaplan na Sladki Gori.
dr. Jurtela Franc, odvetnik in dež. poslanec.
Kotnik Josip, učitelj v Žusmu.
Mikuš Valentin, kaplan v Št. Jurji.
Ogrizek Franc, kaplan v Št. Jurji.
Rom Ignacij, provizor v Dramljah.
Rotner Josip, c. kr. sod. pristav.
Sket Alfonz, trgovec v Dramljah.
Št. 3 + 10 = 13.

21. Dekanija **Smartin**. Poverjenik: *dr. Temniker Valentin.*

*dr. Šuc Josip, dekan, itd.
Bonča Blaž, c. kr. okr. živinozdravnik.
Črnoša Simon, župnik v Starem Trgu.
Fideršek Matija, župnik pri sv. Florijanu.
Kapler Ivan, kaplan v Starem Trgu.
Klavžar Franc, župnik pri sv. Ilji.
Ostrožnik Anton, župnik v Pamečah.
Presečnik Gregor, župnik v Podgorji.
Rogina Ivan, posestnik v Podgorji.
dr. Temniker Valentin, odvetnik.
Vidmaier Franc, kaplan v Starem Trgu.
Št. 1 + 10 = 11.

22. Dekanija **Velika Nedelja**.

a) Velika Nedelja. Poverjenik: *Jesih Anton.*

*Knjižnica okrajna učiteljska.
*dr. Petovar Ivan, odvetnik v Ormoži.
Caf Jakob, župnik pri sv. Tomaži.
Čitalnica národna v Ormoži.

dr. Geršak Ivan, c. kr. notar, itd. v Ormoži.
Jesih Anton, oskrbnik n. reda.
Kapus Franc, meščan v Ormoži.
Kosi Ivan, učitelj pri sv. Lenartu.
Kralj Davorin, kaplan.
Kranjc Vekoslav, not. konc. v Ormoži.
Mikl Vekoslav, trgovec v Ormoži.
Munda Franc, kaplan v Ormoži.
Petek Martin, pri Veliki Nedelji.
Plepelec Josip, kaplan pri sv. Tomaži.
Porekar Anton, nadučitelj na Humu.
Schwinger Albin, dekan pri sv. Nikolaji.
Skuhala Peter, župnik.
Vertnik Ivan, not. konc. v Ormoži.

Št. 2 + 16 = 18.

b) Središče. Poverjenik: *Kosi Anton.*

Čulek Martin, c. kr. poštar.
„Edinost", bralno društvo.
Kočevar Ivan, trgovec v Središči.
Kolarič Ivan, tržan v Središči.
Kolbesen Rudolf, trg. pomočnik.
Kosi Anton, učitelj v Središči.
Lichtenwallner Franc, učitelj v Središči.
Rakuša Franc, učitelj pri sv. Bolfenku.
Robič Maks, trgovec v Središči.
Stranjšak Maks, kaplan v Središči.
Šinko Josip, tržan in gostilničar.
Venedig Vilibald, župnik v Središči.
Wessner Josipina, učiteljica pri sv. Miklavži.

Št. 13.

23. Dekanija **Vozenica**. Poverjenik: *Mraz Tomaž.*

*Držečnik Luka, župan v Ribnici.
*Mraz Tomaž, dekan, itd.
Črnko Josip, župnik v Vuhredu.
Hrastelj Franc, župnik v Ribnici.
Kočevar Josip, župnik v Trbonjih.
Merec Jakob, kaplan v Ribnici.
dr. Miglič Peter, c. kr. polk. zdravnik v p. v Ribnici.
Štrajhar Filip, gostilničar in posestnik v Ribnici.

Št. 2 + 6 = 8.

24. Dekanija **Zavrč**. Poverjenik: *Šuta Ropert.*

*Rajsinger Franc, trgovec in posestnik v Dobravi.
*Sovič o. Aleks, župnik pri sv. Trojici.
*Šuta Ropert, dekan v Zavrči.

Št. 3.

III. Goriška nadškofija.

1. Dekanija **Bolec**. Poverjenik: *Sorč Alojzij.*

Bratina Kristijan, nadučitelj-vodja.
Dukič Franc, c. kr. okr. sodnik.
Gregorčič Simon, vikar v Logu.
Ilovar Franc, dekan.
Kašca Franc, učitelj na Žagi.
Komac Adolf, učitelj.

Kragelj Valentin, kaplan.
Kranjec Franc, kurat v Soči.
Kurinčič Ivan, vikar na Srpenici.
Mlekuš Tomaž, c. kr. cestni nadzornik.
Pečenko Franc, obč. tajnik.
Perinčič Karol, vikar v Trenti.
Sorč Alojzij, c. kr. poštar.
Štrukelj Mihael, vikar v Čez-Soči.
Št. 14.

2. Dekanija **Cirkno**. Poverjenik: *Kosec Josip.*

*Božič Peter, kurat v Ravnah.
Čitalnica národna.
Kokošar Ivan, župnik v Šebreljah.
Kosec Josip, kaplan v Cirknem.
Podobnik Peter, župan.
Ravnikar Alojzij, zasebnik.
Razpet Franc, vikar v Orehku.
Scheybal Josip, kaplan v Cirknem.
Trebše Ivan, učitelj na Reki.
Št. 1 + 8 = 9.

3. Dekanija **Crniče**. Poverjenik: *Cibič Anton.*

*Čitalnica národna v Ajdovščini.
Ballogh Karol, c. kr. poštar v Ajdovščini.
Bralno društvo v Šempasu.
Cibič Anton, dekan v Črničah.
Dugulin Ivan, župnik v Ajdovščini.
Goljevšček Franc, župnik v Batujah.
Kodrè Ivan, vikar v Oseku.
Kodrič Franc, vikar na Trnovem.
Kosovel Josip, kaplan v Kamenjah.
Krkoč Štefan, vikar v Lokavcu.
Poljšak Alfonz, vikar pri sv. Tomažu.
Slokar Anton, kaplan v Šempasu.
Šimuc Ivan, vikar v Velikih Žabljah.
Štubelj Leopold, kaplan v Križi.
Št. 1 + 13 = 14.

4. Dekanija **Devin**. Poverjenik: *Medveščček Peter.*

Benko Ivan, učitelj v Sovodnjah.
Bratina Anton, vikar v Doberdobu.
Brezigar Josip, učitelj v Doberdobu.
Kos Simon, vikar v Opatjemselu.
Križman Ignacij, učitelj v Gabrijah.
Luvin Peter, učitelj na Vojščici.
Medveščček Peter, nadučitelj v Opatjemselu.
Št. 7.

5. Dekanija **Gorica**. Poverjenik: *dr. Gregorčič Anton.*

*Bensa Štefan, kanonik, itd.
*Budal Bernard, ingenieur v Bosni.
*Ferfila Franc, uradnik v plinarni.
*Grča Blaž, vikar v Čepovanu.
*Kavčič Josip, c. kr. notar.
*Knjižnica bogosl. semenišča.
*Knjižnica c. kr. studijska.
*dr. Kos Franc, c. kr. pripr. prof.
*Marušič Andrej, c. kr. gimn. profesor, itd.
*dr. vitez Tonkli Josip, odvetnik, itd.
*Wolf Ivan, mestni župnik.
Bajec Josip, vodja gluhonemnice.
Berbuč Ivan, c. kr. real. profesor.
Božič Anton, vikar v Batah.
Bralno in podporno del. društvo.
Čenčič Mihael, vikar v p.
Čerin Tomaž, sem. profesor in dež. poslanec.
Čitalnica v Solkanu.
Dermastja Ivan, bogoslovec.
Domicelj Anton, vikar v p.
Eržen Anton, c. kr. uradnik.
Gaberšček Andrej, urednik.

Gaberšček Simon, vikar v Štandreži.
dr. Gabrijelčič Josip, sem. ravnatelj.
Gerbec Ivan, knezonadšk. tajnik.
Godnič Josip, vikar v Kronbergu.
dr. Gregorčič Anton, sem. profesor, drž. in dež. poslanec.
Izobraževališče učiteljsko.
Jakončič Anton, zav. uradnik.
dr. Jakopič Josip, odvetnik.
Kafol Štefan, kanonik.
Knific Srečko, benef. v p., itd.
Knjižnica gimnazijska.
Knjižnica realska.
Knjižnica učiteljska goriške okolice.
Kolavčič Ivan, župnik v Solkanu.
Kragelj Andrej, c. kr. gimn. profesor.
Kralj Ignacij, kaplan.
Kramberger Franc, bogoslovec.
Kumar Ivan, vikar v Ravnici.
Kumar Valentin, c. kr. vadn. učitelj.
Kuntih Josip, učitelj v Batah.
Leban Andrej, vikar v Grgarji.
Leban Ignacij, sem. duhovnik.
dr. Lisjak Andrej, zdravnik, itd.
dr. Mahnič Anton, semeniški ravnatelj, itd.
Marzidovšek Radoslav, c. kr. voj. duhoven.
Mašera Josip, vikar v Št. Mavru.
Mercina Ivan, c. kr. vadn. učitelj.
Pavlica Andrej, bogoslovec.
dr. Pavlica Josip, sem. spiritual.
Pirjevec Ivo, c. kr. uradnik.
Poniž Benedikt, c. kr. vadn. učitelj.
Rojec Ivan, bogoslovec.
Rudež Anton, gluhonem. učitelj.
Rutar Lovro, ravnatelj na sv. Gori.
Seidl Ferdinand, c. kr. real. profesor.
Semenišče nadškofijsko.
Skubin Anton, c. kr. vadn. učitelj.
Spinčič Alojzij, c. kr. okr. š. nadzornik, itd.
Šantelj Anton, c. kr. gimnazijski profesor.
Šašelj Milan, bogoslovec.
Škrabec o. Stanko, frančiškan.
Terpin Anton, vikar v Podsabotinu.
Toman Ema Albina, c. kr. vadn. učiteljica.
dr. Tonkli Nikolaj, odvetnik.
Valentinčič Ignacij, bogoslovec.
Vodopivec Franc, c. kr. okr. šolski nadzornik.
Vuga Alojzij, bogoslovec.
Waller Elodija, c. kr. vadn. učiteljica.
Žepič Franc, vodja dež. km. šole.
dr. Žigon Franc, sem. profesor.

Št. 11 + 61 = 72.

6. Dekanija **Kanal**. Poverjenik: *Zega Mihael.*

*Vidic Franc, dekan.
Berlot Anton, vikar v Srednjem.
Bisail Alojzija, učiteljica.
Kodermac Štefan, vikar v Zapotoku.
Kofol Franc, vikar v Kalu.
Kofol Valentin, mizar in cerkovnik.
Komavli Filip J., učitelj v Desklah.
Križnič Josip, učitelj v Ligu.
Lukančič Tomaž, učitelj na Gorenjem Polji.
Malnič Henrik, c. kr. car. uradnik.
Možina Anton, učitelj v Levpi.
Pipan Anton ml., vikar v Lokovcu.
Pipan Anton st., vikar v Lomu.
Rustija Anton, učitelj v Kalu.
Rutar Tomaž, vikar v Desklah.
Slokar Ivan, vikar na Banjšicah.
Stergar Franc, učitelj v Lomu.
Tomšič Josip, vikar v Levpi.
Uršič Andrej Anton, poddružnik.
Zega Mihael, nadučitelj.

Št. 1 + 19 = 20.

7. Dekanija **Koborid**. Poverjenik: *Dominko Franc.*

Dominko Franc, nadučitelj-vodja.
Fon Jakob, vikar v Kredi.
Jarc Ivan, vikar na Ljubušnjem.
Mesar Andrej, vikar na Livku.
Murovec Ivan, vikar v Sedlu.
Pavša Anton, vikar v Prosnidu.
Primožič Josip, kaplan v Koboridu.
Sedej Ivan, vikar v Borjani.
Št. 8.

8. Dekanija **Komen**. Poverjenik: *Štrekelj Edvard.*

*Vales Marko, vikar na Branici.
Brezovšček Andrej, župnik v Rifenbergu.
Cazafura Henrik, c. kr. okr. sodnik.
Čibej Karol, c. kr. notar.
Harmel Adolf, dekan, itd.
Kodelja Josip, kaplan v Dornbergu.
Kramer Filip, župnik v Dornbergu.
Leban Anton, nadučitelj.
Pahor Anton, kaplan v Rifenbergu.
Rodè Edvard, c. kr. sod. pristav.
Štrekelj Edvard, kaplan v Komnu.
Štubelj Vinko, vikar v Gabriji.
Št. 1 + 11 = 12.

9. Dekanija **Ločnik**. Poverjenik: *Volarič Andrej.*

Golob Josip, vikar v Podgori.
Gregorčič Anton, vikar v Št. Ferjanu.
Juvančič Lovro, župnik v Št. Lovrencu.
Marinič Franc, župnik v Kojskem.
Pavletič Franc, kaplan v Ločniku.
Smrekar Franc, vikar v Medani.
Volarič Andrej, učitelj v Kozani.
Žnidarčič Andrej, vikar v Gradnem.
Št. 8.

10. Dekanija **Št. Peter**. Poverjenik: *Pavletič Josip.*

Faganelj Štefan, kaplan v Biljah.
Gregorčič Simon, vikar v p., itd. na Gradišči.
Jug Anton, vikar v Vrtojbi.
Orel Josip, učitelj v Prvačini.
Pavletič Josip, župnik v Renčah.
Poljšak Josip, župnik v Prvačini.
Vicentini Jakob, župnik v Vogerskem.
Št. 7.

11. Dekanija **Tolmin**. Poverjenik: *Kragelj Josip.*

*Čitalnica národna.
*Knjižnica okr. učiteljska.
Carli Alojzij, župnik pri sv. Luciji.
Ivančič Josip, c. kr. notar.
Jurič Ivan, modroslovec.
Kenda Ivan, učitelj pri sv. Luciji.
Kenda Matija, učitelj v Volčah.
Kocijančič Nikolaj, kurat v Ročah.
Kovačič Ignacij, velepos. pri sv. Luciji.
Kragelj Josip, dekan, itd.
Lapajne Ivan, zemljemerec.
Milovčič Josip, c. kr. okr. sodnik.
Moškat Franc, vikar na Grahovem.
Pavletič Gothard, župnik na Šentviški Gori.

Stanič Josip, odvetnik.
Širca Ivan, nadučitelj-vodja.
dr. Tuma Hinko, c. kr. sod. pristav.
Vidmar Ivan, kaplan v Volčah.
Št. 2 + 16 = 18.

12. Ostala goriška nadškofija.

Kormin: Trošt Ivan, vodja car. urada. Št. 1.

IV. Tržaško-koperska škofija.

1. Dekaniji **Dolina-Ospo**.

a) Dolina. Poverjenik: *Jan Jurij.*

*Jan Jurij, dekan, č. kanonik, itd.
*Notar Anton, ekspozit v Plavijah.
Benkovič Josip, kaplan v Podgorji.
Jereb Franc, učitelj v Dolini.
Kompare Josip, dekan v Ospem.
Kovač Ivan, provizor v Kubedu.
Mikuš Josip, župnik.
Pavli Alojzij, vikar v Borštu.
Sancin Josip, župnik v Predloki.
Tomšič Josip, kaplan v Dolini.
Velhartičky Josip, kaplan v Dolini.
Št. 2 + 9 = 11.

b) Brezovica. Poverjenik: *Benedik Ivan.*

Benedik Ivan, župnik v Brezovici.
Sila Svitoslav, učitelj v Rodiku.
Stržinar Josip, kaplan v Klanci.
Zupan Josip, župnik v Rodiku.
Št. 4.

2. Dekanija **Jelšane**. Poverjenik: *Jenko Slavoj.*

Bunc Dragotin, c. kr. sod. kancelist v Podgradu.
Dolžan Jurij, župnik v Vodicah.
Gabrijelčič Mihael, c. kr. okrajni sodnik.
Jenko Slavoj, trgovec, itd. v Podgradu.
Knavs Josip, kaplan v Jelšanah.
Maroti Franc, trgovec v Obrovem.
Nekerman Ivan, učitelj.
Primožič Matej, c. kr. sod. pristav.
Rogač Anton, dekan v Hrušici.
Vajšel Franc, učitelj v Hrušici.
Št. 10.

3. Dekanija **Kastav**. Poverjenik: *Jelušič Rajmund.*

Janc Josip, kaplan v Opatiji.
Jelušič Rajmund, župnik v Beršecu.
Knjižnica kotarska učiteljska.
Št. 3.

4. Dekanija **Koper**. Poverjenik: *Glavina Blaž.*

Černivec Anton, c. kr. pripr. prof.
Gašperčič Aleks, župnik v Marezgah.
Glavina Blaž, c. kr. kazn. kurat.
Knjižnica okr. učiteljska.
Kožuh Josip, c. kr. pripr. profesor.

Markelj Ivan, c. kr. pripr. ravnatelj.
Omers Josip, župnik v Kortah.
Orel Franc, učit. pripravnik.
Ravnateljstvo c. kr. učiteljišča.

Št. 9.

5. Dekanija **Pazin**. Poverjenik: *Grašič Josip*.

Bukovec Franc, župnik v Trviži.
Čenčič Josip, c. kr. brz. načelnik.
Grašič Josip, župnik v Bermu.
Kjuder Anton, župnik v Tinjanu.
Kokolè Franjo, c. kr. v. davk. nadzornik.
Kos Ivan, c. kr. okr. šolski nadzornik, itd.
Miklavčič Karol, župnik v Žminji.
dr. Rybař Otokar, odv. koncipijent.

Št. 8.

6 Dekanija **Tomaj**. Poverjenik: *Leban Franc*.

*Černè Anton, veleposestnik.
Dettoni Josip, c. kr. sod. kancelist v Sežani.
dr. Gregorin Gustav, odvetnik v Sežani.
Gulič Franja, posestnica v Sežani.
Kantè Matej, nadučitelj v Sežani.
Knjižnica okr. učiteljska.
Kosovel Anton, učitelj v Sežani.
Leban Franc, c. kr. zemlj. knjigovodja v Sežani.
Mahorčič Evfemija, c. kr. poštarica v Sežani.
Mahorčič Rajmund, nadžupan, itd.
Narobe Ivan, župnik v Divači.
Okretič Ivan, c. kr. sod. pristav.
Praprotnik Avgust, trgovec v Lokvah.
Sila Matija, župnik v Repentabru.
Škerl Josip, kaplan v Štorjih.
Štrukelj Janko, nadučitelj v Dutovljah.
Tomšič Josip, učitelj v Skopem.

Št. 1 + 16 = 17.

7. Dekanija **Trst z okolico**. Poverjenik: *Hafner Franc*.

*Cegnar Franc, c. kr. v. p. kontrolor v pokoji.
*Černè Ivan, kurat v Barkovljah.
*dr. Glavina Ivan, vladika, itd.
*Gorup Josip, veletržec, itd. itd.
*Kastelic Franc, trgovec.
*Kenda Anton, zav. uradnik.
*vitez Klodič-Sabladoški Anton, c. kr. dež. š. nadzornik, itd.
*Komar Vekoslav, gl. dež. blag. oficijal.
*Semenišče mladeniško.
*Vovk Ivan, kurat v Bazovici.
Abram Josip, pravnik.
Bekar Josip, mestni kaplan.
Cvetnič Lavoslav, c. kr. p. uradnik.
Čitalnica v Trstu.
Dekleva Franc, trgovec.
Delavsko podporno društvo.
Dolinar Ivan, c. kr. mešč. učitelj.
Dovgan Anton, žel. uradnik.
Fabris Dragotin, mestni župnik.
Ferluga Štefan, učitelj na Opčinah.
Flego Peter, kanonik.
Furlan Vekoslav, c. kr. rač. oficijal.
Furlani Ludovik, c. kr. rač. azistent.
dr. Glaser Karol, c. kr. gimn. profesor.
Gomilšek Jakob, n. propovednik.
Hafner Franc, c. kr. p. azistent.

Hočevar Ludovik, c. kr. fin. svetovalec.
Hrast Anton, c. kr. mešč. učitelj.
Hrovatin Anton, duh. pri sv. Antonu.
Huber Avgust, c. kr. dež. sodnije svetovalec.
dr. Ivanič Josip, knezošk. tajnik.
Jagodec Mihael, mestni katehet.
Jelušič Franc, c. kr. fin. tajnik.
Jereb Gregor, c. kr. brz. oficijal.
Kalister Vekoslav, zas. uradnik.
Kariž Ferdo, c. kr. p. azistent.
Korenčan Franc, c. kr. rač. uradnik.
Kosovel Valentin, c. kr. car. oficijal.
Kržè Davorin, trgovec.
Legat Edvard, c. kr. kaplan v Lipici.
Legat Ivan Nep., msgr. in c. kr. gimn. profesor.
Macak Ivan, c. kr. v. nadz. kat. uradov.
Malloyer Maks, c. kr. fin. str. nadkomisar.
Mankoč Josip, trgovec.
Mušič Andrej, zas. uradnik.
Nabergoj Ivan, veleposestnik, drž. in dež. poslanec na Proseku.
Paternost Dragoslav, c. kr. rač. uradnik.
Pertot Josip, nadučitelj v Bazovici.
dr. Pertot Simon, zdravnik.
Pevsko in bralno društvo na Opčinah.
Piščanec Just, c. kr. car. uradnik.
Pitamic Ivan, c. kr. rač svetovalec.
Podgornik Franc, urednik, itd.
Pogorelec Ivan, c. kr. p. oficijal.
Polley Oskar, c. kr. obrt. nadzornik.
Ponikvar Franc, trgovec.
Rešič Franc, žel. uradnik.
Sinkovič Davorin, c. kr. okr. š. nadzornik.
Slavec Ivan, vikar pri sv. Justu.
Šabec Ivan, zasebnik in vlastelin.
Šilec Ivan, trgovec.
Škerbinec Bogdan, trgovec.
Šorli Anton, kavarnar.
Šorli Ivan, c. kr. nam. tajnik.
Štepančič Gracijan, trgovec.
dr. Šust Ivan, st. prošt, itd.
Trnovec Bogdan, c. kr. dež. sod. svetovalec.
Truden Mihael, veletržec.
Trž. podp. in br. društvo.
Urbas Viljem, c. kr. profesor.
Valenčič Ivan, trgovec.
Varl Ivan, mestni kaplan.
Vičič Ana, c. kr. m. učiteljica.
Wartho Julij, duh. pri sv. Antonu.
Zebokin Mihael, c. kr. rač. oficijal.
Žbona Andrej, žel. p. podnačelnik.
Žitko Anton, trgovec.
Žitko Franc, zasebnik in posestnik.
Živec M. V., ingenieur, itd.

Št. 10 + 69 = 79.

8. Posamezniki.

Nabrežina: Resman Ivan, nač. žel. postaje.
Paz: *Požar Anton, župnik.

Št. 1 + 1 = 2.

V. Krška škofija.

1. Dekanija **Beljak**. Poverjenik: *Lendovšek Josip.*

dr. Amschl Ivan, župnik v Št. Jakobu.
Coriary Anton, učitelj v Podkloštru.
Einspieler Gregor, župnik in dež. poslanec v Podkloštru.
Eller Franc, učitelj na Zili.

Jerman Jurij, župnik v Štabnji.
Kandut Filip, revident.
Knaflič Jakob, župnik v Ločah.
Knjižnica c. kr. višje gimnazije.
Kolarič Franc, adm. na Vratih.
dr. Košmelj Franc, c. in kr. p. zdr.
Kraut Valentin, župnik na Brnci.
Keršič Mihael, trgovec v Podkloštru.
Lendovšek Josip, c. kr. gimn. profesor.
Pihač Franc, trgovec.
Podboj Anton, c. kr. poštni oficijal.
Podružnica ss. Cirila in Metoda.
Schiffrer Ivan, c. kr. poštni oficijal.
Sirnik Ivan, župnik v Dvoru.
Stoeckl Simon, župnik, itd. v Št. Lenartu.
Strojnik Josip, župnik na Zili.
Vavtižar Luka, župnik v Ziljski Bistrici.
Vintar Josip, kaplan v Št. Lenartu.

Št. 22.

2. Dekanija **Celovec.** Poverjenik: *Janežič Simon.*

*Janežič Evgen.
Einspieler Lambert, kanonik in kancelar.
Erlih Davorin, bogoslovec.
Hren Jakob, c. kr. dež. sod. svetovalec.
Hutter Ivan, c. kr. real. katehet.
Janežič Josip, posestnik v Lešah.
Janežič Simon, c. kr. nadporočnik v pokoji.
dr. Janežič Valentin, c. kr. višji štabni zdravnik.
Knjižnica dijaška v Marijanišči.
Knjižnica slovenskih bogoslovcev.
Legat Alojzij, tisk. delovodja.
Mihl Franc, slov. propovednik.
Peterman Josip, župnik na Otoku.
Rossbacher Bernard, trgovec.
Rozman Josip, bogoslovec.
dr. Sket Jakob, c. kr. gimn. profesor.
Sturm Anton, bogoslovec.
Treiber Franc, mestni kaplan.
Wieser Ivan, mestni župnik, itd.
Zadnikar Franc, trgovec.
Zupan Josip, poobl. grof Eggerjev.

Št. 1 + 20 = 21.

3. Dekanija **Doberla Ves.** Poverjenik: *Šervicelj Matej.*

*Šervicelj Matej, komendator, itd. na Reberci.
Bayer Štefan, kaplan v Doberli Vesi.
Boštijančič Ivan, župnik v Kamnu.
Gabron Anton, provizor v Štebnji.
Ledvinka Alojzij, župnik v Škocijanu.
Legat Valentin, župnik pri Jezeru.
Muden Simon, župnik v Železni Kaplji.
Nessler Matija, župnik v Galiciji.
Ražun Matej kaplan v Žel. Kaplji.
Seebacher Jakob, župnik v Apačah.
Traven Jurij, župnik v Obirskem.

Št. 1 + 10 = 11.

4. Dekanija **Dravburg Spodnji.** Poverjenik: — —

*Lenc Franc, kaplan.
Kirchmaier Karol, kaplan v Libeličah.
Žerjav Matej, župnik v Labodu.

Št. 1 + 2 = 3.

5. Dekanija **Kanalska dolina**. Poverjenik: *Incko Simon.*

Globočnik Ivan, župnik na Pontablu.
Incko Simon, dekan v Žabnicah.
Jamšek Josip, vodja car. urada.
Krejči Davorin, kaplan.
Mikuluš Anton, ekspozit v Rablu.
Selnik Luka, župnik v Ovčji Vesi.
Št. 6.

6. Dekanija **Pliberk**. Poverjenik: *Škerbinc Josip.*

Centrih Franc, župnik v Črni.
Harcin Mihael, posestnik v Šmihelu.
Homan Josip, kaplan v Črni.
Krištof Jurij, c. kr. sod. pristav.
dr. Müller Anton, župnik pri Fari.
Papler Jakob, adm. v Gorenčah.
Randl Matija, župnik v Švabeku.
Reš Franc, trgovec v Gorenčah.
dr. Sommer Josip, dekan, itd.
Škerbinc Josip, župnik v Ogerčih.
Šurnah Valentin, župnik v Šmihelu.
Wagner Ivan, kaplan.
Št. 12.

7. Dekanija **Rož Spodnji**. Poverjenik: *Ambrož Matija.*

Ambrož Matija, dekan v Kaplji.
Čitalnica v Glinjah.
Gradičnik Sebastijan, župnik v Bilčovsi.
Simonič Ivan, župnik v Št. Janži.
Štingl Franc, kaplan v Svečah.
Št. 5.

8. Dekanija **Tinje**. Poverjenik: *Bizer Andrej.*

Barborič Franc, župnik pri sv. Tomaži.
Bizer Andrej, dekan, itd. v Grabštajnu.
Fric Josip, provizor v Medgorjih.
Ogriz Ivan, župnik v Timenici.
Serajnik Lovro, prošt v Tinjah.
Sokolšek Štefan, kaplan.
Trobeš Anton, prošt Podkrnosom.
Št. 7.

9. Dekanija **Velikovec**. Poverjenik: *Keznar Anton.*

Keznar Anton, župnik v Št. Rupertu.
Koller Ivan, župnik pri sv. Štefanu.
Kremenšek Janko, c. kr. okr. komisar.
dr. Kulterer Jurij, odvetnik.
dr. Messner Josip, odvetnik.
Petek Franc, župnik v Grebinji.
Premru Franc, adm. v Šmarjeti.
Virnik Franc, kanonik v Velikovcu.
Volavčnik Ivan, župnik na Rudi.
Št. 9.

10. **Posamezniki.**

Št. Pavl: *Pirc Franc, prefekt. Št. 1.

VI. Sekovska škofija.

1. Dekanija **Admont**. Poverjenik: *Pivec o. Maksimilijan.*

*Matevžič o. Eginhard, g. profesor.
*Pivec o. Maksimilijan, redovnik.
Kapus Josip, redovnik.
Miklavc o. Rajmund, redovnik.
Pavec o. Ivan, redovnik.
Št. 2 + 3 = 5.

2. Dekanija **Cmurek**. Poverjenik: *Pavalec Jurij.*

Lopič Ivan, provizor.
Pavalec Jurij, duhoven v p.
Št. 2.

3. Dekanija **Gradec**. Poverjenik: *Hauptmann Franc.*

*Bradaška Franc, c. kr. gimn. ravnatelj v p., itd.
*Hrašovec Franc, c. kr. okr. sodnik v p.
*dr. Ipavic Benjamin, m. zdravnik.
*Komel pl. Sočebran Andrej, c. kr. major v p.
*dr. Krek Gregor, c kr. vseuč. profesor, itd.
*dr. Muršec Josip, c. kr. realski profesor v p., itd.
*Švajgar Gabrijel, min. gvardijan.
dr. Čamer Anton, vseuč. docent.
Dolenc Franc, c. kr. p. oficijal.
Gestrin Franc, cand. prof. in posestnik.
G. F., gimnazijec.
Goršič Ivan, učitelj v Karlovi.
Hauptmann Franc, c. kr. profesor.
Hecl Franc, c. kr. kazn. kurat.
dr. Hoffer Edvard, d. real. profesor.
Hubad Franc, c. kr. gimn. profesor.
Kermavner Valentin, c. kr. gimn. profesor v p.
dr. Klemenčič Ignacij, vseuč. prof.
Lavrič Josip, mestni učitelj.
Ljubša Matija, c. kr. kazn. duhoven.
Možek Marija, pos. soproga.
Nowotny Emanuel, c. kr. okr. sodnik v p.
Obrtni učenci.
Papež Ivan, dež. real. profesor.
dr. Purgaj Jakob, c. kr. gimn. profesor.
Premru Franc, c. kr. voj. kaplan.
Reich Anton, c. kr. fin. oficijal.
Skočir Avgust, kurat v dež. bolnici.
dr. Toplak Jakob, c. kr. avskultant.
„Triglav“, akad. dij. društvo.
Turkuš Anton, dež. real. profesor.
Verbošek Josip, uradnik v zastavljavnici.
Železinger Franc, c. kr. gimn. profesor.
dr. Žižek Franc, zdravnik.
Št. 7 + 27 = 34.

4. **Posamezniki.**

Eisenerz: Urlep Josip, carinar.
Lebring: *baron Conrad-Eybesfeld Žiga, bivši minister, itd. itd.
Liebenau: dr. Zupančič Franc, c. in kr. polk. zdravnik.

Ljubno: Žitek Josip, d. gimn. profesor.
Seegraben: Sedej Andrej, delovodja.
St. Gallen: Wendler Sigmunda, c. kr. okr. sodnika soproga.

Št. 1 + 5 = 6.

VII. Razne druge pokrajine.

1. Nižjeavstrijska.

a) **Dunaj**. Poverjenik: *Navratil Ivan.*

*Kandernal Franc, c. kr. gimn. profesor v p. in š. svetovalec.
*Napret Teodor, c. kr. senat. predsednik pri najvišjem sodišči.
*Novak Peter, terez. perfekt.
*Sežun Žiga, c. kr. blag. uradnik.
*dr. Simonič Franc, c. kr. uradnik v vseuč. knjižnici.
Ciperle Josip, mešč. učitelj.
Filipsky Anton, c. kr. gimnazijski profesor.
Goestl Franc, cand. med.
Jančar Franc, duhovnik n. reda.
Janežič Franc, bogoslovec v Avguštineji.
dr. Jelenc Josip, odgojitelj.
Jereb Ivan, c. kr. uradnik v pravos. ministerstvu.
Koželj Anton, odgojitelj.
Krek Ivan, bogoslovec v Avg.
Lastavec Franc, odgojitelj.
Lukančič Ivan, c. kr. višji ing. v. p.
Luzar Ivan, žel. revident.
Medjimorac Anton, bogoslovec.
Mladič Ivan, uradnik v c. kr. fin. ministerstvu.
Mubej Josip, c. kr. nam. pristav.
dr. Murko Matija, cand. prof., itd.
Navratil Ivan, c. kr. ravn. predstojnik pri najvišjem sodišči.
dr. Ploj Miroslav, c. kr. fin. min. koncipist.
Polak o. Alojzij, min. provincijal.
Pukl Radoslav, odv. koncipijent.
Regally Franc, stud. iur.
dr. Sedej Franc, c. kr. dv. kaplan, itd.
Skedl Franc, c. kr. nam. pristav.
Stritar Josip, c. kr. gimn. profesor.
dr. Štrekelj Karol, c. kr. prel. slov. državnega lista.
Šturm Josip, c. kr. real. profesor.

b) **Dunajsko Novo Mesto**.

*Poznik Radivoj, c. kr. ingenieur. Št. 6 + 26 = 32.

2. Ostala Primorska.

Barban: Meglič Josip, ekspozit.
Kanfanar: Cotelj Ivan, kaplan.
Lošinj: Tentor Anton, c. kr. sod. pristav.
Pulj: Križman Josip, c. kr. gimn. profesor in katehet (poverjenik).
Kuralt Ivan, c. in kr. nam. kaplan I. reda.
Rovinj: Šinek Rajko, c. kr. davkar. Št. 6.

3. Tirolska s Predarlsko.

Inomost: Pečjak Gregor, bogoslovec.
Škofic Lovro, c. kr. blag. ravnatelj.
Trident: Jaklič Anton, c. kr. voj. kaplan.
Koder Anton, c. kr. poštni kontrolor.
Maselj Franc, c. kr. rač. nadčastnik. Št. 5.

4. Češka.

a) **Praga.** Poverjenik: *Lego Jan.*

*Češko-slovenski spolek.
Hora Jaroslav, dijak.
dr. Kadlec Karol, tajnik nár. divadla.
Lego Jan, uradnik č. muzeja, itd.
Občina mestna v Melniku.
Pohunek Franc, kaplan.
»Slavia«, literarni a řecnický spolek.
dr. Volkar Andrej, c. kr. okrajni komisar.

b) **Drugi kraji.**

Gostinj: Artel Anton, c. kr. gimn. profesor.
Přibram: Pirnat Mohor, c. kr. ingenieur.
Železni Brod: dr. Havliček K., odvetnik. Št. 1 + 10 = 11.

5. Moravska.

Iglava: dr. Primožič A., c. kr. gimn. profesor.
Jamnica: *dr. Turner P., zasebnik.
Novi Jičin: Apih Josip, dež. real. profesor. Št. 1 + 2 = 3.

6. Šlezija.

Belsk: *Makuc Ivan, c. kr. obrt. profesor. Št. 1.

7. Galicija.

Tarnopol: Kopytzak Bazil, c. kr. gimn. profesor. Št. 1.

8. Dalmacija.

Benkovac: Namar Franc, c. kr. kot. tajnik.
Kotor: Macher Ivan, c. kr. profesor.
Sinj: Beseljak Franc, c. kr. stotnik konj. strelcev. Št. 3.

9. Ogerska.

Lopatinec: Prelec Ivan, kaplan. Št. 1.

10. Hrvatska s Slavonijo.

a) **Karlovec.** Poverjenik: *Vamberger Mijo.*

Derganc Mate, trgovec in posestnik na Baniji.
Frančiškanski samostan.
Jelenc Vatroslav, trgovec in posestnik.
Kette Mate, trgovec.
Lipež Viktor, kr. gimn. ravnatelj.
Šajn Anton, na Baniji.
Vamberger Mijo, kr. g. profesor.

b) **Varaždin.** Poverjenik: *dr. Križan Josip.*

dr. Križan Josip, kr. gimn. profesor.
Raič o. Ivan, kap. vikar.

c) **Zagreb.** Poverjenik: *dr. Celestin Franc.*

*dr. Celestin Franc, kr. gimn. profesor, itd.
*Jelovšek Martin, kr. š. nadzornik.
*Kastelic Franc, c. in kr. stotnik v pokoji.
*dr. Kopač Josip, odvetnik.
*Starė Josip, kr. real. profesor, itd.
*Steklasa Ivan, kr. učit. profesor.
Badalič Hugo, kr. gimn. profesor.
Barlė Janko, klerik.
dr. Bauer Anton, kr. vseuč. profesor.
Benigar Ivan, kr. gimn. profesor.
Cajnko Valentin, bogoslovec.
Čitalnica grško-kat. semenišča.
dr. Dočkal Jurij, lic. profesor.
Filipec Mijo, bogoslovec.
Gogala Charitas, redovnica.
Horvat Josip, klerik.
Jakopanec Andrej, klerik.
Juratović Anton, klerik.
Knjižnica kr. gimnazije.
dr. Kosirnik Ivan, zdravnik, itd.
Kovačič Blaž, bogoslovec.
Kovačič Franjo, klerik.
Kučak Štefan, kr. gimn. profesor.
Kuralt Franc, tajnik gosp. društva.
Magdič Franc, kr. real. profesor.
Marn Franc, kr. gimn. profesor.
dr. Mušić Avgust, kr. gimn. profesor.
Pasarić Josip, kr. gimn. profesor.
Petek Davorin, bogoslovec.
Posavec Andrej, bogoslovec.
Rakuša Janko, bogoslovec.
Rožman Vekoslav, bogoslovec.
Smičiklas Tadija, kr. vseuč. profesor, itd.
Stožir Ivan, kr. real. profesor.
dr. Suk Srečko, kr. vseuč. profesor.
Šijanec Vekoslav, bogoslovec.
Šuller Franc, kr. šolski nadzornik.
Tkalčić Ivan, knjižničar jugosl. akademije, itd.
Tomšić Ljudevit, šolski ravnatelj.
Torbar Josip, kr. real. ravnatelj v pokoji, itd.
dr. Trenz Ferdo, c. in kr. p. zdravnik.
Turzan Silvester, bogoslovec.
Valjavec Matija, kr. gimn. profesor, itd.
dr. Vidrić Lovro, odvetnik, posestnik, itd.
dr. Weingerl Josip, primarij, itd.
Zadravec Vekoslav, klerik.
Zagorac Štefan, klerik.
Zbor duhovniške mladeži.
Zupan Ivan, kr. gimn. profesor v p.

d) Ostali kraji.

Bednja: Vojska Lavoslav, župnik.
Djakovo: *dr. Strossmajer Josip Jurij, škof bosenski in sremski, itd. itd.
Konščina: *Košiček Ubaldo, župnik.
Križevci: Lenarčič Andrej, d. gozd. profesor.
Požega: *Kos Anton, viečnik sodb. stola.
Reka: *Tabor o. Rupert, kap. gvardijan.
Slunj: *Zor Lovro, okr. zdravnik.
Stenjevec: Seigerschmied Matija, duhoven.
Suhopolje: Bučar Viktor, kaplan.
Trsat: Majar o. Hrizogon, redovnik.
Verovitica: Kranjc o. Krizostom, veroučitelj.
Rozman o. Robert, redovnik.
Zemun: Podgoršek Josip, kr. real. profesor. Št. 11 + 60 = 71.

11. Erdeljska.

Belgrad: *Krajnc Viktor I., c. kr. žen. podpolkovnik. Št. 1.

12. Bosna in Hercegovina.

a) Sarajevo. Poverjenik: *dr. Jeglič Anton.*

dr. Jeglič Anton, kanonik.
Klobovs Ivan, c. in kr. vojni kaplan.
Nemanič Davorin, c. kr. gimn. ravnatelj.
Žnidaršič Jakob, c. kr. gimn. profesor.

b) Ostali kraji.

Kulen Vakuf: Dulàr Franc, c. kr. okr. živinozdravnik. Št. 5.

13. Rusija.

St. Petersburg: *Slavj. dobrodelni komitèt. Št. 1.

14. Italija.

Rim: Karlin Andrej, duhoven v zavodu „Dell' anima“.
dr. Ušeničnik Franc, bogoslovec. Št. 2.

15. Angleška.

Oxford: Morfill W. R., kr. vseučiliški profesor. Št. 1.

16. Amerika.

*Jeram Peter, duh. v Shakopee.
*Šusteršič Franc, duhovnik.
Balogh Lovro.
Bilban Matija, bogoslovec.
Podgoršek Anton, bogoslovec.

Št. 2 + 3 = 5.

Pregled vseh društvenikov.

Vrsta	Imena škofijam	Število društvenikov: častnih	ustanovnih	letnih	skupno
I.	Ljubljanska	—	147	872	1019
II.	Lavantinska	—	84	422	506
III.	Goriška	—	17	173	190
IV.	Tržaško-koperska . . .	—	14	129	143
V.	Krška	—	4	93	97
VI.	Sekovska	—	10	37	47
VII.	Razne druge	6	24	125	155
	Skupaj . .	6	300	1851	2157

VI.

Umrli ustanovniki zadnje dobe.[1]

(Dalje.)

Tek. št.	Naslov ustanovnikov	Datum smrti	Leto
226	Pirc Matej, trgovec in posestnik v Kranji	31. januvarija	1891
227	dr. vitez Miklosich Franc, č. član, itd. itd. na Dunaji	7. marcija	1891
228	dr. Poklukar Josip, dež. glavar, drž. poslanec, itd. v Ljubljani . . .	17. marcija	1891
229	Skubic Martin, č. kanonik, dekan in zlatomašnik v Ribnici	9. aprila	1891
230	Robič Luka, c. kr. v. davk. nadzornik v p. v Ljubljani	8. avgusta	1891

[1]) Glej Letopis za leto 1890, str. 317.

VII.

Z „Matico Slovensko“ zamenjujejo knjige.

1. Matica srbska v Novem Sadu. (1864)
2. Matica gališko-ruska v Lvovu. (1865)
3. Akademija cesarska v St. Petersburgu. (1866)
4. Matica češka v Pragi. (1866)
5. Beseda umetniška v Pragi. (1866)
6. Družba sv. Mohorja v Celovcu. (1866)
7. Društvo pravniško v Pragi. (1866)
8. Srbsko učeno društvo v Belem Gradu. (1868)
9. Društvo sv. Jeronima v Zagrebu. (1869)
10. Matica moravska v Brnu. (1869)
11. Prvo društvo gabelsb. stenografov v Pragi. (1870)
12. Universiteta imperatorska v Varšavi. (1872)
13. Universiteta imperatorska v Moskvi. (1872)
14. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti v Zagrebu. (1874)
15. Knjižnica slavj. komiteta v Moskvi. (1877)
16. Hrvatski pedagogijsko-književni sbor v Zagrebu. (1878)
17. „Smithsonian Institution“ v Washingtonu. (1879)
18. Bolgarsko književno društvo v Sredci. (1882)
19. Matica srbska v Budišinu (1882)
20. Universiteta imperatorska v Kijevu. (1882)
21. Jednota čeških mathematikov v Pragi. (1884)
22. Kr. česka společnost náuk v Pragi. (1884)
23. Spolek arhitektov in ingenieurjev v Pragi. (1884)
24. Spolek čeških filologov v Pragi. (1884)
25. Matica hrvatska v Zagrebu. (vnovič 1886)
26. Statistična komisija mesta Prage. (1889)
27. Muzealno društvo v Ljubljani. (1889)
28. Društvo „Pravnik“ v Ljubljani. (1889)

VIII.

Zaznamek književne zaloge „Matice Slovenske“ in kupna cena posameznim iztisom.

1.	Narodni „Koledar in Letopis“ za l. 1868	—	gld.	50	kr.
2.	Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1871. Uredil dr. E. H. Costa	—	„	50	„
3.	Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1872—1873. Uredil dr. E. H. Costa	—	„	50	„
4.	Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1874. Uredil dr. E. H. Costa	—	„	50	„
5.	Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1875. Uredila I. Tušek in M. Pleteršnik	—	„	50	„
6.	Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1876. Uredil M. Pleteršnik	—	„	50	„
7.	Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1877. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	50	„
8.	Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1878. I. in II. del. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	25	„
9.	Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1878. III. in IV. del. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	25	„
10.	Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1879. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	50	„
11.	Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1880. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	50	„
12.	Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1881. Uredil dr. J. vitez Bleiweis-Trsteniški	—	„	50	„
13.	Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1884. Uredil E. Lah . . .	1	„	—	„
14.	Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1885. Uredil Fr. Levec . .	1	„	50	„
15.	Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1886. Uredil Fr. Levec . .	1	„	—	„
16.	Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1887. Uredil Fr. Levec . .	1	„	20	„
17.	Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1889. Uredil dr. L. Požar .	1	„	30	„
18.	Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1890. Uredil A. Bartel . .	1	„	—	„
19.	Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1891. Uredil A. Bartel . .	1	„	20	„
20.	J. Trdina: Zgodovina slovenskega naroda	—	„	60	„
21.	J. Krsnik: Zgodovina avstrijsko-ogerske monarhije. (II. popravljeni natis)	—	„	20	„
22.	Erben-Rebec: Vojvodstvo Kranjsko	—	„	20	„
23.	Erben-Rebec: Vojvodstvo Koroško	—	„	20	„
24.	Slovenski Štajer. Spisali rodoljubi. I. snopič . . .	—	„	25	„
25.	dr. Ivan Geršak: Slovenski Štajer. III. snopič . .	—	„	30	„
26.	Majciger-Pleteršnik-Raić: Slovanstvo I. del .	—	„	50	„
27.	I. V.: Grmanstvo in njega vpliv na Slovanstvo v srednjem veku	—	„	10	„
28.	J. Jesenko: Prirodoznanski zemljepis	1	„	—	„
29.	Rossmaessler-Tušek: Štirje letni časi	—	„	40	„
30.	Felloecker-Erjavec: Rudninoslovje	—	„	40	„
31.	Pokorny-Erjavec: Prirodopis živalstva s podobami	1	„	16	„
	Knjiga prirode:				
32.	I. snopič — Schoedler-Tušek: Fizika .	—	„	40	„
33.	II. snopič — Schoedler-Ogrinec-Erjavec: Astronomija in Kemija	—	„	40	„
34.	III. snopič — Schoedler-Zajec: Mineralogija in Geognozija	—	„	40	„
35.	IV. snopič — Schoedler-Tušek-Erjavec: Botanika in Zoologija	—	„	50	„

36. J. Žnidaršič: Oko in vid	—	gld.	25	kr.
37. Jules Verne-Hostnik: Potovanje okolo sveta v 80 dneh	—	„	40	„
38. dr. M. Samec: Vpliv vpijančljivih pijač	—	„	10	„
39. Fr. Levstik: Vodnikove pesni	—	„	50	„
40. J. Vesel-Koseski: Raznim delom dodatek	—	„	20	„
41. A. Praprotnik: dr. Lovro Toman (s podobo)	—	„	40	„
42. V. Urbas: dr. Etb. H. Costa (s podobo)	—	„	40	„
43. J. Marn: Kopitarjeva spomenica	—	„	40	„
44. M. Cigale: Znanstvena terminologija	1	„	—	„
45. J. Šuman: Slovenska slovnica po Miklošičevi primerjalni	1	„	50	„
46. Woldřich-Erjavec: Somatologija	—	„	75	„
47. dr. S. Šubic: Telegrafija	—	„	30	„
48. J. Tomšič: Slovenska bibliografija (Let. za l. 1881)	—	„	20	„
49. F. M. Štiftar: Pavel M. Leontijev	—	„	10	„
50. P. Kosler: Imenik mest, trgov in krajev	—	„	20	„
51. Turgenjev-Remec: Lovčevi zapiski. II. del	—	„	50	„
52. Spomenik o šeststoletnici začetka habsburške vlade	3	„	—	„
53. dr. Fr. Kos: Spomenica tisočletnice Metodove smrti	—	„	80	„
54. I. Vrhovec: Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih	1	„	—	„
55. Kraševski-Podgoriški: Koča za vasjo (Povest)	1	„	—	„
56. Gogolj-Podgoriški: Mrtve duše (Roman)	—	„	80	„
57. Jos. Apih: Slovenci in l. 1848	1	„	—	„
58. Fr. Dolinar: Prihajač (Povest)	—	„	30	„
59. Fr. Levec: Erjavčevi pripovedni spisi (I. del)	—	„	70	„
60. J. Križman: Slovnica italijanskega jezika	1	„	—	„
61. dr. Fr. Lampe: Dušeslovje (I. del)	1	„	—	„
62. dr. Fr. Lampe: Dušeslovje (II. del)	1	„	—	„
63. dr. Fr. Kos: Vzgojeslovje	1	„	—	„
64. Fr. Wiesthaler: Val. Vodnika izbrani pripovedni spisi	1	„	—	„
65. I. Vrhovec: Zgodovina Novega Mesta	1	„	20	„
66. dr. Fr. D.: Pegam in Lambergar	—	„	60	„

